

ISSN 1728-5496

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казакский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh national pedagogical university after Abai

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Педагогика ғылымдары» сериясы
«Педагогические науки»
Series «Pedagogical sciences»
№2(58), 2018 ж.

Алматы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh national pedagogical university after Abai

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Педагогика ғылымдары» сериясы
«Педагогические науки»
Series «Pedagogical sciences»
№2(58)

Алматы, 2018

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ МЕН ПЕДАГОГИКАНЫҢ
ӘДІСНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ
ПЕДАГОГИКИ И ОБРАЗОВАНИЯ

Балықбаев Т.О., Жампенсова К.К., Хан Н.Н., Колумбаева Ш.Ж. Полипарадигмалдық көзқарас – бәсекеге қабілетті, жоғары педагогикалық білім беруді қалыптастырудың әдіснамалық негізі ретінде.....	3
Адилбаева А.А., Елубаева П.К. Когнитивно – лингвокультурологическая методология как концептуальная основа современного иноязычного образования в Республике Казахстан.....	12
Chalikova A.T. Tendencies of informatization of foreign language education.....	16
Сейітқазы П.Б., Абдиркенова А.К. Медиабілім мазмұнындағы негізгі түсініктер мен теориялар.....	22
Үсенова Г.А. Білім алушыларға экологиялық білім мен тәрбие берудің сабақтастығы мен күзиреттілігін қалыптастырудың ғылыми-теориялық негіздері.....	28
Жолдасбекова С.А., Иманкулова Л.Б., Сейдина М.З., Мокроусова А.Е. Научно-исследовательские способности учащихся, как категориальное понятие и фактор личностного развития.....	34
Кожаммет К.Т., Жумалиева Р.З., Джандильдинов М.К. Основные подходы к разработке компетентностной модели выпускника вузовского и послевузовского образования.....	42
Ланцева Т.В. Перспективы педагогического образования: исследования, практики и международный опыт.....	50
Muratbek A.M. Theoretical aspects in formation on of lingvacultural competence in foreign languages teaching.....	55
ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ: МӘСЕЛЕЛЕР, ЖАҢАШЫЛДЫҚ, ДАМУ БОЛАШАҒЫ ВУЗОВСКОЕ И ПОСЛЕВУЗОВСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ, ИННОВАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ	
Бұзаубақова К.Ж., Елубаева М.С., Күмісбекова Ж.Н. Қазақстан Республикасында жаһандық бәсекеге қабілетті үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін ендіру.....	60
Бұзаубақова К.Ж. Жаһандық бәсекеге қабілетті үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін ендіру ерекшеліктері.....	65
Zhamaliyeva A.A., Kulgildinova T.A. Contextual-sectorial-based approach to foreign language training of students of non-linguistic specialties.....	71
Длиббетова Г.К., Абеннова С.У., Булатбаева К. Н. «Зеленый кампус» как путь интеграции вузов в модель «зелёной» экономики.....	76
Туребаева К.Ж., Жусупова Ж.А. Место модульного обучения в современном профессиональном образовании.....	80
Сафарғалиева А.Ы., Жумабаева А.Е. Формирование профессионального интереса студентов педагогического вуза в процессе изучения дисциплины «профессиональный русский язык»	85
Ищанова Г.Е. Болашақ педагогтарды даярлауда жаңартылған білім беру мазмұнының алатын орны.....	90
Джанбубекова М.З. Жоғары мектептің мұғалімін кәсіби қалыптастыру.....	95

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия
«Педагогические науки»,
№2(58), 2018 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2001 года.

Главный редактор:
д.п.н., проф. Жампеисова К.К.

Зам. главного редактора:
к.п.н., профессор
Колумбаева Ш.Ж.

Ответственный секретарь
к.п.н, ассоциированный профессор
Киясова Б.А.

Редакционная коллегия:
д.п.н., профессор Романов А.А.
(Россия, Рязань),
д.п.н., доцент

Дроботенко Ю.Б.
(Россия, Омск),
к.психол.н., доцент

Михайлова Н.Б. (Германия),
д.п.н., профессор Тарантей В.П.
(Беларусь, Гродно)

доктор Ибрахим Иылдырым
(Турция),

д.п.н., профессор Хан Н.Н.
д.п.н., профессор

Кошербаева А.Н.
д.п.н., профессор Иманбаева С.Т.
д.п.н., ассоц.профессор

Саудабаева Г.С.
к.п.н., доцент Берикханова А.Е.
к.ф.н., доцент Букабаева Б.Е.

© Казахский национальный педагогический университет имени Абая, 2018

Зарегистрировано в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10104-Ж

Подписано в печать 19.06.2018.
Формат 60x84 1/8. Объем 48,75 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 219.

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального педагогического университета им. Абая

Кожамет К.Т., Джандильдинов М.К., Жумалиева Р.З. Студенттердің кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерін дамыту деңгейін бағалаудың өлшемдік аппараты.....	99
Берекбусунова Г.М. Психолого-педагогические проблемы формирования педагогической направленности у будущих учителей на современном этапе.....	107
Қазиев Қ.О. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби біліктілігін кәсіби рефлексия негізінде дамытудың мүмкіндіктері.....	112
Уразова Г.Т. Болашақ педагог – психологтардың рефлексиясын дамыту – білім берудің сапасын жақсартудың бірден-бір жолы....	118
Алиева Б.О. Болашақ мамандардың ақпараттық біліктілігінің заманауи білім беру жүйесіндегі негізгі құзіреттілік ретінде алатын орны.....	122
Кожамет К.Т., Сюрмен О.В., Жумалиева Р.З. Опыт отечественных и зарубежных вузов в подготовке IT- специалистов.....	126
Гриншкун В.В., Бидайбеков Е.Ы., Сагимбаева А.Е., Байдрахманова Г.А. Роль и место компьютерной графики в формировании профессиональных качеств будущих учителей информатики в условиях цифровизации образования.....	130
Султанбек М.Ж. Болашақ мамандар білімінің жаңа парадигмалық жағдайында кәсіби-тұлғалық әлеуетін арттырудың кейбір мәселелері.....	135
Мовкебаева З.А., Исалиева С.Т. Состояние и перспективы формирования образовательной среды в вузах для дистанционного обучения студентов-инвалидов.....	140
Жолтаева Г.Н. К вопросу о профессиональном образовании для лиц с ограниченными возможностями здоровья.....	146
Кошжанова Г.А. Болашақ дефектологтың имиджін қалыптастырудың педагогикалық техникасы.....	150
Ксембаева С.К. Развитие коммуникативных навыков будущих социальных работников на практических занятиях.....	154
Сарбасова В.Н. Национальное самосознание будущих педагогов как составляющая профессионального воспитания.....	161
Демисенова Ш.С. Диагностика толерантности и этнокультурной компетентности личности студентов педагогических специальностей.....	165
Капанова Б.К., Даулетбаева М.М. Экологиялық білім беруді дамыту және оның болашағы.....	171
Саудабаева Г.С., Шолпанқұлова Г.К. Жауапкершілік студент тұлғасының өзін-өзі дамытуының көрсеткіші.....	176
Кудышева А.А., Темиргалинова А.К. Влияние средств массовой информации на этнокультурное воспитание студентов вуза.....	180
Абилова Г.А., Жақсылықова М.Т. Студенттердің өзін-өзі жүзеге асыруға дайындаудағы тәрбиелеудің ерекшеліктері.....	184
Сулейменова О.Я., Маханова Қ.А., Құбаева Г.С. Мамандыққа бағытталған химияны оқыту курсына дидактикалық құралдар көмегімен деңгейлік тапсырмалар құрастыру.....	187
Саурбаева Б.С., Лиакын Л., Тастанбекова А.А. Clil технологиясын қолданып химиядан ағылшын тілінде білім беруді жүзеге асыру.....	192
Анаятова Р.К., Джанпейсова Ж.М. Авиациялық ағылшын тілін оқытуда студенттердің мәдениетаралық коммуникативті құзіреттіліктерін қалыптастыру.....	197
Қиясова Б.А., Әбжан Г.М. Дебат технологиясы – студенттің танымдық белсенділігін арттыру әдісі ретінде.....	201
Файзов Т.Ж., Канапьянова Р.Х. Студенттерге музыкалық аспап жасап үйретудегі көркемдік іс-әрекет.....	206
Идрисов С.Н., Майлыбаева А.Д., Сисенова Д.А. Коммуникациялық кеңістік негізінде кафедраның педагогикалық практика жұмыстарын ұйымдастырудың жолдары.....	208
Идрисов С.Н., Сисенова Д.А., Майлыбаева А.Д. ЖОО-дағы информатика мамандықтары бойынша практика порталын	

EDITOR-IN-CHIEF:

Doctor of pedagogical sciences,
professor: **K.K. Zhampeisova**

Deputy editor-in-chief:

Candidate of pedagogical sciences,
professor **Sh.Zh. Kolumbayeva**

Deputy editor-in-chief

Candidate of pedagogical sciences
Kiyassova B.A.

Editorial board:

Doctor of pedagogical sciences,
professor **Romanov A.A.** (Russia),
Academician, Doctor of pedagogical
sciences, professor **Drobotenko**

Y.B. (Russia),
psychology, of pedagogical sciences
Mihailova N.B. (Germany),

Doctor of pedagogical sciences,
professor **Tarantey V. P.** (Belarus),
Doctor **Ibrahim Idirim** (Turkey),

Doctor of pedagogical sciences,
professor **Han N.N.**

Doctor of pedagogical sciences,
professor **Kosherbaeva A.N.**

Doctor of pedagogical sciences,
professor **Imanbayeva S.T.**

Doctor of pedagogical sciences,
Associate Professor **Saudabayeva**
G.S.

Candidate of pedagogical sciences,
professor **Kolumbayeva Sh.Zh.**

Candidate of pedagogical sciences,
docent **S.S.Zhumasheva**

Candidate of pedagogical sciences,
docent **Berikhanova A.E.**

Candidate of philological sciences,
docent **Bukabayeva B.E.**

© **Kazakh national pedagogical
university after Abai, 2018**

The journal is registered by the
Ministry of Culture and Information RK
8 May 2009. N10107 – Ж

Signed to print 19.06.2018
Format 60x84 1/8.

Volume 48,75 – ubl.literature.
Edition 300 num. Order 219.

050010, Almaty, Dostyk ave., 13.
KazNPU after Abai

Publishing house «Ulagat»
Kazakh National Pedagogical University
after Abai

жасақтаудың педагогикалық негіздері..... 213
Асанова Б.С., Мухажанов Т.Н. Библиотеки высших учебных
заведений Казахстана: современные задачи и решения..... 219

**ОРТА ЖӘНЕ ОРТАДАН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕН
ТӘРБИЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ
СРЕДНЕЕ И ПОСЛЕСРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЯ:
ВОПРОСЫ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ**

Нуриев М.А., Айнакулова А.М. Білім беру жүйесінің қазіргі
заманғы әлемдік парадигмаға негізделуі – «Мәңгілік Ел» ұлттық
идеясын жүзеге асырудағы өзекті мәселе..... 227
Қозыбаев Е.Ш., Құлабекова Г.Қ. Қазақ балаларын отан-
сүйгіштікке тәрбиелеудегі ұлттық идеологияның мәні..... 232
Baimoldayev T.M. Problems of the organization of the educational
process in a modern school..... 238
Aman K.P., Amanova R.P. Use of the method of clil in the training
process..... 241
Кургамбеков М.С., Кемалова Г.Б. Оқушылардың техникалық
шығармашылығын қалыптастырудың педагогикалық шарттары... 246
Baidildinov T.Zh., Sakhipov A.A. Introduction of elements of
robotics into the educational space of the school..... 249
Сыдыкова Ж.К., Шойынбаева Г.Т., Минтасова А.С. Мектеп
оқушыларына физиканы оқытуда нанотехнология элементтерін
қолдану..... 253
Ураимхалилова А., Мураталиева В.Т. Типология математи-
ческих задач в средней школе..... 258
Бижігітов Т., Сембиева А. Орта және арнайы мектептерде
оқитын оқушылардың өзбетінше шығармашылықпен ойлау
қабілеттерін дамыту тәсілдері..... 264
Курманбаев Р.Х., Байкенжеева А.Т., Сақытжан Г.Р. Биология
сабақтарында биоалуантүрлілік ұғымын қалыптастыру..... 268
Сейтенова С.С. Проблемалық технологиясы арқылы оқыту
барысында оқушылардың танымдық іс-әрекетін қалыптастыру
мүмкіндіктері..... 275
Махметова Б.Т., Бейсембаева А.А. Білім сапасын арттыруда
инновациялық технологияларды қолданудың мүмкіндіктері..... 279
Алиева Б.О. Шет тілдерін оқытуда мәдениетаралық қарым-
қатынастың рөлі..... 283
Оразбаева А.С. Шетел тілін ертегілер мен жұмбақтар қолдана
оқытудың тиімділігі..... 286
Аманова Г.С., Байхадамова Б.Е. Оқушылардың тілдік дағды-
ларын дамыту арқылы функционалдық сауаттылығын қалыптас-
тыру..... 290
Момбек А.А., Искакова А.Т., Исалиева С.Т. Ерекше білімді
қажет ететін балаларды оқытудың конвергенттік технология-
лары..... 294
Кеңесбаев С.М., Айнабек Ж.А. Дамуында ауытқуы бар бала-
ларға сабақ барысында педагогикалық ойындарды қолдану..... 298
Ингайбекова Т.А. Актуальность развития социально-
коммуникативных навыков детей с нарушением интеллекта..... 302
Туребаева К.Ж., Есенгулова М.Н., Бозғұланова Н.Е. Мүмкін-
дігі шектеулі оқушыларды кәсіби еңбекке баулу мәселелері..... 308
Асилбаева Ф.Б. Өзгермелі социумдағы отбасы тәрбиесі
қызметінің өзіндік ерекшеліктері..... 312
Жолдасбекова С.А., Аширова Ж.У., Айдаров Б.Ж. Содержа-
тельно – функциональные аспекты воспитания правовой
культуры студентов колледжа..... 316
Тұрғынбаева Б.А., Төлешова А.Ә. Мектеп бітірушілерді педа-
гогикалық мамандыққа бағыттау мәселесі..... 322
Саудабаева Г.С., Айтбаева М.А., Смаилова Ж.Ж.
Профессиональное самоопределение как значимая целевая
ориентация современного школьного образования..... 326

Искаков Т.Б. Дене шынықтыру және салауатты өмір салты маркетингін дамыту.....	331
Нурғалиева С.А., Майлыбаева Г.С., Зулкарнаева Ж.А. К вопросу повышения качества инклюзивного образования в Восточно-Казахстанской области.....	334

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ
МӘСЕЛЕЛЕРІ
ПРОБЛЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

Әбдіғапбарова Ұ.М., Ибраева М.К. Ерте жастағы баланы дамытудағы қазақ халық шығармашылығының педагогикалық жіктемесі.....	340
Демешева Г.У., Майлыбаева Г.С. К вопросу об оценке качества дошкольного воспитания и обучения.....	346
Метербаева К.М., Елгезекова А. Мектеп жасына дейінгі балалардың мәдени құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық аспектілері.....	352
Амирова А.С., Тулеген К. Бастауыш сыныптарда сатылай кешенді оқыту технологиясын пайдаланудың әдістемесі.....	356
Жумашева А.Ш., Саметова Ф.Т. Коммуникативно-деятельностный подход к формированию функциональной грамотности младших школьников в условиях обновленного содержания образования.....	361
Абил А.С. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын дамыту мәселелері.....	366
Кенжетәева Р.О. Теоретические подходы к вопросу оценивания учебных достижений учащихся начальных классов.....	371
Қыяқбаева Ұ.Қ., Демеуова Л.Н., Алимбекова А.А., Нурқалиева А.М. Бастауыш сынып оқушыларының лидерлік сапасын қалыптастырудың мүмкіндіктері.....	375
Қыяқбаева Ұ.Қ., Азимбаева Д.Қ., Медеухан С. Инновациялық оқыту технологияларының бастауыш сыныптың оқу үдерісінде қолданылу ерекшеліктері.....	379
Таңатарова Ж.Ә. Өлкетану материалдары арқылы қазақстандық патриотизм құндылықтарын бастауыш сынып оқушыларының бойында қалыптастырудың теориялық аспектісі.....	383

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (приказ №433-3 ж от 26 июня 2003 г.) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки» внесен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по педагогическим наукам.

Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті Алқасының (2003 жылғы 26 маусым №433-3 ж бұйрығы) шешімі негізінде Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршы журналының «Педагогика ғылымдары» сериясын педагогика ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялайтын басылымдар тізбесіне енгізілгені туралы хабарлайды.

**ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ МЕН ПЕДАГОГИКАНЫҢ
ӘДІСНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ
ПЕДАГОГИКИ И ОБРАЗОВАНИЯ**

МРНТИ 14. 01. 07

Т.О. Балықбаев¹, К.К. Жампеисова², Н.Н. Хан³, Ш.Ж. Колумбаева⁴

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ректоры
Алматы қ., Қазақстан*

*²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Педагогика кафедрасы,
Алматы қ., Қазақстан*

*³Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Педагогика және психология кафедрасы,
Алматы қ., Қазақстан*

*⁴Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Педагогика кафедрасы,
Алматы қ., Қазақстан*

**ПОЛИПАРАДИГМАЛДЫҚ КӨЗҚАРАС – БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ, ЖОҒАРЫ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ
ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ**

Аңдатпа

Бұл мақалада Қазақстанда бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім берудегі негізгі тұжырымдамалық көзқарастардың қалыптасуы қарастырылады. Аталған мәселе бойынша, педагогикалық әдебиеттерді жүйелі талдау негізінде авторлар, мынадай қорытындыға келді: бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім берудің негізін тұлғалық-бағдарлы (гуманистік), мәдениеттанушылық, функционалды-құзыретті, қашықтан оқыту, сондай-ақ СМАРТ-білім беру контекстінде қаралатын СТЕМ-білім парадигмалары негізінен тұратын полипарадигмалды көзқарас құрауы тиіс.

Түйін сөздер: жоғары педагогикалық білім, бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім, инновация, инновациялық процесс, бәсекеге қабілеттілік, парадигма, тұлғалық-бағдарланған парадигма, мәдениеттанулық парадигма, құзыреттілік парадигмасы, қашықтықтан парадигмасы, СМАРТ- білім беру, СТЕМ-білім, технология.

Аннотация

Балықбаев Т.О.¹, Жампеисова К.К.², Хан Н.Н.³, Колумбаева Ш.Ж.⁴

*¹Ректор Казахского национального педагогического университета имени Абая
г. Алматы, Казахстан*

*²д.п.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Кафедра педагогики, г. Алматы, Казахстан*

*³д.п.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Кафедра педагогики и психологии, г. Алматы, Казахстан*

*⁴к.п.н., профессор Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Кафедра педагогики, г. Алматы, Казахстан*

**ПОЛИПАРАДИГМАЛЬНЫЙ ПОДХОД КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ
ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОГО
ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

В данной статье рассматриваются основные концептуальные подходы к формированию и становлению в Казахстане конкурентоспособного высшего педагогического образования. Авторы на основе

системного анализа источников по проблеме, приходят к закономерному выводу о том, что основу становления конкурентоспособного высшего педагогического образования должен составить полипарадигмальный подход, в основе которого лежат личностно-ориентированная (гуманистический), культурологическая, функционалистско-компетентностная, дистанционная парадигмы образования, а также SMART - образование, в контексте которого рассматривается и СТЕМ-образование.

Ключевые слова: высшее педагогическое образование, конкурентоспособное высшее педагогическое образование, инновации, инновационный процесс, конкурентоспособность, парадигма, личностно-ориентированная парадигма, культурологическая парадигма, компетентностная парадигма, дистанционная парадигма, SMART образование, СТЕМ-образование, технология.

Abstract

T.O. Balykbayev¹, K.K. Zhampeisova², N.N. Khan³, Sh.Zh. Kolumbayeva⁴

¹Rector, Abai Kazakh national pedagogical university, Almaty, Kazakhstan

²Abai Kazakh national pedagogical university, Department of education, Almaty, Kazakhstan

³Abai Kazakh national pedagogical university, Department of pedagogy and psychology, Almaty, Kazakhstan

⁴Abai Kazakh national pedagogical university, Department of education, Almaty, Kazakhstan

**POLYPARADIGMAL APPROACH AS A METHODOLOGICAL BASIS FOR FORMING
COMPETITIVE HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION**

This article is devoted to the main conceptual approaches to the formation and becoming of competitive higher pedagogical education in Kazakhstan. The authors, based on the system analysis of pedagogical sources on the problem, come to the logical conclusion that the basis for the formation of a competitive higher pedagogical education should be a polyparadigmatic approach. It is based on the personality-oriented (humanistic), culturological, functionalist-competence, distance education paradigm, as well as SMART education, in the context of which STEM education is also considered.

Key words: higher pedagogical education, competitive higher pedagogical education, innovation, innovation process, competitiveness, paradigm, personality-oriented paradigm, cultural paradigm, competence paradigm, remote paradigm, SMART education, STEM-education, technology.

Қазіргі кезде жоғары педагогикалық білім берудің басым міндеттерінің бірі ретінде, маңызды сипаттамалары қабілеттілік пен даярлықтың төмендегі түрлері жататын бәсекеге қабілетті педагогтың «туындауы» алынады:

- қазіргі жедел өзгермелі социумда табысты қызмет етуде өзінің қабілеттерін қолдануға, сыни ойлауға және рефлексиялауға даярлау; өзіндік іс-әрекетінің нәтижелерін жобалай және соған сәйкес оқу-тәрбие үдерісін модельдей отырып, кәсіби іс-әрекетте жоғары көрсеткіштерді көрсету; бәсекелестік әрекеттерді орындау, берілген жағдайда басым болып, өзімен ұқсастармен бәсекелестікке төзімді болу; көшбасшылық сапаларды көрсетіп, командалық табысқа жету мақсатында өзінің басым-дылықтарын басқару; туындайтын мәселелерді шешуде өзіне жауапкершілікті алу; міндеттерді қоюда және шешуде өзбетінділікті, шығармашылықты көрсетіп, өз білімдерін үздіксіз жаңарту арқылы өмір бойы оқу; өскелең жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің заманауи технология-ларын, құралдарын, формаларын, әдістері мен тәсілдерін қолдану;

- жаңа идеяларды басшылыққа алу, стандартты және стандартты емес жағдайларда тәуелсіз және ойластырылған шешімдерді қабылдау; өзінің көзқарасын дәйектеу және қорғау, өзінің ой тұжырымдарының шынайылығын дәлелдеу, ойластырылған және негізделген дәйектерді ұсыну, қисынды ой тұжырымдарын көрсету; қойылған мақсаттарды жүзеге асыру үшін ресурстарды бөлу, қажеттілігіне қарай басқарушы және орындаушылық функцияларды үйлестіру, кәсіби іс-әрекетте туындайтын қиындықтанды анықтау, теңдестіру, олардың негізгі сипаттамаларын ажыратып көрсету, оларды шешудің адекватты құралдарын жүзеге асыру, еңбек нәтижелерінің сапасы үшін жауапкершілікті болу;

- ақпаратпен жұмыс істеу, кәсіби қиындықтарды шешуге қажетті деректерді жинау, оларды талдау, қажетті жалпылауларды дәйектеу, алынған тұжырымдарды жаңа қиындықтарды анықтау және шешу үшін қолдану, жаңа ақпараттық-коммуникативті технологияларды және шет тілдерін меңгеру;

- қарым-қатынастың нақты дағдыларын, келісім жүргізу, тұлғааралық қатынастарды құру дағдыларын меңгеру, қарым-қатынас, позитивті тұлғааралық қарым-қатынас бойынша серік-тестердің мақсаттарын,

мотивтерін және бағдарларын түсіну және қабылдау, басқаша ойлауға төзімділік таныту; әртүрлі әлеуметтік топтарда қарым-қатынасқа ашық болу; әртүрлі команда-лар мен жағдайларда келісіммен жұмыс істеу, өз мақсаттарына жету құралы ретінде іскерлік және жеке байланыстарды қолдану, кикілжінді жағдайлардың оңай алдын алу және шыға білу, адамдар мен әлемді жалпыадамзаттық құндылықтар контекстінде қабылдау [1; 2; 3; 4; 5].

Осындай түлекті қазіргі жоғарғы педагогикалық оқу орындары даярлай ма? Жок.

Педагогикалық ЖОО-ның қазіргі тәжірибесі, бірқатар қарама-қайшылықтардың болатынын білдіреді: – қазіргі қоғамның бәсекеге қабілетті педагогқа деген қажеттілігі мен аталған феноменнің дамуына білім беру жүйесінің жеткіліксіз бағдарлануы арасында; – студенттің еңбек нарығында сұранысқа ие болу қажеттілігі мен ЖОО-ның шынайы білім беру үдерісінде сәйкес тұлғалық сапаларды дамытуға жеткіліксіз назар аударылу арасында; – білім беру үдерісінде студенттің бәсекеге қабілетті тұлғасын дамыту қажеттілігі мен болашақ мұғалімнің бәсекеге қабілетті тұлғасын дамытуға ықпал ететін, педагогикалық үдерісті ұйымдастыру мен жүзеге асыру бойынша ғылыми-негізделген қағидалардың жеткіліксіз құрастырылуы арасында; – педагог кадрларға жұмыс берушілердің талаптарын ескеретін, болашақ педагогтарды даярлаудың қажеттілігі мен аталған үдеріске педагогикалық ЖОО-ның жеткіліксіз тартылуы арасында [4].

Бұл заңды. Болашақ педагогтың бәсекеге қабілетті тұлғасын жоғарыда аталған сипаттама-лары аясында қалыптастыру, тек бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім беру жағдайын-да мүмкін болады.

Бұл жерде сұрақ туындайды: «Қандай жағдайда жоғары педагогикалық білім бәсекеге қабілетті болады?». Инновациялар мәселесі бойынша көптеген зерттеулерді талдау [6;7;8;9;10] және олардың педагогикалық интерпретациясы бірқатар тұжырымдарды құрастыруға мүмкіндік береді:

- бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім беруді қалыптастырудың маңызды шарты ретінде, оның инновациялық дамуы алынады. Инновациялық құрамдас кез келген білім беру мекемесінің, атап айтқанда, жоғары педагогикалық білім берудің өзегі және бәсекеге қабілет-тілігінің негізі болып табылады;

- инновациялар саласындағы саясат жоғары педагогикалық білім беруді дамытудың стратегиялық, тактикалық және оперативті жоспарларының түйінді факторы болып табылады;

- инновациялар мазмұнының өзгешілігі ретінде, оның әрдайым жаңашылдық қасиетіне ие болатыны алынады, ол әрдайым табысты, жақсартуға немесе жетілдіруге әкелетін сапалық өзгерістерге жетелейді, қосымша бірегей бәсекелес басымдылықтарды алуға мүмкіндік береді;

- инновациялар дәстүрлі мәселені жаңа тәсілмен шешуге ұмтылыс нәтижесінде пайда болады;

- инновациялар – бұл жинақталған тәжірибеде барлық жағымдыны сақтайтын өзгерістер (жаңа өзгерістер), жүйені анықталған кемшіліктерден тазартады және оны толық немесе ішінара, жағдайлары мен қызмет ету нәтижелері жақсартылуымен айрықшаланатын жаңа деңгейге алмастырады. Жаңашылдықты ендіруге байланысты шығындар мен құралдарды ақтайтын ұзақ мерзімді пайдалы эффектін беруге қабілетті;

- ЖОО-да жаңа өзгерістерді ендіру үдерісінің ерекшелігі, қарқындылығы, нәтижелілігін сипаттаудың түйінді сөзі – инновациялық әлеует. ЖОО-ның инновациялық әлеуеті – бұл жоғары оқу орнының ПОҚ, оның жаңашылдықты құру, қабылдау, жүзеге асыру қабілеті;

- жоғары педагогикалық білім берудегі педагогикалық жаңа өзгерістер, басқа салалардағы ұқсас үдерістерден айрықшалаынады, ең алдымен, инновацияның әсер ету «нысаны», оның іс-әрекетінің «пәні» - бұл болашақ педагогтың қайталанбас, дамушы «Мен» тұлғасы. Бұл тұлғаны дамыту үдерісін жетілдіруге кез келген педагогикалық жаңа өзгерістер бағытталуы керек.

- кез келген мекеменің тәжірибесіне инновацияларды ендіру, оның субъектілерінің инновациялық іс-әрекеті арқылы жүзеге асырылады. Инновациялық іс-әрекет – бұл қабылданған критерийлерге сәйкес аталған жағдайлар үшін өзекті және бейімделген, заманауи идеяларды (теориялар, технологиялар, әдістемелер және т.б.) құру, меңгеру, қолдану және тарату бойынша бағытталған және саналы ұғынылған үдеріс. Инновациялық іс-әрекеттің нәтижелері ретінде, педагогикалық тәжірибені қайта құрудың түбегейлі жаңа тәсілдерін құру және іс-әрекет субъектілерін тұлғалық-кәсіби дамыту алынады;

- кез келген жаңашылдық ендіруді жүзеге асырудың табысты болуы, педагогтардың санасы саласындғы маңызды өзгерістермен, олардың инновативтілік деңгейімен (жаңашылдыққа эмоционалды-бағалаушы қатынас) тығыз байланысты. Педагогтардың инновативтілігінің жоғары деңгейінің негізгі сипаттамалары ретінде алынатын: ПОҚ-ның жоғары интеллектуалды әлеуеті, оның болмысқа сыни

қатынасы, болашақ педагогты оқытуда, тәрбиелеуде және дамытуда белгілі штамптардан, стереотиптерден бас тарту, ескірген, педагогикалық орынсыз әдістер мен тәсілдерден дер кезінде құтылу қабілеті, баламаларды іздеуге ұмтылыс, жаңашылдыққа деген зерттеушілік қызығушылық, қазіргі нормативтердің аясынан шығу, өзіндік тәжірибені қайта мағыналауға ұмтылыс, іс-әрекеттің түрлері арасындағы қарама-қайшылықтарды жоюға ұмтылыс (В.А. Слостенин, Л.С. Подымова, М.В. Кларин).

Қазіргі заманауи инновациялардың көпшілігі, тарихи тәжірибемен сабақтастық байланысты болады және өткен тарихта олардың ұқсас аналогтары болады. Бұл инновациялық үдерістердің қабылданған критерийлерге сәйкес аталған жағдайлар үшін өзекті және бейімделген, заманауи идеяларды (теориялар, технологиялар, әдістемелер және т.б.) құру, меңгеру, қолдану және тарату бойынша бағытталған және саналы ұғынылған үдеріс екендігін дәлелдеуге негіз болады. Ол жаңашылдық енгізілетін жүйені сапалық жақсартуға бағытталған және жаңашылдық тұрғысында қатысушыларды ынталандыруды және көзқарастарын өзгертуді қамтиды. Білім беру жүйесіндегі инновациялар, білім беру мақсатына, мазмұнына, құралдарына, формаларына, әдістеріне және осы жүйенің басқа компоненттеріне жаңашылдық ендіруді қамтиды [11].

Басқаша айтқанда, инновациялар – бұл теориялық негізделген, мақсатты бағытталған және практикалық-бағдарланған жаңашылдықтар (түбегейлі жаңа шешімдер, идеялар), оларды ЖОО-ның жұмысына ендіру жүйенің бір күйден екінші күйге, алдыңғы нәтижелерден айрықшаланатын, басқа (күтілетін) нәтижелерге жетумен байланысты сапалық күйге өтуге ықпал етеді.

Педагогикалық ЖОО-да жүзеге асырылатын инновациялар, білім беру мазмұнын ғылыми білімнің заманауи деңгейімен сәйкестендіруі, оқу-тәрбие жұмысының тиімділігін арттыруы және түлектерді ақпараттық қоғамға өту жағдайында іс-әрекетке даярлауы қажет [12].

Қазіргі кезде жоғары педагогикалық білім беруде инновацияларға нені жатқызуға болады және оларды жүзеге асырудың механизмі қандай?

Жоғары педагогикалық білім берудегі инновациялар үш деңгейде жүзеге асырылады:

- макродеңгейде – жаңашылдық түбегейлі өзгерістерге әкеледі және біртұтас жүйені жанартуға ықпал етеді, ол бүкіл білім беру кеңістігін қамтиды, яғни бұл жүйелі өзгерістерге әкелетін парадигмалды өзгерістер болып саналады;

- мезодеңгейде білім беру жүйесінің әрбір компонентіндегі өзара байланысқан жаңашылдықтың негізгі бағыттары бойынша жинақтау жүзеге асады: мектепке дейінгі, жалпы орта, мектептен тыс, кәсіби, жоғары, дипломнан кейінгі, яғни компонентті түр өзгерістерге әкелетін кешенді өзгерістер;

- микродеңгейде дәстүрлі педагогикалық үдерісті жетілдіру (модернизация, модификация, рационализация) жүзеге асады [13].

Білім беру парадигмасының алмасуымен байланысты макродеңгейде жоғары педагогикалық білім беруде болатын инновациялар, міндетті түрде мезодеңгейдегі оқыту модельдерінің өзгеруіне әкеледі, мезодеңгейдегі өзгерістер микродеңгейдегі өзгерістерге әкеледі. Инновациялардың әрбір деңгейінің мазмұнды құрамдасынан мұның қатар орналасқан заттар емес екендігі көрінеді. Бұл өзара байланысты, өзара негізделген құбылыстар. Біреуі екіншісінен туындайды.

Білім берудің белгілі бір парадигмасын негіздей отырып, ғалымдар қоғамның, тұлғаның, мемлекеттің «шақыруларына» жауап қайтарады, олар осы шақыруларға сәйкес білім беру жүйесінің моделін ұсынады.

Қазіргі кезде жоғары педагогикалық білім беру жүйесіндегі инновациялық үдерістер аясында, білім берудің дәстүрлі, білімге орталықтандырылған (когнитивті, ақпараттық-пәндік) парадигмасынан уақыт талабына жауап беретін заманауи білім беру парадигмаларына өту қажет, Мұндай парадигмаларға төмендегі парадигма түрлерін жатқызуға болады:

- 1) тұлғалық-бағдарланған (гуманистік);
- 2) мәдениеттанушылық;
- 3) функционалды-құзыретті;
- 4) білім берудің қашықтық парадигмасы;
- 5) СМАРТ-білім беру парадигмасы.

Бұл парадигмалар әлемдік, жаһандық білім беру кеңістігінде үнемі өзгермелі социум жағдайында болашақ кәсіби іс-әрекетті жүзеге асыруға педагогтардың табысты даярлығын қамтамасыз ететін инновациялық парадигмалар ретінде танылған. Олар қарастырылады:

- жаңа ғасырдың құндылықтарын ескеріп құрылған жүйе ретінде: жаһандану, ізгіліктендіру, іргелілік, ықпалдастыру, ақпараттандыру, цифрландыру, субъектілік, диалогтық, креативтілік, экзистенциалдылық, дамушы бағыттылық;

- жоғары педагогикалық білім беруді құрастырудағы және ұйымдастырудағы басым тұғырлар ретінде.

Жоғарыда аталған білім беру парадигмаларының сипаттамалық белгілері: гуманизация, гуманитаризация, ақпараттандыру және цифрландыру. Аталған феномендер қазіргі заманның жаһандық мәселелеріне жатады. Бұл қарапайым емес үдерістер, алайда олар қазіргі заманауи инновациялық білім берудің, өз кезегінде бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім берудің шынайы мәнін, маңызын және мақсатын анықтауы қажет.

Инновативтілікті айқындау тұрғысында әрбір парадигмаларға қысқаша тоқталайық.

Білім берудің тұлғалық-бағдарланған парадигмасы. Білім берудің тұлғалық-бағдарланған парадигмасы аясында білім беру үдерісінің жүйе құраушы факторы ретінде, субъектінің кәсіби қалыптасу негіздері ретінде өзін-өзі дамыту және өзін-өзі анықтау қажеттілігі бар білім берудің тұлғасы алынады.

ЖОО-ның білім берудің тұлғалық-бағдарланған мазмұны, білім беру үдерісінің субъектілерінің өзара әрекетінің әрекеттік-шығармашылық сипатын, қарым-қатынастың диалогын, өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі көрсету, өзін-өзі бекіту мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін, оқытудың жаңа заманауи интербелсенді технологияларына өтуді қамтиды [14]. ЖОО-ы педагогтарының дәстүрлі, білімге орталықтандырылған парадигмасынан тұлғалық-бағдарланған парадигмаға шынайы өтудің мәнін саналы ұғынуы, олардың педагогикалық іс-әрекетін сапалық жаңа деңгейге көтеруге қабілетті, жаңа ғылыми жетістіктерді және техникалық құралдарды қолданудың қуатты стимулы болып табылады.

Мәдениеттанушылық парадигма. Мәдениеттанушылық тұғыр тұлғалық-бағдарланған білім беруді жобалаудың негізгі әдісі болып табылады, оның компоненттері ретінде алынатындар: білім алушыларға мәдени өзін-өзі дамытуға қабілетті субъект ретінде қатынас; педагогқа білім алушылардың өзін-өзі анықтауы мен дамуына қолдау көрсетуге қабілетті, білім алушылар мен мәдениет арасындағы делдал ретінде қатынас; қозғаушы күштері тұлғалық мағыналар, диалог және қатысушылардың ынтымақтастығы алынатын білім беруге мәдени үдеріс ретінде қатынас; білім беру мекемесіне біртұтас мәдени-білім беруші кеңістік ретінде қатынас, онда өмірдің мәдени үлгілері қайта құрылады, адамның мәдениетін тәрбиелеу жүзеге асырылады.

Мәдениеттанушылық парадигманың негізін мәдениет пен білім берудің диалогты тұжырымдамасы құрайды, соған сәйкес әртүрлі мәдениеттегі адамдардың диалогы мәдениеттің тіршілік етуінің негізгі формасы және білім берудің дидактикалық бірлігі болып табылады. Осыдан мәдени-бағдарланған білім берудің негізгі құндылықтары анықталады:

- адам – мәдениеттің, өзіндік өмірінің және жеке дамудың субъектісі; - білім беру – мәдени-дамытушы орта; - шығармашылық және диалог – адамның білім беру кеңістігінде тіршілік етуінің және өзін-өзі дамыту тәсілдері.

Мәдениеттанушылық тұғырдың аясында білім беру орталығы ретінде, басқа адамдармен және мәдениетпен қарым-қатынаста және ынтымақтастықта тұлғалық өзіндік детерминациалауға қабілетті, еркін, белсенді даралық ретіндегі адам алынады [15].

Білім берудің функционалды-құзыреттілік парадигмасы. Қазіргі кезде келесі ұрпаққа берілетін, бір жағынан толқын тәрізді артатын, ал екінші жағынан – әрбір 2-3 жыл сайын ескіретін ақпаратты шексіз кеңейтудің мүмкін еместігі және мағынасыздығы өткір әрі жеткілікті түсіндіріліп келеді. Аталған парадигма білім берудің барлық деңгейлерінің практикалық бағдарлануын және инструменталды бағыттылығын күшейтуге арналған. Оның негізіне заманауи білім беру технологияларын және электрондық оқыту технологияларын қолдану арқылы өмір бойы оқыту принципі алынады. Білім берудің функционалды-құзыреттілік парадигмасының аясында, құзыреттілік тұғыр білім берудің сапасын арттырудың тәсілі және қажетті шарты болып табылады. Ол білім беру үдерісінің күтілетін нәтижесі ретінде қоғамның талап етілген құзырлылық жиынтығын (кәсіби, ақпараттық, коммуникативті, рефлексивті, пәндік, өзіндік білім алу, мәселелерді шешу құзырлылығы және т.б.) меңгерген, шебер және ұтқыр педагогты даярлауға бағдарлайды, онсыз педагогтың интеллектуалды, коммуникациялық, ақпараттық және қоғам өмірінің басқа салаларында іс-әрекеті мүмкін болмайды.

Білім берудің дистанциялық парадигмасы. Дистанциялық (қашықтықтан) білім беру адамзат дамуындағы үшінші жаһандық революцияны білдіреді. Қазіргі қоғамның дамуының объективті жағдайлары, білімді берудің мазмұнына және формаларына жаңа талаптарды ұсынады. Салдарында, қашықтықтан оқыту формаларына негізделген жаңа педагогикалық инновациялық технологиялар пайда болды. Қашық-

тықтан оқытудың дамуы 80-жылдардың басында пайда болуымен және Internet жаһандық желісінде танымалдығының әрі қарай өсуімен сипатталады.

Білім берудің аталған парадигмасы заманауи ақпараттық технологияларға, ақпараттың кез келген формасын жер шарының кез келген нүктесіне барынша жылдам жеткізуге мүмкіндік беретін коммуникацияның заманауи құралдарын (телевидение, мультимедиа, оқытудың видео, аудио құралдары, компьютерлік жаһандық және локальды желілер, Интернет) қолдануға негізделеді. Қашықтықтан оқыту жеке-дара тұғырды қамтамасыз етеді, білім алушыларға оқытудың жеке траекториясын құруға, өзбетімен оқытудың қолайлы орнын, уақытын және жылдамдығын таңдауға, сонымен бірге әртүрлі себептердің (ауру, тұрғылықты мекен-жайдың шалғайда болуы және т.б.) салдарынан дәстүрлі білім алу құқығынан айырылған адамдарға білім алуға мүмкіндік береді. Қашықтықтан оқыту бағдарламалары өзіндік білім алу іс-әрекетінің жоғары деңгейіне бағдарланған. Оқытудың аталған типі кең тараған технологиялардың бірі болуы мүмкін, оның аясында білім беру принципі өмір бойына емес, өмір бойы жүзеге асырылады.

Қазіргі қашықтықтан оқыту жүйесінің дамуы білім берудің әлемдік жүйесінде болып жатқан үрдістерге сәйкес болады [16]. **SMART-білім беру парадигмасы.** Қазіргі кезде ұялы телефон, компьютер және Интернеттің табиғат пен қоғам сияқты, өмірлік кеңістіктің табиғи элементтері болып саналатын адамдардың жаңа сандық (желілік) ұрпағының өмір сүру дерегін сенімді түрде атауға болады. Яғни, У ұрпағы өсіп келеді, желіліктер – бұлай деп 1980-жылдардан кейін туылған жастарды атайды. Олар виртуальды әлемнің, компьютерлердің, сандық технологиялардың дәуірінде өсіп жетілді: 18-24 жас аралығындағы жастардың 95%-дан астамы интернетті қолданады, олардың 81%-ында мобильдік интернет бар. «Компьютер және интернет – бұл балықтарға арналған су сияқты, қазіргі студент жастардың өмір сүру ортасы» (**Қашықтықтан оқыту университеттері Еуропалық ассоциациясының атқарушы директоры Джордж Убачс**).

«Қазіргі студенттер академиялық оқулықтарда немесе журналдарда ақпаратты табуы және меңгеруі қиынға соғады» (**Гриф Ричардс, Томпсон Риверс университетінің педагогикалық дизайнері**). Білім дәстүрлі жоғары оқу орындарында пайда болуды тоқтатады, оқыту тәуелсіз орталықтарда беріледі және таратылады. Формальды емес оқыту үлкен рөл атқара бастайды, мұнда студент өз бетімен оқыту мақсаттарын анықтайды, ашық білім беру ресурстарында материалды іздеп табады, курсты өз бетімен модельдейді, осылайша, жеке мамандыққа ие болады [17].

Онлайн әлеуметтік топтардағы қарым-қатынас пен оқу оқытудың дәстүрлі формаларын толыққанды орнын толтырады. Соған сәйкес жастардың білім елу үдерісіне деген талаптары өзгереді. Студенттердің жаңа қажеттіліктері университеттерге жаңа талаптар ұсынады. «Институттар өздерінің әлеуметтік рөлдерін жоғалтады» (**Қашықтықтан және электрондық оқытудың Еуропалық желісінің Бас хатшысы Андраш Сюч**).

Білім беру саласына жаңа технологияларды ендіру, білімді репродуктивті берудің ескі сызбасынан оқытудың **SMART- білім беру** сияқты, оқытудың жаңа, креативті формасына өтуге әкеледі [18].

SMART-білім беру (Smart education) – бұл АКТ-технологияларды қолдану арқылы оқу үдерісін ұйымдастыру. SMART-білім беру парадигмасының (модель) басты мақсаты - XXI ғасырдың ақпараттық заманауи қоғамының талап ететін, білім алушылардың білімдері мен дағдыларын дамыту есебінен, бәсекеге қабілетті білімнің барынша жоғары деңгейін қамтамасыз ететін ортаны құру: ынтымақтастық; коммуникация; әлеуметтік жауапкершілік; сыни тұрғыдан ойлау қабілеті; мәселелерді шұғыл және сапалы тұрғыда шешу.

SMART-білім берудің соңғы мақсаты – білім берудің мазмұнына жаңарту ендіру, оқыту және бағалау әдістері, жаңа білім беру парадигмасына сәйкес білім беру ортасын өзгерту.

SMART-білім беру барлық білім беру үдерістерін кешенді модернизациялауды қамтитын, сонымен бірге осы үдерістерге қолданылатын әдістер мен технологияларды қамтитын тұжырымдама болып табылады. Білім беру аясындағы Smart тұжырымдамасы, ақылды тақта, ақылды экрандар, Интернетке кез келген жерден қолжетімділік сияқты технологиялардың пайда болуына әкеледі. Осы технологиялардың әрқайсысы контентті құрастыру үдерісін жаңаша құруға, оны жеткізуге және өзектілеуге мүмкіндік береді. Оқыту аудиторияда ғана емес, үйде және кез келген орында, қоғамдық орындарда мүмкін болады.

Microsoft Power Point немесе Macromedia Flash сияқты бағдарламалық пакеттерде жасалған мультимедиялық презентацияларды қолдану арқылы оқу сабақтарын жүргізудің нормасына айналды. Алайда, әдеттегі презентациялық технологиялармен қатар (Microsoft Power Point, Macromedia Flash), білім беру саласына слайд-шоу түрінде презентациялардан оқшау болатын жаңа, интербелсенді технологиялар енеді.

Интербелсенді жабдықтардың көмегімен материалды берудің жаңа формасы (интербелсенді тақталар SMART Boards, интербелсенді дисплейлер Sympodium) қазір және осында құрылатын, баяндамашының баяндама жасау кезінде құрылатын презентациясы болып саналады. SMART Boards интербелсенді тақталарда арнайы маркермен жазуға болады, оқу материалын көрсетуге болады, экрандағы бейнелердің үстінен жазбаша түсініктемелер жасауға болады. Мұнда SMART Boards интербелсенді тақталарда жазылған барлық нәрсе білім алушыларға беріледі, магниттік тасуыштарда сақталады, шығарылады, сабақта болмаған студенттерге, оқушыларға электрондық поштамен жіберіледі. SMART Boards интербелсенді тақтасында дәріс кезінде құрылған оқу материалы, құрылған бейнерекорддермен жазылады және бірнеше рет қайта жаңғыртылады.

Тақтаны интербелсенді етуге мүмкіндік беретін бірнеше технологиялар болады. Бір технология - сенсорлы резистивті, басқа технология - SMART Technologies компаниясының DViT технологиясы. Онда экранның бұрышында орналасқан арнайы сандық бейнекамералар қолданылады. Бұдан басқа, арнайы құрылғының көмегімен кез келген пазмалық панельді интербелсенді тақтаға айналдыруға болады.

Әрине, SMART Boards интербелсенді тақталардың барлық қасиеттерін барынша жүзеге асыру үшін, арнайы бағдарламалық қамтамасыздандыру құрылған (SMART Notebook, Bridgit, SynhronEyes). Бағдарламалардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар. SMART Notebook мәтінмен және объектілермен жұмыс істеуге, ақпаратты сақтауға және жазбаша мәтінді баспа мәтінге айналдыруға мүмкіндік береді. Bridgit бағдарламасы әлемнің барлық елдері бойынша серіктестер үшін презентацияларды оңай әрі жылдам өткізуге мүмкіндік береді, өз құжатына пікір алуға мүмкіндік береді. Баяндаманың жалпы жұмыс үстеліндегі түйінді тұғырларын ажыратып көрсету қажет, бағдарлама дәл осы жерде шынайы уақыт режимінде сіздің барлық ескертуіңізді конференцияның басқа қатысушыларының экранына шығарады.

SynhronEyes бағдарламалық пакетінің көмегімен оқытушы білім алушылардың іс-әрекетін бақылай алады, білім алушылардың барлық жұмыс мониторларын тақтаға шығарады, оларды бұғаттай алады, интербелсенді тақтадан оқу материалын, мысалы тестті, барлық компьютерлерге жібере алады.

Интербелсенді тақталарда жұмыс істеу кезінде білім алушылардың зейінінің шоғырлануы жақсарады, оқу материалы жылдам меңгеріледі, нәтижесінде әрбір білім алушының үлгерімі артады [19].

Қазіргі кезде SMART-білім беру контекстінде STEM/STEAM – білім беру тренді күш алып келеді. «STEM» термині АҰШ-да пайда болған, ол мектеп бағдарламасына ғылыми-техникалық бағытта оқушылардың құзыреттіліктерін барынша дамытуға және арттыру үшін ендірілген, балалар сандық контентті құрады, олармен алмасады және ауқымды көлемде қолданады, олар веб-сайттарды жүргізеді, телефонға фильм түсіреді, өздері ойындарды құрастырады, робот техникасымен шұғылданады.

Ұлттық ауқымда STEM мектеп бағдарламасына АҰШ-да жоғары технологиялар саласында ерте жас-тан бастап болашақ гурулерді даярлау үшін ендірілген.

Сондықтан, аталған елде STEM/STEAM-білім беру бірінші сыныптан бастан енгізілген. Көптеген елдерде STEM-білім беру келесі себептер бойынша басым болады:

- жақын болашақта әлемде IT-мамандардың, бағдарламашылардың, инженерлердің, жоғары технологиялық өндіріс мамандарының жетіспеушілігі байқалатын болады; - алыс болашақта қазіргі кезде елестетудің өзі қиын болатын кәсіптер пайда болады, олардың барлығы технологиямен және жоғары технологиялық өндіріспен, жаратылыстану ғылымдарымен түйісуде байланысты болады. Әсіресе, био- және нанотехнология мамандары сұранысқа ие болады [20].

Жаратылыстану-математикалық профилдегі педагогтарды кәсіби даярлауда бұл деректі есепке алмау мүмкін емес.

Білім беруге STEM технологияларды ендірудің басымдылықтары:

- техникалық пәндерге деген қызығушылықтың дамуы. МДМ-де, мектептерде, институттарда және басқа мамандандырылған мекемелерде озық жүйені бекіту, білім алушыларды оқу үдерісіне ендіруге мүмкіндік береді. – сыни ойлау дағдыларын жетілдіру. Оқушылар мен студенттер тестілеу және әртүрлі тәжірибені өткізу арқылы стандартты емес міндеттерді жеңуге үйретеді; - коммуникативті дағдыларды белсендіру. Аталған жүйені ендіру командалық жұмысты қамтиды: білім алушылар уақыттың көпшілігінде бірлесіп зерттейді және өздерінің модельдерін дамытады. Олар нұсқаушылармен және өз достарымен диалог құруға үйренеді.

Оқығудың озық тұжырымдамасын бекіту, болашақта био- және нанотехнологиялар саласында маманданатын инженерлердің қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Бұл сонымен бірге, жобалау, модельдеу және прототиптеу саласындағы кәсіпқойларды даярлауға көмек береді, олар ірі индустриалды ұлттық жобаларды жүзеге асыруда басты рөл атқаратын болады [20; 21].

Көріп отырғандай, тұлғалық-бағдарланған, диалогты, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), СМАРТ- және СТЕМ – технологиялар адамның өмірлік кеңістігінің қажетті бөлшегі болып табылады. Сондықтан, олар бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім берудің мазмұнының ажырамас компоненті, қазіргі педагогикалық ЖОО-ның оқу үдерісінің тиімділігін оңтайландыру және арттыру құралы болуы қажет. Заманауи технологиялар және телекоммуникациялар, СМАРТ- және СТЕМ- технологиялар жоғары оқу орнының білім беру үдерісін ұйымдастырудың сипатын өзгертуге, білім алушыны ақпараттық-білім беру ортасына толыққанды ендіруге, білім беру сапасын арттыруға, білімді қабылдау және алу үдерісін түрткілеуге мүмкіндік береді. Педагогикалық жоғары оқу орындарының оқу үдерісіне белсенді ендірілетін АКТ; СМАРТ және СТЕМ-технологиялар, ойлаудың инновациялық типі бар, үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде сұранысқа ие болашақ педагогты даярлаудың мазмұнын, формаларын, әдістері мен тәсілдерін сәйкестендіруге, орта білім берудің жаңартылған мазмұнын сәйкестендіруге әкеледі.

Жоғарыда аталған білім берудің инновациялық парадигмалары оларды кешенді, үйлесімді қолдануда өте құнды болып саналады. Сондықтан, қазіргі кезде бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім берудің әдіснамалық негізін полипарадигмалдық тұжырымдама құрауы қажет деп айтуға болады.

Жоғарыда баяндалғандар негізінде келесі тұжырымдар жасалды:

1. Қазіргі жағдайда, «әлемнің озат елдерінің жеделдетілген түрде дамудың индустриалды сатысынан, базалық салаларда жаңа технологияларды жаппай ендірумен және 4.0. [www.primeminister.kz], болашақ технологиялық құрылымның түбегейлі жаңа индустриясын құрумен қамтамасыз етілген инновациялық сатыға өту барысында, жоғары педагогикалық білім беру елдің инновациялық-технологиялық дамуының стратегиялық курсына сәйкес бағытталуға міндетті.

2. Әлемнің озат экономикасындағы инновациялардың толассыз ағыны, Қазақстанның жоғары педагогикалық білім беру жүйесінен болып жатқан түбегейлі өзгерістерге сәйкес жауап қайтаруды талап етеді, мұнда артта қалуға жол берілмеуі керек. Жоғары педагогикалық білім берудің жаңа моделін құрастыру қажет. Жоғары педагогикалық білім берудің жаңа моделі бәсекеге қабілетті болуы қажет.

3. Бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім беруді қалыптастырудың өзегі және негізі ретінде, **оның инновациялық дамуы** алынады. Жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде инновациялық үдерістер аясында дәстүрлі, білімге орталықтандырыған (когнитивті, ақпараттық-пәндік) білім беру парадигмасынан уақыттың талаптарына жауап беретін заманауи білім беру парадигмаларына белсенді өту қажет: 1) тұлғалық-бағдарланған (гуманистік); 2) мәдениеттанушылық; 3) функционалды-құзыреттілік; 4) білім берудің дистанциялық парадигмасы; 5) СМАРТ – және СТЕМ – білім беру парадигмасы.

Білім берудің белгіленген инновациялық парадигмалары, оларды кешенді, үйлесімді қолдануда өте құнды болып саналады. Сондықтан, қазіргі кезде бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім берудің әдіснамалық негізін полипарадигмалдық тұжырымдама немесе полипарадигмалдық тұғыр құрауы қажет деп айтуға болады.

4. Бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім беруді қалыптастырудағы полипарадигмалдық тұғырды келесі үлгіде қарастыру қажет:

а) үнемі өзгеретін социум жағдайында болашақ кәсіби іс-әрекетті жүзеге асыруға педагогтардың табысты даярлауды қамтамасыз ететін инновациялық тұғыр ретінде;

б) тұлғалық-бағдарланған, диалогты технологиялар, сыни ойлауды дамыту және тұлғаның функционалды сауаттылық технологиясы, критериалды бағалау технологиясы, ақпараттық-коммуникациялық (АКТ), СМАРТжәне СТЕМ-технологиялар негізінде ЖОО-ның педагогикалық үдерісін құрастырудағы және ұйымдастырудағы басым тұғыр ретінде (жаңа ғасырдың құндылықтарын ескеріп – жаһандану, ізгіліктендіру, іргелілік, ықпалдастыру, ақпараттандыру, цифрландыру, субъектілік, ынтымақтастық, диалогтық, креативтілік, экзистенциалдылық, дамытушы бағыттылық).

5. Аталған технологиялар (адамның өмірлік кеңістігінің қажетті бөлігі) қажет:

а) бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім беру мазмұнының ажырамас компоненті, ЖОО-ның педагогикалық үдерісінің тиімділігін оңтайландыру және арттыру құралы;

б) ЖОО-ның білім беру үдерісін ұйымдастырудың сипатын өзгерту, білім берушіні ақпараттық-білім беру ортасына толыққанды ендіру, білім алу және ақпаратты қабылдау үдерістерін ынталандыру, ойлаудың инновациялық типі бар, үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде сұранысқа ие болашақ педагогты даярлаудың мазмұнын, формаларын, әдістері мен тәсілдерін, орта білім берудің жаңартылған мазмұнын сәйкестендіру.

в) уақыт талабына сәйкес білім берудің сапасын арттыру, нәтижесінде болашақ педагогтың бәсекеге қабілетті тұлғасын қалыптастыру.

6. Болашақ педагогтың бәсекеге қабілетті тұлғасының негізгі сипаттамалары ретінде, оның қабілеті мен даярлығы алынады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Крипан О.И. Исследование качеств конкурентоспособности молодых педагогов // *Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. XXIV междунар. науч.-практ. конф. Часть II.* – Новосибирск: СибАК, 2013
2. Коваленко А.И. Теоретические и методологические аспекты использования концепции «конкурентоспособности» в научных исследованиях // *Современная конкуренция.* 2013. № 6 (42). – С. 65-79.
3. Максимова Е. В. Развитие конкурентоспособности студента в образовательном процессе университета: автор. дис. ...к.пед.н. – Оренбург, 2005.
4. Сгонник Л.В., Верниенко Л.В. Проблема развития конкурентоспособности бакалавров педагогического образования // *Молодой ученый.* – 2017. – №3. – С. 588-591. – URL <https://moluch.ru/archive/137/38174>.
5. Фомин Н.В. Компетентностная модель конкурентоспособного специалиста как ориентир высшего профессионального образования, bryanskgu@mail.ru
6. *Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / Майкл Е. Портер; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.*
7. *Формирование устойчивости предпринимательских структур в условиях трансформации конкурентной среды. Монография / Под. редакцией В.С. Балабанова. – М.: Издательство «Элит», 2013. – 280 с.*
8. Леонтьева Л.С., Орлова Л.Н., Горячева Т.А. Инновационный потенциал экономических систем мезоуровня. Монография. – М.: МЭСИ, 2015. – 127 с
9. Леонтьева, Л.С., Ильин А.Б., Конотопов А.И. Пространственные инновации как ресурс социально-экономического развития // *Бизнес-в законе. Экономико-юридический журнал.* - 2014. - №6. - С. 204-207.
10. Орлова Л.Н., Остроухов С.А. О соотношении понятий «конкурентоспособность», «инновационность» и «устойчивое развитие» предпринимательских структур // *Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ»* Том 8, №3 (2016) <http://naukovedenie.ru/PDF/50EYN316.pdf> (доступ свободный).
11. *Инновации* / https://www.syl.ru/article/175002/new_innovatsiya---eto-klassifikatsiya-innovatsiy.
12. Аксютин А.А., Вицен А.А., Мекшенева Ж.В. Информационные технологии в образовании и науке // *Современные наукоемкие технологии.* – 2009. – № 11. – С. 50-52; URL: <http://top-technologies.ru/article/view?id=25948>
13. *Инновации в системе высшего педагогического образования* / studbooks.net/16334/pedagogika/...копия.
14. *Личностно-ориентированное образование: сущность и проблемы (лекция)* / do.gendocs.ru/docs/index-18954.html#копия.
15. *Общая и профессиональная педагогика: Учебное пособие для студентов, обучающихся по специальности «Профессиональное обучение»: В 2-х книгах/Под ред. В.Д. Симоненко, М.В. Ретивых – Брянск: Изд-во Брянского государственного университета, 2003. – Кн.1 – 174 с.*
16. Викторова Л.Г., Найденов И.Н. Дистанционное обучение в парадигмах образования/ *Вестник академии военных наук.* - № 2(27) 2009; Алесковский В. В., Яновский В. В. Концепция дистанционного образования в вузе. Препринт СЗИУ РАНХиГС №2/4 30.09.2014. ISBN 978-5-89781-522-7.
17. *Образование в информационном обществе* / <http://www.elearning-russia.ru>.
18. Абдрахманова Б.А. Смарт-технологии в образовании / zkoipk.kz/b2/369-conf.html.
19. Смарт-технологии в образовании / zkoipk.kz/b2/369-conf.html#копия; library.fu.ru/exhib.asp?id=199#копия
20. *Инновационные технологии: STEM технологии в образовании* / infourok.ru/innovacionnyye...копия.
21. *Что такое STEM-образование* | ANRO technology anrotech.ru/blog/что-такое-stem...копия.

МРНТИ 14.35.09

Адилбаева А.А.¹, Елубаева П.К.²

¹Магистрант по специальности «6М011900 – Иностранный язык: два иностранных языка»,

²кандидат педагогических наук, доцент, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан

КОГНИТИВНО – ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ МЕТОДОЛОГИЯ КАК КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ ОСНОВА СОВРЕМЕННОГО ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация

Данная статья посвящена исследованию когнитивно-лингвокультурологической методологии как концептуальная основа современного иноязычного образования в Республике Казахстан. В статье отмечается, что в современных условиях общество нуждается в специалистах, которые в своей деятельности эффективно взаимодействуют с представителями различных культур и именно наличие «вторичного когнитивного сознания», гибкое реагирование на вариативную изменчивости ситуации обучения, поведенческая и коммуникативная культура соответствующая нормам лингвосоциума – является критериями сформированности личности. Автором статьи проведена серьезная работа по обоснованию когнитивно-лингвокультурологической методологии как концептуальная основа современного иноязычного образования. Даны определения понятий «лингвокультура и лингводидактика», «когнитивно-лингвокультурологической методологии», «иноязычное образование». Обоснована важность когнитивно-лингвокультурологической методологии как концептуальная основа современного иноязычного образования. Актуальность статьи обусловлена тем, что в наше время очень высоки требования к специалистам в плане владения иностранным языком как средством осуществления профессиональной и научной деятельности.

Ключевые слова: иноязычное образование, конкурентоспособный специалист, лингвокультура, когнитивно-лингвокультурологической методология.

Аңдатпа

А.А. Адилбаева¹, П.К. Елубаева²

¹Магистрант «6М011900 – шет тілі: екі шет тілдері»

Абылай хан атындағы ХҚЖэнеЭТУ,

² педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент,

Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ КОНЦЕПТУАЛДЫ НЕГІЗГІ РЕТІНДЕ КОГНИТИВТІ –ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯЛЫҚ ӘДІСНАМА

Бұл мақала Қазақстан Республикасында қазіргі заманғы шет тілін оқытудың концептуалды негізі ретінде танымдық-лингвомәдениеттану әдіснамасын зерттеуге арналған. Мақалада қазіргі кезде қоғамға әртүрлі мәдениеттердің өкілдерімен тиімді қарым-қатынас жасайтын мамандар қажет және бұл «екінші когнитивті сананың» болуы, оқу жағдайының өзгермелілігіне икемді жауап беру, лингвоциумның нормаларына сәйкес келетін мінез-құлық және коммуникативтік мәдениет болып табылады. Жеке тұлғаның қалыптасуы. Мақала авторы заманауи шет тілдерін оқытудың концептуалды негізі ретінде когнитивтік-лингвистикалық және мәдени әдіснаманы негіздеу бойынша елеулі жұмыс жүргізді. «Лингвомәдениет және лингводидактика», «когнитивтік-лингвокультуралық әдіснама», «шет тілін оқыту» түсініктерінің анықтамалары берілген. Когнитивтік-лингвистикалық және мәдени әдіснаманың маңыздылығы заманауи шет тіліндегі білімнің тұжырымдамалық негізі ретінде негізделген. Мақаланың өзектілігі, қазіргі уақытта шет тілін игеру бойынша мамандарға қойылатын талаптар кәсіби және ғылыми қызметті жүзеге асыру құралы ретінде өте жоғары.

Түйін сөздер: шет тілін оқыту, бәсекеге қабілетті маман, лингвомәдениет, когнитивтік-лингвистикалық және мәдени әдіснама

Abstract

A. Adilbaeva¹, P. K. Eлубаева²

¹Master's degree student, specialty «6M011900–Foreign languages: two foreign languages» at Kazakh Ablai Khan UIRandWL

²Co-author: Candidate of Pedagogic Sciences, Associate professor, Almaty, Kazakhstan

COGNITIVE - LINGVOCULTUROLOGICAL METHODOLOGY AS A CONCEPTUAL BASIS OF MODERN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

This article is devoted to the study of cognitive-linguocultural methodology as a conceptual basis of modern foreign language education in the Republic of Kazakhstan. The article notes that in modern conditions the society needs specialists who in their activities effectively interact with representatives of different cultures and it is the presence of a "secondary cognitive consciousness", a flexible response to the variability of the learning situation, a behavioral and communicative culture corresponding to the norms of the linguosocium are criteria the formation of personality. The author of the article carried out serious work on the substantiation of cognitive-linguistic and cultural methodology as a conceptual basis of modern foreign language education. The definitions of the concepts "lingvoculture and linguodidactics", "cognitive-linguocultural methodology", "foreign language education" are given. The importance of cognitive-linguistic and cultural methodology is grounded as a conceptual basis of modern foreign-language education. The topicality of the article is due to the fact that in our time the requirements to specialists in terms of owning a foreign language are very high as a means of exercising professional and scientific activity.

Key words: foreign language education, competitive specialist, linguoculture, cognitive-linguistic and cultural methodology.

Глобализация является один из важных факторов современности, интеграция Казахстана на мировом рынке, развитие сотрудничества с зарубежными странами, интернационализация научного общения и увеличение сферы научного дискурса в современной коммуникации существенно повлияли на расширение функции иностранного языка, значительно увеличили возможность контактов для представителей различных социальных и возрастных групп. Имеются реальные условия для получения работы и образования за рубежом, что является очень важным фактором в условиях глобализации. По вышеперечисленным причинам наблюдается значительное изменения роли иностранного языка в обществе: **из учебного предмета он превратился в базовый элемент** современной системы образования, в средство достижения профессиональной реализации личности. [1]

В наше время очень высоки требования к специалистам в плане владения иностранным языком как средством осуществления профессиональной и научной деятельности. В современных условиях общество нуждается в специалистах, которые в своей деятельности эффективно взаимодействуют с представителями различных культур. Именно, поэтому, от образовательного процесса в настоящее время требуется гибкость и динамичность.

Теория межкультурной коммуникации иноязычного образования, является ведущей современной концепцией иноязычного образования, целью которой является интегрированное образование культуре и языку, где язык интерпретируется как транслятор социокультурной специфики национально-языковых сообществ в коммуникации, которая направлена на взаимодействие и взаимопонимание в условиях глобализации. По этой причине предлагается интерпретировать лингвокультуру, как методические основы в образовании конкретной научной области – теории иноязычного образования, которая поможет нам изучить и познать специфические закономерности взаимодействия «язык-культура-личность» системы в их интегрированном преломлении. Это утверждение было основано в связи с тем, что объективным проявлением социализации личности будет являться его ментальное отражение, его приобщение и овладение языка и культуры определенного этноса, которое имеет закрепленную и базовую форму и основана на понимании родной культуры.

Именно поэтому необходим переход от предмета овладения и изучения «иностранного языка» на интегрированное понятие «иноязычное образование», которое подразумевает смену объекта изучения «языка» на категорию «лингвокультура». Если рассмотреть это понятие в дидактическом плане – оно означает содержательно-организационное целое, то есть «лингвокультура и личность», в результате формируется «личность с высоким уровнем сформированности когнитивно-знаниевых и деятельностно-коммуникационных основ межкультурной коммуникации, отражающих наличие «вторичного когнитивного сознания» субъекта и обеспечивающих способность личности адекватно осуществлять межкультурную коммуникацию, гибко реагируя на вариативную изменчивость ситуации общения,

проявления при этом прочную закрепленность социо и лингвокультурологических компонентов межкультурной компетенции, коммуникативную и поведенческую культуру, соответствующей нормам лингвосоциума» [2, с.78].

На сегодняшний день имеется значительный теоретический и экспериментальный багаж, который направлен на возможности расширения отрасли лингводидактики. В 1969 году Н.М. Шанским был введен термин «лингводидактика» и был признан в качестве международного в 1975 году. Наиболее важным и центральным считается определение И.И. Халеевой, которая считает, что лингводидактика подразумевается как методологический аспект теории иноязычного образования применительно к другим искомым результатом этого процесса. Лингводидактика помогает выявить объективные закономерности по которым строиться модель иноязычного образования, центром которой является – языковая личность. [3, с.14]

В монографии С.С. Кунанбаевой также доказана нецелесообразность дифференциации научных областей лингводидактики и частных методик, потому что из наук, на которых она базируется, речь идёт о частных методиках, а не об общей методике иноязычного обучения. [2] С.С. Кунанбаева, считает что «лингводидактика» может самостоятельно рассматриваться, как научно-предметная область, когда речь идет об приближенных и реальных к ним условиях овладения языка, фундамент теоретико-методологических для вводимой исследователя новой образовательной среды – «языкового образование». Ученый утверждает, что для обеспечения теоретико-технологических данных и формированием поликультурной личности и полиязычности – лингводидактика стремится изучать закономерности и специфику формирования речевой способности в онтогенезе при овладении родным языком или в условиях многоязычия и межэтнического государства. Из этого следует вывод, лингводидактика может стать научной областью, которая занимается изучением всей совокупности проблем «языкового образования», делая акцент на механизмах становления и специфики в филогенезе и онтогенезе, в реальных и естественных условиях лингвокультурной сферы, а также в искусственно издаваемой среды управляемого и моделированного процесса изучения языка.

В системе иноязычного образования преобразования вызваны сменой целевых установок, а также ориентацией на другой конечный результат – формирование межкультурной компетенции и способности к межкультурной коммуникации у личности, которая будет являться «субъектом межкультурной коммуникаций». В данном случае, речь идёт о формировании «иной картины мира» у языковой личности, которая будет являться субъектом межкультурной коммуникации со сложной когнитивной структурой лингвокультурологические и социальных знаний, именно эти знания дают возможность субъекту чувствовать себя гибко в двух лингвосоциальных измерениях.

Исследования в теории и методике иноязычного образования наблюдает повышенный интерес к способам формирования и языковой личности в процессе обучения языкам. И рассматривают это направление, как принципиально новый подход в иноязычном образовании. Высказывание Ю.Н. Караулова «До тех пор, пока модели языка обучения ограничивается рамками системного представления самого языка и не вторгается в структуру личности, языковой личности, они обречены, оставаться чем-то внешним, чуждым по отношению к объекту обучение языку» является вполне оправданным.

Термин «языковой личность» рассматривается в лингводидактики, как:

- языковая личность – это совокупность способностей и характеристик человека, обуславливающих создание и восприятие речевых произведений (текстов), которые различаются а) степенью структурно-языковой сложности, б) точностью и глубиной отражения действительности, в) определённой целевой направленностью. [4]

Г.И. Богиным был введён в российскую методику концепт «вторичная языковая личность», формирование концепта происходит в процессе обучения иностранного языка. Концепция «вторичной языковой личности» в современной интерпретации рассматривается в концептуальной картине мира, которая подразумевает под собой становление национального менталитета носители языка и национального характера.

Стратегическая цель обучения иностранного языка на современном этапе – это личность, которая принимает полноценное участие в межкультурной коммуникации. Если мы хотим чтобы цель была достигнута, мы должны «вооружать» его информации внеязычной, данная информация обязательна для взаимопонимания на международном уровне, для адекватного общения, а также заниматься развитием качеств, которые позволяют осуществлять опосредственное и непосредственное общение с представи-

телями других культур. Именно наличие «вторичного когнитивного сознания», гибкое реагирование на вариативную изменчивости ситуации обучения, поведенческая и коммуникативная культура соответствующая нормам лингвосоциума – является критериями сформированности личности. Принципы предопределяют уровневую структуру концепции вторичного когнитивного сознания личность межкультурной коммуникации, вторичного этнического сознания и именно всё это помогает гибко и избирательно ощущать себя в нескольких лингвосоциальных измерениях. Данный подход помогает осознанному формированию «инофоновой картины мира», что подразумевает под собой эффективной трансформации индивида в результате интеграции нескольких культур в поликультурную личность – то есть «субъект межкультурной коммуникации»; субъекта, который способен эффективно и полноценно участвовать в диалоге культур, имея при этом толерантное отношение к представителям других стран и культур.

Мы можем сделать вывод, что высокоэффективная система образования – это один из факторов, который обеспечивает рост иноязычной коммуникации. Обеспечения качественного преобразования в условиях рыночной экономики с учётом её позитива, угроз и процессов глобализация – именно эта цель проводимых реформ в системе образования в Республике Казахстан. Структура межкультурно-коммуникационной компетенции показывает характер образовательной компетенции и представляет собой сложное личное образование, которое включает знания и родной и иной культуре, навыки и умения применений своих знаний на практике, совокупность качеств личности, способствующих реализации своих знаний.

Учитывая вышеизложенные теоретические наработки исследователей, мы понимаем межкультурно-коммуникативную компетенцию специальности международного право как способность реализовать эффективную деятельность в иноязычной профессиональной субкультуре с учетом ее тезауруса, норм речевого поведения и культурно-специфических ценностей, формирующих ценностей и норм речевого поведения, которые формируются в процессе соизучения языка и культуры.

Когнитивно-лингвокультурная база, представляет собой концептуальный подход, основанный на контенте и на основе деятельности, для развития межкультурной коммуникации высокоразвитого уровня познавательных знаний и активности - коммуникативных навыков и соответствующего уровень межкультурно-коммуникативной компетенции, что позволяет гибко реагировать на различные типы коммуникативных ситуаций. Такой студент также будет иметь сильно развитые социально-лингвокультурологические компоненты в своей межкультурно-коммуникативной компетенции.

Список использованной литературы:

- 1 Обдалова О.А., Гураль С.К. *Концептуальные основы разработки образовательной среды для обучения межкультурной коммуникации*
- 2 Кунанбаева С.С. *Современное иноязычное образование: методологии и теории.* – Алматы, 2010. – 262 с.
- 3 Халеева И.И. *Основы теории обучения пониманию иноязычной речи.* – М.: Высшая школа, 1989. – 238 с.
- 4 Караулов Ю.Н. *Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов.* – М.: Наука, 1987. – С. 36, 52, 53, 237.

УДК 378.02:37.016
МРНТИ 14.35.09

A.T. Chaklikova¹

¹d.p.s., an assistant professor of Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

TENDENCIES OF INFORMATIZATION OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract

This article discloses the qualitative characteristics that are the moving forces of the new ICT application in education. The purpose of education systems in modern society is the person's intellectual and moral development. Modern society needs a personality who independently, critically thinking, able to see and creatively solve emerging problems. Informatization allows to build an innovative educational system that meets the needs of the modern information society. Informatization of education is the process of providing the education sector with the methodology and practice of developing and optimizing the use of modern ICTs, oriented towards the realization of the pedagogical goals of education and upbringing. The processes of informatization of education are characterized by regularities, which in practice are manifested in the principles of the development of modern society and its educational system. The system of principles of informatization of foreign language education should reflect the synthesis of two different branches: informatization and foreign language education. The special form of foreign language education, which has arisen through modern information and communication technologies, is becoming a new technological and social and cultural modern educational process, forming a fundamentally new type of subject of intercultural communication.

Key words: informatization of foreign language education, ICT, hypertext, computer language training, principles of informatization of foreign language education

Аннотация

Чакликова А.Т.¹

¹д.п.н., доцент, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, г. Алматы, Казахстан

ТЕНДЕНЦИИ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В данной статье раскрыты качественные характеристики, являющиеся движущими силами применения новых ИКТ в образовании. Цель систем образования в современном обществе состоит в интеллектуальном и нравственном развитии человека. Современному обществу нужен человек, самостоятельно, критически мыслящий, умеющий видеть и творчески решать возникающие проблемы. Информатизация позволяет построить инновационную образовательную систему, отвечающую запросам современного информационного общества. Информатизация образования – это процесс обеспечения сферы образования методологией и практикой разработки и оптимального использования современных ИКТ, ориентированных на реализацию педагогических целей обучения и воспитания. Процессам информатизации образования свойственны закономерности, которые в практической деятельности проявляются в принципах развития современного общества и его образовательной системы. Система принципов информатизации иноязычного образования должна отражать синтез двух разноотраслевых начал: информатизации и иноязычного образования. Возникшая посредством современных информационно-коммуникационных технологий особая форма иноязычного образования, становится новым технологическим и социокультурным современным образовательным процессом, формируя принципиально новый тип субъекта межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: информатизация иноязычного образования, ИКТ, гипертекст, компьютерное обучение языкам, принципы информатизации иноязычного образования.

А.Т. Чакликова¹

¹п.ғ.д., Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және
Әлем Тілдері Университетінің доценті,
Алматы қ., Қазақстан

ШЕТЕЛ ТІЛ БІЛІМІН АҚПАРАТТАНДЫРУ ҮРДІСІ

Аңдатпа

Бұл мақалада жаңа АКТ-ті қолданудағы қозғаушы күштер болып табылатын сапалық сипаттамалар қарастырылады. Қазіргі қоғамдағы білім беру жүйесінің мақсаты адамның зияткерлік және адамгершілік қасиеттерінің дамуы болып табылады. Қазіргі заманғы қоғамға тәуелсіз, сыни тұрғыдан ойлайтын, пайда

болған мәселелерді танып және шығармашылықпен шешетін адам қажет. Ақпараттандыру заманауи ақпараттық қоғамның қажеттіліктеріне жауап беретін инновациялық білім беру жүйесін құруға мүмкіндік береді. Білім беруді ақпараттандыру білім беру секторын білім беру мен тәрбиелеудің педагогикалық мақсаттарын іске асыруға бағытталған қазіргі заманғы ақпараттық коммуникациялық технологияларды пайдалану мен дамытудың әдіснамасы мен практикасымен қамтамасыз ету үдерісі болып табылады. Білім беруді ақпараттандыру процестері іс жүзінде қазіргі заманғы қоғам мен оның білім беру жүйесін дамыту қағидаттарында көрініс табатын заңдылықтармен сипатталады. Шетел тілін оқытудың ақпараттандыру принциптері жүйесі ақпараттандыру және шет тілдерін оқытудың екі түрлі саласын синтездеуді көрсетуі керек. Қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы пайда болған шет тілін оқытудың арнайы формасы мәдениетаралық коммуникация пәнінің түбегейлі жаңа түрін қалыптастыратын жаңа технологиялық және әлеуметтік-мәдени заманауи білім беру үдерісіне айналуға.

Түйін сөздер: шет тілін оқытуды ақпараттандыру, АКТ, гипермәтін, компьютерлік тілді оқыту, шет тілін оқытуды ақпараттандыру принциптері.

The modern stage of the development of society is characterized by the growing role of the informational sphere, which is a system-forming factor in the life of mankind. The informational sphere is a sphere of social life, formed by a set of: subjects of information interaction; actual information; informational infrastructure and public relations in connection with the formation, transmission, dissemination and storage of information, exchange of information within society. The information sphere has a huge impact on the social and political components. In the course of permanent technical progress, this influence will steadily increase and play a decisive role in the formation of the information society, the society of the 21st century.

An important feature of the current stage of social and economic development of the society is the formation of a special area of production, characterized not only by the development of the material base, but also by a system of specific technologies that are commonly called information and communication (ICT).

Innovative explosion in the field of informational and communication technologies has become the core and the basis of the modern "new economy". Thanks to ICT, the way information is transferred from the producer to the consumer has changed. Information transmission channels have become two-way, often interactive, and information has become an important part of goods and services. ICT today are the basis of the processes of globalization and informatization of society, contribute to the formation of a multicultural world and a clip culture (Toffler E.) [1], have a significant impact on changing the way of modern people life.

The peculiarity of the modern stage of the development of information technologies is characterized by an unusually high degree of their integration into all spheres of human activity. By the end of 20th century ICTs have become the basis for many other important technologies, including the basis for own development.

According to E.N. Paskin, information technologies are technologies that have information as an input resource, which is also a result [2]. Thus, information technology is a way of processing, storing, transmitting information; the main product of these technologies is information, an ideal resource. It is automation based on computer technology that leads to the formation of a paperless information processing industry. Information technologies emerge as a means of resolving the contradiction between the accumulated information that has accumulated and continues to accumulate at an accelerated pace, on the one hand, and the opportunities and scales of its social use on the other [2, p.77].

However, currently, thanks to the revolution in the digital communication system, the merging on the basis of digital representation and compatible protocols of all means of communication and broadcasting, the dissemination of digital presentation tools and the compression of multimedia information, global changes are occurring in all spheres of human activity. Therefore, it is more legitimate and correct to use the term "information and communication technologies" (ICT), the value bases of which are:

- humanism as a necessity to take into account the "human" dimension of technological progress;
- mobility for increasing the speed of technological innovation, adaptability;
- adaptability as an ability to be a conformal innovation.

The concept of information and communication technology (ICT) is currently among the most popular and commonly applied. Such popularity is determined not only by the growing importance, but also by rapid, extremely dynamic development of information technologies.

In general, modern ICT in education can be characterized:

- First, by scope of various "non-informational" subjective areas;

- Second, the massiveness of the acquisition of ICT by specialists in these areas, as a result of which ICTs cease to be the share of a certain circle of scientific and engineering elite and become an accessible tool for solving applied problems;

- Third, it stimulates the development of ICTs by identifying fundamentally new information needs and implementing the relevant functions;

- Fourth, a significant effect from the use of ICT, which makes the implementation of qualitative changes possible in the processes of improving technology and technique. It is essential that without the use of ICT, these changes cannot be achieved.

- Fifth, the growing trend towards the integration of diverse ICTs, manifested in the desire to unify hardware and software, as well as the creation of unified information environments.

The transition to an information society means radical changes in the educational system, since society and education are one system, the change in the form of society dictates a new demand for the education system.

The purpose of education systems in modern society is the intellectual and moral development of a person. Modern society needs a personality who independently and critically thinking is able to see and creatively solve the emerging problems.

Informatization is the tool that allows to build an innovative educational system that meets the needs of the modern information society.

Under the conditions of the information society, the educational situation is characterized by an understanding of the need to change the pedagogical paradigm, the trend of transition from the traditional to the innovative or developing, dialogical, problematic, active teaching (I.A. Kolesnikova, I.A. Zimnyaya, A.A. Pligina, O.I. Prudaeva, A.Khutorskogo). The success of solving the problems of restructuring the teaching process is associated with scientifically-based optimization and intensification, the use of active (problematic, creative, heuristic) forms and methods (I.Y. Lerner, M.N. Skatkin, A.V. Filatov, I.A. Zimnyaya, A.V. Khutorskaya, etc.). The need for humanization and humanitarization of education is clearly realized, which, in a narrow sense, is understood as an orientation towards a person or a person-oriented approach (I.S. Yakimanskaya, A.K. Markova, A.B. Orlov, E.V. Bondarevskaya, V.V. Serikov, S.V. Kulnevich, A.T. Alekseev, M.N. Berulava, etc.) and the interdependence of humanitarian and technical preparation (I.A. Zimnya).

Substantial scientific results in the field of informatization of education, creation and use of informatization tools in pedagogical activity were obtained by M.N. Alekseev, Ya.A. Vagramenko, I.V. Vostroknutovym, G.G. Gerkushenko, S.G. Grigoriev, V.P. Demkin, A.P. Ershov, S.A. Zhdanov, L.Kh. Zainutdinovoy, A.D. Ivannikov, S.S. Kunanbayeva, G.A. Krasnova, S.I. Makarov, V.M. Monakhov, G.K. Nurgalieva, E.V. Ogorodnikov, A.V. Osinym, S.V. Panyukova, E.S. Polat, I.V. Robert, N.H. Rozov, I.N. Skopin, O.G. Smolyaninova, A.N. Tikhonov, I.I. Trubina, E.V. Yakushina and other scientists.

Abroad, R.Williams, N.Wirth, D.Gris, E.Dijkstra, P.Denning, D.Collins, D. Knuth, S.Peipert, B.Hunter and others have made a great contribution to solving the problems of computerization of education.

By definition, I.V. Robert [3, p.21], under the informatization of education is meant "... the process of providing the education sector with the methodology, technology and practice of developing and optimized application of modern ICTs, focused on the realization of the psychological and pedagogical goals of education and upbringing." As necessary changes in the education system, ensuring the success of its adaptation in the transition to the information society, V.G. Kinelev singles out the following: the transition from "learning" to "education," the fundamentalization of education, the development of the creative abilities of the individual, the use of information technology in the selection, accumulation, systematization and transfer of knowledge [4]. V.V. Grinshkun under the informatization of education understands the process of providing the education sector with the theory and practice of developing and using modern information technologies and tools aimed at achieving the psychological and pedagogical goals of education and upbringing [5, p.13].

Under the influence of the informatization of education is realized the development of the traditional pedagogy's concept of "learning environment". At present, the most common concepts are the "single informational educational space", "information and communication environment" (I.V. Robert [3, p.9]), "cyberspace" (V.G. Kinelev [4]), "information educational environment", "information and communication subjective environment" (I.V. Robert [3, p.9]).

As noted above, information and communication technologies are the basis for the development of the information society. In the field of education, ICTs are of strategic importance because they:

- contribute to the quality of teaching and learning as innovative and experimental tools for updating education;

- bring to the educational process more flexibility, meeting the public needs;
- are tools that can help to improve the effectiveness of educational services.

Therefore, the informatization of education is the process of providing the education sphere with the methodology and practice of developing and optimizing the use of modern ICTs, oriented towards the implementation of pedagogical goals for education and upbringing.

This process should initiate:

- improvement of the management mechanisms of the education system on the basis of the use of automated databases of scientific and pedagogical information, information and methodological materials, and communication networks;

- perfection of methodology and strategy of selection of content, methods and organizational forms of education, upbringing appropriate to the development of the learner's personality in the modern conditions of informatization of the society;

- creation of methodical training systems aimed at developing the intellectual potential of the learner, developing skills to acquire knowledge independently, carrying out information and training, experimental research activities, various types of independent information processing activities;

- creation and use of computer testing, diagnostic techniques for monitoring and assessing the level of knowledge of learners.

Informatization of education is to a greater extent a process of intellectualization of the activity of the teacher and learner, developing on the basis of realizing the possibilities of the means of new information and communication technologies. It supports integration tendencies in the process of cognition of the laws of subject areas and the environment (social, information, etc.), combining them with the advantages of individualization and differentiation of teaching.

The processes of informatization of education are characterized by laws that in practice are manifested in the principles of the development of modern society and its educational system:

- The principle of scientificity means reliance on pedagogical science as a source of a system of regularities, trends, contradictions, factors and conditions for their actualization; reliance on the scientific achievement of informatics as a field of scientific knowledge and the sphere of practical activity. This principle determines the totality of general scientific and private pedagogical methodological provisions that determine the place of information processes in the educational system.

- The principle of holistic approach means that informatization should be carried out from the positions of interests and main goals of this educational system: the formation of readiness for professional activity and life activity in the conditions of modern information environment, rapid adaptation of people to changing conditions.

- The principle of systematization involves the analysis of all aspects of informatization of the educational system and its inherent processes in the interrelation of their internal and external conditions; informatization of all subsystems and functional connections of education.

- The principle of technological informatization orientates all types of practical educational activity on the introduction of information and communication technologies, on ensuring the interconnection of information technologies in the sphere of education and information technologies in the sphere of functioning of the society in the direction of forming the information environment of human habitation.

- The principle of centralized management of informatization of general education involves the introduction of scientifically substantiated, conceptually generated changes in all subsystems of the educational system at all levels of its functioning. This principle also presupposes the formation of relevant organizations professionally engaged in the informatization of education and acting autonomously from specific educational tasks that are addressed by educational institutions.

- The principle of actualization of the tasks of education informatization provides orientation of all participants in the educational process in various educational institutions for promising information and communication technologies, the areas of informatization of educational systems, integration into the world scientific and educational space provided that the national mentality is preserved.

- The principle of informational support of educational tasks requires a radical change in the content components of pedagogical activity: educational and upbringing goals and objectives from the lesson to the

management of the educational institution as a whole on the basis of information and communication technologies, the creation of an educational and professional information environment for all participants in the pedagogical process in relationship with the information environment of society. In the course of this research, the informatization of foreign language education means the use of information and communication technologies in foreign language education, which predetermines the creation of a qualitatively new system of foreign language education in the context of its informatization.

More recently, hypertext systems have become more relevant. There are two positions for defining the essence of hypertext:

1) hypertext as a form of representation of textual material, its nonlinear organization. Hypertext is considered in correlation with the traditional, "linear" written text as a new form of written communication, changing the traditional concepts of "author and reader", "reading and writing."

2) hypertext as a technology providing, making possible the representation and mastering of large volumes of textual material in a nonlinear form. In the hypertext, the technological process plays a much more important role than in the traditional practice of reading and writing. In this aspect, *hypertext is a new information technology*, viewed both from the point of view of its information features, and from the point of view of the new opportunities that it opens up in comparison with other information technologies.

Now the range of electronic educational resources is very wide and diverse: it includes computer support programs for teaching foreign language, training and testing programs, multimedia products "Bridge to English", "English Platinum", a number of electronic textbooks.

In connection with the expansion of the nomenclature of electronic educational resources (EER), the development of EER software technologies is topical.

In Kazakhstan, the following software technologies of EER were widely used:

– case-technology is a programming technology for CD-DVD. On the basis of case technologies, electronic textbooks and multimedia educational programs are developed, which include three-dimensional visualized, graphic and 3-dimensional educational material. This technology is the most convenient and appropriate for delivering educational information to remote schools that do not have access to the Internet;

– TV-Web technologies, based on the use of satellite television systems with feedback through a distance learning system. The use of educational television allows expanding the scope of education, since TV programs and video lessons stimulate the creativity of thinking, the imagery of the perception of the world, the voluminous understanding of complex processes occurring in the world space, which in turn allows us to talk about the possibility of personal development;

– network technologies, based on the use of both local networks and the global Internet.

Network technologies in schools of Kazakhstan were first used in 2005. Within the framework of the Kazakh-Singapore project, the network program of language teaching "MERiTS" was implemented, which includes:

– MERiTS CRMS (Class Room Management System) is a class management system that allows scheduling, organizing students' work in pairs, in microgroups;

– MERiTS LMS (Learning Management System) is a learning process management system that provides administration of the learning process and development of its content;

– COURSEWARE - multimedia training programs in Kazakh, English and Russian for grades 7-11 in accordance with the standards of Kazakhstani education.

The strategy and further development of electronic educational resources is associated with their development or transfer into LMS for each individual school subject. Only in this case we can talk about the creation of an information and educational environment in the subject area of knowledge covering all levels of education.

Analysis of scientific and methodological literature (T.V. Karamysheva, A.A. Petukhova, E.P. Sosnina, L.A. Tsvetkova, etc.) in the field of using ICT tools for the development of foreign language skills showed that the following opportunities are provided for students: implementation of monologic statements using presentation programs; participation in dialogical communication based on the sources of information presented in a dynamic form or in the form of illustrations; purposeful understanding of information at a natural pace, with direct communication with the interlocutor and mediated communication; understanding information while reading with the use of electronic dictionaries; written transfer of information (electronic conference communication, e-mail, etc.); independent use of tools for selecting examples from authentic texts, for computer presentation of studied language phenomena and creating exercises based on authentic or educational texts; formation of spelling

skills with the use of electronic simulators; automated correction of spelling; training of written and oral speech with the use of programs for automatic generation of texts, etc.

Researchers are unanimous in their opinion that the specificity of foreign language education is that the leading component of the content of foreign language education is learning various types of speech activity - speaking, listening, reading and writing. Mastering the types of speech activity occurs in the process of its implementation, as well as the actions and operations associated with it. The learner should be given practice in the form of speech activity, which he masters at a particular stage of training (E.S. Polat[6, p.17]).

Analyzing the essence of the educational process as a "negotiation scheme" between the teacher and the student, D. Laurillard calls 4 types of communicative actions necessary for organizing the learning process: interaction, discourse, adaptation and reflection.

In this scheme, discourse gives the possibility of discussing any concepts about the world around us between the teacher and the student. In this case, each expresses his own point of view and reacts to the opinion of the interlocutor. Adaptation is a type of behavior when the teacher, with a didactic intention, tries to help the student to take a fresh look at his experience of communicating with the world around him. Interaction allows the student to interact with the outside world and to broaden his understanding of it and make this experience more thorough. Reflexion is a behavioral reaction when a student questions his experience on the basis of descriptions by his teacher and, as a consequence, accepts the concept of the teacher.

Thus, many aspects of informatization of foreign-language education have become the object of research to some extent. However, the need for scientific development of an integral system of achievement of ultimate effective goal of foreign language education, namely, the formation of intercultural and communicative competence in the context of information is an urgent problem of the modern system of foreign language education. The desired complex goal-oriented setting for the integration of two educational-technological diversified sources in the formation of professional competence of an individual requires a scientifically grounded development and concretization of the following series of categorically significant concepts and postulates:

- intercultural-communicative information environment;
- methodological principles, which are the basis for creating a model for the formation of intercultural-communicative competence in the context of informatization of foreign language education;
- concept of "socio-technological paradigm", its basic forms, categories that define principles;
- elements of the "socio-technological component" of intercultural-communicative competence (subcompetence system);
- theoretical substantiation of the theory of reflexivity in application to informatization in foreign-language education;
- fundamentals of the qualimetric system for monitoring the quality of the formation of the "subject of intercultural communication" with the interactive information readiness.

We are talking about the creation of a new form of informatization of foreign language education, which assumes the replacement of the educational model with a qualitatively new form of the educational model.

In contrast to the traditional system, the characteristic features of foreign language education in the context of its informatization are:

- 1) active position of the student (individual choice of the way to comprehend the educational material from among the possible options provided by the program);
- 2) transition of the process of cognition from the category of "Teaching" to a qualitatively new category of "Learning" a foreign language independently and consciously;
- 3) ability to "immerse" the student in the information and educational environment, an invaluable property of which is authenticity due to the technical capabilities of ICT.
- 4) interactive communication with the information and educational environment and other subjects of educational interaction.

A special form of foreign language education that has arisen through modern information and communication technologies is becoming a new technological and sociocultural educational process, forming a fundamentally new type of subject of intercultural communication, responding to such requirements as: *functional goal-oriented approach; meaningful communicative correctness; cultural and communicative adequacy; socio-linguistic variation identification; linguistic and cultural markers; intercultural-communicative behavioral type.*

Specific features of intercultural communication in the context of informatization of education are: *personal centrality; interactivity of information and communication technologies; innovational orientation; adaptability; openness of the educational process; competence educational orientation; algorithming and staging.*

These requirements should be taken into account when constructing a model of intercultural and communicative competence as a goal-based category.

References:

- 1 Toffler E. *On the threshold of the future // "The American model": with the future in the conflict.* – M.: Progress, 1984. – P. 3.
- 2 Paschin E.N. *Informatization of education and transition to sustainable development: philosophical and methodological analysis: dis ... Dr. ped. Sciences: 13.00.02.* – M., 1997. – 298 p.
- 3 Robert I.V. *Modern information technologies in education: didactic problems, use prospects.* – M.: School-Press, 1994. – P. 64.
- 4 Kinelev V.G. *Education in a Changing World // Christmas Readings, 6th.* – M., 1998. - № 3 – P. 15-23.
- 5 Grinshkun V.V. *Development of integrative approaches to the creation of the means of informatization of education: the author's abstract. dis ... Dr. ped. Sciences: 13.00.02.* – M., 2004. – 48 p.
- 6 Polat E.S. *New pedagogical and information technologies in the education system.* – M.: Publishing Center "Academy", 2002. – 272 p.

УДК [37.013.42.38]
МРНТИ 14.01.29

П.Б. Сейітқазы¹, А.К. Абдиркенова²

¹п.э.д., профессор Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана қ., Қазақстан
²6D010300–Педагогика және психология мамандығының PhD докторанты
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана қ., Қазақстан

МЕДИАБІЛІМ МАЗМҰНЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ ТҮСІНІКТЕР МЕН ТЕОРИЯЛАР

Аңдатпа

Қазіргідей ақпараттық қоғам жағдайында жеке тұлғалардың медиабілімін арттыру, медиасауаттылығы мен медиамәтінді сыни тұрғыда талдау қабілетін дамыту аса маңызды мәселе. Медиабілім елімізде енді ғана дамып келе жатқан педагогиканың жаңа бағыты болғандықтан оның мазмұнына кіретін негізгі түсініктер мен теорияларды шетелдік медиапедагогтардың еңбектеріне сүйене отырып талдаудың қажеттілігі туындайды.

Бұл мақалада шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектеріндегі «медиабілім», «медиасауаттылық» және «сыни ойлау» ұғымына берілген анықтамалар қарастырылып, медиабілімнің негізгі түсініктері мен теорияларына талдау жасалады. Сондай-ақ, медиабілім берудің мазмұны мен мақсатын айқындау үшін студенттер арасында жүргізілген сауалнама нәтижелері ұсынылады.

Түйін сөздер: медиабілім, медиасауаттылық, медиабілімнің «сыни ойлауды» дамыту теориясы, медиабілімнің мәдени теориясы, медиабілімнің әлеуметтік-мәдени теориясы, медиабілімнің семиотикалық теориясы, медиабілімнің эстетикалық теориясы, медиабілімнің тәжірибелік теориясы, медиабілімнің идеологиялық теориясы, медиабілімнің этикалық теориясы.

Аннотация

Сейітқазы П.Б.¹, Абдиркенова А.К.²
¹доктор педагогических наук, профессор
²специальность 6D010300–Педагогика и психология, докторант 1 курса
Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
г. Астана, Казахстан

ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ И ТЕОРИИ В СОДЕРЖАНИЕ МЕДИАОБРАЗОВАНИЯ

Сегодня в информационном обществе наиболее важной проблемой является – развитие у личности медиаобразования, медиаграмотности и критического анализа медиатекста. Поскольку медиаобразования является новым направлением в развитии современной педагогики в нашей стране, нам необходимо проанализировать основные концепции и теории названной сферы, исследуемые в работах зарубежных медиапедагогов.

В этой статье рассматриваются определения «медиаобразования», «медиаграмотность» и «критического мышления» в работах зарубежных и отечественных ученых, а также анализируются ключевые понятия и ключевые теории медиаобразования. Кроме того, будут представлены результаты опроса среди студентов для определения содержания и цели медиаобразования.

Ключевые слова: медиаобразования, медиаграмотность, теория медиаобразования как развития критического мышления, культурологическая теория медиаобразования, социокультурная теория медиаобразования, семиотическая теория медиаобразования, эстетическая теория медиаобразования, практическая теория медиаобразования, идеологическая теория медиаобразования, этическая теория медиаобразования.

Abstract

P.B. Seitkazy¹, A.K. Abdirkenova²

¹Doctor of Pedagogical Sciences, professor

²6D010300 – “Pedagogy and psychology” specialty PhD candidate

L.N. Gumilyov Eurasian National University

THE MAIN TERMS AND THEORIES IN THE CONTENT OF MEDIA EDUCATION

The main problem nowadays is to develop media literacy among people, and critical thinking. As media education is a new trend in the modern pedagogy in our country it is important to analyze the main concepts and theories, based on the works of foreign specialists in the scope of media. In this article it is considered the terms as “media literacy”, “media education” and “critical thinking” that are used by the foreign and domestic scientists, and also it is analyzed the key terms and key theories in media education. Besides, it will be presented the results of poll among students for the determination of the content and purpose of media education.

Key words: Media education, Media literacy, Critical Thinking approach, Cultural Studies approach, Social and Cultural approach, Semiotic approach, Aesthetical approach, Practical approach, Ideological approach, Ethic approach.

Медиабілім саласына қатысты шетелдік және отандық ғылыми-зерттеу жұмыстарына жасалған талдаудың нәтижесінде медиабілім және медиасауаттылық түсініктеріне берілген анықтамалардың біршама өзгешеліктері бар екендігі анықталды.

Ресейдің педагогикалық энциклопедиясында *медиабілім* (ағыл. *media education* латын. *media* – құрал) – «бұқаралық коммуникация заңдылықтарын» (баспасөз, телевидение, радио, кино, видео, ғаламтор және т.б.) меңгертуді көздейтін педагогика ғылымының бағыты ретінде айқындалған. Медиабілімнің негізгі міндеттері ретінде: өскелең ұрпақты заманауи ақпараттық жағдайдағы өмірге дайындау, әртүрлі ақпаратты дұрыс қабылдауға, медиамәтінді дұрыс түсінуге үйрету, медианың психикаға тигізетін ықпалының салдарын саналы тұрғыда ұғындыру және техникалық құралдардың көмегімен коммуникацияның вербальды емес формалары негізінде қарым-қатынас жасау тәсілдерін меңгерту» көрсетілген [1, 555 б.].

ЮНЕСКО-ның (БҰҰ білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі ұйымы) ұсыныстарында: «Медиабілімді қазіргі заманауи ақпараттық байланыс құралдарын пайдалануды үйрететін теория мен практикалық іскерлік деп түсіну қажет. Медиабілім педагогикалық теория мен практиканың ерекше, әрі дербес саласы», - деп айтылады [2, 8 б.].

Л.Мастерман (L.Masterman) бойынша, медиабілімнің біріктіруші тұжырымдамасы – репрезентация (representation) болып саналады. Ғалымның пікірінше, медиа шынайылықты білдірмейді, оны репрезентациялайды. Медиабілім ол ең алдымен – зерттеу үдерісі. Сондықтан да, төмендегідей негізгі тұжырымдарға (key concepts) негізделеді: connotation (ассоциация), genre (жанр), selection (іріктеу), nonverbal communication (вербальды емес коммуникация), media language (медиа тілі), naturalism and realism (табиғилық және шынайылық), audience (аудитория), construction (құрылымы), mediation (медиа қабылдау), representation (репрезентация), encoding (кодтау), segmentation (сегментация, айшықтау), narrative

structure (сюжеттік құрылым), ideology (идеология), rhetoric (риторика), discourse (сөз, тіл) және subjectivity (субъективтілік) [3, 5 б.].

Қазіргі уақытта Л.Мастерман тарапынан ұсынылған бұл терминдер Ұлыбритания елінде К.Бээлзэт, Э.Харт және т.б ғалымдар тарапынан алты негізгі түсінікке біріктіріліп, жүйелене түскен. Олар: *медиа агенттігі* (ақпаратты таратушы кім және не үшін?); *медиа категориялар* (мәтіннің қандай түріне жатады?); *медиа технологиясы* (медиамағам қалай құрастырылған?); *медиа тілі* (ақпарат не жайында екендігін қалай білеміз?); *медиа аудиториясы* (ақпаратты қалай түсінеді және мәтіннің негізгі мағынасы қандай?); *медиадың репрезентациясы* (мәтін өзінің тақырыбын қаншалықты ашып тұр?) [4, 179 б.].

К.Фейлитзен (С. Feilitzen) бойынша, медиабілім - адамға өзінің жеке медиа өнімін құруға мүмкіндік жасайтын сыни ойлауды (critical thinking) білдіреді. Ғалымның пікірінше, медиабілім демократиялық үдеріске де, жаһандану үдерісіне де белсене қатыса отырып, медиадың барлық түрлерін меңгертуге бағытталуы тиіс [5, 29 б.].

Ресейлік ғалым А.В. Федоровтың еңбектерінде медиабілім және медиасауаттылық түсініктерінің мазмұны: «Медиабілім тұлғаның бұқаралық байланыс құралдарының көмегімен даму үдерісі. Медиабілім берудің мақсаты: медиамен байланыс жасаудың мәдениетін, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерді, сыни ойлауды қалыптастыру, сондай-ақ, медиамағамді толыққанды қабылдау, интерпретациялау, талдау және бағалау іскерліктері мен медиатеchnиканың көмегімен өзін-өзі танытудың әртүрлі формаларын меңгерту», - деп, айқындалады [6, 11 б.].

Батыс Еуропалық және ресейлік медиапедагогтардың еңбектеріне сүйене отырып, «Студенттердің ақпараттық мәдениетін медиабілім беру арқылы қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері» атты ғылыми-зерттеу жұмысы аясында «медиабілім» түсінігіне біздің тарапымыздан мынадай анықтама берілді: «Медиабілім – білімгерлердің көпшілік коммуникация заңдылықтарын оқуын қолдайтын, сондай-ақ қазіргі бұқаралық коммуникация құралдарын меңгеру мақсатында теориялық білім мен практикалық іскерліктерге үйретуді көздейтін педагогикадағы бағыт» [7, 5 б.].

Жалпы, отандық ғалымдардың еңбектерінде медиа құралдарды мектептер мен жоғары оқу орнының оқу-тәрбие үдерісінде пайдалануға, баспасөздің дамуы мен қалыптасу тарихына, медиадың білім сапасын арттыру мен кәсіптік жетілудегі орнын анықтауға (Ү.Ж. Жұмабекова «Жалпы білімдік мектептердегі оқу-тәрбие жұмыстарын жетілдірудегі педагогикалық баспасөздің ықпалы»; А.А. Тіленбаева «Студенттердің педагогикалық баспасөзге деген құндылық бағдарын қалыптастыру»; С.Абдукадирова «Қазақстан педагогикалық газеттерінің оқушылардың білім сапасын арттырудағы рөлі»; Ә.О. Оразова «Республикалық педагогикалық мерзімді баспасөз беттеріндегі оқушыларға ұлттық тәрбие беру мәселелері»; Б.М. Жапарова «Аймақтық мерзімді баспасөз арқылы оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру»; М.С. Мәлібекова «Студенттердің кәсіптік ақпараттық бағыттылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздері»; Б.Д. Сыдықов «Болашақ мұғалімдерді ақпараттық-компьютерлік және математикалық модельдеу негізінде кәсіби дайындау жүйесі») және т.б. мәселелерге басты назар аударылған. Алайда, нақты медиабілімнің, медиасауаттылықтың мазмұнын анықтап, медиабілім берудің негізгі түсініктері мен теориясын жан-жақты талдаған, ғылыми еңбектер кездеспейді.

Соңғы жылдары ғана медиабілімге, тұлғаның сыни ойлауын дамытуға арналған зерттеу жұмыстары жүргізіліп келеді. Дегенмен, олардың таралуы халықаралық және республикалық конференция жинақтарындағы ғылыми мақала немесе ғылыми жобалар деңгейінде ғана шектеліп қалуда. Оқу-тәрбие үдерісінде оқушылар мен студенттерге оқу материалдарын жаттап алу, есте сақтау, деректерді сыни талдау, айқындалған міндеттерді шешу сияқты дәстүрлі талаптар қойылады, бірақ сол материалдарды, медиамағамді ережеге сай сыни тұрғыда талдаудың нақты технологиясы, жолдары мен әдіс-тәсілдері көрсетілген оқулықтар мен оқу құралдарының жоқтығы медиасауатты тұлғаның дамуына өз кедергісін келтіруде.

Медиалық білімі бар және сыни ойлау қабілеті дамыған тұлға ғана медиасауаттылық деңгейіне жете алады. Өйткені, *сыни ойлау қабілеті* тұлғаға өзгелердің пікірі мен мінез-құлық үлгілерін талдауға, бағалауға мүмкіндік бере отырып, жаңа, толық мәндегі деректерді ұсынып, тәуелсіз түрде шешім қабылдауға жағдай жасайтын адамның ақыл-ой әрекетінің ерекше түрі болып саналады. Медиасауаттылық және сыни ойлау қабілеті бүгінде шетелдік медиапедагогтар тарапынан біршама зерттелген, әрі жүйеленген категорияға жатады. Осы түсініктің мазмұнын ашатын бірқатар идеяларға қысқаша тоқтала кетейік.

Медиабілім бағыты дамыған батыс елдерінде «*медиа сауаттылық*» (media literacy) түсінігі – оқушылар мен студенттерге медиамен сыни көзқарас тұрғысынан қарым-қатынас жасауға, медиадың маңызын

түсінуге әсері болатын маңызды ұғым ретінде қарастырылуға. Ғалымдардың пікірінше, медиасауатты тұлғаның медиамәтіндерді сыни тұрғыда талдауға және бағалауға қабілетті болуы, медиа өнімдермен сыни арақашықтықты сақтауы және түрлі манипуляцияға қарсы тұра алуы шарт. Медиасауаттылық білім алушы тұлғаға төмендегідей мүмкіндіктерді береді:

- медиамәтіндерді талдауға қажетті білім мен іскерлікті, қабілетті дамыту;
- әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық білімдерді және медиа арқылы таралатын құндылықтар жайындағы білімдерді игеру;
- медиамәтінді бағалау мен эстетикалық тұрғыда қабылдау деңгейін дамыту;
- медиамәтіннің мазмұнындағы мәдени құндылықтарды, оның практикалық маңызын, идеясын тану және бағалау үшін медиамәтіндерді кодсыздандыру;
- медиамәтіндерді қолдануда және құрастыруда әртүрлі техникалық мүмкіндіктерді анықтау, талдау және пайдаға асыру;
- медиамәтінді құрушыларға көптеген мотивтер (бақылау, қысым т.б.) – экономикалық, саяси, ұйымдастырушылық, техникалық, әлеуметтік және мәдени ықпал жасайтындығын түсіну;
- әрбір адамның медиамәтіндерді зерттеудің селективті және аналитикалық үдерісіне кіріктірілгендігін ұғыну. Осы және осыған мағыналас процесстер психологиялық, әлеуметтік және табиғи факторларға тәуелді екендігін ескеру.

Медиасауаттылық тұлғаның медиамәтіндерді меңгеру, интерпретациялау, талдау және құрастыру қабілеті болып саналады. Бұл арқылы білім алушы хабарламаларды әртүрлі формада қолдануға, талдауға, бағалауға және таратуға мүмкіндік алады [8, 63 б.].

Медиабілім мен медиасауаттылық түсініктері өзара тығыз байланысты. Медиа саласында зерттеу жұмыстарын жүргізіп жүрген ғалымдардың басым бөлігі медиабілім берудің ұтымды жолы ретінде мектептер мен жоғары оқу орындарында міндетті оқу пәндерімен қатар арнайы курстарды, факультативтер мен үйірмелерді интеграциялауды ұсынады. Медиабілім берудің мақсаты сабақтың нақты тақырыбы мен міндеттеріне, аудиторияның жас ерекшелігіне, теориялық базасына және т.б. жағдайларға байланысты өзгеріп отыруы мүмкін. Дегенмен, кез-келген жағдайда маңызды болып табылатын медиабілімнің мазмұны мен медианы оқытудың негізгі мақсатын айқындау үшін педагогикалық мамандықтағы студенттер арасында сауалнама жүргіздік. Сауалнаманың нәтижесінде студенттер үшін маңызды болып табылатын медиабілімнің төмендегідей мақсаттары анықталды:

- аудиторияның сыни ойлау қабілетін дамыту (89,23%);
- аудиторияның медиамәтіндерді қабылдау, бағалау, түсіну және талдау қабілетін дамыту (70,54%);
- аудиторияны демократиялық қоғамда өмір сүруге дайындау (53,72%);
- аудиторияны медиамәтіннің әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық мазмұнын түсінуге үйрету (48,85%);
- аудиторияға медиамәтінді кодсыздандыру қабілетін меңгерту (45,96%);
- аудиторияның коммуникативтік қабілетін дамыту (43,21%);
- аудиторияның медиамәтінді эстетикалық қабылдау, мәтіннің эстетикалық сапасын бағалау және түсіну қабілетін дамыту (39,74%);
- аудиторияның медиа көмегімен шығармашылық қабілетін арттыру (38,22%);
- аудиторияға медиамәтінді интерпретациялау, медианы техникалық қолданудың түрлі тәсілдерін эксперименттеу және медиа өнімдерді құру мүмкіндіктерін меңгерту (32,96%);
- аудиторияға медианың теориясы мен негізгі түсініктері негізінде медиамәдениетті игерту (26,39%);
- аудиторияға медианың тарихы мен ғылыми негіздерін меңгерту (25,11%).

Сауалнама нәтижесі көрсеткендей, студенттер, яғни болашақ педагог мамандар үшін «медиабілім» ол ең алдымен тұлғаның сыни ойлауы мен медиамәтіндерді қабылдау, бағалау, түсіну және талдау қабілеттерін дамытуға бағытталуы тиіс. Аудитория үшін медиабілімнің қалыптасу тарихын, ғылыми негіздерін білудің де қажеті бар, бірақ, сыни ойлауды дамыту және медиамәтіндерді талдау сияқты аса маңызды емес. Демек, медиабілім беруде теориялық біліммен қатар, практикалық іскерліктер мен дағдыны дамытуға баса назар аудару қажет болады.

Жалпы, осы сауалнаманың сұрақтарын құрастыруда медиабілімнің негізгі теорияларына сүйендік. Сауалнаманы интерпретациялауда алынған нәтижелер де әлемдік деңгейдегі медиабілімнің теорияларына сәйкес келді. Мәселен, батыс Еуропалық және ресейлік медиапедагогтардың еңбектерінде медиабілім саласына қатысты төмендегідей теориялық тұғырлар қарастырылады:

- Медиабілім «сыни ойлауды» дамыту теориясы (Critical Thinking approach);

- Медиабілімнің мәдени теориясы (Cultural Studies approach);
- Медиабілімнің әлеуметтік-мәдени теориясы (Social and Cultural approach);
- Медиабілімнің семиотикалық теориясы (Semiotic approach);
- Медиабілімнің эстетикалық теориясы (Aesthetical approach);
- Медиабілімнің тәжірибелік теориясы (Practical approach);
- Медиабілімнің идеологиялық теориясы (Ideological approach);
- Медиабілімнің «тұтыну және қанағаттану» теориясы (Uses and Gratifications approach);
- Медиабілімнің «инъекциялық немесе қорғану» теориясы (Protectionist approach);
- Медиабілімнің этикалық теориясы (Ethic approach).

Аталған теориялар медиабілім берудің негізгі мақсатын айқындап, оның ішкі теориялық мазмұнының құраушысы болып саналады. Дамыған елдерде де медиабілімнің негізгі теориясы ретінде тұлғаның «сыни ойлау» қабілетін дамытуға басымдық беріледі. Бұл теория бойынша аудиторияға медиамәтінді сауатты түрде қабылдауға, түсінуге, талдауға, оның көрерменге, оқырманға және тыңдаушыға тигізетін ықпалының салдары мен механизмі жайында белгілі бір көзқарасқа ие болуын қамтамасыз ету көзделеді. Шетелдік жетекші ғалымдардың пікірінше, сыни ойлауды дамытуға негізделген медиабілім берудің мақсаты: аудиторияны медианың манипуляциялық ықпалын талдауға үйретуге отырып, демократиялық қоғамда өмір сүруге даярлау болып табылады.

Сыни ойлауды дамыған тұлға медиамәтіндегі деректерді жалпыға белгілі дәйектермен салыстырады; мәтіннің ішінен қайта тексеруді қажет ететін мәліметтер табады; таралып жатқан ақпарат көзінің сенімділігіне мән береді; медиамәтіндегі түсініксіз не екі жақсы мәндегі аргументтерге назар аударады; логикалық тұрғыда орындау мүмкін емес әрекеттерге сыни тұрғыда баға береді. Медиа өнім белгілі бір топтың саналы тұрғыда атқарған қызметінің нәтижесі болғандықтан, оны тұтынатын кез-келген тұлға мынадай сұрақтарға жауап іздеуі тиіс: 1) медиамәтінді құрушы кім, оны кім басқарады және көздеген мақсаты қандай? 2) көрермен не оқырман табу үшін қандай әрекеттерге барған, қажетті эффекттерге қалай қол жеткізген? 3) медиамәтіндегі құндылық бағдар қандай және бұл ақпарат маған қай жағынан пайдалы болмақ? 4) ұсынылған медиа өнім аудиторияның психологиясына қалай әсер етеді? және т.б.

Кез-келген медиа өнім белгілі бір мақсатты көздей отырып жасалады, әрі медиамәтіннің эстетикалық формасы мен мазмұны бір-бірімен тығыз байланыста құрылады. Әрбір медиалық өнімде тілдік ерекшеліктер мен шынайылықты кодтау тәсілдері қолданылады. Аудитория медиамәтінге жыныстық ерекшелік (ер, әйел), әлеуметтік әлсіз не күшті топ, жас айырмашылық, өмірлік тәжірибе және т.б факторлық көзқарас тұрғысынан баға береді. Кез-келген медиамәтін әлеуметтік-саяси немесе коммерциялық мәнге ие бола отырып, мазмұны жағынан идеологиялық және құндылықтық хабарламаны құрайды.

Медиамәтін ол белгілі бір техникалық құрал: компьютер, теледидар, радио, ұялы телефон т.б арқылы таралады. Сондықтан да, медиабілімнің тәжірибелік теориясында аудиторияны медиа құралдарды дұрыс қолдануға үйрету, практикалық іскерліктерін дамыту маңызды мәселе ретінде қарастырылады. Мәселен: сурет, фильмдер мен сюжеттер түсіру, интернетте сайттар ашу, белгілі бір видео ақпаратты монтаждау, дыбыс жазу және т.б. Техникалық құралдарды жетік меңгеру және оларды қажетіне сай пайдалана алу тұлғаға өзінің жеке медиа өнімін құрастырып шығуға мүмкіндік жасайды.

Қазіргі уақытта мультимедианың: аудиовизуалды, компьютерлік салада, ғаламторда түрлі цифрлық технологиялардың кеңінен таралуына байланысты медиабілімдегі практикалық жұмыстарды атқаруға көмек болатын жаңа интерактивтік мүмкіндіктер пайда болды. Дегенмен, цифрлық технологияның қарқынды дамуы медиабілімнің дамуына белгілі бір деңгейде қауіп тудырады. Мәселен, бұл жағдайда әрбір тұлға өздігінен практикалық іспен айналысып, стандартты компьютерде өз бетімен видеоматериалдарды монтаждап немесе түбегейлі өзгерте алады. Сол үшін де, медиаөнімді құрастыру үдерісі жекешеленіп, әр адам жеке өзбетімен жұмыс жасағандықтан адам қоғамнан тыс қалады. Ғалымдардың пікірінше, әрбір тұлға өзбетімен жеке орындағаннан гөрі, медиамәтінді көпшілікпен бірге талқылап, ауқымды, кең көлемдегі әлеуметтік-мәдени сұрақтар көтеріп, шынайы өмірден алыстамай, процеске белсенді түрде қатысқанда ғана медиасауаттылық дамиды.

Медиабілімнің «тұтыну және қанағаттану» теориясына сәйкес кез-келген медианың аудиторияға ықпалы шектеулі, яғни тұтынушы өз қажетіне қарай медиамәтінді іріктеп, бағалай алады. Бұл жағдайда медиабілім берудің негізгі мақсаты: әрбір тұлғаның қалауына және қажетіне сәйкес келген медиа өнімнің мүмкіндігінше жағымды жақтарын алуға көмектесу болады. Аталған теория «қорғану» теориясына қарама-қайшы келеді, өйткені мұнда медиапедагогтар медиа ақпараттың «жағымды» жағына сүйенсе,

«қорғану» жағдайында керісінше, медианың «жағымсыз» жақтарын азайтып, медианың манипуляциялық әсеріне жол бермеу мәселесі қарастырылады.

С.Н. Пензиннің пікірінше, медиамәтіннің көмегімен аудиторияның этикалық және моральдық принциптерін қалыптастыруға болады. Медиабілімнің этикалық теориясының мақсаты аудиторияны мінез-құлықтың белгілі бір этикалық моделіне үйрету, мәселен өркениеттің даму деңгейіне, демократиялық қоғамда өмір сүруге және т.б [9, 17 б.].

Медиаға қатысты шетелдік және отандық еңбектерді талдаудың нәтижесінде медиабілімнің негізгі тұжырымдамасы медианың тәрбиелік, білімдік және шығармашылық мүмкіндіктерін пайдалану екендігі анықталды. Әлемдегі жетекші медиапедагогтар тұлғаның медиабілімін келесі сатылар негізінде жетілдіруді ұсынады:

- Медиамәтінді қабылдау, оның «тілін» оқу, қиялды іске қосу, есте сақтау қабілеті мен ойлаудың түрлерін (әсіресе, сыни, логикалық, шығармашылық, интуициялық), идея мен образдарды саналы тұрғыда түсіну іскерліктерін дамыту және т.б;

- Медиа материалдары арқылы тұлғаның креативті практикалық іскерліктерін дамыту;

- Медианың тарихы, құрылымы, тілі және теориясы жайында білімдерді меңгеру [10, 129 б.].

Қорыта келгенде, медиабілімі жетілген, медиасауаттылығы қалыптасқан тұлға медиамен байланыс жасаудан ләззат алады: яғни, ол *медиамаәтінді интерпретациялайды* (мәтін авторының мақсатын талдау, сюжеттің дамуы мен кейіпкерлердің мінез-құлқындағы өзгерістерді талқылау т.б.), *медиамаәтінді өзінің және өзгелердің өмірлік тәжірибесімен байланыстырады* (өзін кейіпкердің орнына қойып көру, мәтіндегі ойлар мен дәйектерді салыстыру, себеп пен салдарды анықтау, іс-әрекеттің мотиві мен нәтижесін бағалау, шынайылықты көре білу т.б.), *медиамаәтінге сыни тұрғыда баға береді* (пікір жазу, шағын көлемдегі сценарий т.б.), *мәдени мұраны, жаңа технологияларды көре біледі* (тұлғалық, тарихи, ұлттық, әлемдік деңгейдегі дамуды т.б.); *жаңа білімдер жинақтайды* (медиамаәдениеттің жаңа түрлерімен, жанрымен танысады, стилді, әдіс-тәсілдерді игереді) және т.б. Медиабілімін үздіксіз жетілдіру және сол арқылы медиасауаттылық деңгейіне көтерілу үдерісі медиа саласындағы теориялар мен түсініктердің мазмұнын меңгеру және практикалық іскерліктерді игеру арқылы жүзеге асады. Медиабілім үздіксіз түрде жүргізіліп, «ақпараттық қоғам» жағдайында өмір сүретін тұлғаның әлеуметтенуінің негізгі бір бөлігіне айналғанда ғана оң нәтиже береді.

Медиабілімі мен медиасауаттылығы дамыған тұлғаның бейнесі оның ойлау әрекетіне қатысты рефлексия, түсінік, тұжырым, ой қорытындысымен, жаңа сұрақтармен жұмыс істей алу іскерлігі, ассоциативті қабылдау, синтездеу, талдау жасау, медианың социумдағы қызметін бағалау, медиа саласында аудиовизуалды елестету, виртуалды эксперименттеу және логикалық және интуитивті болжам жасауды қамтитын күрделі рефлексивті ойлау үдерістерінің дамуымен көрініс табады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Российская педагогическая энциклопедия. Т.1/ Гл.ред. В.В.Давыдов. – М.: Большая российская энциклопедия, 1993. – С.555.*
2. *Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO. Education for the Media and the Digital Age. - Vienna, 2001. – P. 52.*
3. *Masterman L. Media Education Revolution. Tele medium // Journal of Media Literacy, 2000. Vol.46. N 1, p.7.*
4. *Bazalgette C., Bevort E. Media Education Worldwide. – Paris: UNESCO, 1992. – P.256.*
5. *Федоров А.В. Медиаобразование: история и теория. – М.: МОО «Информация для всех», 2015. – с. 450.*
6. *Федоров А.В. Медиаобразование и медиаграмотность. – Таганрог: Изд-во Кучма, 2004. – С. 340.*
7. *Сейітқазы П.Б. Студенттердің ақпараттық мәдениетін медиабілім беру арқылы қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері. Ғылыми-зерттеу жұмысының есебі. – Астана, 2012. – 37 б.*
8. *Чельшева И.В. Медиаобразование для родителей: освоение семейной медиаграмотности. - Таганрог, 2008. – С.184.*
9. *Пензин С.Н. Кино и эстетическое воспитание: методологические проблемы. – Воронеж, 1987. – С. 176.*
10. *Новикова А.А. Медиаобразование в России и Европе в контексте глобализации. – Таганрог, 2004. – С. 168.*

МРНТИ 14.15.07

Г.А. Үсенова¹

¹PhD докторант, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақста

**БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ
САБАҚТАСТЫҒЫ МЕН ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ
ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ**

Аңдатпа

Экологиялық білім беруге деген қажеттілік адамның өміріне қажет қолайлы ортаны қамтамасыз ету мен байланысты. Экологиялық білім беру табиғатқа адамгершілік қатынасты қалыптастыру, табиғатты өзгертудің шекті мөлшерін анықтау үшін, адамның одан әрі өмір сүруі мен дамуына мүмкіндік беретін мінез-құлықтың арнайы – әлуметтік табиғи заңдылықтарын меңгеру үшін қажет.

Бұл мақалада білім мен тәрбие беру жөніндегі отандық және шетелдік ғалымдардың көзқарасы, сонымен қатар «құзірет» және «құзіреттілік» ұғымдарына ғалымдардың тұжырымдамалары қарастырылған.

Құзірет білім беру қызметінің өзара байланысты элементтерінің жиынтығы, атап айтқанда - жеке тәжірибе, білім, дағды, құндылықтардың жиынтығы, сондай-ақ белгілі бір объектіге қатысты қызметтің сипатын анықтайтын жеке позицияның көрінісі болып табылады. Ал, құзіреттілік – бұл тұлғаның интеграцияланған сапасы, ол тиісті құзіреттерді меңгерудің нәтижесі болып саналады және алынған білімдерді, дағдыларды пайдаланып белгілі бір іс-әрекеттерді жүзеге асыруға мүмкіндік беріп отыр.

Түйін сөздер: экологиялық білім, экологиялық мәдениет, құзыреттілік, құзірет, экологиялық тәрбие, қоршаған орта.

Аннотация

Үсенова Г.А.¹

¹PhD докторант, КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

**НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ
В ЭКОЛОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ И ВОСПИТАТЕЛЬНОМ
НЕПРЕРЫВНОСТИ УЧАЩИХСЯ**

Потребность в экологическом образовании зависит от создания благоприятных условий для жизни людей.

Экологическое образование имеет важное значение для формирования нравственных отношений в природе, определения предела изменения природы, изучения естественных законов поведения, которые дают человеку дальнейшее процветание и развитие.

В этой статье обсуждаются взгляды отечественных и зарубежных ученых по вопросам экологического образования и воспитания, а также рассмотрено понятия о «компетенция» и «компетентность».

Компетенция – взаимосвязанных элементов образовательных услуг, в частности, является проявлением определенной позиции, которая определяет характер деятельности, связанной с конкретным субъектом, такой как личный опыт, знания, навыки, набор ценностей. И компетентность- это интегрированное качество человека, которое является результатом приобретения соответствующих компетенций и позволяет выполнять определенные действия с использованием полученных знаний и навыков.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическая культура, компетентность, компетенция, экологическое воспитание, окружающая среда

Abstract

G.A. Usenova¹

PhD doctoral, KazNPU. Abaya, Almaty, Kazakhstan

**SCIENTIFIC-THEORETICAL BASES AND FORMING COMPETENCE IN ECOLOGICAL
EDUCATION AND EDUCATIONAL CONTINUITY OF STUDENTS**

The need for environmental education depends on the creation of favorable conditions for people's lives. Environmental education is important for the formation of moral relations in nature, determining the limit of change in nature, studying the natural laws of behavior that give the person further prosperity and development.

This article discusses the views of domestic and foreign scientists on environmental education and upbringing, as well as the notion of "competence" and "competence". Competence - the interrelated elements of educational services, in particular, is a manifestation of a certain position that determines the nature of activities associated with a specific subject, such as personal experience, knowledge, skills, set of values. And competence is the integrated quality of a person, which is the result of acquiring the relevant competencies and allows you to perform certain actions using the knowledge and skills obtained.

Key words: ecological education, ecological culture, competence, competence, environmental education, the environment

XX-XXI ғасырдың аяғында адамзаттың алдында тұрған экологиялық мәселелер ауқымы жекелеген мемлекеттердің шекарасынан шығып, барлық адамзат күштерінің бірлескен шешімін талап етеді. Бұл өзекті мәселе, әрине, экологиялық білім беруді дамытуға әсер етеді. Дегенмен, халықаралық деңгейде білім беру стратегияларын талқылау барлық елдер үшін әмбебап шешім әзірлеуді немесе шетелдік тәжірибені көшіруді білдірмейді. Әрбір ел елдегі ағымдағы қажеттіліктерді, ұлттық мүдделерді ескере отырып, экологиялық білім беруді дамытудың ерекше әдістерін ғылыми талдауды және дамытуды талап етеді.

Елімізде экологиялық білім мен тәрбие беру жөнінде көптеген ғылыми зерттеу жұмыстары жүргізіліп жатыр. Солардың бірі Н.С. Сарыбеков ол жастарды табиғат қорғауға тәрбиелеуде халықтық табиғат қорғау дәстүрлерін, мақал-мәтелдерді, аңыз-әңгіме, нақыл сөздерді пайдаланудың маңызын көрсетті. Осы бағытта республикамызда кең көлемді ғылыми зерттеу жұмыстары жүргізіле бастады. Профессор Сарыбеков педагогикалық экология саласының дамуына жол ашты. Халықтық табиғат қорғау дәстүрін табиғат компоненттеріне қатысты бөліп қарастырады. А.А. Сотников (1988) болашақ мұғалімдерді экологиялық білім беруде оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеуге дайындады [1], ал А.Д. Болтаев (1994) пәнаралық байланыс арқылы оқушылардың экологиялық тәрбие беруде жауапкершілік қатынасын қалыптастыру [2], Д.І. Жангелдина (1995ж) табиғаттану курсы арқылы экологиялық тәрбие берудің тиімді жолдарын [3], Ө.Т. Танабаев (1992ж) әдебиетті оқыту және сыныптан тыс жұмыстар үрдісінде жоғарғы сынып оқушыларына экологиялық тәрбие беру [4], К.Сарманова (1996 ж.) оқушыларға экологиялық білім мен тәрбие берудің концептуалды жолдарын шетелдік тәжірибелермен салыстыра отырып талдау жасаған [5].

Қоршаған ортаны қорғау жөніндегі Кеңестің мүшелері 1980 жылы қайта құрылды. Олар В.Н. Дикий, А.Н. Захлебный, И.Д. Зверев, П.В. Иванов, Б.Г. Иогансен, И.Н. Пономарева, И.Т. Суравегина, Е.С. Слостенина, А.П. Сиделковский, Д.И. Трайтак және басқалар экологиялық білім беру тұжырымдамасын әзірледі.

Нәтижесінде экологиялық білім мен тәрбие беру табиғат қорғау білімінің орнына келді. 1980-жылдардың басында И.Д.Зверев КСРО Педагогикалық ғылымдар Академиясының ғылыми-зерттеу институтында алғаш құрылған экологиялық білім зертханасын басқарды.

Қоршаған ортаны қорғау, қалпына келтіру және жақсарту үшін мектептен тыс мекемелер жұмысында қоршаған ортаны қорғау мәселелерін реттеуге, сондай-ақ мазмұны мен практикалық қызметіне тереңірек назар аударуға бағытталған алғашқы маңызды зерттеулер пайда болды.

Дәл осы зерттеу 1980-жылдардағы жастар натуралистер станцияларының, пионерлер үйірмелері мен оқушы сарайларының, биологиялық клубтар және қоршаған ортаны қорғау орталықтарының, ғылыми және қоғамдық ұйымдармен жұмыс істейтін үйірмелердің, еңбек лагерлері мен жазғы демалыстарындағы жұмысты және т.б. қайта ұйымдастыруға әсер етті.

Мектеп оқушыларының табиғатқа жауапты көзқарасы туралы мәселелер: И.Д. Зверева, А.Н. Захлебный, И.Т. Суравегина сынды ғалымдардың бірлескен монографиясында толығырақ сипатталған. Қазіргі кезеңде экологиялық білім беру теориясын дамыту үшін маңызды экологиялық тәрбие қалыптастырудың негізгі шарттары қоршаған ортаны және практикалық қызметтің интеллектуалды және оны эмоционалды қабылдауының бірлігі болып табылады.

А.Н. Захлебный экологиялық білім берудің рөлін, сондай-ақ мектеп процесінде қоршаған орта туралы білімді қалыптастыру әдістерін, атап айтқанда қоршаған орта туралы сабақтарында, сондай-ақ мектептен тыс жұмыстарда қарастырылған.

Экологиялық білім беру жүйесінің рөлі және, атап айтқанда, «Табиғат қорғау» тұжырымдамасының мазмұны, ең алдымен, адамның дүниетанымдық көзқарастарындағы бағаны қайта бағдарлауға бағытталған және әлеуметтік іс-әрекеттің биосфераға әсерін оңтайландыру идеясын көрсетеді, мысалы жерді тұрақты пайдалану әдістерін пайдалану, ластанудан қорғау және биоалуан түрлілікті сақтау.

А.Н. Захлебный өзгертулерінде табиғаттың өзі білім беру потенциалын және моральдық-эстетикалық тәрбиенің маңыздылығын ашып көрсетеді. В. А. Сухомлинский мен К.Д. Ушинскийдің айтуынша, табиғат балалардың ой-санасының мәңгілік көзі, және жақсы сезімі, моральдық байлығы және студенттердің интеллектуалды дамуы үшін қажеттілігін қарастырады. КСРО педагогикалық ғылымдар Академиясының экологиялық білім лабораториясында әзірленген "Адамның табиғи ортаға жауапты қатынасын қалыптастыру және дамыту тұжырымдамасы" - табиғи процестің жаратылыстану ғылымы мен жаратылыстану туралы ойлануына ғана емес, осы процестің айрықша күрделілігін көрсетеді [6].

Табиғи ортаны қорғау, жағдай жасау және жақсарту, сондай-ақ табиғатпен адам қарым-қатынастарын оңтайландыру үшін заманауи идеяларды насихаттау жөніндегі іс-шараларға жеке қатысу арқылы ғана ғылыми білімдердің үйлесуі табиғи орта үшін жауапты түрде дайындықты қалыптастыруға алып келеді.

И.Т. Суравегин биологияны зерттеу барысында қоршаған ортаны қорғау туралы білім мазмұнын және оның әдіснамасын дәлелдеді, сондай-ақ тәрбиелеудің осы аспектісінің пәнаралық сипатын көрсетті. Сонымен қатар, И.Т. Суравегина далалық семинарларды өткізу әдістемесін әзірледі. Семинардың мазмұнының ерекшелігі жоғары деңгейде болуы. [7]

Б.Г. Иоганзеннің еңбектерінде «қоғам-адам-табиғат» жүйесіндегі өзара қарым-қатынастардың күшею себептері, табиғат қорғаудың негізгі экологиялық заңдылықтары мен қағидалары және экологиялық білім берудің адамның белсенді өмірлік жағдайын қалыптастырудағы рөлі негізделген.

Мектеп оқушыларының табиғатқа деген мұқияттылығын қалыптастырудың тетігін қалыптастыру Н.А. Рыков пен Б.Г. Иоганзеннің шығармаларында зерттелді және ұсынылды. Табиғаттың оқушының жеке басын қалыптастыруға және табиғатпен қарым-қатынасына әсерін А.Сиделковский зерттеген болатын.

Оқушыларға экологиялық білім мен экологиялық тәрбие беру оның жалпы тәрбиелеу жүйесін сипаттады. Олар оқу және нәтижелі жұмыс, шығармашылық ойлауды дамытып, табиғатқа лайықты қарым-қатынасты, дамыту, адамгершілік, рухани-адамгершілік, жоғары мәдениетті және жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру. В.А. Сухомлинскийдің шығармаларында көрініс тапты. Ұсынылған педагогикалық жүйеде табиғат ойдың негізгі көзі және ақыл-ойдың дамуы және оң эмоционалдық тәжірибе болып табылады.

В.А. Сухомлинскийдің еңбектерінде экологиялық білім беру мен білім берудегі ең көп тараған қателіктердің талдауы келтірілген, оларды алдын-алу және жою бойынша ұсыныстар бар.

В.А. Сухомлинскийдің айтуынша, мектеп оқушыларының экологиялық тәрбиелеу және тәрбиелеу жүйесінің ерекшелігі мұғалімдерге табиғат пен оқушылар арасындағы үйлесімді қарым-қатынасты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оны іске асыру нәтижесінде оқушылар табиғаттың бір бөлігі ретінде өздерін жақсы біледі, табиғат туралы білім алады, оны қорғауға, оңтайландыруға және ресурстарды ұтымды пайдалану қажеттілігін түсінуге көмектеседі [8].

С.Т. Павлюченко экологиялық білімнің тағы бір қыры табиғат қорғауды экологиялық білім деңгейінен практикалық қызметтің тиімділігіне тікелей тәуелділігін көрсетеді. Автор «қоршаған ортаны қорғау үшін экологиялық білім мен тәжірибелік қызметтің сабақтастығын» дамыту қажеттілігін дәлелдеді.

Қазақстан Республикасының ұлттық академиясының академигі, профессор А.С Бейсенова өзінің оқушыларға экологиялық білім беру тұжырымдамасында: «Экологиялық білім ананың сүтімен берілуі тиіс...» деген философиялық көзқарасын білдіреді, ал педагогика ғылымдарының докторы, профессор Ж.Б. Шілдебаев экологиялық білім – барлық халықтың, соның ішінде оқушылардың дүниетанымы мен көзқарасы, мәдениетіне терең бойлауды қажет ететін адамгершілік құндылықтарының проблемасы. Бұл құндылықтарға табиғатқа және тіршіліктегі барлық көріністерге деген аялы сезім, табиғатты қорғау қажеттілігіне деген ішкі сенім жатыр деген көзқарасын білдіреді [7,8].

Экологиялық білім беру жүйесіндегі күзиреттілікті қалыптастыру мәселелеріне тоқталатын болсақ күзиреттілік - білімнің маңыздылығын жоққа шығармай, бірақ оларды қолданудың мүмкіндігіне назар аударады.

Құзіреттілік тәсілін қарау «құзірет» және «құзіреттілік» негізгі ұғымдарын анықтаудан басталуы керек. Осы уақытқа дейін ғылыми қоғамдастық бірыңғай, жалпы қабылданған анықтаманы әзірлеген жоқ, сонымен қатар бұл анықтамаға әртүрлі көзқарастар да бар.

Осындай ұғымдарды сәйкестендіру шеңберінде біраз авторлар Л.Н. Болотов, В.С.Леднев, Н.Д. Никандров, М.В. Рыжаков құзіретті практикалық бағдарлауды атап көрсетеді: «Құзірет - адамның тәжірибесінде білім мен әрекет арасындағы қарым-қатынас саласы ... ал құзіреттілік қатынас білім берудің практикалық бағыттылығын едәуір күшейтуді болжайды ...» Бұл құзірет / құзіреттілік тұжырымдамаларының осындай ұстанымы шетелдік зерттеушілерінің көбіне тән.

Сөздің этимологиялық шыққанына сілтеме де оның семантикалық компоненті туралы бірден-бір жауап бермейді. Ресейлік психологиялық-педагогикалық әдебиетте осы термин ағылшын тіліндегі дереккөздерден алынған. Алайда ағылшын тілінен competence тұжырымдамасы аударманың бірнеше нұсқасына ие: сондықтан «Басқа көзқарасқа сай, «құзіреттілік» ағылшын тілінен «to compete» - «бәсекелес», «бәсекелес» деген ертеден келеді.» құзірет ретінде аударылады. Басқа көзқарасқа сай, «competence» ағылшын тілінен «to compete» - «бәсекелес», «бәсекелес» деген егістікке келеді.

Құзірет бойынша латын тілінің competentia адам білетін, білімі мен тәжірибесі бар мәселелер шеңбері дегенді білдіреді. Белгілі бір облыстағы құзіретті адам осы саланы ақылға қонымды түрде бағалауға және оған тиімді әрекет етуге мүмкіндік беретін тиісті білім мен қабілеттерге ие. Осыған сүйене отырып, құзірет және құзіреттілік терминдері саралануы мүмкін.

С.И. Ожегованың түсіндірме сөздігі «құзірет» ұғымын екі позициядан анықтайды: біреу жақсы хабардар болған мәселелер шеңбері ретінде; сондай-ақ өкілеттіктер шеңбері, құқықтар. Құзіретті, сол сөздікке сәйкес, белгілі бір салада білімді, беделді адам немесе құзіреті бар адам. Сол ұғыммен «Шетел сөздерінің қысқа сөздігі» [М., 1952].

Хуторской А.В жалпы және жеке тұлғаның бөлінуі үшін құзірет және құзіреттілік тұжырымдамаларын пайдалануға шақырады. Ол осы тұжырымдамалардың келесі анықтамаларын пайдаланады: «Құзірет - белгілі бір салада тиімді өндірістік қызметке қажетті оқушының оқу дайындығына арналған иеленген, алдын-ала белгіленген әлеуметтік талап (норма). Құзіреттілік - оқушының жеке қасиеттерінің жиынтығы (құндылық-семантикалық ойлау бағдарлар, білім, дағдылар, қабілеттер), оның белгілі бір әлеуметтік және жеке маңызды салада қызмет ету тәжірибесі. Осылайша, құзіреттілік - бұл өз құзіреті бойынша студентке ие болу, иелену, соның ішінде оған деген жеке көзқарасы және қызмет субъектісі. Құзіреттілік - осы саладағы іс-әрекеттің минималды тәжірибесі болатын жеке қасиет (сапалық жиынтығы) [9].

Сонымен қатар, И.А. Зимняның пікірінше, құзірет бастапқыда нормалар емес, бірақ кейбір ішкі, әлеуетті, жасырын психологиялық өзгерістер (білім, идеялар, әрекеттердің бағдарламалары (алгоритмдері), құндылықтар жүйесі мен қатынастар) адамның құзіреттілігінде іс жүзіндегі көріністер сияқты. Оның жұмысында «құзірет» термині бітіруші оқу сапасының интеграциялық сипаттамаларын, білім нәтижесінің санатын көрсету үшін қызмет етеді. Сол сияқты, Р.Уайттың «Motivation reconsidered: the concept of competence» деген жұмысында құзірет санаты жеке компоненттермен толы, оның ішінде мотивация.

Бірқатар авторлар құзіреттілігін қабілеттер арқылы анықтайды: тұжырымдамалық жүйенің болуын талап ететін практикалық іс-қимылдарды жүзеге асыру мүмкіндігі және, тиісінше, пайда болған проблемаларды жылдам шешуге мүмкіндік беретін ойлаудың тиісті түрін түсіну; білімі, тәжірибесі, құндылықтары, оқыту арқылы алынған дағдыларға негізделген жалпы қабілеті; түлек өмір сүру және өмір сүру қабілеті; нәтижелі әрекет қабілеті, нәтижеге жету қабілеті - мәселені тиімді шешеді.

В.Д. Шадриков құзірет пен құзіреттілікті анықтауға барлық көзқарастарымен бірге авторлар белгіленген анықтамалардан тысқары емес екенін атап көрсетеді. Құзіреттілік белгілі бір білімге, дағдыға, өмірлік тәжірибеге ие, бір нәрсені айтуға, бір нәрсе жасауға немесе шешуге мүмкіндік береді. Түсіну кезінде айырмашылықтар байқалады: құзіреттілік адамның нақты қасиеттері немесе жасырын психологиялық жаңа білім ретінде; жүйелік толықтығы, жеке тұлғаның сапасы сияқты құзіреттің негізгі мазмұны. Дж. Равен құзіреттілігін төмендегі нақты әрекеттерді тиімді орындаудың нақты қабілеті, оның ішінде тар білімдер, нақты пәндік дағдылар, ойлау тәсілдері, олардың іс-әрекеттеріне жауапкершілікті түсіну ретінде анықтайды. Ол «жоғары құзірлілікті» белгілейді, ол адамның бастамашылықтың

жоғары деңгейіне, адамдарға өз мақсаттарын жүзеге асыруға, өз әрекеттерінің әлеуметтік салдарын бағалауға және талдауға дайындықты ұйымдастыру қабілетіне ие.

Күзiреттiлiктiң тұжырымдамалық мазмұны туралы осындай кең түсiнiк оны жасаушылардың назарын аударатын оқу нәтижесi ретiнде өлшеу мен бағалауды қиындатады.

Күзiреттi қарастырған кезде күзiреттердi анықтайтын негiзгi сипаттамаларды анықтау ұсынылады. Осылайша, қазiргi күзiрет оның көрiнiсiне дайындығын анықтайтын мотивациялық аспектiнi, күзiреттiлiк мазмұнын бiлудi анықтайтын когнитивтiк аспектiнi, стандартты және стандартты емес жағдайларды қолдануда көрiнетiн мiнез-құлқының аспектiн, күзiреттiлiктiң мазмұны мен жағдайларына жеке көзқарасын көрсететiн мән-мағыналық аспектiнi қамтиды, ол қолданылатын; жоғарыда аталған барлық компоненттер күзiреттiлiк көрiнiсiнiң субъективтi эмоционалды-ерiктi реттелуi арқылы бiр-бiрiмен байланысты.

Әдiстемелiк және педагогикалық әдебиетте қабылданған «күзiрет» және «күзiреттiлiк» ұғымдарын анықтауға арналған тәсiлдердi талдау келесi факторларды анықтауға мүмкiндiк бердi:

- күзiрет бiлiм беру қызметiнiң өзара байланысты элементтерiнiң жиынтығы, атап айтқанда - жеке тәжiрибе, бiлiм, дағды, құндылықтардың жиынтығы, сондай-ақ белгiлi бiр объектiге қатысты қызметтiң сипатын анықтайтын жеке позицияның көрiнiсi;

- күзiреттiлiк – бұл тұлғаның интеграцияланған сапасы, ол тиiстi күзiреттердi меңгерудiң нәтижесi болып табылады және алынған бiлiмдердi, дағдыларды пайдаланып белгiлi бiр iс-әрекеттердi жүзеге асыруға мүмкiндiк бередi;

Экологиялық бiлiм беруде қоршаған орта күзiрет тұжырымдамасы жеке және әлеуметтiк мотивацияларды бiрiктiретiн және тұрақты экологиялық тұжырымдаманың стандарттарына сәйкес келетiн экологиялық сана, экологиялық мәдениеттi қалыптастырудың танымал экологиялық және психологиялық педагогикалық принциптерi мен әдiстерiн бiрiктiретiн орталық элемент болуы мүмкiн.

Күзiреттiлiк тәсiлiнiң жеке-бағытталған және қызметiне бағдарланған табиғатына негiзделген, қоршаған ортаны қорғау күзiреттiлiгi бұл қабiлеттiң, әлеуеттi, тәжiрибенiң мазмұны үшiн тиiстi нормативтiк талаптар ретiнде тиiсiнше, қоршаған ортаны қорғау бойынша кешендi iс-шараларды iске асырудағы адамның маңызды әлеуетi, әлеуетi және тәжiрибесi ретiнде анықталуы мүмкiн.

Сұрақ зерттеу күзiреттi тұжырымдамасының байланысын және оны бiлiм, дағдылар мен дағдылармен салыстыра отырып, бiрқатар ғалымдардың пiкiрлерiн келтiредi.

Осылайша, Г.Селевко күзiрет және күзiреттiлiк тұжырымдамасы бiлiмнiң, дағдылардың тұжырымдамасына қарағанда әлдеқайда кең екендiгiне назар аударады, өйткенi ол адамның бағдарлануын, стереотиптердi жеңу қабiлетiн, қиындықтарды сезiнудi, түсiнiп ойлаудың икемдiлiгiн, сипатын қамтиды. Оның пiкiрiнше, бұл ұғымдар жүйелi және көп компоненттi болып табылады, өйткенi олар пәндер мен процесстердiң белгiлi бiр спектрiн сипаттайды, әртүрлi психикалық операциялар, практикалық дағдыларды, ақыл-ойдың мағынасын және өз жiктелуiн және иерархиясын қамтиды.

В.А. Горский бiлiм беру күзiреттiнiң құбылысын «қалыптасқан жағдайға байланысты зерттеу мәселелерiн шешуге дайындықты (талапкерлердi) қамтамасыз ететiн әлеуметтiк тәжiрибе, бiлiм, дағды және дағдылар жиынтығы» ретiнде түсiнедi.

Ермаков Д.С. экологиялық бiлiмдердiң, дағдылардың болуы сауаттылықты, адамның бiлiм алуын қалыптастырады, алайда, егер олардың адамға тиесiлi болмаса, экологиялық бiлiмнiң негiзгi нәтижесiне жете алмайды. Экологиялық күзiреттiлiк халықтың экологиялық бiлiмдерi мен дағдыларын тәжiрибелiк қызметте пайдалану қабiлетiн дамыту арқылы қалыптасады [10].

Зерттеушiлердiң зерттеуiне сәйкес, сауаттылықтан экологиялық бiлiм беруден (С.В. Алексеев, И.Д. Зверев, А.Захлебный, И.Т.Сураюгина, В.М., Назаренко И.Н. Пономарева және басқалар) жүйелi экологиялық бiлiм берудiң нәтижесi. Экологиялық бiлiм берудiң анықталған компоненттерi ретiнде мыналар анықталған: экологиялық орталықтандырылған ойлау түрi; қоршаған ортаны қорғау жауапкершiлiгi; экологиялық мәселелерге қызығушылық; бiлiмдерiн, дағдыларын, оларды сәйкестендiруге, зерттеуге және шешуге қажеттi дағдыларды; барлық көрiнiстерiнде өмiр құндылығын түсiну; Қоршаған ортаның жай-күйiн жақсарту жөнiндегi iс-тәжiрибенiң негiзi.

Қазақстанда кәсiби күзiреттiлiктi қалыптастырудың теориялық және практикалық аспектiлерiн Ш.Х. Құрманалина (колледж жағдайында бастауыш сынып мұғалiмдерiн кәсiби даярлау), Б.Т. Кенже-

беков (жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзіреттілігі), Г.Ж. Меңлібекова (болашақ мұғалімнің әлеуметтік құзіреттілігі), Б.Қасқатаева (болашақ математика мұғалімінің әдістемелік құзырлылығы), М.В. Семёнова (жоғары оқу орындарында болашақ педагогтардың кәсіптік құзіреттілігін қалыптастыру), С.И. Ферхо (мұғалімдердің оқу үдерісінде электронды оқу құралдарын пайдалана білу құзіреттілігі) және т.б. ғалымдар зерттеген. Қазіргі кезде кәсіби құзіреттілікті қалыптастырудың теориялық және практикалық аспектілері көптеген ғалымдардың зерттеу нысаны болып табылады. Б.Т. Кенжебеков жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзіреттілігін зерттеу барысында кәсіби құзіреттілік ұғымына мынадай анық-тама берді: «кәсіби құзіреттілік – бұл кіріктірілген іргелі білімдер, адамның қабілеттері мен жинақталған біліктіліктерінің, оның кәсіби маңызды сапаларының, технологияны жоғары деңгейде меңгеруінің, мәде-ниеті мен шеберлігінің, ұйымдастырудағы шығармашылық әрекетінің, өзін-өзі дамытуға дайындығының бірігуі». Г.Ж. Меңлібекова болашақ мұғалімдердің әлеуметтік құзіреттілігінің қалыптасуына үлкен мән берді. Оның пікірінше, әлеуметтік құзіреттілік-адамның әлеуметтік шындықты құндылық ретінде түсінуінің, әрекетті басқарудағы нақты әлеуметтік білімінің, өзін анықтаудағы субъективтік қабілетінің, әлеуметтік технологияны жүзеге асыру біліктілігінің бірігуі ретіндегі кіріктірілген сапалық қасиеттері.

Ш.Т. Таубаева: «Құзіреттілік – ол тұлғаның оқыту және әлеуметтену процестері барысында меңгерген білім мен тәжірибеге негізделген, оның жалпы қабілеті мен іс-әрекетке даярлығы ретінде айқындалатын, тұлғаның кіріктірілген қасиеті» – деп қарастырған.

Экологиялық құзіреттіліктің негізгі жалпы немесе орта жалпы білім деңгейінде қалыптасуы мүмкін емес деп санаймыз, себебі бұл кәсіби сапа және ол маманға тән. Сонымен бірге, қоршаған ортаны қорғау құзіреттілігінің белгілі-бір деңгейіне қол жеткізу жеке экологиялық құзіреттер жиынтығының болуына байланысты. Қоршаған ортаны қорғау саласындағы негізгі құзіреттер:

- қоршаған ортаға жауапты және ұқыпты қарау;
- табиғат қорғау қызметіне, оның ішінде өсімдіктер мен жануарлардың биологиялық әртүрлілігін және табиғи мекендеу орындарын сақтау;
- халықтың денсаулығы, өмір сүру қауіпсіздігі, қоршаған ортаның сапасы үшін экологиялық қауіптерді болжау үшін экологиялық сауаттылық негіздеріне ие болу;
- тұрақты даму тұжырымдамасының маңыздылығын түсіну;
- тірі табиғатқа қатысты іс-әрекеттері мен мақсатты және семантикалық ойлауқарым-қатынасты саналы таңдау;
- қоршаған ортаның сапасының жылдам өзгеру жағдайында табиғат қорғау мәселелерін шешуде, адам денсаулығын қорғауда ғылыми негіздеу маңыздылығы туралы пікір қалыптастыру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сотников А.А. *Осуществление нравственного аспекта экологического образования. Автореферат, канд.наук, 1988. – 175 б.*
2. Болтаев А.Д. *Пәнаралық байланыс арқылы оқушыларға экологиялық білім беру. Пед.ғыл.канд. дисс.автореф. – Алматы, 1994. – 29 б.*
3. Жангелдина Д.І. *Оқушыларға экологиялық тәрбие беру (4-5 сынып. Табиғаттану курсы материалдары бойынша) Пед.ғыл.канд.дисс. – Алматы, 1995. – 140 б.*
4. Танабаев Ө.Т. *Әдебиет сабақтарында оқушыларды табиғатты сүюге тәрбиелеу. – Алматы: «Мектеп», 1980 ж. – 88 б.*
5. Сарманов К. *Концептуальные подходы к экологическому образованию и воспитанию школьников //Қазақстан мектебі. №86. – 1998. – 15-19 б.*
6. Захлебный А.Н. Суравегина И.Т. *Оқушылардың кластан тыс жұмыстарда экологиялық білім алуы. – М., 1984 ж.*
7. Бейсенова А.С. *Некоторые аспекты экологических проблем Казахстана в сб.научных трудов. "Экологические исследования Казахстана". – Алматы: АГУ, 1990. – 13-17 с.*
8. Шілдебаев Ж.Б. *Оқушылардың экологиялық білім мазмұнының ғылыми-педагогикалық негіздері. докторлық дисс. – Алматы, 2005 ж.*
9. Хуторской А.В. *Компетентный подход в обучении. Научно-методическое пособие. – М.: Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, 2013. – 73 с. : ил. (Серия «Новые стандарты»).*

10. Ермаков Д.С. Компетентностный подход в образовании // Педагогика. – 2011. – № 4. – С.8-15.

УДК 37.03
МРНТИ14.07.03

Жолдасбекова С.А.¹, Иманкулова Л.Б.², Сейдина М.З.³ Мокроусова А.Е.⁴

¹ д.п.н., профессор Южно-Казахстанского государственного университета им. М.Ауезова
г. Шымкент, Казахстан

² докторант Южно-Казахстанского государственного университета им. М.Ауезова
г. Шымкент, Казахстан

³ докторант Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева
г. Астана, Казахстан

⁴ студентка Южно-Казахстанского государственного университета им. М.Ауезова
г. Шымкент, Казахстан

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЕ СПОСОБНОСТИ УЧАЩИХСЯ, КАК КАТЕГОРИАЛЬНОЕ ПОНЯТИЕ И ФАКТОР ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация

В данной статье рассматривается сущность научно-исследовательских способностей учащихся, формируемых на уроках художественного труда в качестве категории и фактора личностного развития. Даются характеристики предмета «Художественный труд» и сопряжённых понятий с комментариями и плавным переходом в авторские формулировки исходных понятий. Так же рассмотрены содержание учебного плана по художественному труду включены виды деятельности, направленные на достижение целей обучения (новые цели), которые связаны с развитием навыков черчения и компьютерной графики, использования ИКТ, рационального применения технологической документации, составления чертежей на проектируемые изделия.

Особое внимание уделено учебной программе по предмету «Художественный труд» составлена таким образом, что его могут вести и учитель изобразительного искусства и учитель технологии. Основываясь на содержании данного учебного предмета, отметим значимость для его успешного усвоения формирования научно-исследовательских способностей учащихся как фактора их личностного развития. Научно-исследовательские способности учащихся, формируемые на уроках художественного труда следует связывать не только с психическими функциями, а с научно - познавательной деятельностью, их готовностью к усвоению предметных знаний и выполнению теоретических и практических действий.

Ключевые слова: научно-исследовательские способности, учащиеся, художественный труд, личностное развитие, учебный план, развитие навыков.

Аңдатпа

С.А. Жолдасбекова¹, Л.Б. Иманкулова², М.З. Сейдина³, А.Е. Мокроусова⁴

¹ п.ғ.д., профессор М.Әуезов атындағы ОҚМУ
Шымкент қ., Қазақстан

² М.Әуезов атындағы ОҚМУ-нің докторанты
Шымкент қ., Қазақстан

³ Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ – нің докторанты
Астана қ., Қазақстан

⁴ М.Әуезов атындағы ОҚМУ-нің студенті
Шымкент қ., Қазақстан

ТҮЛГАЛЫҚ ДАМУ ФАКТОРЫ ЖӘНЕ КАТЕГОРИАЛДЫ ТҮСІНІККЕ ТӘН СТУДЕНТТЕРДІҢ
ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБІЛЕТТЕРІ

Бұл мақалада көркем еңбек сабақтарында оқушылардың ғылыми-зерттеушілік қабілеттерінің тұлғалық даму категориясы мен фактор ретінде қалыптасуының түп-тамыры қарастырылады. «Көркем еңбек» пәнінің сипаттамасы келтіріліп, оған ұқсас түсініктерге комментарийлер беріліп, бастапқы түсініктерге авторлық тұжырымдама жасалды. Сондай-ақ көркем еңбек пәні бойынша оқу жоспарының мазмұны қарастырылып, оқыту мақсатына жетуге бағытталған компьютерлік графика мен сызу, АКТ-ны, технологиялық құжаттаманы тиімді қолдана отырып, жобаланған бұйымдардың сызбасын жасауға қатысты қызмет түрлері кіргізілген.

Әсіресе «Көркем еңбек» пәні бойынша оқу бағдарламасына арнайы көңіл бөлініп, бұл пәнді технологиялық құжаттама оқытушысы де, бейнелеу өнері оқытушысы да бере алатындай етіп жасалған. Бұл оқу пәнінің мазмұнына сүйене отырып, оны тиімді игеру үшін студенттердің ғылыми-зерттеу қабілеттерін олардың тұлғалық дамуының факторы ретінде қарастырудың маңыздылығын атап өттік. Көркем еңбек сабақтарында қалыптасатын студенттердің ғылыми-зерттеу қабілеттерін психикалық функциялармен ғана емес, олардың ғылыми-танымдық қызметімен, пәндік білімді игеруге, теориялық және тәжірибелік әрекеттерді орындауға ұмтылыс-құштарлығымен де байланыстыра қарастырылған.

Түйін сөздер: ғылым-зерттеу қабілеттер, студенттер, көркем еңбек, тұлғалық даму, оқу жоспары, дағдыны дамыту.

Abstract

S.Zholdasbekova¹, L.Imankulova², M.З. Сейдина³, А.Е. Мокроусова⁴
¹d.p.s., professor of the M.Auezov South Kazakhstan State University,

Shymkent, Kazakhstan

²doktorant of the M.Auezov South Kazakhstan State University,
Shymkent, Kazakhstan

³doktorant of the L.N.Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan

⁴ student of the M.Auezov South Kazakhstan State University,
Shymkent, Kazakhstan

RESEARCH ABILITIES OF STUDENTS, AS A CATEGORY CONCEPT AND THE FACTOR OF PERSONAL DEVELOPMENT

In this article, the essence of the research abilities of students, formed in the lessons of artistic work as a category and factor of personal development, is considered. The characteristics of the subject "Artistic work" and conjugate concepts with comments and a smooth transition to the author's formulations of the original concepts are given. The content of the curriculum for artistic work has also been examined. The types of activities aimed at the achievement of the learning objectives (new goals), which are associated with the development of drawing skills and computer graphics, the use of ICT, the rational use of technological documentation, the drawing up of drawings for the designed products are included.

Particular attention is paid to the curriculum on the subject "Artistic work" is composed in such a way that it can be led by a teacher of fine arts and a teacher of technology. Based on the content of this training subject, we note the importance for its successful assimilation of the formation of research abilities of students as a factor in their personal development. The research abilities of students, formed in the lessons of artistic work should be associated not only with mental functions, but with scientific and cognitive activity, their readiness to assimilate the subject knowledge and to perform theoretical and practical actions.

Key words: research abilities, students, art work, personal development, curriculum, skills development.

Обновление содержания школьного образования в Казахстане вызвало к жизни появление в системе основного среднего образования нового учебного предмета «Художественный труд», который реализуется через систему целей обучения согласно долгосрочному планированию по различным разделам.

Особенностью данного учебного предмета является изучение различных видов искусства, выражение творческих идей средствами искусства, приобретение универсальных (бытовых) и специальных (предметных) знаний и умений, навыков художественной обработки и преобразования материалов и объектов, навыков ведения домашнего хозяйства, пользования техникой и различными технологиями.

Целью обучения учебному предмету «Художественный труд» является формирование у учащихся функциональной грамотности в области искусства и технологий труда, развитие личности с творческим

отношением к действительности.

Долгосрочное планирование и виды деятельности, рекомендуемые образовательной программой учебного предмета «Художественный труд» в среднесрочных планах, составлены так, чтобы темы по образовательной области «Искусство» изучались в контексте компонентов «Изобразительное искусство» и «Художественный труд».

В содержание учебного плана по художественному труду включены виды деятельности, направленные на достижение целей обучения (новые цели), которые связаны с развитием навыков черчения и компьютерной графики, использования ИКТ, рационального применения технологической документации, составления чертежей на проектируемые изделия. Заметим, учебная программа по предмету «Художественный труд» составлена таким образом, что его могут вести и учитель изобразительного искусства и учитель технологии. Основываясь на содержании данного учебного предмета, отметим значимость для его успешного усвоения формирования научно-исследовательских способностей учащихся как фактора их личностного развития.

Рассуждая о факторе личностного развития учащихся, отметим, что под фактором (нем. Faktor, от лат. Factor – делающий, производящий) имеем в виду причину, движущую силу процесса формирования научно – исследовательских способностей учащихся, определяющую его характер или отдельные черты [1]. Анализ и обобщение научных источников показал, что многие учёные выделяют объективные и субъективные факторы личностного развития. В частности, в числе объективных факторов заложены: генетическая наследственность и состояние здоровья, социальная и культурная принадлежность; обстоятельства биографии; культурные традиции этноса, социальный статус ученика; особенности региона проживания, местные условия и т.д. К субъективным факторам относятся: психические особенности; мировоззрение; ценностные ориентации; внутренние потребности и интересы как воспитателя, так и воспитанника; система отношений с социумом, организованное воспитательное взаимодействие [2].

Мы полагаем, и те, и другие факторы занимают своё место и играют свою роль в личностном развитии учащихся в процессе формирования их научно-исследовательских способностей.

Рассмотрение философской, психолого – педагогической литературы и научных исследований (Т.А. Егорова, М.Н. Жафярова, В.Г. Паршуков, Е.М. Раздутьева, А.И. Савенков и мн.др.) показало, что проблема формирования научно-исследовательских способностей учащихся сложна и многогранна. Для её адекватного разрешения необходимо определиться в понятии «научно-исследовательские способности». При рассмотрении научно - исследовательских способностей в качестве категориального понятия обратим особое внимание на его ключевые составляющие: *наука, исследование, способности*. Термин «наука» в различных информационных источниках трактуется поразному.

Например, как: особый вид познавательной деятельности, направленный на выработку объективных, системноорганизованных и обоснованных знаний о мире, взаимодействующий с другими видами познавательной деятельности:

- обыденным, художественным, религиозным, мифологическим, философским постижением мира;
- область человеческой деятельности, направленная на выработку и систематизацию объективных знаний о действительности. Основой этой деятельности является сбор фактов, их постоянное обновление и систематизация;
- одна из сфер человеческой деятельности, функцией которой является производство и систематизация знаний о природе, обществе и сознании. Наука включает в себя деятельность по производству знания. Термин «наука» употребляется также для обозначения отдельных областей научного познания - физики, химии, биологии и т.п.; особый вид познавательной деятельности человека, направленный на получение, обоснование и систематизацию объективных знаний о мире, человеке, обществе и самом познании, на основе которых происходит преобразование человеком действительности. Более ёмкое, обобщённое представление о науке даёт Российская педагогическая энциклопедия [3]. В её толковании *наука* – это сфера человеческой деятельности, функцией которой является выработка и теоретическая систематизация объективных знаний о действительности.

Дефиниция «наука» включает в себя как деятельность по получению нового знания, так и результат этой деятельности – сумму полученных к данному моменту научных знаний, образующих в совокупности научную картину мира. Термин «наука» употребляется также для обозначения отдельных отраслей научного знания. Целями науки является описание, объяснение и предсказание процессов и явлений действительности, составляющих предмет её изучения на основе открываемых ею законов. Будучи

неотъемлемой частью от практического способа освоения мира, наука как производство знания представляет собой специфическую форму деятельности.

Наш краткий анализ информационных словарных источников показал в основном трактовку понятия «наука» в контексте человеческой деятельности. Но особый интерес для нас представил анализ определений науки, приведенный в статье Иркутского автора В.С. Ткачёва «Наука как общественное явление: определение науки и социальный характер деятельности ученых» [4]. Названный автор, глубоко анализируя понятие «наука», выделил три наиболее распространённые её определения. Первое представляет науку как «деятельность исключительно талантливых, гениальных и высоко нравственных одиночек».

Второе по В.С. Ткачеву акцентирует внимание на том, что наука является творческой деятельностью ученых по получению нового знания о мире. И поясняет, что для науки важно осознать не только результат научной деятельности, но и путь, который привел к данному результату.

Третье определение автор цитирует из Энциклопедического словаря, трактующего науку как деятельность ученых, направленную на выработку и теоретическую систематизацию знаний о мире [5, с. 863-864]. На основе анализа научных источников В.С. Ткачев убедительно доказывает, что все три определения науки (как по отдельности, так и в совокупности) недостаточны по многим и очень важным критериям. Рамки нашего исследования не позволяют подробно на них останавливаться.

Мы разделяем мнение автора статьи по поводу того, что наука является одной из форм повышения производительной силы труда, с которой придётся иметь дело выпускникам школы, изучающим ныне дисциплину «Художественный труд», на уроках которого планируем формировать у учащихся научно – исследовательские способности. Как справедливо подчёркивает Ткачев, наука не существует сама по себе и не может быть свободной от общественной жизни. Она «находится на перекрестии человеческих интересов и сама является «перекрестием» этих интересов. Поскольку господствующая роль в общественной жизни теперь оказалась в руках частного собственника, наука не может существенно отличаться от других форм производительной силы – техники, рынка и разделения труда».

По этой причине, развивая интересы учащихся к дисциплине «Художественный труд», считаем целесообразным и необходимым формировать у них научно – исследовательские способности, взяв в качестве рабочего определения науки определение, данное В.С. Ткачевым: «Современная наука - это деятельность ученых, направленная на выработку и систематизацию знаний в понятной форме, предназначенных для удовлетворения исторически конкретных потребностей класса частных собственников». Который аргументирует своё определение утверждением, что господствующий интерес сосредоточен теперь в руках частного собственника. Продолжая анализ смежных понятий, касающихся научно-исследовательских способностей учащихся, обратимся непосредственно к понятию «исследование».

В Философском энциклопедическом словаре [6, с.230] *исследование* – это характерный для науки, как специализированной формы познавательной деятельности, способ производства нового знания; процесс и результат научной деятельности, направленный на получение новых знаний о закономерностях, структуре, механизмах функционирования изучаемого явления, содержания, принципах, методах и организационных формах деятельности.

Обращение к толковому словарю С.И. Ожегова [7, с.208] показало его следующее значение: «исследовать – это осматривать для выяснения, изучения чего-либо; подвергнуть научному изучению».

В англо - русском словаре В.К. Мюллера данный термин означает глагол - исследовать, заниматься исследованиями; б) существительное - (научное) исследование; изучение, изыскание, исследовательская работа [8].

Педагогический энциклопедический словарь трактует термин «исследование» как процесс и результат научной деятельности, направленной на получение новых знаний о закономерностях процесса обучения и воспитания, методики преподавания различных дисциплин; организации учебно-воспитательной работы.

Иначе говоря, термин «исследование» подразумевает тщательное, систематическое научное изучение, проводимое в конкретной области знания. В нашем случае такой областью являются научно-исследовательские способности учащихся, формируемые на уроках художественного труда.

М. И. Колдина рассматривая проблемы подготовки будущих педагогов профессионального обучения к научно-исследовательской деятельности, также привязывает термин «исследование» к педагогике, характеризуя его как применение метода научного познания в решении образовательно – воспитательных задач [9, с.58].

Рассуждая о сущности научного исследования, М.И. Колдина определяет его как процесс выработки новых научных, знаний, вид познавательной деятельности, характеризующийся объективностью, воспроизводимостью, точностью, доказательностью. Выделяя в научном исследовании два его обязательных взаимосвязанных уровня эмпирический и теоретический, автор характеризует их следующим образом. Первый уровень исследования предусматривает наблюдение, установку новых фактов и на их основе обобщаются и формулируются эмпирические закономерности. Второй уровень характеризуется выдвижением гипотез и формулированием общих для данной предметной области закономерностей, позволяющих адекватно объяснить ранее открытые, факты и эмпирические закономерности, а также прогнозировать и предвидеть будущие события и факты.

В Википедии – общедоступной, свободной, универсальной энциклопедии, публикующей в основном установленную и общепризнанную информацию, понятие «научное исследование» представлено в двух видах: аналитическом и поисковом. Первый вид характеризует однофакторное или аналитическое исследование, направленное на выявление одного, наиболее существенного, по мнению исследователя, аспекта реальности. Второй поисковое исследование, направленное на определение перспективности работы над темой, отыскивание путей решения научных задач.

Мы полагаем, такое содержательное наполнение исследуемого понятия вполне отвечает долгосрочному планированию содержания различных разделов программы учебного предмета «Художественный труд» через систему целей обучения. На наш взгляд, именно исследовательское обучение будет способствовать формированию у учащихся функциональной грамотности в области искусства и технологий труда. А также развитию личности с творческим отношением к действительности. Переходя к анализу следующего термина - «способности», отметим: «способность» – одно из наиболее общих психологических понятий. В числе крупных учёных, разработавших основные положения теории способностей, её содержательный, понятийный и терминологический аппарат, назовём А.Н. Леонтьева, С.Л. Рубинштейна, Б.М. Теплова, К.К. Платонова, Б.Г. Ананьева. Согласно их мнению, способности в общем виде определяются как свойство функциональных систем в которых отдельные психические функции имеют индивидуальную меру выдержанности, что проявляется в деятельности и в своеобразии её осуществления.

Значительный вклад в разработку общей теории способностей внесен Б.М. Тепловым, с именем которого связывают существование и развитие психологии способностей как научного направления и его школы дифференциальной психологии. Ему принадлежит определение способности как свойства личности, имеющего «существенное значение при выполнении той или иной деятельности». По убеждению Б.Т. Теплова, в понятии «способности» заложены три идеи. Во-первых, под способностями имеются в виду индивидуально-психологические особенности, отличающие одного человека от другого. Во-вторых, способностями называют не всякие вообще индивидуальные особенности, а лишь такие, которые имеют отношение к успешности выполнения какой-либо деятельности или многих деятельностей. И, в третьих, понятие «способность» не сводится к тем знаниям, навыкам и умениям, которые уже выработаны у данного человека, хотя и обуславливают легкость и быстроту приобретения этих знаний и навыков».

Используя теорию способностей Б.М. Теплова, казахстанские авторы Б.А. Абдыкаримов, Ж.М. Мамерханова и М.Г. Соколова применяют сегодня в практике профильного обучения такое определение способностей: «Способности – это индивидуально-психологические особенности, определяющие успешность выполнения деятельности или ряда деятельностей, несводимые к знаниям, умениям и навыкам, но обуславливающие легкость и быстроту обучения новым способам и приемам деятельности» [10, с.42].

Развёрнутое определение способностей принадлежит выдающемуся психологу и философу С.Л. Рубинштейну, сформулировавшему их как «сложное синтетическое образование, которое включает в себя целый ряд данных, без которых человек не был бы способен к какой – либо конкретной деятельности, и свойств, которые лишь в процессе определенным образом организованной деятельности вырабатываются». В своём классическом труде «Основы общей психологии», термин «способности» учёный трактует как «закрепленная в индивиде система обобщенных психических деятельностей» [11, с.546]. В отличие от навыков, подчёркивает учёный, «способности – результаты закрепления не способов действия, а психических процессов («деятельностей»), посредством которых действия и деятельности регулируются». По мнению Рубинштейна, способности человека определяются диапазоном

тех возможностей к освоению новых знаний, их применению к творческому развитию, которые открывает освоение этих знаний.

К.К. Платонов, исследователь психологических и практических проблем способностей, чья книга «Проблемы способностей» достаточно долго оставалась главным руководством для педагогов и практических психологов, формулирует способности как «совокупность таких свойств личности, которые определяют успешность обучения какой - либо деятельности и совершенствования в ней». Учёный в своей классификации способностей человека как психических явлений разделил их на четыре группы: элементарные общие способности, элементарные частные способности, сложные общие способности и сложные частные способности, охарактеризовав каждую из них. Рамками нашей работы не предусмотрено их подробное рассмотрение.

Термин «способности» анализируются в работах многих других психологов. Так например у А.Г. Ковалева, способности определяются как свойства личности: «синтез свойств человеческой личности, отвечающий требованиям деятельности и обеспечивающий высокие достижения в ней». Другой автор С.Д. Смирнов, трактует способности с позиций личностно - деятельностного подхода. В его определении способности в самом широком смысле выступают как «субъективные условия успешного овладения человеком новыми для него видами деятельности. И чем выше уровень развития способностей, тем быстрее человек овладевает новыми видами деятельности». А.В.Петровский рассматривает способности как «такие психологические особенности человека, от которых зависит успешность приобретения знаний, умений, навыков, но которые сами к наличию этих знаний, навыков и умений не сводятся» [12, с. 468-469]. В сопоставительном анализе способностей со знаниями, умениями и навыками, исследователь резюмирует: «способности и знания, способности и умения, способности и навыки не тождественны друг другу. По отношению к навыкам, умениям и знаниям способности человека выступают как некоторая возможность». И с этой позиции определяет: «Способности – это возможность, а необходимый уровень мастерства в том или ином деле – это действительность».

Наш терминологический анализ можно продолжать до бесконечности. Завершим его обобщением способностей, сделанным психологом Р.С. Немовым [13, с.374]. Учёный высказал мнение, что термин «способности», несмотря на его давнее и широкое применение в психологии, а также наличие в литературе многих его определений, неоднозначен. И заключает: если суммировать его дефиниции и попытаться их представить в компактной классификации, то она может быть представлена в трех определениях:

1. Способности – свойства души человека, понимаемые как совокупность всевозможных психических процессов и состояний. (Это наиболее широкое и самое старое из имеющихся определений способностей. В настоящее время им практически уже не пользуются в психологии).

2. Способности представляют собой высокий уровень развития общих и специальных знаний, умений и навыков, обеспечивающих успешное выполнение человеком различных видов деятельности. Данное определение, как отмечено Р.С. Немовым, появилось и было принято в психологии XIV-XIX вв., отчасти является упрощаемым в настоящее время.

3. Способности – это то, что не сводится к знаниям, умениям и навыкам, но объясняет (обеспечивает) их быстрое приобретение, закрепление и эффективное использование на практике. Это определение принято сейчас и наиболее употребляемо. Оно вместе с тем является наиболее узким и наиболее точным из всех трех, считает Р.С. Немов.

Таким образом, можно констатировать, что в современной литературе способности стали связываться не с психическими функциями, а с деятельностью, готовностью к усвоению или выполнению которой и символизирует собой способность.

Необходимость развития способностей подтвердим словами психолога В.Н. Дружинина, автора трудов по проблемам психологии общих способностей: «...чем больше развита у человека способность, тем успешнее он выполняет деятельность, быстрее ею овладевает, а процесс овладения деятельностью и сама деятельность даются ему субъективно легче, чем обучение или работа в той сфере, в которой он не имеет способности» [14, с.14]. Это утверждение имеет непосредственное отношение и к необходимости формирования способностей учащихся на уроках художественного труда.

Мы полагаем, что приведенный анализ понимания сущности способностей различными авторами приближает нас к пониманию сущности научно – исследовательских способностей.

С этой целью обратимся к трудам учёных, занимающимися проблемами, близкими к теме нашего исследования. Это работы психолога и педагога А.И. Савенкова, изучающего проблемы исследователь-

ского обучения и проектирования в современном образовании; Т.А. Егоровой, исследующей проблемы развития исследовательских способностей старших дошкольников; М.Н. Жафяровой, изучающей мотивационные факторы формирования исследовательских способностей личности; В.Г. Паршукова, рассматривающего проблемы развития исследовательских способностей учащихся в условиях гимназического образования; Е.М. Раздульевой, решающей проблемы развития исследовательских способностей студентов педагогического вуза и др.

Как видим, несмотря на значительное количество научных разработок в интересующей нас области научного знания, полного представления мы о нём ещё не получили. Сделаем попытку определиться в категории «научно – исследовательские способности». Начнём с уяснения сущности исследовательского обучения учащихся (Савенков А.И., Королева Е.В., Леонтович А.В., Обухов А.С., Кельсина А.С. и др.). А.И. Савенков говоря об исследовательском обучении (explorer education), утверждает, что оно основано на биологически предопределенной потребности ребенка познавать окружающий мир. Автор указывает на то, что исследовательское обучение «предполагает не частичное использование поисковых методов в образовании, а обращение к принципиально новой модели обучения, где приоритетные позиции занимает познавательная деятельность самого ребенка». И подчёркивает главную особенность исследовательского обучения – «активизировать учебную работу детей, придав ей исследовательский, творческий характер, и таким образом передать учащимся инициативу в организации своей познавательной деятельности» [15, с.14].

Е.В. Королева связывает исследовательское обучение с активным включением школьников в исследовательскую деятельность, которая способствует «обучению технологии анализа ситуаций, выбору оптимальных решений, правильному выстраиванию коммуникации, позволяет раздвинуть границы стереотипного мышления, увидеть скрытые возможности там, где другие их не замечают, сформировать творческие подходы к генерированию новых нестандартных идей и действовать адекватно и эффективно в сложных, нестандартных ситуациях, т.е. способствует в целом формированию умения инновационно мыслить» [16, с.5-6]. А.С. Обухов большое значение придаёт развитой исследовательской позиции обучающегося, которая позволяет человеку «успешно взаимодействовать с изменяющимися реалиями внешнего мира, социального окружения, а также с субъективной реальностью».

Исходя из значимости исследовательского обучения для формирования исследовательских способностей у учащихся как фактора личностного развития, отметим, что исследовательские способности А.И. Савенковым определяются как «комплекс трех относительно автономных составляющих: поисковой активности; дивергентного мышления; конвергентного мышления». При этом поисковую активность А.И. Савенков характеризует в качестве первоисточника и главного двигателя исследовательского поведения, а также мотивационной составляющей исследовательских способностей. Он считает, что стремление к поисковой активности в значительной мере предопределено биологически, но развивается под воздействием средовых факторов. В основе дивергентного мышления автор видит продуктивность, оригинальность и гибкость мышления, способность к разработке идей, которые выступают необходимыми условиями успешного осуществления исследовательской деятельности. Сюда же А.И. Савенков относит способности находить и формулировать проблемы, генерировать максимально большое количество идей в ответ на проблемную ситуацию, способность реагировать на ситуацию нетривиальным образом. И заключает: все это не только проявления способности к дивергентному мышлению, но и неотъемлемые составляющие исследовательского поведения человека, которые обязательно нужно рассматривать как компонент исследовательских способностей.

Конвергентное мышление, основанное на стратегии точного использования предварительно усвоенных алгоритмов решения определённых задач, учёный называет важным условием успешной разработки и у совершенствования объекта исследования (или ситуации), оценки найденной информации и рефлексии. Диагностику и развитие исследовательских способностей автор связывает с выявлением и совершенствованием этих трех характеристик. В исследовании Т.А. Егоровой исследовательские способности выступают как «индивидуально-психологические особенности личности, обеспечивающие успешность и качественное своеобразие процесса поиска, приобретения и осмысления новой информации». Фундаментом исследовательских способностей автор называет поисковую активность, выступающую «в качестве мотива, энергетизирующего механизмы исследовательского поведения».

Аналогично трактует исследовательские способности и другой автор, М.Н. Жафярова. Основными компонентами исследовательских способностей она называет: а) способности получения информации об

объекте; б) способности переработки, осмысления, интерпретации полученной информации. Ссылаясь на исследование В.И. Ковалёва и В.Н. Дружинина, автор М.Н. Жафярова акцентирует внимание на двух типах исследовательских способностей: наблюдательные и экспериментаторские. Наблюдательные способности, по мнению автора, обеспечивают успешность и качественное своеобразие получения новой информации из окружающей среды посредством наблюдения, понимаемого не только как пассивно - рецептивный процесс, но и как осмысленное восприятие действительности. А экспериментаторские способности позволяют субъекту исследования выявлять системообразующие связи объекта посредством управления переменными.

Ведущую роль в формировании исследовательских способностей автор отводит исследовательской деятельности, побуждаемой и регулируемой внутренним мотивом, в основе которого лежит познавательная потребность, предметом которой является не только новое знание, но и процесс его поиска и самостоятельного получения.

Итак, на основе проведенного анализа вышеизложенных сопряженных понятий, сопутствующих понятию «научно - исследовательские способности учащихся», мы попытаемся дать ему собственное (авторское определение), построенное на взаимосвязи и плавном переходе одного понятия в другое.

На наш взгляд *«научно - исследовательские способности учащихся» представляют собой индивидуально-психологические особенности развивающейся личности, обеспечивающие успешность и продуктивность процесса познания, прогнозирования, поиска, приобретения и осмысления новой информации о явлениях окружающей действительности.*

Поскольку наше исследование касается возрастной категории учащихся от 11 до 17 лет, то для рассмотрения научно - исследовательских способностей учащихся, формируемых на уроках художественного труда, как фактора личностного развития нам необходимо учитывать, какие психические сферы развиваются в данном возрасте.

В таблице 1 приведена характеристика возрастного развития детей от 11 до 17 лет (по Д.Б. Эльконину) [17].

Таблица 1. Характеристика возрастного развития детей от 11 до 17 лет (по Д.Б. Эльконину)

Возрастной период	Объект познавательной деятельности	Какая сфера психики преимущественно развивается	Новообразования возрастного развития
Подростковый возраст (11-15 лет)	Основы наук. Система отношений в разных ситуациях	Личностная (потребностно - мотивационная)	Стремление к «взрослости»
Старший школьный возраст (15-17 лет)	Основы наук и профессиональной деятельности	Интеллектуально-познавательная. Личностная (потребностно - мотивационная)	Мировоззрение. Профессиональные интересы.

В таблице 1 наглядно представлены объекты познавательной деятельности учащихся, преимущественно развивающиеся сферы и новообразования возрастного развития. К этому добавим формирующийся комплекс трех относительно автономных составляющих исследовательской деятельности: поисковой активности; дивергентного мышления; конвергентного мышления в процессе целенаправленного поиска, изучения разнообразных разделов художественного труда и выработки новых научных знаний, обеспечивающая теоретическую систематизацию объективных знаний об искусстве и художественных технологиях.

На этом основании правомерно сформулировать следующее определение: «Научно-исследовательские способности учащихся, формируемые на уроках художественного труда – это *индивидуально-психологические особенности развивающейся личности, обеспечивающие успешность и продуктивность процесса познания, прогнозирования, целенаправленного поиска, приобретения новых научных знаний и осмысления новой информации о предметной области «Художественный труд», реализуемой через систему долгосрочных целей обучения, поисковой активности, дивергентного и конвергентного мышления».*

Таким образом, можно констатировать, что научно-исследовательские способности учащихся, формируемые на уроках художественного труда следует связывать не только с психическими функциями, а с научно - познавательной деятельностью, их готовностью к усвоению предметных знаний и выполнению теоретических и практических действий.

Список использованной литературы:

1. Большая советская энциклопедия в 30 т. / Под ред. А.М. Прохорова. 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия. 1977. Т. 23. – С. 194.
2. Долгова В.И. Социально-психологические механизмы воспитательной деятельности ВУЗа // http://psyjournals.ru/sgu_socialpsy/issue/30293_full.shtml.
3. Российская педагогическая Энциклопедия: В 2 т./ Под ред. В.В. Давыдов. – М.: Большая Россия энциклопедия, 1993.– 608 с.
4. Ткачев В.С. Наука как общественное явление: определение науки и социальный характер деятельности ученых //Известия Байкальского Государственного университета. г. Иркутск, 2017. Т.27. №3. – С.320-326.
5. Советский энциклопедический словарь /гл. ред. А.М.Прохоров. - 2-е изд. – М.: Сов.энцикл., 1983. – 1600 с.
6. Философский энциклопедический словарь /Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичёв и др. – 2-е изд. – М.: Сов. Энци., 1989. – 815 с.
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / СИ. Ожегов, Н.Ю. Шведова.- 20 изд. – М.: Рус.яз., 1998. – 928 с.
8. Мюллер В.К. Англо-русский словарь: 120 000 слов и выражений / В.К. Мюллер. – М.: Илладос, 2009. – 863 с.
9. Колдина М.И. Подготовка к научно-исследовательской деятельности будущих педагогов профессионального обучения в вузе. Дисс. к.п.н. 13.00.08. – Нижний Новгород, 2009. – 156 с.
10. Теплов Б.М. Способности и одаренность / Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии // Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.:Международная педагогическая академия, 1994. – С.42-46.
11. Рубинштейн С.Л. Способности /В кн. Основы общей психологии. – СПб.:Питер», 2000. – С. 535-550.
12. Петровский А.В. Введение в психологию. – М.: Академия, 1995. – 496 с.
13. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш.пед.учеб.заведений: В 3 кн. Кн.1. Общие основы психологии. – 4-е изд. – М.:ВЛАДОС, 1995. – 688 с.
14. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. (Серия «Мастера психологии»). – СПб.: Питер, 1999. – 368 с.
15. Савенков А.И. Психологические основы исследовательского обучения школьников // Физика: проблемы выкладная. – 2007. – № 3. – С. 14-24.
16. Королева Е.В. Проектно-исследовательская деятельность учащихся как средство формирования и развития инновационного мышления – генератора инноваций /Е.В.Королева //Исследовательская работа школьников. – 2010. – № 1. – С. 5-6.
17. Детская психология: учебное пособие/ Д.Б. Эльконин; Ред. Б.Д.Эльконин. – 3-е издание, стереотипное. – Москва:Академия, 2006. – 384 с. – (Высшее образование.Классическая учебная книга).

УДК 378.01
МРНТИ 14.01.11

Кожяхмет К.Т.¹, Жумалиева Р.З.², Джандильдинов М.К.³

¹PhD, Ректор Учреждения «Университет имени Сулеймана Демиреля»

kanat.kozhakhmet@sdu.edu.kz

²PhD, ассоциированный профессор Учреждения «Университет имени Сулеймана Демиреля»

rakhima.zhumaliyeva@sdu.edu.kz

³PhD, ассистент профессор Учреждения «Университет имени Сулеймана Демиреля»

medet.jandildinov@sdu.edu.kz, г. Алматы, Казахстан

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗРАБОТКЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОЙ МОДЕЛИ ВЫПУСКНИКА ВУЗОВСКОГО И ПОСЛЕВУЗОВСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье на основе анализа отечественных и зарубежных источников рассматривается генезис теоретических подходов к определению и формированию компетентностного подхода в системе высшего образования. Особое внимание уделяется синтезу традиционного подхода, который начал формироваться еще в середине XX века, и современных взглядов, в том числе иностранных авторов. Акцент сделан на актуальности формирования у выпускников, которые обучаются по магистерским программам.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, компетентностная модель выпускника вузовского и послевузовского образования

Аңдатпа

*К.Т. Кожсахмет¹, Р.З. Жумалиева², М.К. Джандильдинов³
¹PhD, ректор, Сулейман Демирел атындағы университеті
²PhD, қаумд. проф., Сулейман Демирел атындағы университеті
³PhD, ассист. проф., Сулейман Демирел атындағы университеті
Алматы қ., Қазақстан*

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ТҮЛЕКТІҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК МОДЕЛІН ДАЙЫНДАУДАҒЫ НЕГІЗГІ АМАЛДАРЫ

Мақалада отандық және шетелдік ғылыми жұмыстарды талдау негізінде жоғары білім беру жүйесінде құзыреттілік амалын анықтау және қалыптастыруда теориялық амалдардың генезисі қарастырылады. Ерекше назар өзінің қалыптасуын XX ғасырдың ортасында бастаған дәстүрлі амалға және қазіргі заманғы көзқарастарды синтездеуге аударылады, оның ішінде шетелдік ғалымдардың жұмыстары да қарастырылған. Ерекше назар магистрлік бағдарламаларда оқитын түлектерде осы құзыреттіліктерді қалыптастыруға беріледі.

Түйін сөздер: құзыреттілік, құзырет, жоғары оқу орындарындағы және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесіндегі түлектің құзыреттілік моделі

Abstract

*Kozhakhmet K.T.¹, Zhumaliyeva R.Z.², Jandildinov M.K.³
¹PhD, rector of Suleyman Demirel University
²PhD, associate professor at Suleyman Demirel University
³PhD, assistant professor at Suleyman Demirel University
Almaty, Kazakhstan*

MAIN APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF THE COMPETENCE MODEL OF BACHELORS AND MASTERS OF THE UNIVERSITY AND POST-EDUCATIONAL EDUCATION

The article is based on the analysis of home and foreign sources and the genesis of the theoretical approaches to the definition and development of competence based approach (CBA) in higher education is considered. Special attention is paid to the synthesis of the traditional approach, which began to take shape as early as the middle of XX century and modern views, including foreign authors. Emphasis is placed on the relevance of the formation of the graduates educational programs, which are taught at master's programs.

Key words: competency, competence, competence model of bachelors and masters.

Высокоэффективная система образования является одним из основных факторов обеспечения устойчивого роста и развития экономики и общества любой страны, в том числе и Республики Казахстан. Интеграция Казахстана в мировое образовательное пространство, смена парадигмы образования и формирование его новой национальной модели не оставляют без внимания и вопросы качества подготовки будущих специалистов. На современном этапе развития системы высшего образования в Республике Казахстан приоритетной задачей является повышение его качества, характеризующаяся такой

организацией образовательного процесса, которая осуществляется на основе компетентного подхода. В 2010 году Казахстан подписал Болонскую декларацию. Известно, что создание образовательных программ, ориентированных на формирование компетенций является одним из основных принципов Болонского процесса. В настоящее время уровень формирования компетенций определяет единое европейское образовательное пространство, что свидетельствует о необходимости унифицированных критериев, характеризующих с одной стороны миграцию трудовых ресурсов, с другой персонализацию профессиональных задач.

Таким образом, разрушаются границы профессий и квалификаций в привычном понимании, профессиональное образование утрачивает ориентировку на единственную дальнейшую специализацию. В этой связи, компетентный подход позволяет эффективно осуществлять переход от знаниевой парадигмы образования к деятельностной, ориентированной на актуальные и востребованные жизнью результаты обучения [1,2,3]. С целью раскрытия сущности компетентного подхода в образовании, обратимся к ключевым понятиям «компетенция» и «компетентность». По мнению современных исследователей компетентного подхода в обучении, компетенции, их сущностные характеристики, компонентный состав и уровни целесообразно рассматривать с точки зрения метода моделирования, так как данный метод опирается на системный и комплексный подходы [4,6]. Различают следующие этапы моделирования: 1) постановка целей и задач конструирования модели как аналога реального объекта; 2) систематизация функциональных характеристик модели; 3) анализ полученных данных при соответствии критериям практического применения; 4) корректировка и модернизация модели.

Известно, что компетентный подход и сам принцип компетенции зародился в рамках теории языка и трансформационной (генеративной) грамматики и был впоследствии распространен в качестве научного метода, применимого к различным сферам знания. Его возникновение связано с именем известного американского лингвиста Н.Хомского. Ориентированное на компетенции образование (competence-based education – CBE) формировалось в 70-х годах в Америке в общем контексте, предложенного Н.Хомским в 1965 г. Он указывал на фундаментальное различие между компетенцией, т.е. знанием своего языка говорящим – слушающим и употреблением, другими словами, реальным использованием языка в конкретных ситуациях, где употребление это непосредственное отражение компетенции только в идеализированном случае [8]. Употребление, по Ноаму Хомскому, связано с мышлением и навыками, т.е. связано с самим говорящим, с опытом самого человека. В то же время (1959) в работе Р. Уайта «Пересмотр понятия мотивации: концепция компетентности», категория компетенции содержательно наполняется собственно личностными характеристиками, включая мотивацию [13].

В развитии и становлении компетентного подхода в образовании выделяют три основных этапа, о чем свидетельствует также и проведенный анализ работ.

Первый этап (1960-1970 гг.) характеризуется введением в научный аппарат категории «компетенция», созданием предпосылок разграничения понятий «компетенция» и «компетентность». Компетентное образование (competence-based education/CBE), или образование, ориентированное на компетенции, восходит к предложению Ноама Хомского по применению понятия «компетенция» к теории языка. С этого времени в русле трансформационной грамматики и теории обучения языкам начинается исследование различных видов языковой компетенции, введение понятия «коммуникативная компетентность» [11].

Второй этап (1970-1990 гг.) характеризуется использованием категории «компетенция» в теории и практике обучения языку и общению, в профессионализме управления, руководства и менеджмента. В это время активно разрабатывается содержание понятия «социальные компетенции». В работе Дж. Равенна «Компетентность в современном обществе», появившейся в Лондоне в 1984 году, дается развернутое толкование компетенции, где подчеркивается ее многокомпонентность, при этом многие компоненты относятся скорее к когнитивной сфере, а другие – к эмоциональной... Эти компоненты могут заменять друг друга в качестве составляющих эффективного поведения» [7]. В этой связи необходимо отметить, что на тот период близкий к компетентному системно-деятельностный подход являлся основополагающим принципом в образовании стран СНГ.

Третий этап (1990-х гг. по настоящее время) характеризуется тем, что в начале 90-х гг. в зарубежном образовании появляется понятие «ключевые компетенции», а в середине 90-х гг. это понятие начинает определять требования к подготовке будущих специалистов. «Компетентный подход» как понятие и концепция стал интенсивно развиваться в конце 90-х годов XX века, в первые годы XXI века под воздействием влияния моделей образования в западной Европе и США, в том числе развернувшегося в

конце 90-х годов XX века Болонского процесса, в рамках которого акценты с содержания образования были перенесены на формируемые компетенции. Болонский процесс в качестве приоритетного направления совместных усилий называет определение общих и специальных компетенций выпускников во всех программах стран-участниц, что приводит к кардинальным изменениям подходов к оценке профессиональных качеств работников. Общее понимание содержания квалификаций и степеней требует изменения образовательной среды, методов обучения, и, прежде всего, принципов создания образовательных программ.

Анализируя этапы развития компетентного подхода, прежде всего, обратимся к зарубежному опыту реализации компетентного подхода к оцениванию качества результатов обучения. К настоящему времени в публикациях зарубежных авторов достаточно подробно раскрыты концептуальные положения трех основных подходов к определению компетентной трактовки качества результатов обучения. Эти подходы появились независимо друг от друга сначала в США, затем в Великобритании и в последнюю очередь во Франции и Германии. В целом можно выделить три основных подхода в компетентной трактовке результатов обучения: поведенческий подход (США), функциональный подход (Великобритания) и многомерный и целостный подход (Франция и Германия).

При рассмотрении американского подхода к компетентной трактовке качества результатов обучения нередко можно встретить в литературе термин «поведенческий подход», который подразумевает четкую ориентацию результатов обучения на способность к их применению на практике после окончания учебного заведения [9;14]. В этой связи особо следует подчеркнуть таксономию американского ученого Б.С. Блума, связанной с проблемой учебных целей [10]. Данная таксономия разработана более 60 лет назад, но до сих пор является одной из наиболее полной и охватывает различные области деятельности обучения: когнитивную (*cognitive domain*), аффективную (*affective domain*), психомоторную (*psycho-motor domain*). Необходимо отметить также, что термин «компетенция» впервые использовал Уайт для описания способностей и готовности к профессиональной деятельности и сформированной в процессе обучения высокой мотивацией к ее выполнению [13]. По мнению автора, в числе личностных характеристик выпускника на основе взаимосвязи между когнитивными компетенциями и мотивационными тенденциями должна быть сформированная «компетентная мотивация» в дополнение к другим компетенциям. Данный теоретический подход в США был взят за основу для оценивания общих компетенций при разработке компетентных тестов, позволяющих предсказывать эффективность в работе после окончания обучения с высокой прогностической валидностью. Наряду с этим в США развивались подходы, ориентированные на измерение и других видов компетенций. Американская ассоциация менеджмента (АМА) для измерения ресурсных, межличностных, информационных, системных и технологических компетенций предложила использовать их структурные модели, в основе создания которых лежат поведенческие индикаторы личности. По мнению разработчиков этого подхода, связь между различными структурными элементами компетенций и их дифференциация должны основываться на моделировании и оценивания уровня сформированности ключевых факторов успеха. Следует отметить также, что в 1993 г. на анализе 650 рабочих мест была использована методология оценивания компетенций Мак-Клиланда, основанной на Я - Концепции, когнитивных и поведенческих навыках, позволяющей дифференцировать эффективных и неэффективных, «превосходных» и средних исполнителей [15].

В компетентном подходе для Великобритании характерно стремление к большей целостности и функциональности путем интеграции в содержание компетенций как результата обучения так и знаний, понимания, ценностей и навыков, присущих тем, кто сформировался как профессионал после окончания обучения. В частности, Чисмэн и Чиверс в 1996-1998 гг. предложили интегративную модель профессиональной компетентности, включающую пять групп связанных компетенций и требующую пять уровней измерений соответственно [13]. В состав этих групп вошли:

- Когнитивные компетенции, охватывающие знания, полученные при обучении либо основанные на индивидуальном опыте и саморазвитии. При этом, традиционная трактовка знания (знают, что) подкрепляется пониманием (знают, почему);

- Функциональные компетенции (навыки или *noу-hau*), включающие характеристики того, что выпускник учебного заведения может сделать и способен продемонстрировать в определенной профессиональной области;

- Личностные компетенции, иногда называемые поведенческими, определяющие относительно устойчивые характеристики личности выпускника учебного заведения и связанные с эффективным и качественным выполнением профессиональной деятельности;

- Этические компетенции, предназначенные для обозначения личностных и профессиональных ценностей, которые связаны со способностью принимать обоснованные решения в жизненных или профессиональных ситуациях;

- Метакомпетенции, характеризующие способность выпускника учебного заведения преодолевать неуверенность, воспринимать замечания руководителей и делать правильные выводы из критических замечаний руководства или коллег.

Характеризуя компетентностный подход к оцениванию качества результатов обучения в Великобритании в целом, можно говорить о более интегративной трактовке понятия «компетенция» по сравнению с американским пониманием этого термина. В отличие от США, где структурные элементы или компоненты компетенций определялись исключительно как поведенческие характеристики результатов обучения, в Великобритании при структуризации компонентного состава компетенций и, как следствие, оценке компетенций охватываются также функциональные характеристики качества базисных знаний и результатов обучения.

Компетентностный подход в образовании во Франции нередко называют многомерным, поскольку в него включены два направления. Одно из них – личностное, построенное на характеристике поведения каждого обучаемого, другое – коллективное, нацеленное на построение модели компетенций, необходимых для эффективной организации работы коллектива и участия в этой работе будущего специалиста в качестве одного из его членов. Здесь необходимо отметить, что, в отличие от американского подхода, компетенции во французской модели базируются на индивидуальных способностях, проявляющихся только в контексте задач будущей профессиональной деятельности выпускника. Многомерность данного подхода объясняется многообразием видов компетенций, представляющих личностные и коллективные характеристики. Тем не менее, как и английский, французский подход является более всесторонним по сравнению с американским, так как в нем рассматриваются знаниевые, функциональные и поведенческие характеристики результатов обучения.

Немецкая система образования характеризуется иным подходом, который был изначально ориентирован на так называемые компетенции действия. Особенность немецкой модели заключается в тесной взаимосвязи оценки результатов обучения с содержанием и структурой учебных планов. В начале каждого учебного плана описывается совокупность компетенций, специфических для каждого предмета, а также планируемые к усвоению знания, умения и навыки. Среди компетенций выделяют предметные, личностные и социальные. Предметные компетенции познавательного и функционального характера определяются, как способности будущего специалиста выполнять задачи и решать практические проблемы на основе предметных знаний и навыков. К числу важнейших личностных и социальных компетенций, относят способности обучаемых к поиску, анализу и оценке возможных путей саморазвития, самостоятельному формированию требований в личной, трудовой и общественной жизни, развитию навыков выбора и реализации жизненных планов. Помимо перечисленных основных типов компетенций, иногда обращаются к понятию о самокомпетенции, которая может быть определена как способность личности к развитию положительного Я-образа.

Основой немецкой компетентностной модели является теория Ф.Вайнерта, построенная на соотношении знаний и компетентности. Согласно Вайнерту, в компетентности должны проявиться такие качества будущего специалиста, как академическая успешность, ответственность за решение проблемной задачи, умение сокращать полученную информацию до основных идей и кодировать ее в виде специальных файлов [16]. В настоящее время в Германии в рамках компетентностного подхода выделено 350 профилей профессиональной подготовки, составленных по общему формату и включающих компетенции на основе единого терминологического аппарата, что имеет некоторое сходство по структуре и содержанию с государственными образовательными стандартами третьего поколения в отечественной системе образования.

Обобщая представленный выше опыт зарубежных стран на пути развития компетентностного подхода, можно утверждать, что одномерные компетентностные модели значительно уступают многомерным оценочным структурам при оценивании качества результатов обучения. Появление функциональных и когнитивных компетенций как структурных компонентов профессиональных

компетенций расширило начальный поведенческий подход, сложившийся в США в период формирования представлений о компетенциях в образовании.

С годами компетентностный подход обретает более целостную структуру, наиболее характерную для Франции и Германии, где знания, умения и навыки вместе с поведенческими и мотивационными аспектами вошли как составные компоненты в общую структуру профессиональных компетенций. Три вида компетенций (когнитивные, функциональные и социальные), выделяемые в структуре профессиональных компетенций, являются универсальными для всех подходов.

Не менее интересным в этом направлении представляется опыт таких европейских стран, как Нидерланды и Финляндия, отказавшихся от традиционной информационно-знаниевой модели профессиональной подготовки и внедряющих компетентностный подход в образование на протяжении последних десяти лет. В этих странах в образовательной практике вузов широко применяются так называемые компетентностно-ориентированные экзамены, проводимые, как правило, в тестовой форме.

Следует отметить и российский опыт внедрения компетентностных образовательных моделей, которые базируются, прежде всего, на деятельностном подходе, и где особое внимание акцентируется на разработке профессиональных стандартов, отражающих, в том числе, и разнообразие терминосистемы компетентностного подхода.

Таким образом, в целом анализ зарубежного опыта ряда стран (США, Канада, Великобритания, Франция, Германия, Нидерланды, Финляндия, Австралия, Португалия, Россия и др.) по внедрению компетентностного подхода в группе с высокоразвитыми системами образования позволил выявить несколько типичных тенденций в измерении результатов обучения в формате компетентностного подхода:

- 1) преимущественная опора на качество результатов образования;
- 2) стремление к максимально возможной конкретизации структуры и содержательного наполнения компетенций;
- 3) минимизация перечня структурных элементов при моделировании компетенций;
- 4) широкое использование многомерных педагогических измерений компетенций на количественном и качественном уровнях.

Анализируя отечественный опыт становления и развития компетентностного подхода следует обратить внимание на то, что качество высшего образования и послевузовского образования в нашей стране связано с формированием у будущего специалиста базовых компонентов профессионализма, компетентности, проективности и рефлексии в сочетании с качественной культурой. Ориентация образования на его новый результат требует инновационного подхода к обеспечению качества такового, критериям его оценки, нового подхода к организации образовательного процесса и управления им. Эта идея отражается в содержании компетентностного подхода к отечественному образованию [4;5;6]. Сегодня, когда образовательная реформа вступила в новую фазу развития полиязычия, разработка идей данного подхода становится императивом, а реализация основных направлений Болонского процесса усиливает ее очевидность и необходимость.

В целом при разработке образовательных программ в мировой вузовской практике по отдельным направлениям специализации можно опираться на использование таксономии Блума и на модели компетенций (Models of competence). В настоящее время некоторые российские и отечественные разработчики образовательных компетентностных моделей активно используют таксономию Блума. Процесс обучения согласно данной таксономии, нацелен, прежде всего, на результат, т.е. на применение полученных знаний и умений. Популярность данной таксономии среди российских и отечественных исследователей объясняется тем, что при изучении процесса обучения внимание нацелено на крайние звенья этой цепочки.

Что касается, моделирования компетенций, то данный метод также широко используется отечественными и зарубежными исследователями. Традиционно их выделяют четыре, каждая, из которых ведет к различным подходам, а именно к планированию, организации вузовского и послевузовского образования, и в особенности, к оценке и признанию достижений будущего специалиста и оценке возможностей его трудоустройства на рынке труда, а также оценке возможностей его научно-исследовательской карьеры.

Модель компетенции, основанная на параметрах личности (МК1) лежит в основе традиционных подходов в образовании, придающих особое значение развитию моральных, духовных и личных качеств

будущих специалистов, в частности руководящих кадров. Например, предположение, согласно которому, чтобы стать по преимуществу исследователем, нужно иметь адекватные академические способности, выделяет параметр «академические способности» как основу компетенции, относящейся к исследовательской деятельности.

Модель компетенции, основанная на выполнении задач и деятельности (МК2), до недавнего времени была преобладающей при подготовке, например, инженеров-прикладников в большинстве западных стран. Согласно данной модели внимание уделяется стандартным процедурам и операциям, т.е. осваивая только ограниченный набор учений и знаний, будущий специалист сможет предложить на рынке труда лишь ограниченный набор умений (компетенций).

Модель компетенции, основанная на выполнении производительной деятельности (МК3), подчеркивает важность достижения результатов в специальностях и профессиях, где деятельность измеряется по результатам, например, управление проектом или производством. Образовательная программа основана на оценке мотивации, основанной на эффективности достижения целей. Образование и обучение, основанное на этой точке зрения, во многом рассчитано на способность учащихся учиться самостоятельно. Несомненным достоинством этого подхода является то, что он может дать возможность тем, кто полагается только на свои силы, научиться очень быстро достигать своей цели. Особое значение придается прагматическому подходу к содержанию образовательной программы.

Согласно модели, основанная на управлении результатами деятельности (МК4), деятельность является функцией социального контекста, в котором существует некий порядок требований и ожиданий относительно будущего специалиста, которые могут быть взаимосогласованы. Образовательные программы/учебные планы основаны на анализе и согласовании важных ожиданий, которые люди должны оправдать при выполнении своих трудовых обязанностей. В соответствии с данной моделью, глубина содержания учебных планов и программ нацелена на подготовку будущих специалистов, которые могли бы отвечать полному набору требований, предъявляемых при найме на работу, независимо от того, где они будут работать.

Учитывая вышесказанное, можно сделать вывод о том, что создание методик и инструментария для оценки результатов обучения в компетентностном формате во многом зависит от того, насколько правильно смоделированы структура и содержание компетенций, насколько они поддаются операционализации, представляются в виде некоторой системы показателей, поддающихся измерению либо экспертному оцениванию. Очевидно, сейчас, находясь на этапе внедрения новых образовательных стандартов, следует разработать системный подход к формированию содержания измерителей, выбору их видов и форм заданий, построению стандартизованных шкал и интерпретации результатов аттестации в условиях их высокой надежности, валидности и сопоставимости.

Ядром такого системного подхода должна служить методология педагогических измерений, к ведущим принципам которой следует отнести:

- сочетание количественных и качественных уровней измерения, характерное для бипарадигмальной методологии;
- привлечение психодиагностических методик и специальной теории для измерения изменений качества результатов образования;
- учет совокупности факторов, оказывающих влияние на формирование компетенций, анализ их при моделировании структуры и содержания компетенций;
- использование методов многомерного шкалирования;
- применение измерений, проводимых с учетом фактора времени; применение различных измерителей (тесты учебных достижений, тесты практических умений, кейсы, портфолио, психологические тесты);
- обеспечение содержательной и прогностической валидности (обоснованности) результатов измерений.

Учитывая предыдущий исследовательский опыт, замечания и рекомендации разработчиков компетентностного подхода, компетентностная модель специалиста в данной работе понимается как научная основа результата и процесса вузовской и послевузовской подготовки, выраженная системным качеством – компетентностью, обеспечивающей способность выпускников к успешной (продуктивной)

деятельности в профессиональной и социальной сферах, содержательно представленной сложным компонентным составом (структурой) социальных, коммуникативных (полиязычных), обще- и специально-профессиональных, а также научно-исследовательских компетенций.

Создание разнопрофильных компетентностных моделей специалистов, удовлетворяющих мировым требованиям их подготовки позволят создать структуру качественной системы образования вузовской и послевузовской подготовки, позволяющую конкурировать с мировыми образовательными системами. При этом будет учитываться многокритериальный анализ требований, мировой опыт, а также система подготовки специалистов, базирующаяся на критериях качества образования, предъявляемых международными аккредитационными агентствами и компаниями. Ориентация на формирование и компетенций представляет собой эффективный для международной высшей школы подход, затрагивающий интеграцию академического и профессионального образования, оценку, признание квалификаций, полученных в процессе вузовской и послевузовской подготовки.

Список использованной литературы:

1. Аксенова Н.И. Системно-деятельностный подход как основа формирования метапредметных результатов [Текст] / Н.И. Аксенова // Теория и практика образования в современном мире: материалы междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.). – СПб.: Реноме, 2012. – С. 140-142.
2. Байденко В.И. Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы): Методическое пособие / В.И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005.
3. Васильев, Л.И. Компетентностный подход при модульной технологии организации обучения в вузе // Л.И. Васильев, А.Н. Мамцев // Высшее образование сегодня. 2006. - №12. – С. 40-43.
4. Жумалиева Р.З. Специфика функционирования интегративной модели профессионально-переводческой компетентности специалиста: 050207 – Переводческое дело. // Национальная система иноязычного образования: новые стратегические ориентиры: материалы республиканской научной-практической конференции. – Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2008. – С. 402-414.
5. Кулибаева Д.Н. Методологические основы управления образовательной системой школ международного типа. – Алматы, 2006.
6. Кунанбаева С.С., Жумалиева Р.З. К вопросу о разработке «Модели профессионально-педагогической компетентности учителя иностранного языка». – Алматы: Вестник КазУМОиМЯ 1(18), 2008. – С. 4-9
7. Равен Джон. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. – М., «Когито-Центр», 2002. – 396 с.
8. Хомский Н. «Язык и мышление» Изд. МГУ, – М., 1972, 123 с.
9. Baker F.B. Item Response Theory: Parameter Estimation Techniques. ASC. Univ. Ave, 2004.
10. Bloom, B.S., (Ed.). 1956. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, cognitive domain. New York: Longman
11. Hymes D. On Communicative Competence / D. Hymes; in J.B. Pride and J. Holmes (eds.). – New York: Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.
12. Keeves J.P. (Ed.) Educational Research, Methodology and Measurement: An International Handbook. Oxford: Pergamon Press, 1988.
13. White R.W. Motivation reconsidered: The concept of competence. Psychological review, 1959, №66.
14. Wim J. van der Linden, 1997 Handbook of Modern Item Response Theory / Ed. by Wim J. van der Linden and Ronald K. Hambleton. ASC. Univ. Ave, 1997.
15. Spencer L.M., McClelland D.C. and Kelner S. Competency Assesment Methods. Boston M. A.: Hay/McBer, 1997.
16. Weinert F.E. (2001). Concept of competence: A conceptual clarification./ In: Rychen, D.S. & Salganik, L. H. (Eds.). Definition and selection key competencies. Gottingen: Hogrefe&Huber.

УДК 371.321+ 378.126

МРНТИ 14.35.07

Ланцева Т.В. ¹

¹м.п.н., старший преподаватель,

Карагандинского государственного университета имени академика Е.А. Букетова
г. Караганда, Казахстан

ПЕРСПЕКТИВЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ИССЛЕДОВАНИЯ, ПРАКТИКИ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы подготовки будущих специалистов к профессиональной деятельности, оценки профессиональных компетенций. В статье исследуется опыт Европы в области педагогического образования и научных исследований. Изучаются проблемы мотивации и повышения квалификации преподавателей. Раскрывается связь между теоретической, исследовательской работой и учебной практикой.

В статье автор обосновывает необходимость критического мышления, научной значимости работы, профессиональной оценки достижений и создания благоприятной академической среды для успеха развития педагогического образования. Раскрываются проблемы подтверждения степени готовности и профессиональной компетенции специалиста впервые приступающего к работе. Указывается, что целью любого научного проекта осуществляемого педагогом является интеграция исследовательской традиции с практической значимостью проводимых университетских исследований в области педагогического образования, диссертации исследователя и будущей работы.

Ключевые слова: высшее образование, научные исследования, учебные инновации, академическое образование, профессиональное развитие, активное обучение.

Аңдатпа

Т.В. Ланцева¹

¹п.ғ.м., Е.А. Букетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің аға оқытушысы,
Қарағанды қ., Қазақстан

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ: ЗЕРТТЕУ, ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Мақалада кәсіби іс-әрекетке болашақ мамандарды даярлау, олардың кәсіби құзыреттілігін бағалау мәселелері қарастырылды. Мақалада педагогикалық білім беру мен ғылыми зерттеулер саласындағы Еуропа тәжірибесі зерттеледі. Оқытушыларды мотивациялау және олардың біліктілігін арттыру мәселелері зерттеледі. Теориялық зерттеу жұмысы мен оқу тәжірибесі арасындағы байланыс ашылады. Автор табысқа жету үшін педагогикалық білім тұрғысынан ойлауды дамыту, жұмыстың ғылыми маңыздылығын, кәсіби жетістіктерін бағалау және қолайлы, академиялық ортаның қажеттілігін негіздейді. Алғаш рет жұмысқа кіретін маманның дайындық деңгейі мен кәсіби құзыретін растау мәселелері ашылады.

Педагог жүзеге асыратын кез келген ғылыми жобаның мақсаты университетте өткізілетін педагогикалық білім беру саласындағы зерттеулердің зерттеу дәстүрі мен практикалық маңыздылығының зерттеушінің диссертациясы және болашақ жұмысы бірлестігі болып табылатыны көрсетіледі.

Түйін сөздер: жоғары білім беру, ғылыми зерттеулер, оқу инновация, академиялық білімі, кәсіби дамуы, белсенді оқыту.

Abstract

Lantseva T.V.¹

¹m.p.s., senior lecturer of the Karaganda state University of the name of academician E. A. Buketov,
Karaganda, Kazakhstan

PROSPECTS OF PEDAGOGICAL EDUCATION: RESEARCH, PRACTICE AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

The article deals with the problems of training future specialists for professional activities, assessment of professional competencies. The article examines the experience of Europe in the field of pedagogical education

and research. The problems of motivation and professional development of teachers are studied. The connection between theoretical, research work and educational practice is revealed.

In the article the author substantiates the necessity of critical thinking, scientific significance of the work, professional assessment of achievements and creation of favorable academic environment for the success of the development of pedagogical education. The problems of confirming the degree of readiness and professional competence of a specialist for the first time getting to work are revealed. It is indicated that the purpose of any research project carried out by the teacher is the integration of research tradition with the practical significance of the University research in the field of pedagogical education, the researcher's thesis and future work.

Key words: higher education, scientific research, educational innovations, academic education, professional development, active learning.

Учащиеся Республики Казахстан благодаря тесным связям между организациями образования приобретают первые навыки профориентации и педагогическое образование в школах и педагогических колледжах. Однако именно поэтому эти связи организаций образования традиционно не основаны на исследованиях и теориях. Сотрудничество в области образования и совместных исследованиях развивается на проверенных практиках. До перехода к новой парадигме в образовании, а также частично, в результате традиционного влияния старой школы в области образования, критические исследования и поиск на этапе школы и колледжа до недавнего времени были менее заметными элементами, чем методы обучения.

Преподаватели школ и колледжей обычно сконцентрированы на практике преподавания и не привыкли в старой системе образования задаваться вопросами научного поиска. Также в педагогическом образовании не было достаточной базы, позволяющей ввести понятия критерий, категория, и в дальнейшем использовать их с уверенностью в требованиях, вследствие четких границ и различий, к выполнению и контролю над обширной работой с документами учителя и учащегося. Вся работа рассматривалась как инструмент для критической разовой оценки развития компетенции.

В педагогическом образовании в качестве обязательного элемента в 1993 году была введена новая система критериев. Это было сделано для облегчения интеграции педагогического образования в университетские традиции преподавания и обучения, которые должны быть основаны на исследованиях и теориях. Кроме того, тезис о реформировании образования должен был иметь отношение к практике учителей.

Сегодня в официальных докладах всех уровней управления системой образования, неоднократно подчеркивается значение более активной позиции педагогов, которая требуется от них в профессиональной ориентации учащихся. При этом образованию, ориентированному на практику придется большее, чем когда-либо, значение, если вдуматься, то даже большее чем научно-педагогическому образованию. В соответствии с этой идеей было начато углубленное реформирование образования. Повсеместно было указано, на то, что учащиеся и преподаватели должны совместно участвовать во все более сложной теоретической и практической работе в своей подготовке. Учащимся школ и колледжей следует обучаться аргументации, аналитическому мышлению и письму. Для достижения этих навыков учащиеся должны быть активными в самообучении, иметь возможность участвовать в семинарах и изучать новые формы сдачи разнообразных форм и видов итогового контроля.

Сильным аргументом в пользу реформированного педагогического образования является то, что характер работы учителей меняется и то, что это происходит постоянно и повсеместно.

Согласно Закону «Об образовании» 2007 года, в который за годы реализации внесены многочисленные правки, а также других нормативных актов всех уровней, направленных на его реализацию, учителя сегодня должны заниматься непрерывным обучением. Это требуется учителям для того, чтобы иметь возможность догнать, что в новых традициях стало эквивалентом понятию «соответствовать» стандартам и требованиям к компетенциям педагога в условиях постоянно меняющихся профессиональных задач. Одним из важных компонентов этой новой повестки дня является тезис о выборочной мотивации, как важнейшем средстве и стимуле для более аналитического мышления развивающегося среди учеников и учителей.

Предполагается, что в рамках этого тезиса работа в школах, колледжах организованная по-новому позволяет учащимся и учителям познакомиться с научными инструментами, такими как методы сбора данных, систематическое аналитическое мышление, интерпретация и оценка. Однако, в конечном счете, все свелось к курсам ориентированным только на методы исследования, при этом сами исследования

носят сейчас почти исключительно тендерный характер. Первые исследовательские центры, таким образом, захватив инициативу, сами формируют программы исследований о необходимости каких-либо разработок, сами оценивают перспективность направлений, и сами же эти исследования, впоследствии, осуществляют. При этом вопрос исследований с точки зрения развития знаний собственно самих учащихся и учителей находится в совершенно другой системе отношений, и скорее ориентирован на личные компетенции, чем на знания вообще. С этой своеобразной ловушкой в области профессиональной ориентации учащихся и учителей в области педагогических знаний, западные ученые, педагоги, столкнулись уже давно. О ней пишут, например, S.Bjorklund в 1989 году, K-G.Ahlstrom в 1992 году, и многие другие [1, 2]. Например, S.Bjorklund пишет: «Это скорее вопрос отношения к знаниям» [1, с. 15]. Контекст исследования должен характеризоваться обсуждениями вопросов исследований и развития знаний. Независимое мышление и любопытство в первую очередь стимулируются приглашением учащихся к участию в научном дискурсе. Он призван выработать отношение участников к области знаний, а также общие требования к их качеству [1, с.20]. Далее S.Bjorklund указывает на большую ценность самоуправляемой работы, такой с которой, по его словам, связан эффект с целым исследовательским процессом и не в последнюю очередь сложной задачей постановки соответствующей проблемы.

В аналогичном смысле, K-G.Ahlstrom (1992) утверждает, что основным мотивом для развития знаний является удивление в отношении наблюдаемых явлений, а также то, что знание методов исследований помогает в выявлении феномена с разных точек зрения. Тем не менее, качество этого удивления, а также аргументация и анализ, должны характеризовать общую учебную среду [2].

В этом контексте исследование, проведенное Annika Bergviken Rensfeldt на базе Шведской системы образования, в основном касалось того, считали ли ученики и учителя подготовленным себя друг друга теоретически или нет. Исследование также касалось проблемы того, к каким последствиям распространение знания о ценности чьх-то знаний, умений и навыков окажет на выбор предмета исследований, и будет иметь значение для педагогического образования в целом. Многие из участников (учеников и учителей) участвовавших в исследовании поняли, что новое образование предполагает систематическое и аналитическое мышление, а также целенаправленное и критическое чтение и письмо, и рассматривает его как инструмент для развития профессиональных навыков. Но вместе с тезисом о выборочной мотивации участники столкнулись с новыми проблемами в отношении самостоятельной работы и научного подхода. Ими был сделан вывод, что невозможно осуществить самостоятельное исследование, если оно не мотивировано внешне. При этом есть масса возможностей получать материальные стимулы, в условиях тотального контроля со стороны некоего центра, даже если сам исследователь понимает их незначительность и маловажность [3, с.78]. Как подчеркнул K.Bergqvist «...осознание этого могло бы способствовать более ориентированному на научные исследования педагогическому образованию...» [4, с. 12].

В нескольких европейских странах обсуждался тезис подобной мотивации, как средства повышения квалификации преподавателей. Однако окончательно тезис не был признан обязательным в педагогическом образовании в объединенной Европе [5, с. 91]. Довольно долго дискуссия касалась того, является ли теоретическая исследовательская работа адекватной в педагогическом образовании или нет. W.Meeus и другие утверждают, что тезис о потребности подтвердить степень готовности и профессиональной компетенции, прежде чем допускать дипломированного специалиста к работе, имеет тенденцию, впоследствии, превратиться в центрах оценки профессиональной компетенции в требования копировать более высокий уровень образования перенося эти требования на более низкие уровни [6, с.302].

Таким образом, эти центры избавляют автоматически себя от критики недостаточной притязательности к оценке специалиста. Это позволяет центрам всегда выносить внешне обоснованные заключения о недостаточной компетентности или недостаточности компетенций тестируемых и требовать проходить обычно платные курсы повышения квалификаций, замедляя использование трудовых ресурсов в отраслях экономики. Как результат до 80 процентов тестируемых проваливают первое тестирование и программу оценки и этим провалом как бы дискредитируют полученные ими ранее сертификаты об образовании. В результате центры оценки находятся внешне в неуязвимой позиции, но на самом деле заняты лишь созданием видимости активности, но не реальной оценкой потребности специалиста владеть какими-то конкретными знаниями, или практикой. Так, например, требования к бакалавру неожиданно «подрастают» до требований к выпускнику магистратуры. Или же требования к квалификации рабочего «подрастают» как минимум до знаний руководителя участка. Между тем магистерская диссертация должна быть вкладом в построение теории, в то время как диплом бакалавра в первую очередь означает

учебный инструмент. Аналогично – рабочему не нужны знания и компетенции по организации работы участка и т.п., для того чтобы эффективно выполнять свою работу. В целом, значение компетенции учителя (наставника), ученика (подчиненного), и оценка значимости этих компетенций больше связывается с личным развитием и рефлексивным мышлением, и возможно с портфолио для работодателя. Одновременно эти же компетенции совершенно не связаны с наукой и практикой или связаны весьма условно с образованием и необходимостью развивать знания и навыки исключительно в рамках сильных компетенций носителя этих знаний и навыков.

Авторы описывают обучение в категориях: информационные навыки, метакогнитивные навыки и отношения. Когда дело доходит до отношений, независимое обучение занимает центральное место, и это должно стимулироваться с самого начала обучения.

Взаимосвязь теоретической исследовательской работы и практически ориентированной научной работой также рассматривается G.Handal, который указывает на две цели: улучшить дисциплину и развить знания ученика [7, с. 10]. Первая цель приводит к формальным требованиям в соответствии с требованиями, вытекающими из исследовательской традиции. Однако их трудно удовлетворить в рамках такой задачи, как тезис, пока не хватает времени для такой работы. Еще один сложный момент заключается в том, что учащиеся вообще мало или совсем не знают методов исследования. Вторая цель больше фокусируется на процессе написания тезисов и возможностей, в рамках которых учащиеся должны развивать критическое мышление относительно повседневных практик в научной школе. Автор утверждает, что тезис в педагогическом образовании следует рассматривать как «учебную задачу», а не как «исследовательскую задачу» [7, с. 11].

В исследовании, сделанном в Кембридже, Англия, группа авторов G.Whitty, E.Barrett, L.Barton, J.Furlong, C.Galvin и S.Miles сообщили об опыте, который студенты-учителя получили из студенческой диссертации [8, с.15]. Оказалось, что тезис «научной значимости работы» удовлетворяет интеллектуальные потребности студентов и дает личное удовлетворение, такие как гордость за свою работу и повышение профессиональной самооценки. Студенческая диссертация обычно пишется как изложение практик (занятий) проводимых в школе, однако, одновременно обрамлена личными взглядами. При этом эксперты оценивающие работу и сами соискатели подчеркивают формальные и академические аспекты работы. Студенты должны продемонстрировать способность выбирать соответствующие источники и использовать их обоснованно, структурировать свою работу и выражать себя с ясностью и точностью.

Способность работать совместно должна быть одним из важных результатов обучения на этапе завершения обучения в школе. Способность работать независимо, отстаивая свои взгляды должна быть одним из важных результатов обучения на этапе завершения обучения в бакалавриате. Тезис о научной новизне является основным элементом для продвижения исследователя. В исследованиях учащиеся и педагоги оценивали автономию, самостоятельность и право собственности на свою работу. Было очевидно, что ученики не были знакомы с независимыми и самостоятельными исследованиями. У них были очевидные трудности, когда дело доходило до постановки вопроса. Следует предположить, что учащиеся не имели достаточных практик в своей образовательной траектории для подготовки к постановке вопроса исследований и поиска.

На наш взгляд интересен опыт Финляндии, который признается Европейским союзом достаточно академичным и обширным. В этом опыте были проанализированы сообщения и исследования о том, как учащиеся получают образование не имея конкретных целей научных исследований и практической профессиональной ориентации. Интересно мнение О-Н.Yiyoki который, показывает, что имеет место разное восприятие связи внутри этого тезиса. У студентов есть разные подходы к обучению, и разная степень оценки целей обучения и достижений, таких как академическая ориентация, профессиональная ориентация и инструментальная ориентация [9, с.22]. В Финляндии тезис о первичности выбора учеником своего будущего направления и профессиональной реализации является неотъемлемой частью университетских исследований. Он дает квалификацию, а также статус и, в случае успеха, превращает студентов из потребителей в студентов производителей знаний [9, с.26]. Кроме того утверждается, что тезис может приобретать слишком академически-исследовательский характер, особенно если знания накапливаются значительно или исключительно под влиянием готовых теорий, моделей, заимствованных из исследований. Следует скорее поощрять у учащихся использовать приобретенные знания и навыки, такие как критическое мышление, когда они анализируют практику, чем накапливать объем знаний и теорий.

Эти несколько примеров указывают на приоритеты, которые имеют место в педагогическом образовании во многих странах – это в основном связь между теоретической, исследовательской работой

и учебной практикой. В материалах также указывается на потенциал самостоятельного исследования внедренного в практику педагогического образования, когда речь заходит о развитии личных профессиональных навыков и критического мышления, а также о внедрении инструментов для отражения и понимания практики и происходящего в группе учащихся. Чтобы стать автономными и одновременно научиться сотрудничать, учащиеся нуждаются в достаточной поддержке педагога реализованной через их образование. Независимое исследование развивается с течением времени.

Любопытство и заинтересованное отношение, независимость, критическое мышление и работа требуют, чтобы педагогическое образование в целом составляло контекст, в котором такая ориентация на исследование становится очевидной.

В соответствии с этим, профессионально ориентированное педагогическое образование должно предоставить возможности для участия в научном дискурсе. Семинары и групповой надзор – это сеансы, на которых можно поддерживать независимое мышление и способность позиционировать и формировать исследовательские вопросы. Западные исследователи дают подробные рекомендации в отношении развития профессиональной компетентности и надзора за процессами обучения. Эти исследования описывают методики с целью предложить учащимся наблюдение за их отдельными проектами, а также предоставить сеть социальной поддержки в группах. Такая модель исследований является более тонкой и, одновременно, оказалась успешной в том смысле, что больше учащихся завершают свои исследования вовремя.

Все это указывает на то, что не только педагоги, выполняющие контролирующие и надзорные функции, но и другие учащиеся могут поддержать исследовательскую активность учащихся.

Список использованной литературы:

1. Bjorklund S. *To build on scientific basis. In Festivals dedicated to Martin H: son Holmdal: University and society. Uppsala: Uppsala University. 1989. [Электрон. ресурс]. – 2010. – URL: <http://www.ifn.se/wfiles/wp/wp873.pdf> (дата обращения: 03.04.2018)*
2. Ahlstrom K-G. *Research-related teacher training. In-depth projection. Research 1993 / 94-1995 / 96. Appendix 4. Stockholm: National Agency for Education. [Электрон. ресурс]. – 2011. – URL: <https://www.skolverket.se/om-skolverket/andra-sprak/in-english/the-swedish-national-agency-for-education-1.61968> (дата обращения: 06.03.2018)*
3. Annika Bergviken Rensfeldt "Opening Higher Education": *Discursive transformations of distance and higher education government [Электрон. ресурс]. – 2018. – URL: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/23742> (дата обращения: 07.04.2018)*
4. Bergqvist K. *Thesis. A contribution to science in teacher training? Educational Research in Sweden, 5, 1, pp. 1-18. 2000.*
5. Ahlstrand E. *Final Thesis Work – Student and Teacher perspectives. In: H. Gunneng & E. Ahlstrand (Eds.). Quality indicators in final theses in higher education – a comparative pilot study. Linköping: Filosofiska Fakulteten. Rapportserie nr 20, 2002.*
6. W.Meuss et al. *The Bachelor's thesis in teacher education. European Journal of Teacher Education, Vol 27, No 3. 2004. [Электрон. ресурс]. – 2018. – URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0261976042000290813> (дата обращения: 19.04.2018)*
7. Handal G. *Examensarbeten? Handledning? In Didactica Minima, 9, 2 pp. 6-17. 1995. [Электрон. ресурс]. – 2018. – URL: https://pingpdf.com/download/oai-oaijs_5a7abf6ed64ab2e151f9d666.html (дата обращения: 14.04.2018)*
8. Whitty G., E. Barrett, L. Barton, J. Furlong, C. Galvin and S. Miles (1992) 'New routes to qualified teacher status.' *Cambridge Journal of Education, 22 (3). pp. 323-335. ISSN 0305-764X [Электрон. ресурс]. – 2018. – URL: <http://researchspace.bathspa.ac.uk/4785/> (дата обращения: 10.04.2018)*
9. O-H. Yiyoki . *Master's Thesis Writing from a Narrative Approach. Studies in Higher Education, Vol 26, No1. 2001. [Электрон. ресурс]. – 2018. – URL: <http://classfolios.org/learningresource/essayPRthesisnarr.pdf> (дата обращения: 12.04.2018)*

УДК378.016:811
МРНТИ 14.11.25

А.М. Muratbek¹

¹Undergraduate of University of Foreign Languages and Business Career
The Specialty "6M011900-Foreign Language: Two Foreign Languages"
469a469@mail.ru

THEORETICAL ASPECTS IN FORMATION ON OF LINGVACULTURAL COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGES TEACHING

Abstract

The article is devoted to the study of theoretical and practical aspects of linguacultural competence formation in teaching foreign languages. The essence and role of linguacultural competence in teaching foreign language was practically observed. Linguacultural competence has been formed and on the basis of respectful attitude to the foreign culture. During the research, the concept of linguacultural competence in foreign language teaching has been thoroughly studied and a new technological approach to linguacultural competenceformation has been presented. It is recommended that the results of this research be used further in teaching foreign languages and foreign cultures.

Key words: foreign language teaching, culture, linguacultural competence, personality.

Аңдатпа

А.М. Муратпек¹

¹Шетел тілдері университеті және іскерлік мансап университеті
«6M011900-Шет тілі: екі шет тілі» мамандығы

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЛИНГВОМӘДЕНИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚОЛДАНУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ

Мақала шет тілін оқытудағы лингвомәдени құзыреттілікті қолданудың ерекшеліктерін анықтап және оны теориялық және практикалық тұрғыдан зерттеуге арналған. Лингвомәдени құзыреттілік түсінігінің мәнін аша отырып, оны шетел тілін оқытудағы мәні мен мағынасын ашу, практикалық тұрғыдан қарастырылған. Шет тілін лингвомәдени құзыреттілікті қолдану арқылы оқытудың әдісі жасалып, соның негізінде оқушылардың бойындағы шетел мәдениетін құрметтеуді қалыптастыра отырып, олардың санасында шетел мәдениеті туралы мәліметтерді тіл арқылы жеткізуі қарастырылды. Зерттеу жұмысының негізінде шет тілін оқытудағы лингвомәдени құзыреттілік түсінігі жан-жақты қарастырылып, оқушылардың бойында лингвомәдени құзыреттілікті қалыптастырудың жаңа технологиялық әдісі ұсынылды. Бұл зерттеу жұмысының нәтижелерін алдағы уақытта шет тілі мен шетел мәдениетін оқыту сабақтарында қолдану ұсынылады.

Түйін сөздер: лингвомәдениет, түсінік, мәдениет, лингвомәдени құзыреттілік, тұлға.

Аннотация

Муратпек А.М.¹

¹Университет Университета иностранных языков и бизнес-карьеры
Специальность «6M011900-Иностранный язык: два иностранных языка»

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются теоретическо-практические аспекты в формирование лингвокультурологической компетенции в процессе овладения иностранными языками. Автор раскрывает сущность лингвокультурологической компетенции с практической точки зрения в обучении иностранного языка. Разработана методика формирования лингвокультурологической компетенции, на основе информации о культуре. В процессе исследования изучалась концепция языковой и культурной компетентности в преподавании иностранных языков, также был представлен новый технологический метод развития лингвокультурологической компетенции. Автор рекомендует использовать результаты данного исследования в преподавании иностранных языков и иностранных культур.

Ключевые слова: лингвокультура, концепция, культура, лингвокультурная компетентность, личность.

Innovations in society, new strategic directions and principles of the country's development, public awareness and the sharp development of science and technology have led to radical changes in educational system. After all, new time demands a high-spirit, competent, knowledgeable, international standard that contributes with great confidence to the development of the spirit of the future. Pedagogical community and pedagogical science have the task of creating a new educational system. Priority has been given to the preparation of a specialist who is able to combine social interests and personal interests. At the same time, the relevance of the new educational process on the basis of fundamental achievements and results in other fields of science and education has grown. New trends in the development of domestic education were identified on the basis of the leading principles in the educational system of civilized countries in the world. This required a joint consideration of education with the life skills of the future specialist. The role of the language in which humanity and knowledge pray the role of instrument of teaching has been assessed in a new way in line with the function of the individual. The introduction of the anthropocentric paradigm, which is regarded as a language subjective, has led to the emergence of new trends in education system. The researchers began to pay special attention to the cognitive ability, personality culture, national psychology and life skills of an individual through a language. The continuity of linguistic communication and cognition has become a special form of study in the world language. These linguistic spheres have raised the issue of informal - cognitive learning. Linguacultural competence means that the student is able to use linguistic and cultural elements in context, cultural-historical and special national language in communication, linguistic systems, knowledge about history, traditions and culture of the nation.

The term linguacultural competence was defined by Yu. E. Prokhorov. It explains the basis of the culture that an individual has, and its application in theoretical and practical context.

The linguacultural competence of the person must correspond to the main parameters of culture (values, concepts, principles) of the studied nation. If not, there is a conflict between the person and the environment. If discrepancies between subculture and national culture are concerned, there will be isolation of individual groups in the society. Isolation can lead to the worst indicators, for example, extremism. Linguistic-cultural competence is essentially national and, in essence, is multicultural, since today's human being lives in the global world and its cultural cognition should contain information about the culture of other nations, which leads to knowledge, science and other professional activities [1, p. 83].

Linguacultural competence can be used by representatives of the same culture in different fields: politics, science, literature, all forms of creativity, including music, art, painting, dance, etc. And its individual aspects can be measured for individuals and groups of people.

At the same time, a significant part of linguacultural competence reflects social relationships, promoting certain restrictions, rules, customs and traditions. Because of the diversity of forms of communication for the development of human civilization, this type of cultural competence can be distinguished as a separate aspect, in which the concept of linguistic and cultural competence is used to define it. The distinction between cultural competence and linguacultural competence is a distinction between a small part and integrity that is responsible for communicative behavior within the given linguistic culture. At the same time, communicative behavior is more extensive than strategies and concepts, which includes cultural based verbal and nonverbal acts, which in turn consist of different signs. Linguacultural competence is a phenomenon of culture, not a phenomenon of language [2, p. 94].

The term "structural and functional model of linguistic and cultural competence" has not yet been stabilized; in the methodological publications it is possible to find different meanings of ethnocultural, social culture, cultural science.

The researchers direct to non-artistic and non-verbal education (E.I. Solovtsova, N.D. Galskova) with the following competence: qualitative study of a foreign language; transparency of world outlook and universal education; a cognizance of the student's desires, thoughts, self-esteem, the ability to communicate with the foreign culture and the development of cultural senses; future teachers have their own ideas in the foreign language to develop the culture of delivery and to learn oral and written communication culture. The formation of linguacultural competence works with various national cultural units [3, p. 96].

In the last two decades of the twentieth century, the term linguo-culturalization is often associated with the term linguo-countrystudy. According to D.I. Bashurin, the Didactic Coordinator requires a variety of changes and, instead of the system, the main object is communication between competence and linguistics. In other words, culture is not interpreted as a subject matter, but as a component of the discipline. Linguo-literacy, linguaculture interpret the relation between language and culture, but apart from linguistics, the focus is on the linguistic aspect.

Linguacultural sciences, linguistic studies are connected with the system of leading positions in the solution of general educational and humanitarian tasks, but, along with linguo-culturalization, have a number of specific reasons: it is between science that considers philology and culture which is a synthesized form of discipline that has boundary conditions; the main form of linguocultural science as the language of mutual understanding culture; subject of study linguacultural science, material and spirituality culture, which is a direct artifact; linguacultural sciences, objective about cultural life in the country to the new system of values of culture, which is derived from the modern life of society [4, p. 89].

The current system of education focuses on the following concepts: personal orientation (D.A. Belukhin, I.A. Zimnyaya, V.S. Serikova, I.S. Yakimanskaya and others), the contextual approach to the content, fundamentals and organization of the educational process (A.A. Verbitsky), an integral method of organization of educational process. (Yu. K. Babensky); technological approach (V.D. Shadikov), creative method (W.K. Kan - Kalik).

The above methods are interconnected and based on one another. Taking into account the linguistic readiness of the students, the following methods can be distinguished: component (N. Gez, A.G. Krupko, D.Baakke, A.Palmer); cultural (J.V. Vittlen); linguocentric (I.V. Bim, V.G. Kostomarov); linguistic (I.L. Bim, N.D. Galskova, M.D. Gorodnikova, A.Mirolyubov, K.I. Salomatov); communicative (I.A. Zimnyaya, E.A. Masliko, S. Shatilov); social and cultural method (V.V. Safonova).

And when implementing linguo-cultural competence, the person develops the following qualities: the emotional and emotional attitude towards the world is changing; personal and social adaptation of pupils is observed; active communicative position of a student as a cultural subject is formed; develop abilities such as diversity, cultural communication, goal orientation, collaboration, responsibility, creative activity; develop intellectual and cognitive qualities, including increased self-interest in learning foreign languages; creative ability to work productively, scientific experience gained through the use of studied language.

At the present time, there is a question of how language is connected with the human world and how much the person is dependent on language. Mentality and linguistic factors in the human language (V.N. Telia), the anthropocentric paradigm "human - linguistic - culture" are in the first place. The solution of the problem of the interaction of three dimensions has something to do with all aspects of the humanitarian field. The ability of linguo-socio-cultural competence to examine the language with a culture of microcosm is the main component of professional training. The linguistic social and cultural approach to the component such as social and cultural environments is one of the most important and comprehensive methods of teaching foreign language in the modern era of linguodidactic development [5, p. 48-51].

One of the topical issues of foreign language teaching today is the need to study the linguistic world in greater depth. It is impossible to study the language as an analytical tool for analyzing social and socio-economic systems without studying historic and cultural traditions that shape the mindset of the people involved.

It is impossible to learn another language as an informal means of international communication about the socio-cultural peculiarities of the country learning the language. Without use of language styles, it is impossible to have a language culture without understanding the etiquette of language phrases. Understanding the different language styles and speech styles that are interconnected will help to improve communication.

Socio - cultural competence consists of three blocks: linguistic - based education, socio - psychological education, culture of cognitive education. Linguo-based knowledge of national-cultural semantic lexical units and their ability to use in intercultural communication. The national mentality of the people of the country learning the language is the proverb [6, p. 93]. Cultural cognitive skills are the skills of using socio-cultural, historical and ethnic and cultural environments to achieve mutual understanding with those of educational and cultural heritage. Cultural-cognitive approach, which is one of the ways of realization of personal-oriented ideas, not only has a great influence on the formation of the educational process, methodology of teaching, but also strengthens a new style of relationships between peoples - cultures – dialogue between teachers and students and students between groups. Learning a foreign language in accordance with the theory of intercultural learning implies integration into the individual collective mentality and culture of other people, and also the acquaintance with the national and cultural identity of the world, which is characteristic of these nationalities and phenomena. Socio - cultural language competence means social, cultural, linguistic knowledge adequately used in intercultural communication. Lack of social and cultural competence makes communication more difficult. Socio - linguistic competence reflects the use of social and cultural conditions of the language. This competence affects linguistic communication among diverse cultures. To transform and use of linguistic forms in accordance with social linguistic competence is an ability. Here are the words related to the nature and style of communication; It is

important to know the peculiarities and siman - tics of idiomatic speech and their influence on the interlocutor. Social linguistic competence in relation to dialect and accent is the ability to identify language peculiarities of the social groups, places of residence, origin, type of activity. The social linguistic competence area includes the ability to organize pedagogical relationships and take into account the specific pedagogical situation, the language of the country learning language, the specific vocabulary, the skill of using different rules of linguistic communication, that is, the differences in the language of culture and traditions. The relationship between social linguistic components and the different cultural backgrounds associated with social rules (rules of communication between different sexes, generations, social circles, linguistic statements adopted in the society) influences the language preparation [7, p. 94].

The main task of foreign language teaching is to develop intercultural and professional communicative skills of a student. Teaching a foreign language aimed at recognizing it based on a complex integration, which consist of linguistic (discrete), discourse (speech), social-cultural and other components. In particular, the linguistic component teaches the phonetic, lexical, grammatical and linguistic phenomena of the language to be studied, as well as the peculiarities of the language that students can use in their relationships. To create these competencies a person who studies a foreign language should have some knowledge about the learning countries language (geography, history, culture, economy, etc.) and about the patterns of life, customs and traditions of certain types of education and owners of education.

If you want to read the relevant literature about the country, you need to get acquainted with the behavior of people in the country where they are learning the language, traditions and customs of the people. The Internet can offer this opportunity. Internet technology allows you to create and access the language environment as quickly as possible, allowing you to enter a different culture by implementing the functional principle of language. That is why it is necessary to use all the opportunities available as a tool of interaction and new technologies through the Internet as an instrument of learning and an indispensable instrument. Working with other Internet resources and websites, by the peculiarity of receiving information on the Internet: tasks focused on the development of web resources and web resources; tasks for development of different types of education; tasks aimed at adopting electronic texts, including fast learning; tasks directed to the structure of information reception; antitrust-oriented tasks of information content (prevention, prediction); tasks aimed at identification of socio-cultural information, V.B. Based on the Safonova's cultural heritage classification. S.Pustovalova's typology of culturally-educational tasks, typology of tasks for intellectual development of EI Fedotov's critical thinking [8, p. 30].

Tasks in this type of typology are aimed at the use of modern ICT tools and the rapid adoption of information that is created in the authentic foreign language materials, and the rapid development of information flows. Based on the proposed typology, two textbooks were published in the British Web-papers in Intercultural Communication, The System of Education in Britain, the USE and Russia. Studying at Home or Abroad? Critical thinking with the development of language skills in learning all sorts of language actions is strongly linked to the development of socio - cultural competence or the learning process should be organized as follows; learners should be given the opportunity of language thinking, which should support their opinion, attitude, and desire to express them. While engaging in language thinking, the main source of motivation is contradictory or controversial, so the problem of learning must be problematic.

True communication is not limited to language competence; it requires linguistic, linguistic and cultural education. It is difficult to get the knowledge of country studies, culturology as a different language, as it is a language of other nationalities.

However, in consolidating its parts, it is the basis for ensuring the targeted orientation of socio-cultural competence, interconnectivity among nations, and mutual enrichment of cultures. Such competence is called intercultural competence.

Intercultural competence creates the ability of a student to take patience with other cultures, sincerely understanding other cultures, and teaching people how their language is behaving. In this way, it enriches the world culture and knowledge of their nationality, thus enriching their culture and language.

Therefore, from the point of view of application in teaching foreign languages methods of teaching linguistic and cultural – of words correctly associate students, allow you to freely knowledge is often the result of the method.

References:

1. Vorobyev V.V. «Lingvokul'turologiya(teoriya i metody)». – Moskva: RUND, 1977. – 83 p.

2. Kunanbayev S.S. «Sovremennoye inoyazychnoye obrazovaniye: Metodologiya i teoriya». – Almaty: Edel'veys, - 2005- 94 p.
3. Prokhorov Y.E. Kognitivnaya lingvistika i teoriya perevoda, 2009. - 96 p.
4. Vorobyev V.V. Lingvokul'turologiya (teoriya i metody). – M.,1997. – 89 p.
5. Gorodetskaya L. A. Lingvokul'turnaya kompetentnost' i lingvokul'turnyye kommunikativnyye kompetentsii: razgranicheniye ponyatiy / L. A. Gorodetskaya // Voprosy kul'turologii. – 2009. – № 1. – P. 48-51.
6. Maslova V. A. Lingvokul'turologiya / V. A. Maslova. – M.: Akademiya, 2004. – 93 p.
7. Orlova E. A. Kul'turnaya (sotsial'naya) antropologiya / E. A. Orlova. – M.: Akademicheskiy proyekt, 2004. – 94 p.
8. Postovalova V.I. Lingvokul'turologiya v svete antropologicheskoy paradigmy (k probleme osnovaniy i granits sovremennoy frazeologii) / V.I. Postovalova // Frazeologiya v kontekste kul'tury. – M.: Yazyki russkoy kul'tury, 1999. – 30 p.

**ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ: МӘСЕЛЕЛЕР,
ЖАҢАШЫЛДЫҚ, ДАМУ БОЛАШАҒЫ
ВУЗОВСКОЕ И ПОСЛЕВУЗОВСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ, ИННОВАЦИИ И
ПЕРСПЕКТИВЫ**

ӘОЖ 37.0(075.8)
МРНТИ 14.35.07

К.Ж. Бұзаубақова¹, М.С. Елубаева², Ж.Н. Күмісбекова³

¹п.ғ.д., профессор, Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті,
Тараз қ., Қазақстан

²п.ғ.к., доцент, Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті,
Тараз қ., Қазақстан

³ магистр, аға оқытушы, Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті,
Тараз қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАҒАНДЫҚ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ҮШТІЛДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЙЫНДАУДА ДУАЛДЫ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІН ЕНДІРУ

Аңдатпа

Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері аясындағы төртінші жаңғырудың мақсаты – Қазақстанды индустриясы жоғары жаңа технологияларды енгізудің көшбасшысына айналдыру, елдің даму бағытын дараландыру, табысқа жету жолдарын айқындау, жетістікке, нәтижеге бағыттау, еңбек өнімділігін арттыру.

Жоғары педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіруде жаһандық бәсекеге қабілетті үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін ендіру және жүзеге асырудың қажеттілігі туындауда: педагогикалық ЖОО-да жаратылыстану бағытындағы мамандықтар бойынша жаһандық бәсекеге төтеп бере алатындай үштілді мамандар даярлануы тиіс; білім сапасын арттыру үшін болашақ педагог оқытудың заманауи технологияларын тек теориялық тұрғыдан емес, өндіріс оқыту базасында тәжірибемен сынақтан өте отырып, жоғары кәсіби біліктілікті меңгеруі тиіс.

Мақалада Қазақстан Республикасында жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде жаратылыстану бағытындағы мамандықтарды дуалды оқытуды жүйесіне көшіруге арналған дуалды білім беру бағдарламасының мәні, мазмұны ашылады.

Түйін сөздер: дуалды оқыту, дуалды оқыту базасы, дуалды білім беру бағдарламасы, серіктес жоғары оқу орны, болашақ үштілді педагог.

Аннотация

Бузаубақова К.Д.¹, Елубаева М.С.², Күмісбекова Ж.Н.³

¹д.п.н., профессор, Таразский государственный педагогический университет,
г. Тараз, Казахстан

²к.п.н., доцент, Таразский государственный педагогический университет,
г. Тараз, Казахстан

³ магистр, старший преподаватель, Таразский государственный педагогический университет,
г. Тараз, Казахстан

ВНЕДРЕНИЕ СИСТЕМЫ ДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ ПРИ ПОДГОТОВКЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫХ ТРЁХЯЗЫЧНЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Цель четвертой модернизации при новых возможностях развития в условиях 4-й индустриальной революции - превращение Казахстана в флагмана высокой индустрии и внедрения новых технологий, индивидуализация направлений развития народа, повышение продуктивности труда, направление на результативность, достижения, определение путей успеха.

При подготовке конкурентоспособных трёхязычных педагогических кадров в рамках совершенствования системы высшего педагогического образования возникла необходимость внедрения и реализации системы дуального обучения: в педагогических вузах необходима подготовка конкурентоспособных трёхязычных специалистов естественного направления; для повышения качества знаний трёхязычных будущих педагогов для овладения ими высокой профессиональной квалификацией необходимо обучать современным технологиям не только теоретически, но и на базе производственного обучения в ходе практик.

В статье раскрыты сущность, содержание программы дуального образования при переходе на систему дуального обучения специальностей естественного направления в системе высшего педагогического образования Республики Казахстан.

Ключевые слова: дуальное обучение, база дуального обучения, образовательная программа дуального обучения, партнер вуз, трёхязычный будущий педагог.

Данная статья опубликована за счет ГФ АР05134826 «Совершенствование системы высшего педагогического образования в условиях третьей модернизации Казахстана: пути внедрения и реализации системы дуального обучения при подготовке конкурентоспособных трёхязычных педагогических кадров в Республике Казахстан».

Abstract

K. Buzaubakova¹, M. Yelubayeva², Zh. Kumisbekova³

*¹doctor of Pedagogical Sciences, professor, Taraz State Pedagogical University,
Taraz, Kazakhstan*

*²Ph.D., associate professor, Taraz State Pedagogical University,
Taraz, Kazakhstan*

*³master, Senior Lecturer, Taraz State Pedagogical University,
Taraz, Kazakhstan*

**IMPLEMENTATION OF THE DUAL TRAINING SYSTEM IN THE PREPARATION
OF COMPETITIVE TRILINGUAL PEDAGOGICAL STAFF OF KAZAKHSTAN**

The fourth innovation in the context of the Fourth Industrial Revolution is to transform Kazakhstan into a leader in the introduction of new high-tech technologies, determine the country's development trends, determine the ways of success, achieve success, achieve results and increase labor productivity.

There is a need to introduce and implement a dual education system in the preparation of a global competitive trilingual pedagogical staff in improving the system of higher pedagogical education: trilingual specialists should be trained, able to withstand the global competitiveness of pedagogical universities in the field of natural sciences; In order to improve the quality of education, a trilingual future teacher must master the modern technology of training not only from the theoretical point of view, but also from the practice of production training, having high professional qualifications. In the article are disclosed the essence and content of the dual educational program of the transfer of natural sciences into the system of dual education in the system of higher pedagogical education in the Republic of Kazakhstan.

Key words: dual training, dual training base, dual education program, partner educational institution, future trilingual teacher.

This article was published at the expense of grant financing АР05134826 "Improvement of the system of higher pedagogical education in the conditions of the third modernization of Kazakhstan: the ways of introducing and implementing the dual training system in the preparation of competitive trilingual pedagogical staff in the Republic of Kazakhstan"

XXI ғасырда бүкіл әлем ауқымды өзгерістерді бастан кешіруде. Төрткүл дүние Төртінші өнеркәсіптік революция дәуіріне қадам басты.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан халқына кезекті Жолдауындағы: «Барлық жастағы азаматтарды қамтитын білім беру ісінде өзіміздің озық жүйемізді құруды жеделдегу қажет. Білім беру бағдарламаларының негізгі басымдығы өзгерістерге үнемі бейім болу және жаңа білімді меңгеру қабілетін дамыту болуға тиіс. Педагогтарды оқыту және олардың біліктілігін арттыру жолдарын қайта қарау керек болады» – деп көрсетілген 7-ші бағытының басты идеясы - адами капиталды дамытуға бағытталған.

Елбасының Жолдауында атап көрсетілгендей, өзінің тарихын, тілін, мәдениетін білетін, сондай-ақ заманына лайық, шет тілдерін меңгерген, озық әрі жаһандық көзқарасы бар біздің қоғамымыздың идеалы-

на айналатын қазақстандық жастарды тәрбиелеу ұстаздардың міндеті. Олай болса, барлық жастағы азаматтарды қамтитын білім беру ісінде өзіміздің озық жүйемізді құруда бізді ауқымды істер күтіп тұр.

Ендігі басты мақсат – Қазақстанның рухани жаңғыру бағытында ұлттық сананы қалыптастыру; қазақстандық жаңартылған білім беру моделін құру; білім берудің жаһандану жағдайында педагогикалық кадрларды кәсіби дайындаудың теориялық-әдіснамалық негіздерін қарастыру; ғаламдық бәсекелестік ортадағы заманауи білім берудің жаңа парадигмалары аясында зияткер тұлғаны қалыптастыруда инновациялық озық іс-тәжірибені үйрену; педагогтың шығармашылық әлеуетін жетілдіру; оқытудың ғылыми-әдістемелік деңгейін және білім сапасын арттыру жолдарын қарастыру.

Отандық жоғары оқу орындары ақпараттық технологияларды енгізе отырып, жасанды интеллект және ауқымды деректермен жұмыс жасай алуы, шетелдік жетекші оқу орындарымен және зерттеу орталықтарымен бірігіп, түрлі жобаларды жүзеге асыра бастауы қажет. Қазірдің өзінде Қазақстанда Ортаазиялық білім беру хабын құру бойынша жұмыстар жүргізілуде. Ол үшін елімізде жоғары оқу орындарында ағылшын тіліндегі оқыту бағдарламалары, кос диплом, дуалды оқыту және академиялық ұтқырлық бағдарламалары қолға алынды.

2016 жылы ағылшын тілінде 2 мың ғана мұғалім сабақ берген болатын болса, 2017 жылы 11,5 мың мұғалім тиісті ағылшын курсынан өтуге өтініш білдіріп, олардың 3 мыңға жуығы даярлығын аяқтап, ағылшын тілінде сабақ беруде. 8 мыңдай мұғалім оқуын жалғастырып, қажетті деңгейге ауысты. Ал, 2019 жылы 13,5 мың мұғалім 4 пәнді ағылшын тілінде беруді бастайды [2, б. 5].

Нағыз білімділіктің басты өлшемі – біздің ұстаздарымыздың өз кәсібіне деген адалдығы мен әділдігінде, елі мен халқының алдындағы парызын терең түсінуінде.

Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайында өсудің, дамудың негізгі қозғаушы күші жаңа технологиялар болары айқын. Әлемдегі алдыңғы қатарлы 30 мемлекеттің қатарына қосылу үшін халқымыз тез өзгермелі жағдайларға бейімделіп, өндірістің барлық салаларына цифрлы технологияларды енгізуі бүгінгі күннің қажеттілігінен туындап отыр.

XXI ғасырда білім беру жүйесінің рөлі өзгеруі тиіс, білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыруымыз қажет. Оқыту бағдарламасын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет.

Жоғары педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіруде жаһандық бәсекеге қабілетті үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін ендіру және жүзеге асырудың қажеттілігі туындауда: болашақ педагог мамандар оқытудың тұлғаға бағдарланған инновациялық технологияларын тек теориялық тұрғыдан емес өндірістік оқыту базасында тәжірибеден сынақтан өткізе отырып, кәсіби біліктіліктің жоғары деңгейін меңгеруі тиіс.

Дуалды оқыту барысында теорияның практикамен ұштастырылуы жүзеге асады. Дуалды оқыту алғаш Германияда пайда болып, негізі қаланды. Дуалды оқыту жүйесінің кәсіби мамандар даярлауда тиімділігі мен нәтижелілігі зор екендігі әлемдік тәжірибеде дәлелденген (Германия, Австрия, Швейцария және т.б). Дуалды білім беру жүйесі – оқу орындарындағы оқытуды өндірістік іс-әрекетпен ұштастырып қарастыратын білім беру жүйесі [3, б. 87].

Ең маңыздысы, білімді өндірістік қызметпен ұштастырған болашақ маман сол өндіріс орнында жұмыс істеуге қалады. Білім беру мекемелері жұмыс берушілермен міндетті түрде ынтымақтастық орнатады.

Дуалды оқытудың практикалық (өндірістік) бөлігі шамамен оқу уақытының үштен екі бөлігін, ал теориялық (кәсіптік) бөлігі шамамен оқу уақытының үштен бір бөлігін құрайды.

Педагогикалық білім берудің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, еліміздің үздіксіз білім беру жүйесіндегі озық әлемдік тәжірибеге сай келетін жеке тұлғаның креативті сапалары, еңбек нарығының қажеттіліктерін қанағаттандыратындай индустриялық-инновациялық даму, сапалы білім беруге қол жетімділікті қамтамасыз ететіндей адами капиталды дамыту үшін педагогикалық мамандарды дайындауда дуалды білім беру жүйесін ендіру қажеттілігі туындауда:

1. Педагогикалық ЖОО-да жаратылыстану бағытындағы мамандықтар бойынша жаһандық бәсекеге төтеп бере алатындай үштілді мамандар даярлануы тиіс.

2. Білім сапасын арттыру үшін болашақ педагог оқытудың заманауи технологияларын тек теориялық тұрғыдан емес, өндіріс оқыту базасында тәжірибеден сынақтан өте отырып, жоғары кәсіби біліктілікті меңгеруі тиіс.

3. Өзінің жаңа идеясымен, инновациялық тәжірибесімен әлемдік аренаға еркін шыға алатын, сындарлы ойлай алатын креативті педагог қажет.

- біріншіден, Қазақстан Республикасындағы ЖОО-ң студенттері серіктес шетелдік ЖОО-ғы жұмыс жасап жатқан әлемдік деңгейдегі танымал ғалымдардың өзінен дәріс алады; - екіншіден, болашақ педагогтар теорияда алғанын білім жалпы орта білім беретін мектептердің тәжірибесінде сынақтан өткізе алады;

- үшіншіден, болашақ педагогтарға серіктес шетелдік ЖОО-ғы осы жоба аясында жұмыс жасап жатқан әлемдік деңгейдегі танымал ғалымдарымен он-лайн режимінде өзара әдістемелік көмек, ақпарат, озат тәжірибе алмасуға толықтай мүмкіндік туады;

- төртіншіден, болашақ педагогтар мен ЖОО-ны оқытушыларына серіктес ЖОО-ғы шетелдік ғалымдармен бірлесе білім сапасын арттыруда нәтижеге бағытталған дуалды білім берудің өзекті мәселелеріне арналған инновациялық ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуге кеңінен жол ашылады.

Педагогикалық ЖОО-ы бүгіннен бастап жаһандық бәсекеге қабілетті үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін ендіру және жүзеге асырудың қажеттілігі туындауда. Қазақстан Республикасында 2019 жылдан бастап жоғары сыныптарда жаратылыстану бағытындағы пәндер ағылшын тілінде оқытыла бастайтындықтан, қазірдің өзінде үштілді мамандарға сұраныс артып отыр.

Дуалды оқыту жүйесі бойынша мамандар дайындауда әлемде Германия көш бастап тұр. Германияның оқыту жүйесі өмірлік тәжірибе арқылы дәлелденген және Европалық Одақта үлгі ретінде қабылданған. Сондықтан Қазақстан Республикасында үштілді педагог кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін тиімді ендіру мақсатында Евроодаққа кіретін мемлекеттер ішінен жастардың ішінде жұмыссыздық деңгейі өте төмен және экономикасы жоғары дамыған Германия алынды.

Оқытудың оқу бағдарламасы жұмыс берушінің сұранысы бойынша жасалынады, пән бойынша оқу материалының көлемін бір мамандық шеңберінде қарастыруға мүмкіншілік бар. Оқыту мерзімінің 2/3 бөлігі өндірістік (педагогикалық) практикаға, қалған 1/3 бөлігі теориялық (кәсіптік) білім алуға жұмсалады.

Жалпы 2014-2015 оқу жылында көптеген кәсіптік техникалық оқу орындары дуалды оқыту жүйесіне көшті. Бірақ, Қазақстанның бірде-бір педагогикалық ЖОО-да дуалды білім беру жүйесі ендірілмеген.

Осындай өзекті мәселені шешу үшін Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінде «Жоғары педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіру: педагогикалық кадрларды дайындауда Тараз мемлекеттік педагогикалық институты мен Тараз қаласындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің инновациялық ынтымақтастығы негізінде дуалды оқытуды ендіру және жүзеге асыру» қанатқақты жобасы қолға алынды.

Жүргізілген зерттеу жұмысының мақсаты педагогикалық жоғары оқу орны мен Республикадағы НЗМ-нің инновациялық ынтымақтастық байланысы негізінде білікті педагогикалық кадрларды дайындауда жоғары педагогикалық білім беру жүйесіне дуалды оқытуды ендіру және жүзеге асырудың теориялық-әдіснамалық негіздерін анықтау, әдістемесін жасау болатын.

Жобаны жүзеге асыру барысында 2015-2017 жылдары Тараз мемлекеттік педагогикалық институты орта арнаулы білім беру базасында оқу мерзімі үш жыл болатын жеделдетілген оқу топтары түгелдей және төмендегідей педагогикалық мамандықтар дуалды оқыту жүйесіне эксперименттік режим тұрғысынан көшірілді.

2015-2017 оқу жылдарында Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінде дуалды оқыту жүйесіне эксперименттік режим тұрғысынан өткен барлық мамандықтарда білім сапасы мен оқыту сапасы айтарлықтай өсті, Жоба өз нәтижесін берді. Жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижесі көрсеткендей, дуалды білім беру процесі қоғамның білім саласындағы потенциалын сақтайды және білікті жұмыс орындарына деген білім алушылардың ынтасын жоғарылатады.

Дуалды білім берудің еуропалық тәжірибесін ғылыми зерттеуде тек еуропалық әріптестердің жеткен жетістіктерін ғана талдап қоймай, қазіргі жаңа уақытта өндіріс пен мектептерді кооперациялауда туындайтын мәселелер мен қиындықтарды жеңу тәсілдері мен тетіктерін зерттеу мүмкіндіктеріне қол жеткізу қажет.

2018-2019 оқу жылынан бастап Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінде жаратылыстану мамандықтарын дуалды оқыту жүйесін көшіру бойынша қанатқақты жоба жүзеге асырылмақшы.

Ұсынылып отырған Жобаның артықшылықтары:

Біріншіден, Республикада алғаш рет педагогикалық ЖОО-да жаратылыстану бағытындағы мамандықтар дуалды оқыту жүйесіне көшірілмек.

Екіншіден, тұңғыш рет педагогикалық ЖОО-да дуалды оқыту жүйесі негізінде жаратылыстану пәндерін ағылшын тілінде бере алатын мамандар дайындалмақ.

Үшіншіден, ҚР-да педагогикалық ЖОО-да жаратылыстану бағытындағы мамандықтарды дуалды оқыту жүйесіне көшірудің тұжырымдамасы мен білім беру бағдарламалары жасалынады. Оқу бағдарламасы жұмыс берушілердің тапсырысымен және қатысуымен жасалады.

Төртіншіден, Қазақстандық және Еуропалық білім беру интеграциясы аясында ҚР-да дуалды оқыту жүйесін ендіру негізінде жаһандық бәсекеге қабілетті үштілді педагогикалық кадрлар дайындалады. Қазақстандық дуалды білім беру бағдарламалары Еуропалық дуалды білім беру бағдарламаларымен сәйкестендіріледі.

Бесіншіден, арнайы таңдау және әдістемелік пәндердің оқытушылары және кәсіптік оқытудың шеберлері әлеуметтік серіктестіктердің өндірістік мекемелерінде ғылыми тағылымдамадан өте алады; семинар, шебер-сыныптарға, кәсіби шеберлігін сынайтын бақылауларға қатысып, өздерінің біліктіліктерін көтере алады; жаңа заманауи құралдар мен инновациялық технологияны шебер меңгереді.

Алтыншыдан, Қазақстандық ЖОО (Тараз мемлекеттік педагогикалық институты) мен шетелдік серіктес ЖОО (Германияның Лейпциг университеті) арасында инновациялық ынтымақтастық байланыс орнайды:

- Қазақстандық ЖОО мен шетелдік серіктес ЖОО оқытушылары арнайы пәндер бойынша дуалды оқу бағдарламаларын бірлесіп дайындайды;

- болашақ педагогтар практикадан өту кезеңінде өндірістің (жалпы орта білім беретін мекемелердің) шынайы жұмыс жағдайымен танысуға және шетелдік серіктес ЖОО оқу базасымен салыстыруға, зерттеуге, үйренуге толықтай мүмкіндік ашылады;

- әлеуметтік шетелдік серіктес ЖОО Қазақстандық ЖОО әдістемелік көмек көрсетеді, мамандарды дайындау сапасын анықтауға және мамандық бойынша біліктілік беретін қорытынды аттестаттауға қатыса алады.

- шетелдік серіктес ЖОО әртүрлі семинар, шебер-сыныптар, дөңгелек үстелдер және т.б. ұйымдастырады.

- ЖОО-да практика мен әдістемелік пәндер өндірісте (жалпы орта білім беретін мекемелерде) өткізіледі, жұмыс берушілер осы кезеңде болашақ педагогтардың кәсіби білімі мен дағдысын бағалай алады.

Жетіншіден, өндірістік оқыту базасында немесе шетелдік серіктес ЖОО-да болашақ педагог кәсіби біліктілікті арттырудың қысқа мерзімді арнайы курстарына қатысып, соңында емтихан тапсырады. Емтиханды өндіріс өкілі, білім беру саласының өкілі және тәуелсіз сарапшы қабылдайды. Емтиханды табысты аяқтаған болашақ педагогқа куәлік (сертификат) табыс етіледі және өз мамандығы бойынша жұмыс істеуге құқық беріледі.

Қазақстан Республикасында жоғары педагогикалық білім беру жүйесіндегі жаратылыстану бағытындағы мамандықтарды дуалды оқытуды жүйесіне көшіру жағдайында «ЖОО-МЕКТЕП – НЗМ – СЕРІКТЕС (ШЕТЕЛДІК) ЖОО» интегративті байланысын орнату үшін ТарМПИ базасында «Дуалды білім беру» орталығы ашылады, серіктес шетелдік ЖОО ретінде Германияның Лейпциг университетінде «Дуалды білім беру» кафедрасы ашылады, дуалды оқыту базалары болып табылатын өндірістік оқыту орындарында (жалпы орта білім беретін мекемелерде) - МЕКТЕП – НЗМ базаларында маман дайындайтын кафедралардың «Дуалды оқыту» кафедралары ашылады. Жобаға қатысушы жаңашыл педагогтар Германияның Лейпциг университетінде дуалды білім беру бойынша ғылыми тағылымдамадан өтеді, Қазақстан Республикасында үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін тиімді ендіру және жүзеге асыруда танымал шетелдік ғалымдармен бірлескен инновациялық ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізеді.

ҚР-да жоғары педагогикалық білім беру жүйесіндегі жаратылыстану бағытындағы мамандықтарды дуалды оқытуды жүйесіне көшіру үшін 2+1+1 білім беру бағдарламасы жасалынады. Болашақ педагогтар жоғары білім берудің бакалавр деңгейінің 1-2 курстары теориялық білім алуға, 4 курс толықтай практикаға арналады және 3 курстағы кәсіби біліктілікті қалыптастыратын арнайы және әдістемелік пәндер өндірістік оқыту орындарында (жалпы орта білім беретін мекемелерде), яғни МЕКТЕП – НЗМ базаларында өткізіледі, сонымен бірге арнайы және әдістемелік пәндерді «Дуалды оқыту» кафедраларының мүшелері - МЕКТЕП – НЗМ-нің жаңашыл, тәжірибелі мұғалімдері жүргізеді.

ҚР-да жоғары педагогикалық білім беру жүйесіндегі жаратылыстану бағытындағы мамандықтарды дуалды оқытуды жүйесіне көшіруге арналған ұсынылатын баламалы білім беру бағдарламасы:

ДУАЛДЫ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ

Жобада дуалды оқыту жүйесі бойынша әлемдегі алдыңғы қатарлы мемлекет – Германияның инновациялық іс-тәжірибесін ҚР педагогикалық білім беру жүйесінде үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда ұтымды пайдалану жолдары қарастырылады.

Жобаға дуалды білім беру бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысатын Германияның Лейпциг университетінің PhD докторы, профессор Konrad Reschke және PhD докторы, профессор Alena Garber тартылады.

Лейпциг университетінде ашылатын «Дуалды білім беру» кафедрасында ғылыми тағылымдамадан өткен Жоба құрамының мүшелеріне - Қазақстандық ғалымдарға әлемдік үлгідегі дуалды білім бойынша біліктілік сертификатын беріледі.

Жобаға тікелей қатысатын Германияның Лейпциг университетінің PhD докторы, профессор Konrad Reschke және PhD докторы, профессор Alena Garber Жоба аясында (2-ші жылы) ТарПМИ базасында ашылатын «Дуалды білім беру» орталығына физика-математика бағытындағы мамандықтардың студенттеріне кәсіби пәндерден дәріс оқуға және шебер-сыныптар беруге шақыртылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» / Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана, 2018.
2. Сағадиев Е.К. Маңызды міндеттер байыпты шешілуі тиіс / Егемен Қазақстан, 15 наурыз 2018 ж.
3. Бұзаубақова К.Ж. Жоғары оқу орындарындағы дуалды білім беру жүйесінің ерекшеліктері: Қазақстан және Германия, Ресей тәжірибелері. Монография. – Тараз: ИП «Бейсенбекова А», 2016. – 156 б.

ӘОЖ 37.0(075.8)

МРНТИ 14.35.07

К.Ж. Бұзаубақова¹

¹п.ғ.д., профессор, Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті,
Тараз қ., Қазақстан

ЖАҒАНДЫҚ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ҮШТІЛДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЙЫНДАУДА ДУАЛДЫ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІН ЕНДІРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстанның үшінші жаңғыруы аясында жоғары педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіруде Қазақстан Республикасында жаһандық бәсекеге қабілетті үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін ендірудің алғы шарттары, дуалды оқыту жүйесінің мақсаты, міндеттері, дуалды білім беру жүйесінің негізгі артықшылықтары, ерекшеліктері айқындалады және жоғары оқу орны (дуалды білім беру орталығы) – жұмыс беруші (дуалды оқыту базасы) – серіктес ЖОО (дуалды білім беру базасы) үштілі білім беру триадасының негізінде дуалды білім беруге қатысушылардың (болашақ үштілді педагог - жұмыс беруші - мемлекет) құзіреттерінің басым бағыттары ашылады.

Сондай-ақ, мақалада Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінің дуалды оқыту жүйесі негізінде жаһандық бәсекеге қабілетті үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда жүргізіп жатқан эксперименттік жұмыстарының мазмұны анықталады.

Түйін сөздер: дуалды оқыту, дуалды оқыту базасы, дуалды білім беру орталығы, дуалды білім беру кеңістігі, болашақ үштілді педагог

Аннотация

Бузаубакова К.Д.¹

¹ д.п.н., профессор, Таразский государственный педагогический университет,
г. Тараз Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ДУАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ПРИ ПОДГОТОВКЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫХ ТРЁХЯЗЫЧНЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ

В статье раскрываются предпосылки внедрения системы дуального обучения, ее цели, задачи, основные преимущества и особенности системы дуального образования при подготовке конкурентоспособных трёхязычных педагогических кадров в Республике Казахстан в рамках совершенствования системы высшего педагогического образования в условиях третьей модернизации Казахстана и раскрыты доминирующие направления полномочий участников (трехязычный будущий педагог-работодатель-государство) дуального образования на основе образовательной триады: высшее учебное заведение (центр дуального образования) - работодатель (база дуального обучения) – партнер ВУЗ (база дуального образования).

Наряду с этим, в статье нашли отражение содержание экспериментальных работ проводимых на основе системы дуального обучения в Таразском государственном педагогическом университете при подготовке конкурентоспособных трехязычных педагогических кадров.

Ключевые слова: Дуальное обучение, база дуального обучения, центр дуального образования, траектория дуального образования, трёхязычный будущий педагог.

Данная статья опубликована за счет ГФ АР05134826 «Совершенствование системы высшего педагогического образования в условиях третьей модернизации Казахстана: пути внедрения и реализации системы дуального обучения при подготовке конкурентоспособных трёхязычных педагогических кадров в Республике Казахстан».

Abstract

K.Buzaubakova¹

¹*Doctor of pedagogical sciences, professor, Taraz state pedagogical university,
Taraz city, Kazakhstan*

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE DUAL TEACHING AT THE PREPARATION OF COMPETITIVE TRILINGUAL PEDAGOGICAL STAFF

In this article are considered some initial directions of implementation of a system of dual teaching in preparation of competitive trilingual pedagogical staff in the Republic of Kazakhstan in improvement of a system of higher pedagogical education on a base of the third modernization of Kazakhstan, aims, tasks of dual teaching, the main advantages of a system of dual teaching and some base directions of competence (future trilingual teacher-employer, state) of participants of dual education on a base of educational triad: higher educational establishment (center of dual education) - employer (base of dual teaching)-partner University (base of dual education).

Also in this article is defined the content of leading experimental works in preparation of trilingual pedagogical staff on a base of a system of dual teaching of Taraz state pedagogical university.

Key words: dual teaching, base of dual teaching, center of dual education, space of dual education, future trilingual teacher.

This article is published for bill АР05134826 “Improvement of the system of higher pedagogical institution of the third modernization of Kazakhstan: the ways of introducing and implementing the dual training system in the preparation of competitive trilingual pedagogical staff in the Republic of Kazakhstan.

ҚР Президенті Н.Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Бүгін мен Қазақстанды Үшінші жаңғырту жөнінде міндет қойып отырмын. Елдің жаһандық бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін экономикалық өсімнің жаңа моделін құру қажет.

Кәсіптік білім беру жүйесінде экономикадағы жаңа өндірістер үшін мамандар дайындауға ден қою керек. Ол үшін кәсіптік стандарттар еңбек нарығының талаптарына және ең үздік әлемдік тәжірибелерге сәйкес жаңартылуы қажет.

Сонымен қатар, жоғары білім беру жүйесі сапасына ерекше назар аударылады. Жоғары оқу орындарының кадрлық құрамына, материалдық-техникалық жабдықталу деңгейіне, білім беру бағдарламаларына қатысты бақылау мен талап күшейтілуі қажет» - деп атап көрсеткендей, жоғары білім беру жүйесін жетілдіру қажеттілігі туындауда [1, 1 б.]

Қазақстанның жоғары мектебі дүние жүзілік білім деңгейіне жетуге және бірыңғай білім беру кеңістігіне еруге ұмтылуы керек. Алға қойған мақсаттарға жету механизмі Болондық процестің өлшемдерін орындау болып табылады.

Жоғары педагогикалық оқу орындарында инновациялық білім мен технологияны меңгерген, ақпараттық-коммуникативтік құзіреттілігі қалыптасқан, кәсіби-педагогикалық біліктілік деңгейі, шығармашылық ойлау қабілеті жоғары, рухани тұрғыдан дамыған, білім беру саласындағы инновациялық процестерді жүзеге асыруға қабілетті креативті педагог даярлау мәселесіне жаңа тұрғыдан қарауды талап етеді.

Қазіргі кезеңде бәсекеге қабілетті педагог кадрларды даярлау үшін педагогикалық жоғары оқу орындарында дуалды оқыту жүйесін енгізу қажеттілігі туындауда.

Тез өзгермелі жаңа ғасырда мемлекеттің даму жоспарына, сондай-ақ тұтастай білім беру жүйесіне, жекеленген ЖОО өмір ұдайы өзгерістер енгізеді.

Осыған байланысты әрбір білім беру мекемелері қоршаған орта (еңбек нарығы, серіктестік және т.б.) мен өзгермелі жағдайға қатысты үздіксіз білім платформасын толықтырып отырады.

Әлемдік бәсекеге қабілетті мамандар даярлау үшін педагогикалық білім беру жүйесіне дуалды оқытуды ендіру қажеттілігі туындауда. Дуалды оқыту барысында теорияның практикамен ұштастырылуы жүзеге асады. Дуалды оқыту алғаш Германияда пайда болып, негізі қаланды. Дуалды оқыту жүйесінің кәсіби мамандар даярлауда тиімділігі мен нәтижелілігі зор екендігі әлемдік тәжірибеде дәлелденген (Германия, Австрия, Швейцария және т.б.).

Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті 2015 жылдан бастап дуалды оқыту жүйесі негізінде педагог кадрларды дайындауды жүзеге асыруда. Осындай өзекті мәселені шешу үшін Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінде «Жоғары педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіру: педагогикалық кадрларды дайындауда педагогикалық жоғары оқу орны мен Тараз қаласындағы НЗМ-нің инновациялық ынтымақтастығы негізінде дуалды оқытуды ендіру және жүзеге асыру» қанат қакты жобасы қолға алынды.

Бұндағы негізгі мақсат – еңбек нарығында сұранысқа қажетті мамандықтарды анықтау. Дуалды оқыту жүйесі мен жоғары мектептегі дәстүрлі оқыту жүйесінің арасындағы айырмашылық практика және теорияны интеграциясы болып табылады.

2015-2016 оқу жылында Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінде дуалды оқыту жүйесіне эксперименттік режим тұрғысынан төмендегідей мамандықтар көшірілді: 5В010100- Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу; 5В010500–Дефектология; 5В010800–Дене шынықтыру және спорт; 5В012000–Кәсіптік оқыту; 5В042100–Дизайн.

Болашақ педагогтарды кәсіби дайындаудың практикалық бөлігі (кәсіби пәндерді оқыту әдістемесі) «Тараз-Арена» жаңа спорт сарайында, «Аспара» колледжінде, «Асыл Дизайн» сән үйінде, балалардың шығармашылық даму орталығында және №33 «Айсәуле» балабақшасы, №35 «Ертөстік» инновациялық бала бақшаларында және Тараз қаласында Назарбаев Зияткерлік мектебінде өткізілуде.

Дуалды білім беру жүйесі – оқу орындарындағы оқытуды өндірістік іс-әрекетпен ұштастырып қарастыратын білім беру жүйесі.

2018 жылдан бастап Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінде «Қазақстанның үшінші жаңғыруы аясында жоғары педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіру: Қазақстан Республикасында жаһандық бәсекеге қабілетті үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін ендіру және жүзеге асыру жолдары» қанатқакты жобаны жүзеге асыруда.

Жобаның мақсаты – Қазақстанның үшінші жаңғыруы аясында жоғары педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіруде Қазақстандық және Еуропалық білім беру интеграциясы аясында ТарМПИ мен Германияның Лейпциг университетінің инновациялық ынтымақтастық серіктестігі негізінде жаһандық бәсекеге қабілетті үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін ендіру және жүзеге асырудың теориялық негіздерін айқындау, жолдарын анықтау, әдістемесін жасау.

ҚР-да жаһандық бәсекеге қабілетті үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін тиімді ендіру және жүзеге асыруда шетелдің инновациялық іс-тәжірибесін үйрену, зерттеу мақсатында «ЖОО – дуалды оқыту базасы-серіктес шетелдік ЖОО» интегративті байланысын орнату үшін ТарМПИ базасында «Дуалды білім беру» орталығы ашылады, серіктес ЖОО ретінде Германияның

Лейпциг университетінде «Дуалды білім беру» кафедрасы ашылады. Жобаға қатысушы жаңашыл педагогтарға Германияның Лейпциг университетінде дуалды білім беру бойынша ғылыми тағылым-дамадан өтуге мүмкіншілік туады, Қазақстандық ғалымдар үштілді педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды оқыту жүйесін тиімді ендіру және жүзеге асыруда танымал шетелдік ғалымдармен бірлескен инновациялық ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізеді.

2018-2019 оқу жылынан бастап Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінде 5B011200–Химия мамандығы эксперименттік негізде дуалды оқыту жүйесіне көшірілмекші. Қазірдің өзінде дуалды оқыту базаларымен және серіктес шетелдік жоғары оқу орнымен келісім-шарттар жасалынды.

Дуалды оқытудың мақсаты:

1. Нарықтың сұранысына сай әлемдік деңгейде білім бере алатын үштілді педагог кадрларды дайындау
2. Педагогикалық білім беруді ұйымдастыруда оқу процесіне оқытудың заманауи педагогикалық технологияларын ендіру.
3. Үздіксіз кәсіби білім беру жүйесін дамыту.
4. Педагогикалық мамандықтардың кәсіби стандарттарын дайындау, өңдеу, жетілдіру.

Дуалды оқытудың міндеттері:

1. ҚР-ның экономикалық стратегия және инновациялық дамуына сәйкес еңбек нарығы қажеттілігіне қарай үштілді педагогикалық кадрларды дайындауды жетілдіру.
2. Еңбек нарығы мен қазіргі жалпы орта білім беретін мекемелердің қажеттілігін қанағаттандыратындай үштілді педагогикалық кадрларды кәсіби дайындайтын және қайта дайындайтын оқу орындарының көпбейінді және көпқызметтік желілерін дамыту.
3. Қазақстанның Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері аясында үштілді педагогикалық кадрлардың жоғары кәсіби шеберлігі мен ұтқырлығын қамтамасыз ететіндей кәсіби дайындау және қайта дайындау жүйесінің оқу білім беру бағдарламаларының мазмұны мен құрылымын сапалы жаңарту және өзгерту.
4. Мамандарды кәсіби дайындау мен қайта дайындауда білім беру ұйымдарын кадрлармен, ғылыми-әдістемелік және материалдық-техникалық жағынан қамтамасыз етуде қолайлы жағдайлар жасау.

Оқытудың дуалды жүйесінің ерекшеліктері:

Біріншіден, түлектерді жұмысқа орналастыру көрсеткіші жоғары, себебі олар толықтай дерлік жұмыс берушілердің сұраныс-талаптарын қанағаттандырады. Оқыту барысында өндірістік мекеме өзіне қажетті мамандарды «тапсырыс» бойынша дайындайды.

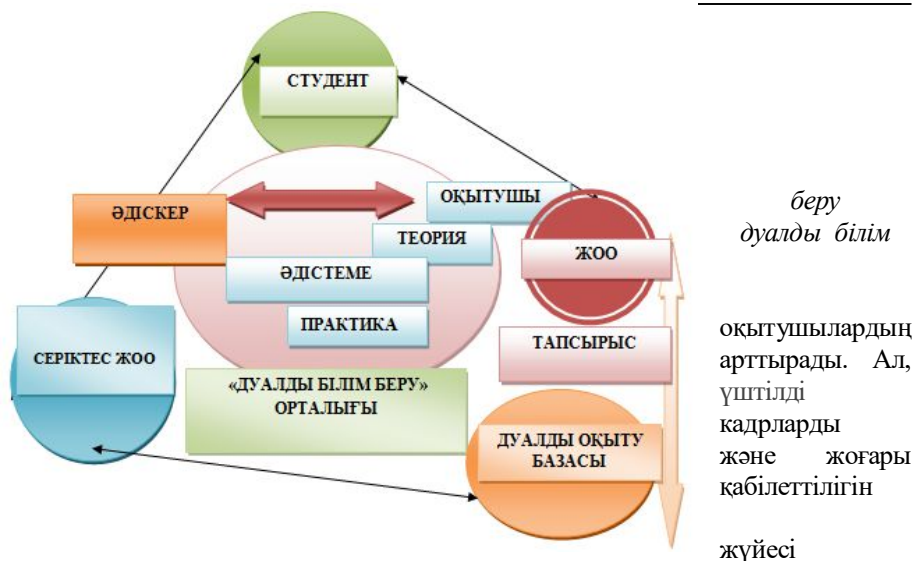
Екіншіден, білім алушыда жоғары мотивация болады. Болашақ маманның жаңа психологиясы қалыптасады. Болашақ педагогтарда әуелі өндіріске жұмысшы ретінде тіркелгеннен кейін, басқаша көзқарас пайда болады, оларда өз мамандықтарына деген үлкен қызығушылық пайда болады.

Үшіншіден, «практикадан теорияға» принципі жүзеге асады: студент көп уақытын теориялық материалға емес, өндірістік (педагогикалық) жағдаяттарға арнайды.

Төртіншіден, үштілді педагогикалық мамандарды дайындау сапасына бағаны жұмыс берушілер береді. Жұмыс берушілер болашақ маманның дайындық деңгейін тікелей шынайы педагогикалық процесс жағдайында бағалауға мүмкіндік алады.

Бесіншіден, үштілді педагогикалық мамандарды дайындауда оқытудың дуалды жүйесін ендіру нәтижесінде жоғары оқу орны қазіргі мектептің сұранысына сай келетін жаңа оқу бағдарламасын жасайды, өз

Сурет-1. Дуалды білім жүйесіндегі біртұтас беру кеңістігі

әлеуетін дамытады, біліктіліктерін бұл өз кезегінде педагогика-лық дайындау сапасын оқу орнының бәсекеге арттырады. [2, б.95]

Дуалды білім беру айрықша: жұмыс беруші жұмысқа орналастырып қана қоймайды, сонымен бірге оқу процесін нәтижелі өтуін қамтамасыз етеді. Білім алушы оқу уақытының 60-75% өндіріс орнын-да өткізеді, практикалық білім мен дағды жинақтайды. Оқу орны қажетті теориялық білім мен негізгі практикалық білімді ғана (оқу уақытының 25-40%) береді.

ЖОО-ның оқу мазмұнын мемлекеттік жалпыға міндетті оқу стандарты анықтайды. Білім беру процесінің барлық құраушылары бір жазықтықта орналасады. Оқу орны – жұмыс беруші (өндіріс орны) – оқу-әдістемелік орталық (ОӘО) үштігі бірігіп, біртұтас білім беру кеңістігін құрайды (1-сурет).

Дуалды білім беру жүйесінің негізгі артықшылықтары:

- 1) Дуалды білім беру бағдарламалары үштілді педагогикалық кадрларды дайындау тиімділігін арттыруда қосымша мүмкіндіктер ашады.
 - 2) Кәсіби білім берудің диверсификациясын қамтамасыз етеді, яғни ұсынылатын кәсіби бағдарламаның аясын кеңейтеді.
 - 3) Болашақ педагогтың жан-жақты кәсіби дамуына ықпал етеді.
 - 4) Кәсіби білім беруді сапалы өзгеріске әкелетін әртүрлі жүйенің (ғылым және білім беру, ғылым және өндіріс, жоғары оқу орны мен серіктес оқу орны және т.б.) өзара ынтымақтастық байланысын, өзара ықпалын, өзара әсерін қамтамасыз етеді.
 - 5) Жұмыс берушілер білім беруге өз қаражаттарын мақсатты түрде құйғаны тиімді, себебі «шығуда» олар өз өндіріс мекемесінің ерекшеліктерімен таныс үштілді дайын маманды алады.
 - 6) Дуалды білім беру жүйесінде болашақ педагогтар тек кәсіби педагогикалық тәжірибені алып қана қоймайды: білім алушылар қатаң тексерістен өтеді, өндіріс жағдайында, «шынайы өмір» жағдайында өз ұстанымдарын дәлелдеуді үйренеді.
 - 7) Оқуды бітіргеннен кейін үштілді дайын кадрлар бірден өндіріске тартылады, кәсіби бейімделу қажеттілігі керек болмай қалады.
- 1-кестеде дуалды білім беруге қатысушылардың құзіреттері ашылды.

Кесте-1. Дуалды білім беруге қатысушылардың құзіреттері

Болашақ үштілді педагог	Жұмыс берушілер	Мемлекет
<ul style="list-style-type: none"> • Педагогикалық іс-әрекетке қажетті кәсіби дағды мен біліктілікті игереді • Кәсіби білім алу кезеңінде еңбек жалақысын алады 	<ul style="list-style-type: none"> • Жаңартылған білім беру мазмұнына сай қажеттілікті қанағаттандыратын құзіретті мамандарды жұмысқа қабылдайды 	<ul style="list-style-type: none"> • Қоғам мен экономиканың дамуында дуалды кәсіби білім беруге оң қолдау көрсеткені үшін экономикалық артықшылықтарға ие болады • Дуалды оқыту негізінде маманға қажеттілікті (сұранысты) жабады

<ul style="list-style-type: none"> • Білім беру мекемелерінде шынайы педагогикалық процесс жағдайында білім алады • Педагогикалық мамандық-тың қыр-сырын меңгереді. • Педагогикалық құзыреттілікті меңгереді 	<ul style="list-style-type: none"> • Білім беру сапасы артады • Көп ұзамай өздерінің қаржы бөліп көрсеткен білім беру қызметтерінің нәтижесін көреді • Кәсіби дуалды білім беру бағдарламаларын дайындауға қатысады 	<ul style="list-style-type: none"> • Кәсіби білім беру жүйесін жоғары деңгейде жетілдіру қабілетіне ие болады • Кәсіби білім беруді тиімді басқарады және оның сапасын қамтамасыз етеді • Еңбек нарығы мен экономика бойынша ақпаратты дер кезінде ала алады
---	--	---

Жұмыс беруші мен болашақ педагогтың өзара қарым-қатынасы келісім шартпен, ал жұмыс беруші мен оқу орнының өзара қарым-қатынасы білім беру стандартымен реттеледі. Әрбір қатысушының өз міндеттері қарастырылған: оқу орны білім алушыға қажетті теорияны береді, жұмыс беруші оны практикамен бекітеді, Дуалды білім беру орталығы тиімді әдістемені жасап ұсынады. Болашақ педагог оқытушы-жұмыс беруші-әдіскер біртұтас үштіктің арқасында сапалы жаңа сатыға көтеріледі.

Дуалды оқыту базасы тарапынан білім беру кеңістігі болашақ педагогтың жоғары оқу орны - серіктес жоғары оқу орны - дуалды білім беру орталығы жазықтығында практикалық білім және дағдыны меңгеруді қамтиды.

Дуалды білім беру орталығы жоғары оқу орны тарапынан болашақ педагогты меңгеруге міндетті теориялық біліммен қамтамасыз етеді.

Дуалды оқыту базасы болашақ педагогты меңгеруге тиісті практикалық дағдыны меңгеруге машықтандырады және жоғары оқу орнын қажетті оқу-әдістемелік кешенмен қамтамасыз етеді.

Жоғары оқу орны – жұмыс беруші – Дуалды білім беру орталығы үштігі білім беру пирамидасының негізін құрайды. Осы біртұтас үштікті біріктіретін басты құжат – кәсіби стандарт. Кәсіби стандарт жұмыс берушінің, мемлекеттің, болашақ педагогтың қызығушылықтарын толықтай қанағаттандыруы тиіс.

Педагогикалық жоғары оқу орнына дуалды оқыту жүйесін ендірудің алғашқы қадамдары жасалуда.

Дуалды оқытудың мақсаты – студенттердің теориялық және практикалық құзыреттілігін қалыптас-тыру, оған танымдық және кәсіби іс-әрекетте оны белсенді қолдана алатындай етіп көмектесу.

Білім алушы мен оқытатын өндіріс мекемесімен дуалды кәсіби білім беру бойынша келісім шарт жасасқаннан кейін дуалды кәсіби білім беру жүзеге асырылады. Қатысушылар дуалды кәсіби білім беруді қолдайды және оның сапасын қамтамасыз етеді.

Жоғары оқу орындарындағы **серіктес ЖОО кәсіби білім беруде үшжақты келісім шарт жасасу негізінде (ЖОО - дуалды оқыту базасы - серіктес ЖОО) дуалды оқыту жүйесін енгізу арқылы жүзеге асыруға болады.**

Дуалды білім берудегі серіктестіктердің өзара іс-әрекетінің негізгі бағыттары:

- 1) жұмыс берушілердің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары, типтік оқу бағдарламалары мен оқу жоспарларын жасауға қатыстыру;
- 2) білім алушылардың кәсіби практикасын ұйымдастыруда өндірістің технологиялық базасын пайдалану;
- 3) мамандарды дайындауда өзара іс-әрекеттілікті дамыту және жұмысқа орналастыруда ықпал ету;
- 4) еңбек нарығын мамандықтың кәсіби біліктілік талаптарына сәйкес жоғары білікті мамандармен, жұмысшы кадрлармен қамтамасыз ету;
- 5) оқыту процесіне экономиканың қажетті саласындағы кәсіби іс-әрекетте тәжірибесі бар мамандарды тарту;
- 6) білім алушыларды қорытынды аттестаттаудан өткізуде, мамандарды дайындау сапасына бақылауды ұйымдастыруда тікелей атсалысу;
- 7) Білім беруді дамытуда жұмыс берушілердің қаржысын тарту.

Дуалды оқыту болашақ мамандарды кәсіби және әлеуметтік бейімдеу бойынша білім беру мекеме-лері мен жұмыс берушілер арасындағы тығыз ынтымақтастықтың нәтижесі болып табылады.

Қазақстанның жоғары мектебі әлемдік білім деңгейіне жетуге және бірыңғай білім беру кеңістігіне енгуге ұмтылуы керек. Жоғары педагогикалық оқу орындарында инновациялық білім мен технологияны меңгерген, ақпараттық-коммуникативтік құзіреттілігі қалыптасқан, кәсіби-педагогикалық біліктілік дең-

гейі, шығармашылық ойлау қабілеті жоғары, рухани тұрғыдан дамыған, білім беру саласындағы инновациялық процестерді жүзеге асыруға қабілетті креативті үштілді педагог даярлау мәселесіне жаңа тұрғыдан қарауды талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» атты Қазақстан халқына Жолдауы.-Астана, 2016.
2. Бұзаубақова К.Ж. Жоғары оқу орындарындағы дуалды білім беру жүйесінің ерекшеліктері: Қазақстан және Германия, Ресей тәжірибелері. Монография. –Тараз: ИП «Бейсенбекова А», 2016. –156 б.

МРНТИ 14.35.07

A.A. Zhamaliyeva¹, T. A. Kulgildinova²

¹2nd year PhD student of the specialty 6D060119 – Foreign language: two foreign languages, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

²doctor of pedagogical sciences, professor of Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

CONTEXTUAL-SECTORIAL-BASED APPROACH TO FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES

Abstract

The knowledge of a vocational-sectorial foreign language as a means of communication requires the ability to focus on the situation, to find the most effective ways and means to solve emerging problems, to predict the results of their communicative activities. In conditions when a modern specialist cannot do without mastering a certain level of language, the specification and actualization of the goal of a contextual-sectorial foreign language training is required. In the process of contextual-sectorial-based foreign language training, conditions are set up to contribute to a more creative and efficient approach of students to their future vocational activities. Through problem-based educational situations of sectorial orientation, students develop research skills related to analysis, interpretation, processing of printed or oral materials. Teaching foreign language with contextual-sectorial-based approach also serves as the basis for the successful socialization of an individual. According to this approach, the educational process is built in accordance with the principle of joint activity, interpersonal interaction and dialogical communication.

Key words: vocational activity, modern specialist, vocational-sectorial foreign language, contextual-sectorial-based foreign language training, contextual-sectorial-based approach

Аннотация

Жамалиева А.А.¹, Кульгильдинова Т.А.²

¹докторант 2-го курса специальности 6D060119 – Иностранный язык: два иностранных языка, Казахский университет Международных Отношений и Мировых Языков им. Абылай-хана, Алматы, Казахстан, al88.80@mail.ru

²д.п.н., профессор,

Казахский университет Международных Отношений и Мировых Языков им. Абылай-хана, Алматы, Казахстан

КОНТЕКСТНО-ОТРАСЛЕВОЙ ПОДХОД К ИНОЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Владение профессионально-отраслевым иностранным языком как средством общения требует умения ориентироваться в ситуации, находить наиболее эффективные пути и средства решения возникающих задач, прогнозировать результаты своей коммуникативной деятельности. В условиях, когда современ-

ному специалисту не обойтись без владения определенным уровнем языка, требуется конкретизация и актуализация цели контекстно-отраслевого иноязычного обучения. В процессе контекстно-отраслевого обучения иностранному языку создаются условия, способствующие более творческому и результативному подходу учащихся к их будущей профессиональной деятельности. Посредством проблемных учебных ситуаций отраслевой направленности создаются условия, при которых у студентов формируются исследовательские навыки, связанные с анализом, интерпретацией, обработкой печатных или устных материалов. Обучение иностранному языку контекстно-отраслевой направленности служит также основой для успешной социализации личности. Согласно данному подходу, учебный процесс строится в соответствии с принципом совместной деятельности, межличностного взаимодействия и диалогического общения субъектов образовательного процесса.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, современный специалист, профессионально-отраслевой иностранный язык, контекстно-отраслевое обучение, контекстно-отраслевой подход

Аңдатпа

Ә.А. Жамалиева¹, Т.А. Кульгильдинова²

*¹6D060119 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс докторанты,
Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

²п.ғ.д., профессор,

*Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

ТІЛДІК ЕМЕС МАМАНДЫҚТАРДЫҢ СТУДЕНТТЕРІН ШЕТ ТІЛІНЕ ДАЯРЛАУДАҒЫ МӘНМӘТІНДІ-САЛАЛЫҚ ТӘСІЛ

Қарым-қатынас құралы ретінде шет тілін кәсіби-салалық меңгеру кез келген жағдайда бағдарлай білуді, ең тиімді жолдарын табуды және пайда болған тапсырмаларды шешуші құралды, өзінің коммуникативтік қызмет нәтижелерін болжай білуді талап етеді. Шарт бойынша, шет тілінің белгілі бір деңгейін меңгермей қазіргі заманғы маман бола алмайтынын ескерсек, мәнмәтінді-салалық шет тілін оқытуда нақтылау мен өзекті етуді талап етеді. Мәнмәтінді-салалық шет тілін оқыту барысында, қатысушының болашақ кәсіби қызметіне неғұрлым шығармашылық пен нәтижелі тәсілдерді қарастыруға жағдай жасалады. Салалық бағыттағы оқудың қиындықтарына қарамастан, студенттердің интерпретациялық, талдауға байланысты, жазбаша немесе ауызша материалдарды өңдеуде, ғылыми-зерттеу дағдыларын қалыптастыруға жағдай жасайды. Сонымен қатар мәнмәтінді-салалық бағыттағы шет тілін оқытуы негізгі тұлғаның табысты әлеуметтенуіне қызмет етеді. Осы тәсілмен келісе отырып, оқу үрдісі бірлескен қызметтің принципіне сәйкес, тұлғааралық өзара идеологиялық қарым-қатынастың субъектілі білім беру процесі құрылып келеді.

Түйін сөздер: кәсіби қызмет, қазіргі заманғы маман, кәсіби-салалық шет тілі, мәнмәтінді-салалық оқыту, мәнмәтінді-салалық тәсіл

In the modern world, a foreign language is the basic component of the professional training of a specialist of any profile. Professionalism of the future activity of these specialists is largely determined by the level of their foreign language preparation, so the main goal of foreign language training of students of non-linguistic specialties is its further application both in professional activities and in daily communication, and for the purpose of further self-education. Foreign language as an academic discipline provides an opportunity for the development of creative, personal and professional abilities of students in the process of studying at a higher educational institution. The qualitative and effective work of the future specialist depends on how accurately and naturally the foreign language component was integrated into the general structure of vocational-sectorial education, taking into account the modern educational trends in Kazakhstan.

A new educational paradigm emphasizes that the introduction of a vocational-sectorial foreign language as a discipline for non-linguistic specialties is an integral component of the vocational training of a modern specialist of any profile. Despite the fact that a foreign language in non-linguistic universities is not considered a key discipline, it is necessary for future specialists as it acts as a means of interaction with other people, suggesting the presence of a complex of verbal knowledge and communicative skills, which is the basis of a foreign cognitive potential. The knowledge of a vocational-sectorial foreign language as a means of communication requires the

ability to focus on the situation, to find the most effective ways and means to solve emerging problems, to predict the results of their communicative activities. Studying foreign languages is one of the most important conditions for the development of a successful competitive personality; accordingly, a vocational-sectorial foreign language education aims to help future specialists to acquire the necessary knowledge in the field of specialization with the study of a foreign language in the contextual of vocational activity.

To define the term of “contextual-sectorial-based approach”, it is necessary to address the origins of the contextual approach that has been developed in the foreign language training in recent decades. In the modern methodology contextual means “a kind of training in which the subject and social content of the future vocational activity of a specialist is consistently modeled in the language of the sciences and with the help of the entire system of didactic forms, methods and means of instruction - traditional and new, and the mastering of abstract knowledge as sign systems imposed on the canvas of this activity” [1], i.e. it is quite obvious that the training is a “form of personal activity” that ensures the development of necessary vocational and social qualities of a student’s personality.

Initially, the theory and technology of contextual training was developed by A.A. Verbitsky in relation to the problems of vocational education based on 3 sources:

- 1) the activity theory of social experience assimilation;
- 2) theoretical generalization of the practical experience of “active training”;
- 3) the meaning-forming category “contextual”, reflecting the influence of the subject and social contextual of students’ future vocational activity on the process and the results of their learning activity.

Contextual training is a type of learning that creates favorable conditions for the formation of a student’s personal qualities, adequate to their future vocational activity, conditions, assisting to the purposeful formation of the needed system of scientific concepts among students, that forms appropriate generalized and special skills and competences [2, 3, 4, 5, 6]. According to A.A. Verbitsky, some students enter universities with a neutral and even negative attitude toward vocational activity, which can be preserved until the end of the institute. The initial positive attitude toward the profession in the process of study can be replaced by a neutral and even negative one. In this regard, the content and the process of training should provide not only the subject and social training of a future specialist, but also develop vocational motivation.

Vocational training includes, among others, sectorial training. Sectorial training of future specialists of any direction is a training process, aimed at the formation of sectorial competences, required for the implementation of vocational training, i.e., the willingness (the ability) to use complex practice-oriented knowledge and skills in vocational communication, displaying such vocationally important qualities as vocational thinking, creativity, activity and independence.

The main goal of the sectorial education is to educate a multidimensional creative personality, who integrally perceives the world and capable of acting in the vocational and social spheres, ensuring the dynamic and sustainable development of mankind. Today, a modern young specialist needs vocational and personal qualities for a successful vocational activity in a new information society, such as the ability to vocationally approach the solution of emerging situations and problems, the ability to identify priority solutions to problems, taking into account the moral aspects of activity, the ability for creative vocational self-development.

A vocational foreign language becomes a means of increasing the level of knowledge within the framework of a specialty and forming a sectorial orientation of a student. In conditions when a modern specialist cannot do without mastering a certain level of language, the specification and actualization of the goal of a sectorial foreign language training is required. The goal, which would take into account the focus on the formation of the ability to vocational communication in a multicultural space and would focus specifically on the vocational sectorial component of foreign language training. The state educational standard of higher vocational education requires the consideration of vocational specifics in the study of a foreign language, its focus on the implementation of the tasks of the future vocational activity of graduates. As a result, the sectorial-based approach to the teaching of a foreign language in non-linguistic universities acquires special relevance, which provides for the formation of students’ ability to communicate in vocational, business, scientific spheres and situations, taking into account the peculiarities of vocational thinking, that is, sectorial training of a foreign language.

Many scientists (S.S. Kunanbayeva, M.M. Bakhtin, A.A. Verbitsky, G.V. Lavrentiev, V.F. Tenishcheva, E.P. Kobeleva, N.V. Silkina, E.A. Pimenova and others) point out that the system of transition from vocational activity to training and from training to vocational activity can be realized precisely through a vocational contextual in separate sectors and emphasize that contextual training in individual sectors should be attributed to active educational technologies whose main task is to optimize teaching and learning with regard not on the

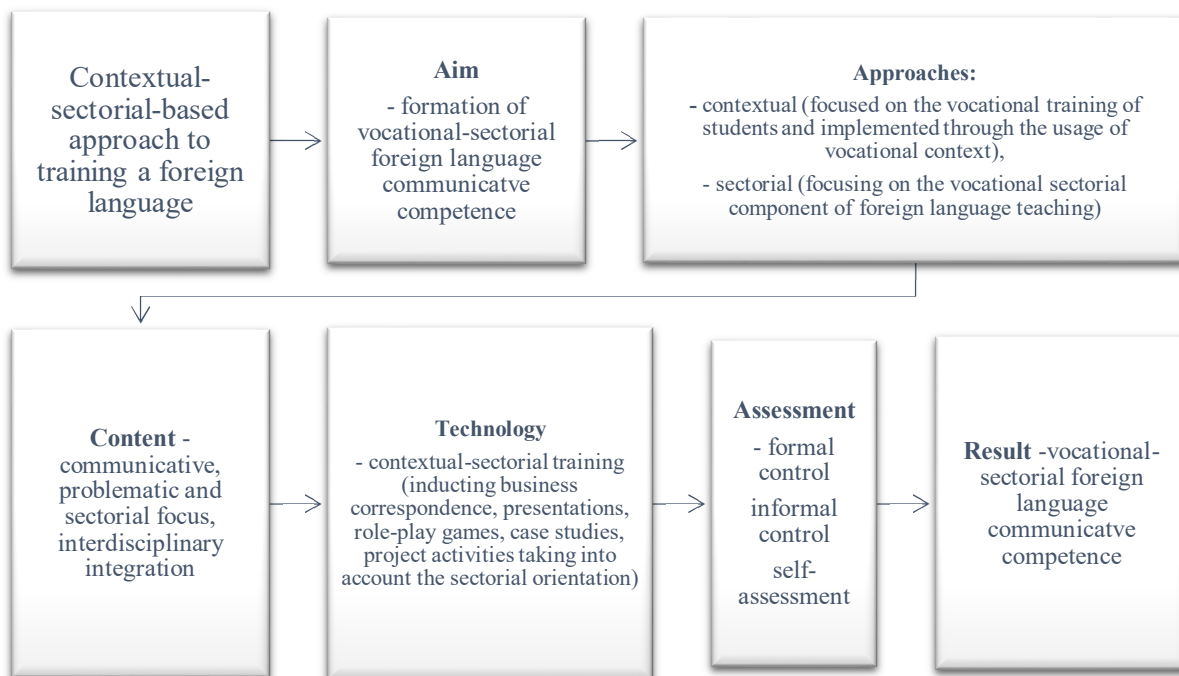
processes of perception or memory, but primarily on the creative, productive thinking, behavior, communication, vocational training of students, and realized through the system usage of vocational contextual of separate sectors, the gradual saturation of the educational process with the elements of vocational activity. Thus, by “vocational-sectorial contextual” we mean a set of objective tasks, organizational, technological forms and methods of activity, situations of socio-psychological interaction, characteristic of a certain sphere of vocational activity.

In the process of contextual-sectorial-based foreign language training, conditions are set up to contribute to a more creative and efficient approach of students to their future vocational activities. Through problem-based educational situations of sectorial orientation, students develop research skills related to analysis, interpretation, processing of printed or oral materials. Teaching foreign language with contextual-sectorial-based approach also serves as the basis for the successful socialization of an individual. According to this approach, the educational process is built in accordance with the principle of joint activity, interpersonal interaction and dialogical communication. In the course of joint activities in solving communicative vocational tasks of sectorial orientation in a foreign language, students have the opportunity to show vocationally significant personal qualities, assign experience of established social and economic relations. Being involved in solving vocational problems, students acquire the skills of partnership, mutual assistance, tolerant attitude to the point of view of the communication partner, the skills of independent search for new knowledge in the sector, and the need for self-realization and self-affirmation. Thus, vocational-sectorial-based foreign-language training is aimed at social and communicative development of an individual, promotes the upbringing of intellectual, moral and business qualities by means of a foreign language through a vocational-sectorial contextual.

The essence of the contextual-sectorial-based approach to training a foreign language is its integration with special disciplines in order to gain additional vocational knowledge in a particular sector and the formation of vocationally significant personal qualities. Training of specialists in non-linguistic universities is aimed at the development of communicative skills that would make it possible to carry out vocational contacts in a foreign language in various spheres and situations. Within the framework of a contextual-sectorial-based approach to training, a foreign language acts a means of increasing vocational competence and personal development of students and is a prerequisite for the successful vocational activity of a future specialist who is able to carry out vocational activities in a foreign language in the field of specialization. The contextual-sectorial-based approach to training a foreign language helps to resolve a number of contradictions between traditional and innovative forms of learning.

Thus, under the contextual-sectorial-based approach to training a foreign language, we mean training, based on the needs of students in studying a foreign language, dictated by the characteristics of the future specialty or the sector of future specialization. It involves the combination of mastering a vocational foreign language with the development of the personal qualities of students, the knowledge of the culture of the country of the studied language and the acquisition of special skills based on vocational and sectorial linguistic knowledge. Contextual-sectorial foreign language training is presented as learning a foreign language based on person-to-person interaction of the participants of the educational process, focused on the formation of vocational foreign language communicative competence through the contextual-sectorial approach, modeling the social and objective components of the future vocational activity of students (Figure 1).

Figure 1. Contextual-sectorial-based approach to training a foreign language

This scheme shows that the formation of a vocational sectorial context occurs during the training of a future specialist to deal with business correspondence, to organize and make business presentations in a foreign language, to participate in role-playing games, cases and project activities, taking into account the sectorial orientation.

Contextual-sectorial-based foreign language training, within the framework of which various innovative methods and forms of training will be implemented, will allow creating more adequate and differentiated in comparison with traditional teaching conditions for effective sectorial-based foreign language training and the formation of a specialist's personality. In contextual-sectorial training the educational process is built up as a movement of a student's own activity from academic learning activities (transfer and assimilation of information) through quasiprofessional (modeling of industrial situations of sectorial orientation and relations among people in training activity) and educational and vocational activities (experimental implementation of real vocational functions) to the vocational activities of the sectorial orientation.

The current vocational ESP training requires adaptation of the educational material to the vocational needs of specific groups of students engaged in various fields of activity. In this regard, it is necessary to distinguish three main provisions. First, the selection of the educational material in a foreign language should take place with the participation of experts from profiling departments that have an education in the field of activity for which students are being provided with methodological support. This will allow to analyze the material included in the training from a vocational point of view. Secondly, the content of teaching aids in a foreign language and the methodological guidelines for a particular specialty is focused on the specialty and cannot be universal. Thirdly, the developed methodological support must necessarily be interdisciplinary in nature and fit into the general logic of sectorial training in a non-linguistic institution.

Summarizing all the above, it can be concluded that the main function of the contextual-sectorial-based approach is the formation of the integrated personality of a future specialist, as well as the creation of conditions for the transformation of teaching and learning activities in a vocational one, by modeling of the educational environment, as close in form and content to the contextual-sectorial approach. Therefore, the contextual-sectorial-based approach to teaching a foreign language shifts the emphasis from passive absorption of individual layers of vocational information and the ready knowledge on the formation of students' willingness and ability to carry out vocational duties.

References:

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М., 1991. – 52 с.
2. Гальперин П.Я. Развитие исследований по формированию умственных действий. – М., 1969. – 89 с.
3. Дубовицкая Т.Д. Самоактуализация личности в контекстном обучении. – М., 2004. – 34 с.
4. Вербицкий А.А. Креславская Е.А. Диагностика понимания в контекстном обучении // Высшее образование в России. – 2007. – № 10. – С. 26-31.
5. Вербицкий А.А. Контекстное обучение: теория и технология, новые методы и средства обучения. – М., 1994. – 75 с.
6. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. – М.: АРКТИ-ГЛОССА, 2000. – 165 с.

УДК 378.161.
МРНТИ 14.35.07

Длимбетова Г.К.¹, Абенова С.У.², Булатбаева К.Н.³

¹д.п.н., профессор Евразийского Национального Университета имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

²докторант PhD Евразийского Национального Университета имени Л.Н.Гумилева,
Астана, Казахстан

³д.п.н., профессор Евразийского Национального Университета имени Л.Н.Гумилева,
Астана, Казахстан

«ЗЕЛЕНый КАМПУС» КАК ПУТЬ ИНТЕГРАЦИИ ВУЗОВ В МОДЕЛЬ «ЗЕЛЁНОЙ» ЭКОНОМИКИ

Аннотация

Статья посвящена вопросам создания «зеленых» университетов в Республике Казахстан, что будет являться комплексным, интегративным решением принципов «зеленой» экономики. В статье рассмотрена Концепция по переходу Республики Казахстан к «зеленой экономике». Показана значимость экологического образования и воспитания в стратегических этапах по переходу нашей страны на «зеленый» путь развития. Выявлена и обоснована взаимосвязь экологического образования с такими понятиями как «зеленая экономика», «зеленый офис», «зеленый университет». Проанализированы и раскрыты особенности деятельности лучших «зеленых» университетов мира по одному из семи критериев в мировом рейтинге рейтинг Green Metric World University Ranking - образование. Особое внимание обращается на образование как базу эффективной подготовки инструментов и механизмов «зеленой» экономики.

Ключевые слова: «зеленая экономика», «зеленый офис», «зеленый университет», экологическое образование, экологическое сознание.

Аңдатпа

Г.К. Длимбетова¹, С.У. Абенова², К.Н. Булатбаева³

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университетінің, п.ғ.д., профессор,
Астана, Қазақстан

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университетінің, PhD докторанты
Астана, Қазақстан

³Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университетінің, п.ғ.д., профессор,
Астана, Қазақстан

«ЖАСЫЛ КАМПУС» ЖОҒАРЫ ОҚУОРЫНДАРЫН «ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКА» МОДЕЛІНЕ ИКЕМДЕУ ЖОЛЫ РЕТІНДЕ

Мақала Қазақстан Республикасында «жасыл» университеттерін құру мәселелеріне, сондай-ақ, «жасыл» экономиканың қағидаларының жан-жақты, кешенді түрде шешілуіне арналған. Мақалада Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу тұжырымдамасы қарастырылған. Біздің еліміз-

дің «жасыл» даму жолына көшуінің стратегиялық кезеңдерінде экологиялық білім беру мен тәрбиелеудің маңыздылығы көрсетілген. Экологиялық білімнің «жасылэкономика», «жасылкеңсе», «жасыл-университет» сияқты ұғымдардың өзара байланысы анықталды және негізделді. Білім беру - Green Metric World University Ranking рейтингі әлемдік рейтингте жеті критерийлердің бірі бойынша әлемдегі үздік «жасыл» университеттердің ерекшеліктері талданды және ашылды. «Жасыл» экономика құралдары мен механизмдерін тиімді дайындау базасы ретінде қарастырылатын білімге ерекше көңіл бөлініп отыр.

Түйін сөздер: «Жасылэкономика», «жасылкеңсе», «жасылуниверситет», экологиялық білім, экологиялық сана.

Abstract

G.K. Dlimbetova¹, S.U. Abenova², K.N. Bulatbayeva³

*¹d.p.s., professor of L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan*

*² PhD candidate of L.N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Kazakhstan*

*³d.p.s., professor of L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan*

**“GREEN CAMPUS” AS THE WAY OF UNIVERSITIES INTEGRATION
INTO THE MODEL OF “GREEN” ECONOMY**

The article is dedicated to formation of “green” universities in the Republic of Kazakhstan that is complex and integrative decision of “green” economy concepts. The Republic of Kazakhstan change into the “green economy” conception was considered in the article. The significance of the ecological education and training on strategic steps in our country conversion into the “green” path of development was demonstrated.

Interrelation between ecological education and such ideas as “green” economy, “green” office and “green” university was revealed and proved. The work particularities of the best “green” universities in the world were analyzed and discovered in accordance with one of the seven criterions of the world ranking Green Metric World University Ranking – education. Special attention is paid to education as a base of the effective preparation of tools and mechanisms of “green” economy

Key words: “greeneconomy”, “greenoffice”, “greenuniversity”, ecological education, ecological sense.

В условиях глобализации значительно усилилось внимание ученых всех стран на проблемы улучшения экологического состояния Земли. В этом контексте вполне оправданы ориентация казахстанского общества на переход к зеленой экономике, выбор ключевой идеимеждународной выставки - EXPO-2017. Особенно значима сегодня программная статья Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания»[1], которая направлена на активизацию поиска инновационных подходов к экологическому образованию.

Концепция по переходу РК к «зеленой экономике» закладывает основы для глубоких системных преобразований с целью перехода к экономике новой формации, повышению благосостояния, качества жизни населения Казахстана и вхождения страны в число 30-ти наиболее развитых стран мира при минимизации нагрузки на окружающую среду и деградации природных ресурсов [2, с.6]. В стратегической задаче по переходу страны на «зеленый» путь развития в Послании Президента Республики Казахстан народу Казахстана «Стратегия Казахстан – 2050» перед казахстанцами поставлена четкая задача о насущной необходимости перехода к «зеленой экономике» в связи с накопившимися экологическими проблемами в стране [3]. Как отметил Н.А. Назарбаев, «сегодня в погоне за экономической выгодой упускаются комплексные вопросы окружающей среды».

Согласно Концепции по переходу РК к «зеленой экономике», одним из шести принципов является «обучение и формирование экологической культуры в бизнесе и среди населения», необходимость совершенствования действующих и разработки новых образовательных программ о рациональном использовании природных ресурсов и охране окружающей среды в системе образования и подготовки кадров [2, с. 50]. В связи с этим экологическое образование, реализуемое на всех этапах обучения, должно иметь обновленное содержание и найти свою системную реализацию на основе дидактических принципов преемственности и непрерывности. Совершенствование действующего экологического

образования прежде всего начинается с определения понятийного аппарата через обновление значений имеющихся терминов и дополнение новыми понятиями, отражающие новые подходы к экологизации образования.

Сегодня в области экологического образования активно используются такие понятия, как «зеленая экономика», «зеленый университет», «зеленый офис» и другие.

В научных трудах и социальных проектах термин «зеленая экономика» используется в разных значениях. Одни понимают, что это новая экономика, которая улучшит благосостояние народа. Другие понимают, что это новые технологии, которые помогут сохранить и обезопасить окружающую среду. Определение понятия «зеленая экономика» имеет свою историю в академических кругах. Изначально этот термин применялся в экономике сельского хозяйства и отражал «зеленую революцию» в сельском хозяйстве в 1940-1970 годы. Позже термин «зеленая экономика» стал распространяться и по отношению к экологическим проблемам, изменению климата и устойчивому развитию. В практику вошли и другие определения «зеленой экономики» в зависимости от приоритетной сферы деятельности. Например, Программа ООН по окружающей среде (ЮНЕП) определяет «зеленую» экономику как экономику, способствующую росту, создающую рабочие места и искореняющую бедность за счет инвестиций в природный капитал и его сохранения, от которого зависит долгосрочное выживание планеты [4, с. 10-11].

В Рио-де-Жанейро (Бразилия) на конференции ООН по устойчивому развитию, известную как «Рио+20» «зеленую экономику» определили как экономику, которая приводит к улучшенному благосостоянию и социальному равенству, при этом значительно снижая экологические риски и дефицит природных ресурсов. В результате работы Конференция утвердила итоговый документ «Будущее, которого мы хотим». В этом документе «зеленая экономика» вписана в контекст устойчивого развития мирового пространства. Понятие «зеленая экономика» не идентично понятию «устойчивое развитие», но считается, что именно достичь устойчивости мы можем только при условии создания правильной экономики. Ведь наряду с экономическим ростом, мы также повышаем качество окружающей среды тем, что снижаем загрязнения, стремимся к энерго- и ресурсоэффективности.

В повестке дня в области устойчивого развития до 2030 года, принятой ООН, содержится ряд целей, направленных на ликвидацию нищеты, сохранение ресурсов планеты и обеспечение благополучия для всех. Каждая из 17 целей содержит ряд показателей, которые должны быть достигнуты в течение 15 лет. К примеру, цель 11-я - обеспечение открытости, безопасности, жизнестойкости и экологической устойчивости городов и населенных пунктов. Проблемы, которые имеет город, могут решаться за счет эффективного использования ресурсов и уменьшения уровня загрязнения окружающей среды.

Все это и является целью Первого этапа Концепции по переходу Республики Казахстан к «зеленой экономике», который рассчитан на 2013-2020 годы. Этот этап включает в себя оптимизацию использования ресурсов и повышение эффективности природоохранной деятельности, а также создание «зеленой» инфраструктуры. Одним из основных примеров создания «зеленой» инфраструктуры являются «зеленые офисы». «Зеленый офис» (greenoffice, «экологический офис», «экоофис») – это тип рабочего пространства, основанный на принципах энергоэффективности и минимизации вредного воздействия рабочей среды на работников.

Сегодня «зеленый офис» позволяет решить целый комплекс задач. Как правило, их разделяют на три направления: экономическое, экологическое и социальное. Первое – экономит ресурсы компании. Второе – снижает выбросы вредных веществ в атмосферу и улучшает переработку отходов. Третье – усиливает репутацию компании. Экономические и экологические выгоды «зеленого офиса» заключаются в снижении лишних расходов и бережном отношении к ресурсам [5, с. 5522].

Полученный опыт по внедрению «зеленых технологий» в «зеленых офисах» мы можем применить и в образовательных учреждениях высшего профессионального образования. В связи с этим необходимо отметить комплекс инициатив под общим названием «Зеленый кампус», или «Зеленый университет» (GreenCampus), соединяющих в себе все вышеописанные идеи «зеленого офиса» - энергосберегающие и здоровьесберегающие технологии, приобретающие особую актуальность именно в сфере образования.

«Как показал подобный опыт многих стран, именно у университетов есть уникальные возможности проверить эти принципы на повседневной практике. Условное начало этому положило появление термина «зеленый кампус», придуманного в 1980-х гг. американским профессором Дэвидом Орром. По его мнению, учить студентов принципам устойчивого развития, экологического менеджмента, сохранения биологического разнообразия и ресурсов бессмысленно без практической реализации. А если

на этой основе будет функционировать весь университетский комплекс, то студенты будут заниматься этим сами и смогут видеть плоды своего труда [6, с. 163].

На сегодняшний момент существует мировой рейтинг Green Metric World University Ranking, где и соревнуются все «зеленые» университеты мира. Цель рейтинга – ранжирование вузов по всему миру в зависимости от устойчивого экологического развития кампусов и создания энергосберегающей модели управления университетами. В рейтинге учитывается семь показателей, такие как инфраструктура, энергоэффективность, изменение окружающей среды, переработка отходов, сохранение воды, транспортная политика и образование. Целью данного рейтинга является привлечение внимания академической общественности к решению проблем экологии.

Рассмотрим критерий мирового рейтинга Green Metric World University Rankings в аспекте образования. Какие виды работ должны осуществляться, чтобы по этому критерию получить высокий балл.

1. Просветительская работа по вопросам экологии и охраны окружающей природной среды среди студентов университета.

2. Внедрение эко-образовательных программ, учебные курсы по экологической проблематике.

3. Проведение различных эко-акций и эко-фестивалей.

4. Число опубликованных работ по экологической проблематике.

5. Исследовательская и проектная работа студентов по вопросам охраны окружающей среды.

На данный момент первое место по итогам 2017 года в этом рейтинге занимает Вагенингенский университет и научно-исследовательский центр – крупный университет в Нидерландах, специализирующийся в области естественных наук. Миссией университета является «исследование природного потенциала для улучшения качества жизни». Особое значение в исследовательской деятельности Вагенингенский университет уделяет таким важным темам, как изменение климата, здоровый образ жизни, забота о животных и окружающей среде.

Именно этот университет имеет особую высокую оценку по критерию «образование». Этот критерий основан на мысли, что университет играет важную роль в создании проблемы нового поколения в отношении устойчивости. В рейтинге были рассмотрены такие факторы, как опубликованные исследования по устойчивости и количеству курсов, связанных с устойчивостью. Университет поддерживает реализацию идей и инициатив студентов в области устойчивого развития.

Также масштабным и комплексным является подход университетов Тайваня. После разрушительного землетрясения в 1999 году правительство острова приняло решение использовать концепцию «зеленого кампуса» для всей системы образования страны. Ведущим вузом, реализовавшим эту инициативу, стал национальный университет ЧенгКунг. За период с 2002 по 2009 год количество образовательных учреждений, разделяющих концепцию устойчивого развития, достигло в стране 532. «Зеленое» образование трактуется весьма широко и используется как в дизайне зданий и инфраструктуры, так и в образовательном процессе в средней и высшей школе, а также в масштабных общественных инициативах [4, с.282].

Если обратиться к казахстанскому опыту, то мы увидим, что отечественные вузы также стремятся к реализации принципов «зеленой экономики» и «зеленого офиса». Современная высшая школа тесно связана с современными тенденциями развития инноваций. Здесь разрабатываются новые технологии, происходят научные открытия. Поэтому «зеленые университеты» можно считать одним из примеров инновационного развития современной высшей школы [7, с. 6].

Образование – это сфера, от состояния которой зависит будущее общества и в которой формируется интеллектуальный потенциал будущего. Важнейшая задача образовательной политики на современном этапе – достижение современного качества образования, его соответствия актуальным и перспективным потребностям личности, общества и государства, где одной из основных целей гармонически развитой личности является сформированное экологическое сознание [8, с.38]. основополагающей целью экологического образования в настоящий момент должно являться формирование нового типа мышления и поведения в окружающей среде - экологического. Ведь экологизация образования невозможна без духовного развития студентов. Формирование новых мировоззренческих ориентаций возможно, на наш взгляд, только через экологическое образование, поскольку образование представляет собой орудие разрушения слепой веры в старые стереотипы и замены ее критическими убеждениями [9, с. 102]. В нашем случае целью подготовки будущих специалистов к профессиональной деятельности с учетом экологического контекста выступает развитие потенциала личности для устойчивого развития и достойного труда. Данная цель продиктована основными тенденциями развития казахстанского рынка

труда в условиях глобализации социально-экономических, политических, межкультурных отношений [10].

9 ноября 2017 года в Челябинске на XIV Форуме межрегионального сотрудничества России и Казахстана, где участвовали Главы государств, была подписана декларация о создании международного научно-образовательного консорциума «Зеленый мост через поколения». Целью консорциума является объединение потенциала вузовского сообщества в формировании качественного человеческого капитала: нового поколения высококвалифицированных специалистов с высокими нравственно-этическими и гражданскими установками, способными определять ориентиры в ценностных системах современного общества как ключевого фактора устойчивого развития.

Таким образом, создание «зеленых» университетов в Казахстане будет развиваться и «Зеленый кампус» – не просто возможность реализации интересных эко-инициатив и внедрения эко-инноваций, но и путь интеграции вузов в модели зелёной экономики и центры зелёного развития на локальном и региональном уровне.

Список использованной литературы:

1. Статья Главы государства "Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания" от 12 апреля 2017 [Электрон.ресурс]. URL: http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya (дата обращения: 6.05.2018)
2. Концепция по переходу Республики Казахстан к зеленой экономике: Указ Президента Республики Казахстан от 30.05.2013 г. № 577. – С.6.
3. «Стратегия «Казахстан – 2050». Новый политический курс состоявшегося государства» от 14 декабря 2012 [Электрон.ресурс]. URL: http://www.akorda.kz/ru/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-lidera-nacii-nursultana-nazarbaeva-narodu-kazahstana-strategiya-kazakhstan-2050-novyi-politicheskii- (дата обращения: 6.05.2018)
4. Алинов М.Ш. Основы зеленой экономики: учебное пособие. – Алматы, 2016. – С.10-11
5. Орынбасар К.О. Зеленый офис как активная экологическая позиция компании // Сборник материалов с конференции «Наука и образование 2014». – Москва, 2014. – С. 5522
6. Афанасьев К.С. «Зеленый университет»: от здоровьесберегающих технологий к энерго-эффективной образовательной среде // Царскосельские чтения. 2014. №XVIII. – Москва, 2014.– С.163
7. Алиева А.Я. Формирование экологической компетентности у будущих специалистов в современной высшей школе: PhD диссертация. – Астана, 2016. – С.6
8. Длимбетова Г.К., Абеннова С., Стукаленко Н.М. «Об особенностях формирования экологического сознания на современном этапе» //Материалы II-ой международной научно- практической конференции «Социальные нормы в условиях современных рисков». – Челябинск, 2018. – С. 38
9. Образование в интересах устойчивого развития. Информационно-аналитический обзор. – Минск, 2007. – 102 с.
10. Dlimbetova G., Aliyeva A. History and background of environmental education in Kazakhstan.IX International Scirntific Conference. Innovation process in e-learning. 22 April 2015. Economic university of Bratislava

УДК 378.37:0
МРНТИ 14.35.07

Туребаева К.Ж.¹, Жусупова Ж.А.²

¹д.п.н., профессор, зав.кафедрой Дошкольного и специального образования АРГУ имени К.Жубанова, г. Актобе, Казахстан

²к.п.н., доцент, декан факультета Педагогики АРГУ имени К.Жубанова, г. Актобе, Казахстан

**МЕСТО МОДУЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ
В СОВРЕМЕННОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ**

Аннотация

В научно-методической статье рассматриваются вопросы личностно-ориентированного подхода, технология модульного обучения, личностный подход к проектированию и реализации модульной технологии обучения, взаимосвязь различных форм обучения при модульной организации учебного процесса.

Технология модульного обучения в своем первоначальном виде зародилась в 60-х годах XX века в колледжах и университетах США. Сначала она быстро и широко распространилась в англоязычных странах, а затем нашла своих сторонников и в европейских учебных заведениях. В отечественное образование технология модульного обучения пришла в начале 80-х годов прошлого столетия. К настоящему времени разработано и успешно используется много различных вариантов технологии модульного обучения. Разрабатываются все новые и новые модульные программы, модульные учебные пособия, модульные учебные курсы. Модульное обучение, как технология, в ее различных вариантах и модификациях применяется не только в вузах, но и в средних общеобразовательных школах, в колледжах и институтах повышения квалификации специалистов, в бизнес-школах.

Ключевые слова: образование, цель, модульное обучение, личностно-ориентированный подход

Аңдатпа

К.Ж. Туребаева¹, Ж.А. Жұсупова²

*¹п.э.д., профессор, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Мектепке дейінгі және арнаулы білім кафедрасы меңгерушісі,
Ақтөбе қ., Қазақстан*

*²п.э.к., доцент, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Педагогика факультеті деканы,
Ақтөбе қ., Қазақстан*

МОДУЛЬДІК ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ОРНЫ

Ғылыми-әдістемелік мақалада жеке тұлғаға бағдарланған білім беру сұрақтары, модульдік оқыту технологиясы, модульдік оқыту технологиясын жоспарлау және жүзеге асыруда жекелік қатынас мәселелері қарастырылады.

Модульдік оқыту технологиясы алғаш рет XX ғасырдың 60-жылдарында АҚШ университеттері мен колледждерінде қолданылды. Алғашында ол ағылшын тілді елдерде кеңінен тарады, кейіннен европалық оқу орындарында қолданыла бастады. Отандық білім беру саласына модульдік оқыту технологиясы өткен жүз жылдықтың 80-жылдары енді. Қазіргі таңда модульдік оқыту технологиясының әртүрлі нұсқалары қолданысқа ие. Жаңа модульдік бағдарламалар, модульдік оқу құралдары, модульдік курстар жасалуда. Модульдік оқыту технология ретінде тек қана жоғары оқу орнында емес, сонымен бірге мектептерде, колледждерде және білім жетілдіру институттарында, бизнес-мектептерде кеңінен қолданылады.

Түйін сөздер: білім беру, мақсат, модульдік оқыту, жеке-тұлғалық бағдар.

Abstract

Turebayeva K.Zh.¹, Zhussupova Zh. A.²

*¹d.p.s., professor, head of the Department of Preschool and Special Education of K. Zhubanov ARSU,
Aktobe, Kazakhstan*

*²c.p.s., Associate Professor, Dean of the Faculty of Pedagogy of K. Zhubanov ARSU,
Aktobe, Kazakhstan*

THE PLACE OF MODULE TRAINING IN MODERN PROFESSIONAL EDUCATION

The scientific-methodological article deals with the issues of personal-oriented approach, technology of modular training, personal approach to the design and implementation of modular training technology, the interrelation of different forms of learning with modular organization of the educational process.

Technology of modular training in its original form originated in the 60-ies of XX century in colleges and universities in the United States. First, it was quickly and widely spread in English-speaking countries, and then found its supporters in European schools. To the native education the technology of modular training came in the

early 80-ies of the last century. To present times, various types of the modular training technology has been developed and successfully used. Lots of new modular programs, modular manuals, modular training courses are still being developed. Modular training as a technology, in its various variants and modifications is applied not only in universities, but also in secondary schools, colleges, professional development institutes of experts and business schools.

Key words: education, goal, modular training, personal orientation, personal approach, modular programs, modular training courses.

Сегодня образование является важной сферой человеческой деятельности, теснейшим образом переплетенной с другими областями общественной жизни. В связи с необходимостью перехода на инновационный путь развития и использованием научных достижений в реальном секторе экономики, первостепенное значение приобретает подготовка высококвалифицированных, конкурентоспособных специалистов на рынке труда.

Современное общество отличает быстрое устаревание информации, следствием которого является обесценивание специальных профессиональных знаний, что, в свою очередь, создает необходимость возобновления профессионального образования.

Одним из эффективных способов реализации основных требований к современной системе образования, таких как обеспечение требуемого уровня компетентности специалистов, гибкость, непрерывность, открытость и индивидуализация образования, является внедрение инновационных образовательных технологий, особое место среди которых в отечественной образовательной практике широкое распространение занимает модульная технология профессионального обучения.

По словам П.И. Беспалова, модульное обучение вобрало в себя лучшие черты, как традиционного, так и инновационного подходов в образовании. Так, из практики деятельностного подхода, который нашел свое отражение в отборе и структурировании содержания обучения, а также подходе к обучению, как процессу последовательного осуществления элементов учебной деятельности, в технологию модульного обучения перенесен процессуальный аспект учебно-педагогической деятельности, т.е. структурирование ее на действия и операции.

Личностно-ориентированный подход реализуется в модульном обучении как адаптивное темпа и содержания обучения к личным особенностям каждого обучаемого. Элементы технологического подхода выражаются в предварительном проектировании процесса модульного обучения, в поэтапности и целенаправленности процедур, в создании специальных условий для достижений учебных целей.

Системный подход используется в модульном обучении при отборе содержания обучения. С использованием кибернетического подхода в модульном обучении осуществляется гибкое управление деятельностью обучаемых на основе оперативной обратной связи. Наконец, в основе модульного обучения лежит контекстный подход, который выражается в формировании целостной структуры деятельности обучаемого.

Технология модульного обучения в своем первоначальном виде зародилась в 60-х годах XX века в колледжах и университетах США. Сначала она быстро и широко распространилась в англоязычных странах, а затем нашла своих сторонников и в европейских учебных заведениях. В отечественное образование технология модульного обучения пришла в начале 80-х годов прошлого столетия. К настоящему времени разработано и успешно используется много различных вариантов технологии модульного обучения. Разрабатываются все новые и новые модульные программы, модульные учебные пособия, модульные учебные курсы. Модульное обучение, как технология, в ее различных вариантах и модификациях применяется не только в вузах, но и в средних общеобразовательных школах, в колледжах и институтах повышения квалификации специалистов, в бизнес-школах.

Одной из первых работ, где излагаются основы модульного обучения, была монография П.А. Юцявичене, в которой модуль рассматривается как целевой функциональный узел, в котором объединены учебное содержание и технология овладения им.

В толковом словаре С.И. Ожегова дается следующее определение модуля: «Вообще отделяемая относительно самостоятельная часть какой-нибудь системы, организации».

Г.М. Чернобельская трактует понятие модуль обучения – как материальное тело, которое включает в себя целевую программу действий, учебный материал (банк информации) и методическое руководство для учащихся, направленное на достижение поставленных перед ними целей обучения.

Некоторые авторы рассматривают модуль как интегрирующую структуру. Так, например, В.В. Карпов определяет модуль как структурное образование, включающее в себя информацию (или деятельность) из нескольких родственных дисциплин. В данном случае под модулем понимается организационно-методическая междисциплинарная структура учебного материала, предназначенная для выполнения целевой функции обучения.

Многие авторы рассматривают модуль как определенный объем учебного материала, содержащий (или не содержащий) методическое руководство.

Таким образом, в педагогической науке сосуществуют различные определения модуля как организационно-методической структуры. Кроме того, понятие «модуль» рассматривается на трех уровнях:

- на уровне анализа учебно-педагогической деятельности с целью дальнейшего отбора содержания обучения;

- на уровне формирования программы обучения;

- на уровне формирования знаний, умений и навыков.

Анализ педагогической литературы позволяет выделить четыре существенных характеристики модульной технологии обучения, заметно отличающих ее от традиционных педагогических технологий:

1. При модульном обучении его содержание представляется в логически законченных и самостоятельных информационных блоках в соответствии с поставленной дидактической целью. Существенно, что эта дидактическая цель предусматривает не только объем изучаемого материала, но и уровень его усвоения. Более того, в каждом модуле содержится информация, где студент может найти необходимый учебный материал и рекомендации, как его рационально использовать.

2. Отказ от традиционной (классно-урочной, лекционно-семинарской) системы обучения существенно изменяет формы общения студента и преподавателя. Здесь общение осуществляется в основном через модули, а также путем индивидуального личного общения. При модульном обучении общение приобретает субъект-субъектную основу, а отношения студента с преподавателем становятся паритетными [2].

3. При модульном обучении студент полностью или в основном (при какой-то «мягкой» поддержке – консультации со стороны преподавателя) работает самостоятельно и самостоятельно добивается конкретных целей учебно-познавательной деятельности. При этом студент учится целеполаганию, самопланированию, самоорганизации, самоконтролю, самооценке. Это позволяет ему осознать себя в деятельности, самому определить уровень освоенных знаний, увидеть недостатки в своих знаниях и умениях.

4. Представление рабочей программы, конспекта лекций, электронного учебника, учебной дисциплины в виде модулей позволяет преподавателю индивидуализировать обучение, работать с каждым студентом целенаправленно, управлять его учебно-познавательной деятельностью, оказывать в случае необходимости дозированную помощь.

Концептуальной основой модульного подхода выступает системная методология, базирующаяся на принципах целостности, структурности, иерархичности, инвариантности, взаимодействия системы со средой [1].

Основными общенаучными методологическими принципами построения и реализации модульной технологии обучения являются системный, деятельностный и личностный подходы [2].

1. Любая педагогическая технология с позиций системного подхода представляет собой проект педагогической системы, реализуемый в образовательной практике. Исходя из этого, модульная организация обучения с полным основанием может быть отнесена к социально-педагогическим системам, для которых характерны такие признаки как состав, структура, связи с внешней средой. Социально-педагогические системы изначально являются целенаправленными, так как они проектируются и функционируют с заранее определенными целями. Вариативность подцелей и действий по их достижению делает их многофункциональными, гибкими и независимыми от внешней среды. Именно этими свойствами обладают модульные программы и их отдельные учебные модули. При модульной организации обучения управление рассматривается как целенаправленная деятельность субъектов, обеспечивающих оптимальное функционирование и развитие управляемой системы, перевод ее на новый, качественно более высокий уровень по фактическому достижению цели с помощью соответствующих необходимых оптимальных педагогических условий, способов, средств и воздействий. Поскольку ведущими звеньями (субъектами) педагогической системы являются студент (группа студентов) и

преподаватель (педагогический коллектив), то они в условиях реализации модульного обучения приобретают характер паритетности и сотрудничества, что и определяет гуманистическую ориентацию технологии модульного обучения [1].

2. Деятельностный подход к обучению предполагает, что оно будет эффективно только при такой организации, когда студент занимает в учебном процессе не только позицию объекта, но и активного субъекта, усваивая учебный материал в деятельности. Только при этом условии процесс обучения сможет обеспечить осознанное и прочное усвоение знаний и развитие познавательных способностей обучающегося. Такой подход предусматривает, что студент должен учиться сам, а преподаватель – осуществлять мотивационное управление его обучением, другими словами, его мотивировать, организовывать, консультировать и контролировать его учебную деятельность. Технология модульного обучения обеспечивает его перевод на субъект-субъектную основу, развитие мотивационной сферы обучающегося, его самостоятельности, умения осуществлять самоуправление учебно-познавательной деятельностью.

3. Личностный подход к проектированию и реализации модульной технологии обучения предусматривает учет индивидуальных особенностей личности каждого студента, что находит воплощение в разработке индивидуализированных программ обучения, в возможности выбора студентами интересующих их элективных курсов, в выборе тематики реальных курсовых и дипломных проектов, отражающих актуальные проблемы предприятий и учреждений железнодорожного транспорта, на которых они работают, проведение индивидуальных консультаций и т.п. [3].

Теоретико-методологической базой технологии модульного обучения являются [4]:

- теория поэтапного формирования умственных действий, разработанная П.Я. Гальпериным и другими отечественными учеными-психологами, одним из ведущих понятий которой является ориентировочная основа деятельности;

- теория программированного обучения, отдельные положения которой определяют четкий алгоритм и логику действий обучающегося, его активность и подкрепление своих действий на основе самоконтроля, индивидуализированный темп его учебно-познавательной деятельности;

- системный подход к модульному обучению отражен в гибком управлении деятельностью обучающихся, переходящей в режим самоуправления;

- рефлексивный подход к процессу модульного обучения основан на идеи рефлексивного управления учебно-познавательным процессом, при котором обучающийся – студент осознает смысл своей деятельности;

- теоретические основы дифференциации, оптимизации и проблемности, отраженные в принципах и правилах модульного обучения, в отборе методов и форм его реализации.

Не менее значимым для модульной технологии оказалось и направление дидактики, связанное с формированием у обучающихся познавательного интереса. Для основоположников этого направления было абсолютно ясно, что активизация познавательной деятельности в процессе обучения во многом зависит от наличия у обучаемых познавательных интересов и их реализации в учебной работе. «Познавательный интерес, - писала Г.И. Щукина, - является качеством личности человека, составляющим тот важнейший мотив учения, который лежит в основе положительного отношения учащихся к школе, к знаниям, который побуждает учиться с охотой, связан с радостными переживаниями от умственного труда» [6]. Г.И. Щукина подчеркивает, что познавательный интерес, как свойство личности, не дается человеку от природы, поэтому необходима целенаправленная систематическая работа по его формированию и развитию. Этот вывод подтверждался исследованиями, показавшими, что в процессе обучения имеет место использование трех видов познавательных интересов обучающихся:

- при помощи содержания учебного материала;
- в ходе организации учебной деятельности;
- на основе отношений, которые складываются в учебном процессе между субъектами образовательного процесса.

Высшим уровнем развития познавательных интересов принято считать наличие у обучающихся потребности в самообразовании, выражающееся в стремлении к постоянному совершенствованию знаний, умений и навыков, к развитию способностей и приемов умственной деятельности.

Идея познавательного интереса вполне может рассматриваться в качестве предпосылки модульного подхода в обучении, она повлияла на появление в модулях разных уровней (занятие, тема, курс) принципа нарастания интереса, реализация которого связана с аспектами, выделенными Г.И. Щукиной.

Для внедрения модульного обучения требуется, прежде всего, разработка модульной программы, разработка которой является трудоемким процессом, предъявляющим высокие требования к педагогической и методической компетентности разработчиков-составителей.

Сущность модульного обучения состоит в том, что обучающийся более самостоятельно или полностью самостоятельно может работать с предложенной ему индивидуальной учебной программой, включающей в себя целевую программу действий, банк информации и методическое руководство для достижения поставленных дидактических целей [2].

В зависимости от способов использования технологии, содержание модулей может быть предназначено для индивидуального обучения одного студента или же для обучения группы студентов с применением индивидуализированного подхода к каждому. Возможно также формирование и альтернативных модулей, в которых представляются различные подходы к изложению одного и того же материала [1]. Обучающемуся предоставляется возможность выбора модулей для самостоятельного изучения материала. При этом акцент делается на деятельности обучающегося, а не деятельности преподавателя, т.к. модульное обучение требует активной познавательной деятельности и прямой ответственности обучающегося за результат своего учения.

Важной чертой модульного обучения является роль преподавателя. При модульном обучении он должен обладать весьма высокой компетентностью, позволяющей ему отвечать на те сложные вопросы творческого характера, которые могут возникать у обучаемых при работе с модулями [4].

Усвоение знаний, умений и навыков в модульном обучении строится через систему действий. Контролирующий блок позволяет определить результаты усвоения учебного элемента. Контрольные вопросы и задания соотносятся с поставленной целью. Оценка усвоения не предусматривает выставления отметок по пятибалльной или какой-либо другой шкале. Оценка выставляется по принципу «да - нет», «принято - не принято», так как считается, что обучаемый либо может реализовать навык в соответствии с оговоренными требованиями и стандартами при заданных условиях, либо он не сможет это сделать. В результате у обучающихся пропадает неуверенность, боязнь оценки, учащиеся, общаясь в парах или малых группах, овладевают организационными, коммуникативными способностями.

Взаимосвязь различных форм обучения при модульной организации учебного процесса позволяет целенаправленно управлять научно-методической работой преподавателя. Гибкое построение содержания обучения, интеграция различных его видов и форм, комфортный темп работы обучаемого, бесстрессовая готовность учащихся к оценочной деятельности – залог успеха высокого уровня конечных результатов модульного обучения.

Список использованной литературы:

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М., 2005
2. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике. – Рига, «Эксперимент», 1998.
3. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекций. Изд. 4-е перераб. и доп. – М.: Юрайт-М., 2001.
4. Михалькевич В.Н. Инновационные педагогические технологии: [учебное пособие] / [В.Н. Михалькевич, В.М. Нестеренко, П.Г. Кравцов] – Самара: СамГТУ, 2004.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 2008.
6. Щукина Г.И. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении: [учебное пособие]. – М.: Просвещение, 2004.

МРНТИ 14.35.09

Сафаргалиева А.Ы.¹, Жумабаева А.Е.²

¹к.п.н., Казахский национальный педагогический университет им. Абая, Алматы, Казахстан

²д.пед.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет им. Абая, Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИНТЕРЕСА СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВУЗА В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ РУССКИЙ ЯЗЫК»

Аннотация

Современные представления о профессиональном труде учителя начальных классов как динамично развивающемся субъекте образования неизбежно меняют качество его профессиональной подготовки. Для педагога начального образования знание профессионального русского (казахского) и английского языков становится необходимым средством общения в профессиональной среде. В статье определяются педагогические условия формирования межкультурно-коммуникативной компетенции будущих учителей начальных классов в процессе изучения дисциплины «Профессиональный русский язык» на уровне базовой стандартности LSP, ориентированной на академическое общение и профессиональную деятельность студентов в условиях полиязычной научно-образовательной среды. Исследуются стержневые компоненты педагогического процесса. Выявляются особенности профессиональной подготовки: после изучения дисциплины студенты смогут изучать дополнительную литературу на русском языке для освоения предметов по специальности (педагогическое мастерство, культура речи, история методики обучения языку и математике в начальной школе, социальная педагогика, методика обучения письму).

Ключевые слова: профессиональный русский язык, профессиональный интерес, учебный процесс, казахское отделение, педагогика и методика начального обучения.

Аңдатпа

Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби еңбегіне үдемелі қарқынмен дамитын, қазіргі заман талаптарына сай білім беру субъектісі ретінде қарау оны кәсіби даярлау сапасын өзгертері сөзсіз. Бастауыш білім педагогы кәсіби ортада қарым-қатынас жасауы үшін кәсіби орыс (қазақ) және ағылшын тілдерін білуі қажет. Мақалада «Кәсіби орыс тілі» пәнін оқу үдерісінде болашақ бастауыш сынып мұғалімінің көптілді ғылыми-білім беру ортасы жағдайындағы академиялық қатынас пен студенттің кәсіби іс-әрекетіне бағдарланған LSP деңгейіндегі мәдениаралық-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары анықталады. Педагогикалық үдерістің өзекті компоненттері зерттеледі. Кәсіби даярлаудың ерекшеліктері айқындалады: пәнді меңгеріп болғаннан кейін студенттер мамандық бойынша пәндерді (педагогикалық шеберлік, сөйлеу мәдениеті, бастауыш мектепте тілді және математиканы оқыту әдістемелерінің тарихы, әлеуметтік педагогика, жазуға үйрету әдістемесі) игеру үшін орыс тіліндегі қосымша әдебиеттерді оқып үйрене алады.

Түйін сөздер: кәсіби орыс тілі, кәсіби қызығушылық, оқу үдерісі, қазақ бөлімі, бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі.

Abstract

Modern ideas about professional labour of teacher at primary school as dynamically developing subject of education, change quality of his professional preparation. For the teacher of primary education knowledge of professional Russian (Kazakh) and English languages becomes the necessary means of intercourse in a professional communication. In this article the pedagogical terms of forming cross-cultural-communicative competence of future primary teachers are determined in the process of study the discipline «Professional russian» at the level of base standardness of LSP, which are oriented to the academic communication and professional activity of students in polylingual science forming educational activity. The features of professional preparation come to light and the key components of pedagogical process are investigated. It is shown that after the study of this discipline students will be able to study additional literature in Russian language for mastering the following objects: pedagogical mastery, culture of speech, history of methodology in language teaching, math teaching at primary school, social pedagogics and writing skills teaching.

Key words: professional russian, professional interest, educational process, kazakh department, pedagogy and methods of primary education.

В процессе становления личности студента как будущего учителя огромную роль играют факторы, связанные с формированием профессионального интереса (от лат. profiteor – объявляю своим делом и interest – важно), который является важным условием для развития профессиональных способностей,

формирования личностной конкурентоспособности будущего педагога. В структуру профессионального интереса входит несколько взаимосвязанных и взаимозависимых компонентов: познавательный, эмоционально-волевой и потребностно-деятельностный. Познавательный компонент предполагает более глубокое знакомство обучаемых с содержанием профессиональной деятельности. Эмоционально-волевой компонент характеризует их положительное отношение к определенному роду деятельности и стремление к преодолению трудностей в процессе овладения профессией. Потребностно-деятельностный компонент включает не только потребность в конкретной деятельности, но и активность в овладении профессией [1].

Появление интереса к профессии во многом зависит от тех возможностей, которые заключены в предметах, формирующих специалиста. Поскольку специальность «Педагогика и методика начального обучения» относится к разряду лингвоинтенсивных, то одним из таких предметов является «Профессиональный русский язык», целью которого является достаточный уровень освоения LSP «как «инструмента» для решения интеллектуальных и социальных задач в будущей профессиональной деятельности с учетом межкультурного фактора» [2, с.19].

Профессиональный русский язык – это особая функциональная разновидность литературного языка, обслуживающая профессиональную сферу общения. Основное назначение дисциплины состоит в обеспечении качественного уровня языковой и профессиональной подготовки учителя начальной школы, обусловленного социальным заказом общества на современном этапе его развития. К основным требованиям, характеризующим профессионально-ориентированную языковую компетентность, относятся:

- 1) владение профессиональными терминами и понятиями (общенаучная, узкоспециальная терминология на русском языке);
- 2) умение читать и переводить тексты по специальности;
- 3) слушание, понимание и конспектирование лекций и сообщений на русском языке;
- 4) письменное оформление и передача необходимой информации, в частности, составление рефератов, резюме, аннотаций, тезисов на русском языке и др.;
- 5) ведение деловых бесед и диалогов профессионального характера;
- 6) знание лингвострановедческих реалий стран изучаемого языка;
- 7) знание разговорных штампов и профессиональных фразеологических оборотов;
- 8) употребление норм делового этикета;
- 9) сопоставление русского языка с родным, осознание особенностей каждого;
- 10) понимание важности изучения русского языка и потребности пользования им как средством профессионального общения в условиях вхождения нашей страны в мировое сообщество;
- 11) владение информационной компетенцией – умение работать с книгой, учебником, справочной литературой, словарями, использование перевода, нахождение необходимой информации в библиотеках и Интернете;
- 12) владение компенсаторными умениями – умение выходить из трудного положения при дефиците языковых средств за счет, например, перифраз, использования синонимов и др. [3].

Когнитивно-лингвообразовательные возможности дисциплины направлены на интеграцию знаний по различным дисциплинам специальности (педагогические технологии, педагогическое мастерство, различные методики обучения и др.), где интегратором выступает язык, как средство образования и формирования готовности будущих учителей начальных классов к профессиональной деятельности. Цель преподавания дисциплины – профессионально-ориентированное обучение языку – комплексная, включающая в себя практическую (ведущую), образовательную, развивающую и воспитательную цели, которые находятся в тесном взаимодействии с задачами подготовки будущих учителей.

Необходимым качеством носителя данного языка становится профессионализм, который требует владения понятийно-категориальным аппаратом педагогической сферы деятельности и соответствующей системы терминов. Примеры, иллюстрирующие это положение, в нашей педагогической практике многочисленны. Так, в тематический план дисциплины входят разделы: а) «Профессиональная психолого-педагогическая терминология на русском языке», позволяющая студентам изучить основные общенаучные и специфические термины профессии учителя начальных классов и их употребление на русском языке; знакомит с терминологическим аппаратом основных психолого-педагогических дисциплин: «Педагогика», «Психология», «Технологии обучения», «Теория воспитания»; б) «Профессиональная методическая терминология учителя начальных классов», позволяющая научиться применять узкоспециальные

методические термины различных дисциплин начальных классов, адаптироваться в текстах профессионального содержания, осуществлять коммуникацию на профессиональном русском языке.

Для осмысленного понимания терминологии необходима не только общая информация о значении термина, но и знание о его связях и отношениях с другими элементами терминосистемы в целом, об особенностях употребления термина в речи, его этимологии, грамматической и стилистической характеристиках, необходимости полного представления лексико-семантической структуры и семантики термина на родном языке студентов. Терминология педагогики и методики начального обучения представляет значительный интерес с точки зрения изучения ее системности, семантико-структурных особенностей, источников пополнения, стилистической сочетаемости, фонофых особенностей (*дескриптор, модерация, рефлексия, рубрика, критериальное оценивание, сквозная тема, суммативное оценивание, формативное оценивание и пр.*). Следует обратить внимание на структурную типологию данного пласта лексики, представленную не только однословными наименованиями, разнообразными по способам словообразования (*компетентность, компетенции, субкомпетенции, портфолио и пр.*), но и перифрастическими номинациями, различными по структуре и семантике (*контекстное обучение, дивергентное мышление, краткосрочное планирование, таксономия Блума, эмоциональный интеллект и пр.*). Многие из них попадают в общий язык, и, не отрываясь от терминологической семантики, развивают вторичные, собственно лексические значения. Только лишь имея наиболее полное представление о терминах, студенты смогут свободно оперировать ими при написании научных работ, в устных выступлениях на конференциях и беседах на научные темы.

Целям профессиональной подготовки будущего учителя начальных классов служит текстовый материал из учебной, научно-популярной и специальной литературы, рекомендуемой программами специальности «Педагогика и методика начального обучения». Организация учебного процесса обуславливает включение системных предтекстовых, притекстовых и послетекстовых заданий, обеспечивающих воздействие на интеллект через интенсивную языковую деятельность. При формировании интеллектуальных умений акцент делается на работу с информацией текста. К дескрипторам уровня LSP относятся следующие: сформировать знание о композиционно-смысловой организации научного текста, уметь определять типы, объем и виды дополнительной научной информации, заложенной в тексте; осуществлять компрессию текста как основного вида структурно-смысловой переработки текста: на основе определенных операций с текстом по специальности строить тексты вторичных жанров – конспекты, назывной, вопросный, сложный, тезисный планы, аннотации, рефераты, рецензии, отзывы, резюме-выводы; формулировать тему, определять языковые средства организации текста и использовать их при порождении собственных текстов по теме; сформировать знание о культуре речи и о критериях культуры речи для дальнейшего развития коммуникативно-межкультурной и профессиональной компетенции достаточных для установления личных, культурных и профессиональных контактов с носителями языка, обмена опытом и ведения деловой дискуссии и переписки. К творческим умениям относят умение генерировать идеи, для чего необходимы знания в разных областях, умение находить не одно, а несколько решений проблемы, умение прогнозировать последствия того или иного решения. К коммуникативным навыкам относятся: умение вести дискуссию, слушать и слышать собеседника, отстаивать свою точку зрения, находить компромисс с собеседником, лаконично излагать свою мысль.

Развитие педагогического мышления достигается особым построением практических занятий, обеспечивающим не только усвоение программного материала, но и формирование определенного педагогического мировоззрения, воспитание потребности постоянно пополнять свои знания путем самообразования. Наиболее верный способ осуществления этих задач – это максимальная активизация мыслительной деятельности студента, создание ситуации познавательного поиска. Целесообразными для использования на практических занятиях могут стать такие формы, как: круглый стол, семинар-диалог, деловая игра, микропреподавание и т.д.

В основе «круглого стола» лежит принцип коллективного обсуждения проблем. Работая за «круглым столом», будущие педагоги обмениваются информацией, усваивают новый материал, учатся анализировать, обосновывать и отстаивать свое мнение, прислушиваться и понимать точку зрения других. Занятие в форме «круглого стола» наиболее плодотворно протекает в том случае, когда вопросы, выносимые на обсуждение, содержат профессионально или лично значимую проблему, трансформируются на конкретные ситуации, с которыми студенты сталкиваются в собственной жизни, предполагают неоднозначность ответов, требуют доказательства выдвигаемых предположений, суждений, идей. Темы

заданий поискового характера для занятий в форме «круглого стола» – многообразны: «Новые стандарты начального образования», «Конкурентоспособный педагог – миф или реальность?», «Профессиональная этика и подлинный профессионализм», «Критериальное оценивание учебных достижений обучающихся в рамках обновления содержания образования», «Речевая профессиональная культура учителя начальных классов».

Семинар-диалог является особой формой обучения. Диалоговое общение, как основной способ познания субъективного мира самого себя, других людей и человеческих отношений, отвечает и природе профессиональной деятельности педагога, и специфике педагогического знания. Основными принципами диалога выступает организация равноправного и равнопозиционного общения партнеров, инициирование активности всех собеседников, пробуждение различных типов мышления в ситуациях «учебного незнания». На занятиях с использованием данной формы происходит актуализация запросов, потребностей, основных затруднений; обсуждение вопросов-сомнений, вопросов-размышлений; выдвижение оригинальных гипотез; осмысление различных точек зрения. Особенность диалога заключается также в том, что ему чужды категоричность и окончательность суждений, стремление найти единственно правильный ответ. Ситуация неразрешенного спора становится здесь определяющей, а открытый финал – закономерностью. На занятиях, построенных с использованием данной формы обучения, студенты делятся мыслями, идеями, результатами поисков, обсуждают подходы и взгляды с разных точек зрения, могут занимать различные социальные и профессиональные позиции. Например, задачи на выяснение эффективности приема или методического средства, на определение эффективности системы упражнений в обновленных учебниках по предметам начальной школы; на осмысление, доказательство теоретических положений внедрения новых стандартов образования в начальной школе (*н-р, Как вы оцениваете систему критериального оценивания?*) и т.д. По итогам занятия студенты получают установку на дальнейшее исследование и продвижение обсуждаемой темы с целью решения актуальных профессиональных и личностных проблем.

Деловые игры предполагают специальную организацию деятельности будущих учителей начальных классов, имитирующую реальный педагогический процесс и сочетающую в себе как познавательные, так и игровые элементы. Они выполняют инструментальную, гностическую, социально-педагогическую функцию, позволяют обучать студентов управлению, ориентированы на практическое применение педагогических знаний на практике. В деловых играх структура познавательной деятельности будущих педагогов максимально приближена к структуре профессионального труда. В них происходит ориентация на содержательные характеристики учительской работы. Деловые игры позволяют накладывать систему подлежащих усвоению педагогических знаний на матрицу типовых школьных ситуаций. Разновидностями игровых форм, целесообразных для использования на занятиях по дисциплине «Профессиональный русский язык», могут стать «Актуальное интервью», «Педагогическая консультация», «Аукцион: поиск творческих идей». Отдельного внимания заслуживает такая игровая форма, как «Микро-преподавание». Данная форма раскрывается как особая модель позиционного обучения студентов. Она предполагает реализацию специфики педагогического знания и особенностей профессиональной деятельности педагога через определенные позиции и функции участников занятия. Формирование профессионального интереса и педагогического чутья достигается путем поиска ответов на вопросы, тренирующие логику мышления, требующие комплексного применения знаний по педагогике, психологии и методике (*Определите тему урока, исходя из содержания данного текста. Скажите, какую цель поставит учитель на данном уроке? Выявите действия учителя, направленные на активизацию познавательной деятельности учащихся, опишите их. Как и когда вы сообщите тему нового урока? Что вы предпримите, если ученик неправильно ответит на ваш вопрос? Каковы особенности использования самооценивания и взаимооценивания в 1 классе?*).

Рассмотренные формы организации занятий позволяют включать в контекст педагогической деятельности различные типы педагогического знания, способствуют формированию важнейших компетенций и компетентностей, благоприятствуют становлению основных профессиональных позиций, создают условия для возникновения особых, ценностно-смысловых отношений у субъектов к изучаемому материалу.

Дисциплина «Профессиональный русский язык» реализует как традиционные принципы университетского образования (фундаментальность, системность и систематичность, соединение теоретической подготовки с практической, учебного процесса с научно-исследовательской деятельностью, воспитание и образование студентов средствами русского языка), так и инновационные образовательные программы,

технологии, формы и методы организации образовательного процесса, что способствует в конечном счете подготовке педагога-профессионала. После изучения дисциплины студенты смогут изучать дополнительную литературу на русском языке для освоения дисциплин: педагогическое мастерство, культура речи, история методики обучения языку и математике в начальной школе, социальная педагогика, методика обучения письму. А также смогут использовать полученные умения для написания научных работ: статей, рефератов и пр. Смогут участвовать в студенческих научных конференциях.

Итак, профессиональная направленность дисциплины «Профессиональный русский язык» находит свое выражение в том, что студент получает знания, необходимые учителю: навыки логического мышления применительно к языковому материалу, лингвистическое мировоззрение, умение самостоятельно изучать и решать теоретические и практические вопросы, хорошее знание программы начальной школы, умение научно, в лингвометодическом плане комментировать школьные учебники и дидактический материал.

Расширение международных связей, использование русского языка как языка международного общения, вхождение нашего государства в мировое сообщество сделало русский и иностранный язык реально востребованным государством, обществом и личностью. Русский для казахоязычных, казахский для русскоязычных и иностранный язык для обеих категорий студентов стал в полной мере осознаваться как средство общения, средство взаимопонимания специалистов в конкретной сфере деятельности, средство приобщения к иной национальной культуре и как важное средство для развития интеллектуальных способностей студентов, их общеобразовательного потенциала.

Список использованной литературы:

1 Агафонова С.Ю. Система формирования профессионально-педагогической направленности будущих учителей начальных классов в педагогическом колледже // Молодой ученый. – 2015. – №12. – С. 692-696.

2 Кунанбаева С.С. и др. Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан. Проект. – Алматы, 2004. – С.19.

3 Типовая учебная программа. Дисциплина: «Профессиональный русский язык», КазНПУ им. Абая, 2016.

МРНТИ 14.25.09

Г.Е. Ищанова¹

¹*Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің аға оқытушысы, магистр,
Атырау қ. Қазақстан, e-mail: zhide.tanatarova@mail.ru*

**БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ДАЯРЛАУДА ЖАҢАРТЫЛҒАН
БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ**

Аңдатпа

Қазақстан педагогикасының алдында бірінші кезекте әлемдік озық тәжірибе негізінде мектепте білім беру мазмұнын түбегейлі жаңарту міндеті тұр. Қазақстан әлемдік қауымдастықта өзін сенімді түрде мәлімдей алатын, алдына жоғары мақсаттар қойған жас мемлекет. Білім әрқашан мемлекеттің, адам қызметінің маңызды ресурсы және стратегиялық тұрғыдан экономикалық өсуі мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін маңызды саласы болды. Сондықтан, әлемнің барлық елдері өзінің бәсекелестік позициясын нығайтуға ұмтыла отырып дәл осы саланы дамытуға тырысады.

Түйін сөздер: білім, сапалы білім, бағдарлама, жаңартылған білім, стандарт, бәсекеге қабілетті, нормативті құжат, әдіс.

Аннотация

Г.Е. Ицанова¹

¹старший преподаватель Атырауского государственного университета им. Халелы Досмухамедова,
г. Атырау, Казахстан. e-mail: zhide.tanatarova@mail.ru

РОЛЬ СОДЕРЖАНИЯ ОБНОВЛЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Перед казахстанской педагогикой стоит задача кардинального обновления, в первую очередь содержания школьного образования на основе передового мирового педагогического опыта. Казахстан – молодая страна, которая уверенно заявляет о себе в мировом сообществе и ставит перед собой высокие цели. Образование всегда было и будет стратегически важной сферой человеческой деятельности, важнейшим ресурсом страны, который обеспечивает ее экономический рост и конкурентоспособность. А потому все страны мира, стремясь укрепить свои конкурентные позиции, стараются развить именно данную сферу.

Ключевые слова: образование, качественное образование, программа, обновленное образование, стандарт, конкурентоспособной, нормативный документ, метод.

Abstract

G.Icschanova¹

¹senior teacher, ASU named after H.Dosmukhamedov.
Atyrau, Kazakhstan. e-mail: zhide.tanatarova@mail.ru

THE ROLE OF MAINTENANCE OF THE RENEWEDEDUCATION IS IN FORMING OF FUTURE TEACHERS

The Kazakh pedagogic task is a fundamental upgrade in the first place the content of school education based on best international teaching practices. Kazakhstan is a young country, which is confidently asserting itself in the world community and sets high goals. Education is and has always been a strategically important sphere of human activity, the most important resource of the country, which provides its economic growth and competitiveness. But because all countries of the world in order to strengthen its competitive position, trying to develop this sphere.

Key words: education, quality education, program, updated education, standard, competitive, regulatory document method.

XXI ғасыр қоғам өмірінің әр түрлі саласында үнемі өзгеріп отырған маңызды ғаламдық үдерістерімен сипатталады. Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылға дейінгі «Білім беруді дамыту» бағдарламасы: Экономиканың орнықты дамуы үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету арқылы адами капиталды дамыту, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру деген алдына үлкен мақсат қойып отыр. Соның ішінде, бағдарламалық мақсатқа көз жүгіртсек: жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене бітімі және рухани дамыған азаматын қалыптастыру, тез өзгеретін әлемде оның табысты болуын қамтамасыз ететін білім алудағы қажеттілігін қанағаттандыру, еліміздің экономикалық әл-ауқаты үшін бәсекеге қабілетті адами капиталды дамыту, 12 жылдық оқыту моделіне көшу деп көрсетілген, яғни бүгінгі білім берудегі басты мақсат білім, біліктілік, дағдылар жүйесі ғана емес, осы білімді өмірде қолдана алу, өз бетімен білім алу, өзгерістер заманында тиімді өмір сүріп, жұмыс істеу дағдыларын дамыту, осы мақсат негізінде сапалы білім беру міндеті айтылады [1].

Қай кезеңде, қай қоғамда болсын жеке тұлғаның қалыптасуы ұстаздан басталады. Ұрпақ тәрбиесі – өте күрделі, нәзік те жауапты іс. Сол себепті де мұғалімнің алдында болашақ ұрпақты қалай оқыту, олардың әрқайсысының бойына Отанға сүйіспеншілік, қоғам игілігіне еңбек ету қажеттігін қалай қалыптастыруға болады деген сұрақтар тұруы заңды. Ендеше бұл мәселе бойынша бірінші орында мұғалім басты тұлға. Болашақ ұрпағымыздың қандай болып шығуы оған білім мен тәрбие беруші бүгінгі мұғалімнің сапасына, білімділігі мен іскерлігіне, тәжірибесіне байланысты.

Білім саласындағы түбегейлі өзгерістер ұстазға үлкен жауапкершілікті талап етеді. Өздігінен білім алатын, жан-жақты ізденетін, алдағы өмір жолын өзі болжай алатын тұлға тәрбиелеу-ұстаздың қолында. ҚР-ның Президенті Н.Назарбаевтың 2012 жылғы жолдауында елімізде білім сапасын арттыру бағытын жүзеге асыру мақсатында ұстаздардың біліктіліктерін арттыру мәселесін көтерді. Осы бастаманың негізінде Кембридж университетінің бағдарламасы бойынша ҚР-да «Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын» іске асыру мақсатында курс жұмыстары жүргізіліп

келеді. Курстың міндеті-ұстаздардың шеберлік деңгейі мен белсенділік, табыстылық нәтижелерін шындап, мектептегі оқу-тәрбие жұмысын жоғары деңгейге көтеру [2].

Елбасымыздың айтқандай болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін, заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 30 елдің қатарына жеткізетін – білім. Ғылым мен техниканың күн санап өсуіне байланысты педагогика ғылымының теориясы мен оқыту үрдісі де түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Соған орай оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр. Осы тұрғыда әр пән мұғалімдерінің оқыту әдістерін, жаңа технологияларды таңдап пайдалану және авторлық үлгілерді қолдану мүмкіндігі берілген.

Ұрпаққа саналы білім беру - қай заман болмасын адамзат алдында тұрған басты міндет. Білімнің жаңа мазмұнын жүзеге асыру үшін заман ағымына орай оқу үрдісіне жаңа технологиялар қажет. Жаңалықты меңгеру мен жүзеге асыруда дұрыс түсінбеу үлкен кедергіге әкеледі.

Жаңартылған білім беру бағдарламасы мақсаты мен міндеттерін айқындады. Айта кететін болсам, *бағдарламаның мақсаты:*

- бастауыш сынып пәндері бойынша білім беру бағдарламасын жаңарту және критериялды бағалау жүйесін енгізу тұрғысынан мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін жетілдіру.

Бағдарламаның міндеттері:

- бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымымен, ондағы материалдардың күрделілігінің өсу ретімен, мазмұнымен және мақсаттарымен таныстыру;

- бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес келетін педагогикалық тәсілдерді түсінуін және қолдана білуін қамтамасыз ету;

- бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасындағы оқу мақсаттарына қол жеткізу мақсатында критериялды бағалау жүйесін түсініп, қолдана білуін қамтамасыз ету;

- мұғалімдердің бойында орта білім мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасын іске асыру үшін қажетті дағдыларды қалыптастыру.

Негізінен жаңартылған білім жүйесі құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама. Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АҚТ-ны қолдану, коммуникативті қарым-қатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу, функционалды сауаттылықты, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау жүйесі, бағалаудың тиімді стратегиялары) курс барысында ұғындық. Жаңартылған білім беру бағдарламасының ерекшелігі спиральді қағидатпен берілуі. Оған оқу мақсаттары зерделей отыра тапсырмаларды ықшам сабақтарды құрастыру барысында көз жеткіздік. Бағалау жүйесі де түбегейлі өзгеріске ұшырап, критериялық бағалау жүйесіне өтеді. Критериялды бағалау кезінде оқушылардың үлгерімі алдын-ала белгіленген критерийлердің нақты жиынтығымен өлшенеді.

Білім берудің тиісті деңгейлері Мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандарты деген не?

- бастауыш білім берудің жалпы білім беретін бағдарламаларын жүзеге асыратын білім беру ұйымдарындағы білім беру үдерісін ұйымдастыруға арналған негізгі құжат болып табылады, себебі:

- оқушылардың дайындық деңгейіне, бастауыш білім беру мазмұнына, оқушылардың ең жоғары жүктемесіне қойылатын талаптарды айқындайды, мөлшерлейді:

- мектеп қызметкерлерінің іс-әрекетін, оқушылар, ата-аналар, қоғамдық өкілдері, барлық білім беру деңгейінің басқарушыларының іс-әрекетін, білім беру үдерісінің барлық субъектілерінің даму үдерісін реттейді.

Жаңа білім беру стандартының маңызды ерекшелігі болып табылатын факт – тұңғыш рет осы түрдегі нобайлы құжатта орта білім берудің құндылықтары қатарына бүкіл ғұмыр бойы оқудың кіргізілуі. Бастауыш білім берудің жаңа стандартының жобасында атап өтілгендері: білімдерді шығармашылықпен қолдану, сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын орындай білу қабілеті, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, коммуникация тәсілдері мен тілдік дағдыларды қолдану, топта және жеке жұмыс істей білу қабілеті.

Оқу бағдарламасы – оқытудың мазмұнын сипаттайды. Бастауыш мектепте оқыту бағдарламасы олардың жас ерекшелік мүмкіндіктері оқушыларды оқыту мақсатына сәйкес келуі тиіс. Сондықтан, ең бірінші оқыту мазмұнының басты деген талаптарына тоқталайық:

– оқу пәндерінің сандық және сапалық ерекшеліктері;
– оқыту мазмұны әрбір оқу пәнінің мазмұнына сәйкестігі;
– тақырыптық тараулар мол мазмұнды және оқушы тұлғасын дамытушылық сипатта болып келмеуі;
– әр тарау көлемі мәліметтер қорына байланысты түрлі мөлшерде берілуі. Бұл тәсіл оқытудың негізгі бағыттарына, яғни білім, білік, дағдыны меңгерулеріне жақсы әсер етеді. Мұндай әдіс оқытудың жаңа бағыттарын шешуге, яғни балалардың қабілетін жүйелі ой санасын ашып, одан әрі дамытуға мүмкіндіктер беретіндей болуымен маңызды. Бағдарлама бөлімдері арасында және пәндер арасында өзара мазмұнды қарым-қатынас болмауы оқушының жүйелі ойлауы мен дамуына кері әсер етеді. Нәтижесінде баланың дүниеге деген тұтас, жалпы көзқарасын қалыптастыруда қиындықтар туады.

Жаңа білім беру стандартының маңызды ерекшелігі болып табылатын факт – тұңғыш рет осы түрдегі нобайлы құжатта орта білім берудің құндылықтары қатарына бүкіл ғұмыр бойы оқудың кіргізілуі. Бастауыш білім берудің жаңа стандартының жобасында атап өтілгендері: білімдерді шығармашылықпен қолдану, сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын орындай білу қабілеті, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, коммуникация тәсілдері мен тілдік дағдыларды қолдану, топта және жеке жұмыс істей білу қабілеті.

Оқу бағдарламасы оқыту үдерісін оқушылардың пән салалары бойынша білім мен біліктерді саналы түрде меңгеруі үшін әр пәннің әдістемелік әлеуетін қолдануға, оқу, жоба, зерттеу іс-әрекеттері тәсілдерін меңгеру арқылы дербестігінің дамытуға, әлеуметтік-мәдени кеңістікте орнын таба білуі үшін біліктерді меңгеруге бағыттайды.

Оқу бағдарламасы оқыту үдерісін оқушылардың пән салалары бойынша білім мен біліктерді саналы түрде меңгеруі үшін әр пәннің әдістемелік әлеуетін қолдануға, оқу, жоба, зерттеу іс-әрекеттері тәсілдерін меңгеру арқылы дербестігінің дамытуға, әлеуметтік-мәдени кеңістікте орнын таба білуі үшін біліктерді меңгеруге бағыттайды.

Оқу бағдарламасында оқу-нормативтік құжаттың дәстүрлі міндеттері заманауи мектепте білім беру үдерісін ұйымдастырудың инновациялық тәсілдемелерімен үйлесімді сабақтасқан. Оқытудағы тәсілдемелер пән бойынша оқу бағдарламасының түбегейлі жаңа құрылымын құруда негізгі бағдарлары болып табылады. Құндылықтық - бағдарлық, іс-әрекеттік, тұлғалық-бағдарлық, коммуникативтік тәсілдемелер білім берудің классикалық негізі ретінде оқыту мақсаттарының жүйесі мен білім беру үдерісі нәтижелерінің басымдылығын арттыру үшін қолданылды, бұл оқу бағдарламасының жаңа құрылымында көрініс тапты.

Қазіргі кезеңде оқушының өз бетімен білімге ие болу барысында оның белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру оқу үдерісіне қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылады. Бұл тәсілдеме пәндік білімді, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды ғана емес, сонымен бірге өзінің жеке мүдделері мен болашағын сезінуге, сындарлы шешімдер қабылдауына мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттерді де меңгеруге ықпал етеді. Мұғаліммен бірлесіп шығармашылықпен айналысу және серіктес, кеңесші ретінде мұғалімнің қолдауы кезінде оқушының белсенді танымдық қабілеті тұрақты сипатқа ие болады [3].

Білім беру жүйесіне өзгеріс енгізуге қажетті факторларды айтатын болсам, ол:

- әлем стандартына сай білім беру;
- бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеу;
- табысты өмір сүру дағдыларын қалыптастыру;
- әлем азаматын тәрбиелеу;
- тәжірибелік дағдыларды дамыту;
- функционалдық сауаттылықты арттыру;
- мұғалімнің кәсіби шеберлігін жетілдіру.

Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев 2012 жылғы 27 қаңтардағы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына [Жолдауында](#) Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша бес жылдық ұлттық жоспарды қабылдау жөнінде нақты міндет қойды.

Ұлттық жоспардың мақсаты - Қазақстан Республикасындағы мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін жағдай жасау.

Ұлттық жоспардың міндеттері:

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудың отандық және халықаралық практикасын зерделеу.

2. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша шаралар жүйесін іске асырудың тетіктерін анықтау.

3. Білім мазмұнын жаңғыртуды қамтамасыз ету: стандарттар, оқу жоспарлары мен бағдарламалар.

4. Білім беру процесін оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу.

5. Мектеп оқушыларының білім сапасын бағалау және мониторинг жүргізу жүйесін дамыту.

6. Мектептің және қосымша білім беру жүйесі ұйымдарының материалдық-техникалық базасын нығайту [4].

Осыған орай бүгінгі таңда еліміздің білім беру жүйесінде оқыту үдерісін тың жаңалықтарға негізделген жаңа мазмұнмен қамтамасыз ету міндеті тұр. Сондықтанда терең білімді, өзгермелі жағдайға тез бейімделгіш, өзін-өзі саналы игеретін, бәсекелестік жағдайда өресі биік, азаматтық – тұлғалық бет – бейнесі қалыптасқан, рухани жан дүниесі бай тұлға тәрбиелеу қоғамның басты мақсаттарының біріне айналып отыр.

Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы – заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысына қанағаттандыратын тың бағдарлама. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр.

Жаңа бағдарлама мұғалімдерге қазіргі заманға оқыту әдістерін жеті модуль арқылы ұсынады.

1. Білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдер.

2. Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету.

3. Білім беру үшін бағалау және оқуды бағалау.

4. Білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану.

5. Талантты және дарынды балаларды оқыту.

6. Оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай білім беру және оқыту.

7. Білім берудегі басқарушы және көшбасшылық.

Білім мазмұнын жаңарту – білім беру бағдарламасының құрылымы мен мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен тәсілдерін қайта қарастыру болып табылады. Қазақстанда білім беру жүйесін модернизациялау бағытында жүргізіліп жатқан іс-шаралар мен олардың нәтижелері елімізде білім беру реформасының жаңа кезеңге өтуге бет алғанын көрсетуде. Елбасымыздың тапсырмаларында көрсетілгендей қазіргі мектеп партасында отырған балалар ертеңгі күні әлем кеңістігіне еркін ену үшін білім беру жүйесі халықаралық деңгейге көтерілуі керек. Осы мәселені жүзеге асыру мақсатында елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып 2016-2017 оқу жылында жаңартылған білім мазмұнына барлық бірінші сыныптар көшті.

Жаңартылған оқу бағдарламаларының мазмұндық ерекшеліктеріне тоқталып өтсек: - пән мазмұнын жобалаудың күрделілік ұстанымы, яғни білім мен біліктерді арттыруда оқу материалын тігінен, сондай-ақ көлденеңінен біртіндеп кеңейту (білімді тақырыптар бойынша және сыныптар бойынша күрделендіру); - таным заңдылығы мен пәндік операциялардың неғұрлым маңызды түрлері бойынша ойлау дағдысының деңгейлік жіктелімдеріне негізделген Блум таксономиясы бойынша оқыту мақсаттарының иерархиясы; - білім беру деңгейлері және тұтас оқыту курсы бойынша педагогикалық мақсаттардың пәнішілік байланыстарды барынша ескеруге мүмкіндік беру;

- бір білім саласы пәндері арасында, сондай-ақ пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру барысында «ортақ тақырыптардың» болу;

- бөлімдер мен ұсынылған тақырыптар мазмұнының уақыт талабына сәйкес болуы, әлеуметтік дағдылардың қалыптасуына назар аудару;

- оқу процесін ұзақ мерзімді, орта мерзімді, қысқа мерзімді жоспарлар түрінде технологияландырылу болып табылады.

Бастауыш білім беру мақсаты - келесі негізгі кең ауқымды дағдыларға:

- білімдерді функционалдық және шығармашылық қолдану;

- сыни ойлау;

- зерттеу жұмыстарын жүргізу;

- ақпараттық-коммуникативтік дағдыларды пайдалану;

- әр түрлі коммуникация тәсілдерін пайдалану;

- топта және жеке жұмыс істеу ептілігі;

- проблемаларды шешу және шешімдер қабылдау тәрізді білім, білік, дағдыларды оқушы бойында қалыптастыра оқушы тұлғасының үйлесімді дамуы үшін қолайлы білім беру кеңістігін құру деп көрсетілген.

Жаңартылған оқу бағдарламасы бойынша **сабақ беру тәсілі де өзгерді, әзірге жаңа бағдарламаның игілігін негізінен 1-сынып оқушылары көруде.** Қазір оқу-әдістеме қағидаты, сабақ беру тәсілі өзгеруде. Баланың сабақты терең түсінуі үшін түрлі сынақ-тәжірибелер, тренингтер өткізіледі. Оқушының ойлауына көп мән беріледі. Үш тілділік жөнінде сөз болғанда «мектеп табалдырығын енді аттаған балаға неге бірден шет тілін оқытады?» деп кейбір ата-аналар түсінбестік танытып жатады. 1-сыныпта балалар үш тілде сандардың, әріптердің атауларын үйренеді, яғни терминологияға көп көңіл бөлінеді. Жаңа оқу бағдарламасындағы тағы бір ерекшелік, тақырыптың пәнаралық біртұтастығының енгізілуі. Мысалы, оқушылар сауат ашу пәнінде саяхат тақырыбын өтсе, орыс және ағылшын тілдері де, математика да, сурет сабағы да, дене тәрбиесі де осы тақырып аясында болады. Сынып жоғарылаған сайын оқытылатын тақырып ауқымы күрделене түседі.

Бұрын балаға бірінші кезекте жазу үйретілсе, қазір баланың ойлау, сөйлеу мәнеріне жете назар аударылады. Оқушы өздігінен ізденіп, тәжірибелер жүргізуі арқылы білімді меңгеруі керек.

1-сынып оқушылары жаратылыстану, дүниетану пәндерін оқуды бастады. Жаратылыстануда химия, биология, физика топтастырылса, дүниетануда тарих пен география кіріктірілген. – Бұл жерде «физика мен химияны 1-сыныпта қалай оқиды?» деген заңды сұрақ туатыны белгілі. Бұл сабақтарда балаға жарық, ғарыш, магнит, тағы да сол сияқтылар не деген бағытта түсінік беріледі. Дүниетануда да солай. Олардың қасиеті және өзге де жағдайлары жөнінде сыныптары жоғарылаған сайын кеңірек айтыла бастайды. Мәселен, бұрын оқушылар 5-сыныпқа келгенше бұл пәндер жөнінде көп білмесе, енді олар біраз дайындықпен келеді. Бұралымды (спиральный) оқыту деп аталатын бұл жүйе – нәтижелі білімге қол жеткізудің бірден-бір жолы [3].

Өз ойымызды қорыта келе, жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында пәндерді оқытудың ерекшеліктері білім беруші мен білім алушының өзара қарым-қатынасы негізінде жүзеге асатын үдеріс. Бұл үдерістің бастамасы – оқу мен оқытудан бастау алады. Азат елдің айбынын асқақтатар саналы ұрпақ тәрбиелеу жолында білім бере отырып, ізгілікке бастау дәл осы жаңартылған білім беру мазмұнында жатыр.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасында білімді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2010 жыл. № 1118 жарлығы. pravo.ksu.kz.

2 Назарбаев Н.Ә. “Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты” атты Жолдауы, 27 қаңтар 2012. akorda.kz.

3 Оқу бағдарламасы (орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында). Бастауыш білім беру (1-сынып). 2016 ж. nao.kz/blogs/view/2/683?lang=kz.

4 Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы ҚР Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы №832 қаулысы. adilet.zan.kz/kaz/docs/.

УДК 378.2
МРНТИ 14.35.07

М.З. Джанбубекова¹

*¹п.ғ.д., профессор м.а. Шәкәрім атындағы Семей мемлекеттік университеті
Семей қ., Қазақстан*

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТІҢ МҰҒАЛІМІН КӘСІБИ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Бұл мақалада жаһандану мәселелері қарастырылады. Бұл, өз кезегінде, экономикалық, саяси, мәдени және ақпараттық байланыстардың өзара алмасуын қамтамасыз етеді. Сондай-ақ, жоғары білім беру педагогтарының кәсіптік даярлығы сапасын жүйелендіру мәселелерін шешу қажет. Экономикалық жаһандану үдерісі және әлемдік білім кеңістігінде қазақстандық білім берудің интеграциясы ерекше маңызды. Ғаламдық білім адамның әлемге кіруіне ықпал етеді. Бұл қазіргі заманғы экономикалық, мәдени, әлеуметтік және басқа деңгейлерде адамның үйлесімді интеграциясының негіздерінің бірі. Сондай-ақ, оның міндеті әлемді тану үшін мүмкіндіктерді кеңейтуді, өз елінің басқа елдермен өзара әрекеттесу механизмдерін түсінуді, елдің әлемдік қауымдастықта алатын орнын түсінуді қамтиды.

Мақалада біздің өткеннің тарихи дамуына қысқаша талдау бар. Адамның қазіргі заманғы моделі мен тұлғаны тәрбиелеу мәселесі әрдайым күн тәртібінде болғанын атап өтуге болады.

Түйін сөздер: кәсібилік, мұғалімнің қалыптасуы, білім беруді интеграциялау.

Аннотация

Джанбубекова М.З.¹

*¹д.п.н., и.о.профессора Государственного университета имени Шакарима
г. Семей, Казахстан*

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ФОРМИРОВАНИЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Данная статья отражает вопросы глобализации. Которые в свою очередь обеспечивают взаимобмен экономических, политических, культурных и информационных связей. Также отмечает, что необходимо решить проблемы систематизации осуществления качества профессиональной подготовки педагогов высшей школы. Особое значение имеет процесс экономической глобализации и интеграции образования Казахстана в мировое образовательное пространство. Глобальное образование способствует вхождению человека в мир. Является одним из основ гармоничного интегрирования человека в систему взаимосвязи на современном экономическом, культурном, социальном и других уровнях. Также в его задачи входят расширение возможностей познание мира, осознание механизмов взаимодействия своей страны с другими странами, понимание занимаемого места страной в мировом сообществе.

В статье проведён небольшой анализ исторического развития нашего прошлого. Можем отметить, что проблема личности и воспитания современной модели человека всегда были на повестке дня.

Ключевые слова: профессионализм, становление педагога, интеграция образования.

Abstract

M.Z. Dzhanbubekova¹

*¹doctor of pedagogical sciences, ass. professor of Shakarim university
Semei city, Republic of Kazakhstan*

PROFESSIONAL FORMATION OF THE TEACHER OF THE HIGHER SCHOOL

This article reflects the issues of globalization. Which, in turn, ensure the interchange of economic, political, cultural and information ties. Also notes that it is necessary to solve the problems of systematization of the implementation of the quality of vocational training of teachers of higher education. Of particular importance is the process of economic globalization and integration of Kazakhstan's education in the world educational space. Global education facilitates the entry of man into the world. It is one of the foundations for the harmonious integration of man into the system of interconnection at the modern economic, cultural, social and other levels. Also, his tasks include expanding the opportunities for cognition of the world, understanding the mechanisms of interaction of his country with other countries, understanding of the place taken by the country in the world community.

The article contains a brief analysis of the historical development of our past. We can note that the problem of personality and upbringing of the modern model of man has always been on the agenda.

Key words: professionalism, the formation of a teacher, the integration of education.

Жылдам даму мен жаһандық инновациялар адамның әрекеті мен қарым-қатынасы үшін жаңа мақсаттар қояды. Жоғары мектептегі мұғалімнің кәсіби дамуы негіздері әлемдік білім беру кеңістігіне кірігу мақсатымен жүзеге асырылады, ол әлемдегі оқыту мазмұнын зерттеу арқылы жүзеге асырылады, білім беру мен тәрбиелеу интеграциясы және әлемдік білім беру технологияларын қолдану.

«Жаһандану» кең таралған, полисемантикалық термин, Экономикалық, саяси, мәдени және ақпараттық байланыстардың өзара алмасуын қамтамасыз ету түрлі факторлардың өзара байланысты процестері халықаралық деңгейде өзара байланысты. Экономикалық жаһандану үрдістері мен қазақстандық білім беруді әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялау аясында жоғары білім беру педагогтарының кәсіби білім сапасын жүйелендіру мәселелерін шешу қажет. Осылайша, ғылым мен білімнің жаңа формалары әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялануға бағытталған. Ғалым Лысенконың айтуы бойынша, ғаламдық білім адамның адам әлеміне енуіне ықпал етеді, адамның қазіргі замандағы экономикалық, мәдени, әлеуметтік және басқа деңгейлердегі өзара байланыстың жүйесіне гумариялық интеграциясының негізі болып табылады, Оның міндеті әлемді тану үшін мүмкіндіктерді кеңейтуді, өз елі мен басқа елдердің өзара әрекеттесу тетіктерін түсінуді, әлемдік қоғамдастықтың елін қабылдаған орынды түсінуін, әлемді басқа халықтардың көзімен көруге әсер етеді [1].

В.Кукушкин жаһандық білім қазіргі заманғы педагогикалық теория мен практиканың даму бағыттарының бірі болып табылады деп санайды, бұл белсенді жаһандық дағдарыс жағдайында адамды дайындау қажеттілігіне негізделген ауыспалы әлем.

Қазіргі таңда әлемдік білім беру педагогикалық және практикалық теорияны дамытудың болашақ бағыттарының бірі бола отырып, студенттің саяси, экономикалық, әлеуметтік және басқа да шешімдерге толы заманауи, жиі ауысып бара жатқан әлемге бейімделуіне мүмкіндік береді. Осылайша, білім беру мен тәрбиелеудің интеграциясы, сондай-ақ әлемдегі алдыңғы қатарлы педагогикалық технологияларды қолдану мүмкіндігі бәсекеге қабілетті маманға қатаң талаптар ретінде қарастырылады. Бұл орта мектеп мұғалімінің жемісті жұмысы үшін қажетті білім мен дағдылар сияқты кәсіби қасиеттер кешенін дамытумен тығыз байланысты.

Үшінші мыңжылдықтың болашақта орын алатын экологиялық, демографиялық, әлеуметтік және басқа да ғаламдық мәселелерді шешудің тиімді жолдарының бірі адам қызметінің барлық салаларында инновациялық технологияларды дамыту және енгізу болып табылады. Бұл проблемаларды шешетін факторлардың бірі - адами ресурстар - мамандардың жоғары кәсібилігі, адам шығармашылығын дамытудың заңдарын зерттейтін интегративті-комплекті акмеология ғылымының ажырамас рөлі болып табылады. Акмеологияның басқа әлеуметтік ғылымдармен өзара тәуелділігінің негізгі өзегі - шығармашылық. Санат құрамдас акмеологияны анықтайды және түсіндіреді: кәсібилік және басқа санаттар. Бұл мұғалімдердің кәсіби дамуы оның шығармашылыққа дайындығы, сондай-ақ кәсіби дағдыларды меңгеру, адамгершілік бағдарлау және жеке тұлғаның кәсіби дағдыларын жетілдірудің тұрақты себептері болып табылады.

Мұғалімнің шығармашылық қабілеті оның кәсіби дамуындағы негізгі кезең болып табылады, ол акмеологиялық мәселелерді шешуде ескерілуі керек [2].

Педагогикалық қызметтің биік деңгейіне жетелейтін негізгі баспалдақ - мұғалімнің кәсіби қалыптасуы. Кәсібилік бірден келмейтіні белгілі. Осыған байланысты А.К. Марков, келесі кезеңдерді сипаттайды.

- мұғалім мамандығына бейімделу кезеңі;
- мамандық бойынша өздігінен жүру кезеңі;
- маманды меңгеру кезеңі;

мамандығы бойынша шығармашылық деңгейін игеру кезеңі. Соңғы бесінші кезеңде өз шығармашылық зерттеулерімен тәжірибе жинақтайды.

Шығармашылық индикаторлары ретінде педагогикалық дағдылар, жаңашылдық, ғылыми-зерттеу және кәсіптік қасиеттер ретінде ғалым, мастер-мұғалім, инноватор педагог және білім беру - зерттеушінің деңгейлерін сипаттайды. Осылайша, кәсіби мұғалім әрдайым ақыл-ой дамуына ұмтылады. «Оқушыдан» келе жатқан жаңа адамды іздестіруде бұл оқушы үшін жасалады. Осыған байланысты, білімдердің, дағдылардың және қабілеттердің негізінде шеберліктің пайда болуы - кәсіби деңгейдің ең жоғары деңгейі. Педагогикалық білім беру, яғни өз ісінің шебері болу, білім беру мен тәрбиелеудің заңдылығын терең түсінуді, оларды іс жүзінде жүзеге асыруға, оқушының дамуының нәтижелерін жүзеге асыруға мүмкіндік беру. Мұғалімнің кәсіби біліктілігін арттырудың нәтижесі, өз кезегінде, маманның өз қызметінде жоғары нәтижелерге қол жеткізгенін білдіреді.

Педагогикада және психологияда, кәсіби жетілдіруге және кәсіптік шеберлікке бағытталған жұмыстарға ерекше назар аударылады. Себебі ресейлік ғалымдардың шығармашылығында адамның дамуы

оның қызметі арқылы айқындалады, адам өзінің мамандығының сәйкестігі және оның мамандығы бойынша жұмыс істеу қабілеті жағынан бағаланады деген пікір орын алады.

Г.А. Цукерман, Б.М. Мастерлер кәсіптік білім өзін-өзі дамыту көзі ретінде қарастырады. Бұл тандалған мамандықтың шеберлігі үшін кәсіби қажетті қасиеттер кешенін дамытуға байланысты. Кәсіби даму - бұл адамның өзі кәсібилігін анықтайтын одан әрі дамытудың мақсатты процесі.

Ғалымдар мұғалімнің кәсіби маңызды қасиеттерін дамытуға әсер етудің үш ықтимал бағытын атап өтеді. Біріншіден, тапсырыс беру аймағымен жұмыс істеу қажеттілігі туындайды. Олар екі бағыт бойынша дамып келеді - ықтимал іс-әрекеттердің бірі ретінде жұмысқа деген көзқарасты қалыптастыру; белгілі бір мамандыққа қызығушылықты дамыту арқылы жүзеге асырылады. Екіншіден, кәсіптік маңызды қасиеттерді дамытуға байланысты, ол, өз кезегінде, кәсіби ойлаумен және кәсіби құндылықтың зияткерлік қасиеттерін мақсатты түрде қалыптастырумен байланысты.

Үшінші бағыт кеңінен таралған, ол кәсіптік қызмет барысында белгілі бір жағдайға әсер ету арқылы жүзеге асырылады, сондай-ақ белгілі бір шешімдерді іске асыру арқылы кәсіби маңызды қасиеттерді дамытуға мүмкіндік береді [3].

Сонымен, мұғалімнің кәсіби қалыптасуы үш тапсырмалардың жүйелік шешімі арқылы жүзеге асырылады:

- пәннің мемлекеттік стандарттарға сай оқыту; студенттер контингентінің қажеттілігі; пәндік білім берудің мақсатына және қажетті деңгейіне сәйкес кәсіптік қызметті дамыту;

- кәсіби-технологиялық тәсілді қалыптастыру; студенттерге өз мамандығын меңгеруге және олардың жеке қабілеттерін түсінуге қажетті шарттарды ұсынудың диагностикалық, сындарлы, ұйымдастырушылық және түзету міндеттерін шешу арқылы ұсыныстар мен объективті ұсыныстарды объективті ұсыну міндеттері қойылды;

- субъективті түрде жүргізілетін жағдайлар (өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі басқару және т.б.);

Мұғалімнің кәсіби дамуының негізгі функциясы оның қызмет ерекшелігі, қарым-қатынас сипаттамалары және шығармашылық дамуы. Жоғарыда көрсетілген ерекшеліктерді есепке алу кәсіби дамудың негізгі функцияларын тізімдеуге мүмкіндік береді: *мақсатты кәсіби даму, рефлексиялық, нормативтік, белсенді.*

Мысалы, мақсатты кәсіптік оқыту функциясы мұғалімнің кәсіби педагогикалық қызметін анықтайды. Осылай, кәсіби қалыптастыру өмірлік мақсаттар мен мүдделер жүйесін қалыптастырады.

Рефлексивті функция. Оны мұғалімдердің өздерін және қоршаған ортаны өзгертуге бағытталған іс-әрекеттердің шығармашылық сипатында байқауға болады. Кәсіби даму себебін талдаудың тиімділігін арттырады, ол өзін-өзі зерттеу қабілеттілігін арттырады және қиын жағдайдағы өмірлік және педагогикалық тәжірибесін бағалау үшін оны қолдану жолымен жүзеге асырылады.

Рефлексия – бұл адамдағы нәрселерді білу ғана емес, сонымен қатар өзін-өзі тану және іс-қимылға қабілетсіз мұғалімнің сапасын қалпына келтіру. Осы з феноменін зерттеген психологтар, жеке тұлғаның дамуымен қатар, олардың өмірлік белсенділігі мазмұнында әлеуметтік топтардың дамуына өте маңызды деп атаған. Біріншіден, рефлексия мазмұны мен қызмет әдістерін білудің тұтастық қабылдауына әсер етеді, екіншіден, ол өзінің өткен, қазіргі және келешектегі іс-әрекеттерін сын көзбен қарастыру мүмкіндігін береді, үшіншіден, мұғалім өз қызметінің субъектісіне айналады.

Белсенді әрекет функциясы. Ішкі өзгеріс ретінде нақты «Мен» мен мінсіз «мен» дегеннің негізінде қалыптасқан, кәсіби білім беру мұғалімнің белсенділігі мен қызметіне байланысты туындайды. Адамның басқа адамдармен және қоршаған ортаны өзара байланысы оның ішкі ортасын ғана емес, сонымен қатар семантикалық, құрылымдық және мазмұндық жағымен толықтыруға мүмкіндік береді. Өзара қарым-қатынас субъектінің күш-жігерін арттырады, эмоционалдық заряд береді, әлем бейнесін өзгертеді, олардың тиісті қабылдауын қамтамасыз етеді, Бұл кәсіби іс-әрекет арқылы жүзеге асырылады. Осыған байланысты, егер мұғалімнің дамуына жағдай болмаса, студенттің дамуы мүмкін емес. Өзін-өзі дамыту шарттары мұғалімнің өзі. Өзгелермен өзара әрекеттесу үшін өзін-өзі дамыту механизмі - мұғалім мен студенттің өзін-өзі дамытудың міндетті шарты болып табылады.

Нормативтік функция. Кәсіптік білім беру мұғалімнің қызметін теңдестіреді, педагогикалық ортада тұрақсыздықты тудыратын факторларды төмендетеді, құқықтық қатынастардың сақталуына жағдай жасайды. Нормативті функция формальды және бейресми жеке нормаларды сақтау кезінде, сондай-ақ кәсіби дамудың жоғары деңгейі бар адамдарда байқалады.

Кәсіби білім беру, мақсатты, рефлексиялық, нормативтік және белсенді қызметтің функциясымен тығыз байланыста болу - өзін-өзі дамыту жағдайларын қамтамасыз ететін жеке қасиеттерді бұзу үдерісі.

Функцияларды талдау кәсіби даму мазмұнын анықтау үшін жағдайлар жасайды. Афанасьев жеке элементтерге және олардың ерекшеліктеріне назар аудару керек деп санайды. Кәсіби даму өзін-өзі бағалау, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі басқару сияқты компоненттердің өзара байланысын қамтиды. Өзіңіздің және өзіңіздің ұмтылыстарыңызды терең түсінбестен, өзіңіздің талпынысыңызды тиісті түрде бағаламай, өзіңіздің мүмкіндіктеріңізді дұрыс бағалайсыз, кәсіби мақсатыңыздың анықтығы жоқ, осы мақсатқа жету үшін тұтастық және жүйелік тәсіл жоқ [4].

Мұғалім ретінде өзін-өзі ақпараттандырудың жетіспеушілігі кәсіби өзін-өзі дамытуда кедергі болып табылады, өйткені мұғалім тек мұғалім ретінде өздігінен түсінеді және қабылдайды, өзінің ерекшеліктерінің жетіспеушілігін көреді, олар кәсіби құндылықтарға және әлеуметтік құндылықтардың талаптарына сай келмейтінін ескеру керек. Оның кәсіби қағидасын анықтаған мұғалім ғана осы іс-әрекетте кәсіби өзін-өзі дамыту тақырыбына айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бейсенбаева А.А., Атемова Қ.Т. Жогары оқу орнынан кейінгі білім беру мекемелерінде болашақ маманның тұлғалық сапаларын қалыптастырудың маңыздылығы. Конференция материалы. – Алматы, 2012.
2. Тұрғынбаева Б.А. Ұстаздық шығармашылық. – Алматы, 2007. – 236 б.
3. Цукерман Г.А., Мастеров Б.М. Психология саморазвития. – М.: "Интерпракс", 1995.
4. Афанасьев В.Г. Общество: системность, познания и управление. – М.: "Политиздат", 1981.

УДК 378.2
МРНТИ 14.01.11

К.Т. Кожасмет¹, Джандильдинов М.К.², Жумалиева Р.З.³

*¹PhD, ректор, Сулейман Демирел атындағы университеті
²PhD, ассист. проф., Сулейман Демирел атындағы университеті
³PhD, қаумд. проф., Сулейман Демирел атындағы университеті
Алматы қ., Қазақстан*

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ-ТҮЛҒАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУ ТУРАСЫ БАҒАЛАУДЫҢ ӨЛШЕМДІК АППАРАТЫ

Аңдатпа

Мақалада Мемлекеттік барлығына міндетті білім беру стандарттарын және ғалымдардың еңбектерін талдау негізінде бакалавриат бағдарламаларының студенттерінің кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерін дамыту деңгейін бағалаудың өлшемдік аппаратын дайындау мәселелері қарастырылған. Негізгі компоненттері, өлшемдері, көрсеткіштері, деңгейлері анықталған.

Түйін сөздер: өлшемдік аппарат, кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктер, студенттер

Аннотация

*К.Т. Кожасмет¹, М. К. Джандильдинов², Р.З. Жумалиева³
¹PhD, Ректор Учреждения «Университет имени Сулеймана Демиреля»
²PhD, ассистент профессор Учреждения «Университет имени Сулеймана Демиреля»
medet.jandildinov@sdu.edu.kz
³PhD, ассоциированный профессор Учреждения «Университет имени Сулеймана Демиреля»
г. Алматы, Казахстан*

КРИТЕРИАЛЬНЫЙ АППАРАТ ОЦЕНИВАНИЯ УРОВНЯ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ

В данной статье на основе анализа Государственных общеобязательных стандартов образования и трудов ученых рассматриваются вопросы разработки критериального аппарата оценивания уровня

развития личностно-профессиональной компетентности у студентов программ бакалавриата. Определены основные компоненты, критерии, индикаторы и уровни развития данной компетентности.

Ключевые слова: критериальный аппарат, личностно-профессиональная компетентность, студенты.

Abstract

Kozhakhmet K.T.¹, Jandildinov M.K.², Zhumaliyeva R.Z.³

¹PhD, rector of Suleyman Demirel University

²PhD, assistant professor at Suleyman Demirel University

³PhD, associate professor at Suleyman Demirel University, Almaty, Kazakhstan

CRITERIAL APPARATUS FOR EVALUATING THE LEVEL OF STUDENTS PERSONAL AND PROFESSIONAL COMPETENCE DEVELOPMENT

The article based on the analysis of the State Obligatory Education Standards and the works of scientists considers the issues of the development of a criteria apparatus for assessing the level of undergraduate students' personal and professional competence development. The main components, criteria, indicators and levels of development of this competence are determined.

Key words: criteria apparatus, personal and professional competence, students.

Кез-келген саладағы маманның кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерінің жалпыланған өлшемі болып, оның тәжірибелік іс-әрекетінің нәтижелері қарастырылуы мүмкін екендігін басшылыққа ала отырып, болашақ мұғалімдерде қарастырылып отырған феномен өлшемдерінің, көрсеткіштерінің және деңгейлерінің дәлелдемесін педагогикалық еңбектің объективті және субъективті сипаттамаларының жүйесі арқылы жүзеге асырған орынды.

Бұл жағдайда объективтік сипаттамалар ретінде педагогикалық іс-әрекеттің мақсаттары мен міндеттері, оның құрылымы, педагогпен шешілетін мәселелер шеңбері және қалаулы нәтижеге жету мақсатымен орындалатын оның кәсіби қызметтері саналады.

Ғылыми әдебиет көздерінің талдауы педагог өз іс-әрекетінде студенттердің дамуындағы жас, жеке және психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, нақты білім беретін, дамытушы және тәрбие беру мақсаттарын анықтайды, оқу сабақтары үшін материалды іріктейді, студенттерді кәсіби дайындаудың тиімді құралдарын, формаларын және тәсілдерін таңдайды, қойылған мақсаттарға жету үшін қажетті психологиялық-педагогикалық және материалдық-техникалық шарттар жасайды, оқу үдерісінің барысын ұйымдастырады, білім алушылардың білім, білік, дағдыларын бақылауын және бағалауын мезгілімен өткізеді, алынған нәтижелерді түзетеді деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Педагогтың білім беру іс-әрекетінің ерекшелігі оның оқыту үдерісінің тиімділігін арттыру үшін мүмкіндігінше оңтайлы немесе оңтайлыға жақын дидактикалық жағдайларды ұйымдастыруға және жасауға талпынатындығында. Сондықтан дидактикалық аспектіде оқу іс-әрекеті – ол студент іс-әрекетінің тиімділігін арттыру мақсатында педагогпен ұйымдастырылатын, әртүрлі кәсіби білім беру міндеттерін шешуге бағытталған іс-әрекет. Соның нәтижесінде студенттер білім, білік, дағдыларды игереді және өздерінің тұлғалық қасиеттерін дамытады.

Педагогтың жоғары оқу орнында дайындық кезеңіндегі кәсіби компоненті білім беру стандартының тиісті нормативінде көрсетілген [1].

Педагогикалық еңбектің субъективтік жағы педагогтарға кәсіби қызметтерін атқаруға қажетті рөлдік-әрекеттік сипаттамалар және субъективтік-әрекеттік сапалар арқылы беріледі. Бұл, алдымен:

- тәжірибе қажет ететін жалпы және кәсіби компоненттерден құралатын педагог еңбегінің барлық қырлары жөніндегі объективтік қажетті мәліметтер ретіндегі кәсіби білімдер. Олар кәсіби икемдерді, дағдыларды, өзіндік психологиялық қасиеттерді, таңдалған модельді жүзеге асырудағы кәсіби ұстанымдарды, педагогикалық еңбектің нәтижелеріне жетудің алгоритмі мен технологияларын қалыптастырудың негізін құрайды;

- білім беру үдерісіндегі міндеттер мен қызметтерді атқару үшін қолданылатын, педагогтың әрекеттері мен тәсілдері ретіндегі кәсіби икемдер мен дағдылар. Олар педагогикалық еңбек технологиясының тұтас жүйесінің бастапқы элементтері болып табылады;

- өзіндік психологиялық ерекшеліктер (қасиеттер) педагог психикасының барлық компоненттерінің – үдерістердің, қасиеттердің, күйлердің қалыптасқандығын білдіреді. Олардың сипаты жағдайлардың ерекшеліктерімен және кәсіби іс-әрекет факторларының әсерімен анықталады;

- педагогтың кәсіби ұстанымы – бұл оның тұрақты ұстанымы және бағдарлары, ішкі және сыртқы тәжірибенің, шынайылық пен келешектегі қатынастар мен бағалаулар жүйесі, сонымен қатар кәсіби іс-әрекетте жүзеге асатын (жүзеге аспайтын немесе жартылай жүзеге асатын) жеке талаптанулар. Олар жалпыәлеуметтік және кәсіби аспектілерді қамтиды.

Педагог еңбегінің көрсетілген сипаттамалары мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының (МЖМБС) негізінде педагогқа қойылатын талаптарға сәйкес пәндік мазмұмен толықтырылып отырады.

Білім беру бағдарламаларының талдауы көрсеткендей, МЖМБС пәндерінің пәндік блогында ұсынылған білімдер мен икемдер шашыраңқы болып қалуда және болашақ маманның тәжірибелік білім беру іс-әрекетінің тиісті міндеттерінің шешілуін қамтамасыз етпейді.

Тәжірибе көрсетіп отырғандай, болашақ маманды дайындау үшін жүзеге асырылатын оқу бағдарламалары, студенттерде кәсіби маңызды икемдер мен дағдыларды және тұлға қасиеттерін дамытуға емес, алдымен оларды психологиялық-педагогикалық білімдер жиынтығымен қаруландыруға бағдарланған. Білім беру мекемелері теориялық дайындықтың жеткілікті (жақсы) деңгейін игерген, бірақ алған білімдерін іс жүзінде қолдануда едәуір қиындықтарға кез болатын білікті мамандарға ие болады.

Маманды дайындау мазмұнына оқу және кәсіби іс-әрекеттерінің психологиялық және дидактикалық тұрғыдан дәлелденген жақындасу қажеттілігі ықпал етеді. Мұнда теориялық білімдер маман үшін өзекті болып саналатын тәжірибелік міндеттер мен әрекеттерді шешу құралы болып табылады. Бұл жағдайда білімдер мен икемдердің жетілдірілуі іс-әрекет түртікісімен белсендендіріледі және тұлғалық мәнді бағытталған іс-әрекетті жетілдіруге деген дайындық түрінде көрсету формасын білдіреді.

Әдебиет талдауы және МЖМБС талаптары болашақ мұғалімдерді дайындау мазмұнында келесідей компоненттерді ұсынған орынды, деп көрсетті: *оқытудың мақсаттары мен міндеттерін қою дағдылары мен икемдеріне, оқу материалының мазмұнын таңдауға үйрету; оқу құралдарын, әдістерін және түрлерін қолдануды, педагог пен студенттердің дидактикалық өзара әрекеттестігін, аралық және қорытынды кері байланысты жоспарлауын; сонымен қатар өз іс-әрекетінің өзіндік талдауын және рефлексиясын жасай алуға үйрету.*

Болашақ мұғалімнің еңбегі білім алушыны бір күйден басқа күйге ауыстыру қажет болған жағдайда пайда болатын көптеген педагогикалық міндеттерді шешу үдерісі ретінде қарастырылады: оны белгілі білімге тарту, икемдер мен дағдыларды дамыту немесе бір білім беру жүйесін (қате қалыптасқан) икемдер мен дағдыларды басқасына қайта өзгерту. Бұл қалаған нәтижеге жетудің дұрысырақ тәсілін табуды талап етеді және көптеген шешімдерді болжайды. Осыған орай жоғары оқу орын оқытушысының негізгі міндеті болып, маман дайындаудың мазмұнын студенттердің оқу іс-әрекетін ұйымдастыру және қызығушылықтарын арттыру үшін міндеттер жүйесін құру және белгіленген бірізділікті сақтау міндеттер тіліне аудару болып табылады.

Осының барлығы студенттердің жеке білімдері мен икемдерінің бірігуін талап етеді. Осылайша, мысалы, оқу сабағын модельдеп өткізу үшін, пәннің мазмұнын білу ғана маңызды емес, сонымен қатар білімді ұйымдастырудың түрлі тәсілдерін игеру қажет, шешілетін оқу міндетіне сәйкес олардың түрлерін таңдай білу, білім алушылардың танымдық белсенділігіне түрткі болып, сүйемелдеу, сабақ барысын талдау және олардың нәтижесін бағалай алуы керек. Әрбір сабақтың өткізілуі педагогтың пәндік, педагогикалық, психологиялық, жалпымәдени, физиологиялық және басқа да білімдері мен икемдерінің ерекше бірігуін (синтезделуін) талап етеді. Білім беру мазмұнын пәндік құрылымдауда өкінішке орай қажетті бірігу бола қоймайды.

Тәжірибенің ұйымдастырылуы болашақ мамандарды дайындау талаптарына үнемі сай келе бермейді. Бір жағынан, ол өзімен, әдеттегідей, педагогикалық іс-шаралар тізімін білдіреді, бірақ олардың пайда болу тетіктері белгісіз, сондықтан да студенттерге түсініксіз болып қала береді. Бұл, бәлкім, педагогтың қызметтері мен іс-әрекетінің түрлері ашылмаған, оқыту және тәрбие беру үдерісінің ілгерінді қимылын қамтамасыз ететін дидактикалық шешімдердің нормативтік сипаттамалары белгіленбеген есеп беру сызбасы болар. Жеке қабілеттердің дамуын және студенттердің кәсіби іс-әрекет негізінде оқуын басқаруды оңтайландыру келешегі жөнінде айтпаса да. Тәжірибеден өту жерлерінде бірден оқу үдерісін жүзеге асыра алатын, кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктердің жоғары деңгейін көрсете отырып, кәсіби міндеттер шеңберін шеше алатын «мамандарды» күтеді. Білім беру мекемелерінде кейде студенттермен қосымша оқу сабақтарын ұйымдастыратын, олардың дайындықтарындағы олқылықтарды толықтыратын адам

болмайды және олардың қолдары да тие бермейді. Мұндай қарама-қайшылықтың шешімі студенттерді ЖОО-да теориялық дайындықтан тәжірибеге дайындаған кезде жүзеге асатын оқу бағдарламаларындағы назарға алып жасалатын өзгерістерден байқалады. Жоғары оқу орынның өзінде-ақ теориялық білімдерді мықты тәжірибелік базамен нығайту қажет.

Басқа жағынан алғанда, студенттерде теориялық білімдерді, икемдерді нақты міндеттерді шешудің құралы ретінде пайдалана алу тәжірибесінің жоқтығы олардың дайындық сапасының төмендеуіне, өз іс-әрекетімен қанағаттанбаушылыққа, өзін-өзі жетілдіруге, өзін-өзі дамытуға талпыныстың жоқтығына және т.с.с әкеледі. Нәтижесінде ЖОО педагогикалық іс-әрекетке емес, тек оны меңгеруге дайын түлекке ие болады. Жас мамандарға бірнеше жыл бойы сынап көру жолымен және қателесу арқылы тәжірибе жинақтауға тура келеді, яғни әріптестерінің жұмыстарын бақылай жүріп, тәжірибелік іс-әрекеттің тәсілдерін жасау және меңгерулері қажет.

Демек, тәжірибелік іс-әрекет тәжірибесі, болашақ маманмен білім, біліктердің біріктіру тәсілдерінің меңгерілуі, білікті және шығармашылықпен жұмыс атқаратын мұғалімнің қалыптасуы, бар жағдайлардың жанжақты бағалануын қамтитын шешімдерді қабылдауға үйренуі, ақпараттың талдануы және ғылыми білімдерді көрсету үшін оның іріктелуі, олардың педагогикалық әдістер жүйесіне енгізілуі, сонымен қатар коммуникация дағдыларына үйрену білім алушылармен жоғары оқу орнында болашақ мұғалімдерді дайындау барысында меңгерілуі қажет.

Осы айтылғандардан шыға келе, студенттерді ЖОО-да дайындау кезінде арнайы кәсіби-бағдарланған оқыту технологиясының жетілдірілуі және оның жүзеге асырылуы көрсетілген міндетті шешу үшін орынды болды деп санаймыз. Бұл шешім оқытудың түрлерінің, әдістерінің және құралдарының (дәстүрлі және жаңа) барлық жүйесін, студенттермен меңгерілетін кәсіби іс-әрекеттің пәндік және әлеуметтік мазмұнын бірізділікпен модельдегенде, яғни оқу іс-әрекетінен кәсіби іс-әрекетке ауысқан жағдайда жоғарыда көрсетілген олқылықтардың жойылатындығымен шартталған. Оқытудың кәсіби-бағдарланған технологиясы, бірінші кезекте, студенттермен жасалған оқу пәні моделінің құралдарымен және тәжірибе жүзінде немесе дипломдық жұмысты орындау төңірегінде іске асатын, студенттерде тұтас білім беру үдерісін жоспарлау, құрылымдау және жүзеге асырудың икемдері мен дағдыларын қалыптастыру және дамытуды ескеруі қажет.

Педагогикалық еңбектің сипаттамаларын, болашақ мамандардың кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерінің құрылымдық компоненттерін, ЖОО-ның білім беру үдерісінде оның даму тетіктерін белгілеу мен негіздеу педагогикалық іс-әрекеттің біртұтас динамикалық жүйесін құрай отырып, тығыз өзара әрекеттестікте болады. Болашақ маманның кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерін қанағаттандыратын педагогикалық үлгілердің, өлшемдердің, ережелердің болғандығы оның өлшенуін мүмкін қылады. Ол іс-әрекет сапасын сараптық бағалаулар, тестілеу, сауалнама және басқа да әдістердің көмегімен өлшеу ретінде орындалуы мүмкін. Бұл арада кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерді өлшеу мәселесі оның дамуындағы өлшемдер, көрсеткіштер және деңгейлер мәселесімен байланысты болады.

Өлшем – ол «соның негізінде бағалау, пайымдау жүргізілетін белгі» [2, 115 б.]. Ол зерттелетін жүйенің барлық компоненттерінің арасында байланыстар орнатуы қажет; өлшенетін сапаның уақытқа қатысты және мәдени-педагогикалық кеңістіктегі динамикасын көрсету; педагогикалық іс-әрекеттің негізгі түрлерін қамту; көрсеткіштердің байқалуы бойынша осы феноменнің азды-көпті көріну дәрежесі туралы айтуға болатын сапалық және сандық көрсеткіштерді байланыстыру. Сонымен бірге, жоғары оқу орнында оқитын студенттердің кәсіби іс-әрекетті біліктілікпен орындауға теориялық, тәжірибелік және мотивациялық дайындығының тұтастығы ретіндегі оның негізгі компоненттерін белгілеуден шыға отырып, олардың кәсіби-тұлғалық құзыреттілік өлшемдері оқытушының педагогикалық іс-әрекетін ұғынуда жүйелік және тұлғалық-әрекеттік тәсілдеме негізінде жүзеге асады.

Кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктердің өлшемдері мен көрсеткіштерін анықтау мәселесі И.Ф. Исаев [3], Н.В. Кузьмина [4], А.К. Маркова [5], Г.Н. Подчалимова [6], А.А. Реан [7] және тағы да бірқатар зерттеушілердің еңбектерінде көтеріледі.

Авторлар кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктердің деңгейлерін, сонымен қатар солардың негізінде жатқан өлшемдер мен көрсеткіштерді белгілеуге, сипаттауға әр түрлі көзқарас танытады.

Осылайша, мысалы, педагогикалық іс-әрекеттің өнімділігін бағалау үшін Н.В. Кузьмина педагогтың шеберлік деңгейлерін белгілейді. Олардың негізінде маманның кәсіби икемдерінің және арнайы қабілеттерінің дамуы жатыр [4]:

I – (ең төмен) – репродуктивтік: педагог өзгелерге өзі білетін нәрсені баяндап бере алады;

II – (төмен) – бейімділік: педагог өз мәлімдемесін аудиторияның ерекшеліктеріне қарай бейімдей алады;

III – (орташа) – жергілікті модельдеуші: педагог курстың жеке бөлімдері бойынша білім алушыларды білім, білік, дағдыларға үйрету стратегиясын игерген;

IV – (жоғарғы) – жүйелік-модельдеуші: педагог жалпы пән бойынша ізделетін білім, білік, дағдылар жүйесін қалыптастыру стратегиясын игерген;

V – (ең жоғарғы) - жүйелік-модельдеуші іс-әрекет және білім алушылардың мінез-құлқы: педагог өз пәнін студенттер тұлғасын жеделдету құралына айналдыру стратегиясын меңгерген.

Педагог шеберлігін зерттеудің бастапқы бірлігі ретінде автормен педагогикалық икемдердің таңдап алынуы бекер емес, себебі кәсіби іс-әрекеттің сапасын анықтай отырып, олар оның тұлғасын іс-әрекет субъектісі ретінде сипаттайды. Сонымен бірге, Н.В. Кузьминамен ұсынылған болашақ маманның педагогикалық іс-әрекетінің сапалық сипаттамасы, оны ЖОО-ның білім беру үдерісінің тәжірибесінде қолдану үшін күрделі болады, өйткені ол сандық бағалауларға дейін оның қосымша ашылуын талап етеді.

Педагог құзыреттілігінің деңгейлерін анықтауда айтарлықтай ұқсас көзқарасты Л.Ф. Спирин [8] ұстанады. Оның жұмысында педагогикалық икемдердің дамуын бағалайтын бесдеңгейлі сызба ұсынылады:

1. Мамандыққа дейінгі деңгей. Педагогикалық әрекеттер кәсіби тұрғыда аңғарылмайды, үйреншікті сана негізінде жүзеге асады. Іс-әрекет субъектісі кәсіптік сауаттылықпен міндеттер қойып және сәйкесінше оларды шеше алмайды.

2. Икемдерді бастапқы меңгеру деңгейі (кәсіби бейімділік). Педагогикалық әрекеттер, шешімдер кәсіби тұрғыда өте шектеулі түрде санаға салынады; шешімдерді қабылдау барысында ғылыми білімдердің ең шағын шеңбері ғана қолданылады; шешім-әрекеттер өздерінің бағыттылығы бойынша біріне бірі өте қарама-қайшы болады, көбінесе орынды емес, өз мезгілімен емес, нақты емес, шындыққа сәйкес келмейді. Міндеттер көп жағдайда үйреншікті сана деңгейінде, жиі елеулі кемшіліктерімен және қателіктерімен шешіледі.

3. Икемдерді шектеулі дамыту деңгейі (кәсіби қалыптасу). Педагогикалық әрекеттердің кәсіби саналылығы үйреншікті санада қалай болса, солай теориялық сана (ғылыми ойлау) деңгейінде де жергілікті сипатқа ие; шешім-әрекеттерде келесі реттегілер байқала бастайды: азаматтық бағыттылық, қандай да бір ғылыми дәлелділік және мақсатқа талпынушылық; әрекеттердің мақсатқа сәйкестігі үнемі ойдағыдай жүзеге аспайды, себебі әрекет жағдайларының қате немесе таяз диагностикасынан және дұрыс ескерілмегендігінен туындайтын мақсаттар мен құралдарды таңдауда қателіктер кездеседі; әрекеттер құрамында нақтылық жоқ; әрекеттер мен олардың уақыттылығының жеткіліксіз дәлдігін анықтайтын операциялық-процессуалдық компоненттер әлсіз дамыған; міндеттер түрлі қателіктермен, соның салдарынан жеткіліксіз іскерлікпен шешіледі.

4. Жеткілікті даму деңгейі (нығаю). Әрекеттердің кәсіби-ғылыми саналылығы орын алады; әрекеттердің бағыттылығы қоғамдық маңызды мотивациямен және жалпыадамзаттық құндылықтармен анықталады; әрекеттердің бағдарлық негізі болып көбінесе ғылыми-әдістемелік білімдер мен кәсіби жетілдірілген дағдылар саналады; әрекеттің мақсатқа сәйкестігі, әдеттегідей, білім алушылардың жас және жеке ерекшеліктерін, сонымен қатар әрекеттердің жағдайларын ескерумен, міндеттерді шешу мақсаттары мен құралдарының қажетті таңдауымен анықталады; әрекеттердің уақыттылығы, шапшаңдылығы, дәлдігі, үнемділігі орын алады; міндеттер көбінесе дұрыс шешіледі.

5. Кәсіби-педагогикалық әрекеттердің табысты меңгерілу деңгейі (ептілік). Әрекеттердің кәсіби-ғылыми саналылығының жоғарғы деңгейде болуы; ғылымилықтың жоғарғы деңгейімен және теориялық мазмұнымен сипатталады; бағыттылық нақты саналы азаматтық позицияларда, жоғары адамгершілік ұстанымдарда байқалады; кәсіпқойлық әрекеттер мен тәжірибенің ғылыми-әдістемелік негізінің дамуымен сипатталады; мақсатқа сәйкестік білім беру мақсаттарының қабылданған стандарттарға сәйкес дұрыс таңдалуынан көрінеді; нақтылық әрекеттердің түрлерін, сонымен қатар оның мазмұнын да анықтауда шығармашылық тәсілде байқалады; меңгерілгендік әрекеттердің дәлдігі мен үнемділігін қамтамасыз ететін кәсіби дағдылардың еркін қолданылуынан көрінеді; әрекеттердің уақыттылығы тәжірибенің құбылмалы жағдайларына олардың шұғыл сәйкес келуінен байқалады. Міндеттер шығармашылықпен және ойдағыдай шешіледі.

Бұл жіктеме сөзсіз қызығушылық тудырады, себебі онда негізге, жоғары оқу орының білім беру үдерісінде қолдануға болатын, маманның кәсіби икемдерінің даму деңгейлері алынады. Алайда, маманның іс-әрекет деңгейлері оның өлшемдерімен берілулері қажет.

И.Ф. Исаев [9], оқытушының кәсіби-педагогикалық мәдениетінің қалыптасуы мен даму мәселелерін кәсіби-педагогикалық іс-әрекеттің нәтижесі ретінде зерттей келе, өлшемдер мен көрсеткіштердің көріну дәрежесіне байланысты аталған феноменнің төрт даму деңгейін сипаттайды.

Солардың ішінен автор төмендегілерді бөліп көрсетеді: бейімділік, репродуктивтік, эвристикалық және креативтік деңгейлері.

1. **Бейімділік деңгей** болашақ маманның педагогикалық шынайылыққа тұрақсыз қатынасымен сипатталады, мұнда іс-әрекеттің мақсаттары мен міндеттері онымен жалпы түрде анықталады және іс-әрекеттің бағдары мен өлшемі болмайды. Психологиялық-педагогикалық білімдерге деген қатынасы салғырт, білімдер жүйесі және оларды қажетті педагогикалық жағдайларда пайдалануға деген дайындық жоқ. Технологиялық-педагогикалық дайындық, әдеттегідей, өзінің бұрынғы тәжірибесі мен әріптестерінің тәжірибесін жаңғыртатын, көбінесе тәжірибелік бағыттылықтың ұйымдастырушылық-әрекеттік міндеттерінің негізінен біршама табысты шешілуімен анықталады. Педагогтар кәсіби-педагогикалық іс-әрекетті, алгоритмге айналған, алдын ала жасалған сызба бойынша құрады, шығармашылық оларға таныс емес; кәсіби-педагогикалық өзін-өзі жетілдіруде де белсенділік танытпайды.

2. **Репродуктивтік деңгей** педагогтың педагогикалық шынайылыққа тұрақты құндылық қатынасымен сипатталады: психологиялық-педагогикалық білімдердің рөлін барынша жоғары бағалайды, педагогикалық үдеріске қатысушылардың арасында субъект-субъектілі қатынас орнатуға тырысады, оған педагогикалық іс-әрекетпен қанағаттанушылықтың жоғарырақ көрсеткіші тән; кәсіби әрекеттерді жоспарлау мен мақсаттың тұжырымдауын, олардың салдарын болжайтын тек ұйымдастырушылық-әрекеттік міндеттер ғана емес, сонымен қатар құрылымдық-болжамдық міндеттер де табысты шешіледі. Шығармашылық белсенділік бұрынғыша жаңғыртушы іс-әрекет шеңберімен шектелген, бірақ стандартты жағдайларда жаңа шешімдерді іздеу элементтері пайда болады. Қажеттіліктердің, қызығушылықтардың, бейімділіктердің педагогикалық бағыттылығы дамиды; ойда репродуктивтіктен ізденісті түрлерге көшу ұйғарылуда.

3. **Эвристикалық деңгей** кәсіптік іс-әрекет тәсілдері мен жолдарының тұрақтылығымен, барынша мақсатқа бағытталғандығымен сипатталады. Әрекеттердің кәсіптік саналылығы байқалады; олардың бағыттылығы қоғамдық маңызды мотивациямен және жалпыадамзаттық құндылықтармен анықталады; әрекеттердің бағдарлы негізі болып көбінесе ғылыми-әдістемелік білімдер және кәсіби жетілдірілген дағдылар саналады; әрекеттің мақсатқа сәйкестігі, әдеттегідей, білім алушылардың жас және жеке ерекшеліктерін, сонымен қатар әрекеттердің жағдайларын ескерумен анықталады; әрекеттердің уақыттылығы, шапшаңдылығы, дәлдігі, үнемділігі орын алады; міндеттер көбінесе дұрыс шешіледі. Олардың әрекеттері үнемі ізденіспен байланысты, олар жаңа идеяларды, модельдерді, оқыту технологияларын енгізуге, сонымен қатар өз іс-әрекетінің тәжірибесін өзгертуге дайын.

4. **Креативтік деңгей** педагогикалық іс-әрекет нәтижелелігінің жоғары деңгейімен, психологиялық-педагогикалық білімдердің мобильділігімен, студенттермен және әріптестермен ынтымақтастық және бірлескен шығармашылық қатынастардың нығаюымен ерекшеленеді. Педагог іс-әрекетінің жағымды-эмоционалдық бағыттылығы тұлғаның тұрақты қайта жасаушы, белсенді жасампаз және өздігінен жасағыш белсенділігін ынталандырады. Технологиялық дайындық жоғарғы деңгейде болады, аналитикалық-рефлексиялық икемдер ерекше мәнге ие болуда; іс-әрекеттің тұтас құрылымын жасай отырып және көптеген байланыстарды анықтай келе, технологиялық дайындықтың барлық компоненттері бір-бірімен тығыз арақатынаста болады. Педагогтар іс-әрекетінде педагогикалық міндеттерді өнімді шешуге мүмкіндік беретін педагогикалық тапқырлық, педагогикалық сезгіштік, қиял сияқты шығармашылық белсенділіктің көріністері маңызды орынға ие. Тұлға құрылымында ғылыми және педагогикалық мүдделер мен қажеттіліктер келісті түрде үйлеседі; дамыған педагогикалық рефлексия және шығармашылық дербестілік тұлғаның жеке-психологиялық, интеллектуалдық мүмкіндіктерін тиімді өздігінен жүзеге асыру үшін жағдай жасайды.

Жоғары оқу орын оқытушысының кәсіби-педагогикалық іс-әрекетінің нәтижесі ретіндегі кәсіби-педагогикалық мәдениеті туралы мұндай біртұтас жүйелі көзқарас, аталған тәсілдемені осы зерттеу жұмысында да қолдануға мүмкін қылады. Алайда, студенттер мұғалім мамандығын тек меңгере бастағандығын айта кеткен жөн. Маманның жоғары оқу орнындағы дайындық жүйесінде студенттің – болашақ маманның тек кәсіби-тұлғалық құзарткіліктерін дамыту жайында ғана сөз болады; шын мәнінде, кәсіби міндеттерді атқаруға оның теориялық, мотивациялық және тәжірибелік дайындығы туралы.

Кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерді дамыту болашақ маманның кәсіби икемдеркешенін меңгеру үдерісінде және оларға маңызды кәсіби бағыттылықтыөзіне қатысты кәсіби іс-әрекеттің объектісі, қатысушысы және пәні ретінде үстеп беруде жүзеге асады.

Икемдер әрекеттер таңдаудың және мақсаттарға жетудің маңызды жағдайын ғана құрамайды, сонымен қатар іс-әрекеттің және оның тұлғамен меңгерілу дәрежесінің әмбебап сипаттамасы да болып табылады [3, 137 б.].

Педагогикалық икемдер маңыздылығы жөніндегі бар түсіндірмелер олардың мазмұнын, құрылымын, жоғары оқу орнындағы білім беру үдерісіндегі даму мүмкіндігі әр түрлі ашылады (И.Ф. Исаев, М.М. Левина, В.А. Слостенин және т.б.).

Педагогикалық икемдер бірізділікпен жүріп жатқан әрекеттердің жиынтығын құрайтындығынан бастайық, оның бір бөлігі теориялық білімдерге негізделіп және кәсіби міндеттерді шешуге бағытталып, автоматтандырылған (дағдылар) түрде болуы ықтимал.

Педагогпен шешілетін міндеттердің жүйелілігі мен көптігі болып жатқан мамандарға білім беру үдерісінде модельдеу әдісінің қолданылуын шарттайды, себебі оның орындалуы мен ұсынылуы арқылы тиісті әрекеттердің және қалыптасатын кәсіби икемдердің кешенділігі қамтамасыз етіледі [10].

Сонымен бірге, «кәсіби икемдер, кәсіптік іс-әрекеттің «жасушасы» бола тұрып, оның шағын моделі болып табылады» [11].

Педагогикалық икемдер мәнінің мұндай ұғынылуы болашақ мамандардың тәжірибелік және мотивациялық дайындығының дамуындағы теориялық білімдердің маңызды рөлін, педагогикалық икемдердің көпдеңгейлі сипатын (репродуктивтіден шығармашылыққа дейін) және жеке әрекеттерді автоматтандыру арқылы олардың жетілу мүмкіндігін баса көрсетеді. Бұл арада білімдердің студенттерде қалыптасуы ЖОО оқытушысының жеке бас мақсатына айналмайды. Жұртқа мәлім болғандай, болашақ маманның тәжірибесі құрылымында бос жүк болып жататын, жүйеге енгізілмей және мотивациялық қызметті орындамайтын талап етілмеген білімдер ешкімге керексіз болып қала береді. Тәжірибе жүзінде оқу пәні моделінің жасалу, ұсынылу және ары қарай жүзеге асырылу жағдайында, білімдер мен икемдерді жетілдіруге деген мағыналық ұстаным іс-әрекет түрткісімен белсендендіріледі және бағытталған кәсіби іс-әрекетті орындауға дайындық түріндегі тұлғалық мағынаның көріну формасын білдіреді. Онда кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктің компоненттері теориялық, мотивациялық және тәжірибелік дайындықтың тұтастығымен және студенттің кәсіби міндеттердің белгілі бір кешенін шешуде мақсатқа бағытталған іс-әрекеттерді біліктілікпен жүзеге асыру қабілетімен көрсетілген. Дамыған мотивациялық ортаның негізінде жеке икемдердің бірігуі байқалады, бұл болашақ оқытушының біртұтас кәсіби іс-әрекетінің дамуына дәлел болады.

Демек, өлшемдердің таңдалуы болашақ маманның кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктердің теориялық, тәжірибелік және мотивациялық дайындықтың тұтастығы ретінде ұғынылуымен және жоғары оқу орын түлегінің материалдық, әлеуметтік және тұлғалық маңызды өнімде (оқу пәнінің моделінде) көрініс табатын, тәжірибеде жүзеге асырылатын және кәсіби міндеттерді шешуде мақсатқа бағытталған әрекеттерді қамтамасыз ететін кәсіби іс-әрекетті біліктілікпен жүзеге асыру қабілетімен шартталған.

Барлық белгіленген негіздемелер өз көрінісін студент жасайтын және кейін қорғауға (көпшілік алдында сөйлеуге) ұсынатын оқу пәнінің моделінен табады. Сондықтан студенттермен жасалатын оқу пәнінің моделі негізге алынған болашақ мамандардың **кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерін дамыту өлшемдері** ретінде төмендегілер белгіленген: оқу пәнінің мазмұнын меңгеруге деген дайындық және қабілеттілік; оқыту технологиясының моделінде бұл мазмұнның құрылымдық-композициялық жүзеге асырылуы; педагогтың білім беру іс-әрекеті мен студенттердің танымдық іс-әрекеттерінің жоспарлануы мен ұйымдастырылуы; білім алушылардың мотивациясын басқару.

Кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктердің көрініс құралы ретіндегі модельдердің бағалануы оны жасау кезіндегі студенттердің іс-әрекеттерін тікелей бақылаусыз, оқытушымен, курстастарымен кеңесу, көпшілік алдындағы сөзді бағалауға қатысусыз мүмкін емес. Осы зерттеу үшін *көрсеткіштер* анықтамасы маңызды болды, соның негізінде осы бағалау жүргізіледі. Оларға сараптық сауалнама негізінде төмендегілер жатады: педагогикалық іс-әрекетті меңгеруге мотивациялық-құндылық қатынас; кәсіптік-тәжірибелік міндеттерді шешудің әдіс-тәсілдерін білу және оларды шығармашылықпен қолдана алу; шешімдерді қабылдаудағы дербестілік және өз іс-әрекетінің рефлексиясы; білімдерді, кәсіби және әлеуметтік тәжірибені (баламаларды іздеу) түрлендіру қабілеті.

Жоғары білімі бар тиісті біліктегі маманның кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерін сипаттайтын сапалы өлшемдер мен көрсеткіштерінің таңдауы, оларды жоғары оқу орынның білім беру үдерісінде пайдалануға мүмкіндік береді және кейбір сандық сипаттамаларға көшуге алғышарттар жасайды.

Кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерді дамыту деңгейлерінің шегін нақты анықтау қажет. Сондықтан оқу пәнінің моделін жетілдіріп жүзеге асыру икемдерінің даму дәрежесіне қарай болашақ мамандардың **кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерін дамытудың төрт деңгейі** белгіленген: **пассивті (А)** – (төмен) деңгей (1,2), **еліктеуші (В)** – (орташадан төмен) деңгей (3,4), **белсенді-ізденісті (С)** – (орташа) (5,6,7), **шығармашылық (Д)** – (жоғарғы) деңгей (8,9).

Пассивті деңгей кәсіби-оқу міндеттердің шешілуіне селқос қатынасымен, педагогикалық іс-әрекеттің, рефлексияның, шығармашылық белсенділік көрінісінің, білім алушылардың болашақ кәсіптік іс-әрекеттерінің аясында оқытудың болжамдық нәтижесін өздігінен модельдеуге қабілетсіздіктің, оқу материалының мазмұнын меңгеру кезеңдерінің бірізділігін, қисынын құру мақсаттарының саналық әлсіздігімен, сипатталады; білім беру үдерісін, оқу материалының меңгерілу сапасын бақылау және өлшеу рәсімдерінің ұйымдастырылуын модельдеу.

Еліктеуші деңгей студенттің кәсіптік-оқу іс-әрекетін жүзеге асыруға тұрақсыз қатынасымен анықталады, оның мақсаттары мен міндеттері жалпы түрде белгіленіп, өздігінен жетілудің және өзіндік дамудың бағдары мен өлшемдері, сонымен қатар, әрекеттерді үлгі бойынша орындау талпынысы бола алмайды. Педагогикалық іс-әрекеттер мақсатының саналылығы мен рефлексиясының ұғынылуын талап ететін міндеттер, шығармашылық белсенділік көріністері алуан түрлі олқылықтармен, демек жеткіліксіз іскерлікпен шешіледі. Студент бастаған ісін аяғына дейін өздігінен сирек жеткізеді. Әдеттегідей, білім алушылардың алдындағы іс-әрекеттің мақсатын қоя біледі, материалдың меңгерілу мазмұнын модельдеуді, білім беру үдерісінің барысын ұйымдастыра алады, дегенмен білім алушылардың болашақ кәсіптік іс-әрекеттерінің ерекшеліктерін, оқу материалының меңгерілу сапасын бақылау және өлшеу процедураларының анықталуын ескерусіз жүзеге асады. Шығармашылық белсенділік ұдайы өндіруші іс-әрекет шеңберімен шектелген.

Белсенді-ізденісті деңгей кәсіптік-оқыту іс-әрекетінің әдіс-тәсілдерін пайдалануда әрекеттердің тұрақтылығы және рефлексиясымен, мақсатқа бағыттылығымен, саналылығымен, оқытудың мақсаты мен қисынын анықтау арқылы студенттердің болашақ кәсіптік іс-әрекеттері төңірегінде оқытудың; оқу материалының мазмұнын меңгерудің белгілі кезеңдеріндегі бірізділіктің; білім беру үрдісінің барысын ұйымдастырылуын модельдеудің, оқу материалының меңгерілу сапасын бақылаудың және өлшеу процедураларының болжамды нәтижесінің сипаттамасын бере алуымен сипатталады. Алайда, шығармашылық дербестілік іс-әрекеттің жоғары өнімділігіне әкелмейді.

Шығармашылық деңгей кәсіптік-оқыту іс-әрекетінің міндеттерін шешудегі саналылықпен, дербестілікпен және рефлексиямен, педагогикалық іс-әрекеттің мақсаттарын ұғынумен ерекшеленеді, оқытудың диагностикалық тұрғыда белгіленген мақсаты арқылы студенттердің болашақ кәсіптік іс-әрекеттері төңірегінде оқытудың болжамды нәтижесінің нақты сипаттамасын бере алуымен, оқу материалының мазмұнын меңгерудегі белгілі кезеңдерінің бірізділігін, қисынын анықтаумен; білім беру үдерісінің барысын ұйымдастырылуын модельдеудің, оқу материалының меңгерілу сапасын бақылау және өлшеу процедураларының, сонымен қатар оқу іс-әрекетін жеке түзету тәсілдерін сипаттай алуымен ерекшеленеді. Шығармашылық дербестілік тұлғаның жоғары оқу орындағы білім беру үдерісінде жеке-психологиялық, интеллектуалдық мүмкіндіктерін өздігінен тиімді жүзеге асыру үшін жағдайлар жасайды.

Кесте 1 – Студенттердің кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерін дамыту деңгейін бағалаудың өлшемдік аппараты

Компонент	Көрсеткіш	Өлшемдері	Деңгей
Мотивациялық	педагогикалық іс-әрекетті меңге-руге мотивациялық-құндылық қатынас	оқу пәнінің мазмұнын меңгеруге деген дайындық және қабілеттілік	Пассивті
Теориялық	кәсіптік-тәжірибелік міндеттерді шешудің әдіс-тәсілдерін білу және оларды шығармашылықпен қолдана	оқыту технологиясының моделін-де бұл мазмұнның құрылымдық-композициялық жүзеге асырылуы	Еліктеуші

	алу		
Тәжірибелік	шешімдерді қабылдаудағы дербестілік және өз іс-әрекетінің рефлексиясы	маманның білім беру іс-әрекеті мен студенттердің танымдық іс-әрекеттерінің жоспарлануы мен ұйымдастырылуы	Белсенді-ізденісті
	білімдерді, кәсіби және әлеуметтік тәжірибені (баламаларды іздеу) түрлендіру қабілеті	білім алушылардың мотивациясын басқару.	Шығармашылық

Әрине, болашақ маманның кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерінің өте дұрыс өлшенуі туралы айту мүмкін емес, себебі педагогтың іс-әрекет аясы күрделі және көпқырлы.

Алайда, студенттердің кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерін дамыту деңгейлері, өлшемдері және көрсеткіштерінің белгіленген жүйесіне жоғары оқу орынның оқытушылық құрамының сүйенуі маманның дайындық сапасын бағалауға объективтілікпен қарауға және жоғарыда көрсетілген кейбір мәселелерді шешуге мүмкіндік береді, деп сенеміз.

Қорытындылайтын болсақ, студенттердің кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерін дамытудың көрсеткіштері ретінде келесі реттегілерді атауға болады: педагогикалық іс-әрекетті игеруге мотивациялық-құндылық қатынас; кәсіптік тәжірибелік міндеттерді шешудің әдістері мен тәсілдерін білу және оларды шығармашылықпен пайдалана алу; шешімдерді қабылдаудағы дербестілік және өз іс-әрекетінің рефлексиясы; білімдерді, кәсіптік және әлеуметтік тәжірибені түрлендіре алу қабілеті (баламалар іздеу).

Жоғары білімі бар тиісті біліктегі маманның кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерін барынша толық сипаттайтын сапалы өлшемдер мен көрсеткіштерінің таңдауы, оның дамуындағы төрт деңгейді пайдалану мүмкіндігін негіздеуге жол ашты: **пассивті, еліктеуші, белсенді-ізденісті, шығармашылық.**

Жоғары оқу орнында студенттердің кәсіби-тұлғалық құзыреттіліктерін дамытудың негізделген өлшемдерін, көрсеткіштерін және деңгейлерін пайдаланғандық, студенттің оқыту үдерісінің тиісті моделін жетілдіріп жасауы арқылы педагогикалық іс-әрекетті жүзеге асыру дайындығы мен қабілетін бағалауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. – Астана, 18.08.2010 ж., ҚР Білім және ғылым министрінің №454 бұйрығы.
2. Intercultural Identity Development. Department Of Integrated Studies In Education McGill University, Montreal, April, 2012
3. Исаев И.Ф., Шеховская Н.Л. Колледж как инновационное образовательное учреждение. – Белгород, 1997. – с. 5-24.
4. Кузьмина Н.В. Диагностика продуктивности деятельности преподавателя и мастера производственного обучения как фактор повышения профессионализма // Проблемы диагностики факторов продуктивной деятельности педагогического коллектива среднего профтехучилища. – М., 1988
5. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 1996. – 308 с.
6. Подчалимова Г.Н. Проектирование содержания дополнительного профессионального образования руководителей школ: теория и практика. – Москва – Курск, 2001. – 494 с.
7. Кузьмина Н.В., Реан А.А. Профессионализм педагогической деятельности. – С.-Пб.: С.-ПбГУ., 1993. – 63 с.
8. Спиринов Л.Ф. Теория и технология решения педагогических задач. – М.: Российское педагогическое агентство, 1997. – 174 с.
9. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя. – М.: Издат. центр «Академия», 2002. – 208 с.
10. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учеб. пособие. /Под ред. С.А. Смирнова. – М.: Издат. центр «Академия», 1999. – 512 с.

11. Семушина Л.Г. Содержание и методы обучения в средних специальных учебных заведениях. – М., 1990.

УДК 376.3; 376.3.018.42
МРНТИ: 14.29.27

Берекбусунова Г.М.¹

¹старший преподаватель, Казахская академия спорта и туризма

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Аннотация

Высшая школа призвана способствовать самоопределению и личностному росту студентов, развитию профессионально-значимых качеств и формированию системы мотивационно-целевых установок студентов в процессе профессиональной подготовки. В настоящее время осуществляется смена образовательных парадигм: переход на новые педагогические технологии, ориентированные на индивидуально-творческие формы и методы подготовки специалистов, на развитие личности специалиста. Высшая школа призвана вести подготовку кадров с опережением, прогнозируя и учитывая потребности общества завтрашнего дня, опираясь на прочный методологический фундамент педагогической науки. От этой позиции зависит правильность построения той системы средств и способов, которые обеспечивают социальное становление индивида в необходимом для общества направлении

Характеризуя состояние изученности проблемы формирования педагогической направленности, следует отметить, что, несмотря на высокую общественную значимость результатов педагогической деятельности учителя возрастает необходимость постоянного поиска путей и средств совершенствования его профессиональной подготовки, условий, обеспечивающих профессиональное становление личности педагога. Состояние проблемы указывает на недостаточность научных разработок, касающихся структуры, уровней, личностно-ориентированного подхода, с помощью которых возможно развитие и саморазвитие типов направленности к педагогической деятельности.

В статье рассмотрена актуальность изучения проблемы через ряд психолого-педагогических противоречий. Представлены ряд направлений, методическое и практическое изучение которых будет способствовать формированию профессионально-педагогической направленности будущего учителя, а также совершенствованию подготовки специалистов в системе высшего профессионального педагогического образования.

Ключевые слова: направленность, педагогическая направленность, профессиональная направленность, учитель, профессия, профессиональное образование

Аңдатпа

Г.М. Берекбусунова¹

¹аға оқытушы, Қазақ спорт және туризм академиясы

ЗАМАНУИ КЕЗЕНДЕГІ БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАҒЫТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Жоғарғы мектеп кәсіби дайындық процесінде студенттің өзін-өзі анықтауына және тұлғалық өсуіне, кәсіби-маңызды сапаларының дамуына және мотивациялық-құндылық ұстанымдары жүйесінің қалыптасуына ықпал етуге бағытталған. Бүгінгі таңда білім беру парадигмаларының алмасуы жүріп жатыр: мамандарды даярлаудың даралық-шығармашылық формалары мен әдістеріне, маманның тұлғалық дамуына бағытталған жаңа педагогикалық технологияларға өту. Жоғарғы мектеп педагогика ғылымының

ның әдіснамалық іргетасына сүйеніп, қоғамның ертеңгі күнгі қажеттіліктерін болжай және есепке ала отырып, кадрлар даярлауға міндетті. Осы ұстанымнан индивидтің әлеуметтік тұрғыдан қоғам үшін қажетті бағытта қалыптасуын қамтамасыз ететін дұрыс амал-тәсілдер жүйесін таңдау тәуелді.

Педагогикалық бағыттылықты қалыптасыру проблемасының зерттелу деңгейін сипаттай отырып, педагогикалық іс-әрекет нәтижелерінің қоғамдық мәні жоғары болғанына қарамастан, педагог тұлғасының кәсіби қалыптасуын қамтамасыз ететін амал-тәсілдерді, бағыттарды үнемі іздеу қажеттілігі өсіп келеді. Проблеманың күйі педагогикалық іс-әрекетке деген бағыттылық типтерін дамыту жолдарына қатысты тұлғалық-бағдарланған ықпалдардың, ғылыми деңгейлердің, құрылымдардың жеткілікті еместігін көрсетеді.

Мақалада проблеманы зерттеу өзектілігі бірқатар психологиялық-педагогикалық қарама-қайшылықтар арқылы қарастырылған. Болашақ мұғалімдердің кәсіби-педагогикалық бағыттылығын қалыптастыруға, сондай-ақ жоғары кәсіби педагогикалық білім беру жүйесіндегі мамандар даярлауды жоғары сатыға көтеруге ықпал ететін әдістемелік және практикалық бағыттар берілген.

Түйін сөздер: бағыттылық, педагогикалық бағыттылық, кәсіби бағыттылық, мұғалім, кәсіп, кәсіби білім

Abstract

Berekbusunova G.M.¹

¹Senior teacher, Kazakh Academy of Sport and Tourism

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS OF FORMING PEDAGOGICAL TREND IN FUTURE TEACHERS AT THE MODERN STAGE

The higher school is designed to promote self-determination and personal growth of students in the development of professionally significant qualities and the formation of a system of motivational and targeted attitudes of students in the process of professional training. Currently, there is a change in educational paradigms: the transition to new pedagogical technologies that focus on the individual and creative forms and methods of training specialists on the development of the specialist's personality. The high school is designed to train personnel ahead of time, predicting and taking into account the needs of tomorrow's society, methodological foundation of pedagogical science. The correctness of the construction of the means system and methods depends on this position that ensure the social formation of the individual in the necessary direction for society.

Characterizing the state of the problem study of a pedagogical orientation formation, it should be noted that, the need increases for constant search of ways and means of improving professional training, conditions that ensure the professional development of the individual teacher despite the high social significance of the results of the pedagogical activity of the teacher. The state of the problem indicates the inadequacy of scientific developments relating to the structure, levels, personality-oriented approach, which is possible through the development and self-development of orientation types to pedagogical activity.

The article considers the relevance of studying the problem through a number of psychological and pedagogical contradictions. A number of directions, methodical and practical studying are presented which will contribute to the formation of the professional and pedagogical orientation of the future teacher, as well as to improve the training of specialists in the system of higher professional pedagogical education.

Key words: orientation, pedagogical orientation, professional orientation, teacher, profession, vocational education

В условиях интенсивного преобразования казахстанского общества успешное решение сложных экономических и социальных проблем неразрывно связано с обучением и воспитанием молодого поколения, с деятельностью системы образования, в которой существенное место занимает профессионализм педагогов. Возможность выбора систем обучения, учебных программ, пособий, методов, технологий и форм педагогического процесса, с одной стороны, открывает пути для творческой самореализации педагога, а с другой – требует, чтобы его педагогическая деятельность носила результативный характер, была высокопрофессиональной.

Между тем, в системе воспроизводства педагогических кадров, еще недостаточно учитываются объективные тенденции, свойственные развитию образования в целом: возрастание диагностичности в постановке целей и оценке результатов обучения; повышение интенсивности обучения на основе

использования современных педагогических технологий; разработка и внедрение образовательных стандартов и обеспечивающих их достижение учебно-методических модулей; интеграция и дифференциация учебных курсов, видов, ступеней и учреждений образования; усиление открытости и социальной ориентации образования, его индивидуально-креативного начала; стирание границ между общим и профессиональным образованием; активизация инновационных процессов в развитии образовательных систем.

Современная образовательная парадигма, ориентированная на гуманистическое видение педагогического процесса, на отношение к учащемуся как к главной ценности, на педагогическое творчество, предполагает готовность педагога к самостоятельному осмыслению условий, способствующих развитию его профессионализма.

Существующие тенденции в выборе профессионального становления во многом связываются с готовностью педагогов к разработке и внедрению педагогических новшеств в образовательный процесс, его стремлением к профессиональному совершенствованию, росту и развитию. Раскрытие и самораскрытие личностного потенциала является необходимым условием становления психологической компетентности, системообразующим фактором которой выступает способность и стремление к саморазвитию (А.К. Маркова [1], Л.М. Митина [2], А.А. Жайтапова [3], [4] и другие).

Актуальность исследования продиктована тем, что на сегодняшний день выпускники школ, т.е. абитуриенты, сталкиваются с ситуацией выбора профессии, а именно большинство потеряны и не полностью информированы, о той профессии, которую они выбирают. Многие выпускники школ поступают в вуз обучаться профессии учителя не осознавая всю значимость этой профессии. В итоге возникает вопрос - почему абитуриенты не выбирают профессию педагога, и после окончания (педагогической специальности) вузов работают не по своей профессии?

Актуальность изучения проблемы определяется и тем, что все более острыми становятся следующие противоречия между:

- ростом объективной социальной значимости профессии учителя, способного обеспечивать высокое качество образования, решать профессионально-личностные задачи на уровне интеграции теории и практики и недостаточно высокой мотивированностью студентов на овладение педагогической профессией;
- переходом учреждений профессионального образования на многоступенчатые, многоуровневые модели подготовки специалистов и образом специалиста у работодателя;
- утвердившимся в реальной практике новым типом профессиональной деятельности учителя с ее личностной направленностью и сложившейся моделью высшего профессионального образования, ориентированной преимущественно на «знаниевую» парадигму, отличающуюся ограниченностью возможностей выбора содержания, образовательных траекторий, форм повышения образовательного уровня;
- необходимостью обеспечения личностной ориентации учебного процесса для подготовки выпускника как личности и профессионала и технократическим характером обучения;
- возможностями специальных дисциплин в стимулировании профессиональной самореализации будущего учителя и теоретической необоснованностью дидактических условий, позволяющих выпускнику проявить свои личностные функции;
- индивидуальными стратегиями личностно-профессионального развития педагогов и отсутствием в системе высшего образования адекватных моделей, алгоритмов и технологий обучения;
- односторонней ориентацией высшего образования на повышение «научности», обогащение его новыми дисциплинами и все более очевидным пониманием того, что подготовку учителя как субъекта профессиональной деятельности нельзя обеспечить путем простого информационного насыщения;
- включенностью учителя в структуру своей профессиональной деятельности и дискретно-локальным характером сложившейся системы подготовки и повышения кадров;
- объективными все возрастающими требованиями практики к личности учителя и отсутствием целостной теории, раскрывающей сущностные признаки феномена его личностно-профессионального развития, деятельности;
- между потенциальными возможностями системы профессиональной подготовки и обеспечением условий для развития направленности будущих учителей отсутствием научно обоснованных рекомендаций для осуществления этого процесса.

Противоречия заключаются и в том, что традиционная система отбора через оценку знаний и умений абитуриента по отдельным предметам не позволяет определить его отношение, способности и мотивацию в изучении специальности, которой он хочет овладеть. Сегодня продолжает иметь место очень неэффективная система профотбора, так как получаемые абитуриентом на экзаменах оценки не могут быть критерием профпригодности в данном случае [5], [6]. Как результат: в учебных заведениях ежегодно к обучению приступает определенная часть молодежи, профессионально непригодной к своей будущей профессиональной деятельности. На своих рабочих местах такие специалисты будут функционально беспомощными работниками, так как по многим профессионально важным качествам имеют отрицательные показатели.

Анализ психолого-педагогической литературы показал, что изучению направленности как главной характеристики личности в психологии посвящены научные исследования А.Г. Асмолова, А.А. Бодалева, Л.И. Божович, А.Н. Леонтьева, А.С. Мерлина, В.Н. Мясищева, К.К. Платонова, С.Л. Рубинштейна, R.Vanderbeekera, E.Webera и др.). Во взглядах на направленность личности существуют различные подходы, и в разных концепциях ее характеристика раскрывается по-разному.

Содержание и структура профессиональной направленности являются предметом изучения С.Х. Асадуллиной, Л.И. Божович, А.А. Деркач, М.И. Дьяченко, С.А. Зимичевой, Н.В. Кузьминой, А.Н. Леонтьева, Б.Ф. Ломова, В.Г. Маралова, Л.М. Митиной, Е.М. Никиреева, С.Л. Рубинштейна, А.П. Сейтешева[7], и других. Этапы становления и уровни сформированности профессиональной направленности рассмотрены Л.М. Ахмедзяновой[8], Т.Д. Дубровицкой, С.К. Морозовым, Е.М. Никиреевым, В.А. Слостениным и другими. Критерии оценки педагогической направленности и методы ее диагностики изучали Е.П. Ильин, Н.В. Кузьмина, А.А. Реан, В.П. Симонов, Н.Ю. Ткачева, А.И. Щербаков, П.А. Шавир и другие. В ряде исследований изучена динамика профессиональной направленности в процессе профессионализации личности на вузовском этапе (С.Х. Асадуллина, Ж.Зайнобидинов, А.И. Кочетов, Е.А. Нечаева, И.А. Райгородская, Р.М. Фатыхова, А.П. Черных, Абдраманулы [9], Е.В. Артыкбаева [10] и другими).

Вместе с тем, остаются нерешенными вопросы о том, каковы особенности профессиональной направленности студентов, обусловленные спецификой приобретаемой профессии; каковы эффективные средства ее формирования и развития. Знание структуры профессиональной направленности студентов, мотивов, побуждающих к работе в сфере образования, позволит психологически обоснованно решать задачи повышения эффективности педагогической деятельности: правильно осуществлять отбор, обучение в вузе, расстановку кадров, планировать профессиональную карьеру.

В настоящее время перед современной высшей школой стоит задача обеспечения системы образования специалистами, способными на высоком профессиональном уровне выполнять свое предназначение. При этом особую важность приобретают проблемы, связанные с повышением качества профессиональной подготовки будущего специалиста. В этих условиях возникает противоречие между потребностью общества в профессиональных психолого-педагогических кадрах и нежеланием большинства выпускников – психолого-педагогических факультетов работать по специальности. Поэтому задача вузов состоит в переориентации студентов, которые формально выбрали педагогическую профессию, и в научно-обоснованном развитии их профессиональной направленности [11].

Всякая профессиональная направленность базируется на общей направленности личности, отражающей человеческие, гражданские позиции, понимание ею смысла жизни, своего места в ней, особенности мировоззрения, жизненных идеалов, потребностей, стремлений, планов жизни и др.

Проведенный теоретический анализ проблемы, посвященной профессиональной подготовке будущего учителя, убеждает нас в том, что значимым интегрирующим фактором процесса формирования будущего специалиста выступает устойчивая профессионально-педагогическая направленность [12], [13]. Новые ориентиры в организации процесса обучения студентов в вузе связаны с осмыслением личностно значимой роли учения, персонализированным знанием, профессиональной самоактуализацией студентов вузов и т.д. В различной степени все вышеназванные аспекты интегрирует в себе процесс формирования профессионально-педагогической направленности будущих учителей. Только заинтересованный педагог, имеющий профессиональную направленность способен интериоризировать цели, поставленные перед ним, творчески использовать собственный потенциал, осуществлять поиск нового, ориентироваться на личность учащегося, его индивидуальные особенности, нравственные ценности, профессиональные цели.

Как показал анализ теоретических источников под направленностью, как правило, понимается особое интегративное качество личности, включающее в себя систему побуждений, определяющих активность

личности и избирательность ее отношений к действительности [14]. Понятие профессионально-педагогической направленности, являясь видовым по отношению к родовому понятию направленности личности, рассматривается как положительное отношение к профессии учителя, предполагает понимание и внутреннее принятие целей и задач профессиональной деятельности, относящихся к ней идеалов, убеждений, взглядов, любви к детям и т.д. [15].

Учебно-профессиональная направленность рассматривается как направленность на психолого-педагогическую деятельность, компонент качества сформированности профессиональных убеждений, определяющий отношение к профессии. Если говорить о профессиональной направленности, то ученые включают её в понятие профессионализма, наряду с эффективностью профессиональной деятельности, стабильностью показателей качества, высоким уровнем профессиональной компетенции и квалификации, личностными качествами, в том числе профессиональной креативностью, эрудицией. Развитие учебно-профессиональной направленности личности, в контексте общей проблемы профессионального развития, сохраняет свое значение в первую очередь для прикладных отраслей психологии, и оставаясь при этом малоизученной. Причина заключается в многоаспектности терминологических трактовок и понимании феномена этой категории, в недостаточной теоретической и практической разработке проблемы развития учебно-профессиональной направленности личности студента на этапе обучения в вузе, в предоставлении студенту самостоятельности в организации учебно-профессиональной деятельности, и отсутствием у него умений самоуправления, в противоречиях между несогласованностью комплекса психологических возможностей студента и неструктурированной системой средств психологического сопровождения, обеспечивающих развитие устойчивой профессиональной направленности, формирования адекватной субъективной картины будущего специалиста, отсутствием психологической модели развития учебно-профессиональной направленности личности студента.

Проанализированные противоречия в формировании и профессионально-педагогической направленности у будущего учителя, а также совершенствование подготовки специалистов в системе высшего профессионального педагогического образования связаны, как нам представляется, прежде всего, с изучением следующих направлений:

- чётким выделением педагогических условий реализации системы формирования профессионально-педагогической направленности на этапе вузовской подготовки; более полным освещением особенности формирования профессионально-педагогической направленности с учётом индивидуальных показателей развития личности; изучением возможности практико-ориентированных форм и методов её формирования;

- поиском средств и организационно-педагогических условий становления студентов субъектами собственного личностного и профессионального развития, их максимальной самореализации, и в этой связи субъектами учебной, а затем и профессиональной деятельности;

- изучением средств подготовки учителя к профессиональной деятельности, которыми могут явиться личностно-развивающие ситуации, которые включаются в содержание дисциплин;

- разработкой методических приемов, личностно-развивающих ситуаций педагогически ориентированного содержания четырех типов - ценностно-смыслового выбора, поисково-ориентированные, практико-имитационные, рефлексии и самооценки, которые будут способствовать актуализации смыслов педагогической деятельности, кроме того, они могут быть использованы в практике различных учебных заведений: в образовательных школах, колледжах, вузах;

- определением комплекса критериев оценки уровней сформированной профессионально-педагогической направленности будущего учителя и уточнением их показателей;

- разработкой системы формирования профессионально-педагогической направленности студентов вуза, в которой необходимо конкретизировать содержание каждого элемента;

- определением педагогических условий, обеспечивающих формирование профессионально-педагогической направленности в подготовке будущего учителя.

- формированием отношения к себе как субъекту будущей профессиональной деятельности; организацией субъект-субъектных отношений, профессионально-направленного общения; развитием индивидуальных творческих и рефлексивных способностей в процессе организации индивидуальной самостоятельной работы;

- изучением личностного отношения к профессиональной деятельности будущего учителя ее содержанию; изучением наличия познавательных склонностей и интересов; потребности и желания

проникнуть в сущность педагогических явлений и процессов; пониманием целей и задач профессиональной деятельности, наличием педагогической установки и профессионально-ценностных педагогических ориентации;

Список использованных источников:

1. Маркова А.К. *Формирование мотива учения: Кн. для учителя.* / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
2. Митина Л.М. *Психология профессионального развития учителя* / Л.М. Митина. – М.: Флинта; Московский психолого-социальный институт, 2013. – 200 с.
3. Жайтапова А.А. *Учебно-методическая работа как условие непрерывного повышения квалификации педагогических кадров* / А.А. Жайтапова // Білім берудегі менеджмент=Менеджмент в образовании. – 2008. - № 1. – С. 115-119.
4. Жайтапова А.А. *Профильное обучение: требование к повышению квалификации педагогических кадров* / Жайтапова А.А. // Открытая школа. – 2007. – 1. – С.3-9
5. Сарсекеева Ж.Е. *Профессиональный отбор абитуриентов в вузы: зарубежный опыт* / Ж.Е. Сарсекеева // European Researcher. - 2013, Vol.(52), № 6. – P.26-34.2
6. Нарикбаева Л.М. *Профессиональный отбор абитуриентов на педагогические специальности вузов Республики Казахстан* // Л.М. Нарикбаева, Ж.Е. Сарсекеева. – Социальная политика и социология. – №3 (95). – 2013. – С. 82-91
7. Сейтешев А. П. *Профессиональная направленность личности: теория и практика воспитания* / Сейтешев А.П. – Алма-Ата : Наука, 1990. – 334 с.
8. Ахмедзянова, Л. М. *Педагогическое призвание и динамика его развития у студентов* / Л.М. Ахмедзянова. Автореф. дис. ... канд. пед. наук – Л., 1972.
9. Абдраманулы А.Ш. *Дидактические основы формирования профессионально-технической направленности студентов технических вузов* / А.Ш. Абдраманулы. – Автореф. ... докт пед. наук. – Алматы, 2000. – 40 с.
10. Артыкбаева Е.В. *Отбор содержания педагогического компонента университетского образования на основе принципа профессиональной направленности.* / Е.В. Артыкбаева. – Автореф. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2003. – 25 с.
11. Сарсенбаева Б.О *некоторых проблемах психологических особенностей профессионального становления будущих педагогов* / Б.Сарсенбаева // Журнал Поиск - Серия гуманитарных наук. – Алматы.- 2001. – № 1. – С. 40-45.
12. Дуранов М.Е. *Профессионально - педагогическая деятельность и исследовательский подход к ней: Монография* / М.Е. Дуранов. – Челябинск: ЧГАКИ, 2002. – 276 с.
13. Верховая Ю.Л. *Формирование личностной и профессиональной направленности студентов в контекстном обучении.* / Ю.Л.Верхова. – Автореф. дис. канд. псих. наук. – М., 2007. – 25 с.
14. Карпенко Р.В. *Формирование профессионально-педагогической направленности у будущего учителя средствами личностно-развивающих ситуаций* / Р.В. Карпенко / Автореф. дисс.....канд. пед.н.,- Волгоград, 2006. -25с.
15. Спиридонова Е.А. *Формирование профессиональной направленности личности студента как ведущий фактор профессионализма в педагогической деятельности* / Сайт доступа: http://psyjournals.ru/bezopasnost_obrazovania/issue/spiridonova_full.shtml

УДК 371.2
МРНТИ 14.35.07

Қ.О. Қазиев¹

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
6D010300–«Педагогика және психология» мамандығының I курс докторанты
Астана қ., Қазақстан Республикасы

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ

КӘСІБИ БІЛІКТІЛІГІН КӘСІБИ РЕФЛЕКСИЯ НЕГІЗІНДЕ ДАМУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа

Автор мақалада жоғары оқу орындарында педагог-психологтарды даярлау жүйесі мен кәсіби іс-әрекеті барысында алшақтық бар екендігін баяндайды. Осы алшақтықтар педагог-психологтарды кәсіби даярлауда белгілі бір мәселелерді туындатады. Бұл мәселелерді шешудің жолдарын іздеу, болашақ педагог-психологтардың кәсіби іс-әрекетіндегі нысана, пән және мазмұнын анықтауды қажет етеді. Осы мақсатта болашақ педагог-психологтарды кәсіби даярлау жүйесінде кәсіби біліктілігін кәсіби рефлексия негізінде дамытудың жолдары қарастырылады. Сондай-ақ педагогикалық рефлексия, кәсіби рефлексия ұғымдарының өзара байланысы мен жоғары оқу орындарында болашақ педагог-психологтарды кәсіби даярлау жүйесі мен кәсіби іс-әрекетінде маңыздылығы түсіндіріледі. Автор болашақ педагог-психолог мамандарын даярлауда жоғары оқу орындарында теориялық білім мен қатар кәсіби іс-әрекетте біліктілігін түрлі психологиялық тренинг жаттығулар арқылы дамытудың мүмкіндіктерін ұсынады.

Түйін сөздер: педагог-психолог, педагог-психологтың кәсіби даярлығы, кәсіби іс-әрекет, рефлексия, педагогикалық рефлексия, кәсіби рефлексия.

Аннотация

Казиев К.О.¹

¹докторант 1 курса по специальности

6D010300 – педагогика и психология (E-mail: kazi_karas@mail.ru)

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

г. Астана, Казахстан

ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ НА ОСНОВЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕФЛЕКСИИ

В статье автор утверждает, что существует несоответствие между системой подготовки психологов и профессиональной деятельностью в высших учебных заведениях. Эти расхождения создают определенные проблемы в профессиональной подготовке педагогов-психологов. Поиск путей решения этих проблем требует идентификации цели, предмета и содержания профессиональной деятельности профессиональных психологов-педагогов. С этой целью на основе профессиональной рефлексии будут рассмотрены пути развития профессиональной квалификации в системе профессионального обучения будущих учителей-психологов. Это также объясняет важность педагогической рефлексии, концепции профессиональной рефлексии и важности профессиональной подготовки будущих педагогов и психологов высших учебных заведений. Автор предлагает возможность будущим педагогам-психологам развивать теоретические знания в высших учебных заведениях, а также развивать профессиональную компетентность посредством различных психологических тренингов.

Ключевые слова: педагог-психолог, профессиональная подготовка педагога-психолога, профессиональная деятельность, рефлексия, педагогическая рефлексия, профессиональная рефлексия.

Abstract

K.Kaziev¹

¹1 course doctoral student, specialty

6D010300–Pedagogy and Psychology (E-mail: kazi_karas@mail.ru)

L.N. Gumilyov Eurasian National University,

Astana, Kazakhstan

POSSIBILITIES OF THE PROFESSIONAL QUALIFICATION DEVELOPMENT OF A TEACHER-PSYCHOLOGIST ON THE BASIS OF PROFESSIONAL REFLECTION

This article deals with a discrepancy between the system of training psychologists and professional activity in higher educational institutions. These discrepancies pose certain problems in the professional training of future psychologists. The search for solutions of these problems requires the identification of the aim, subject and content of professional activities of professional psychologists and educators. For this purpose, on the basis of professional reflection, the ways of developing professional qualifications in the system of professional training of future teachers-psychologists will be considered. This also explains the importance of pedagogical reflection, the concept of professional reflection and the importance of vocational training and professional training for future educators and psychologists of higher education institutions. The author offers the opportunity for future psychology teachers to develop theoretical knowledge in higher education institutions, as well as developing professional competence through various psychological training.

Key words: teacher-psychologist, vocational training of the teacher-psychologist, professional activity, reflection, pedagogical reflection, professional reflection.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының басты мақсаты-экономиканың орнықты дамуы үшін білім берудің және ғылымның бәсекеге қабілеттілігін арттыру, адами капиталды дамыту деп қарастырылған [1].

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына кезекті жолдауындағы басымдық берілген міндеттердің бірі де осы адами капитал болып отыр [2].

Адами капитал деген не? Әдетте, капитал десе біздің ойымызға қаржы, байлық, ақша, құн, мұнай, газ, алтын мағынасында түсінік келеді. Ал, бүгінгі күні адам капиталы дегеніміз адамның бойындағы білімі, қабілеті, тәжірибесі, даналығы, іскерлігі, бүгінгі бәсекелестік замандағы оның адамдық, кәсіби құндылығы. Осыған байланысты білім ұғымы, енді, экономикалық категорияға айналды, ақшалы адам емес, білімді адамның мәртебесі жоғары болады. «Білім экономикасы», «Парасатты экономика», «Ақылды экономика», деген тіркестер пайда болды.

Елбасы Жолдауында қандай адам мемлекеттің құнды капиталы бола алатынын нақты көрсетіп берді. Мемлекет болашағының кілті – қазіргі жаңа технологияларды меңгерген, сонымен бірге түп-тамырынан ажырамаған, салты мен дәстүрін, тарихын білетін нағыз сапалы азаматтарда. Сондықтан Елбасы «Педагогтарды оқыту және олардың біліктілігін арттыру жолдарын қайта қарау керек болады» деп қадап айтып отыр. Яғни университет тарапынан атқарылып жатқан жұмыстардың нәтижелерін атап өтіп, жаһандық экономикалық және технологиялық өзгерістер жағдайына бейімделген жас мамандарды оқыту ісіндегі жоғары оқу орындарының рөліне баса назар аудара келе еліміздің жоғары оқу орындарындағы педагогикалық кафедралар мен факультеттерді дамыту қажет деп есептейді. Сәйкесінше, білікті ұстаздан білім алған сапалы ұрпаққа, яғни жаңғырудың негізі бола алатын адами капиталға қол жеткізе аламыз. Демек, бұл Жолдау бізге қай салада болсын бәсекеге қабілетті маман дайындауды міндеттеуде. Өйткені бүгінгі таңда кәсіби маман даярлау мәселесі өзекті болып отыр. Өз ісінің шебері болу – әрбір мамандық иесінің кәсіби міндеті. Сондықтан да әр білім алушыда *«мен болашақта өз ісімнің шебері боламын»* деген мақсат болу керек. Мұндай позициядағы білім алушы қоғамымызға пайдасын келтірері сөзсіз.

Осы мәселені шешуде болашақ маман даярлауда рефлексияны дамытудың орны ерекше. Рефлексиялық қабілеттері дамыған маманда ғана оған деген тұрақты қажеттілік сезіліп тұрады. Кез келген істі ол өзіне-өзі сұрақ беруден бастайтындай дәрежеге жетеді.

Осы тұрғыдан алғанда, жоғары оқу орындарында болашақ педагог-психологтарды даярлаудың бүгінгі әлемдік тәжірибесінде педагогикалық іс-әрекетке сын көзқарасты дамытуға, оның құнды жақтарын көре білуге, мән-мағынасын зерделеуге, нақты-практикалық тәжірибеде рефлексиялау білігін дамытуға ерекше назар аударылуда.

«Рефлексия – адамның өз істерінің мәнін түсіну, олар туралы ойлану барысында өзіне-өзінің нені, қалай жасағаны туралы толық және анық есеп беруі немесе өзі әрекет барысында басшылыққа алған ережелер мен кестелерді мойындауы не жоққа шығаруы» Рефлексиялық мәдениеті қалыптасқан маман өзінің тұлғалық және кәсіби стереотиптерін шығармашылықпен өзгерте алады. Бұл - өзіндік сана, өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі талдау, өзін-өзі іске қосу, өзін-өзі бағалау сияқты кәсіби мәнді сапалармен ерекшеленеді.

Қазіргі таңдағы педагогика ғылымында рефлексияның болашақ маманның кәсіби іс-әрекетке дайындығы мәселесін ғалымдар В.А. Кан-Калик, А.В. Мудрик, Н.Д. Хмель маманның педагогикалық әрекетке дайындығының құрамына даралық, шығармашылық, авторлық ізденістер мен қатар жетілген педагоги-

калық рефлексияны да жатқызады [3, 27 б.]. Ш.А. Амонашвили, В.И. Загвязинский педагогикалық рефлексияны жаңаша ойлау стиліне жатқызады. В.А. Лефевр рефлексия түсінігін оның пайымдауына, біріншіден, мұғалім өзіне қатысты «бақылаушы», «зерттеуші» және «бақылағыш» міндеттеріне қоса, өзгелерге қатысты «зерттеуші» мен «бақылаушы» міндеттерін орындаушы болса; екіншіден, ол «рефлексия деңгейі» мен «рефлексиялық жүйе» ұғымдарын алғашқы болып енгізді [4, 12-15 б.]. М.В. Кларин, шығармашылық ойлау ерекшеліктеріне тоқтала отырып, оның мазмұнын өз тәжірибесін зерделеуге мүмкіндік беретін рефлексиямен байланыстырады. [5, 12 б.] Э.В. Ильенков Рефлексия-адамның өз істерінің мәнін түсіну, олар туралы ойлану барысында өзіне өзінің нені, қалай жасағаны туралы толық және анық есеп беруі немесе өзі әрекет барысында басшылыққа алған ережелер мен кестелерді мойындауы не жоққа шығаруы десе, Б.З. Вульф пен В.И. Харькин рефлексияны адамның рухани әлеуетін ашу мен анықтаудың инновациялық жолдарының бірі деп тани отырып, «Рефлексияны ешкім және еш нәрсе алмастыра алмайды» деген пікір білдіреді [6, 35-47б.]. Ш.Таубаева Педагогика әдіснамасы еңбегінде рефлексияны - педагогтың зерттеушілік мәдениеті ретінде қарастырады [7, 281 б.]. т.с.с.

Жоғарыдағы ғалымдардың еңбектерін талдай келе, біздер бүгінгі күнге дейін нақты болашақ педагог-психологтардың рефлексиясын дамытуды қарастырған зерттеулердің әлі де болса жеткіліксіздігі мен әдістемелік жағынан қамтамасыз етілмегендігіне көз жеткіздік. Осы орайда педагог-психолог мамандарының рефлексиясын дамытуға қатысты теориялық әдебиеттер мен педагог-психологтарды дайындаудың нақты тәжірибесін талдай келе:

- қазіргі қоғам сұранысының талаптарына сай педагог-психологтың рефлексиясын дамыту қажеттілігі мен оны педагогикалық жоғары оқу орындарында жүзеге асырудың ғылыми түрде негізделуінің жеткіліксіздігі;

- болашақ педагог-психологтардың рефлексиясын дамытудың қажеттілігі мен оны жоғары оқу орнында толық жүзеге асыру мүмкіндіктерінің болмауы;

- педагог-психологтарды дайындаудың қазіргі жағдайы мен жоғары оқу орындарындағы болашақ маманның рефлексиясын дамытудың мүмкіндіктерінің толық пайдаланылмауы арасында қарама-қайшылықтардың бар екендігі анықталды. Аталған қайшылықтардың шешімін табу ұсынылып отырған зерттеу мәселесін айқындап, біздің алдымызға болашақ педагог-психологтардың рефлексиясын дамытуды теориялық-әдіснамалық тұрғыдан негіздеу және әдістемелік қамтамасыз ету мақсатын қойды.

Сол себепті болашақ педагог-психологтарды кәсіби даярлау жүйесіне қойылатын талаптар артып келеді, болашақ педагог-психолог мамандардың кәсіби рефлексиясын зерттеу және дамыту қажеттілігін айқындайды.

Жалпы, болашақ педагог-психолог маман кәсіптік білімді жоғары оқу орнында меңгереді. Осы жерде өз мамандығына сай кәсіби іс-әрекеттің нәтижелі атқаруына қажет болатын кәсіптік білім мен біліктілікті игереді. Практикалық іскерліктері мен дағдысы қалыптасады. Болашақ педагог-психологтың меңгерген білім, іскерлік, дағдысы заман талабына қаншалықты сай келсе, соншалықты деңгейде кәсіптік қызметін сәтті атқарады. Ал, оның болашақта кәсіби білікті маман атануы көп жағдайда осы жоғары оқу орнында алған теориялық білімі мен практикалық іскерліктеріне байланысты болады. Осы орайда, жоғары оқу орнының болашақ мамандарды кәсіби даярлаудың сапасы бірқатар шарттарға тәуелді екендігін ескеру қажет:

- Білім туралы заңдарға, жалпыға міндетті кәсіби білім беру стандартына, оқу бағдарламасының мазмұны мен оқыту жоспарының жүйелілігіне;

- Жоғары оқу орнының ішкі тәртібіне, материалдық және техникалық базасының қамтамасыз етілу деңгейіне;

- Жоғары оқу орнындағы студентті кәсіби даярлау жолдарына, оқыту жүйесін ұйымдастырудың ерекшеліктері мен болашақ маман тұлғасына қойылатын ішкі талаптарға;

- Жоғары білім беретін оқытушылардың біліктілігіне студентке деген көзқарасы мен қарым-қатынасына және т.б.

Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында «Педагогика және психология» мамандығы бойынша бакалаврды даярлаудың негізгі мақсаты: жалпыадамзаттық және әлеуметтік-тұлғалық құндылықтарды; экологиялық, дене, этикалық, құқықтық, ойлау мәдениетін; кәсіби пәндерді меңгеруге қажетті іргелі білімдерді; кәсіби қызметті іске асыруға қажетті теориялық және практикалық білім, іскерлік және дағдыларды қалыптастыру деп көрсетілген [8, 4 б.].

Алайда Елбасының «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты [2] Қазақстан халқына кезекті жолдауының жетінші бағытында білім беру бағдарламаларының негізгі басымдығы – өзгерістерге үнемі бейім болу және жаңа білімді меңгеру қабілетін дамыту болуға тиіс деген пікірі жоғары оқу орындарында маман даярлаудағы оқу бағдарламаларын жасақтауда мамандықтың ерекшеліктеріне қарай қоғам сұранысына сай, жұмыс берушілердің ұсынысына орай болашақ маманның кәсіби біліктілігін шыңдауға негізделген пәндерді енгізу керек екендігі мен қатар оқу бағдарламаларына қажет болған жағдайда өзгеріс енгізуге болатындығы ескеріледі.

Жоғары оқу орнының нәтижелі жұмысы білім алушылардың кәсіби білімдерінің сапасы арқылы көрінеді. Болашақ маманның кәсіби дайындығының нәтижесі ретінде қарастыратын болсақ кәсіби рефлексия жалпы нәтижелі білім алудың негізі деп қарастырамыз. Болашақ педагог-психолог мамандардың кәсіби рефлексиясы таным процесімен тікелей байланыста, сыртқы болмыстың адам санасында бейнеленуі, білімді қабылдауы, оның іс - әрекет ретінде дағдыға айналуы, эмоциялық қабылдауларымен бірге болашақ маманның кәсіби дайындығында көрініс береді. Кәсіби және педагогикалық рефлексия өзара бір – бірімен тығыз байланыста. Педагогикалық рефлексия ұлы Абайдың «Егер де есті кісілердің қатарында болғын келсе, күніне бір мәртебе, болмаса жұмасында бір, ең болмаса айында бір, өзіннің өзің есеп ал!», - деген қара сөзінде [9] тұлғаның біліктілігін қалыптастыруға негізгі қағида болып табылады. Ғұламаның тұжырымы бойынша біліктілік және кәсіби рефлексия адамның тұлға ретінде өзіндік болмысы, беделі, ақылы, есеп беру арқылы өз білік, білімін, дағдысын қалыптастыруы деп бағалауға болады. Болашақ педагог-психологты кәсіби іс-әрекетке даярлау құрылымындағы маңызды да міндетті компонент педагогтың өз санасының және қызметінің құбылыстарын танып-білу және талдау көрінісі ретіндегі (өз ойлары мен әрекеттеріне басқалардың тұрғысынан қарау) рефлексия болып табылады.

Кәсіби іс-әрекетті жүзеге асыру кезеңіндегі рефлексия екі үрдіспен қоса жүреді: 1) педагог болжамдау кезеңіне қайта оралғандай болады, сол кезеңнен тұжырымдаманың жекелеген құрамды бөліктерін іздестіреді; 2) екінші үрдіс өз іс-әрекетінің рефлексиясымен, яғни мақсатты жүзеге асыру үрдісімен тығыз байланысты: педагогтың мүмкіндіктері мен сыртқы жағдайлардың ара қатынастарын талдау жүреді. Педагогикалық дағдылар, әрекеттер, кәсібиліктің мазмұны зерделенеді. Өз іс-әрекеті мен оның компоненттерін (қажеттіліктерді, мотивтерді, мақсаттарды (олардың ара қатынастарын), мақсат пен нәтижелерге жету тәсілдерін бағалау жөніндегі өзіндік алгоритмдерді меңгеру шарты ретіндегі өзін-өзі бағалау педагогтың рефлексиялық ұстанымының шарты болып та табылады.

Рефлексия жайында айтылған философиялық ойлар негізінен «адамның өзіне бағытталған зерттеу жұмысы», «өзінің ақылы мен рухыңды өзінің бақылауын» дегенге келіп саяды. Педагог-психологтың рефлексиялық қызметінің мақсаты: педагогикалық әрекеттің негізгі компоненттерін есіне түсіріп, олардың мәнін, алынған нәтиженің «дұрыс» не «бұрыс» болғанын дәлелдей алу, қолданылған әдіс пен құралдардың тиімді не тиімсіз болғанына байланысты өзіндік көзқарасын білдіру. Орындалып өткен әрекеттің нәтижесін зерттеу. Тек сонда ғана алдағы жұмыстарға дұрыс мақсат қойып, алға қарай шығармашылықпен жылжудың жобасын жасау мүмкін болады. Педагог-психологтың психологиялық шығармашылығын дамытудың қысқаша формуласын «тәжірибе + сол тәжірибенің рефлексиясы= даму» түрінде ұсынған Г.С. Сухобская мен Ю.В. Кулюткин екеуі бірлесе жазған педагогика оқулығында бұл үрдісті сипаттай отырып, оның педагогтың кәсіби әрекетінің өн бойында мына төмендегідей жағдайда байқалатындығы айтылды: [10, 104 б.]

біріншіден – педагогтың оқушының ойын, сезімдері мен іс-қимылдарын түсіну бағытындағы әрекеттесуінде;

екіншіден – оқушылардың жас ерекшеліктері, даму мүмкіндіктерін ескере отырып оқыту үрдісінің мақсаттарын анықтау мен жобалауда;

үшіншіден – оның өз әрекетін, сол әрекеттің субъектісі ретіндегі өзін талдауда. Тек сонда ғана педагог-психолог педагогикалық іс-әрекетінде шығармашылыққа жол ашылады.

Сонымен, жоғары оқу орны түлегі болашақ педагог-психологтың кәсіби іс-әрекетті іскерлікпен атқаруға деген теориялық, практикалық және кәсіптік-психологиялық дайындығы кәсіби рефлексиясын дамыту арқылы жүзеге асырылады деген қорытындыға келсек. Кәсіби рефлексияның мәні мен мазмұны кәсіби іскерліктердің жиынтығы арқылы ашылады. Болашақ педагог-психологтың рефлексиясын дамыту кәсіби міндеттерді шешу барысындағы іс-әрекет нәтижелілігінің тиісті деңгейде болуын қамтамасыз етеді. Сондықтан да болашақ педагог-психологтардың кәсіби рефлексиясын дамытуда жоғары оқу орындарында теориялық білім мен қатар кәсіби біліктілігін түрлі тренинг жаттығулар арқылы дамытудың мүмкіндіктерін ұсынамыз [11, 16-27 б.] .

Тренинг тақырыбы: Педагог-психологтардың кәсіби рефлексиясын дамыту.

Жүрісі:

I. Танысу «Көз алдыңызға елестетіңіз, сіз кітапсыз» жаттығуы.

Жаттығу барысы:

Тренингке қатысушылар әрқайсысының бір-бір кітап екенін көз алдарына елестетеді.

- Сіздің кітабыңызға қандай атау немесе тақырып сәйкес келеді?
- Кітап мұқабасында қандай сурет бейнеленген?
- Кітаптың алғы сөзінде қандай цитаты жазылған?
- Бұл әдебиет қандай жанрға жатады? Комедия? Драма? Детектив? Фантастика?
- Кітап қанша бөлімнен тұрады? Бөлім атауларын айтсаңыз?
- Бұл кітапта сіз жыртып тастап, қайта жазғыңыз келетін беттер бар ма?
- Сіз бұл кітаптың кімдер оқығанын қалар едіңіз?

Рефлексия.

1. Бүгінгі кітаптар жайлы не айтар едіңіздер?
2. Қай кітаптың өз кітап сөреңізде болғанын қалайсыз?
3. Бұл кітаптардың барлығын не біріктіреді?

II. «Менің адам бойындағы бағалайтын қасиетім» жаттығуы.

Мақсаты: Тілдесу барысында қатысушылардың бірін-бірі жақынырақ танысуға мүмкіндік жасау.

Нұсқау: Адам бойындағы қандай қасиетті жақсы бағалайтыныңызды еске түсіріп, осы қасиет көрініс беретін оқиға, өлең, ертегі немес ән ойлаңыз не ойдан құраңыз. Өз қалауыңызбен ортаға шығып әңгіме, ертегі не әнді айтқанда қалған қатысушылар қандай қасиет туралы айтып отырғаныңызды дөп басып айта алу қажет.

Рефлексия.

1. Қандай қасиет жайлы әңгімеленді?
2. Сіз оны қай сөздерден анық аңғардыңыз?
3. Әңгімелеушінің пікірі сіздің пікіріңізбен үндесе ме?

III. «Жұдырық» жаттығуы.

Мақсаты: Ұмтылысты, қарым-қатынасты дамыту.

Нұсқау: Көршілер жұптасып бір-біріне қарама-қарсы отырады. Бірі жұдырығын мықтап жұмады, екіншісі соны күшпен ашуға тырысады. Одан соң орындарын алмастырады.

Рефлексия.

- Жұдырық түйген кезде қандай сезімде болдыңыз?
- Жұдырықты аша алмай жатқан кезде қандай сезімде бодыңыз?

Қорытынды: Біз әбден күш көрсетіп, адам жанын қинауға күштармыз. Жай, жылы-жылы сөйлесек барлық кедергіні бағындыруға болады. Ал соны күштемей ақ жәй «аша салыңызшы, өтінемін» деп айта салуға да болар еді.

IV. «635» тәсілі.

- **6** қатысушы
- **3** идея
- **5** минут

Нұсқау: Дөңгелене отырған қатысушыларға шеттен 1 парақ қағаз беріледі. Сол қағаз қолына тиген ойыншы керемет, тың 3 идея жазу керек (мыс: мен кәсіби психолог болсам.....). Жаңа идея туындағанша үрдіс тоқтамайды. Барлығы болғаннан соң талданып, үздік идеяларға қол соғылады.

V. «515» әдісімен қорытындылау, кері байланыс жасау рефлексия.

Тренинг жүргізуші «515» тәсілімен тренингті қорытындылайтынын жариялайды.

Шарты: **5** минут ішінде тренингке қатысушылар жұмыс барысында ойға түйген, үйренген **15** жаңа сөзден (глоссарий) құрастыруы қажет.

VI. «Рефлексия» жаттығуы

Мақсаты: Өткізілген іс-шара бойынша қорытындылау.

Нұсқау: Тренингке қатынасушылар шеңберлене отырады. Тренер әр қатынасушыға түрлі сөздер (талғам, сезім, бақыт, жапырақ, өмір, кеше, әсем, мөлдір, көркем т.с.) жазылған үлестірме береді. Әр қатынасушы өзіне келген сөзді байланыстырып бүгінгі семинарды қорытындылайды. Ол өлең жолдары болама, көркем сөз болама, оқиға болама, қатынасушының өз еркінде.

Рефлексия.

Әр қатынасушы өзінің көңіл-күйі мен қатар тренингтен алған әсерімен бөліседі.

Бір-біріне ізгі тілектерін арнайды.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2016 ж.
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана 2018 жылғы 10 қаңтар.
3. Хмель Н.Д. Жалпы білім беретін мектептегі педагогикалық процесс. Алматы, Ғылым», 2002. – 27 б.
4. Ильясова Г.Ш. Рефлексия – нәтижелі білім алудың бастауы // Батыс Қазақстан облысы бойынша педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты жинағы. 2013. – 12-15 б.
5. Степанов С.Ю., Похмелкина Г.Ф., Калошина Т.Ю., Фролова Т.В. Принципы рефлексивной психологии педагогического творчества // Вопросы психологии. – 1991. – № 5.
6. Вульф В.З., Харькин В.И. Педагогика рефлексии. – М.: «Наука», 1997. 35-47 б.
7. Таубаева Ш.Т. Педагогикалық әдіснама. Оқу құралы. – Алматы, 2013. – 281 б.
8. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Жоғары кәсіптік білім. Бакалавриат. Мамандығы 5В010300 – Педагогика және психология. ҚР МЖМБС 3.08.253 – 2010.
9. Абайдың 15-қара сөзі.
10. Сухобская Г.С. мен Кулюткин Ю.В. Педагогика. М., 1990 ж. – 104 б.
11. Жақсылықова К. Тренингтік ойындар мен жаттығулар әдістемелік құрал. – Алматы, 2014 ж.

МРНТИ 14.25.09

Г.Т. Уразова¹

*¹Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің аға оқытушысы.
Атырау қ. Қазақстан, e-mail: zhide.tanatarova@mail.ru*

**БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ РЕФЛЕКСИЯСЫН ДАМУ –
БІЛІМ БЕРУДІҢ САПАСЫН ЖАҚСARTУДЫҢ БІРДЕН-БІР ЖОЛЫ**

Аңдатпа

Рефлексия – бұл кәсіби маманға өзінің мүмкіндіктерін тиімді жүзеге асыра алатын, өздігінен дамуына ықпал ететін, кәсіби қызметке шығармашыл көзқараспен қарауға, сол арқылы оның нәтижелілігі мен тиімділігін арттыратын сапа.

Өз білімдерін, іскерліктер мен дағдыларын тереңдету мен жетілдіруге ұмтылған кәсіби маман даярлауда кәсіби тұрғыдан өзін-өзі дамытудың маңыздылығы мен қажеттілігін түсінген, кәсіби сапасы, қабілеттерін, өзінің кәсіби дамуын көрсететін болашақ мұғалімнің рефлексиясына назар аударылуы тиіс.

Мұғалімнің рефлексиясы – субъектінің тек өзін-өзі ғана танып - түсінуі емес, басқалардың рефлексия жасаушыны, яғни оның тұлғалық ерекшеліктері, эмоционалдық және танымдық реакцияларын қалай көрсете алатынын, танып - түсіне отырып нақты анықтау.

Түйін сөздер: рефлексия, білім, жаңашыл, үдеріс, рефлексивтік іс-әрекет, рефлексивтік іскерлік, педагогикалық іс-әрекет, шығармашылық ойлау, субъект.

*Аннотация
Уразова Г.Т.¹*

¹старший преподаватель Атырауского государственного университета им. Халелы Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан. e-mail: zhide.tanatarova@mail.ru

РАЗВИТИЕ РЕФЛЕКСИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ - ПСИХОЛОГОВ – ПУТЬ К УЛУЧШЕНИЮ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Рефлексия – это качество необходимое профессионалу, так как позволяет эффективно и наиболее адекватно реализовывать свои способности, обеспечивая процесс развития и саморазвития, способствуя творческому подходу к профессиональной деятельности, тем самым увеличивая её результативность и эффективность.

В процессе подготовки учителя-профессионала, стремящегося развивать, углублять и совершенствовать свои знания, умения и навыки в избранной профессии, профессиональные качества, характеристики и способности, выстраивающего свою собственную профессиональную перспективу, понимающего важность и необходимость профессионального саморазвития, особое внимание должно уделяться рефлексии будущего учителя. Рефлексия учителя – это не только познание и понимание субъекта самого себя, а определение и уточнение того, что другие как познают и понимают «рефлексирующего», его личностные особенности, эмоциональные реакции и когнитивные представления.

Ключевые слова: рефлексия, образование, инновационный, процесс, рефлексивная деятельность, рефлексивное мастерство, педагогическая деятельность, творческое мышление, субъект.

Abstract

G.Urazova¹

¹ senior teacher, ASU named after H.Dosmukhamedov. Atyrau. Kazakhstan.
e-mail: zhide.tanatarova@mail.ru

DEVELOPMENT OF REFLECTION OF FUTURE TEACHERS – PSYCHOLOGISTS – THE WAY TO IMPROVE THE QUALITY OF EDUCATION

Reflection is a quality necessary for a professional, as it allows to realize your abilities effectively and most adequately, providing the process of development and self-development, contributing to a creative approach to professional activity, thereby increasing its efficiency and effectiveness.

In the process of preparing a professional teacher who wants to develop, deepen and improve his knowledge, skills in a chosen profession, professional qualities, characteristics and abilities, building his own professional perspective, understanding the importance and the need for professional self-development, special attention should be given to reflecting the future teacher.

Reflection of the teacher is not only the cognition and understanding of the subject of oneself, but the definition and clarification of what others both know and understand "reflecting", his personal characteristics, emotional responses and cognitive ideas.

Key words: reflection, education, innovative, process, reflexive activity, reflexive skill, pedagogical activity, creative thinking, subject.

Қазіргі таңда сапалы маман даярлау мәселесі өзекті болып отыр. Өз ісінің шебері болу – әрбір мамандық иесінің кәсіби міндеті. Сондықтан да әр білім алушыда «мен болашақта өз ісімнің шебері боламын» деген мақсат болу керек. Мұндай позициядағы білім алушы қоғамымызға пайдасын келтірері сөзсіз. Осы мәселені шешуде болашақ маман даярлауда рефлексияны дамытудың орны ерекше.

Педагогты инновациялық іс-әрекетке даярлау құрылымындағы маңызды да міндетті компонент мұғалімнің өз санасының және қызметінің құбылыстарын танып-білу және талдау көрінісі ретіндегі (өз ойлары мен әрекеттеріне басқалардың тұрғысынан қарау) рефлексия болып табылады.

Жаңашылдықтың артуына байланысты рефлексияның педагогикадағы алатын орнының мәні артып отыр. Өзін-өзі дамытумен қатар индивидтің жан мен тән үйлесіміне сәйкес өз ойын жинақтау қабілетін бейнелейтін рефлексия ұғымы пайда болды .

Рефлексия ұғымының шығуына бірден-бір себеп–философия саласында таным туралы жалпы түсініктің пайда болуымен, оның ішінде жүйелі жасалған тарауларының бірі таным теориясымен тікелей байланысты. Бұл мән мәтінде түсінік дегеніміз – «жеке тұлғаның өз қолымен жасайтын шығармашылық әрекеті» деген мағынаға сәйкес келеді.«Бізді өткеннен жаңаша күйге түсіруге ықпал етуші қозғаушы

күш» ретінде түсіндіріледі. Мұндай үдеріс нәтижесінде адамның мүмкіндігі қабылдау, түсіну, есінде сақтау және сезіну түйсіктерінің кеңейуіне тікелей ықпал етеді.

Көптеген зерттеулерде рефлексия кәсіби әрекетті табысты іске асырудың негізгі құрамдас бөлігі деп қарастырылады. Ұзақ уақыт бойына рефлексия ұғымы философияда ғана қолданылып келген. Рефлексияның дамуы философия саласында таным туралы жалпы түсініктердің пайда болуынан бастау алады, кейін ол таным теориясы саласында жүйеленеді. Бұл мәнмәтінде «ауыстырылмайтын, индивидтің шынайы орындайтын шығармашылық акті» деп қарастырылады [1, 7].

XX ғасырдың басынан аталған проблемаға психологтер қызығушылық таныта бастады: 20-30-шы жылдары рефлексия мен өзін-өзі тану бойынша зерттеулерді психологияның жеке бір саласы етіп бөлу идеясы пайда болған. Көптеген зерттеулерде рефлексия проблемасы үш бағытта қарастырады: ойлауды, тұлғаның өзіндік сана-сезімін, сонымен бірге қарым-қатынас пен қоғамдастық үдерісін зерттеу. XX ғасырдың бірінші жартыжылдығы зерттеулерінде рефлексияның маңыздылығы педагогика мен психологияны ұштастыра отырып негізделеді. Л.С. Выготский, Д.Дьюи, Ж.Пиаже еңбектерінде ойлауды дамыту проблемасы мен рефлексивті үдерістердің маңыздылығы анықталады [2, 5].

Рефлексия – адамды, білімді дамытудың шарттарының бірі. Сондықтан бұл қазіргі кездегі білім саласындағы көкейтесті мәселелер қатарына жатады. Рефлексияның мәні – адамның өзінің білімін, білімінің негізін, оларды меңгерудің жолдарын анықтау.

Рефлексия – адамның өзәрекетіне талдау жасауы, өзінің көңіл-күйінің өз әрекетімен өткеніне талдау жасауы, ойлану қызметі. Рефлексия тереңдігі бұл жерде адамның білімдігіне, моральдық сезіміне және өзін-өзі бақылау деңгейіне тікелей байланысты. Рефлексияны қарапайым тілмен «өзіңмен-өзің тілдесу» деп түсіндіруге болады [3, 7].

«Рефлексия» сөзі латын тіліндегі «reflexio» – «артқа қарау» деген ұғымынан туындайды. Джон Дьюи рефлексиялық ойлауды былай сипаттайды: «Қандай да болмасын бір пікірді не білімнің ықтимал көрінісін олардың негіздерін ескере отырып белсенді түрде, толассыз және мұқият қарастыру, осының салдарынан туындаған қорытындаларды талдау» [4, 11].

Рефлексия – бұл субъектінің өзін-өзі тануы немесе түсінуі ғана емес, сонымен қатар басқалардың оны қалай түсінетіндігін, оның тұлғалық ерекшеліктерін, эмоциялық реакциялары мен когнитивтік (танымға қатысты) қабілеттерін қалай білетіндігін аңғару. Мұндай аңғару мазмұны бірлескен іс-әрекет нысанасына айналып, рефлексияның ерекше формасы - нысаналық-рефлексиялық қатынастар дамиды [5, 26].

Егер рефлексияның түсінігін кеңейте түсетін болсақ, ол біріншіден, мұғалім өзіне қатысты «бақылаушы», «зерттеуші» және «бақылағыш» міндеттеріне қоса, өзгелерге қатысты «зерттеуші» мен «бақылаушы» міндеттерін орындаушы болса; екіншіден, ол «рефлексия деңгейі» мен «рефлексиялық жүйе» ұғымдары пайда болады. Сонымен қатар рефлексия ой-тұжырым жасау, қорыту, салыстыру, ұқсастыру, бағалау, толғану, есіне алу және мәселелерді шешуден тұрады. Рефлексияның әр деңгейі мұғалімнің мүмкіндіктерінің мазмұнын, түсініктері мен толғаныстарын анықтайды.

М.В. Кларин, шығармашылық ойлау ерекшеліктеріне тоқтала отырып, оның мазмұнын өз тәжірибесін зерделеуге мүмкіндік беретін рефлексиямен байланыстырады. Бұл тұрғыдағы рефлексия ой-тұжырым жасау, қорыту, салыстыру, ұқсастыру, бағалау, толғану, есіне алу және мәселелерді шешуден тұрады. Ол сондай-ақ интерпретация, талдау, талқылау немесе бағалау мақсатындағы сенімдерді де қамтиды [6, 73].

Рефлексивтік іс-әрекет болашақ педагог-психологтың өзіндік талдау кезінде ғана байқалатын өзіндік жеке дара ерекшеліктерін тануына мүмкіндік туғызады. Білімді саналы түрде өзіндік қорыту, яғни рефлексия нәтижесінде ғана жүзеге асады. Рефлексия нәтижесі дегеніміз – міндеттерді шешу тәсілдерін түсіну. Рефлексияның қай түрі болмасын мақсатпен тікелей байланысты.

Болашақ педагог-психологтарды даярлау мәселесінде рефлексияны қалыптастыру маңызды, олардың белгілі бір педагогикалық мәселелер туралы барлық ақпаратты жинақтай алуы, оның тиімдісін таңдай білуі, нақты жағдайды шешуге байланысты оған өзіндік қолтаңбамен өзгерістер енгізе білуі, осылайша мәселені шешудің өзіндік жолын таба білуі сыни ойлау нәтижесінде жүзеге асады. Бұл жағдайда сонымен бірге шығармашылық, тапқырлық пен өнертапқыштық сияқты сапалар қатар дамуға мүмкіндік алады.

Рефлексияға өзінің қабілеттілігін дамыту үшін келесілер қажет:

- басқа адамдар туралы өзінің көзқарасын, баға беруін тексеріп отыру;
- қарым-қатынасты жоғарылату;
- қарым-қатынастары, көзқарасы басқалардан өзгеше, яғни қарым-қатынасы қиын адамдармен қарым-қатынас орнату;
- нақты жағдаятта өзінің әрекетіне талдау жасай білу;

- басты қағидаларға, қиын жағдайларға, мүлтіксіз шешімдерден кейін өзінің әрекетін талдауға қайта оралып отыру;

- әр жұмыс күнінің біткен уақытысында талдау жасау; өткен жұмыс күнінің барысына сыртқы бақылаушы ретінде баға беру.

Рефлексивті іскерлік педагогтың өзіне бағытталған бақылау-бағалау іс-әрекетін жүзеге асыруда қолданылады. Рефлексия – өзімізді, әрекеттерімізді талдауға бағытталған теориялық іс-әрекеттің ерекше түрі. Рефлексия латын тілінен аударғанда «өткенге қайта оралу» дегенді білдіреді [7, 11].

Педагогикалық іс-әрекет көп қырлы және сан алуан. Педагог психологтардың жұмыс бағыттарында рефлексивті іс-әрекет элементтерін көруге болады, мысалы: аналитикалық-диагностикалық жұмыс бағытында рефлексиядағы талдау, болжау, бағалау, т.с.с. сынды негізгі элементтері кездеседі. Педагог психолог қайда, қалай, қандай контингентпен жұмыс істесе де, ол адамдармен жұмыс істейді, соның ішінде балалармен жұмыс істеудің де өзіндік ерекшелігі бар. Оның кәсіби біліктілігі зердесімен ғана емес, сондай-ақ эмоционалды ұстамдылығы және еңбекшілдігімен де бағаланады. Эмоционалды сфераға – эмоциясының мығымдығы, оң ниетінің басым болуы, күдіктілігі мен күмәнділігінің орынды дәрежеде болуы, психологиялық сілкіністер мен қақтығысты ахуалдарды шұғыл да ұтымды шеше білуі кіреді.

Болашақ педагог-психологтардың іс-әрекетіндегі рефлексияның маңызы олардың төмендегі кәсіби біліктіліктерін дамытуға ықпал етеді:

- бала, жасөспірім, ересек адам, т.б. туралы талдаулар жүргізе білу; баланың қал-жағдайын, ішкі жан дүниесіндегі құпия қозғалыс-қимылдарын аңғару, түсіну, әлеуметтік ортаның ықпалын талдау, оның мәнін анықтай білу;

- болжау: алдын ала көре білу және түйсініп, сезіну; алдына қойған мақсатты жүзеге асыру, тапсырманы орындау, қорытындысын болжау, баланың іс-қимылын жоспарлау, уақытты тиімді пайдалану;

- алдын ала жоспарлай білу: баланың сұранысын, талаптарын, қажеттілігін, мүддесін ескере отырып жұмысты ары қарай жүргізу әдістері мен тәсілдерін жоспарлай білу;

- рефлексиялық біліктілігі: өткен тәжірибелерді ескеру, кері байланыс орната білуі, жұмыстың пайдалы және зиянды жақтарын, оның әсер ету дәрежесін, қорытындысын, балаға тигізген ықпалын талдау;

- қарым-қатынас орната білуі: баламен ашық сөйлесу, оның басына түскен қиыншылықтар мен күрделі жағдайды ұғынып-түсіну, оны жеңілдетуге көмектесу, байқап бақылау, көңілін көтеру, т.б. болып табылады [8, 39].

Бұрынырақ тұлғаның дамуын біз бірінші мезетте білімділік тұрғысынан өсумен байланыстырсақ, қазіргі күні педагогика бұл мәселені оқушылардың өзіндік ой-толғанысына (рефлексиясына) негіздейді. Ал рефлексия дегеніміз зерттеліп жатқан болмысқа деген шәкірттердің өзіндік көзқарасы мен түсінігі, оның құндылықтарын, себептері мен салдарын, мағынасын түсінуі. Рефлексия ойланып-толғану, өз түсінігінді қалыптастыру, өзінді тану мен түсіну. Сол себепті де үйренуші атқаратын барлық іс-әрекеттердің негізін рефлексия құрау керек: сол арқылы шәкірт алдында тұрған барлық мәселелер мен проблемаларды терең түсініп, оларды шеше біледі

Педагог кадрлардың біліктілігін арттыруда рефлексиялық дағдыларды жетілдіру өте маңызды болып табылады. Мұғалімнің кәсіби білікті маман ретінде қалыптасуы –үздіксіз және күрделі үдеріс. Ол жоғарғы оқу орнындағы теориялық білім алудың белгілі сатысымен шектелмейді. Керісінше, алынған теориялық білімді тәжірибемен ұштастыру арқылы жинақталатын жаңа біліммен тікелей байланысты. Бұл өз тәжірибесіне өзгерістер енгізе алатын және енгізілген өзгерістердің ықпалымен тиімділігін терең ойластыратын рефлексиялаушы – практик маман болуды қажет етеді [9, 4].

Қорыта келе, рефлексия дегеніміз – ойлауға бағытталған ой, яғни, бұл тек ой емес, адамның өз тәжірибесін ой елегінен өткізіп, артықшылығымен кемшілігін саралау, болған жағдаяттан өзіндік жаңа білім тудырту үдерісі. Рефлексия тәжірибеден туындайды. ХХІ ғасыр талаптарын мойындап және еліміздің білім саласына енгізіліп жатқан өзгерістерді ескерсек, мұғалімнің рефлексиялық болуы қателесуге жол бермейтін, өз тәжірибесін терең ойлау арқылы үнемі дамуды ілгерілететін үдеріс.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Бизяева А.А. Психология думающего учителя: Педагогическая рефлексия. – Псков, 2004. – 216 стр.

2. Степанов, С.Ю. Принципы рефлексивной психологии педагогического творчества / С.Ю. Степанов, Г.Ф. Похмелкин, Т.Ю. Колошина, Т.В. Фролова // Вопросы психологии. – М.: 1991. – № 5. – 5-14.
3. Мұғалімдердің рефлексиялық дағдыларын дамыту жолдары. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы. – 2016 – 46 б.
4. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления. – М.: Совершенство, 1997. – 208 с.
5. Нечаева Н.С. Краткий словарь терминов, употребляемых в ходе экспертизы инновационной деятельности // Практика административной работы в школе. – 2007. – №2. – 26-29 б.
6. Кларина Л. Инновационная деятельность: становление, развитие, эффективность // Директор школы. – 2001. – №10. – 72-75 б.
7. Погребная О.С. Рефлексия как условие формирования адекватной "Я-концепции" педагога: диссертация кандидата психологических наук: 19.00.13 / Погребная Оксана Сергеевна. – Ставрополь, 2007. – 234 с.: ил. РГБ ОД, 61 07-19/864
8. Баширова Ж.Р. Тұлғааралық қарым-қатынас педагогикасы: Оқу құралы. – Алматы: Срочная типография, 2010. – 121 бет.
9. Мұғалімдердің рефлексиялық дағдыларын дамыту жолдары: әдістемелік нұсқаулық. / Қ.С. Абдраманова Ж.Д. Джансугирова, Б.Қ. Дильманов, Е.Т. Оспанов. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016. – 46 б.

МРНТИ 14.35.07

Б.О. Алиева¹

¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің
2 курс магистранты,
Алматы қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ БІЛІКТІЛІГІНІҢ ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ НЕГІЗГІ ҚҰЗІРЕТТІЛІК РЕТІНДЕ АЛАТЫН ОРНЫ

Аңдатпа

Қазіргі таңда біздің өмірімізге ақпараттық дәуірдің келуі білім жүйесінде де көптеген ақпараттық технологиялардың енуімен байқалады, осыған орай бүгінде ұлттық ерекшелігімізді айқындайтын рухани, бәсекеге қабілетті, кәсіби құзырлы, ақпаратты біліктілігі жоғары мамандарды дайындау көкейкесті мәселеге айналып отыр. Білім беруді одан әрі ақпараттандырудың бірнеше кезеңдеріне әрбір оқушы ақпаратқа, қазіргі ақпараттық технологияларға назар салып қана қоймай, оны тиімді қолдана білуі, интернет, ғаламдық ақпарат жүйесін пайдалана алуы тиіс және де біз өмір сүріп отырған әлем жаңару үстіндегі ақпараттық ілімдік орта болып саналады. Сондықтан да, педагогикалық және ақпараттық технологиялардың үйлесуі білім беру үдерісінің қажетті деңгейіне жетуі тиіс. Білім беруге қойылатын талаптар үнемі өзгеруіне байланысты болашақ мамандар да ақпараттық біліктілігін дамыта білуі, оларды пайдалануға дағдылануы, өңдей білуі, шығармашылықпен ойлап, шешім қабылдауы бүгінгі күннің басты талабы.

Бұл мақалада болашақ мамандардың ақпараттық біліктілігінің қазіргі замануи білім беру жүйесіндегі алар орны қарастырылады.

Түйін сөздер: ақпараттық біліктілік, ақпараттық технологиялар, білім беру жүйесі, педагогикалық технологиялар.

Аннотация

Б.О.Алиева¹

¹ Магистрант 2 курса

Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ КАК ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ КОМПЕТЕНЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Появление информационной эпохи в нашей жизни проявляется в системе образования, а также в внедрении многих информационных технологий, поэтому на сегодняшний день подготовка высококвалифицированных, конкурентоспособных, профессиональных и информационно компетентных специалистов является актуальной проблемой. На нескольких этапах информатизации образования каждый студент должен не только сосредоточиться на информации, современных информационных технологиях, но также эффективно использовать ее, использовать интернет, глобальную информационную систему и мир, в котором мы живем. Поэтому сочетание педагогических и информационных технологий должно достичь необходимого уровня учебного процесса. Из-за постоянно меняющихся требований к образованию будущие специалисты также должны развивать информационные навыки, учиться их использованию, редактировать их, изобретать творчески и принимать решения.

В этой статье обсуждается роль информационной компетентности будущих специалистов в современной системе образования.

Ключевые слова: информационная компетенция, информационные технологии, система образования, педагогические технологии.

Abstract

B.O. Aliyeva¹

¹ 2nd year postgraduate student of Kazakh Ablai khan university of international relations and world languages, Almaty, Kazakhstan

THE ROLE OF INFORMATION COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS AS A MAJOR PART OF COMPETENCE IN THE MODERN EDUCATIONAL SYSTEM

The emergence of an information era in our life is manifested in the education system, as well as in the introduction of many information technologies, so today the training of highly qualified, competitive, professional and information competent specialists is an urgent problem. At several stages of informatization education, each student should not only focus on information, modern information technologies, but also effectively use it, use the Internet, the global information system and the world in which we live. Therefore, the combination of pedagogical and information technology should reach the required level of the educational process. Because of the ever-changing requirements for education, future specialists also need to develop information skills, learn how to use them, edit them, invent creatively and make decisions.

This article discusses the role of information competence of future specialists in the modern education system.

Key words: information competence, information technologies, education system, pedagogical technologies

Еліміздің егеменді ел болғалы ғылым, мәдениет салаларында жасалып жатқан шаралардың барлығы жастарға жалпыадамзаттық және жеке ұлттық игіліктер негізінде тәрбие мен білім беру ісін неғұрлым жоғары деңгейге көтеруге ықпал етуде. Бүгінгі білім саласында түрлі бағытта өзгерістер енгізілуде. Бәсекеге қабілеттілікті дамытудың негізгі бөлігі білім беру сапасын дамыту болса, болашақ білім беру саласының мамандарының ақпараттық мәдениеті, соның ішінде ақпараттық біліктілігі жоғары деңгейде шындалуы тиіс деп ойлаймыз. Сондықтан қоғамдық өмірді демократияландыру және ізгілендіру жағдайында ұлттық ерекшелігімізді айқындайтын рухани, бәсекеге қабілетті, кәсіби құзырлы мамандарды дайындау бүгінгі күнде көкейкесті мәселеге айналып отыр. Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты Жолдауында Қазақстанның білім беру сапасына ерекше назар аударғаны баршамызға мәлім. Болашақ ұрпақ үшін заманауи әдістер мен технологияларды енгізу, білімге қолжетімділікті кеңейту, білім сапасын арттырумен қатар ғылым саласын дамыту үшін кәсіби мамандарды даярлау міндеттеліп отыр.

Қазіргі таңда біздің өмірімізге ақпараттық дәуірдің келуі көптеген ақпараттық технологияларды енгізу арқылы байқалып отырғаны баршамызға мәлім. Ақпаратты және есептеу жүйелерін барынша пайдалану және ақпараттық қоғамда табысты жұмыс істеу үшін қажетті ақпарат көлемінің өсуі жаңа құзыреттілікті яғни ақпараттық біліктілікті қажет етеді. Бүгінгі күнде компьютерлендіру заманауи қоғамның дамуындағы, әсіресе білім беру жүйесінде басым бағыттардың бірі болып табылады. Елімізде ақпараттық технологияларының жылдам дамуы мен таралуы мемлекеттік білім беру саясатында көрініс тапқаны

бәрімізге айқын. Білім беруді ақпараттандыру еліміздегі білім беруді жаңғыртудың басым бағыттарының бірі болып табылатыны сөзсіз.

Жоғарыда атап өткендей, бүгінгі ақпараттық қоғамда білім беру жүйесінің басқару тетіктерін жетілдіру үшін оқытудың әдістемесі, технологиялары, әдістері мен ұйымдастырушылық нысандарын әзірлеуге бағытталған. Білім беруді ақпараттандырудың негізгі мақсаты – бұл ақпараттық технологияларды қолдану негізінде біртұтас біліми ақпараттық орта құру арқылы ұлттық білім сапасын арттыруды көздеп отыр.

Елімізде білім беруді одан әрі ақпараттандырудың бірнеше кезеңдеріне көшкенін атап өткен жөн, ол мазмұндық тұрғыда болады және компьютерлік сауаттылықтан жеке тұлғаның ақпараттық мәдениетінің іргелі операциялық негіздеріне ауысуын білдіреді, мұнда әрбір оқушы ақпаратқа, қазіргі ақпараттық технологияларға назар салып қана қоймай, оны тиімді қолдана білуі, интернет, ғаламдық ақпарат жүйесін пайдалана алуы тиіс. Яғни, біз өмір сүріп отырған әлем – жаңару үстіндегі ақпараттық ілімдік орта. Олай болса, педагогикалық және ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың үйлесуі білім беру үдерісінің қажетті деңгейіне қол жеткізуі тиіс. Сондықтан білім беруге қойылатын талаптар үнемі өзгеріп, қазіргі мамандар ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға дағдылануы, ақпаратты тауып, өңдей білуі, шығармашылықпен ойлап, шешім қабылдауы және өмір бойы оқып үйренуі тиіс [1].

Осыған орай, біз ақпараттық біліктілік жайлы бірнеше ғалымдардың ойларын мысалға келтіруді жөн көрдік. Ресей ғалымы Е.В. Петрова ақпараттық біліктілікті ақпараттық қоғамды адам шындығында түсіну қабілеті, сондай-ақ оларға қол жетімді барлық мүмкіндіктерін жүзеге асыру құралы ретінде қарастырады. Ол оқыту, қоғамның үнемі өзгеріп талаптарына сай келетін біліктілік, ол қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды ұсынатын барлық білім беру мүмкіндіктерін пайдалану қажет деп санайды [2]. Осыған ұқсас көзқарас теориялық білім «мағыналы шеберлігі, дағдыларын, ойлау жолдарын, ақпараттық қызметтің нақты түрлеріне өздерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді мәндер ретінде ақпараттық біліктілікті анықтайтын, Дмитрий Ермаковтың зерттеулерінде көрсетілген; тәуелсіз ақпараттық қызметтің қабілеті, дайындығы және тәжірибесі» [3].

Ақпараттық біліктілік қоғамдық тәртіп, нақты саладағы жоғары сапалы және өнімді қызмет үшін мамандарға қажетті шарт болып табылады жеке тұлғаның білім оқыту, талабы болып табылады. Дегенмен, құзыреттілік, осы салада қажетті тәжірибеге ие маманның қалыптасқан жеке сапасы ретінде қарастырылады. Осылайша, ақпараттық біліктілік білім беру жүйесіндегі негізгі құзыреттердің қатарына жатады. Оны иелену қазіргі заманғы қоғамда бейімделудің және өздігінен жүзеге асырудың алғышарттарының бірі болып табылады.

Білімді ақпараттану үдерісі болашақ мамандардан ұдайы ізденуді, ақпараттық технологияларды кәсіби саласында қолдана білуге машықтануды, қажет ақпаратты ақпарат көздерінен таба білу мен өңдеуді, шығармашылықпен ойлауды және шешім қабылдауды талап етеді. Білімді ақпараттандыру жаңа технологиялардың білім мақсатындағы құралдарын жасау, сараптау мен қолданудың ғылыми негіздерін қамтиды. Оқу орындары үшін әртүрлі ақпараттық ресурстар мен технологияларды өндіру мен жинақтау педагогикалық сипатты бірқатар проблемаларды туындатады. Ең алдымен, педагогикалық мақсатты алуан түрлі ақпараттық ресурстарды жасаудың, жинақтап, іс жүзінде қолданудың, әлбетте, қандайда бір жүйесінің жоқтығын атап өтуге болады. Әдетте, мұндай құралдар өз ара ешқандай байланыссыз және бір ақпаратты ақталмастай қайталап, мазмұндық және әдістемелік қайшылықтарға әкеледі. Бір оқу орнының шеңберінде пайдаланылатын ақпараттық құралдар, бүтіндей, әртүрлі әдістемелік және технологиялық әдіс-тәсілдерді талап етіп, оқушылардың білімі мен дағдыларына елеулі талаптар қояды, ал бұл оқу үдерісінің тиімділігіне теріс әсер етеді [4].

Ақпараттық білім ортасын қалыптастыру әрекеті көптеген жоғары оқу орындарында қолға алынуда, бірақ ол әрекеттер, әдетте, жекеленген ақпараттық құралдар мен технологияларды өзара үйлестірудің техникалық мәселелерін шешуге келтіріледі де, ақпараттандыру құралдарын пайдалануды сипаттайтын мазмұн мен әдістерді бірізділендіру мәселелері зерттеу шеңберінен тыс қалып қояды. Жүргізілген жұмыстар алдын ала мүмкін болатын теориялық аспектілерді ескере отырып жоспарланбайды. Жоғары оқу орнының ақпараттық білім ортасын жасамастан бұрын органы қалыптастыру бойынша барлық жұмысты жобалап, жүйеге келтіретін теориялық тұжырымдама міндетті түрде жасалынуы тиіс.

Педагогикалық және ақпараттық технологияларды үйлестіру арқылы оқыту

- мұғалім ретіндегі жұмыстың тиімділігін арттыратын педагогикалық құралдар мен материалдарды жасауда ақпараттық технологияларды пайдалану біліктерін қалыптастырады;

- сабақ берудің тиімділігін арттыру мен педагогикалық шеберлікті жетілдіру мақсатында жаңа біліктіліктер мен тәсілдерді қалай қолдануды қамтиды.

Педагогикалық және ақпараттық технологияларды үйлестіру арқылы оқыту пікірталастыру, топтық жұмыс, рефлексияны, жаттығуларымен және әрекеттер жоспарымен жекеленген жұмысты біріктіре қамтиды. Бұл формалардың барлығы пән мұғалімі ретінде еңбегіңіздің тиімділігін арттыруға көмектесуді көздейді.

Оқушыларға өзін өзі шыңдауда көмектесу үшін, оқушыларға ылғи да өзгермелі қоғам мен технологияларға бейімделуге көмектесетін, қажетті, төменде келтірілген білім мен біліктіліктерді ескеруі қажет. Яғни, педагогикалық және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды үйлестіру арқылы оқытудың негізгі біліктіліктері төмендегілер болып табылады:

- Жауапкершілік және бейімділік— өз өмірінде, жұмыс орнында және қоғамдық өмірде жекелей жауапкершілік пен икемділік көрсету, өзі мен басқа үшін жоғары мақсаттар қойып, оған жетуге ұмтылу, пікірлердің көпмәнділігі мен көптүрлілігіне төзімділікпен қарау.

- Қатынас дағдылары – ауызша, жазбаша және мультимедиялық хабарларды барлық алуан-алуан түрде және контексте қабылдау, түсіну, жасау және тарату біліктілігі.

- Шығармашылық және танымдық қызығушылық— жаңа идеяларды дамыту, қолдану, тарату, жаңа идеялар мен мүмкіндіктерді қабылдауға ашықтық

Сынай және жүйелі ойлау- баламаларды(альтернативтерді) саналы және дәлелді түсіну, күрделі жағдайда таңдай білу біліктілігі, жүйелер арасындағы өзара байланысты түсіну. Сынай ойлау біліктілігі — ХХІ ғасырдағы оқытудың кілттік біліктілігі. Болашақ мамандар ХХІ ғасырдың мұғалімі ретінде, қандай үдерістер оқушыларға жақсы, ойшыл болып өсуіне көмектесетінін жақсы түсінуге тиіс. Білім беру саласындағы зерттеулерде күрделілік деңгейі әртүрлі ойлау түрлері бар екендігі бұрын мойындалған. Ойлаудың бұл түрлерін білу оқытудың тиімділігін арттыруға көмектеседі. Егер маман ойлаудың әртүрлі деңгейлерін танып біле алса оқушылардың оқып білгендерін тереңірек талдауына көмектесе алады [5].

«Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиялармен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет», – деп Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев атап көрсеткендей, жас ұрпаққа білім беру жолында педагогикалық технология мен ақпараттық технологияны оқу үдерісінде үйлестіру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор.

Шет тілі мұғалімінің ақпараттық біліктілігінің осы компоненттерін нақты пайдалану белгілі бір тілдік дағдыларды қалыптастыру және белгілі бір технология негізінде студенттердің ауызша дағдыларын дамыту білімі мен қабілетіне жатады. Ақпараттық технологиялар статистикалық емес, техникалық прогрестің әсерінен және шет тілін оқыту әдістерін дамыту кезінде үнемі дамып келе жатқан серпінді құрылым болып табылатынын атап өткен жөн. Ақпараттық қоғамның осындай жылдам дамуы тұрғысынан болашақ мамандардың ақпараттық біліктілігі тек қарапайым компьютерлік сауаттылыққа теңестірілмеуі мүмкін. Сондықтан да, болашақ мамандар білім беруге қойылатын талаптар үнемі өзгеруіне байланысты, ақпараттық технологияларды пайдалануға дағдылануы, ақпаратты тауып, өңдей білуі, шығармашылықпен ойлап, шешім қабылдауы және өмір бойы оқып үйренуі тиіс деп санаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ошанова Н.Т. Білім беру жүйесінде коммуникациялық технологиялардың көмегімен оқушылардың дүниетанымдық көзқарастарын қалыптастыру. *Вестник КазНПУ им.Абая, Алматы, №2(13), 2012г., 161-165б*

2. Петрова Е.В. Информационная компетентность в образовании как залог успешной адаптации человека в информационном обществе // *Информационное общество. М., 2012. №2. С. 37-43.*

3. Ермаков Д.С. Информационная компетентность: получение знаний из информации // *Открытое образование. М., 2011. №1. С. 4-8.*

4. «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуындағы ашық қашықтан білім берудің келешегі» халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдар жинағы, Алматы, 2012ж., 21-22 қазан.

5. Исаева Г.Б. «Білімді ақпараттандыру ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың білім мақсатындағы құралдарын жасау» халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдар жинағы, ЖГУ, 2015

УДК 378.2
МРНТИ 14.01.11

Кожсахмет К.Т.¹, Сюрмен О.В.², Жумалиева Р.З.³

¹PhD, ректор, университет имени Сулеймана Демиреля,

²MA, старший преподаватель, университет имени Сулеймана Демиреля,

³ PhD, ассоц. проф., университет имени Сулеймана Демиреля,

г. Алматы, Казахстан

ОПЫТ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ И ЗАРУБЕЖНЫХ ВУЗОВ В ПОДГОТОВКЕ ИТ-СПЕЦИАЛИСТОВ

Аннотация

В современных условиях развития общества остро встает вопрос о подготовке конкурентоспособных специалистов, владеющих не только знаниями в своей области, но и навыками, которые помогли бы им реализовать себя в любой сфере, связанной с выбранной ими профессиональной деятельностью. В связи с этим необходимо четко определить те компетенции, которыми должен овладеть специалист на каждой ступени вузовского и послевузовского образования. Данная статья посвящена описанию и сравнению отечественного и зарубежного опыта подготовки ИТ-специалистов, так как рассмотрение зарубежного опыта поможет выявить приоритеты в подготовке ИТ-специалистов в других странах и, учитывая данные приоритеты в создании отечественной модели подготовки специалиста, будет способствовать подготовке специалиста, востребованного на мировом рынке труда.

Ключевые слова: подготовка ИТ-специалистов, модель подготовки специалиста, отечественные стандарты высшего образования, зарубежные стандарты высшего образования

Аңдатпа

Қ.Т. Қожсахмет¹, О.В. Сюрмен², Р.З. Жумалиева³

¹PhD, ректор, Сулейман Демирел атындағы университеті

²MA, аға оқытушы, Сулейман Демирел атындағы университеті

³PhD, қаумд. проф., Сулейман Демирел атындағы университеті

Алматы қ., Қазақстан

ИТ-МАМАНДАРЫН ДАЙЫНДАУДАҒЫ ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ЖОО-НЫҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Қоғам дамуының қазіргі жағдайында бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау мәселесі өз салаларында білімді ғана емес, сондай-ақ өздерінің таңдалған кәсіби қызметімен байланысты кез-келген салада өзін-өзі таныта алатындайдыларды меңгеруді қажет етеді. Осыған байланысты, маманның жоғары оқу орнында және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру деңгейінде меңгеруі тиіс біліктілігін нақты анықтау қажеттілігі туындайды. Бұл мақалада ИТ мамандарын даярлаудың отандық және шетелдік тәжірибесі салыстырыла сипатталады. Халықаралық тәжірибен ізерделеу басқа елдердегі ИТ-мамандарды дайындаудың басымдықтарын анықтауға көмектеседі. Сонымен қатар мақалада осы басымдықтарды ескере отырып оқытудың жаһандық еңбек нарығында сұранысқа ие маман даярлаудың ұлттық моделін құруға негіз болатындығы туралы айтылған.

Түйін сөздер: ИТ-мамандар даярлау, мамандар даярлаудың моделі, жоғары білім берудің мемлекеттік стандарттары, жоғары білім берудің шетелдік стандарттары.

Abstract

K.T. Kozhakhmet¹, O.V. Syurmen², R.Z.Zhumaliyeva³

¹PhD, rector of Suleyman Demirel University

²MA, senior lecturer at Suleyman Demirel University

³PhD, associate professor at Suleyman Demirel University
Almaty, Kazakhstan

IT-PROFESSIONALS TRAINING IN KAZAKHSTAN AND ABROAD

Nowadays in the era of rapid development and changes in all spheres of life the issue of training highly qualified, competitive specialists having not only good knowledge but transferrable life skills is a crucial one. In this regard it is necessary to define the competences which students should acquire at graduate and post graduate levels. The article describes and compares Kazakhstani and international experience in training IT-specialists. Studying international experience will help to see modern trends in IT-specialist training and consider them in developing the model of IT-specialist training, which will facilitate training the specialist in accordance with the demands of the world market.

Key words: IT-specialist training, model of IT-specialist training, Kazakhstani standards of higher education, international standards of higher education

Развитие общества и экономики в Казахстане повлекло за собой реформирование и развитие информационной среды. Правительством нашей республики разработана государственная программа «Цифровой Казахстан», целью которой является «повышение качества жизни населения и конкурентоспособности экономики Казахстана посредством прогрессивного развития цифровой экосистемы» [1, с.5]. Одним из приоритетов программы является «развитие человеческого капитала путем ... повышения квалификации специалистов в области инфокоммуникационных технологий» [1, с.5]. Остро стоит так же и вопрос об обеспечении казахстанского рынка отечественными IT-программами, так как их приобретение за рубежом невыгодно для государства. В связи с этим, возникает потребность в разработке новых и усовершенствовании уже существующих образовательных программ, соответствующих требованиям работодателей в области информационно-коммуникационных технологий, для подготовки конкурентоспособных IT-специалистов, которые будут задействованы в реализации программы «Цифровой Казахстан» и, следовательно, в развитии экономики страны путем создания новых программ и обеспечения стабильного существования цифрового пространства. Разработка и усовершенствование образовательных программ, по нашему мнению, должны происходить с учетом не только отечественного опыта подготовки IT-специалистов, но и опыта ведущих университетов ближнего и дальнего зарубежья, таких как Московский государственный технический университет им. Н.Э. Баумана (МГТУ), Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова (МГУ), Массачусетский технологический институт (MIT), университет Торонто, Мюнхенский технический университет и др. Целью данной статьи является рассмотрение особенностей подготовки IT-специалистов в ведущих отечественных и зарубежных вузах для выявления основных направлений и приоритетов, а также возможности использования зарубежного опыта в процессе подготовки высококвалифицированных IT-специалистов для сектора информационных технологий в Казахстане.

В первую очередь, следует отметить разнообразие направлений подготовки IT-специалистов, которые не одинаковы не только в разных странах, но и в различных университетах. Так, например, только в алматинских вузах, таких как Университет имени Сулеймана Демиреля (СДУ), Казахско-Британский технический университет (КБТУ) и Международный университет информационных технологий (МУИТ), насчитывается около шести различных IT-специальностей по которым ведется подготовка IT-специалистов, причем наибольший выбор специальностей на данный момент предоставляет МУИТ [2], так как он является университетом, специализирующимся на подготовке профессионалов в данной области. Основными направлениями подготовки IT-специалистов в Казахстане являются такие специальности, как «Информационные системы» и «Вычислительная техника и программное обеспечение», обучение по которым проводится на всех трёх уровнях – бакалавриат, магистратура и докторантура во всех вышеуказанных вузах. На данный момент только МУИТ предлагает такую необходимую на данном этапе развития цифровых технологий специальность как «Системы информационной безопасности», несмотря на то, что потребность в подготовке специалистов по данному профилю обозначена в программе «Цифровой Казахстан» [1, с. 10-11]. Обучение по специальности «Robotics and Mechatronics» (Робототехника и мехатроника) на уровне бакалавриата и магистратуры предлагается только в Назарбаев

Университете [3], невзирая на важность роботизации и автоматизации предприятий промышленного и сельскохозяйственного секторов. [1, с. 17-26]

Ведущие российские университеты также предоставляют достаточно широкий выбор специальностей в сфере информационных технологий. МГУ, входящий в список лучших университетов мира, и отмеченный в Российском федеральном плане мероприятий «Развитие отрасли информационных технологий» как база для расширения исследовательской деятельности в области информационных технологий [4, с. 3-4], предлагает две программы подготовки IT-специалистов на уровне бакалавриата и магистратуры: «Прикладная математика и информатика» и «Фундаментальные информатика и информационные технологии», и две специальности по программе подготовки аспирантуры: «Информатика и вычислительная техника» и «Информационная безопасность» [5]. Известнейший технический вуз России МГТУ им. Н.Э. Баумана ведет подготовку по более чем восьми IT-специальностям на уровне бакалавриата, магистратуры, а также подготовку специалистов (с пятилетним сроком обучения). Данный вуз готовит IT-специалистов для работы в сфере бизнеса, авиации и управления космическими технологиями [6]. На данный момент ни один из казахстанских университетов не предлагает образовательные программы по таким IT-специальностям.

Рассматривая опыт вузов дальнего зарубежья, следует отметить, что направления подготовки IT-специалистов европейских вузов во многом совпадают с направлениями подготовки российских вузов, так как многие российские вузы используют европейский опыт подготовки IT-специалистов и, в частности, европейскую рамку IT-компетенций. В Германии, к примеру, большим спросом пользуются так называемые «информатики-экономисты» - специалисты, имеющие «профессиональные знания в сфере экономики и фундаментальные знания в области информатики» [7, с.45]. Не менее востребованы такие специалисты в области информационных технологий, как разработчики программного обеспечения, системные администраторы, программные администраторы [7, с.48]. В отличие от Казахстана и России, подготовка IT-специалистов в Германии ведется не только в университетах, но и в профессиональных академиях, а также непосредственно на производстве. Существуют также программы послевузовского образования без присвоения степени, по окончании которых выдается сертификат. В рамках послевузовского образования во многих европейских университетах довольно популярными являются совместные программы (joint programs) подготовки IT-специалистов на уровне магистратуры, когда обучение проводится на базе двух университетов. Так, например, Мюнхенский технический университет предлагает совместные программы с университетом Людвиг-Максимилиана в Мюнхене и технологическим университетом Наньянг в Сингапуре по таким специальностям, как «Биоинформатика» и «Проектирование интегральных микросхем». Предлагаются и такие узкие специализации как «Информатика: создание игр» (Informatics: game engineering) [8]. В Нидерландах Университет Амстердама, имеющий одну из лучших программ подготовки IT-специалистов на уровне магистратуры в Европе, также проводит обучение совместно с Амстердамским свободным университетом по таким популярным на данный момент направлениям, как «Компьютерные технологии: проектирование больших данных» (Computer science: big data engineering), «Компьютерные технологии: интернет и веб-технологии» (Computer science: internet and web technology), «Компьютерные технологии: создание программ и «зеленые» IT-технологии» (Computer science: software engineering and green IT) [9], подготовка по которым, к сожалению, не ведется в Казахстане. Следует также отметить, что большинство университетов Европы предлагают выбор между обучением на государственном и английском языках.

Обращаясь к опыту подготовки IT-специалистов в Канаде и Америке, следует отметить, что ведущие университеты предлагают гибкую систему выбора профиля подготовки и изучаемых курсов, а в подготовке специалистов на уровне магистратуры и докторантуры основное внимание уделяют исследовательской деятельности и созданию инновационных технологий и компьютерных программ [10], [11]. В Канаде, в частности в университете Торонто, почти каждая образовательная программа бакалавриата в сфере IT позволяет выбрать один из уровней подготовки: специалист (specialist), основная специальность (major) или дополнительная специальность (minor), при этом можно комбинировать обучение по IT- программе с обучением по программам, совершенно другого профиля, таким как, например, английский язык или философия. Наше внимание привлекло наличие такой специализации, как «Компьютерная лингвистика и обработка естественного языка» (Computational linguistics and natural language processing), которая по нашему мнению является актуальной для казахстанской науки, так как

данная сфера все еще не развита в Казахстане. Кроме курсов изучающих стандартные дисциплины, студенты со второго курса могут выбрать исследовательскую программу (Research opportunities program)

[10]. Массачусетский технологический институт, являющийся одним из лидеров в подготовке IT-специалистов в мире, предлагает выбор основной специальности по программе бакалавриата на втором курсе обучения, тогда как на первом курсе у студента есть возможность посещать различные лекции, семинары, демонстрации программ и академические ярмарки, для того, чтобы осознанно выбрать ту или иную основную или дополнительную специальность [11].

Одним из основных факторов качественной подготовки специалистов наряду с разнообразием направлений и форм подготовки, является наличие системы профессиональных стандартов и компетенций, которым должен соответствовать и овладеть будущий специалист. Проект ИНАРМ [12], занимавшийся разработкой квалификационных рамок в области информатики и менеджмента для России, Украины и Армении на основе анализа данных, собранных от работодателей и основываясь на европейском опыте, предложил список из пяти макрокомпетенций, включающий «1. способность к восприятию, обобщению и анализу информации; 2. способность к саморазвитию и самосовершенствованию; 3. способность к включению в профессиональное сообщество; 4. способность понимать, применять и развивать математические знания, основные законы естествознания, знания предметной области (в рамках профессиональной деятельности) и базовые принципы ИКТ; 5. способность разрабатывать, реализовывать и координировать процессы жизненного цикла информационных систем, технологий и программных продуктов» [13, с. 60]. Однако, в то время, как некоторые исследователи указывают на необходимость «гармонизации российской системы с европейской» [14, с. 237], другие подчеркивают несоответствие компетенций выпускника «конкретным трудовым функциям профессионального стандарта» [15]. Американская и канадская системы подготовки IT-специалистов включают курсы для развития компетенций из вышеуказанного списка, в то же время придавая особое значение развитию навыков креативного мышления и умению работать в сфере междисциплинарных исследований. В нашей стране концепция компетентного подхода развивается с начала 90-х годов прошлого столетия. Разрабатывались компетентные модели выпускников различного профиля, в том числе и специалистов технического профиля. При этом в настоящее время особое внимание уделяется составу и содержанию общепрофессиональных и специально-профессиональных компетенций.

В заключение, хотелось бы подчеркнуть, что для подготовки конкурентоспособных IT-специалистов необходимо сотрудничество науки, образования и бизнеса. Необходимо пересмотреть направления подготовки специалистов в соответствии с приоритетами развития государства и требованиями работодателей, а также пересмотреть содержание уже существующих программ подготовки IT-специалистов для будущей карьеры и постоянного самосовершенствования, а не просто выполнения обязанностей в качестве высококвалифицированного специалиста.

Список использованной литературы:

1 Государственная программа «Цифровой Казахстан» на 2017-2020 годы [Электрон. ресурс]. - URL: <https://zerde.gov.kz/images/ГП%20Цифровой%20Казахстан%20на%202017-2020%20годы.pdf> (дата обращения: 10.01.2018)

2 Международный университет информационных технологий [Электрон. ресурс]. - URL: <http://www.iitu.kz/specialties/show/id/3> (дата обращения: 10.01.2018)

3 Назарбаев Университет [Электрон. ресурс]. - URL: <https://nu.edu.kz/ru/obuchenie/akademicheskie-programmy> (дата обращения: 10.01.2018)

4 План мероприятий (дорожная карта) «Развитие отрасли информационных технологий» [Электрон. ресурс]. - URL: <http://federalbook.ru/files/SVAYZ/saderzhanie/Tom%2012/II/Plan%20meropriyatiy.pdf> (дата обращения: 16.04.2018)

5 Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова [Электрон. ресурс]. - URL: <http://edu.msu.ru/catalog/departament.php?id=2> (дата обращения: 10.01.2018)

6 Московский государственный технический университет имени Н. Э. Баумана [Электрон. ресурс]. - URL: <http://www.bmstu.ru/abitur/studies-life/edu-programs/> (дата обращения: 10.01.2018)

7 Антропов Р., Смолич К., Смолич С. Особенности подготовки IT-специалистов в условиях современного глобального рынка информационных технологий: обращение к опыту Германии. Вестник ЗабГУ № 10, 2014, с. 44-50

8 *TechnicalUniversityofMunich* [Электрон. ресурс]. - URL: <https://www.tum.de/en/studies/degree-programs/detail/integrated-circuit-design-master-of-science-msc> (дата обращения: 10.01.2018)

9 *VrijeUniversiteitAmsterdam* [Электрон. ресурс]. - URL: <https://masters.vu.nl/en/programmes/index.aspx> (дата обращения: 10.01.2018)

10 *University of Toronto* [Электрон. ресурс]. - URL: http://web.cs.toronto.edu/Graduate/prospective_gradwhy.htm (дата обращения: 10.01.2018)

11 *Massachusetts Institute of technology* [Электрон. ресурс]. - URL: <https://engineering.mit.edu/admissions/graduate/> (дата обращения: 10.01.2018)

12 *Информатика и менеджмент: квалификационные рамки в стандартах Болонского процесса* [Электрон. ресурс]. - URL: <http://inarm.ntnu.org.ua/index.php/ru/> (дата обращения: 16.04.2018)

13 Вольян Н.С., Разгулин А.В., Тихомиров В.В., Об особенностях проектирования национальной системы компетенций и квалификаций в области ИКТ // *Вестник ГУУ*. 2014. №19. с. 56-66 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ob-osobennostyah-proektirovaniya-natsionalnoy-sistemy-kompetentsiy-i-kvalifikatsiy-v-oblasti-ikt> (дата обращения: 16.04.2018).

14 Азаров В.Н., Гудков Ю.И., Некоторые проблемы инженерной подготовки в области информационных технологий и пути их решения // *Вестник ИрГТУ*. 2015. №3 (98). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-problemy-inzhenernoy-podgotovki-v-oblasti-informatsionnyh-tehnologiy-i-puti-ih-resheniya> (дата обращения: 16.04.2018).

15 Тагиров В.К., Тагирова Л.Ф., Тагирова Е.А. Профессиональные стандарты в сфере информационных технологий как основной критерий повышения качества подготовки it-кадров в вузе // *Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. L-LI междунар. науч.-практ. конф. № 3-4(50)*. – Новосибирск: СибАК, 2015. URL: <https://sibac.info/conf/pedagog/1/41707> (дата обращения: 16.04.2018).

УДК 378:37.016:744.62

МРНТИ 14.35.07

Гриникун В.В.¹, Бидайбеков Е.Ы.², Сагимбаева А.Е.³, Байдрахманова Г.А.⁴

¹д.п.н., профессор, Московский городской педагогический университет
г. Москва, Россия

² д.п.н., профессор, КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

³ д.п.н., профессор, КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

⁴ докторант, КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

РОЛЬ И МЕСТО КОМПЬЮТЕРНОЙ ГРАФИКИ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматривается обучение компьютерной графике в условиях цифровизации образования. Цифровизация значительно опережает существующую систему требований производства к составу профессий, занятых на рынке труда. Цифровая экономика требует наличия у населения цифровых навыков, позволяющих пользоваться ее плодами. Поэтому, в подготовке специалистов для цифровой экономики необходимо делать акцент, прежде всего, на важные направления цифровых технологий. Один из существенных направлений – компьютерная графика.

Компьютерная графика – это наука, один из разделов информатики, изучающая способы формирования и обработки изображений с помощью компьютера. Основные области использования компьютерной графики: научная графика, деловая графика, конструкторская графика, иллюстративная графика, художественная и рекламная графика, компьютерная анимация, мультимедиа. Поэтому при

обучении компьютерной графики надо ориентироваться на эти отрасли.

Ключевые слова: “Цифровой Казахстан”, цифровизация образования, компьютерная графика, профессиональные качества, обновленная учебная программа, информационно-коммуникационная технология, будущий специалист.

Аңдатпа

В.В. Гриншкун¹, Е.Ы. Бидайбеков², А.Е. Сагимбаева³, Г.А. Байдрахманова⁴

¹п.ғ.д., профессор, Мәскеу қалалық педагогикалық университеті,

Мәскеу қ., Ресей

²п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ,

Алматы қ., Қазақстан

³п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ,

Алматы қ., Қазақстан

⁴Абай атындағы ҚазҰПУ-нің 6D011100-Информатика мамандығының докторанты,

Алматы қ., Қазақстан

БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ САПАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКАНЫҢ РӨЛІ МЕН ОРНЫ

Мақалада білім беруді цифрландыру жағдайында компьютерлік графиканы оқыту мәселелері қарастырылады. Цифрландыру еңбек нарығында қамтылған мамандықтар құрамына қойылатын өндірістік талаптардың қолданыстағы жүйесінен айтарлықтай алдыңғы орынға шығуда. Цифрлық экономика тұрғындардан цифрлық дағдылардың болуын және оның мүмкіндіктерін пайдалануды талап етеді. Сондықтан цифрлық экономика жағдайында мамандарды дайындауда цифрлық технологияның маңызды бағыттарына мән берілуі тиіс. Маңызды бағыттарының бірі – компьютерлік графика.

Компьютерлік графика - бұл ғылымды, компьютерлік кескінді қалыптастыру және өңдеу жолдарын зерттейді. Компьютерлік графиканы пайдаланудың негізгі бағыттары: ғылыми графика, бизнес графика, дизайн графикасы, иллюстрациялық графика, көркем және жарнамалық графика, компьютерлік анимация, мультимедия. Сондықтан, компьютерлік графиканы оқытуда, осы салаларға назар аудару керек.

Түйін сөздер: “Цифрлық Қазақстан”, білім беруді цифрландыру, компьютерлік графика, кәсіби қасиеттер, оқу жоспары, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, болашақ маман.

Abstract

Grinshkun V.¹, Bidaybekov E.², Sagimbayeva A.², Baidrakhmanova G.³

¹d.p.s., professor, Moscow City Pedagogical University,

Moscow city, Russia

²d.p.s., professor, KazNPU named after Abay,

Almaty city, Kazakhstan

²d.p.s., professor, KazNPU named after Abay,

Almaty city, Kazakhstan

³doctoral specialty 6D011100-Informatics, KazNPU named after Abay,

Almaty city, Kazakhstan

ROLE AND PLACE OF COMPUTER GRAPHICS IN FORMING PROFESSIONAL QUALITIES OF FUTURE INFORMATIC TEACHERS IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF EDUCATION

The article deals with computer graphics training in conditions of digitalization of education. Digitalization is significantly ahead of the existing system of production requirements to the composition of occupations engaged in the labor market. The digital economy requires the population to have digital skills that allow the use of its fruits. Therefore, in the training of specialists for the digital economy, it is necessary to focus, first of all, on important areas of digital technology. One of the essential areas is computer graphics.

Computer graphics is a science, one of the sections of computer science, which studies the ways of forming and processing images using a computer. The main areas of use of computer graphics: scientific graphics,

business graphics, design graphics, illustrative graphics, artistic and advertising graphics, computer animation, multimedia. Therefore, when learning computer graphics, you need to focus on these industries.

Key words: “Digital Kazakhstan”, digitalization of education, computer graphics, professional qualities, curriculum, information and communication technology, future specialist.

В условиях цифровизации образования система подготовки будущих учителей информатики, как и вся система образования Казахстана, находится в состоянии модернизации, проводимой в соответствии с программой «Цифровой Казахстан» и обновлённой учебной программой [1].

Для высшей педагогической школы характерна тенденция к модернизации, направленная на приведение профессиональной подготовки учителя в соответствие с требованиями и условиями его будущей профессиональной деятельности и заключающейся в формировании всесторонне образованного специалиста, умеющего приспосабливаться к постоянно меняющимся тенденциям в развитии цифрового общества.

В складывающейся неоднозначной ситуации, когда материальный учебник и живой учитель утрачивают позиции главных и единственных источников знаний, информация, количество которой быстро растёт, а содержание постоянно обновляется, представляется в мультимедийных интерактивных формах, возрастает необходимость цифровизации образования.

Безусловно, центральная линия нового Послания Президента РК – тотальная цифровизация, которая будет пронизывать практически все сферы образования. Процесс цифровизации образования многоаспектный, он связан и с политикой, и с социально-экономическим развитием государства, и с требованиями к компетентности педагогов. На сегодняшний день все эти составляющие на стороне использования преимуществ информационно-коммуникационных технологий в сфере образования.

Из обозначенных Елбасы десяти основных задач для Казахского национального педагогического университета им. Абая, исторически первого и единственного педагогического университета, имеющего статус национального вуза, седьмая задача под названием «Новое качество человеческого капитала» является приоритетной. Ни для кого не секрет, что качество людских ресурсов напрямую зависит от эффективности системы образования, где решающая роль отводится педагогу, воспитателю, учителю, преподавателю.

Особого внимания заслуживает третья инициатива – повышение доступности и качества высшего образования. Она нацелена на то, чтобы в стране создавались все условия для подготовки высококвалифицированных специалистов в области информационных технологий, робототехники, нанотехнологий и других направлений, которые будут востребованы в новой экономике в условиях четвертой промышленной революции.

В связи с этим Казахским национальным педагогическим университетом им. Абая совместно с Московским городским педагогическим университетом и Красноярским государственным педагогическим университетом им. Астафьева создана международная лаборатория проблем информатизации образования и образовательных технологий, в которой планируется разработать учебно-методическое обеспечение для новой учебной дисциплины «Цифровые технологии в образовании» для студентов педагогических вузов, в которой первостепенное внимание уделяется соответствующей подготовке будущих учителей информатики.

Опыт подготовки будущих учителей информатики позволяет говорить о том, что современные студенты плохо осознают роль компьютерной графики в будущей профессии и слабо мотивированы на изучение соответствующих предметов. В условиях цифровизации образования возрастает роль компьютерной графики во всех сферах деятельности человека, так как все виды технологий компьютерной графики позволяют представлять и обрабатывать данные (обычно аналоговые – тексты, документы, числа, таблицы, изображения, карты, чертежи, последовательности изображений/анимация, трехмерные модели, сигналы) в цифровом формате. Именно цифровая технология позволяет манипулировать данными с высокой скоростью, в том числе при передаче по аналоговым (непрерывным) или по цифровым каналам связи (аналого-цифровые / цифро-аналоговые преобразования, кодирование, модуляция / демодуляция сигнала) [2, с.18].

Чаще всего цифровые технологии и системы упоминаются в связи с мультимедийными форматами представления и обработки графической информации (например, цифровое телевидение, фото-, видео- и аудио-оборудование [3, с.384; 4, с.262; 5, с.9]),

Наряду с вычислениями начали активно исследоваться и развиваться методы перевода в цифровую форму или цифровой обработки изображений и звука [6, с.7].

Социологические исследования показывают, что в последние годы в увеличивающемся потоке значимо выделяется объем оцифрованной визуальной и аудио информации. Преобладание не текстовых визуальных элементов в получаемой пользователями информации ведет к возрастанию необходимости формирования *визуальной грамотности* (англ.: *visualliteracy*). Такое обучение компьютерной графике

будущих учителей информатики подразумевает развитие зрительного восприятия знаков, символов и их систем, основных приемов типографии, метадизайна текстового сообщения (когнитивно-ориентированные, семантические, текстовые и графические акценты), понимания скрытых смыслов, кодов и метафор, которыми насыщена компьютерная графика [7; 15; 16; 17]. По мнению некоторых исследователей, визуальные, мультимедийные компоненты учебного материала или образовательного веб-сайта позволяют значимо повысить показатель их освоения [6; 8, с.118, 324; 9, с.11; 10, с.169].

При обучении компьютерной графике будущих учителей информатики не обойтись без визуализации данных, так как часто более наглядной и эффективной формой визуализации данных является графическое представление, например, при моделировании и обработке изображений.

Современные графические системы обладают достаточной производительностью для создания сложных анимационных и динамических изображений. В системах моделирования, которые также называются симуляторами, пытаются получить и визуализировать картину процессов и явлений, которые происходят или могли бы происходить в реальности. Самым известным и наиболее сложным примером такой системы является симулятор полётов, который используют для моделирования обстановки и процесса полёта объекта (AdobeFlash).

Компьютерная графика позволяет наглядно представлять разнообразную информацию и поэтому является достаточно значимой при обучении будущих учителей информатики. То, что называют визуализацией, помогает наблюдать и понимать процессы и явления, которые иногда даже трудно вообразить, например, строение вещества или структуру поля. Поэтому с компьютерной графикой связаны самые современные методы обучения, такие, как методы и технологии развития интеллекта и творческих способностей. В связи с этим умение учителей информатики использовать средства и технологии компьютерной графики, а также учить им школьников создадут значимую основу для понимания учащимися особенностей оперирования такими средствами, а значит, и вооружит их возможностью использования компьютерной графики при изучении практически всех предметов школьного цикла.

Поэтому при обучении компьютерной графике в условиях цифровизации образования актуально формирование соответствующих профессиональных качеств у будущих учителей информатики.

Проблемы подготовки будущих специалистов в области информатики нашли отражение в работах И.В. Левченко, Т.А. Бороненко, В.В. Лаптева, Н.И. Рыжовой, М.В. Швецкого, С.Д. Каракозова, В.Е. Евдокимова, Е.Ы. Бидайбекова, Ж.К. Нурбековой, Г.Б. Камаловой, Е.А. Киселевой, К.А. Гребенникова. Наряду с этим проблема использования компьютерной графики в профессиональной подготовке студентов рассматривалась в работах ряда современных ученых-педагогов: Н.А.Усовой, С.Н.Коневой, Е.А.Маликовой, О.В. Арефьевой, К.А. Гребенникова, Л.В. Иванниковой. В.В. Корешкова, Л.Я. Нодельмана. Научные работы, посвященные исследованиям компьютерной графики в области образования, в основном ориентированы на методы использования компьютерной графики в педагогической области образования.

В соответствии с положениями обновлённой учебной программы по информатике базовые знания, умения и навыки по компьютерной графике закладываются уже в начале курса и получают дальнейшее развитие на последующих ступенях обучения. Поэтому целесообразно дальнейшее развитие приобретенных знаний и навыков по компьютерной графике не только в старшем звене школы, но и на младших курсах высших учебных заведений. Одним из возможных подходов к обучению компьютерной графике в средней школе может являться расширение имеющегося курса «Информатики» за счет включения в содержание основ 3D-графики и последующего использования 3D-моделирования в обучении курса «Компьютерной графики» в ВУЗе.

В связи выше сказанном в содержание курса «Компьютерной графики» включены следующие темы, которые содержат элементы работы с 3D-графикой: Adobe PhotoShop (Интерактивное 3D-рисование.

Рисование в проекции и проекции слоев. Рисование на текстуре.), векторный редактор Corel Draw (Нестандартное моделирование надписей. 3D Инструменты), MacromediaFlash (3D визуализации объектов).

Но для будущих учителей информатики этого недостаточно, так как 3D – моделирование в старшем звене школы обучают более сложные программы (Sweet Home 3D, Blender, SketchUp) и требует более глубокого изучения программы младших курсах высших учебных заведений как 3DMax, AutoCad, [ArchiCAD](#) и т.д.

Таким образом, недостаточная проработанность подходов формирования фундаментальных основ к обучению компьютерной графике в высших учебных заведениях обуславливает необходимость обучения компьютерной графике при подготовке будущих учителей информатики. Данное противоречие порождает проблему, которая заключается в том, что отсутствует специализированная методика обучения компьютерной графике, ориентированная именно на подготовку будущих учителей информатики.

Не следует забывать, что графика играет достаточно важную роль во многих областях человеческой деятельности. Она необходима не только при подготовке будущих учителей информатики, но и в производстве, искусстве, оформлении, рекламе, дизайне, моделировании процессов в научных экспериментах.

Элементы компьютерной графики является как инструментарий по созданию дидактических материалов для будущих учителей информатики. При этом во внимание не принимается, что процесс обучения, прежде всего, – это процесс усвоения закономерностей во всех её проявлениях, несущий огромную познавательную нагрузку. Также компьютерная графика способствует формированию профессионального мастерства будущего учителя информатики. Следовательно, компьютерная графика – есть познавательный процесс, имеющий своей целью получение знаний в условиях цифровизации образования в рамках формирования профессиональных качеств будущих учителей информатики.

С учётом специфических возможностей изучения компьютерная графика имеет особое значение для будущего учителя информатики в области художественно-графического образования, поскольку является уникальным средством развития таких личностных качеств обучающихся, как восприятие пространства, абстрактно-логическое и образное мышление, чувство цвета, творческое воображение, целостность восприятия, внимание, память, аккуратность в работе. Изучение компьютерной графики формирует перекодирование визуального образа в вербальную форму, способствует творческому самовыражению будущего учителя информатики в условиях цифровизации образования и необходимости последующего знакомства школьников с передовыми эффективными информационными технологиями.

Особо следует отметить, что компьютерная графика является средством моделирования и демонстрации законов, лежащих в основе графического творчества. По характеру технологий, богатству цветовых эффектов, способам наглядного двухмерного или трёхмерного отображения объектов, взятых в пространстве, компьютерная графика может иметь не только общеобразовательное значение при подготовке будущего учителя информатики, но и нести в себе обучение, интегрированное со специальными учебными дисциплинами [11].

Современная компьютерная графика как инструмент реализации творческих идей будущего учителя информатики использует эти технологии в полном объёме. Она требует значительной подготовки таких педагогов в области компьютерной техники, знаний основ ее функционирования. В последнее десятилетие особое внимание уделяется проблемам теоретического обоснования, разработки и оперативного внедрения в образовательный процесс современных технологий, ориентированных на достижение высоких и устойчивых результатов педагогической деятельности.

Как показывает опыт, востребованность специалистов, виртуозно владеющих программным обеспечением, умеющих создавать реалистичные трёхмерные модели, использовать звук, анимацию, одним словом, формировать компьютерный (виртуальный) мир, который часто называют третьей реальностью, очень высока. Такой специалист сможет быстро и наглядно показать заказчику свои разработки (представив ему чертёж или, например, реалистичную трёхмерную модель изделия на экране компьютера), создать эффектную, привлекающую взор видео урок, на телевидении или в сети Интернет, разработать атрибуты фирменного стиля в обучении и многое другое.

В современных условиях компьютерная графика стремительно превращается в базовый курс, её приёмы и концепции интенсивно используются во многих смежных дисциплинах, в том числе, считавшихся до последнего времени сугубо гуманитарными. Поэтому её изучение стало необходимым и для студентов, не имеющих достаточной подготовки по циклам точных наук, на знания которых обычно

основывался курс компьютерной графики.

Наличие самого современного компьютера с огромными ресурсами и новейшими версиями графических программ само по себе не обеспечивает высокого качества результатов труда их владельца – для этого нужны ещё талант, вкус и знания. Но при достаточно хорошем понимании основ компьютерной графики, - утверждает Д.Миронов, - можно в полной мере овладеть арсеналом технических приемов работы с графическими программами, а это, в свою очередь, позволит не только резко повысить эффективность творческого труда (за счёт сокращения объёма рутинных операций и ускорения их выполнения), но и перевести его на новый качественный уровень, высвобождая время автора для решения творческих задач, давая ему возможность сравнить множество вариантов реализации своих замыслов [12].

Области, в которых широко применяется компьютерная графика, связаны с использованием объектов визуальной коммуникации. Визуальная коммуникация представляет собой информационный процесс, при котором информация передаётся от источника потребителю через зрительный канал.

С учетом приведенных аргументов можно с уверенностью заключить, что профессиональное владение средствами и технологиями компьютерной графики является неотъемлемым звеном в общей подготовке будущего учителя информатики, а его практическая деятельность в период обучения способствует формированию требуемого профессионального мастерства.

Анализируя вышесказанное, следует подчеркнуть, что современный учитель информатики должен свободно владеть персональным компьютером, Интернетом и программами в области прикладной информатики и компьютерной графики. Компьютерная графика не блокирует область возможного творческого процесса будущего учителя информатики, а расширяет и ускоряет его в условиях цифровизации образования. Обучение компьютерной графике в рамках профессиональной подготовки будущих учителей информатики в условиях цифровизации образования обеспечит формирование всех указанных качеств, то есть будет способствовать развитию творческих возможностей студентов, формированию профессионализма личности будущего учителя.

Список использованной литературы:

1. Государственная программа «Цифровой Казахстан», 2017. - URL: <http://mic.gov.kz/ru/pages/gosudarstvennaya-programma-cifrovoy-kazahstan>.
2. Борькин А., Цифровая школа: взгляд изнутри // PCMagazine/RE, 2010, №10. URL: <http://www.pcmag.ru/solutions/detail.php?ID=38826> (дата обращения 15.07.2011).
3. Баландин Н., Цифровое образование – концептуальный аспект // Народное образование. 2009. № 4. – С. 145-149.
4. Максимов Н. В Партыка Т. Л., Попов И. И., Технические средства информатизации: учебник. 2-е изд. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2008. – 592 с.;
5. Меруан Л., Объемы хранимых данных превысили 295 экзабайт // Computerworld Online №07, 2011 - URL: <http://www.osp.ru/news/articles/2011/07/13006857/> (дата обращения 15.07.2011);
6. Зубарев Ю.Б., Витязев В.В., Дворкович В.П., Цифровая обработка сигналов – информатика реального времени // Цифровая обработка сигналов, 1991, №1. – С.5-17.;
7. Миронов Д., Компьютерная графика в дизайне. – СПб.: БХВ-Петербург, 2008. – 560 с.;
8. Измерение информационного общества, 2010 год. ИТУ, 2010. – 12 с.;
9. Крук Ч., Школы будущего / Гуманитарные исследования в Интернете. / Под ред. А.Е. Войскунского. – М.: Можайск-Терра, 2000. – С.314-332.;
10. Ласика Дж. Д., Даркнет: Война Голливуда против цифровой революции [пер. с англ. Ольги Турухиной]. Екатеринбург: Ультра.Культура, 2006.;
11. Евдокимова В.Е., Формирование информационно-коммуникационной компетентности будущих учителей в процессе обучения информатике // Современная педагогика. 2015. № 4. – С.56- 63.;
12. Миронов Д., Компьютерная графика в дизайне. – СПб.: БХВ-Петербург, 2008. – 560 с.

УДК373

МРНТИ 14.35. 07

М.Ж. Султанбек¹

¹ PhD доктор Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің
Дайындық факультеті «Жалпы пәндер» кафедрасының меңгерушісі
Түркістан қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ МАМАНДАР БІЛІМІНІҢ ЖАҢА ПАРАДИГМАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫНДА КӘСІБИ-ТҮЛҒАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада қоғамда болашақ мамандар даярлау барсында жаңа парадигмалық білім беру саясаты бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру жолдары қарастырылған. Болашақ мамандардың кәсіби-тұлғалық көрсеткіштерінің бірі заманауи әлемдік дамуда өзіндік ерекшеліктерін және жетекші елдердің инновациялық қоғамының қалыптастыру жолы баяндалған. Осы тұста мақала мазмұны кәсіби қызметке дайындауда студенттің өзіне тұлға және кәсіпқой маман ретіндегі құндылықты қарым-қатынасының жиынтығы ретінде кәсіби ұстанымның қалыптасуымен байланыстырылған. Бүгінгі жоғары оқу орындарында студенттің өзінің болашақ мамандығының мәнін және әлеуметтік маңыздылығын оның кәсіби қызметіне деген тұрақты қызығушылығын арттыру үшін, қазіргі әлемді рухани, мәдени, зияткерлік және экологиялық тұтастық ретінде тануы.

Түйін сөздер: білім беру, болашақ маман, құндылықтар, жүйе, үдерістер, тұлғалық әлеует, субъект, интегративтік функция, гностика, кәсіби даярлау, тұжырым, студент

Аннотация

Султанбек М.Ж.¹

¹ PhD доктор, заведующий кафедрой «Общие дисциплины» Подготовительного факультета
Международного казахстанско-турецкого университета им. К.А. Ясауи,
г. Туркестан, Казахстан

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОГО ПОТЕНЦИАЛА БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В УСЛОВИЯХ НОВЫХ ПАРАДИГМ ЗНАНИЙ

В данной статье рассматриваются пути формирования конкурентоспособной личности в ходе подготовки будущих специалистов в условиях новых парадигм знаний. Рассказывается о профессионально-личностных показателях будущих специалистов и об основных условиях формирования профессионального интереса студентов. Подчеркивается взаимосвязь подготовки студентов к профессиональной карьере и совокупность ценностных ориентаций специалистов в процессе формирования профессиональных позиций.

Акцентируется внимание на том, что в современных высших учебных заведениях созданы все условия для совершенствования форм и методов обучения, содействующих трансформации собственно учебной деятельности в учебно-профессиональную с целью сохранения и развития интереса, ценностного отношения обучающихся к выбранной профессии.

Ключевые слова: образование, будущий специалист, ценности, система, процесс, личностный потенциал, субъект, интегративная функция, гностика, профессиональная подготовка, вывод, студент

Abstract

M.Jh. Sultanbek¹

¹ PhD doctor Head of the Department "General disciplines" of the Preparatory Faculty of the International
Kazakh-Turkish University named after KA Yassawi, Turkestan, Kazakhstan

SOME QUESTIONS OF INCREASING PROFESSIONAL-PERSONAL POTENTIAL OF FUTURE SPECIALISTS UNDER CONDITIONS OF NEW PARADIGM OF KNOWLEDGE

This article considers the ways of forming a competitive personality in the course of training future specialists in the context of new paradigms of knowledge. It is told about the professional and personal indicators of future specialists and about the basic conditions for the formation of students' professional interest.

The interrelation is emphasized between the preparation of students for a professional career and the set of value orientations of specialists in the process of forming professional positions.

Attention is focused on the fact that modern conditions of higher education establish all the conditions for improving the forms and methods of teaching that facilitate the transformation of the actual educational activity into an educational and professional one with the aim of preserving and developing interest and value attitudes of students to the chosen profession.

Key words: education, future specialist, values, system, process, personal potential, subject, integrative function, gnostic, professional training, conclusion, student

Заманауи әлемдік дамудың өзіндік ерекшелігі жетекші елдердің инновациялық қоғамының қалыптасудың жаңа кезеңіне ауысуы білімдерді іздестіру, тарату және пайдалануға айрықша негізделген экономиканың құрылуы болып табылады. Аталған жағдайларда адами капиталдың рөлі артады, жас ұрпақтың өз кәсіби біліктілігінің артуына және мобильділіктің өсіміне деген үнемі қажеттілігін анықтай отырып, оның заманауи ойлау қабілетін дамытуға деген талабын қалыптастырады.

Белгіленген халықаралық және ұлттық беталыстар педагогикалық білімді жаңарту қажеттілігін заңды түрде қажет етті. Үрдістің негізгі бағдары біздің Елбасының «Қазақстанның әлеуметтік жаңаруы: жалпыға бірдей еңбек ететін қоғамға 20 қадам»: «...Қазақстандағы білім беру жүйесін жаңарту үш басты бағытқа негізделуі абзал: білім беру мекемелерін оңтайландыру; оқу-тәрбие үрдісін жаңарту; білім саласындағы қызметтердің тиімділігі мен қолжетімділігін жетілдіру» атты мақаласында берілген [1]. Мемлекет басшысының жоғары білім жүйесін жаңарту жөніндегі және оны дамудың халықаралық деңгейіне шығару үндеуінің ерекше мәні бар, себебі жоғары білім жүйесінің сапасына ерекше көңіл аударылады.

Осы міндет педагогикалық кадрларды даярлау жүйесіне қатысты болғандықтан, осыған байланысты 2016-2019 жылдарға білім беру және ғылымды дамытудың Мемлекеттік бағдарламасының басты міндеттерінің бірі ретінде педагогикалық кадрлардың сапалы құрамын жоғарылатуы; педагогтар кәсібінің мәртебесін жетілдіру және олардың сапалы құрамының жоғарылауы; бәсекеге қабілетті кадрлардың сапалы даярлығын қамтамасыздандыруы; әлемдік беталыстар мәнмәтінінде жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім мазмұнының жаңаруы [2]. Сол себепті білім жүйесін жаңарту – бұл мемлекеттің ауқымды бағдарламасы деп айтуға болады, ол арқылы нақты шаралардың жоспары құрастырылды және жүзеге асырылуда.

Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде Қазақстан Республикасында білім берудің 2016-2019 жылдардағы Мемлекеттік бағдарламасына сәйкес білім берудің барлық сатыларында модернизациялау үрдісі жалғасын табады. Сонымен бірге Елбасы Н.Ә. Назарбаев Қазақстанның XXI ғасырдағы дамуы білім беру деңгейін арттырумен байланысты болатынын, білімнің экономикалық ресурс, өндіріс факторы ретінде қарастырылатынын ескерткен еді.

Осы орайда, Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Халыққа Жолдауында білім берудің жаңа сапасы **жоғары білім беру ісінде** жасанды интеллектпен және «үлкен деректермен» жұмыс істеу үшін ақпараттық технологиялар бойынша білім алған тұлғалар санын көбейту керек, - деп белгіленген [3].

Жалпы алғанда, жоғарыдағы құжаттардағы талдаулар білім беру мекемелері мен оның басқа да субъектілері үшін бағдарламалық идея болып табылады. Сондай-ақ, әлемге синергетикалық тұрғыдан зерік сәу арқылы болашақтың ғылымы жасалады, адамдар санасында табиғи үрдістердің қайталанбастығы, уақыт жайлы түсініктерге революциялық өзгерістер әкелді.

Білім берудің жаңа парадигмалық жағдайында әлемнің жетекші экономикалары жоғары деңгейдегі адам капиталы есебінен ғана гүлденуге қол жеткізуде екенін тәжірибе мен техника дамуы айғақтап отырғаны баршамызға мәлім. Ал бұл өз кезегінде адами капитал сапасын дамыту үшін білім берудің жайкүйімен және өндірісте техника мен ғылымды пайдалану деңгейін көтеруде қазіргі заманда әлеуметтік құрылымның маңызды бөліктерінің біріне айналды.

Ол үшін жоғары оқу орындарындағы болашақ мамандар даярлауда олардың кәсіби-тұлғалық әлеуетін арттыру жолындағы кәсіби әрекетте терең көрініс таба білетін, яғни жасанды интеллекті жоғары тұлға болып қалыптасуы шартты жағдай.

Болашақ мамандардағы кәсіби қызметке дайындықтың гностикалық функциясы оның кәсіби-тұлғалық әлеуетін айқындайды. Ол студенттің кәсіби тапсырмаларды шешу барысында білімін практика жүзінде пайдалануында, кәсіби білім беру жүйесін меңгеруінде, кәсіби қызметті атқарудың шығармашылық жолдарын меңгеруінде, кәсіби дағдылар кешенінің қалыптастыруында, тұрақты кәсіби өсуге ұмтылысында,

жаңа білім алуында, соның ішінде әртүрлі салаларда; өзін-өзі жетілдіруге ұмтылуында (өзін-өзі тану, өзін-өзі бақылау, өз-өзіне баға беру, өзін-өзі реттеу және өзін-өзі дамыту), шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылысында көрініс табады.

Кәсіптік қызметке дайындықтың интегративтік функциясы гностикалық функциясымен тығыз байланыста және білімді жалпылау үшін, танымдық қызметтің жалпы ғылыми әдістерін меңгеру, танымның жалпы әдістерін және тәсілдерін кәсіби қызметке көшіру үшін жағдайлар жасайды. Бұл функция, біздің ойымызша, маманның тұтас, жүйелі ойлау, кең дүниетаным қабілетіне ие болу; өмірлік құбылыстарды түсінуге қабілетті болу, шындыққа дербес көз жеткізуге, қарама-қайшы пікірлерді сыни тұрғыда қабылдай білуге; кәсіби шынайылықты жүйелі түрде көруге, өз қызметін талдауға, белгісіз жағдайларда дербес әрекеттерге қабілетті болу мүмкіндіктерімен анықталады.

Болжамдық функция дегеніміз кәсіби қызметтің нәтижелерін алдын-ала болжау, жобалау, қол жетімді жағдайларды бағалау, іс-әрекеттің ықтимал тәселдерін анықтау; мотивациялық, еріктілік, зияткерлік талпыныстарды, нәтижелерге жету ықтималдығын болжау. Ол кәсіби салада қызметті жобалау, дағдарысты жағдайларда жауапкершілікті өз мойнына алуға дайын болу, өз проблемаларын дербес және тиімді шеше білу қабілетінде танылады.

Кәсіби қызметке дайындықтың құндылық-бағдарлау функциясы студенттің кәсіби қызметке, өзіне тұлға және кәсіпқой маман ретіндегі құндылықты қарым-қатынасының жиынтығы ретінде кәсіби ұстанымның қалыптасуымен байланысты. Ол студенттің өзінің болашақ мамандығының мәнін және әлеуметтік маңыздылығын түсінуімен, оның кәсіби қызметіне деген тұрақты қызығушылығының бар болуымен, өз жұмысының нәтижесі үшін, қазіргі әлемді рухани, мәдени, зияткерлік және экологиялық тұтастық ретінде тануда, өзін және өзінің қоғамдағы орнын түйсінуде кәсіби жауапкершілікті сезінуімен көрініс табады.

Біз, педагогикалық, психологиялық еңбектерді талдауда болашақ мамандардың кәсіби-тұлғалық әлеуетін дамытудың ықтималды үш аумағын көрсетеміз. *Біріншіден*, оның дамуы екі бағытта - жеке тұлғаның дамуын іс-әрекетпен детерминизациялау идеясы; адамның нақты бір мамандыққа қызығушылығын дамыту арқылы жүзеге асырылады (А.А. Вайсбург, В.Д. Щадриков және т.б.). *Екіншіден*, кәсіби маңызды сапалардың дамуы кәсіби ойлаудың дамуына және мақсатты түрде кәсіби іс-әрекетте маңызды интеллектілі сапаларды қалыптастыруға байланысты болатын танымдық аумақтың дамуымен байланысты (Р.В. Габдреев, Л.С. Селецкая және т.б.). *Үшінші*, кәсіби әлеуеттің дамуы нақты бір жаттығуларды орындаудың көмегімен, сондай-ақ, адамға кәсіби іс-әрекет барысындағы жағдайлардың ықпалымен жүзеге асырылады (Р.С.Горяева, К.М.Гуревич, Д.Иела, Е.А.Климов және т.б.)[4].

Білім берудің жаңа парадигмасына сәйкес, соңғы уақытта педагогиканың теориясы мен практикасына диалог, ынтымақтастық-синергия, бірлескен әрекет, белсенді оқу, өзге адамның көзқарасын түсіну қажеттігі, тұлғаны құрметтеу және басқа да идеялар еніп, олар көп тұжырымдамалық және көп парадигмалық әдіснамалық түсініктердің дамуына тікелей ықпал етті.

Ғалым Т.Кунның зерттеулеріне сүйенсек, «*парадигма* – қарастырылып отырған кезеңнің нақты ғылыми зерттеулерін (білімін) анықтайтын алғышарттардың жиынтығы» деп атап көрсетті [5]. Парадигма деп барлық жұртшылық түгелдей дерлік мойындаған ғылымның алғы жетістіктерін айтуға болады.

Білімнің жаңа парадигмасы тұсында білім беруді төрт жақты сипатқа бөлуді ұсынамыз.

Кесте -1. Білім түсінігінің сипаттары

Білім беру	Құндылық
Білім беру	Жүйе
Білім беру	Үдеріс
Білім беру	Нәтиже, қызмет

Осы көрсетілген білім мәдениетінің сипаттарына сай іс-әрекеттер атқарылып, мәселен қазіргі кезде «*білімді адам*» парадигмасынан «*өмірлік іс-әрекетке дайындалған адам*» парадигмасына көшу орын алып, жүзеге асырылып жатыр. Оған негіз, білім берудің жаңа мазмұнына көшу жұмыстары. Педагогикалық жаңа тәсілдемелер арқылы, болашақ мамандардың кәсіби-тұлғалық әлеуетін жаңа парадигма міндеттеріне сай арттыру міндеті орындалу үстінде. Жаңа білім мазмұнының ерекшелігі – адам еркін ойлана алады, өз ойын шығармашылыққа ұштастыра алады, өз бетінше дамуға мүмкіндігі мол, интеллектуалдық, тәндік және адамгершілік тұрғыда өзін қалыптастыра алады. Болашақ мамандарды дайын-

даудағы педагогикалық жаңа тәсілдемелер: спиралді білім қағидаты, критерилды бағалау, белсенді оқу, білімдегі үйлесімділік, АКТ құзыреттілігі және т.б. болып табылады. Бұл жаңа тәсілдемелер білім үдерісінде болашақ мамандардың кәсіби-тұлғалық әлеуетін арттыруға мүмкіндігінше үлесін беріп отыр.

Бұдан болашақ маман дайындау жағдайында «Өзіндік» философияны тірек ете отырып, болашақ маманның кәсіби-тұлғалық әлеуетін дамыту үшін төмендегі заңдылықтар сақталуы қажет деген ой туындайды:

– болашақ маманның кәсіби-тұлғалық әлеуетінің дамуы оған дәстүрден тыс жағдайда мәдени құндылықтарды қабылдаушы ретінде қарамай, оның субъективтілігін мойындау арқылы нәтижелі болады;

– білім беру мазмұны, құралдары мен педагогикалық техниканы оның ішкі психикалық құрылымдарының даму заңдылықтарына сәйкестендіргенде, студенттің кәсіби-тұлғалық әлеуетінің артуы қарқынды жүреді;

– болашақ маманның әлі ашылмаған мүмкіндіктерін өзі жетілдіре алатындай, яғни түсінуден өңдеушіге айналу кезеңінің түзілуі – мәселені шешудің нақты жолдарының бірі.

Аталмыш заңдылықтарға сүйене отырып, әлеуетті ашу ең алдымен тұлғаның қабілеттерін дамыту болып табылады. Ересек жетілген тұлғаның қабілеттері өзін-өзі білімдендіру мен кәсіби әрекет барысында, оның өзінің кәсіби-тұлғалық өсуі және жетістіктерінің субъектісі болған жағдайда дамиды. Бұл жағдайда ол білімін толықтырады, танымдық көкжиегін кеңейтеді, интеллектуалдық дағдыларын қалыптастырады да сол арқылы кәсіби-тұлғалық әлеуетінің дамуына жол ашады.

Тұлғалық әлеуетке болашақ маманның белсенділігі, мақсаткерлігі, табандылығы, шешім қабылдау білушілігі секілді сапалары жатады. Мұндағылар тұлғаның өзі межелеген биіктерге жетуіндегі маңызды қасиеттер болып табылады. Ал кәсіби жолдағы *тәжірибелік әлеуетті* тұлға өзінің кәсіби жолында жинақтап, толықтырып отырады, сондықтан оның динамикалығы жоғары.

Болашақ мамандардың білімнің жаңа парадигмасында субъектіліктің даму кезеңдері сай әлеуетін арттыруы және оның жүру барысының нәтижелі болуы төмендегі мәселелерге байланысты екендігін анықтаған (И.И. Цыркун т.б.):

– адамның нәтижесінің әлі беймәлім әрекеттерді шешудегі жауапкершілікті өзіне ала білуі (*басталғалы тұрған істің субъектісі*);

– болашақты жүзеге асырудың әртүрлі варианттарын ойдан өткізу, күтілетін нәтиженің образына өзінің қатысы мен оны орындауға қабілеттілігін анықтау (*мақсаткерліктегі субъектілердің көрінуі*);

– өз еркі бойынша атқарылатын істе өзінің ашылуға тиісті мүмкіншіліктерін іске қосу («*дәл қазір, осы жерде*») жағдайында өзінің субъект ретінде көрсете алуы);

– істің аяқталуы жөнінде жауапкершілікпен шешімдер қабылдау; өзінің белсенділігі арқылы қол жеткен нәтижені мәнді жаңа құрылым ретінде сезіне отырып, оған баға беру (*өзінің жүзеге асқан істің субъектісі сезінуі*) [6].

Қорыта келгенде, болашақ маманның қоғам сұранысына сай кәсіби-тұлғалық әлеуетінің сипаттары ретінде: кәсіби қызығушылықтардың жаратушылық бағыттылығы; жанашылдық әрекетке деген қажеттілік; инновацияға бейімділік; жалпы және кейбір арнайы интеллектінің жоғары деңгейде болуы; ассоциациялық байланыстарды қалыптастыруға деген бейімділік; мінез-құлық пен әрекетті реттеп отырудағы күшті жігерлілік; дербестік; өзінің психикалық жағдайын басқара алушылық; әсіресе өзінің тұлғалық белсенділігін ынталандыра алушылықты жатқызуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік. Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. – 2017, қаңтар - 31.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016–2019 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2016. – №205.
3. Н.Ә. Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Халыққа Жолдауы. – Астана, 2018 ж. 10 қаңтар.
4. Сұлтанбек М.Ж., Қазақстанда бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби-педагогикалық даярлау жүйесінің даму кезеңдері (1991-2011ж.ж.): философия (PhD) докторы. ... дис. – Алматы, 2015. –150 бет.

5. Таубаева Ш. Педагогика әдіснамасы. Оқу құралы. – Алматы, 2013. – 108 бет.
6. Цыркун И.И. Инновационное образование педагога. – Минск, 2011. – 308 с.

МРНТИ 14.35.01

Мовкебаева З.А.¹, Исалиева С.Т.²

*¹д.п.н., профессор, КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

*²м.с.н., научный сотрудник, КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

**СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ
В ВУЗАХ ДЛЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ-ИНВАЛИДОВ**

Аннотация

В статье рассматриваются основные направления развития инклюзивного образования в Казахстане, приводится обзор российского опыта обеспечения безбарьерного доступа в вузах, освещаются состояние и перспективы организации обучения студентов с особыми образовательными потребностями. Так, ведущую роль в разработке таких условий в высшем образовании отведена Ресурсному консультативному центру по инклюзивному образованию, которым проведено исследование по созданию государственного банка данных о студентах-инвалидах, а также осуществляется мониторинг работы координаторов по инклюзивному образованию в вузах. Выделены существенные проблемы и перспективные задачи по включению лиц с особыми образовательными потребностями в общеобразовательный процесс высшего образования, обосновывается возможность применения технологий дистанционного обучения.

Ключевые слова: безбарьерный доступ, студенты-инвалиды, студенты с особыми образовательными потребностями, координаторы, мониторинг, базы данных, дистанционное обучение, технологии.

Аңдатпа

З.А. Мовкебаева¹, С.Т. Исалиева²

*¹п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан*

*²э.ғ.м., ғылыми қызметкер, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан*

**ЕРЕКШЕЛІК БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР СТУДЕНТТЕР ҮШІН ЖОО-да ОҚЫТУ
ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ МӘРТЕБЕСІ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАР**

Мақалада Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамытудың негізгі бағыттары қарастырылады, ЖОО-да кедергісіз қолжетімділікті қамтамасыз етуде ресейлік тәжірибе туралы қысқаша шолу жасалады, студенттерді ерекшелік білім беру қажеттіліктері бар білім берудің мәтебесі жәнесперспективалар туралы баяндалады. Сондықтан, жетекші рөліИнклюзивті білім беру бойынша ресурстық кеңес беру орталығына бөлінеді, олар мүгедектер студенттертуралы мемлекеттік деректер банкінікүру және ЖОО-да инклюзивті білім еру бойынша үйлестірушілер жұмысын мониторинг жасалады. Жоғары білім берудің жалпы білім беру процесіне ерекшелік білім беру қажеттіліктері бар студенттерді енгізу бойынша елеулі проблемалар мен перспективалық мақсаттар бөлінген, қашықтан оқыту технологияларды қолдану мүмкіндігі негізделеді.

Түйін сөздер: кедергісіз қол жеткізу, мүгедек студенттер, ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер, үйлестірушілер, мониторинг, деректер базасы, қашықтан оқыту технологиялар.

Abstract

Z.A. Movkebayeva¹, S.T. Issaliyeva²

*¹d.p.s., professor, KazNPU named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

²*m.s.s, researcher, KazNPU named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

STATUS AND PROSPECTS OF ORGANIZATION IN HIGHER EDUCATION OF STUDY FOR STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The article examines the main directions of development of inclusive education in Kazakhstan, provides an overview of the Russian experience in providing barrier-free access in university, the status and prospects for organizing the education of students with special educational needs. Thus, the Resource Advisory Center for Inclusive Education, which conducted a study on the creation of a state data bank on students with disabilities, and the monitoring of the work of coordinators on inclusive education in higher education institutions. Essential problems and perspective tasks on inclusion of people with special educational needs in the general educational process of higher education are singled out, the possibility of using distance learning technologies.

Key word: barrier-free access, students with disabilities, students with special educational needs, coordinators, monitoring, databases, distance learning, technology.

Реализация инклюзивного образования в Казахстане обеспечивается такими законодательными актами, как: законы «Об образовании», «О правах ребенка», «О социальной защите инвалидов», «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями», а также Государственной программой развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-19 гг., нормами Санитарных норм и правил, Национальным планом действий по развитию функциональной грамотности школьников, Национальным планом по улучшению качества жизни инвалидов, стандартами и типовыми правилами и др. [1].

В соответствии с указанными основными направлениями развития инклюзивного образования в стране активно внедряются интегративные процессы, расширяется сеть инклюзивных организаций, разрабатываются модели педагогической поддержки обучения, воспитания, развития и социальной адаптации людей с особыми образовательными потребностями. В связи с этим особый интерес представляет положительный опыт по реализации наиболее эффективных моделей инклюзивного образования, накопленный к этому времени в зарубежных странах. Так, например, российский исследователь П.Р. Егоров предлагает внедрять теоретическую модель непрерывной системы инклюзивного образования, которая охватывает весь путь от детского сада до вуза. В этом случае, считает автор, не надо будет тратить лишние ресурсы на специальную подготовку обучающихся к включению в общеобразовательный процесс, а также разработки специальных образовательных программ и созданию специальных условий. В качестве примера приводится опыт Северо-Восточного федерального университета имени М.К. Аммосова в Республике Саха (Якутия) [2, С.152].

Другие российские авторы (О.В. Лешер и Л.В. Деменина) акцентируют внимание на развитие у студентов с особыми образовательными потребностями положительной мотивации к получению высшего образования и влиянии определенных факторов социальной среды на эффективность их обучения в вузах. Так, отмечается, что у таких студентов сформирована серьезная мотивация к профессиональному обучению, и имеются достаточно высокие потенциальные возможности и способности [3].

По мнению Н.А. Алексеевой и Е.А. Гавриловой в инклюзивном образовании большая роль должна отводиться технологическим средствам и информационно-коммуникационным технологиям, которые призваны решить проблему адаптации образовательной системы к особым потребностям каждого студента [4].

Исследователь Т.Ю. Скамьянова [5] рассматривает проблему сохранения в вузах контингента студентов с особыми образовательными потребностями в целях предупреждения их низкой учебной успешности. В представленной авторской модели педагогических условий предлагается решать проблему поддержания их здоровья на основе здоровьесберегающего подхода, например, с использованием технологии разноуровневого обучения М.Ю. Бухаркина, технологии контекстного обучения А.А. Вербицкого, технологии учения через обучение Жан-Поля Мартана.

Как показывают исследования российских ученых, в целях создания равных условий и безбарьерного доступа для обучения студентов с ограниченными возможностями развития, необходимо в значительной мере трансформировать систему высшего образования. Об этом же свидетельствуют казахстанские основополагающие государственные документы. Так, согласно Государственной программе развития

образования и науки Республики Казахстан на 2016-19 гг. предполагается создание во всех вузах РК равных условий и безбарьерного доступа для студентов-инвалидов, а в Законе РК «Об образовании» предусмотрено обеспечение специальных условий для людей с особыми образовательными потребностями [6,7].

Ведущую роль в разработке таких условий в высшем образовании в Казахстане отведена Ресурсному консультативному центру по инклюзивному образованию для вузов РК и психологии личности при Казахском национальном педагогическом университете имени Абая (далее – КазНПУ им.Абая), призванный координировать деятельность всех вузов и разработать модель сопровождения студентов с ограниченными возможностями и инвалидностью, которая внедряется по всем вузам.

Одним из направлений деятельности Ресурсного центра является сбор сведений и создание банка данных о студентах с инвалидностью в вузах РК. Данное направление является актуальным для Казахстана, поскольку до настоящего времени в стране отсутствовала статистика о количестве студентов-инвалидов, а также о готовности казахстанских вузов для их обучения. С этой целью Ресурсный центр впервые начал создавать государственный банк данных о студентах с инвалидностью в вузах РК и созданных для них условиях.

Так, проанализирована динамика выделения государственных квот студентам-инвалидам с 2011-2012 учебного года (рисунок 1).

Инвалиды 1 и 2 групп, инвалиды с детства и дети-инвалиды

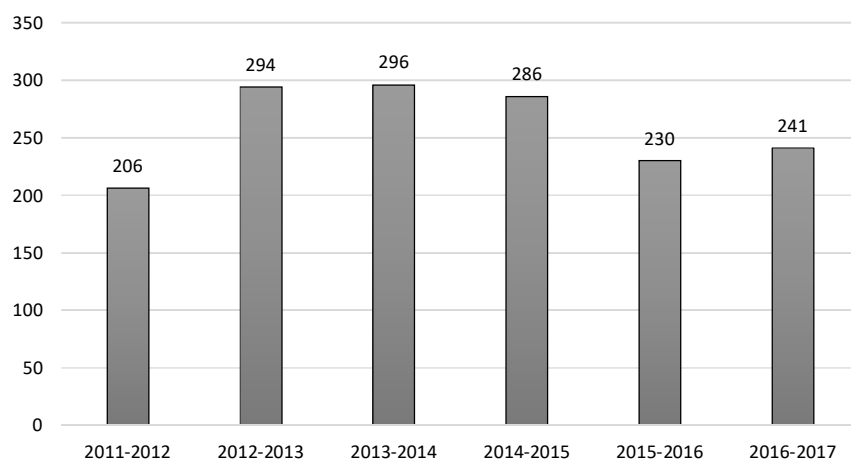

Рисунок 1 – Государственные квоты для студентов-инвалидов в вузах РК

При сборе сведений из вузов Ресурсным центром было выявлено 886 студентов-инвалидов, из них 854 студента обучались на очном отделении, 27 – заочно, 5 – дистанционно (таблица 1).

Таблица 1 – Общие сведения по студентам-инвалидам на 03.01.2018 г.

К-во вузов	К-во студентов-инвалидов	В том числе							
		по полу		по форме обучения			по виду обучения		
		муж.	жен.	о/о	з/о	дист.	грант	квота	платно
41	886	426	460	854	27	5	497	135	254

Как показало специально проведенное Ресурсным центром исследование, наиболее распространенным видом нарушения у студентов с особыми образовательными потребностями явились разнообразные соматические нарушения, нарушение опорно-двигательного аппарата и нарушение зрения. Менее представлены студенты с нарушениями слуха и речи (рисунок 2).

Согласно полученной информации, у 747 человек нарушения являются врожденными (с детства), у 139 человек – приобретенные нарушения (рисунок 3). По данным Ресурсного центра в 45 вузах Казахстана работают координаторы по психолого-педагогическому сопровождению инклюзивного образования (тьюторы), в том числе в гг. Астана и Алматы, Акмолинской, Алматинской, Восточно-Казахстанской, Западно-Казахстанской, Жамбылской, Карагандинской, Костанайской, Кызылординской, Павлодарской, Южно-Казахстанской областях.

Виды нарушений у студентов-инвалидов

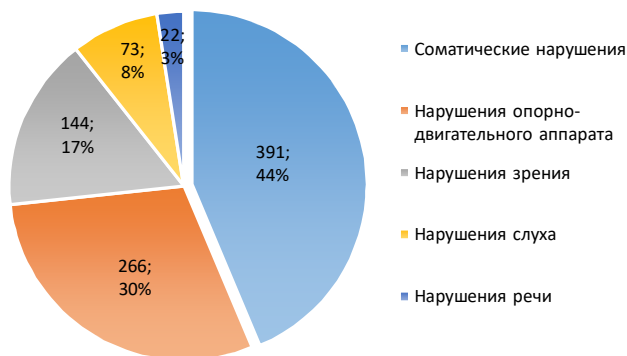

Рисунок 2 – Сведения о студентах-инвалидах в вузах РК

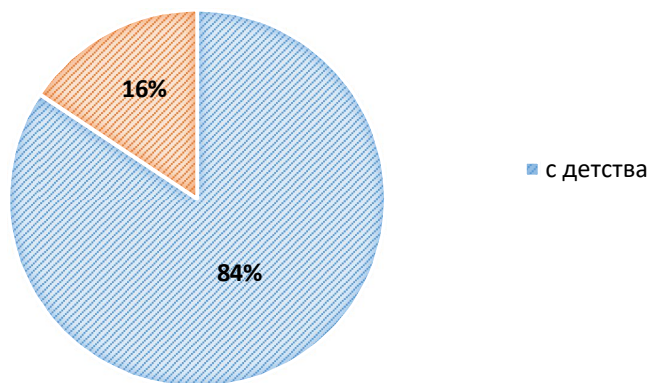

Рисунок 3 – Нарушения у студентов-инвалидов

Координаторами вузов разрабатываются и утверждаются на вузовском уровне комплексные планы по созданию социально-средовых условий для обучения студентов-инвалидов до 2020 года. Кроме того, в некоторых вузах, в том числе и в КазНПУ им. Абая, с 2015 года успешно реализуется модель Консультационно-практического центра по оказанию практической помощи студентам с ограниченными возможностями и инвалидов, которая была признана лучшей в соответствующей номинации на республиканском методическом фестивале «Инклюзивное образование: методология, практика, технологии», организованным АО НЦПК «Өрлеу» [8].

Разработанная в КазНПУ им.Абая и успешно реализуемая в настоящее время модель Вузовского консультативно-практического центра успешно внедряется в практику других вузов РК (Таразский государственный университет им. Х.Дулати, Евразийский гуманитарный университет, Университет Международного бизнеса и др.).

Вместе с тем, можно выделить существенные проблемы в казахстанской системе высшего инклюзивного образования:

- до сего времени в вузах не применяются индивидуализированные (с учетом имеющегося у студента нарушения психофизического развития) методы обучения, недостаточно обеспечивается личностная траектория развития каждого обучающегося и его психолого-педагогическое сопровождение и социальная адаптация;

- не разработаны гибкие (адаптивные) общеобразовательные учебные программы;
- вузы не имеют достаточной кадровой, учебно-методической базы для инклюзивного образования;
- в большинстве вузов отсутствует или затруднен физический доступ лиц с инвалидностью к объектам высшего образования;
- отсутствие обеспечения дальнейшего трудоустройства лиц с инвалидностью и ограниченными возможностями развития;
- отсутствие в штатном составе вузов должности координатора для организации и реализации педагогического сопровождения образовательного процесса инвалидов и лиц с ограниченными возможностями развития;
- отсутствие в вузах специального технического обеспечения учебного процесса;
- отсутствие на сайтах казахстанских университетов и институтов доступной информации для студентов-инвалидов;
- отсутствие специальной подготовки преподавателей ВУЗ-ов и др.

В целях преодоления указанных выше проблем в реализации процесса включения людей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательный процесс на этапе высшего образования, казахстанским исследователем Мовкебаевой З.А. [9] выдвигаются в качестве перспективных *следующие задачи*:

1. Для реализации Государственной Программы развития образования и науки РК на 2016-2019 гг. необходимо организовать поэтапную деятельность по обеспечению доступности ко всем образовательным и бытовым объектам университета для маломобильных групп студентов с особыми образовательными потребностями, а также по обеспечению специальным материально-техническим оборудованием их процесса обучения (в соответствии с «Санитарно-эпидемиологическими требованиями к объектам образования» [10];

- пандусы и перила, установка специального подъемника для индивидуального пользования в креслах-колясках и др. для студентов с нарушением опорно-двигательного аппарата;
- установка звукового маячка, тактильных дорожек и т.д. для студентов с нарушенным зрением и др.;
- специальное оснащение выделенных мест в учебных аудиториях для инвалидов и лиц с ограниченными возможностями развития;
- специальное оснащение выделенных читальных мест в библиотеках для инвалидов и лиц с ограниченными возможностями развития;
- специальное оснащение выделенных жилых комнат в общежитиях для инвалидов и лиц с ограниченными возможностями развития;
- обустройство специальных санитарно-гигиенических комнат для студентов-инвалидов.

2. Активизация деятельности по учебно-методическому обеспечению высшего инклюзивного образования и распространению его по вузам РК.

3. Обновление программ высшего образования с учетом потребностей лиц, имеющих инвалидность, с целью реализации Комплекса мер по дальнейшему развитию системы инклюзивного образования в РК на 2015-2020 гг. [11]

4. Разработка и реализация Программы обучения профессорско-преподавательского состава университета специальным методам обучения и воспитания студентов с нарушением зрения, слуха и опорно-двигательного аппарата.

5. Регулярный контроль за качеством обучения студентов с особыми образовательными потребностями и инвалидов.

6. Обеспечение проведения магистерских и докторских исследований по проблемам инклюзивного и специального образования.

7. Систематическое плановое выделение финансовых средств для организации досуговых мероприятий со студентами с особыми образовательными потребностями и инвалидами.

8. Развитие сотрудничества со специальными организациями образования по оказанию профессиональных услуг (аудиологические услуги, жестовый перевод, медицинское, психолого-педагогическое сопровождение и др.).

9. Широкая популяризация в СМИ, телевизионных программах, интернет-ресурсах, социальных сетях работы по продвижению инклюзивного образования в вузах.

10. В целях реализации Конвенции о Правах Инвалидов (2006), целесообразно разработать План работы по привлечению абитуриентов с особыми образовательными потребностями и инвалидов к поступлению в вузы с целью обеспечения доступа к общему высшему образованию.

Кроме того, необходимо определить условия включения в образовательный процесс людей, которые в силу серьезных ограничений здоровья (так называемых маломобильных людей), будут испытывать большие затруднения в случае очного посещения институтов и университетов. В этом случае одной из предпочтительных форм обучения представляется дистанционная форма обучения. Поэтому становится важным определение основных направлений развития дистанционного обучения в вузах. Тем более, что Государственной программой развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-19 гг. предусматривается дальнейшее расширение технологий дистанционного образования и открытие массовых онлайн курсов.

Так, на наш взгляд, в вузах необходимо:

- обеспечивать современными вспомогательными техническими средствами обучения людей с особыми образовательными потребностями, учебниками, учебно-методическими и дидактическими материалами;
- предоставлять маломобильным студентам программы электронного обучения в специальных центрах;
- разрабатывать стратегию, мониторинг и необходимые электронные средства для дистанционного обучения маломобильных студентов и подготовки преподавателей;
- для создания условий, поддерживающих особый режим обучения;
- оснащение рабочего места в соответствии с последними достижениями новейших технологий;
- создавать в вузах сервисные центры для предоставления помощи и консультаций по специальному образованию, социальной защиты, образования и карьерного роста для лиц с особыми потребностями;
- организовывать подготовку специалистов, обладающих экспертными знаниями для обучения маломобильных студентов;
- обеспечивать переподготовку профессорско-преподавательского состава вузов для организации дистанционного обучения студентов с особыми образовательными потребностями;
- разрабатывать специальные образовательные методики и технологии с учетом тяжести и вида нарушения в развитии [12].

Таким образом, организация обучения студентов с особыми образовательными потребностями в вузе предполагает необходимость разработки в каждом вузе стратегии, внедрения инновационных, личностно-ориентированных методов и технологии обучения, обеспечения психолого-педагогического сопровождения и др. Все вышеуказанные меры предоставят более широкие возможности для получения людьми с инвалидностью и с особыми образовательными потребностями в Республике Казахстан высшего образования.

Статья подготовлена в рамках проекта на грант Министерства образования и науки Республики Казахстан «Формирование дистанционной образовательной среды вуза для обучения маломобильных (неподвижных) студентов-инвалидов».

Список использованной литературы:

1. Сагадиев Е.К. Ответ на депутатский запрос Министра образования и науки РК. - 07.07.2017. - № 2930-1-6073/11-3 [Электронный ресурс]: URL:<https://www.zakon.kz/4819680>.
2. Егоров П.П. Создание специальных условий обучения студентов с особыми образовательными потребностями / *Siberian Pedagogical Journal*. - № 5 / 2014. - С.151-154 [Электронный ресурс]: URL:<https://cyberleninka.ru/article/v/sozdanie-spetsialnyh-usloviy-obucheniya-studentov-s-osobymi-obrazovatelnyimi-potrebnostyami>.
3. Лешер О.В., Деменина Л.В. Инклюзивное обучение студентов университета – комплекс научных подходов // *Современные проблемы науки и образования*. – 2015. - № 1-2 [Электронный ресурс]: URL:<http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18603>.
4. Александрова Н.А., Гаврилова Е.А. Инклюзивное образование в вузах России // *Smart-технологии в системе повышения квалификации: международный опыт и отечественная практика. Секция 4:*

Информационные технологии в инклюзивном образовании: Сборник материалов республиканской научно-практической конференции. – Уралск: НЦПК «Өрлеу». – 16.05.2016 [Электронный ресурс]: URL: <http://www.zkoipk.kz/smartconf2016.html>.

5. Скамьянова Т.Ю. Условия адаптации студентов с особыми образовательными потребностями к образовательному процессу вуза / СПб: Вестник ЛГУ им.А.С.Пушкина, 2016. - № 4-2. – С.246-255 [Электронный ресурс]: URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28351614>.

6. Государственная Программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. - Указ Президента Республики Казахстан № 205 от 1 марта 2016 года.

7. Об образовании: Закон Республики Казахстан. - № 319-III. – Астана, Акорда, 27.07.2007 [Электронный ресурс]: URL: <https://online.zakon.kz/document/>.

8. Республиканский методический фестиваль на тему «Инклюзивное образование: методология, практика, технология» [Электронный ресурс]: URL: <http://orleu-edu.kz/FullNews/18082>.

9. Мовкебаева З.А. Организация образовательного процесса в университете для лиц с особыми образовательными потребностями Вестник КазНПУ им. Абая Сер. «Педагогические науки». - №2 (54). – 2017. – С. 69-73.

10. Санитарно-эпидемиологические требования к объектам образования. – Пр. № 179 от 29.12.2014.

11. Комплекс мер по дальнейшему развитию системы инклюзивного образования в РК на 2015-2020 гг. - пр. № 534 МОН РК от 19.12.2014.

12. Мовкебаева З.А., Жакупова Д.С. Анализ зарубежного опыта дистанционного обучения студентов с особыми образовательными потребностями в вузе. - Вестник КазНПУ им. Абая. Сер. «Педагогические науки». - №4 (56). – 2017. – С. 64-68.

УДК 378.14
МРНТИ 14.35.07

Жолтаева Г.Н.¹

¹кандидат педагогических наук, доцент кафедры методик обучения и воспитания
Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова, gnzh1661@mail.ru
г. Талдыкорган, Казахстан

К ВОПРОСУ О ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ ДЛЯ ЛИЦ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ

Аннотация

В статье на основе анализа опыта зарубежных стран рассматриваются современные подходы к профессиональному образованию инвалидов и лиц с ограниченными возможностями здоровья; затрагиваются проблемы организации и проведения образовательного процесса в вузах. Предлагается комплекс мероприятий, способствующих успешному внедрению инклюзивного образования в вузе: создание и реализация модели инклюзивной образовательной среды, а также подготовка специалистов к работе в новых условиях.

Ключевые слова: инклюзивное образование, лица с ограниченными возможностями здоровья, инклюзивная образовательная среда, высшее профессиональное образование.

Аңдатпа

Г.Н. Жолтаева¹

¹педагогика ғылымдарының кандидаты, І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті,
оқыту және тәрбиелеу әдістемесі кафедрасының доценті, gnzh1661@mail.ru
Талдықорған қ., Қазақстан

ДЕНСАУЛЫҒЫНЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ ШЕКТЕУЛІ ТҰЛҒАЛАРҒА КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕ

Мақалада шет елдердің тәжірибесін талдау негізінде мүгедектер мен денсаулығының мүмкіндіктері шектеулі тұлғаларға кәсіби білім берудің заманауи тәсілдері, жоғары оқу орындарында оқу процесін ұйымдастыру және жүргізу мәселелері қарастырылады. Университетте инклюзивті білім берудің табысты жүзеге асырылуына ықпал ететін кешенді шаралар ұсынылады: инклюзивті білім беру ортасының моделін құру және енгізу, сондай-ақ мамандарды жаңа жағдайда жұмыс істеу үшін даярлау.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, денсаулығының мүмкіндіктері шектеулі тұлғалар, инклюзивтік білім беру ортасы, жоғары кәсіби білім.

Abstract

G.N. Zholtaeva¹

*¹Candidate of pedagogical sciences, Associate professor of Teaching and Education Methods Department,
Zhetysu State University named after I. Zhansugurov, gnzh1661@mail.ru
Taldykorgan, Kazakhstan*

ON POSSIBILITY OF PROFESSIONAL EDUCATION FOR INDIVIDUALS WITH DISABILITIES

The article deals with modern approaches to professional education of the disabled and individuals with disabilities, based on analysis of experience of foreign countries, and problems of organization and carrying out of educational process in high schools. A set of measures is proposed that contribute to successful implementation of inclusive education at university: creation and implementation of an inclusive educational environment model, as well as training of specialists to work in new conditions.

Key words: inclusive education, individuals with disabilities, inclusive educational environment, higher professional education.

Статья написана в рамках проекта «Формирование дистанционной образовательной среды вуза для обучения маломобильных (неподвижных) студентов-инвалидов».

Внедрение инклюзивного образования в Республике Казахстан коснулось всех уровней современного образования. Особое внимание уделяется участию вузов в развитии инклюзивного образования. Инклюзивное образование выступает предметом интеграции молодых людей с ОВЗ в трудовую деятельность. Для того, чтобы молодые люди с ОВЗ стали специалистами, конкурирующими на рынке труда с обычными гражданами, необходима модернизация системы высшего образования. Одной из ее задач является создание инклюзивной среды, способствующей формированию профессиональных компетенций обучающихся с ОВЗ.

В 2015 году в Республике Казахстан была ратифицирована Конвенция о правах инвалидов [1]. В Конвенции признается, что человек является инвалидом не только в силу имеющихся у него ограничений, но и по причине тех барьеров, которые существуют в обществе. Ратификация Конвенции знаменует намерение государства создавать среду для полноценной жизни инвалида – полноправного члена общества, развивать систему инклюзивного образования.

В Законе «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан» 5 статья гласит «О доступности и равных прав инвалидов, наряду с другими гражданами, на охрану здоровья, образование и свободный выбор рода деятельности, в том числе трудовой» [2]. В Государственной Программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы сказано о работе «по созданию равных условий и безбарьерного доступа для студентов с ограниченными возможностями здоровья. ... также ... дальнейшее расширение технологий дистанционного образования, открытие массовых онлайн-курсов, разработку специальных образовательных программ и учебно-методических материалов, а также переподготовку профессорско-преподавательского состава вузов для работы со студентами с ограниченными возможностями здоровья» [3].

Обзор зарубежных и отечественных научных работи других материалов по реализации инклюзивного образования зарубежом показало, что у них накоплен теоретический и практический опыт в достаточно большой степени. В современной образовательной политике США и Европы получили развитие

несколько подходов, в том числе: расширение доступа к образованию (widening participation), мейнстриминг (mainstreaming), интеграция (integration), инклюзия, т.е. включение (inclusion), способствующих расширению образовательных возможностей лиц с ОВЗ [4]. Анализ результатов исследований и научных позиций ученых [5, 6, 7, 8] показал, что основными тенденциями развития инклюзивного образования за рубежом являются ориентация на формирование в образовательном учреждении инклюзивной культуры, в основе которой лежит развитие философии инклюзии в целом; использование в инклюзивной практике различных технологий и стратегий поддержки лиц с ОВЗ; координация деятельности всех участников образования; специальная подготовка педагогов к работе в условиях инклюзивного образования и командное преподавание; индивидуализация образовательной программы для включения лиц с ОВЗ в образовательный процесс и разработка адаптированного плана их обучения.

В современных научных исследованиях стран СНГ рассматриваются различные аспекты проблемы доступности высшего образования лицам с ОВЗ: психолого-педагогическое и медико-социальное сопровождение лиц с ОВЗ в процессе образования, разработка специальных образовательных технологий и адаптированных программ, пути организации учебного процесса для лиц с ОВЗ, возможности развития образовательной среды учебных заведений, пригодных для инклюзивного образования [9,10,11,12, 13 и др.].

Изучение и анализ научных исследований, материалов международных конференций, научных обзоров, нормативных и методических документов, показывают, что в странах, вставших на путь интеграции, накоплен богатый опыт по созданию равных условий для получения всеми лицами с ОВЗ качественного образования для их социальной инклюзии и, что в развитых странах, тем не менее, идет поиск новых моделей инклюзивного образования, в том числе профессионального, что между теорией и практикой есть существенный разрыв.

В последние годы во многих вузах Казахстана начата планомерная работа по созданию условий для обучающихся с ОВЗ. Например, при утверждении архитектурного плана строительства новых учебных заведений и социальных объектов обязательным условием является наличие специально приспособленных условий для инвалидов. В Казахском национальном педагогическом университете им. Абая функционирует научно-практический центр "Ресурсный консультативный центр по инклюзивному образованию для вузов РК и психологии личности". Одним из направлений деятельности Ресурсного центра является организация в вузах РК психолого-педагогического сопровождения процесса обучения лиц с ограниченными возможностями развития и инвалидов и их дальнейшего трудоустройства. Ресурсный центр оказывает научно-практическую, методическую, консультативную поддержку и содействует организации работы по обеспечению психолого-педагогического сопровождения инклюзивного образования лиц с ограниченными возможностями и инвалидов через координаторов по инклюзивному образованию в вузах Республики Казахстан.

Но, как, отмечают авторы отечественных исследований [14, 15 и др.] получение высшего образования лицами с ОВЗ и их обучение в вузах Казахстана на современном этапе не является распространенным процессом и сопряжено с определенными трудностями, в реализации политики инклюзивного образования в вузах существует ряд проблем. Это:

- отсутствие гибких образовательных стандартов;
- несоответствие образовательных программ и содержания обучения особым образовательным потребностям обучающихся;
- слабая учебно-методическая база для осуществления инклюзивного обучения;
- отсутствие необходимого оборудования;
- отсутствие специальной подготовки профессорско-преподавательского состава (ППС) вузов;
- отсутствие технологии мониторинга развития образовательной среды инклюзивного вуза и др.

То есть на современном этапе в обозначенном направлении прослеживаются определенные противоречия: потребности социума и обучающихся в учреждении образования такого типа, предполагающие особую организацию образовательной среды и недостаток таковой в современной вузовской образовательной практике.

В современной психолого-педагогической науке и практике понятие «образовательная среда» рассматривается как подсистема исторически сложившейся социокультурной среды и одновременно как специально организованные педагогические условия, в которых осуществляется развитие личности обучающегося [16]. В этом смысле образовательная среда интересна своим функциональным назначением, с точки зрения качества предоставляемых ею образовательных возможностей для

эффективного саморазвития ее субъектов. В контексте рассмотрения проблем инклюзивного образования актуальность образовательной среды связана с тем, что включение лиц с ОВЗ предъявляет новые требования к ее формированию. Изменение касается технологических, организационно-методических, нравственно-психологических и других параметров.

Поэтому на настоящий момент актуальны вопросы реализации мероприятий, направленных на решение обозначенных проблем, т.е. на создание специальных условий, обеспечивающих получение высшего профессионального образования лицами с ОВЗ в соответствии с законодательством Республики Казахстан.

Одним из решений задач создания специальных условий, обеспечивающих получение высшего профессионального образования лицами с ОВЗ, на наш взгляд, является разработка Положения о формировании образовательной среды для инклюзивного обучения в вузе и механизма его реализации в соответствии с Государственными общеобязательными стандартами высшего и послевузовского образования Республики Казахстан, специальных образовательных программ, учебно-методических материалов, образовательного контента вуза для дистанционного обучения инвалидов и лиц с ОВЗ, программы и содержания курсов переподготовки ППС вуза для работы в условиях инклюзивного образования, рекомендации для вузов республики по формированию инклюзивной образовательной среды. Разработанные ресурсы обеспечат основу создания инклюзивной образовательной среды, адаптированной к современным условиям вузов Республики Казахстан, что, в свою очередь, будет способствовать формированию профессиональных компетенций у обучающихся инвалидов и лиц с ОВЗ.

Определение принципов, условий формирования инклюзивной образовательной среды в вузе, структуры ее организации и раскрытия содержания структурных компонентов составят основу для новых научных представлений об образовательной среде, проектирования методических подходов и механизмов ее формирования. Разработанные нормативные и адаптированные учебно-методические ресурсы дадут возможность для психолого-педагогических исследований по проектированию содержания и методики профессионального образования инвалидов и лиц с ОВЗ.

В ЖГУ им. И. Жансугурова было проведено анкетирование администрации, ППС и студентов с ОВЗ университета с целью изучения проблем и потребностей включения лиц с инвалидностью и ОВЗ в образовательный процесс вуза. Результаты анкетирования ППС показали, что 90% преподавателей готовы работать со студентами с инвалидностью и ОВЗ. Но они для реализации инклюзивного подхода в образовании нуждаются, в первую очередь, в:

- расширении компетентности в области психологии и педагогики лиц со специальными образовательными потребностями;
- расширении компетентности в области психологического здоровья педагога как фактора эмоционального благополучия студентов;
- расширении знаний в рамках составления индивидуальных учебных программ для студентов с ОВЗ;
- разработке системы объективных оценок уровня знаний, умений и навыков, продвижения и развития студента с ОВЗ;
- психолого-педагогическом сопровождении студентов с нарушениями в университете;
- индивидуальной консультации: логопеда, дефектолога, тифлопедагога, сурдопедагога, психолога, социального педагога, невролога.

То есть ППС университета нуждается в информационной и методической поддержке со стороны специалистов инклюзивного образования, ресурсных центров, отвечающих за сопровождение образовательного процесса обучающихся с ОВЗ. Это определяет необходимость специальной подготовки ППС к работе в условиях инклюзивного образования. Проведение семинаров и тренингов по проблемам обучения лиц с особыми образовательными потребностями для профессорско-преподавательского состава вузов будет способствовать приобретению ими знаний в области организации и создания эффективной образовательной среды.

Идея обозначенных мероприятий заключается в формировании новых гуманистических ценностей общества, основанных на принципах толерантности, свободного выбора, реализации процессов социокультурного включения лиц с ОВЗ через создание для них безбарьерной среды, которая позволила бы им стать активными членами этого общества.

Список использованной литературы

1. Закон «О ратификации Конвенции о правах инвалидов». – Астана, 2015.
2. Закон Республики Казахстан «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан» от 13 апреля 2005 года № 39-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.12.2015 г.).
3. Государственная Программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. – Астана, 2016.
4. Ярская-Смирнова Е.Р. Инклюзивное образование детей-инвалидов / Е.Р. Ярская-Смирнова, И.И. Лошакова // Социологические исследования. – 2003. - № 5. – С. 100-106.
5. Ливенцева Н.А. Обзор современных зарубежных исследований по проблемам инклюзивного образования / Н.А. Ливенцева // Психологическая наука и образование. – 2011. - № 3. – С. 114-121.
6. Грозная Н.С. Инклюзивное образование за рубежом. От мечты к реальности / Н.С. Грозная // Синдром Дауна XXI век. – 2011. - № 1. – С. 34-41.
7. Ильина О.М. Международные нормы об инклюзивном образовании и имплементация их в российскую правовую систему / О.М. Ильина // Дефектология. – 2008. - № 5. – С. 68-72.
8. Глузман А.В. Законодательное обеспечение доступности высшего профессионального образования инвалидов в европейских странах / А. В. Глузман, Ю. В. Богинская // Педагогика. – 2014. – № 8. – С. 99-108.
9. Богинская Ю.В. Социально-педагогическая поддержка студентов с ограниченными возможностями в высших учебных заведениях: теория и практика: монография. Ялта: РИО РВУЗ «КГУ», 2012. 384 с.
10. Колыванова Л.А., Носова Т.М., Исаевская Е.В. Развитие социокультурной адаптации студентов с ограниченными возможностями здоровья в условиях инклюзивного профессионального образования. Сборник материалов III Международной научно-практической конференции «Инклюзивное образование: результаты, опыт и перспективы» / под ред. С.В. АLEXИНОЙ. – М.: МГППУ, 2015. – С.428-432. -528 с.
11. Рокотянская Л.О. Активная социальная деятельность студентов с ОВЗ как условие социализации в инклюзивной образовательной среде. Сборник материалов III Международной научно-практической конференции «Инклюзивное образование: результаты, опыт и перспективы» / под ред. С.В. АLEXИНОЙ. – М.: МГППУ, 2015. – С.452-456. -528 с.
12. Гайдукевич С. Е. Средовый подход в инклюзивном образовании // Инклюзивное образование: состояние, проблемы, перспективы: Материалы Регионального семинара. – Минск: Четыре четверти, 2007. – С. 34-46.
13. Фоминых И.А., Семирикова В.В. Эффективность внедрения электронного обучения, дистанционных образовательных технологий в профессиональном обучении лиц с ограниченными возможностями здоровья и инвалидностью. Сборник материалов международной научно-практической конференции «Инклюзивное образование: теория и практика» Орехово-Зуево, 2016. - С. 938-945.
14. Кунанбаева Д.А. Вопросы инклюзивного образования в вузе. [Электронный ресурс]: Категория: Образование и наука. 2017. URL: <http://group-global.org/ru/publication/52377-voprosy-inklyuzivnogo-obrazovaniya-v-vuze>
15. Мовкебаева З.А. Проблемы и перспективы реализации инклюзивного образования в вузах. Материалы международного научно-практического форума «Инклюзивное образование: актуальные проблемы и перспективы». – Астана: ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 15.10.2015. – С.10-14.
16. Тарасов С.В. Образовательная среда: понятие, структура, типология // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. 2011. [Электронный ресурс]: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovatel'naya-sreda-ponyatie-struktura-tipologiya>

УДК 376.1
МРНТИ 14.29.01

Г.А. Коижанова¹

¹6D010500 – Дефектология мамандыгының 1 курс PhD докторант
Алматы қ. Қазақстан

БОЛАШАҚ ДЕФЕКТОЛОГТЫҢ ИМИДЖІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНИКАСЫ

Аңдатпа

Кез-келген оқу пәні мұғалімінің психологиялық портреті келесі құрылымдық компоненттерге ие: адамның даралық сапалары, яғни оның индивид ретіндегі ерекшеліктері – темперамент, ньшандар т.б.; оның тұлғалық сапалары, яғни, оның тұлға ретіндегі ерекшеліктері – адамның әлеуметтік мәні; коммуникативтік (интерактивтік) сапалар; мәртебелік–позициялық ерекшеліктері, яғни оның ұжымдағы жағдайының, рөлінің, қатынастарының ерекшеліктері; іс-әрекеттік (кәсіби-пәндік), сыртқы мінез-құлықтық көрсеткіштер. Аталған компоненттер жиыны мен тіркесімдердің ерекшеліктері оқытудың әр сатысы үшін, соның ішінде мектепке дейінгі мекемелердегі оқыту мен тәрбие берудегі мұғалімнің психологиялық портретін анықтайды.

Педагогикалық техника - мұғалімнің қызметінде түрлі жағдайларда тәрбиеленушілермен нәтижелі әрекеттесуге, өзінің тәртібін, көңіл-күйін қадағалауға мүмкіндік беретін жалпы педагогикалық, психологиялық іскерлік және дағдылар жиынтығы.

Қазіргі заман педагогтың кәсіби іс-әрекетінің табысты болуы көбінесе имиджге байланысты. Бұл орайда тілге тиек болатыны, педагогтардың біліктілігінің төмендігі, шәкірттермен арадағы педагогикалық әдептілік негіздері қарым-қатынастардың қажырлылығы және оның барлық уақытта сақтала бермеуі. Сондықтан, мұғалімге тән педагогтық қарым-қатынас әрекетінің мәні мен мазмұнын ашып, ұстаздарға оның негізгі сапаларын қалыптастыруымыз қажет сияқты.

Түйін сөздер: коммуникативтік, сенсорлық-перцептивтік, педагогикалық техника, педагогикалық әдептілік, имиджі, кәсіби.

Аннотация

Г.А. Кошжанова¹

¹ Докторант PhD по специальности 6D010500-Дефектология, Курс КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНИКА ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА БУДУЩЕГО ДЕФЕКТОЛОГА

Любой учебный предмет имеет следующие структурные компоненты психологического портрета учителя: индивидуальность человека качества, то есть, как индивид и его особенности – темперамент, го личностные качества, т.е. его особенности как человека, социальную значимость; коммуникативные (интерактивные) качества; статусное–позиционные особенности, т.е. в коллективе его положения, роли, отношений в особенности; деятельностные (профессионально-предметные), внешних поведенческих показателей. Перечисленные компоненты и особенности для каждой стадии обучения, обучения и воспитания в дошкольных учреждениях, в том числе определяет психологический портрет учителя. Педагогическая техника учителя - продуктивной деятельности с воспитанниками, взаимодействию в различных ситуациях, порядок своих, настроения, позволяющие отслеживать общие психологические, педагогические умения и навыки в совокупности. Педагога в современной профессиональной деятельности, связанные преимущественно имидже, чтобы быть успешным. При этом, что к сожалению, низкий уровень квалификации педагогов, педагогической этики, основы их религиозных чувств налаживания отношений с соблюдением всех и его время. Поэтому, присущих учителю педагогического общения-раскрыть сущность и содержание деятельности, как педагогам сформировать его основных качеств.

Ключевые слова: коммуникационная, сенсорный-перцептивный, педагогическая техника, педагогической этики, имидж, профессиональные.

Abstract

Koshanova G.A.¹

¹ PhD Doctoral student in 6D010500 - Defectology Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

THE PEDAGOGICAL TECHNIQUE OF IMAGE FORMATION, FUTURE SPEECH PATHOLOGIST

Any educational subject has the following structural components of the psychological portrait of the teacher: the individuality of a person of quality, that is, as an individual and his / her features – temperament, personality qualities, i.e. his / her features as a person, social significance; communicative (interactive) qualities; status–positional features, i.e. in the collective of his / her position, role, relations in particular; activity (professional-subject), external behavioral indicators. The listed components and features for each stage of education, training and upbringing in preschool institutions, including determines the psychological portrait of the teacher.

The pedagogical technique of teacher - productive activities with students, interaction in a variety of situations, its, mood, allows you to track General psychological, pedagogical skills together. Educator in modern professional activities related mainly to the image to be successful. At the same time, unfortunately, the low level of qualification of teachers, pedagogical ethics, the basis of their religious feelings of establishing relations with observance of all his time. Therefore, inherent to the teacher of pedagogical communication-to reveal the essence and content of activities as teachers to form its core qualities.

Key words: communication, sensory-perceptual, pedagogical technology, pedagogical ethics, image, professional

Педагогикалық психология дәстүрлі түрде арнайы бөлім – «педагог психологиясын» қамтиды, мұнда мұғалімнің кәсіби рөлінің маңыздылығы атап көрсетіледі, оның функциялары, қабілеттері, ептіліктері қарастырылады.

XIX ғасырдың соңында отандық педагогикалық психологияда П.Ф. Каптерев көрсеткендей, педагогикалық іс-әрекеттің табыстылы болуының маңызды факторларының бірі педагогтың «тұлғалық сапалары» болып табылды [1]. Мақсатқа ұмтылу, табандылық, еңбек сүйгіштік, қарапайымдылық, бақылапздық сияқты сапалардың міндетті болуы аталынып өтіледі. Тапқырлықтың болуы, сонымен қатар шешендік қабілеттер, артистік мінез ерекше атап көрсетіледі. Әсіресе, эмпатияға әзір болу маңызды, яғни оқушылардың психикалық күйлерін түсінуге, көңіл-күйге ортақтасуға әзір болу және әлеуметтік өзара әрекеттесуге қажеттілік маңызды. Зерттеушілер тарапынан педагогикалық әдепке үлкен мән беріледі, оның көрінісінен мұғалімнің жалпы мәдениеті және оның педагогикалық іс-әрекетінің жоғары кәсіпқойлығы байқалады [2].

Педагогикалық техника - педагогтың қызметінде түрлі жағдайларда тәрбиеленушілермен нәтижелі әрекеттесуге, өзінің тәртібін, көңіл-күйін қадағалауға мүмкіндік беретін жалпы педагогикалық, психологиялық іскерлік және дағдылар жиынтығы.

Болашақ педагогтың шеберлігі және олардың кәсіби даярлау мәселелеріне байланысты еңбек жазғандар: Б.Р. Айтмамбетова, А.Е. Әбілқасымова, Қ.Закирьянов, З.А. Исаева, Э.И. Шыныбекова [3] т.б.

Кез-келген оқу пәні мұғалімінің психологиялық портреті келесі құрылымдық компоненттерге ие: адамның даралық сапалары, яғни оның индивид ретіндегі ерекшеліктері – темперамент, нышандар т.б.; оның тұлғалық сапалары, яғни, оның тұлға ретіндегі ерекшеліктері – адамның әлеуметтік мәні; коммуникативтік (интерактивтік) сапалар; мәртебелік–позициялық ерекшеліктері, яғни оның ұжымдағы жағдайының, рөлінің, қатынастарының ерекшеліктері; іс-әрекеттік (кәсіби-пәндік), сыртқы мінез-құлықтық көрсеткіштер. Аталған компоненттер жиыны мен тіркесімдердің ерекшеліктері оқытудың әр сатысы үшін, соның ішінде педагог дефектологтың оқыту мен тәрбие берудегі психологиялық портретін анықтайды[4].

- Педагог дефектологтың қажетті сапаларына жататындар: күш, салмақтылық, жүйке жүйесінің жоғары ұтқырлығы;

- эмоциялардың аздығы және эмоционалды (жағымды эмоциялардың артығырақ болуы – қуану, рахаттану және т.б.) ұстамдылық;

- интеллектуалдық даму деңгейі сенсорлық-перцептивтік-мнемологиялық көрстекіштер бойынша (яғни, қабылдау, ес, ойлау көрстекіштері бойынша) және зейін сипаттамалары бойынша қалыптыдан төмен болмауы;

- қиялдау, елестету қабілеттерінің жоғары деңгейі

Қазірде педагог дефектологтың кәсіби іс-әрекетінің табысты болуы көбінесе имиджге байланысты. Бұл орайда тілге тиек болатыны, педагогтардың біліктілігінің төмендігі, шәкірттермен арадағы педагогикалық әдептілік негіздері қарым - қатынастардың қажырлығы және оның барлық уақытта сақтала бермеуі. Сондықтан, мұғалімге тән педагогтық қарым-қатынас әрекетінің мәні мен мазмұнын ашып, ұстаздарға

оның негізгі сапаларын қалыптастыруымыз қажет сияқты. Сонымен ХХІ ғасыр педагог дефектолог имиджіне тоқталатын болсақ, имидж – ағылшын тілінен аударғанда «бейне», «кейіп» деген мағына береді.

Бүгінгі таңда педагогдефектологтың бейнесі қандай болуыкерек, оның кәсіби біліктілігі қандай жолдармен көрінеді деген мәселеге келсек, педагог дефектолог – бағыт беруші, ойлау әрекетін ұйымдастырудың негізі болып табылатын әдіснаманы меңгерген шығармашылық тұлға және мүмкіндігі шектеулігі тұлғалармен жұмыс жасағандықтан ол:

- ақпараттық технологияларды меңгерген;
- ізденімпаз;
- әділетті;
- ұстамды;
- педагогикалық үрдісте жүйелі жұмыс жүргізе алатын;
- педагогикалық өзгерістерге тез төселетін;
- жаңаша ойлау жүйесін меңгере алатын;
- оқушылармен ортақ тіл табыса алатын, білімді, іскер, шебер болуы тиіс.

Басқа мамандық иелеріне қарағанда дефектолог мамандығы ерекше, ол әрдайым үлкен аудитория ішінде және көпшілік көз алдында. Сонымен имидж – сіздің бойыңыздағы талантыңыздың жарқырап ашылуы, өзіңіз туралы жақсы пікір қалыптастыру жолы. Әлемдік өркениеттің стандарттарын ұсынатын американдық психологтардың пікірінше, тамаша табыс феномені – адамның имиджі мен оның карьерасымен тікелей сабақтас. Егер олай болмаса, қолдан жасалған имидждің көмегі тимесі анық. Сондықтан да кәсіби мамандығын жан-жақты меңгерген педагог қана жоғары бағаланып, әріптестері мен шәкірттерінің ыстық ықыласына бөленбек. Сол себепті педагогқа өзін көрсете білу, ұнау, өзі туралы жақсы пікір қалдырудың маңызы зор.

Ш.Т. Таубаева мен С.Н. Лактионованың болашақ мектеп мұғалімінің бейнесін сомдауында да шығармашылықтың орны ерекше екенін байқаймыз [5].

Қазіргі кезде әрбір қоғам мамандарының алдына қойған талаптарына сәйкес «маман моделін», маман профессиограммасын жасау міндеті тұр. Қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес қалыптасқан мұғалімнің имиджі әлеуметтік жүйені басқаруға мүмкіндік беретін маңызды фактор. «Имидж» деген ұғымның мазмұнына мұғалімнің тәрбиелілігі, эрудициясы, іскерлігі, дара қасиеттері, мінез-құлық ерекшеліктері, қызметтегі стилі т.б. жатады. Дефектологтың имиджін қалыптастыруда педагогикалық техниканың орны ерекше. Сонымен педагогикалық техникаға мындай қасиеттер кіреді:

- өзін-өзі басқару, бақылау;
- эмоциясын меңгеру, әрдайым жақсы көңіл-күйде бола білу;
- әлеуметтік перцепция (назары, елестете білу қабілеті, басқаларды түсіне, қабылдай білу қабілеті).
- сөйлеу техникасы (дем алуы, дауысы, дикциясы, темпі, тембрі).
- дидактикалық іскерлігі;
- ұйымдастырушылық қабілеті;
- коммуникативтік қабілеті;
- баға беру, талап қоя білу қабілеттері;
- мимика, пантомимика, жүрісі, көзқарасы, сыртқы мәдениеті;
- просодика және экстралингвистика: интонация, дауыстың естілуі, тембр, пауза, дем алу, күлкі, жөтел (дауыстың сипаты);
- такесика: қол ұстау, арқадан қағу, сипау;
- проксемика: оқыту кезінде мұғаліммен оқушының арасындағы арақашықтық.

Мұғалім сөз екпінін, мәнерлігін сақтауға тырысуы маңызды. Эстетикалық сезім де педагогикалық шеберліктің негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Жай ғана хабарлама түрінде ешбір әсер, сезім тудырмайтын құрғақ оқыту, жалаң сөйлеп, тәрбие жөнінде насихат айту оқу үрдісінде де ешбір нәтиже бермейді. Сондықтан оқытудың, тәрбие берудің әсерлілігін, оқушының сезімін өзіне тарта білетін күшін тудыра білу керек. Зейінді бір мезгілде бірнеше іс-әрекеттерге тарату қабілеті мұғалім жұмысы үшін ерекше мәнге ие. Қабілетті, тәжірибелі мұғалім материалдың мазмұны мен формасын, өз ойының (немесе оқушы ойының) өрісін мұқият бақылайды, сонымен бірге оқушылардың барлығын көз алдында ұстайды, шаршау, назар аудармау, түсінбеу белгілерін, тәртіп бұзуды байқап отырады және де өз мінез-құлқын

қадағалап отырады (жүріс-тұрысы, мимикасы және пантомимикасы).

Қорыта келе, педагог дефектологтың имиджін қалыптастыруда педагогикалық техника іс-әрекет субъекті ретіндегі педагог дефектологтың жалпы келесі қасиеттерін сипаттауға болады:

- мақсаттың болуы, белсенділік, өзін-өзі реттеу;
- педагогикалық өзіндік сана-сезім іс-әрекет субъекті үшін ерекшелік дүние бейнесі ретінде болуы оның педагогикалық іс-әрекетке сәйкестілігін анықтайтын даралық-психологиялық қасиеттер;
- педагогикалық қабілеттер құрылымы;
- педагогикалық бағыттылық, өзін-өзі бағалауды, талап қою деңгейінің жоғарлығы;
- эмпатия;
- альтруистік бағытталған қатынастар жүйесінің орын алуы.

Педагог іс-әрекетінің басында оның кәсіби бейімделуі мен бағыттылығы аса маңызды. Болашақ дефектологтың имиджін қалыптасуы оның кәсіби талап қою деңгейін, өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру тұрғысында жоғарлатуды қамтиды.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Шепель В.М. *Имиджелогия Как нравиться людям*. – М.: Народное образование, 2002. – 478 б.
2. Калюжный А.А. *Психология формирования имиджа учителя*. – М., Владос, 2004. – 456 с.
3. Бекетова Е.А. *Формирование профессионального имиджа будущего учителя технологии и предпринимательства [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Е.А. Бекетова*. – Армавир, 2006. – 174 с.
4. Байтұрсынова А.А. *«Арнайы педагогика: проблемалары мен болашық дамуы»*. – Алматы, 2008
5. Зимняя И.А. *Педагогикалық психология: Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. Екінші, толықт., түзет. және қайта өңд. бас./ Орыс тілінен аударған М.А. Құсаинова*. – М.: Логос: Алматы: TST-сору, 2005. – 368 б.
6. Реан А.А. *Психодиагностика личности в педагогическом процессе*. – СПб., 1996.

УДК 364.4
МРНТИ 14.35.01

Ксембаева С.К.¹

*¹к.п.н., профессор кафедры психологии и педагогики
Павлодарский государственный университет им. С. Торайғырова
Павлодар, Казахстан*

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ НА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ

Аннотация

В социальной работе коммуникации имеют важное значение, будущие социальные работники должны иметь коммуникативные навыки, это одно из требований профессиональной программы. В данной статье рассматриваются вопросы развития коммуникативных навыков студентов специальности «Социальная работа». Более активно коммуникативные навыки развиваются в период прохождения учебной и производственных практик, а также на практических занятиях, если предлагаются задания по кейс-технологии, предполагающие занятия в форме дискуссий. Подробно рассматривается агональность в социальной работе, как качество, обучающее студентов в дискуссиях стремиться к истине. Агональность позволяет из множества решений, путем споров, рассуждений выбрать наиболее оптимальные пути решения. Сформированность коммуникативных навыков можно оценить по уровню освоения вербальных и невербальных средств общения. Таким образом, эффективное использование заданий во время прохождения практик, практические занятия, нацеленные на развитие коммуникативных навыков способствуют развитию прикладных навыков, необходимых в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативные навыки, кейс-технологии, социальная работа, профессиональная программа, агональность, вербальные средства общения, невербальные средства общения

Андатпа

С.К. Ксембаева¹

¹п.ғ.к., психология және педагогика кафедрасының профессоры

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті

Павлодар қ., Қазақстан

ТӘЖІРИБЕЛІК САБАҚТАРДА БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕРЛЕДІҢ КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ

Әлеуметтік жұмыста коммуникацияның маңызы зор болғандықтан, болашақ әлеуметтік қызметкерлерде коммуникативті дағды болуы тиіс, бұл профессиограмманың талаптарының бірі. Бұл мақалада «Әлеуметтік жұмыс» мамандығы бойынша білім алатын студенттердің коммуникативтік дағдыларын дамыту мәселелері қарастырылады. Оқу және өндірістік тәжірибеден өту кезінде, сондай-ақ, тәжірибелік сабақтарда ұсынылатын тапсырмалар кейс-технологиясы бойынша, пікірталас түрінде болатын болса, белсенді коммуникативтік дағдылары дамиды. Әлеуметтік жұмыста студенттерді пікірталаста ақиқатқа жетуді үйретудің сапасы ретінде агональдық егжей-тегжейлі қарастырылады. Көптеген шешімдердің ішінде агональдық пікірталас, ойлау арқылы мәселені оңтайлы жолымен шешуге мүмкіндік береді. Коммуникативтік дағдылардың қалыптасуын сөздік қарым-қатынас және іс-қимыл қарым-қатынас құралын меңгеру деңгейі бойынша бағалауға болады. Осылайша, коммуникативтік дағдыларын дамытуға бағытталған тәжірибе, тәжірибелік сабақтарда берілген тапсырмаларды тиімді пайдалану кәсіби қызметте қажетті қолданбалы дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Түйін сөздер: коммуникация, коммуникативті дағды, кейс-технологиялар, әлеуметтік жұмыс, профессиограмма, агональдық, сөздік қарым-қатынас құралы, іс-қимыл қарымқатынас құралы.

Abstract

S. K. Ksebayeva¹

¹Candidate of Pedagogic Sciences, professor of the "Psychology and Pedagogy" Department

S. Toraihyrov Pavlodar State University

Pavlodar, Kazakhstan

COMMUNICATIVE SKILLS' DEVELOPMENT OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN PRACTICAL TRAINING

In social work, communication is important, future social workers should have communication skills, this is one of the requirements of the professionogram. This article examines the development of students' communicative skills specializing in «Social Work». More actively communicative skills develop during the period of training and industrial placement, as well as in practical classes, if job offers case studies that involve classes in the form of discussions. The agonism in social work is considered as a quality that teaches students to strive for truth during discussions. Agonism allows us to choose the most optimal solutions from a variety of solving variants through arguments. The formation of communicative skills can be assessed by the level of verbal and non-verbal means' development in communication. Thus, effective use of tasks during the passage of practices, practical exercises aimed at developing communication skills contribute to the development of applied skills necessary for professional activities.

Key words: communication, communication skills, case studies, social work, professionogram, agonism, verbal means of communication, non-verbal means of communication.

В практике социальной работы можно было бы избежать определенной части возникающих ситуаций, если бы сотрудники социальных служб владели бы на должном уровне коммуникативными навыками. Не смотря на то, что коммуникативные навыки формируются с момента говорения, в процессе взаимодействия с другими людьми, в ходе обмена новыми знаниями, мы наблюдаем иногда сложности в передаче необходимой информации другим людям. Не каждый человек способен донести до сознания другого многие очевидные вещи, так часто встречающиеся в повседневной жизни. Именно такие ситуации вызывают у нас вопрос, как и где нужно развивать коммуникативные навыки будущих социаль-

ных работников, чтобы они не затруднялись в процессе передачи нужной информации. Если говорить о коммуникации в целом, то мы все знаем, что это есть связь, общение, от латинского «communicatio». Это общепринятый термин, обозначающий операционные системы, обеспечивающие преемственность человеческой деятельности. Совокупность умений, без которых невозможно общение принято называть коммуникативными навыками.

Цель, которую мы преследуем в нашей статье, заключается в том, что искомые навыки не всегда имеют место быть, то есть не каждый студент, обучающийся по специальности «Социальная работа» имеет сформированные коммуникативные навыки, соответственно, возникает необходимость восполнения данного пробела в профессиональном образовании будущих специалистов. В данной статье мы обобщили наш опыт проведения практических занятий, способствующих формированию коммуникативных навыков будущих социальных работников.

Многие виды деятельности подразумевают сформированные коммуникативные навыки, да, это одна из профессиональных потребностей, вместе с тем, можно отметить, что лица, не развивающие коммуникативные навыки менее успешны в ведении различных встреч, переговоров, а также имеют сложности в общении с окружающими, близкими. В педагогике принято считать, что умение общаться складывается из частных умений, а также зависит от многих факторов... уровня сформированности перцептивных умений, навыков педагогической техники и таких умений, как умение слушать собеседника, управлять общением, выступать перед аудиторией [1, с.54].

И так, мы задались вопросом, как и где нужно развивать коммуникативные навыки будущих социальных работников. Разумеется, мы обратились к профессиограмме социального работника, так как профессиограмма и есть подробная характеристика профессии, система ее признаков, принято считать, что это описание особенностей конкретной профессии, раскрывающее специфику профессионального труда и требований, которые предъявляются к человеку. Изучая специальную литературу по проблемам социальной работы, мы обратили внимание на коммуникативную профессиограмму социального работника, предложенную М.В. Фирсовым, Е.Г. Студеновой, И.В. Наместниковой, утверждающих, что общение является важным инструментом в реализации задачи социального работника – помочь клиенту обрести себя, найти свое место в динамично меняющемся мире, сориентироваться в новых социальных отношениях [2, с.168-169]. Мясичев В.Н. больше внимания уделяет развитию речевых способностей. Воронцова А.В., выделяя значимые качества личности специалиста по социальной работе, отмечает важность организаторско-коммуникативных способностей, выделяя особенно коммуникабельность [3, с.104-105]. Рассматривает, не классифицируя профессиональные качества и Г.П. Медведева, среди них она отмечает коммуникабельность как компетентность в профессиональном общении, владение им как средством оптимизации трудной жизненной ситуации клиента [4, с.89-90]. Таким образом, можно резюмировать, что практически все теоретические исследования подчеркивают важность наличия коммуникативных навыков, практически во всех трудах пишется о том, что одно их важнейших качеств личности.

Мы также анализировали имеющиеся практикумы по социальной работе, из имеющихся, можно назвать учебное пособие для студентов [5]. В данном учебном пособии представлен ряд ситуаций, которые нужно разрешить, к сожалению, они не вызвали интереса студентов, поэтому возникла необходимость использовать подобные примеры из социальной практики несколько иначе.

Таким образом, мы предположили, что если практики, обязательные к прохождению студентами специальности «Социальная работа» и практические занятия по дисциплине «Практикум социального работника» будут нацелены на формирование коммуникативных навыков, то систематическая работа, проводимая в данном направлении, будет способствовать сформированности искомых навыков, так как, обучающиеся в ходе прохождения практики смогут выявить необходимость и значимость коммуникации в профессиональном образовании социального работника.

Для подтверждения нашего предположения мы решили более детально рассмотреть прохождение практики студентами и практические занятия по курсу «Практикум социального работника».

В исследовании приняли участие студенты 2 курса, мы рассматривали прохождение ими учебной практики на первом курсе и производственной практики на втором курсе, и занятия по дисциплине «Практикум социальной работы».

В ходе учебной практики студенты 1 курса специальности «Социальная работа» знакомятся с характеристикой статуса специалиста по социальной работе конкретного учреждения, изучают нормативно-правовое обеспечение и регулирование функционирования социального учреждения,

основные и региональные законодательные акты, регламентирующие деятельность учреждения, а также изучают особенности делового этикета специалиста по социальной работе. Студенты записывают себе в тетради все возникающие вопросы, наблюдают за работой специалистов, внимательно слушают клиентов социальной службы, формулируют возникающие проблемы. Затем, на занятиях мы систематизируем полученные результаты, выделяем суть проблем, учимся формулировать имеющиеся социальные проблемы на профессиональном языке. Такая практика позволяет студентам значительно расширить круг профессиональных навыков.

Производственная практика, которая начинается со 2 курса также направлена на формирование профессиональных компетенций, студентам даются задания по разработке плана прохождения производственной практики, куда в обязательном порядке включаются изучение основных видов и форм социальной работы. Важным является определение функции специалистов социальной сферы: воспитательной, фасилитативной, адвокативной, организаторской, диагностической, правозащитной, профилактической, социально-медицинской, психологической, социально-бытовой, коммуникативной, а также сбор материала для характеристики каждой из них.

Студенты изучают нормативно-правовые документы и материалы, относящиеся к специфике организации социальной работы, составляют социальный паспорт семьи, анализируют основные направления деятельности социальной организации.

В ходе практики студенты внимательно наблюдают за беседами социальных работников с клиентами, поскольку изучение нормативно-правовых документов, изучение необходимой документации не гарантируют успеха в решении ситуаций. Очень многое зависит от коммуникативных навыков социального работника. Общение с клиентами социальной работы учит многому: студенты делают свои первые выводы о сложности самого процесса общения. Они записывают, какие проблемы возникают в процессе общения, ищут ответы на вопросы, почему же так происходит.

Отчет по практике предоставляется студентом в письменной форме, вместе с тем, каждый отчет заслушивается, устный доклад включает следующие обязательные пункты: формулировка темы и ее актуальность; краткая характеристика учреждения, в котором проходил практику студент; цели практики; выполнявшиеся индивидуальные задания; теоретическое обоснование методов и технологий, применявшихся для решения поставленных задач; результаты работы. Желательно сопровождение устного доклада иллюстративными материалами: плакатами, схемами, графиками, таблицами, видеоматериалами.

По окончании практики все материалы тщательно анализируются, используются при проведении практических занятий. И, как показала практика, типичными сложностями в общении оказываются: неумение клиента четко описать свою ситуацию, нежелание рассказывать подробности, являющиеся важными для решения ситуаций, бедность словарного запаса, недоверие к социальному работнику, пессимизм, и др.

На практических занятиях мы решили использовать социальные ситуации по методике кейс-технологий. Метод кейс-стади называют методом анализа конкретных ситуаций, суть его проста: для организации обучения используются описания конкретных ситуаций (от английского «case» - случай). Обучающимся предлагают осмыслить реальную жизненную ситуацию, описание которой одновременно отражает не только какую-либо практическую проблему, но и актуализирует определенный комплекс знаний, который необходимо усвоить при разрешении данной проблемы. При этом сама проблема не имеет однозначных решений. Будучи интерактивным методом обучения, он завоевывает позитивное отношение со стороны студентов, которые видят в нем возможность проявить инициативу, почувствовать самостоятельность в освоении теоретических положений и овладении практическими навыками. Не менее важно и то, что анализ ситуаций довольно сильно воздействует на профессионализацию студентов, способствует их взрослению, формирует интерес и позитивную мотивацию к учебе [6].

Нами были разработаны практические задания, которые содержат целый круг социальных проблем, переплетенных между собой сложными жизненными обстоятельствами. В качестве примера, возьмем следующую ситуацию: 14-летний подросток, учащийся СОШ г. Павлодара, плохо учится, часто, без уважительной причины пропускает занятия в школе, замечен в компании взрослых людей, употребляющих алкоголь, агрессивен по отношению к одноклассникам. Его мать злоупотребляет алкоголем, по этой причине долго на одном месте работы не задерживается.

Имеет только среднее образование. В данное время постоянной работы нет, но на учете в центре занятости не состоит, поскольку от предлагаемых вакансий отказалась.

Воспитанием сына не занимается. Об отце никаких сведений нет. Проживают в комнате, в малосемейном общежитии.

Имеются долги по оплате.

Органы опеки обеспокоены положением данной семьи. В отношении данной семьи необходимо предпринять определенные меры [7, с. 22-24]. Какие?

Поскольку целью нашего занятия является развитие коммуникативных навыков, мы создаем на уроке атмосферу сотрудничества, делового общения. На первом практическом занятии совместно со студентами был разработан алгоритм решения ситуаций. Мы делим группу на микрогруппы по 3-4 студента. Каждая группа имеет аналогичное задание, время на размышление дается не более 15 минут. Далее, по факту имеющейся ситуации выступают спикеры групп (спикеров выбирают сами студенты в микрогруппе, однако есть правило: каждое занятие – новый спикер). После выступления студенты из других микрогрупп задают вопросы, спикер должен ответить как можно логичнее, содержательнее. Таким образом, мы заслушиваем ответы всех микрогрупп. Затем, обобщаем полученные решения ситуаций, выбирая из множества ответов наиболее оптимальные.

По разработанному алгоритму студенты должны уметь выделить ключевые моменты ситуации. В предложенной к анализу ситуации необходимо отметить: девиантное поведение подростка, неспособность матери выполнять родительские обязанности, материальную незащищенность данной семьи. Далее, необходимо было выявить необходимые законодательные документы. В указанной ситуации студенты должны опираться на следующие документы: «Конституция РК», Кодекс РК «О браке (супружестве) и семье», Закон РК «О занятости населения», «О правах ребенка в Республике Казахстан». Студенты должны уметь выявлять организации и учреждения, в полномочии которых решение указанных задач. В искомой ситуации они должны были определить следующие организации: лечебно-профилактические учреждения, наркологического профиля – нестационарная помощь женщине и ее сыну; социальный приют для детей и подростков – до решения вопроса попечительства (в случае, если возникает ситуация лишения родительских прав); социально-психологическая служба (возможна помощь в школе); органы занятости и трудоустройства – помощь матери в трудоустройстве (создание возможности в получении новой профессии, при центре занятости и социальных программ действуют курсы рабочих профессий).

Студенты определяют, какие конкретно специалисты могут оказать помощь данной семье. Данное задание всегда выполняется быстро, в данной ситуации помощь должны оказать: педагоги, школьный психолог, социальный педагог, врачи, сотрудники центра занятости населения, социальные работники, участковые.

Какую именно помощь могут оказать перечисленные специалисты? Должностные обязанности данных специалистов должны быть четко очерчены.

В конкретной ситуации мы задаемся вопросом: можно ли считать, что подобное поведение подростка связано с его возрастными подробностями. Для полного ответа необходимо знать труды ученых, занимающихся изучением особенностей подросткового возраста. Важно знать, как психологи характеризуют «взросление» подростков.

Полемика на практическом занятии значительно расширяет коммуникативные навыки студентов, в этой связи хотелось бы отметить, что в науке, в частности, в социальной сфере все чаще языковое противоборство называют агональностью. Широко рассмотрено это понятие в статье Шейгал Е.И. и Дешевой В.В. [8]. Данная дефиниция в последнее время употребляется применительно к характеристике этико-профессиональных требований к социальному работнику, конкретно в отношении развития коммуникативных способностей. Как отмечают ученые, агональность является не только социальным, но и коммуникативным феноменом [9]. Конецкая В.П. пишет об агональности относительно ситуаций обсуждения или убеждения, с ее точки зрения есть три типа дискурсов по стратегической установке: комплементарный, основанный на простом принципе общения, координирующий – направленный на установление истины и, третий, конкурирующие мнения, старающиеся переубедить друг друга [10].

В небольшой группе студентов развитие агональности вполне эффективно, разделение студентов на пары, с четким обозначением социальных ролей позволяет им войти в «роль», постараться найти необходимые аргументы, найти решение всех проблем. На занятии создается атмосфера реальной ситуации, разрешение которой потребует определенных усилий, возможно эмоционального напряжения. Наличие разных ролей позволяет попробовать свои силы в словесном состязании с различных позиций.

В процессе решения ситуаций возникают не всегда правомерные пути решения, часто разгораются споры, противоположные точки зрения, в некоторых случаях возможны проявления чрезмерной агрессии, раздражительности. Стремление доказать свою точку зрения мы всегда поддерживаем, однако подвергаем строгому анализу все возникающие ситуации. Это учебные ситуации, и они всегда должны подвергаться разбору в плане этичности, полноты, соблюдения нормативно-правовых актов.

Каждое практическое занятие, наполненное такими яркими моментами разрешения спорных вопросов, учит студентов грамотно излагать свои мысли, в социальной работе не допускаются примерные решения ситуаций. Каждая ситуация должна быть доведена до логического завершения. Любой из предлагаемых решений должен быть подтвержден нормативным документом. Обучая студентов коммуникативным умениям, учим их правильно аргументировать, приводить доказательства своей правоты, а также разъяснять клиентам возможные решения сложившихся ситуаций на правовой основе.

Агональность в социальной работе действительно способствует развитию коммуникативных навыков, учит полемизировать, аргументировать, создает позитивный эмоциональный фон занятий. Принятое на наших занятиях правило меняться социальными ролями, позволяет каждому ощутить себя в различных ролях, и как признаются студенты, это позволяет взглянуть на одну и ту же ситуацию с разных позиций. Через несколько практических занятий практически все студенты стремятся доказать свою правоту, достигнуть той критической точки, когда уже становится ясным, что у других нет аргументов для того, чтобы оспорить предлагаемую точку зрения.

После окончания дискуссии мы вместе со студентами приступаем к анализу. Подвергаем критическому анализу все аргументы, приведенные в качестве доводов.

Что способствовало успеху того, кто смог доказать свою точку зрения? Значит ли это, что он обладает коммуникативными компетенциями? Смог ли он правильно настроиться на разговор, смог ли адекватно воспринять полученную информацию, правильно ли смоделировал ход дискуссии? Смог ли перевести дискуссию в нужное ему русло? Как происходила дискуссия? Насколько этически грамотно апеллировал он необходимыми правовыми нормами? Не произошло ли нарушение этических норм, нарушение прав оппонента?

На предложенном в качестве примера занятии, из 7 студентов, участвовавших в дискуссии, все 7 человек приняли активное участие в обсуждении, каждый высказал свое мнение, отмечая положительные факторы в ходе дискуссии и предположения относительно возникших сложностей. В конце занятия мы практикуем обратную связь в виде ответов на вопросы:

- 1) что новое Вы узнали сегодня на занятии?
- 2) можно ли это применять в практике социальной работы с другими категориями социальных проблем?
- 3) устраивает ли Вас новое знание? Или есть желание изменить его, сделать более удобным (практичным, понятным, доступным и т.д.).

Ответы на все эти вопросы позволяют сделать выводы о том, научились ли студенты управлять общением, овладели ли вербальными средствами общения. В практике социальной работы часто возникают ситуации, когда клиент не совсем настроен на откровенные разговоры, либо не считает нужным сообщать важные для решения сложившейся ситуации сведения. В этом случае социальный работник, имея развитые коммуникативные навыки, строит разговор таким образом, что клиент социальной службы, желая того, или нет, втягивается в разговор, и сообщает все, что является важным с точки зрения социального работника.

Что важно в процессе формирования коммуникативных навыков? Важно научить студентов говорить понятно. Понимание, это очень важный аспект в социальной работе, мы всегда заостряем на этом свое внимание. Если клиент нас не понимает, значит, мы не получим ответов на свои вопросы, не будет взаимопонимания в разрешении ситуаций.

Еще одним важным фактором в социальной работе является конкретность. Здесь нет места двусмысленным фразам. Все слова, произнесенные социальным работником должны быть четкими, понятными, доступными, однозначными. Мы также осознаем тот факт, что клиенты социальной работы, в большей степени люди, которые не привыкли к научному, академическому языку, им гораздо удобнее общаться на простом языке, без сложных терминов, заимствований из иностранных языков. Таким

образом, овладевая вербальными средствами общения, студенты осознают требования к социальному работнику именно с позиции умения грамотной речи.

В коммуникации особое место уделяют невербальным средствам общения. Обсуждая результаты дискуссий, мы обязательно обращаем внимание студентов на невербальные средства, здесь важно все: и интонация, и тембр голоса, жесты, мимика, выражение лица. Насколько органично они были использованы, какие невербальные средства, по их мнению, более эффективны. Мы всегда напоминаем, что в социальной работе очень важен позитивный настрой, и к невербальным средствам общения мы отнесем и оптимизм, и положительный настрой социального работника, вселяющий надежду и понимание клиенту. При подведении итогов дискуссий, отмечаем все нюансы, способствовавшие достижению успеха, четко обозначаем вербальные и невербальные средства передачи информации, подчеркиваем успешные моменты, находим решения для ситуаций, не нашедших положительного решения на занятии. Одним из условий обсуждения является правило для студентов, оценить то, что получилось хорошо, не фокусироваться на том, что пока не совсем получается.

Иногда в общении могут возникать препятствия, их много, но правильное их понимание, выяснение причин всегда будет способствовать успеху в общении. Какие препятствия наиболее типичны? В студенческой группе можно отметить нежелание отдельных студентов вступать в дискуссию, либо как крайняя противоположность – наличие обучающегося, который говорит много, иногда не уместно, не дает другим высказать свою точку зрения. Мы выработали на своих занятиях правила, обсудили их и приняли всей группой: в этих правилах есть пункты, в которых четко оговаривается, что нельзя прерывать говорящих, вставлять свои реплики, и есть пункты, оговаривающие правила перехода выступлений всем членам группы. Каждый обязательно должен высказать свою точку зрения.

Как показало проведенное исследование, в формировании коммуникативных навыков студентов большую роль играет именно практическая деятельность, в ходе практик студент может оценить значимость сформированности искомых навыков. Методы проведения практических занятий, нацеленных на формирование коммуникативных навыков, способствуют развитию личностного роста, значительно повышают самооценку обучающихся. На занятиях, имеющих целью развитие коммуникативных навыков, создается атмосфера заинтересованности, как к дисциплине, так и к профессии в целом, что в конечном результате способствует позитивному настрою к будущей профессиональной деятельности.

Список использованной литературы

- 1 Слостенин В.А. Педагогика: учебник для студ.высш.учеб. заведений / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов ; под ред. В.А. Слостенина. – 9-е изд., – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 576 с.
- 2 Фирсов М.В., Студенова Е.Г., Наместникова И.В. Введение в профессию «Социальная работа» : учебное пособие. – М.: КНОРУС, 2011. – 224 с.
- 3 Социальная работа : Учебное пособие / Под ред. д.п.н., проф. Н.Ф. Басова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2011 – 364 с.
- 4 Медведева Г.П. Этические основы социальной работы. Учебник для бакалавров. Изд.Юрайт, 2015 – 367 с.
- 5 Козлов А.А., Иванова Т.Б. Практикум социального работника : учебное пособие для студ.вузов – Ростов н/Д: Феникс, 2001 – 315 с.
- 6 Смолянинова О.Г. Инновационные технологии обучения студентов на основе метода CaseStudy: – М. – сборник "Инновации в российском образовании", ВПО, 2000 г. – С.43
- 7 Ксембаева С.К., Мустафина С.С. Практикум социального работника: учебное пособие для студентов гум. спец.высших уч.зав. – Павлодар: Кереку, 2017. – 108 с.
- 8 Шейгал Е.И., Дешевова В.В. Агональность в коммуникации: структура понятия. // Вестник Челябинского гос.университета, 2009. №34(172), филология. – С. 145-148
- 9 Лиотар Ж. Ф. Состояние постмодерна. – СПб., 1998. – С. 160.
- 10 Конечная, В.П. Социология коммуникации. – М.: Междунар. ун-т бизнеса и управления, 1997. – С. 106.

УДК 378.013.02:159.923.2(574)
МРНТИ 14.35.05

В.Н. Сарбасова¹

*¹докторант 1 курса специальности 6D010300 – «Педагогика и психология» КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

НАЦИОНАЛЬНОЕ САМОСОЗНАНИЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ

Аннотация

Статья посвящена проблеме национального самосознания будущих педагогов. Автор рассматривает национальное самосознание как профессионально значимое качество личности педагога, доказывает возможность его формирования в условиях профессионального воспитания как составной части целостного педагогического процесса.

Автор дает определение понятий «национальное самосознание личности», «национальное самосознание будущего педагога», «профессиональное воспитание», определяет педагогические условия, способствующие эффективному формированию национального самосознания будущих педагогов в системе профессионального воспитания.

Ключевые слова: национальное самосознание личности, национальное самосознание будущего педагога, целостный педагогический процесс, профессиональное воспитание

Аңдатпа

В.Н. Сарбасова¹

*¹6D010300–«Педагогика және психология» мамандығы бойынша 1 курс докторанты,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан*

ҰЛТТЫҚ САНА-СЕЗІМ - БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІПТІК ТӘРБИЕСІНІҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ

Мақала болашақ мұғалімдердің ұлттық сана-сезімін қалыптастыру мәселесіне арналған. Автор ұлттық сана-сезімді мұғалім тұлғасының маңызды кәсіби сапасы ретінде қарастырады, сонымен қатар, болашақ педагогтарда ұлттық өзіндік сана-сезімді ЖОО-ның тұтас педагогикалық үдерісінде тиімді қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық жағдайды көрсетеді. Мақалада «тұлғаның ұлттық өзіндік сана-сезімі», «болашақ мұғалімнің ұлттық сана-сезімі», «кәсіптік тәрбие» ұғымдарына анықтама беріледі.

Түйін сөздер: тұлғаның ұлттық өзіндік сана-сезімі, болашақ мұғалімнің ұлттық сана-сезімі, тұтас педагогикалық үдеріс, кәсіптік тәрбие.

Abstract

V.N. Sarbasova¹

*¹ - doctoral course by specialty, Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

THE NATIONAL SELF-AWARENESS OF FUTURE EDUCATORS AS A PILLAR OF VOCATIONAL EDUCATION

The article covers the issue of future educators' national self-awareness. The author examines national self-awareness as a professionally meaningful quality of educator's personality, proves the possibility of its shaping under conditions of vocational education as a component of holistic pedagogical process.

The author defines the concepts of "individual national self-awareness", "future educator's national self-awareness", "vocational education"; determines the pedagogical environment that helps successful shaping of future educators' national self-awareness in the system of vocational education in the holistic pedagogical process of university.

Key words: individual national self-awareness, future educator's national self-awareness, the holistic pedagogical process, vocational education

Благосостояние казахстанского общества сегодня связано с новой стратегической задачей – модернизацией общественного сознания. В решении данной задачи велика роль педагога как главного транслятора духовно – нравственных ценностей.

В условиях многонационального общества, каким является Казахстан, формирование национального самосознания личности становится консолидирующим фактором, оберегающим духовное здоровье нации.

Современные образовательные программы, безусловно, учитывая запросы общества, в частности, требования к профессиональной подготовке педагогов, нацелены на развитие способности к постоянной адаптации к изменениям и усвоению новых знаний.

Однако практика показывает недостаточную сформированность необходимых профессионально значимых качеств личности педагога, в том числе, а может и в большей мере, готовности будущих учителей к трансляции подрастающему поколению постулатов национального самосознания. Разумеется, это требует сформированности у самих будущих учителей понимания внутреннего содержания данного феномена – национальное самосознание.

Проблема национального самосознания активно разрабатывается в исследованиях ученых Казахстана, в странах СНГ и за рубежом. В них рассматриваются общие закономерности формирования этнической идентичности, ее основные признаки, компоненты структуры самосознания, возрастные аспекты развития этничности.

По мнению В.Г. Крысько *национальное самосознание, являясь ядром национального сознания, представляет собой результат осмысления людьми своей принадлежности к определенной этнической общности и положения последней в системе общественных отношений.*

В основе проявления национального самосознания лежит феномен этнической идентификации (этничности), т.е. формирования устойчивых представлений человека о себе как о члене конкретной этнической группы [1, с. 78].

Данный термин трактуется как результат познавательной саморефлексии нации, процесс осознания специфических черт национального характера, его силы и слабостей, осмысление связи и зависимости достоинств и недостатков нации с ее историей, успехами в труде, искусстве, образовании [2].

Педагогический аспект проблемы национального самосознания освещены в исследованиях, посвященные проблеме воспитания национального самосознания (Л.А. Альшевская, Ф.Ф. Харисов, Г.А. Станчинский, К.Б. Жарыкбаев, С.К. Калиев, С.А. Узакбаева, Ж.Ж. Наурызбай, М.Х. Балтабаев, К.Ж. Кожаметова и др.)

Анализ теоретической литературы позволил сформулировать авторское определение исследуемого феномена.

Национальное самосознание личности – осознание принадлежности к определенной этнической общности, ценностное осмысление ее истории и культуры, родного языка, осмысление национальной идеи, толерантное восприятие представителей других наций.

При этом возникает вопрос о носителях национального самосознания, способах его формирования, закрепления как ядра национальной общности.

На наш взгляд, высокий уровень национального самосознания относится к доминантным качествам педагога в его профессионально - педагогической деятельности [3, с. 45].

Национальное самосознание педагога рассматривается нами как профессионально значимое качество личности педагога, выражающееся в целенаправленной деятельности по формированию у подрастающего поколения ценностных ориентаций в духе национального единства и толерантности.

Ожидается, что независимо от преподаваемой дисциплины, более того, независимо от национальной принадлежности, педагог должен обладать набором необходимых профессиональных компетенций, определяющих его готовность воспитывать патриотов Казахстана, достойных граждан, носителей национальной культуры. Высокий уровень национального самосознания - важнейший критерий профессионализма педагога, готового и способного решать задачи воспитания у молодежи национального духа, гражданственности, патриотизма, толерантности.

Личностное отношение к проблеме формирования национального самосознания будущих педагогов, которое является залогом успешной передачи имеющихся знаний, закладывается в вузе, так как именно

период обучения приходится на тот возрастной отрезок, когда будущий специалист максимально осознает себя как личность.

Такие исследователи, как А.А. Налчаджян, Э.Эриксон, считают, что именно в период ранней юности (18-20 лет) и начальный этап периода взрослости, человек достигает того уровня развития, когда уже знает, кто он, что из себя представляет, к каким группам принадлежит, к чему стремится и т.п.

Поэтому, по мнению специалистов, только в сознательном возрасте возможно максимальное формирование национального самосознания личности, и в большей мере, можно говорить о сформированном национальном самосознании:

- его формирование подготовлено созреванием всех психических функций и свойств личности (абстрактного мышления, рефлексии, категориального восприятия, чувства взрослости, активной социальной позиции, личностного и профессионального самоопределения);

- согласно многим исследованиям, период ранней юности является наиболее сензитивным для формирования самосознания личности в целом, соответственно это положение действительно и для национального самосознания как составляющей части самосознания личности;

- эмпирически доказано, что только в период ранней юности все компоненты структуры национального самосознания личности представлены достаточно полно [4, с. 75].

Процесс формирования национального самосознания в учебно – воспитательной работе вуза предполагает наличие педагогических условий его реализации с учетом принципов:

1. Принцип системного, комплексного, личностно-деятельностного подходов к процессу формирования национального самосознания студентов;

2. Принцип учета национально-региональных особенностей студенческого контингента;

3. Принцип активного взаимодействия в системе «преподаватель - студент» с опорой на национально - культурные элементы в воспитании и обучении;

4. Принцип равнозначного сочетания национального и инационального в информационном поле учебных дисциплин;

5. Принцип учета индивидуальных, возрастных, национальных и профессиональных особенностей студентов;

6. Принцип преемственности педагогического процесса вуза;

7. Принцип опоры на положительное во взаимоотношениях представителей разных народностей и конфессий;

8. Принцип единства целей, содержания, форм, методов обучения и воспитания;

9. Принцип культурологической и этнопедагогической направленности педагогического процесса вуза [5, с.76].

Формирование национального самосознания как профессиональнозначимого качества будущего педагога требует актуализации потенциала образовательно-воспитательной среды в вузе.

В условиях целостного педагогического процесса необходимо использовать резерв профессионального воспитания как часть воспитательной среды в вузе.

Профессиональное воспитание в рамках вуза характеризуется исследователями как формирование профессиональных компетенций, профессиональной культуры, профессионального самоопределения, и личностных качеств будущего профессионала.

Несомненно, в вузе создаются условия для всестороннего развития личности будущего педагога.

Согласно «Концепции воспитательной работы КазНПУ имени Абая» разработан план воспитательной работы, молодежной политики и развитию государственного языка по 17 направлениям.

Основными направлениями плана воспитательной работы являются:

- воспитание казахстанскому патриотизму и гражданское воспитание;

- духовно-нравственное, эстетическое воспитание;

- популяризация национальных ценностей;

- правовое воспитание;

- оказание психологической помощи студентам;

- повышение религиозной грамотности студентов и профилактика экстремизма;

- физическое воспитание и формирование здорового образа жизни;

- экономическое воспитание;

- экологическое воспитание;

- воспитание культуры толерантности и межнационального согласия.

Однако анализ воспитательных планов институтов показал, что не достаточно используются потенциальные возможности образовательно- воспитательного процесса вуза:

- национальное самосознание не рассматривается как профессионально важное качество педагога;
- отсутствуют инструментарий формирования национального самосознания будущего педагога, методическое обеспечение данного процесса;
- планирование и организация воспитательных мероприятий не связаны с профессиональным воспитанием, акцент сделан на проведении традиционных форм воспитательной работы;
- профессиональное воспитание поглощено более широким понятием профессионально - трудовое воспитание;
- формирование национального самосознания не входит в приоритетные задачи профессионального воспитания.

Таким образом, возрастает необходимость пересмотра подходов к профессиональному воспитанию, которое осуществляется в целостном педагогическом процессе вуза.

Главная особенность педагогического процесса – в его целостности.

Это следует понимать как необходимость сохранения в нем всех важнейших составных частей. Если что-то из процесса выпадает, изымается, то он уже не будет целостным и не сможет обеспечивать решение задач на должном уровне. Поэтому всегда надо следить, чтобы в учебно-воспитательном процессе были все звенья. Обеспечение единства обучения, воспитания и развития на основе целостности составляет главную сущность педагогического процесса.

Педагогический процесс – внутренне связанная совокупность многих процессов. В нем неразъединимо слиты процессы обучения, образования, воспитания, развития и формирования личности. Это не механическое соединение процессов воспитания, обучения, развития, а новое качественное образование, подчиняющееся особым закономерностям [6, с. 115].

Профессиональное воспитание как неотъемлемая часть целостного педагогического процесса имеет те же компоненты.

И профессиональное воспитание, и педагогический процесс оперируют общим понятийным аппаратом (цели, содержание, принципы, формы, методы).

Взаимосвязь педагогического процесса и профессионального воспитания заключается в подчинении данных процессов единой цели - формированию личности будущего педагога.

Данная взаимосвязь должна осуществляться в течении всего периода обучения в вузе, направленная на формирование профессиональных педагогических ценностей как сосредоточие всех духовных ценностей общества, в числе которых главная категория - национальное самосознание будущего педагога.

Модернизация общественного сознания, духовное обновление общества задает новые цели обучения и воспитания подрастающего поколения. Они в свою очередь определяют требования, предъявляемые к личности педагога в современных условиях.

Таким образом, профессиональное воспитание мы представляем как процесс формирования личности профессионала, структурными компонентами которого являются профессиональная компетентность; конкурентоспособность; профессионально значимые качества (включающие и новые, соответствующие современным условиям), необходимые для эффективной профессиональной деятельности.

Новые профессионально значимые качества расцениваются нами как готовность и способность к восприятию и усвоению новых знаний и навыков, способность к постоянной адаптации к изменениям, умение отвечать вызовам времени.

Профессиональное воспитание в целостном педагогическом процессе вуза, направленное на формирование у будущих педагогов соответствующих компетенций, будет способствовать развитию профессионально значимых качеств будущих педагогов, важнейшим из которых является национальное самосознание как составляющая профессионального воспитания.

Модернизация педагогического образования не только обостряет проблему подготовки педагогов, но и наполняют его новым качественным содержанием, усилением акцента на профессиональном воспитании.

В условиях духовного обновления общества назрела необходимость актуализации потенциала образовательно-воспитательной среды в вузе, ибо высокий уровень национального самосознания педагога становится консолидирующим фактором, оберегающим духовное здоровье нации.

Список использованной литературы:

- 1 Крысько В. Г. Этническая психология: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / В. Г. Крысько. - 5-е издание. - М.: Издательский центр «Академия», 2009. - 320 с.
- 2 Безрукова В.С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога). Екатеринбург. 2000. <http://culture.niv.ru>
- 3 Сарбасова В.Н. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования. Сборник статей по материалам V международной научно-практической конференции – № 5 (5). Часть 2. – М., Издательство «Интернаука», 2017. – 138 с.
- 4 Барканова О.В. Национальное самосознание личности. Монография. – Красноярск, 2015. – 171 с.
- 5 Мухтарова Ш.М. Национальное самосознание личности вузе: педагогический аспект/ Монография.- Караганда. 2006. – 150 с.
- 6 Подласый И.П. Педагогика: учебное пособие для студентов вузов / И.П. Подласый. – М.: Издательство ВЛАДОС ПРЕСС, 2006. – 365 с.

УДК 37.035.6
МРНТИ 14.43.47

Демисенова Ш.С.¹

*¹к.п.н, доцент кафедры психологии и дефектологии,
Костанайского государственного педагогического университета,
г. Костанай, Казахстан*

ДИАГНОСТИКА ТОЛЕРАНТНОСТИ И ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация

Диагностика позволяет отследить динамику развития толерантности и этнокультурной компетентности личности будущих учителей.

Наиболее эффективным диагностическим инструментарием для фиксации уровня толерантности и этнокультурной компетентности на уровне личности являются следующие диагностические методики: проективная методика «Кросскультурная и этническая толерантность-интолерантность», методика «Этническая толерантность-интолерантность», экспресс-опросник «Индекс толерантности», методика «Виды и компоненты толерантности-интолерантности», вопросник для измерения толерантности, методика «Индекс толерантности и социального доверия», опросник, разработанный Б.Э. Ризрдон, проективная методика «Житейские диалоги», диагностический тест отношений, методика «Толерантность к неопределенности», методика «культурный шок», шкала социальной дистанции, методика «Личностная готовность к переменам», Томский опросник ригидности и др.

Важным аспектом исследования для понимания природы толерантности и этнокультурной компетентности личности студентов является диагностика этнических стереотипов.

Для решения вопроса комплексной диагностики толерантности и этнокультурной компетентности личности может быть использована диагностическая схема исследования этнической толерантности Асмолова А.Г., Шлягиной Е.И. Настоящая статья носит обзорный характер.

Ключевые слова: толерантность.этнокультурная компетентность, будущие учителя, диагностика, методики диагностики толерантности и этнокультурной компетентности, схема диагностики, методики диагностики этнических стереотипов, методики диагностики этнической идентичности.

Аңдатпа

Ш.С. Демисенова¹

*п.ғ.к., Қостанай мемлекеттік педагогикалық университеті
«Психология және дефектология» кафедрасының доценті
Қостанай қ., Қазақстан*

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚТАР СТУДЕНТТЕРІ ТҮЛҒАСЫНЫҢ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҒЫ МЕН ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНЕ ДИАГНОСТИКА

Диагностика болашақ мұғалімдердің толеранттылығы мен этномәдени құзыреттілігінің даму динамикасын қадағалауға мүмкіндік береді.

Толеранттылық пен этномәдени құзыреттілік деңгейін анықтау үшін ең тиімді диагностикалық құрал келесі диагностикалық әдістемелер болып табылады: «Кроссмәдени және этникалық толеранттылық-интолеранттылық» проективті әдістемесі, «Этникалық толеранттылық-интолеранттылық» әдістемесі, «Толеранттылық индексі» экспресс-сұрақтама, «Толеранттылық-интолеранттылық түрлері мен компоненттері» әдістемесі, толеранттылықты өлшеуге арналған сұрақтама, «Толеранттылық және әлеуметтік сенім индексі» әдістемесі, Б.Э. Ризердон құрастырған сұрақтама, «Тұрмыстық диалог» проективті әдістемесі, қатынастардың диагностикалық тесті, «Белгісіздікке толеранттылық» әдістемесі, «Мәдени шок» әдістемесі, әлеуметтік дистанция шкаласы, «Өзгерістерге тұлғалық дайындық» әдістемесі, ебедейсіздікті анықтауға арналған Томск сұрақтамасы және т.б.

Студенттер тұлғасы толеранттылығының табиғаты мен этномәдени құзыреттілігін түсіну үшін зерттеудің маңызды аспектісі этникалық стереотиптерге диагностика жүргізу болып табылады.

Тұлғаның толеранттылығы мен этномәдени құзыреттілігіне кешенді диагностика жүргізу мәселесін шешу үшін А.Г. Асмолов, Е.И. Шлягинаның этникалық толеранттылықты зерттеудің диагностикалық сызбасын қолдануға болады. Бұл мақала шолу сипатында дайындалған.

Түйін сөздер: толеранттылық, этномәдени құзыреттілік, болашақ мұғалімдер, диагностика, толеранттылық және этномәдени құзыреттілікке диагностика әдістемесі, диагностика сызбасы, этникалық стереотиптер әдістемесі, этникалық иденттілікке диагностика әдістемесі.

Abstract

Sh. Demisenova¹

*¹Candidate of pedagogical sciences associate professor
of the Department of Psychology and Defectology Kostanay State Pedagogical University
Kostanay, Kazakhstan*

DIAGNOSTICS OF TOLERANCE AND ETHNO-CULTURAL COMPETENCE IN STUDENTS' PERSONALITY OF PEDAGOGICAL SPECIALTIES

Diagnosis allows us to track the dynamics of the tolerance development and ethno-cultural competence of future teachers' personality.

The following diagnostic techniques are the most effective diagnostic tools, for fixing the level of tolerance and ethno-cultural competence at the individual level: the projective methodology "cross-cultural and ethnic tolerance-intolerance", the methodology "Ethnic tolerance – intolerance", the express, questionnaire "Index of Tolerance", the technique "Types and components of Tolerance – intolerance", a questionnaire for measuring tolerance the "The Index of Tolerance and Social Confidence", methods a questionnaire, aborted B.E. Pierdon the project of Methodology "Life dialogues" a diagnostic test of relations, the methodology "Tolerance of uncertainty", the method of "Cultural shock" the scale of the social distance, the methodology of personality readiness for change.

The diagnosis of ethnic stereotypes is an important aspect of the study is to understand the nature of tolerance and the ethno-cultural competence of the students' personality.

A diagnostic scheme for the study of ethnical tolerance A. Asmolova and E. Shliyagina may be used to solve the complex diagnostics problem of Tolerance and ethno-cultural competence of the individual. This article is the survey nature.

Key words: Tolerance, ethno-cultural competence, future teachers, diagnostics, methods of diagnosing tolerance and ethno-cultural competence, a diagnostic scheme methods for diagnosing ethnic stereotypes and methods for diagnosing ethnic identity.

Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев назвал толерантность и дружбу этносов секретом успешности Республики. Транслировать идеи толерантности и дружбы народов восходящему поколению Казахстанцев призваны учителя, выпускники педагогических вузов. Создаваемая поликультурная среда педагогического вуза эффективно реализовывает процесс формирования и развития толерантности и

этнокультурной компетентности личности студентов-учителей. При этом, диагностика актуального состояния данных качеств является первым и необходимым шагом. Диагностика также позволяет отследить динамику развития толерантности и этнокультурной компетентности личности будущих учителей.

Диагностические технологии, используемые для фиксации уровня толерантности и этнокультурной компетентности субъектов взаимодействия образовательного процесса педагогического вуза, достаточно разнообразны. Условно можно выделить 3 группы технологий диагностики: 1) на уровне личности (метод опроса, наблюдение, тесты, эксперимент, анализ продуктов деятельности и т.д.); 2) на уровне группы (напр., наблюдение); 3) на уровне общества (напр., контент-анализ продукции СМИ, психосемантические процедуры и т.д.) [1].

В качестве средств диагностики могут выступать метод наблюдения, опросные и проективные психологические методики, интервью. Следует отметить, что специфической особенностью социальных установок, регулирующих отношения людей в пространстве поликультурных контактов и взаимодействий, выступает их высокая эмоциональность и низкая осознаваемость. С методической точки зрения это означает, что такие установки не всегда поддаются полноценному изучению с помощью вербальных методов. Кроме того, с точки зрения Л.Г. Почебуг [2], изучение таких установок с помощью вербальных оценок может спровоцировать (в силу их эмоциональной насыщенности) неблагоприятную реакцию респондентов. Таким образом, проективные методики, как правило, позволяют получить не полностью осознаваемую респондентом информацию и вскрыть глубинные основания социальных установок и поведения в сфере поликультурных отношений, что делает их более предпочтительными в диагностике. Наилучший эффект дает сочетание качественных и количественных методов диагностики [3, с.139].

Все методы исследования толерантности и этнокультурной компетентности личности можно поделить на специфические, т.е. те, которые направлены на выявление установок толерантного сознания, и неспецифические, которые описывают универсальные характеристики личности и межличностного общения, являющиеся в свою очередь признаками проявления толерантности (интолерантности). Неспецифические методы диагностики, используемые при исследовании толерантности, направлены на изучение личностных особенностей людей, отнесенных к «типам» толерантной (интолерантной) личности (напр., «Направленность личности в общении» С.Л. Братченко, методика «Диагностика общей коммуникативной толерантности» В.В. Бойко, тест рисуночной фрустрации Розенцвейга, цветовой тест отношений (ЦТО), тест Томаса «Типы поведения в конфликте» и т. п.). [1;3, с.139].

Диагностика толерантности и этнокультурной компетентности личности осуществляется посредством измерения уровня развития качеств и характеристик, присущих интолерантной личности. Как пишет Г.У. Солдатова, «в психологии чаще принято диагностировать и исследовать негативные проявления и негативный полюс личности, поэтому и аспекты толерантности исследуются, как правило, через обратную сторону толерантности-интолерантность» [4, с.30].

Наиболее эффективными хорошо себя зарекомендовавшим диагностическим инструментарием для фиксации уровня толерантности и этнокультурной компетентности на уровне личности являются следующие диагностические методики, обзору которых и посвящена данная статья.

Проективная методика «Кросскультурная и этническая толерантность-интолерантность» (КЭТИ), разработанная Г.Л. Бардиер, направлена на изучение проявлений толерантности-интолерантности в области межкультурных и межэтнических отношений. В основу методики заложено представление о том, что важным регулятором таких отношений являются социальные установки, в числе которых главенствующее место занимают межкультурные и этнические аттитуды, которые, в свою очередь, включают аффективные, когнитивные и конативные компоненты. Методика построена на обращении к ассоциациям респондента, что дает возможность проявляться одновременно и осознаваемым, и неосознаваемым уровням установки. [5, с. 288-291].

Методика «Этническая толерантность-интолерантность», составленная Н.М. Лебедевой для оценки уровня этнической толерантности. Используются восемь показателей: 1) валентность этнической идентичности (показатели – чувства, связанные с этничностью, позитивность/негативность автостереотипов); 2) четкость или аморфность этнической идентичности (степень близости представителей других этнических групп, степень идентификации с иной этнической группой); 3) этническая толерантность-интолерантность (валентность гетеростереотипов, уровень социальной дистанции); 4) установка на сохранение своей культуры; 5) установка на дифференциацию по религиозному и этническим признакам;

6) степень воспринимаемой дискриминации; 7) категориальная структура этнического сознания; 8) уровень религиозности [6].

Экспресс-опросник «Индекс толерантности», разработанный психологами Г.У. Солдатовой, О.А. Кравцовой, О.Е. Хухлаевым и Л.А. Шайгеровой, включает утверждения, выявляющие отношение к некоторым социальным группам (меньшинствам, психически больным людям, нищим), коммуникативные установки (уважение к мнению оппонентов, готовность к конструктивному решению конфликтов и продуктивному сотрудничеству). Специальное внимание уделено этнической толерантности-интолерантности (отношение к людям иной расы и этнической группы, к собственной этнической группе, оценка культурной дистанции). [4; 5]

Методика «Виды и компоненты толерантности-интолерантности» (ВИКТИ), разработанная Г.Л. Бардиер, направлена на диагностику 10 видов толерантности: межпоколенная, гендерная, межличностная, межэтническая, межкультурная, межконфессиональная, профессиональная, управленческая, социально-экономическая, политическая; и 10 компонентов толерантности: аффективный, когнитивный, конативный, потребностно-мотивационный, деятельностно-стилевой, этико-нормативный, ценностно-ориентационный, личностно-смысловой, идентификационно-групповой, идентификационно-личностный. [5, с.303-315].

Вопросник для измерения толерантности (В.С. Магун, М.С. Жамкочьян, М.М. Магура) был создан для оценивания влияния тренинга толерантности на сознание старшеклассников, однако его содержание жестко не привязано к конкретным особенностям упомянутого тренинга, и потому его можно использовать для любых измерений толерантности (прежде всего, толерантность вербального поведения людей): толерантности к представителям других наций, выходцам из других мест, представителям иных культур; толерантности к иным взглядам, в том числе взглядам и мнениям меньшинства; толерантности к отступлениям от общепринятых норм, правил и стереотипов (в том числе, гендерных); толерантности к сложности и неопределенности окружающего мира. В вопросах, включенных в состав методики, почти нет возрастной специфики, и поэтому при незначительной модификации данная методика применима и к изучению взрослых [4].

Методика «Индекс толерантности и социального доверия» (Г.У. Солдатова, Т.П. Скрипкина), включает: индекс доверия (шкала «социальное доверие», шкала «межличностное доверие»); индекс толерантности (шкала «этническая толерантность», шкала «социальная толерантность», шкала «толерантность как черта личности»); индекс ксенофобии (шкала «ксенофобия по отношению к стигматизированным чужим», шкала «ксенофобия по отношению к незнакомым»). Для качественного анализа представлена 1) шкала «этническая толерантность» выявляет отношение к лицам другой национальности и установки в сфере межэтнического взаимодействия; 2) шкала «социальная толерантность» позволяет исследовать установки личности относительно различных социальных групп (беженцы, мигранты, нищие, психически неполноценные) и некоторых социальных процессов; 3) шкала «толерантность как черта личности» содержит пункты, диагностирующие личностные черты, установки и убеждения, которые в значительной степени определяют толерантное/интолерантное отношение человека к миру. [7].

Опросник, разработанный Б.Э. Ризрдон, направлен на оценку уровня толерантности и определить меру понимания других, непохожих на респондента, людей. В опроснике требуется оценить уровень информированности о людях сообщества, где проживает человек, в различных сферах: языки, пища, искусство, расовые и этнические группы, образование, ценности, общественные традиции, религия, особенности невербального самовыражения, история. Выделяются четыре уровня информированности: нулевой, низкий, средний, высокий [8, с.56-57].

Проективная методика «Житейские диалоги» (ЖД) предложена Г.Л. Бардиер. Данная проективная методика была разработана на основе реальных житейских ситуаций и реальных, зафиксированных автором, человеческих реакций на эти ситуации. Цель методики - определить уровень толерантности-интолерантности личности. Методика успешно может быть использована как исследовательская, как обучающая (тренинговая) и как консультативная. В качестве обучающей методика служит хорошим инструментом для организации и модерации различного рода групповых дискуссий, направленных на обсуждение вопросов, связанных с толерантностью и различными вариантами ее проявления. В исследовательском контексте методика обычно используется в сочетании с другими методами. Как самостоятельный инструмент исследования методику можно применять как для целей получения и сравнения количественных данных по разным группам респондентов, так и для целей получения и дальнейшей обработки информации на уровне качественных методов [5, с.295-302].

Диагностический тест отношений (ДТО) является оригинальной модификацией метода семантического дифференциала Ч.Озгуда, разработан Г.У. Солдатовой. Методика разработана для исследования эмоционально-оценочного компонента социального стереотипа и используется для исследования межличностных и межэтнических отношений, а также этнической толерантности. В основе методики лежит представление о том, что одни и те же качества, предписываемые себе и другим, могут интерпретироваться по-разному: положительные качества своей группы могут восприниматься как отрицательные в отношении другой группы. По этому принципу были составлены пары качеств, полюса которых отличаются по аффективным параметрам, в то время как смысловые значения могут расцениваться как достаточно близкие. Показателем этнической толерантности является, прежде всего, величина гетеростереотипа: чем ниже значение, тем ниже этническая толерантность, и наоборот [4].

Кроме перечисленных методик для диагностики толерантности личности исследователями применяются: опросник «Я и Другой» (Г.Л. Бардиер), методика на определение суммарного показателя толерантности, тест О.И. Тушкановой «Насколько Вы терпимы», методикой М.С. Миримановой, тест на изучение толерантных установок в сфере межнациональных отношений (В.С. Собкин, Д.В. Адамчук) и т.д. Интересной является комплексная диагностика этнической толерантности (методика «КомДЭТ») разработанная Сольниным Н. Э. (методика «КомДЭТ») [6, с.193-195.]

Важным дополнением к пониманию толерантной позиции личности является использование следующих диагностических методик: **методика «Толерантность к неопределенности»**, разработанная американским психологом С.Баднером (Budner S., 1982) [5, с.326-327], методика «КШ (CSH): культурный шок», разработанная Г.Л. Бардиер [5], шкала социальной дистанции Э.Богардуса для измерения дистанции, связанной с расовой или национальной принадлежностью [4; 9], **методика «Личностная готовность к переменам» («Personalchange-readinesssurvey» (PCRS))**, разработана канадскими учеными А.Ролником, С.Хезером, М.Голдом и К.Халло [5, с.321-325], **Томский опросник ригидности** разработанный Г.В. Залевским для оценки способности личности к приобретению и применению нового опыта [4].

Важным аспектом исследования для понимания природы толерантности и этнокультурной компетентности личности студентов является диагностика стереотипов. Человек с позитивными этническими стереотипами либо уже является толерантным, либо легко может им стать. Однако если у него этнические стереотипы негативного эмоционально-оценочного характера, то проявление толерантного поведения если и присуще ему, то в очень незначительной степени. Примерами эффективных методик диагностики этнических стереотипов являются: методика изучения этнических стереотипов Д. Пибоди, шкала базисных убеждений (World Assumptions Scale, сокр. WAS)[6.] Диагностика, направленная на другие структурные части системы установок и ценностей личности представлена: шкалой фашизма (Т.Адорно, Э.Френкель-Брунвик, Д.Левинсон, Р.Сэнфорд), методикой для измерения предрасположенности к предрассудкам (Г.Оллпорт, Б.Крампер); опросником для измерения общих социальных установок у детей (Э.Френкель-Брунвик), опросником эмоциональной эмпатии (Emotional Empathic Tendency Scale, EETS), методикой ТАТ для диагностики альтруистических установок (Е.Е. Насиновская, В.Е. Ким), направленной на диагностику альтруистических установок личности, проявляющихся в эмоциональном, когнитивном и поведенческом аспектах [4] и другими методиками.

Для решения вопроса комплексной диагностики толерантности и этнокультурной компетентности личности может быть использована диагностическая схема исследования этнической толерантности Асмолова А.Г., Шлягиной Е.И. [10]. Главный принцип - исследование этнической толерантности совместно с этнической идентичностью. К числу методик эффективно отвечающих задаче диагностики этнической идентичности относятся следующие.

Методика для определения типа этнической идентичности разработанная Г.У. Солдатовой и С.В. Рыжовой, позволяющая диагностировать этническое самосознание и его трансформации в условиях межэтнической напряженности. С помощью опросника уровень этнической идентичности оценивается при использовании следующих критериев: уровня негативизма в отношении собственной и других этнических групп, порога эмоционального реагирования на иноэтническое окружение, выраженности агрессивных и враждебных реакций в отношении других групп. Типы идентичности с различным качеством и степенью выраженности этнической толерантности выделены на основе широкого диапазона шкалы этноцентризма, начиная от «отрицания» идентичности, когда фиксируется негативизм и нетерпимость по

отношению к собственной этнической группе, и заканчивая национальным фанатизмом – апофеозом нетерпимости и высшей степенью негативизма по отношению к другим этническим группам [4].

Для диагностики выраженности этнической идентичности используются: **методика направленная на измерение выраженности этнической идентичности** разработанная З.В. Сикевич, дает возможность выявить содержание общей структуры этнической идентичности личности, ее отдельных компонентов (когнитивного, аффективного и поведенческого), а также измерить уровень этноцентризма [3, с.153-154]; **методика Дж. Финни**, измеряющая выраженность этнической идентичности. Методика позволяет определить уровень этнической идентичности, а также изучить когнитивный (сформированность знаний, представлений, представлений об особенностях собственной этнической группы; степень осознания своей принадлежности к этой группе на основе интериоризации этнодифференцирующих признаков) и эмоциональный компоненты этнической идентичности (смысл чувства принадлежности к группе, оценка ее качеств, эмоциональная сторона отношения к членству в ней у иностранных студентов [9, с.16-19].

Для оценки эмоционального компонента этнической идентичности используется **«Шкала экспресс-оценки чувств, связанных с этнической принадлежностью» (Н.М. Лебедева)**. Методика применяется в составе больших батарей тестов, когда, например, в полевых условиях необходимо оценить большое количество параметров, но нет возможности тратить много времени на работу с каждым респондентом. Шкалу можно также использовать для экспресс-диагностики результатов тренинга межкультурного взаимодействия, если в процессе тренинга предполагается повышение позитивности этнической идентичности. Методика позволяет оценить эмоциональную окрашенность (валентность) этнической идентичности. Фактически методика представляет собой шкалу оценки социальной установки, соответствующую типу шкал Лайкерта и оценивающую установку по отношению к собственной этнической идентичности. Построение шкалы направлено на оценку позитивности этнической идентичности [9, с. 14-15].

Таким образом, при проведении исследования особенностей толерантности и этнокультурной компетентности личности студентов педагогических специальностей используется большое число самых разных методик, построенных на разных концептуальных основах. При этом, важно не только параллельно диагностировать степень выраженности и знак этнической идентичности личности, направленность и содержание авто- и гетеростеротипов, а также обратить особое внимание на особенности в мотивационно-потребностной сфере личности. Совместная диагностика этнопсихологических проявлений личности является обязательным условием системного подхода к анализу феноменов этнической жизни субъекта [1].

Настоящая статья носит обзорный характер и дает представление об одном из возможных подходов к диагностике толерантности и этнокультурной компетентности личности студентов педагогических специальностей.

Список использованной литературы:

1. Шлягина Елена Ивановна, Ениколопов Сергей Николаевич *Исследования этнической толерантности личности // Национальный психологический журнал. 2011. №2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/issledovaniya-etnicheskoj-tolerantnosti-lichnosti> (дата обращения: 16.01.2018).*
2. Почебут Л.Г. *Взаимопонимание культур. Методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической толерантности.* – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2005.
3. *Профессионально-психологическая компетентность гуманитарных технологов в человеческих отношениях / Под ред. В. Н. Панферова, В. В. Семикина, Н. Б. Лисовской. Учебно-методическое пособие.* – СПб.: ООО «Книжный Дом», 2008. – 352 с.
4. *Психодиагностика толерантности личности / ред. Г.У. Солдатова, Л.А. Шайгерова.* – Москва: Смысл, 2008. – 172 с.
5. Почебут, Л.Г. *Кросс-культурная и этническая психология: учеб.пособие для бакалавриата и магистратуры / Л.Г. Почебут.* – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2017. – 333 с. URL: http://urait.ru/uploads/pdf_review/59FB8C66-9693-41AA-A770-C56F0BEE9428.pdf#page=1&zoom=auto,-257,111 (дата обращения: 07.05.2018).
6. Сольнин, Н.Э. *Индивидуально-психологический подход к изучению психологической структуры этнической толерантности / Н.Э. Сольнин // Системогенез учебной и профессиональной деятельности: сборник научных трудов VI международной научно-практической конференции, 19-21 ноября 2013 г., г. Ярославль / под науч. ред. Ю.П. Поваренкова.* – Ярославль : Изд-во «Канцлер», 2013. – С. 193-195.

7. Скрипкина Т.П. Установки толерантного сознания, доверия и ксенофобии у молодежи, проживающей в южно-российском регионе РФ / Т.П. Скрипкина // Социальная психология и общество. - 2010. - № 1. - С.136-151.

8. Риэрдон, Бетти Э. Толерантность - дорога к миру / Бетти Э. Риэрдон. - М.: Бонфи, 2001. - 304 с.

9. Методы этнической и кросскультурной психологии: Учебно-методическое пособие / Татарко А.Н., Лебедева Н.М.: Издательский дом ВШЭ. - М., 2011. - 238 с.

10. Шлягина Елена Ивановна, Ениколопов Сергей Николаевич Исследования этнической толерантности личности // Национальный психологический журнал. 2011. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovaniya-etnicheskoy-tolerantnosti-lichnosti> (дата обращения: 07.05.2018).

УДК 373.
МРНТИ 14.07.05

Б.К. Капанова¹, М.М. Даулетбаева²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Жаратылыстану және география институты,
Қазақстан географиясы және экология кафедрасының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

²қауымдастырылған профессор, биология ғылымдарының кандидаты,
Еуразия технологиялық университеті, Алматы қ., Қазақстан

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ БОЛАШАҒЫ

Аңдатпа

Мақалада саналы адамның экологиялық көзқарасын қалыптастыру осы бағытта ықпал жасау, оның барысы, нәтижесі талданған. Сонымен қатар, экологиялық білім тәрбие беруде қоршаған ортаны қорғау мақсаттарына көңіл бөлініп жатқанына байланысты, оның ішінде бірнеше міндет, мақсаттарына ерекше тоқталдық. Мәселен, оқыту процесіндегі экологиялық тәрбие, ғылыми – техникалық прогресті дамытудың қажеттілігі, үнемі жана, күрделі технологияның пайда болуы, ақпарат құралдарының және экологиялық ұйымдардың басқа елдердің экологиялық тәрбие берудегі тәжірибелері; дүниежүзілік қауымдастықтың нығаюы, халықаралық байланыстардың дамуы және нығаюы, жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерін, табиғатты қорғау, сүю сезімдерін қазақ халқының ағартушылары мен қоғам қайраткерлерінің еңбектерінде айтылып қорытынды жасалады.

Түйін сөздер: экологиялық көзқарасты қалыптастыру, табиғатты қорғау, сүю, қазақ халқының ағартушылары мен қоғам қайраткерлерінің еңбектері.

Аннотация

Капанова Б.К. ¹, М.М. Даулетбаева²

¹старший преподаватель, Института Естествознания и географии при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

²доцент, кандидат биологических наук, Евразийский технологический университет,
г. Алматы, Казахстан

РАЗВИТИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЕГО БУДУЩЕГО

В этой статье мы сосредоточили внимание на задачах окружающей среды, в частности, в области экологического образования, в процессе образования, в связи с уделением особого внимания экологическим целям экологического образования. Необходимость развития технического прогресса, появления новых, сложных технологий, средств массовой информации и экологических организаций. В экологическом образовании эксперимент других стран, укрепление международного сообщества для молодого поколения, развития и укрепления международных отношений, нравственной, охраны окружающей среды, и выводы казахского народа, упомянутых в трудах педагогов и общественных деятелей.

Ключевые слова: формирование экологического подхода, охрана природы, любовь к природе, работы педагогов и общественных деятелей казахского народа.

Abstract

B.K. Kapanova¹, M.M. Dauletbaeva²

*¹senior lecturer, Institute of Natural History and Georgetics
at Kazakh National Pedagogical University, named after Abay,
Almaty, Kazakhstan*

*²Associate Professor, Candidate of Biological Sciences, Eurasian Technological University,
Almaty, Kazakhstan*

DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL EDUCATION AND ITS FUTURE

The the article we have focused on the objectives of the environment, in particular in the environmental education, in the process of education, because of the focus on the environmental objectives of environmental education. the need to develop technological progress, the emergence of new, sophisticated technology, media and environmental organizations in the environmental education of other countries. iribeleri; the strengthening of the international community for the young generation, development and strengthening of international relations, moral, environmental protection, and loving feelings of the people of Kazakh conclusions mentioned in the writings of educators and public figures.

Key words: formation of ecological approach, nature protection, love of nature, works of educators and public figures of the Kazakh people.

Әрбір саналы адамның экологиялық көзқарасын қалыптасыру – адамның мінез-құлқы мен іс-әрекетін осы бағытта қамтамасыз етуге ықпал жасау үшін бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Қазіргі таңда жеке ғылым болып жүйелі зерттеліп келе жатқан экология саласының өзіндік ерекшеліктерін ескеруіміз қажет. Бұл ретте Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың ұсынған «Қазақстан-2050» стратегиялық бағдарламасында осы мәселеге айрықша көңіл бөлінгенін атап өткен жөн. Дамудың осы стратегиялық бағытына сәйкес Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрлігі 1999 жылы 4 қаңтарда «Экологиялық білім бағдарламасын» бекіткен болатын. Аталған құнды құжаттарды басшылыққа ала отырып кез келген мұғалім өзінің барлық жұмыс бағдарламасын жоғарғы талап дәрежесіне сай жүргізуі тиіс. Қазақстан Республикасы тұрақты дамудың жаңа жолына түскен кезеңде жастарды ізгілікке, парасаттылыққа баулитын экологиялық білім мен тәрбиенің маңызы арта түсуде. Себебі «табиғат-қоғам-адам» жүйесіндегі қарым-қатынастардың шиеленісуі жылдан-жылға күшейіп, экологиялық зардаптар жердегі тіршілікке қауіп төндіріп отыр. Адам мен табиғаттың, қоғам мен ортаның өзара әрекеттестігі, оның өнеркәсіпті өндірістің қазіргі таңдағы көптеген жарамсыз технологиялармен қарқынды өсу жағдайында өмір сүруі, қиындықтың шама-шегіне жетті. Адамзат тіршілігінің өзіне қауіп төнді: табиғат қорлары үзіліссіз сарқылысқа түсті, ортаның ластануынан адам өміріне қауіп төнді. Бүкіл әлемде экологиялық дағдарыстар мен апаттар ұлғая түсуде. Экологиялық апаттар биоортадағы жағдайларға еткен әсері арқылы дүние жүзінің әрбір аймағындағы құбылыстардың дамуына айтарлықтай ықпал жасауда. Қазіргі кезде экологиялық білім беру және тәрбие мәселелері жалпы тәрбие беру мен білім жүйелері дамуының өзекті бағыттарының бірі. Қазіргі кезде экологиялық білім беру және тәрбие мәселелері жалпы тәрбие беру мен білім жүйелері дамуының өзекті бағыттарының бірі. Экологиялық білімсіз қоғамдық экологиялық сана құру мүмкін емес.

Қоғамдық экологиялық сана қоғамның экологиялық проблемаларымен күресуде мықты фактор болып табылады. Мысалы, Жапония - табиғатты қорғау саясатында үлкен жетістіктерге жеткен мемлекет. 60-шы жылдардың соңындағы үлкен экологиялық қарсылықтар мемлекеттік табиғат қорғау жүйесін құруға алып келді. Ол кездегі жүргізілген саясат тек экономикалық өсуді ғана алға мақсат етіп қойып, қоршаған ортаның жайы еш ескерілмеді. 70-ші жылдардың бас кезінде қоғамдық пікірлердің қысымымен Ұлттық экологиялық стратегия іске аса бастады. Қазір Жапония экологиялық саясаты жағынан дүние жүзі бойынша алдыңғы қатарлы мемлекеттердің бірі. 60-70-ші жылдардағы АҚШ-тағы осындай жағдай да үкіметті экологиялық проблемаларды шешуге мәжбүр етті.

Экологиялық білім мен тәрбие беру ісі оқу орындарында білім деңгейіне қарай жүргізіледі. Экологиялық білім берудің қазіргі заманғы ғылыми негіздері, оны жүзеге асыру проблемалары мен бағдарламалары, БҰҰ мен ЮНЕСКО мәжілістерінде (1968) қаралды. Одан соң Стокгольм (1970), Тбилиси (1972) қалаларында өткен халықаралық конференцияларында жалғасын тапты. Ал, Рио-де-Жанейрода (1992) өткен дүниежүзілік конференция экологиялық білім беру мәселелерін қайта қарап, ондағы негізгі бағыттарды айқындап берді. Олар биосфера тұрақтылығын сақтау үшін экологиялық ағарту жұмыстарының тұтас жүйесін құру, экологиялық білім беруді тұрақты жүзеге асыру және жұртшылық арасында эколо-

гиялық үгіт-насихатты күшейту. «Экологиялық білім берудің нормалық-реттеуші құжаттары», «Қоршаған ортаны қорғау туралы заңда» (1997), «Қазақстан Республикасының экологиялық қауіпсіздігін сақтау концепциясында» (1997), «Экологиялық білім бағдарламасында» (1999) қарастырылған. «Қоршаған ортаны қорғау туралы» заң 86 баптан тұрады. «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» заң 28 баптан тұрады.

Экологиялық білім беру – балабақша, орта мектеп, лицей, гимназия, колледждерде, жоғарғы оқу орындарында үздіксіз экологиялық білім беру жүйесін жетілдірумен ұйымдастырудың мемлекеттік жүйесіне айналды. Экологиялық білім беру – бұл табиғатты пайдаланудың дайындау, іргелі негіздері ретінде жалпы экологияның теориясы мен практикасын игеруге бағытталған оқыту жүйесі. Ол табиғатты қорғаудың теориясы мен практикасын игеруге бағытталған оқыту жүйесі – табиғатты қорғау білімімен тығыз байланысты.

Экологиялық білім – қоршаған ортаны қорғау үшін қажетті білімді, әдетті, ептілікті, икемдікті қамтиды. Ол кәсіби мамандарды дайындауға ықпал етіп, кадрларға білім беру, оларды дайындау жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Заңдар бойынша экологиялық тәрбие мен білім берудің бәріне ортақ, кешендік және үздіксіз болуы қарастырылған.

Экологиялық тәрбие – бұл адамдардың сезіміне, санасына, көзқарастарына әсер ету әдістері. Ол азаматтардың саналық деңгейінің артуына, табиғатқа қарым-қатынасының өзгеруіне, табиғат ресурстарына ұқыптылықпен, үнемшілікпен қарауға, оның жай-күйіне жаны ашып қарауға, табиғи ортада өзін өнегелі ұстауға әсер етеді. Экологиялық тәрбие қоғамдық өмірдің барлық салаларын қамтып бірнеше деңгейлерде жүргізілуі керек. Жеке тұлғаның түзілуі негізінен отбасында жүреді. Сондықтан ата-ана баланың қоғамдағы негізгі мінез-құлық нормаларымен қатар, экологиялық мәдениеттің де негіздерін үйрете бастауы керек. Қазіргі кездегі ситуациялардан кейбір парадокстарды байқауға болады. Көбіне, балалардың экологиялық білімділігі ата-аналарының деңгейінен әлдеқайда жоғары. Ата-аналары мен балалары өздерінің зерттеулерінің нәтижелері бойынша, қоршаған ортаға ешқандай жамандық жасамай-ақ тіршілік ортасына белгілі бір дәрежеде зиян тигізіп жатқанымызды байқауға болады: қайта қалпына келмейтін табиғи ресурстарды оңды-солды шашудамыз, суды, ауаны ластаудамыз, көптеген тұрмыстық қоқыстарды шығарып жатырмыз. Табиғатты қорғауды өз үйіңнен бастауға болады – бұл суды үнемдеп жұмсау, оның ластануын төмендету, озон қабатын бұзатын заттары жоқ аэрозольдарды қолдану және т.б. Сөйтіп, экологиялық мәдениеттің басы отбасында түзіле бастайды. Одан кейінгі экологиялық тәрбиенің қалыптасуы қоғамның қатысуымен болуы керек. Бұл көбіне елдің басшыларына, олардың экологиялық мәдениетінің деңгейіне, қоршаған табиғи ортаны қорғау мақсаттарына қаншалықты көңіл бөлініп жатқанына байланысты.

Экологиялық білім мен тәрбие берудің мақсаты:

- қоршаған ортаға жауапсыздықпен қараушыларға жол бермеу;
- жастардың бойында экологиялық мәдениет дағдысын қалыптастыру;
- қоғамдық пайдалы еңбек және еңбек тәрбиесі арқылы табиғатты қорғау, күту және жақсарту;
- экологиялық білімді насихаттау.

Экологиялық тәрбиенің негізгі мақсаты - жастардың экологиялық көзқарасын, санасын, табиғатқа үлкен парасаттылық, жауапкершілік, қарым-қатынасын қалыптастыру. Осы тәрбие арқылы адамның мәдениеттілік сезімі, экологиялық санасы қалыптасады.

Экологиялық тәрбиенің басты міндеттері:

- өмірде және нақты іс-әрекетінде экологиялық білімді қолдана білу, іскерлікке төселу;
- табиғатты қорғау және өзгертуге байланысты оқушыларды жаппай қоғамдық пайдалы еңбекке қосу;
- мектепте экологиялық білім және тәрбие қорамын ұйымдастыру;

Ең басты міндеттердің бірі – оқушыларды табиғатты қорғау мәселелері туралы ғылыми теориялық және тәжірибелік біліммен қаруландыру. Экологиялық тәрбие еңбек тәрбиесімен байланысты, өйткені өндірістік іс-әрекеттің барысында адам жерді пайдалану негіздерін, топырақты эрозиядан қорғауды игеру, дақылдарды суару мөлшерін, минералдық тыңайтқыштарды, улы химиялық заттарды беру мөлшерінің мерзімін технологиялық талаптарға сәйкес есепке алып отырады. Оқушылардың экологиялық білімнің белгілі жүйесін игеруі, табиғатты қорғауы, жер байлығын тиімді пайдалануы экологиялық мәдениетті жетілдіріп, дүниетану көзқарасын қалыптастырады.

Оқыту процесіндегі экологиялық тәрбие. Экологиялық білімнің негізгі көздері: химия, физика, биология, география, астрономия пәндері, олардың бағдарламаларындағы оқу материалдарын дәрістерде

терең түсіндіріп, сыныптан және мектептен тыс экологиялық жұмыстарда тиімді қолдана білуге оқушыларды үйрету және дағдыландыру - мұғалімнің міндеті. Бастауыш сынып оқушылары табиғат байлығын ауыл шаруашылығында пайдалану жайлы алғашқы ұғымды еңбек сабақтарында алады. Олар үй мүліктерін, киім-кешек, тағам, т.б. жасайтын табиғат заттарын пайдалану жолдарымен танысады. Бастауыш сыныптардың оқу бағдарламасындағы оқушылардың экологиялық іскерлік дағдысын қалыптастыруға бағытталған жұмыс түрлері: өсімдіктердің даму кезеңіне фенологиялық бақылау жүргізу, мектеп және қоғамдық мүлікті ұқыптылықпен күту, тұрмыста электроэнергияны, газды, суды үнемді пайдалану. Орта және жоғары сыныптар оқушыларын кең көлемде экологиялық біліммен қаруландыру қажет. Қазіргі жағдайда өндіріс табиғатқа күшті әсер етуші фактор болып отыр. Осыған орай табиғатты ұтымды пайдаланудың ғылыми білімге негізделетінін оқушылардың түсінуі керек. Өндірістік іс-әрекеттің нәтижесінде ортада әр түрлі өзгерістер болып жатыр.

Экологиялық тәрбие жұмыстарының түрлері:

1. Ауыл мектептерінің оқу-тәжірибе алақын бағалы ағаштар тұқымының көшеттерін өсіріп, көгалдандыруға пайдалану.

2. Мектеп оқушылары мемлекеттік орман шаруашылығына үнемі көмек көрсетіп отырады. Олардың негізгі атқаратын жұмыстарының түрлері: көшет материалдарын өсіру, ағаштар отырғызу, оларды күту, өрттен, ұрылдан қорғау, орман-тоғай зиянды жәндіктермен күресу:

- дәрі өсімдіктерін дайындау, жидек, саңырауқұлақ, т.б. жемістерді жинау;
- пайдалы жануарларды қорғау және есебін алып отыру;
- фенологиялық бақылау жүргізу.

3. Оқушылар ауылшаруашылық тәжірибе жұмысымен айналысады. Тәжірибе жұмысы биология, химия мұғалімдерінің, жергілікті ғалымдарының басшылығымен жүргізіледі.

4. Оқушылар табиғатқа зиян келтіретін адамдармен күреседі, қорықтағы ережені бұзушыларды анықтайды, химиялық улы заттарды, минералдық тыңайтқыштарды сақтау және қолдану ережелерін бұзушыларды әшкерлейді.

5. Экологиялық тәрбиеге айланысты мектепте жаппай шаралар ұйымдастырылады. Олар: кештер, дәрістер, баяндамалар, т.б.

6. Жалпы білім беретін мектептерде экологиялық білім мен тәрбие әр түрлі сыныптардағы оқу пәндерінің мазмұны, қоғамға пайдалы жұмыс және өндірістік еңбек арқылы іске асырылады.

Экологиялық қоғамның мақсаты: қоғам мүшелерін өздері тұрған аймақтың табиғатын қорғауға, күтуге тәрбиелеу, зерттеу жұмысына тарту, зерттеуді жүргізудің әдістері мен тәсілдеріне үйрету, мектепті экологиялық жұмыстың орталығына айналдыру. Қоғам мүшелері мектептегі жастар ұйымымен ынтымақтасып, тұрғылықты жерде экологиялық штабтар құрады, жорықтар, саяхаттар ұйымдастырады. Экологиялық деректерді, ғылыми мағлұматтарды білім және тәрбие процесінде пайдалану мұғалімнің білімділігіне, педагогикалық шеберлігіне, жоғары мәдениеттілігіне байланысты. Экологиялық тәрбие оқушылардың - табиғатқа жаңаша көзқарасын қалыптастырып, әр түрлі нысандарда жүргізіліп, жеке тұлғаның эмоциялық сезімдік әлемін қалыптастыруға бағыттталып, адамгершілік, жауапкершілік қасиеттерін жетілдіреді. Экологиялық тәрбие беруді әртүрлі жолдармен жүргізуге болады. Бұл жерде баспасөз ақпарат құралдарының (БАҚ) және қоғамдық экологиялық ұйымдардың рөлі зор. БАҚ бірінші болып экологиялық қолайсыз жағдайлар туралы дабыл қағып халықты құлағдар етіп отыруы керек. Осының арқасында халықтың экологиялық сана-сезімі өсіп, көтеріледі. Экологиялық тәрбие экологиялық білім берумен толықтырылады. Әрине табиғаттың сұлу көріністері арқылы жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерін табиғатты қорғау, сүю сезімдерін тәрбиелеу туралы қазақ халқының ағартушылары мен зиялы қоғам қайраткерлері Ш.Уәлиханов, А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев, Ш.Құдайбердиев еңбектерінде көп көңіл бөлінген. Белгілі педагог-психолог Жүсіпбек Аймауытов балаға ең қымбат, ең жақын туған жері, туған жерінің табиғаты, оның құбылыстарын білу өте қызық. Мұндай оқыту жүйесі өмірге, табиғатқа теңеу мазмұнының берік, баланың санасын жандандырып, төңіректегі әлемге терең көзбен қарауға үйретеді. Ғылыми-техникалық прогрестің өркендеуі адамдардың табиғатқа жасаған бір жақты қарым-қатынасымен табиғат заңдылықтарымен сипаттайды, салдарынан, табиғаттың экологиялық тепе-теңдіктің бұзылуы, экологиялық дағдарыстың болу себептерін Е.Мамбетқазиев, Е.Қонақбаев, Ю.Жданов т.б. өз еңбектерінде атап өткен.

Экологиялық тәрбие мен білім берудің кешендік ұстанымы бойынша, әртүрлі екі процестің ғылыми негізделген әдістемелік талаптарды ескере отырып адамдардың санасына бірлесіп кешенді әсер етуі.

Үздіксіз ұстанымы, азаматтардың, мамандардың, басшылардың кәсіби жұмысы барысында қоршаған ортаға, адамдар денсаулығына жағымсыз әсер етуіне байланысты экологиялық тәрбие және білім беру жүйесі бойынша өздерінің біліктілігін көтерудің құқығы мен міндеттерін білдіреді. Сонымен, экологиялық тәрбие мен білім берудің негізгі мақсаты – қоғамдық сананы экологияландыру болып табылады. Экология міндеті – адамның тіршілік барысында қалыптасатын рухани ортасын сақтау арқылы орнықты дамуды жүзеге асыру. Ол өз кезегінде өмірдегі қоғамдық мәселелермен қатар, өзі тіршілік ететін ортаны басқаруды да белсенді, көрегендікпен шеше алатын бәсекелестікке қабілетті жеке тұлғаның дамуына ықпал ету.

Қазіргі таңда экологиялық дайындықтан өткен кәсіби мамандардың жеткіліксіз болуына және қазақ тіліндегі оқу құралдары мен бағдарламалардың жеткіліксіз болуына байланысты экологиялық білім мен тәрбие беру жүйесі шет қалып отыр. 3 млн-нан аса оқушылар оқитын республика мектептерінде экология сабақтары жүйелі түрде өткізілмейді. Оқу процесінде пайдаланатын экология пәні бойынша арнайы оқулық пен оның кешендері (бағдарламасы, жұмыс дәптері, әдістемелік нұсқау, хрестоматия) 2005 жылдан бастап «Мектеп» баспасынан ҚР Білім және Ғылым министрлігінің бекітіп ұсынуымен жарық көрді. Деседе, министрліктің ұйғарымын орындау орнына республиканың мектептері «Экология негіздері» пәнін сабақ кестесіне енгізген жоқ, тек факультатив есебінен жүргізіледі. Көрші Ресей Федерациясы 1994 жылдан бастап мектептерге экология пәнін енгізгені көпшілікке мәлім. Ал мектептегі химия, география, биология пәндерінде экологиялық білім толық берілмейді, кейбір оқулықтарда қарастырылған мәселелер Қазақстандағы экологиялық проблемалардың ерекшеліктерін көрсете алмайды. Осы күнге дейін елімізде экологиялық білім берудің біртұтас бағдарламасы және экологиялық арнайы мектептер, гимназиялар, лицейлер жоқ деп айтуға болады. Жоғары оқу орындарында экологиялық білім беру біршама кәсіби деңгейде жүргізіледі. Қазіргі кезде Қазақстанның көптеген жоғары оқу орындарында экологиялық пәндері бар факультеттер бар.

Экологиялық білім мен тәрбие беру мәселесі жөнінде М.Н. Сарыбеков, Н.Н. Нұғыманов, А.Б. Бигалиев, Ә.С. Бейсенова, А.Е.Манкеш, Х.Жүнісова, Ж.Б. Шілдебаев, Г.М. Сәбденалиева т.б. еңбектерінде жазылған. Табиғат қорғауға байланысты конференциялар ұйымдастырылып келеді. Онда алғашқы рет мектептер мен орта арнаулы жоғарғы оқу орындары үшін эколог мамандар дайындау туралы тұжырымдамалар пікірлер айтылып келеді. Осының нәтижесінде болар Алматы, Өскемен, Шымкент, Семей, Атырау, Ақтау, Қызылорда университетінде экологиядан мамандар дайындайтын бөлімдер ашылды. Елімізде тұңғыш рет (1987 жылы) эколог мамандар дайындау мәселесін көтеріп, экологиялық білім мен тәрбие берудің тұжырымдамасын жасаған географ-ғалым Ә.С. Бейсенова мен Ж.Б. Шілдебаевтың еңбегі айрықша болды. Алғаш рет Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінде география-экология факультеті ашылып эколог мамандарын даярлауға жол ашылды.

Сонымен, **экологиялық тәрбие мен білім берудің негізгі мақсаты** – қоғамдық сананы экологизациялау болып табылады. Экология міндеті – адамның тіршілік барысында қалыптасатын рухани ортасын сақтау. Ол өз кезегінде өмірдегі қоғамдық мәселелермен қатар, өзі тіршілік ететін ортаны басқаруды да белсенді, көрегендікпен шеше алатын жеке тұлғаның дамуына ықпал ету. Экологиялық ақпараттар алуға және қоршаған ортаны қорғау саласында шешімдер қабылдауға қоғамның қатысуы бойынша Қазақстан қол қойған Орхус Конвенциясы халықтың экологиялық саясатқа қатысуына үлкен жол ашады. Қазіргі таңда экологиялық дайындықтан өткен тәрбиешілердің жеткіліксіз болуына және оқу құралдары мен бағдарламалардың болмауына байланысты 323000 бала экологиялық тәрбие беру жүйесінен шет қалып отыр. 3 млн-нан аса оқушылар оқитын республика мектептерінде экология сабақтары жүйелі түрде өткізілмейді. Оқу процесінде пайдаланатын экология пәні бойынша оқулықтар мен оқу құралдары ескірген, қазіргі таңдағы Қазақстандағы экологиялық проблемалардың ерекшеліктерін көрсете алмайды. Осы күнге дейін елімізде экологиялық білім берудің біртұтас бағдарламасы және экологиялық арнайы мектептер, гимназиялар, лицейлер жоқ деп айтуға болады. Жоғары оқу орындарында экологиялық білім беру біршама кәсіби деңгейде жүргізіледі. Қазіргі кезде Қазақстанның көптеген жоғары оқу орындарында экологиялық пәндері бар факультеттер бар. Айта кетерлігі, халықаралық талаптар бойынша эколог-мамандарды даярлауда тек жетекші университеттер ғана есепке алынады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Оспанова Г.С., Бозишатаева Г.Т. Экология. Оқулық. – Алматы: Экономика, 2002.
2. Салпынова К. Экологиялық тәрбие берудің қазіргі жағдайы // География Казахстана и экология №3 2004 – 86.
3. Манкеш А.Е. Бүлдірішіндерге экологиялық тәрбие беру. – Алматы: РБК, 1998 ж.

УДК 37.03
МРНТИ 14.07.03

Г.С. Саудабаева¹, Г.К. Шолпанқұлова²

¹п.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан
²п.ғ.к., доцент Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ., Қазақстан

ЖАУАПКЕРШІЛІК – СТУДЕНТ ТҰЛҒАСЫНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМУЫНЫҢ КӨРСЕТКІШІ

Аңдатпа

Бұл мақалада жауапкершілік студент тұлғасының өзін-өзі дамытуының көрсеткіші ретінде ашып көрсетіледі. Қазіргі заманғы білім – бұл адамзат іс-әрекетінің тез өзгермелі және дамитын саласы. Сондықтан қоғамның жанаруы қазіргі өркениеттің маңызды ресурсы ретінде адамзаттық әлеуетті дамытудың және сақтаудың өзектілігін талап етеді. Бұл тұлғаның шығармашылық әлеуетін қалыптастырудағы жетекші әлеуметтік институт болып табылатын білім беру жүйесіне тікелей байланысты. Заманауи білім беру мекемесі студент тұлғасын қалыптастыру, дамыту және өзін-өзі дамыту үшін алғышарт әрі жағдай жасайтын ортаны жобалауға дайын және қабілетті болуы тиіс. Бұл орта білім алушылардың тұлғалық маңызды мақсаттарға қол жеткізуі үшін әрқайсысына жолдар мен тәсілдерді таңдау мүмкіндігін ұсынуы қажет. Бүгінде өзін-өзі дамыту категориясы көптеген ғылыми педагогикалық зерттеулердің пәні болып табылады. Тұлғаның өзін-өзі дамытуы – бұл алдымен, ақпараттық қамтамасыздандыру әрекеті, ол сан алуан түрлі іс-әрекет үдерісінде танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін білімді меңгеру, жинақтау, ретке келтіру, жүйелеу, сонымен қатар тәжірибенің түрлерін жанарту арқылы жүзеге асырылады.

Түйін сөздер: білім, жаһандық білім, өзін-өзі дамыту, жауапкершілік, дараландыру, субъектілік.

Аннотация

Г.С.Саудабаева¹, Г.К. Шолпанқұлова²

¹д.п.н., КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Қазақстан
²к.п.н., доцент ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ САМОРАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА

В данной статье ответственность раскрывается как показатель саморазвития личности студента. Современное образование это наиболее быстро изменяющаяся и развивающаяся сфера человеческой деятельности. Модернизация общества требует актуализации человеческого потенциала как важнейшего ресурса сохранения и развития современной цивилизации. Это связано с системой образования, являющейся ведущим социальным институтом в формировании творческого потенциала личности. Современная образовательная организация должна быть готовой и способной к проектированию среды, которая может создать предпосылки и условия для становления, развития и саморазвития личности студента. Это среда должна предоставить каждому возможность на выбор путей и способов для достижения личностно значимых целей обучающихся, создать условия для саморазвития. Сегодня категория саморазвития является предметом многочисленных педагогических исследований. Саморазвитие личности – это, прежде всего, информационно обеспечительная деятельность, что осуществляется через овладение, накопление, упорядочивание, систематизацию знаний, а также обновление различных видов опыта для удовлетворения познавательных потребностей в процессе различных видов деятельности.

Ключевые слова: образование, глобальное образование, саморазвитие, ответственность, индивидуализация, субъектность.

Abstract

Saudabaeva G.S.¹, Sholpankulova G.K.²

¹doctor of Pedagogical Sciences, KazNPU them. ABAI, Almaty, Kazakhstan

²Candidate of Science (pedagogic)

*Associate Professor, Eurasian National University named after L.N. Gumilev,
Astana, Kazakhstan*

RESPONSIBILITY AS THE INDEX OF THE INDEPENDENCE OF THE PERSONALITY OF THE STUDENT

In this article, responsibility is revealed as an indicator of a student's self-development. Modern education is the most rapidly changing and evolving sphere of human activity. Modernization of society requires the actualization of human potential as the most important resource for the preservation and development of modern civilization. This is connected with the education system, which is the leading social institution in the formation of the creative potential of the individual. A modern educational organization must be ready and capable of designing an environment that can create prerequisites and conditions for the formation, development and self-development of the student's personality. This environment should give everyone the opportunity to choose ways and means to achieve personally important goals of students, create conditions for self-development. Today, the category of self-development is the subject of numerous pedagogical studies. Self-development of a person is, first of all, information support activity that is carried out through mastering, accumulation, ordering, systematization of knowledge, as well as updating various types of experience to satisfy cognitive needs in the process of various activities.

Key words: education, global education, self-development, responsibility, individualizationsubjectivity.

«Қазақстан–2050» стратегиясында Болашаққа деген сенім болмаса, толыққанды мемлекет құруға болмайды. Мемлекет пен азаматтың мақсаттары барлық бағыттар бойынша сәйкес келуі өмірлік тұрғыдан маңызды. Азаматтар мемлекетке болашақ бар болса, даму үшін, жеке және кәсіби тұрғыдан өсу үшін мүмкіндіктер болса ғана сенім артады - делінген [1].

Бүгінгі постиндустриялық дәуірде әлеуметтік өзгерістер субъектісі ретінде тұлғаның өзін-өзі дамыту рөлі өсуде. Оған білім беру тұлғаның әлеуметтік жетілуі мен жеке дара өсуіне жеткізетін қабілеттері және мінез-құлқын өздігінен жетілдіру үрдісі, оның нәтижесі деп түсіндірілуі дәлел бола алады. Өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру мәселесі педагогиканың, психологиялық педагогиканың, жас ерекшелік психологиясының, жалпы психологияның, коррекциялық педагогиканың негізгі проблемаларының бірі болып табылады.

Көптеген Ресей ғалымдары (П.Ф. Каптерев, Л.И. Рувинский, В.И. Андреев, А.Б. Бондаревская, В.К. Кириллов және т.б.) еңбектерінде өзін-өзі дамыту мәселесінің аспектілері көрініс табады.

Өзін-өзі дамыту идеясы қазіргі педагогика теориясы мен білім беру практикасының мәнді мәселелерінің бірі болып табылады. Өзін-өзі дамыту мәселесі белгілі ғалымдар (Ш.А. Амонашвили, В.И. Андреев, В.П. Бедерханова, В.А. Караковский, В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев, Н.А. Бердяев, т.б.) еңбектерінде жан-жақты зерттелінген. Соның ішінде, Н.А. Бердяев тұлғаның өзін-өзі дамытуын білімді жаңартудың әдіснамалық негізі ретінде қарастырады [2].

Философиялық, психологиялық және педагогикалық әдебиеттерді талдау өзін-өзі дамыту үдерісінің мәнді сипаттамасын айқындауға мүмкіндік береді.

«Өзін-өзі дамыту» ұғымы көпқырлы болып табылады, ол «өзін-өзі» жағдайын және тетіктерін, олардың көріну формаларын (өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі ұқсату, өзін-өзі таныту және т.б.) енгізеді. Өзін-өзі дамыту шығармашылық ұтымды өздігінен білім алудың (өзін-өзі ағарту, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі анықтау) әлеуметтік-мәдени үдерісі және индивидтің өзін-өзі жан-жақты жүзеге асыруының шартталған ішкі себептерден пайда болған табиғи үдерісі.

Философиялық энциклопедиялық сөздікте «өзін-өзі дамыту – бұл ішкі себептердің күшімен өтетін, сыртқы факторларға тәуелсіз, ішкі қарама-қайшылықтар негізінде өздігінен жылжитын даму» деп анықтама беріледі [3].

Дамуды адам ағзасындағы және тұлғасындағы сандық және сапалық өзгерістер үдерісі әрі нәтижесі деп түсінеміз.

О.С. Газман, А.В. Петровский, В.Д. Щадриков, Д.И. Фельдштейн және т.б. ғалымдар өзін-өзі дамыту үдерісін тұлғаның дара жеке ерекшеліктерімен тығыз байланыста өзін-өзі тануы арқылы түсіндіреді. Соның ішінде, О.С. Газманның пікірінше, тұлғаның жеке даралануы оның өзін-өзі анықтауы мен өзін іс жүзінде көрсетуіне көмектеседі, оның нәтижесі еркін тұлғаны қалыптастыру. Мұнда тұлғаға білім беру мәселесі педагогикада жеке дара өзін-өзі дамыту, ал педагогикалық үдеріс субъект-субъектілі қарым-қатынас, ересектер мен баланың ынтымақтастығы ретінде тұлғалық тәжірибені өзара тең басымдылықта өзара тиімді алмасуына мүмкіндік береді [4].

Сондықтан педагогикалық және психологиялық зерттеулерді талдау өзін-өзі дамытуды мәнді талпыныстар мен сыртқы әсерлер негізінде өзін-өзі жүзеге асыру мақсатында тұлғалық және кәсіби қалыптасудың саналы үдерісі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Студенттің болашақ маман ретінде өзін-өзі дамытуы кәсіби даму үдерісіне өзіндік жауапкершілікті сезіну және оны кәсіби даму субъектісі ретінде реттеу, қабылдау біліктілігін жете ұғыну педагогтың оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру әдістері мен тәсілдерін таңдаудағы дербестікке талпыну, кәсіби өсу, талдау және түзету, жетілдіру қабілеттерімен байланысты.

Өзін-өзі тану тұлғаның өзін-өзі іс жүзінде көрсетуі және өзін-өзі танытуымен тығыз байланысты.

Л.Куликова тұлғалық өзін-өзі дамытуды өмірлік перспективаларын болжау, өзінің дамуын саналы басқару үдерісі ретінде қарастырып, «өзін-өзі дамытуға өзін-өзі тану, өзін-өзі тәрбиелеу «өзін-өзі жетілдіру», өзін-өзі бақылау (өзін-өзі басқару), ерік-жегерін өзіндік реттеу, өнімділігін арттыру, рухани өзін-өзі байыту, өзін-өзі анықтау және өзін-өзі жүзеге асыру үдерістерінің жиынтығы» деген анықтама береді [5].

Демек өзін-өзі тану әлеуметтік-экономикалық факторлармен, адамның психологиялық және физиологиялық әлеуеттерімен, мақсатқа талпынысымен анықталады. Өзін-өзі дамыту іс-әрекеттің түрі мен қағидасы бойынша да сараланады: білімділік-тәрбиелік, жалпымәдени, кәсіби, экономикалық, саяси, құқықтық, моралдық, эстетикалық, көркем шығармашылық, діни және т.б.

Н.М. Боротко, т.б. ғалымдар зерттеулерінде оқу-кәсіптік іс-әрекет субъектісі ретінде студенттер белгілі қызметтер орындайтыны бөліп көрсетіледі: өзін-өзі тану; өзін-өзі іс жүзінде көрсету; өзін-өзі таныту; өзін-өзі бағалау; өзін-өзі реттеу; өзін-өзі анықтау; өзін-өзі өзектендіру [6].

Кәсіби өзін-өзі дамыту құрылымы мен ерешелігін анықтай отырып, Л.Хомич ұсынған нұсқаны басшылыққа алуға болады: өзін-өзі анықтау - өзінің өмірлік ұстанымын, дүниетанымын, өзіне және қоршаған ортаға қатынасын қалыптастыру, қоғамдық үдерістерді түсіну, алдына міндет қою және соған сәйкес әрекет ету; өзін-өзі таныту – өзін тұлға ретінде өзінің және қоршаған ортаның қызығушылығын шектемеу, шығармашылық қабілеттерін (ғылыми, көркем шығармашылық, техникалық, спорттық, ұйымдастырушылық-коммуникативтік) дамыту; өзін-өзі ұйымдастыру (өздік ұйымдасу) – элементарлық психикалық өзін-өзі реттеу дағдыларының болуы әрбір адамға, педагог үшін маңызды; өзін-өзі сауықтыру немесе өзін-өзі ақтау өзінің ұстанымы, жағымды климатын құру, қолайсыз жағдайда мәдени тәсілмен өзін-өзі қорғауы; т.б. [7].

Осы тұрғыдан, жауапкершілікті студент тұлғасының өзін-өзі дамытуының көрсеткіші ретінде қарастыруда білім беруді жекелендірудің басымдылығы тұлғаның жеке дара сұранысын, қажеттілігін, қабілеттері мен қызығушылықтарын тәрбиелеу маңыздылығына ие болғандықтан, білім беру бағдарламасының мақсаттық бағдары ретінде қатысады.

Осы күнге дейін білім беру жүйесінің алдында білімнің сапасын арттыру және қолжетімділігін қамтамасыз ету, сондай-ақ педагогикалық үдеріске қатысушылардың әлеуетін ашу, оларға өзінің табиғи және шығармашылық қабілеттерін ашу мүмкіндігін туғызу мәселесі тұрды. Бірақ бұл даму білім беру іс-әрекетіне инновацияны жобалау және ендіріс мүмкін емес.

Сонымен қазіргі заманғы білім берудегі инновация педагогикалық іс-әрекет барысында жүзеге асырылатын, арнайы дайындалатын, ғылыми жобаланған, шығармашылық сипаттағы жаңашылдық болып табылады.

Білімді жекелендіру еркін тұлғаны тәрбиелеу шарттарын құруды қамтамасыз етеді. «Еркіндік» категориясының білімділік мәні алдымен тұлғаның бірегейлігін (өзіндік санасын, өзіндік құндылығын)

және өзін-өзі танытуын (өзін-өзі анықтау негізінде өзінің өмірлік траекториясын құруға) тұлғаның автономдылық құқығын меңгеру механизмі ретінде қарастырады [8].

XXI ғасырда адамзаттың дамуын анықтайтын тенденциясы бірегей өзара байланысты әлемнің қалыптасуын сипаттайтын жаһандану үдерісі болып табылады. Жаһандық ақпараттық қоғамға өтуде білім беру инновацияларын тиімді, сапалы және объективті пайдаланған жағдайда ғана қазіргі заманғы білім беру жүйесі бірегей болады.

Демек білім жаһандық типте қазіргі әлемдегі интеграциялық тенденцияларды ұлттық басымдықтармен біріктіретін негіз әрі түрткі ретінде моралдық және мәдени құндылықтарды таратуда және қолдауда маңызды рөл атқарады.

Ғылыми әдебиеттерде жаһандық білім берудің құндылықтарына мыналар жатқызылады: «жалпыадамзаттық қызығушылықтарды ұлттықпен, әлемдегі қауіпсіздікті толеранттылықпен, халықтар достығымен»; «тұлға мен қоғам дамуының негізі адамдардың келесі ұрпағының әл-ауқатын көтеретін бақытты өмірімен»; «басқа адамдармен серіктестік негізінде экосаланы (экологиялық мәдениет) қорғау әрекетімен»; «басқа ұлттың мәдениеті мен дінін құрметтеумен (мәдениет диалогы) үйлесімділікте байланыстыру [9].

Осыдан XXI ғасырда білімнің негізгі мақсаты – Адамды толыққанды сапалы дамыту, жаһандық дүниетанымын, құндылық негізі болып саналатын руханилық пен азаматтықты, тұлғалық және жаһандық жауапкершілікті қалыптастыру.

Жалпы алғанда, адамның өз әрекеті мен іс-қылықтарына жауаптылығы оның өзіне, қоғамға, мемлекетіне, әлемге қатынасын анықтайды. Сондықтан қазіргі таңда тұлғаның жауапкершілігін (әлеуметтік, тұлғалық, жаһандық) қалыптастыру өзекті мәселе ретінде ерекше назар аударуды талап етеді.

В.А. Петровский субъектіліктің көрінісі ретінде белсенділікті зерттей отырып, келесі құрылымдық компоненттерді бөліп көрсетеді: а) мақсаттылыққа қабілеттілік; б) өзін-өзі дамытуға қабілеттілік; в) таңдау еркіндігіне қабілеттілік және оған жауапкершілік; г) тұлғаны өзгертуге мүмкіндік тудыру [10]

А.В. Серых субъектілікті үш негізгі мәнді қасиеттермен сипаттайды: - өзін-өзі анықтау (само-детерминация), өзіндік себеп (Самопричинность өзіндік себеп); өзін-өзі ұйымдастыру (өзін-өзі реттеу); өзін-өзі дамыту (өзін-өзі түзеу) [11].

Білім беру саласындағы *іс-әрекеттік тұрғыдан* қарау теориясы сана мен іс-әрекеттің бірлігі деген психологиялық теорияға негізделеді. Бұл теория бойынша әрбір тұлға оқу-танымдық іс-әрекетке саналы, белсенді қатысуы арқылы өзін-өзі іске асыруы, табысқа жетуі, өзін-өзі анықтауы, өзін-өзі дамытуы тиіс.

Субъектілік тұлғаның даму деңгейінде пайда болып, адамның сыртқы мінез-құлық өзгешелігін анықтайтын тұлғаның жаңа жүйелі қасиетін сипаттайды. Ол тұлғалық сапа-қасиет ретінде әлемдегі, басқа адамдағы, адамның өзіндегі өзара дәлелденген өзгерістерді жасайды.

Қорыта келгенде, білім берудегі инновациялық технологияның негізгі мақсаты – бұл өзгермелі әлемде білім алушыларды дамыту және кәсіби іс-әрекетке дайындау, олардың өзін-өзі дамытуына мүмкіндік туғызу. Мұндай оқытудың міндеті оқу үдерісін адамның табиғи қабілеттері мен әлеуеттік мүмкіндіктерін, сонымен бірге интеллектуалдық және шығармашылық әлеуеттерін ашып көрсетуге әрі өзін-өзі дамытуға бағдарлайды. Білім беруге инновациялық іс-әрекет тетіктерін жетілдіру, оқытуға шығармашылық тұрғыдан келу тұрғысынан қарау қажет. Сонымен инновация кез келген саладағы біліктілік, тәсіл және үдеріс тиімділігінің сапасын өсіруге бағытталған жаңашылдықты ендіру деп түсіндіріледі. Инновациялық іс-әрекеттің міндеті дәстүрлі жүйемен салыстырғанда білім алушы тұлғасын сапалы өзгерту, өзін-өзі дамытуын, ішкі ұстанымын, жаңа құзыреттіліктерін қалыптастыру. Демек, бұл студент тұлғасының жауапкершілігін білдіретін субъектіліктің сипаттарын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді: өзін-өзі тану (рефлексия, өзін өзін-өзі басқаратын дербес тұлға ретінде саналы түсінуі); өзін-өзі іс жүзінде көрсете білу/жүзеге асыру (өзінің мәнді күштерін айқындауы, ашуы және заттандыруы); өзін-өзі таныту (өзін, өзіне және басқа адамға қатынасы арқылы «нақты МЕН»-ін саналы түсінуі); өзін-өзі бағалау (өзінің және басқа оқу-кәсіби іс-әрекетінің нәтижесін, стратегиясын, әлеуетін салыстыруы); өзін-өзі реттеу (өзінің дамуын басқаруы); өзін-өзі өзгерту (өзі туралы түсініктерінің мәнді жүйесін қалыптастыруы); өзін-өзі өзектендіру (өзінің қабілеттері мен мүмкіндіктерін толық пайдалануы).

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы (2012 ж. 14.12.) //Ақиқат. №1, 2013. – 5-27 б.

2. Бердяев Н.А. Самопознание. – М., 1991. – 335 с.
3. Философский энциклопедический словарь/Е.Ф.Губский и др. – М.: Инфра-М., 1999. – 139 с.
4. Газман О.С. Педагогическая поддержка детей в образовании как инновационная проблема//Новые ценности образования: десять концепций и эссе. – М.: Инноватор, 1995. – 58 с.
5. Куликова Л.Н. Саморазвитие личности: психолого-педагогические основы: учебное пособие, - Хабаровск: Изд-во Хабар. Гос. пед. ун-та, 2005. – 320 с.
6. Борытко Н.М. Теория и практика становления профессиональной позиции педагога-воспитателя в системе непрерывного образования: Автореф. дисс. ... докт. пед. наук. – Волгоград, 2001. – 36 с.
7. Хомич Л.А. Профессионально-педагогическая подготовка учителя. – К.: Магистр-S, 1998. -129 с.
8. Михайлова Н.Н., Юсфин С.М. Свободоспособность как результат развития субъектности ребенка в процессе педагогической поддержки//Вестник Костромского гос. уни-та им. Н.А. Некрасова. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. – 2014. – Т.20. - №2. – С. 143-147.
9. Словарь - справочник современного общего образования: акмеологические, валеологические и экологические тайны /сост. З.И. Тюмасева, Е.Н. Богданов, Н.П. Щербак. – СПб.: Питер, 2005. – 464 с.
10. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности. – Ростов-на Дону, 1996. – 512 с.
11. Серых А.В. Психологические основания подготовки педагогов к работе с виктимными детьми. Автореф. дис.... докт.психол. наук. – М., 2005. – 54 с.

УДК 37.013:070
МРНТИ 14.43.47

А.А. Кудышева¹, А.К. Темиргалинова²

¹кандидат педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой «Психология и педагогика» Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова, г. Павлодар, Казахстан

²докторант кафедры «Психология и педагогика» Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова, e-mail: Assolalieparusa@mail.ru, г. Павлодар, Казахстан

ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ЭТНОКУЛЬТУРНОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ ВУЗА

Аннотация

В данной статье мы рассмотрели влияние средств массовой информации не просто на сознание студентов, а на этнокультурное воспитание студентов ВУЗа. По нашему мнению данная тема актуальна, поскольку именно студенты составляют большую часть населения, и от того как будет складываться их сознание, а тем более этнокультурная компетентность в многонациональном обществе, будет зависеть будущее многокультурной страны. Для эффективной работы системы воспитания молодого поколения, на которое оказывается сильное воздействие со стороны социокультурной среды и средств массовой информации, необходим комплекс мер, который бы смог повернуть нашу молодёжную аудиторию лицом к культуре, этнонациональным традициям регионов, в которых проживают студенты, обучаясь в тех или иных Вузах страны.

Ключевые слова: средства массовой информации, этнокультурное воспитание, студенты, общественное сознание, этнокультурная компетентность, развитие личности, полиэтническая среда, этнос.

Аңдатпа

Кудышева А.А.¹, А. К. Темиргалинова²

¹педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, С.Торайгыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің «Психология және педагогика» кафедрасының меңгерушісі Павлодар, Қазақстан

²С. Торайгыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің «Психология және педагогика» кафедрасының докторанты Павлодар, Қазақстан

ЖОО СТУДЕНТТЕРІНІҢ ЭТНОМӘДЕНИ ТӘРБИЕСІНЕ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ӘСЕРІ

Аталмыш мақалада бұқаралық ақпарат құралдарының студенттер санасына әсерін ғана емес, сонымен қатар жоғары оқу орнының студенттерінің этномәдени тәрбиесіне әсерін қарастырдық. Біздің ойымызша, аталмыш тақырып өте өзекті, себебі, қоғамның басым бөлшегі студенттерден құралған және олардың сана-сезімінің қалыптасуы көпмәдени елдің болашағымен тығыз байланысты. Жас ұрпақтың тиімді тәрбиесі үшін этномәдени орта мен бұқаралық ақпарат құралдарының әсері тура, және елдің жоғарғы оқу орындарында оқитын студенттердің мәдениетке, этноұлттық дәстүрлерге бет бұруы өте маңызды.

Түйін сөздер: бұқаралық ақпарат құралдары, этномәдени тәрбие, студенттер, қоғамдық сана, этномәдени құзыреттілік, тұлғаның дамуы, көпэтникалық орта, этнос.

Abstract

A.A. Kudysheva¹, A.K. Temirgalinova²

¹candidate of pedagogical sciences, professor, head of the Psychology and Pedagogy Department at Pavlodar State University named after S. Toraigrov, Pavlodar, Kazakhstan

²doctoral student of the Psychology and Pedagogy department at Pavlodar State University named after S. Toraigrov, e-mail: Assolalieparusa@mail.ru, Pavlodar, Kazakhstan

INFLUENCE OF MASS MEDIA ON ETHNO-CULTURAL EDUCATION OF UNIVERSITY STUDENTS

In this article we have examined the influence of the mass media not just on the consciousness of students, but on the ethno-cultural education of university students. In our opinion, this topic is relevant, since it is students who make up the majority of the population, the way their consciousness, and even so ethnocultural competence in a multinational society, is shaped will largely affect the future of a multicultural country. For the effective functioning of the education system of the younger generation, which is strongly influenced by the socio-cultural environment and the media, a set of measures is needed that could turn our youth audience towards the culture, ethno-national traditions of the regions in which students live, studying in various higher educational institutions across the country.

Key words: mass media, ethnocultural education, students, public consciousness, ethno-cultural competence, personality development, polyethnic environment, ethnos.

В начале XX века очень сильно начали развиваться средства коммуникации. Верно и то, что XX век – век радио, телевидения, компьютеров, автомобилей и освоения космического пространства. И уже в нашем XXI веке огромное развитие приобрели средства массовой информации (СМИ).

Каково же влияние СМИ на общественное сознание и поведение людей?

- О, оно огромно!

Проживая каждый день, мы не можем не обойтись без СМИ: мы привыкли смотреть новости по телевидению, читать прессу в свежей газете и слушать радио, а также смотреть прогноз погоды на завтра в интернете мобильного телефона. Ну и конечно мы не можем обойтись без любимого WhatsApp, без которого мы не представляем себе возможности общения с родными и друзьями.

Значение средств массовой информации в жизни современного общества трудно переоценить. Они настолько прочно обосновались в нашей повседневности, что мы даже представить себе не можем своего существования без них. Для нас стало, довольно, обыденным смотреть последние новости по любимому телеканалу, узнавать счёт футбольного матча на спортивном сайте через Интернет, слушать прогноз погоды на день на волнах любимейшей FM - радиостанции. Начавшееся в середине 20-го столетия бурное развитие информационных технологий заложило основу формирования общества совершенно нового типа - информационного общества. Средства массовой информации занимают в развитии общества особое место. Их воздействие на человека начинается в самом раннем возрасте и продолжается всю жизнь. По сути дела в современном мире средства массовой информации взяли на себя

значительную часть функций по формированию сознания людей, воспитанию их ценностных ориентаций, вкусов, взглядов, привычек, предпочтений. Человек, ранее сам лично не сталкивавшийся с той или иной проблемой, благодаря возможностям средств массовой информации, смог познакомиться с самыми разнообразными проявлениями общественной жизни, составить о них определённое представление и сформировать к ним определённое отношение.

СМИ традиционно влияют на общественное сознание и поведение людей, побуждая их к достижению тех или иных целей. В периоды эволюционного развития структура и функции СМИ, как правило, вносят вклад в устойчивое функционирование общества в целом. Однако в переходную эпоху развития общества отдельные структуры СМИ обретают иные темпы жизни, они могут развиваться вне софункционирования друг с другом и обществом в целом, что проявляется в выражении идей и интересов, иногда далеких от общественных потребностей. Все, что мы узнаем о нашем обществе и даже о мире, в котором живем, мы узнаем из СМИ. То, что средства массовой информации оказывают огромное влияние на личность и, зачастую полностью, формируют общественное мнение, непреложный факт. Мы каждый день получаем из прессы новости и информацию, которая процентов на семьдесят не подлежит проверке. Мы однозначно не всегда можем сказать себе "Да, я там был, это правдивая информация", и поэтому должны просто принимать такие новости на веру, формируя свое мнение из увиденного или услышанного, что, к сожалению, не всегда бывает правдиво. Подрастающее поколение формирует свои мнения и вкусы практически на все сто процентов благодаря журналам, развлекательному телевидению и Интернету; взрослые люди, читающие газеты и считающие просмотр ежедневных телевизионных новостей обязательным, очень большой процент информации, поступившей к ним и переработанной в разговорах с семьей, друзьями или коллегами, постепенно начинают считать собственным мнением. Итог таков - средства массовой информации и коммуникации формируют практически восемьдесят процентов личного и общественного мнения.

«Большое внимание уделяется информационным процессам и технологиям. Сегодня «информация» - один из основных способов отражения внешнего мира с помощью различных сигналов и знаков. Не зря говорят: «Кто владеет информацией – тот владеет миром». [1]

Данная работа отличается новизной так как рассматривается влияние средств массовой информации на этнокультурное воспитание студентов ВУЗа, на формирование этнокультурной компетентности молодежи. **Актуальность темы данной статьи** объясняется тем, что в современных условиях в центре внимания современной педагогики, социологии, психологии, философии и культурологии оказывается проблема формирования ценностных ориентаций и жизненных идеалов современной молодежи.

Особый интерес представляют работы Э.Гидденса, Ю.Хабермаса, Н.Лумана, Т.Лукмана, П.Бергера, Ж.Бодрийара – в которых с разных теоретико-методологических позиций исследуется проблематика социальной роли СМИ в условиях поздней современности. Существенный вклад в изучение проблем молодежи внесли многие исследователи: В.М. Боряз, Е.А. Гришина, Б.А. Грушин, Р.Г. Гурова, Г.А. Дорофеева, С.Н. Иконникова, И.С. Кон, В.Ф. Левичева, В.Т. Лисовский, В.А. Луков, Б.С. Павлов, М.Н. Руткевич, Б.А. Ручкин, Н.А. Серикова, М.Х. Титма, М.В. Ушакова, В.Н. Шубкин и другие. Комплексный подход к молодежи, ее проблемам можно проследить в работах С.Н. Иконниковой, И.М. Ильинского, И.С. Кона, В.Т. Лисовского.

Для начала дадим определение этнокультурному воспитанию – это такой процесс, в котором цели, задачи, содержание, технологии воспитания ориентированы на развитие и социализацию личности как субъекта этноса и как гражданина многонационального государства.

Информация в СМИ может оказать большое влияние на молодежь – студентов с положительной стороны, если со стороны государства, педагогов и СМИ запускать нужную, положительную информацию, пропаганду. В нашем случае этой пропагандой является этнокультурное воспитание. В наше время информации так много, и она переполняет наше пространство, что мы не успеваем ее переработать. Так как большинство населения это молодежь, то есть студенты ВУЗов, и она является ярким потребителем СМИ, то особо сильное воздействие средства массовой информации способны оказать на формирование личности подрастающего поколения. Молодежь – это такая социальная группа, которая по максимуму использует СМИ и жадно черпает информацию разного содержания. Потому что молодые люди очень любознательны, и хотят быть в курсе всех событий, происходящих не только в их городе, но и во всём мире.

С помощью средств массовой информации необходимо запускать информацию о разных культурах. Здесь имеется ввиду, например, по телевидению транслировать программы, посвященные традициям

разных культур. По музыкальным каналам транслировать исполнения национальных песен и танцев. По кулинарным каналам - приготовление национальных блюд. Канал культура познакомит молодежь с всемирной историей культурами мира, посредством которой студенты изучают возникновение, становление и развитие цивилизаций.

В интернете можно изучать иностранный язык, который отражает не только язык иной национальности, но и ее историю и культуру того или иного народа. Также в газетах и журналах можно прочитать информацию об известных людях мира в спорте, науке, музыке, литературе, театре, опере, балете.

СМИ позволяют студентам познакомиться с различными культурами мира, как с родной культурой, так и с мировой культурой. Знакомясь и познавая различные культуры, студенты получают знания и навыки, и таким образом становятся компетентны в этнокультурном смысле.

Студенты – это тот слой населения, который черпает информацию с большой скоростью, так как это возраст, когда интересно все познать. Поэтому мы считаем, что задача родителей и педагогов - направить молодежь на правильное русло, дать советы, что желательно смотреть, слушать и читать.

«Современная молодежь представляет собой особую социокультурную общность, характеризующуюся специфическими ценностными ориентациями, интересами, идеалами и образцами поведения, выражающими их символический и предметный мир. Ей присущи многообразные культурные свойства и функции, образующие молодежную субкультуру, не являющуюся по своей структуре монолитной, а представляющую собой сложный калейдоскоп нескольких субкультур, что объясняется сложностью и противоречивостью процесса вступления молодежи в самостоятельную жизнь». [2]

В современных условиях на формирование ценностных ориентаций молодежи влияют средства массовой информации. В особенности электронные телевидение и интернет играют огромную роль в формировании личности. Они формируют культуру, ценности, и даже образ жизни молодежи. Телевидение является стимулом для действий, оно пропагандирует определенные ценности культуры, которые формируют у людей соответствующие установки.

«С развитием информатизации общества средства массовой информации начинают оказывать все более ощутимое влияние на различные сферы жизни социума. В современных социокультурных условиях СМИ характеризуются некоторыми отличительными признаками: доступность, многообразие каналов, использование разнообразных технических средств, своеобразие обратной связи, высокая степень частоты и передачи информации, универсальность, и выступают специфической средой формирования и выражения ценностных ориентаций молодежи». [2]

И что еще немаловажно, что информацию, поступающую к студентам с большой скоростью необходимо успевать им не только переработать, но и отобрать нужные и правдивые им сведения. Ведь в большей степени эти материалы никто не проверяет и поэтому студентам необходимо быть внимательными.

Можно выделить несколько позитивных моментов влияния СМИ на молодежное поведение:

- СМИ держат молодежь в курсе всех происходящих событий, таким образом удаляя «информационный голод»:
- средства массовой информации повышают общую, в том числе и политическую культуру населения;
- служат для взаимного информирования властей и населения;
- снимают социальную напряженность.

Мы рассмотрели тему влияния СМИ на поведение молодежи, и теперь можно с уверенностью сказать, что воздействие средств массовой информации существует и оно достаточно существенное. Молодежь - это такая социальная группа, которая очень сильно поддается влиянию масс-медиа. Также перед нами был выдвинут важный вопрос, а именно, вопрос о характере влияния СМИ. В XX-ом веке появились новые источники массовой информации, которые заняли особую позицию среди давно установленных масс-медиа. Это мобильные источники - телевидение и Интернет. Они также активно влились в жизнь людей.

Здоровый образ жизни, высокий реализованный интеллектуальный потенциал, глубина доброй морали должны, в первую очередь, характеризовать наше молодое поколение.

Таким образом, мы можем заключить: современная молодежь - не только потребители, делающие выбор среди предметов потребления, но и участники политического, социального и культурного сообщества, в котором формирование мнения и ценностных структур во многом зависят от средств массовой информации. Поэтому необходима четкая позиция со стороны государства как в отношении

контроля над СМИ, так и в отношении оптимального использования их потенциала для воспитания такого молодого поколения, которое могло бы достойно встретить вызов будущего.

Список использованных источников

1. Алексеева В. Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности / В.Г. Алексеева // Психол. Журн. - 1994. - №5 = Т. 5. - С. 63-70.
2. Роль средств массовой информации в формировании ценностных ориентаций современной российской молодежи. Кандидат социологических наук Петченко Татьяна Сергеевна Научная библиотека диссертаций и авторефератов [Электрон.ресурс] - URL:<https://www.dissercat.com/content/rol-sredstv-massovoi-informatsii-v-formirovanii-tsennostnykh-orientatsii-sovremennoi-rossiis>
3. Шаши Мухаммад, Бондаренко Е.А. Роль СМИ в учебно-воспитательном процессе в России. - [Электрон.ресурс] - URL:<https://mim.org.ru/phocadownload/shash-me14.doc>
4. Петченко Т. С. Роль средства массовой информации в формировании ценностных ориентаций современной российской молодежи: автореф. дис....кан. пед. наук: 13.00.01 / Т.С. Петченко; Ставроп. гос. ун-т. – Ставрополь, 2007. – 21 с.
5. Шерковин Ю.А. Проблема ценностных ориентаций и массовые информационные процессы / Ю.А. Шерковин // Психол. журн. – 1992. - №5. – Т. 3. – С. 135-145.
6. Мельник Г.С. Mass-media: психологические процессы и эффекты. – СПб., 1996. – 196 с.
7. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации. – М.: Изд-во «Владос», 1994. – 347 с.
8. Аберкромби Н. Социологический словарь: Пер. с англ. / Н Аберкромби, С.Хилл, Б.С. Тернер; под ред. С.А. Ерофеева. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2004. – 620 с.
9. Архангельский Л.М. Ценностные ориентации и нравственное развитие личности. – М.: Знание. 1998. – 64 с.

УДК 374.33
МРНТИ 14.07.15

Г.А. Абилова¹, М.Т. Жақсылықова²

¹6D010300–«Педагогика және психология» мамандығының I курс PhD докторанты

Абай атын ҚазҰПУ Алматы қ. Қазақстан

²ҚазМемҚызПУ оқытушы магистр, Алматы қ. Қазақстан

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУҒА ДАЙЫНДАУДАҒЫ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада студенттердің өзін-өзі жүзеге асырудағы тәрбиелеу ерекшеліктері қарастырылған. Студенттердің өзін-өзі жүзеге асырудағы - өз күш-жігерін, қабілетін, мүмкіндіктерін, ерекшеліктерін, кемшілігі, теріс сапаларын нақты көре алу. Жасөспірімдік шақтағы студенттердің өзіндік сана-сезімінің дамуы тұлғаның өзіне талап қоя білуі, өзіне сын көзбен қарай бастауының біртіндеп өсуі арқылы байқалады. Жасөспірімдік шақтағы студенттердің өздерінің оқу әрекетін, сәтсіздіктерін объектілік жағдайлармен байланысты деп есептейді. Қазіргі кездегі жоғарғы оқу орындарда студенттерге ақпарат, мәлімет беріп қана қоймай, оларды өздігінен білім алуға, өздігінен жетіліп-кемелденуіне дайындау өте маңызды. Өзін-өзі тәрбиелеу өзі-өзі дамытуда басталады. Адам өзін тәрбиенің қандай сапаларына тәрбиелеу керектігін нақты білуі керек. Өзіндік сапа - өзін басқа адамдармен салыстыру арқылы және өзінің талаптану деңгейін өзінің іс-әрекетінің нәтижесімен салыстыру арқылы қалыптасады.

Түйін сөздер: өзін-өзі дамыту, тұлға, білік, білім, дағды, оқу танымдық

Аннотация

Абилова Г.А.¹, Жақсылықова М.Т.²

¹докторант PhD по специальности 6D010300–«Педагогика-психология», I курс КазНПУ им. Абая,

г. Алматы, Казахстан

²КазГосЖенПУ магистр преподаватель,
г. Алматы, Казакстан

ОСОБЕННОСТИ ВОСПИТАНИЯ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ В САМОРЕАЛИЗАЦИЯ

В статье рассматриваются теоретические аспекты проблемы особенности воспитания студентов в самоуправлении. В процессе обучения в вузе учебно-профессиональная деятельность становится важной сферой самовыражения студента.

Студент в процессе обучения реализует свои когнитивные потребности (познавательные) через учебную деятельность. Поэтому проблема самореализации личности в вузе очень актуальна, так как без нее невозможно реализовать принципы компетентностной парадигмы (студент не сможет сформировать компетентность без проявления собственной активности, в том числе в познавательной сфере). На сегодняшний день учебная деятельность не является главной сферой самореализации студента, вследствие этого уровень познавательных потребностей оказывается сниженным. Самопознание - знание и оценка личностью самой себя, своих возможностей, качеств и места среди других, уровень которого определяется в зависимости от критичности, требовательности к себе, своим успехам и неудачам и оказывает влияние на эффективность деятельности и дальнейшее развитие личности.

Ключевые слова: саморазвитие, личность, умений, знаний, навыков, познавательных учебных

Abstract

G.A. Abilova¹, Zhaksylykova M.T.²

¹PhD Doctoral student in 6D010300 – pedagogy-psychology Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan

²KazGosZhenPU master teacher,
Almaty, Kazakhstan

FEATURES OF EDUCATION STUDENTS IN SELF-REALIZATION

In the article the theoretical aspects of problem of feature of education of students are examined in self-government. In the process of educating in institution of higher learning educational-professional activity becomes the important sphere of self-expression of student. A student in the process of educating will realize the necessities (cognitive) through educational activity. Therefore the problem of self-realization of personality in institution of higher learning is very actual, because without her it is impossible to realize principles of paradigm (a student will not be able to form a competence without the display of own activity, including in a cognitive sphere). To date educational activity is not the main sphere of self-realization of student, hereupon the level of cognitive necessities appears mionectic. Self-knowledge is knowledge and estimation by personality itself, the possibilities, qualities and place among other, the level of that is determined depending on criticism, to demand to itself, successes and failures and has influence on efficiency of activity and further development of personality.

Key words: self-appraisal, personality, abilities, knowledge, skills, control, educational cognitive

Қазақстан Республикасында қазіргі таңда жүріп жатқан әлеуметтік, экономикалық, мәдени өзгерістер жас ұрпақ өмірінің барлық жақтарын әлеуметтендіру үрдісіне ықпал етеді. Бұл мәселеге байланысты елбасымыз Н.Назарбаев: «... жаңа жағдайларға сай біздің бәрімізді алаңдататын мәселе - білімді, кәсіби даярлығы бар адам тәрбиелеу ғана емес, қоғамдық өмірдің барлық саласында ұлттық және дүниежүзілік құндылықтарды қабылдауға қабілетті, рухани және әлеуметтік адамгершілік мүмкіндігі мол тұлғаны қалыптастыру болып табылады» - деп атап көрсетті [1].

Оқыту процесінде студенттердің білім, білік, дағдыларын есепке алу, бақылау және бағалау оның аса қажет құрамдас бөлігі болып есептеледі. Оқытушының сабақтар жүйесінде оны дұрыс ұйымдастыра білуі, көптеген жағдайда оқу-тәрбие процесінің табысты болуының оң кепілі. Ол үшін, оқытушы студенттің оқу материалын меңгеру дәрежесін, сапасы мен көлемін үнемі анықтап отыруы тиіс. Бұл бағытта студенттердің, сабақтар жүйесінде білім, білік, дағдыларын есепке алу, және студенттердің өзін-өзі жетілдіру мәселелері маңызы ерекше.

Студент тұлғасын зерттеуші ғалымдар: В.А. Попков, А.В. Коржуев, С.Д. Смирнов, оның ішкі дүниесі қарама-қайшылықты, өз бойында жоғары мәдениеттілікті, өзіндік сана-сезімді қалыптастыруда өзінің ерекшеліктерін түсінуде көп қиыншылықтарға кездесетіндігін атайды [2]. Студенттік кезең В.Г. Ананьев, К.А. Абульханова-Славская, А.Г. Асмолов, А.А. Бодалев, А.В. Дмитриев, И.С. Кон, В.Т. Лисовский, Ю.Г. Фокин, т.б. ғалымдардың еңбектерінде талданған. Жастық шақ-өзін-өзі тану, өзіндік талдау жасау, өзін-өзі бағалау, өзгемен салыстыру кезеңі. Тұлғаның өзіндік бағалау ерекшеліктерін қарастырған жұмыстарда тұлғаның әртүрлі даму жақтары нақты қарастырылған (Б.Г. Ананьев, Л.И. Божович, А.И. Липкина, И.И. Чеснакова т.б.) [3].

Өзін-өзі жүзеге асыру – бұл тұлғаның жетілген өзіндік реттеу, өзіндік басқару негізінде пайда болатын, жақын ортада өзінің әлеуметтік статусын жоғарылату қажеттілігінен туындаған, өзін-өзі көрсету және өзін әлеуметтік тәжірибе субъектісі ретінде өзін-өзі бекіту бойынша дербес, саналанған, арнайы ұйымдастырылған іс-әрекеті. Осы процестің психологиялық механизмдері ретінде мыналарды бөліп көрсетуге болады:

тұлғаның арнайы түрде ұйымдастырылған өзін-өзі зерттеуі (өзін-өзі тану);

адамның өз қасиеттері, қабілеттері, әлеуметтік құндылықтары жөніндегі түсініктердің қалыптасуы (өзін-өзі анықтау);

өзіне бағытталған сыртқы талаптарды мақсатты түрде зерттеу, солармен өз әлеуметтік кемелдігін салыстыру, яғни өзінің әлеуметтік талаптарға сай болуға дайындығын анықтау (өзін-өзі саналау);

өзін-өзі тәрбиелеу міндеттерін бөліп алу, қоғамдық пайдалы іс-әрекет барысында өз жеке басы бойынша тәрбиелеу жұмысын жоспарлау, өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі талдау, өзін-өзі қадағалау, өзін-өзі бағалау түрлерін анықтау (өзін-өзі дамыту).

Өзін-өзі жүзеге асыру деп - адамның белгілі мақсатқа бағытталған, өз сапасын жетілдіру арқылы, кемшіліктерінен арылу әрекеті. Сондықтан тұлғаның білімге ұмтылысы үнемі құптталып, жол көрсетіліп отырылуы тиіс. Осыдан кейін оқуға деген ынтасы, оған итермелейтін түрткісі, икемдейтін ерік қайраты пайда болады. Егер білімді меңгеруге оқуға өзі талпынбаса, ұмтылмайынша, өзіндік дара сапасын қалыптастырмайынша, білімге деген ізденісін тудырмайынша, оның адамгершілік, дүниетанымының қалыптасуы мүмкін емес. Студенттердің оқуда жоғары қабілеттілігін көрсетуде олардың талпынысына қызығушылық білдіріп отырса студенттің өзін-өзі жүзеге асыруы жоғарылайды.

Қазіргі кездегі жоғарғы оқу орындарда студенттерге ақпарат, мәлімет беріп қана қоймай, оларды өздігінен білім алуға, өздігінен жетіліп-кемелденуіне дайындау өте маңызды. Ол үшін студентте өзінің жеке басының ерекшеліктерін жан-жақты, әсіресе, өзін-өзі дамыту белсенді ұстанымын, позициясын, яғни өзіндік бағасының белгілі бір деңгейін қалыптастыру қажет.

Қалыпты жағдайда дамыған жеке адамның өзіндік бағасы жағымды түрде болуы қажет. Бұл адамның өз күшіне деген сенімділігін және белсенді іс-әрекетке бағытталуын қамтамасыз етеді. Жағымсыз сипаттағы өзіндік баға адамды селкостыққа, енжарлыққа әкеп соқтыруы мүмкін. Мұндай жағдайды болдырмау үшін студент жетістіктері мен сәтсіздіктерін өзі сезе бастайтын, яғни жасөспірімдік кезеңінде өз-өзіне қарым-қатынасын және өз күшіне деген сенімділігін қалыптастыру қажет.

Өзін-өзі тәрбиелеу өзі-өзі дамытуда басталады. Адам өзін тәрбиенің қандай сапаларына тәрбиелеу керектігін нақты білуі керек. Өзіндік сапа - өзін басқа адамдармен салыстыру арқылы және өзінің талаптану деңгейін өзінің іс-әрекетінің нәтижесімен салыстыру арқылы қалыптасады. Тепе – тең өзіндік баға өзін-өзі тәрбиелеудің мақсат-міндеттерін дұрыс қалыптастыруға ықпал етеді.

Өзін-өзі жүзеге асыру – субъект отбасында, оқу орындарында, басқа да жерлерде адамдармен қарым-қатынасқа түскен жағдайда және өзгелер өзі туралы көзқарастарын білдірген кезде қалыптасады. Ол өзін айналасындағылармен салыстырады, егер бұл байланыстардың нәтижесі төмен көрсетсе, адам өзінің әрбір ісінен кедергілер мен тосқауылдар тауып отырады. Ол өз-өзіне деген сенімін жоғалтады. Оған жұмыс істеу қиындай түседі, айналасындағы адамдармен байланыс жасау да қиындық туғызады [4].

Студенттердің өзін-өзі жүзеге асыруда - өз күш-жігерін, қабілетін, мүмкіндіктерін, ерекшеліктерін, кемшілігі, теріс сапаларын нақты көре алу. Жасөспірімдік шақтағы студенттердің өзіндік сана-сезімінің дамуы тұлғаның өзіне талап қоя білуі, өзіне сын көзбен қарай бастауының біртіндеп өсуі арқылы байқалады. Жасөспірімдік шақтағы студенттердің өздерінің оқу әрекетін оң бағалайды, сәтсіздіктерін объектілік жағдайлармен байланысты деп есептейді. Сонымен қатар оқудағы табыстарын ғана емес, сәтсіздіктерін әлдеқайда сыни көзқараспен қарайды.

Е.А. Серебрякованың еңбегі жасөспірімнің өз білімі мен күшіне сенім мен сенімсіздіктің қалыпта-

суындағы өзін-өзі реттеуі рөліне арналған. Автор өзін-өзі реттеу ерекшелігіне (бірдейлігі, орнықтылығы) байланысты жасөспірімдесенім, сенімсіздік немесе өз-өзіне сенімділік, яғни мінездің белгілі – бір ерекшелігі пайда болатынын көрсетеді [5].

Қазіргі жаңа әлеуметтік психологияда жасөспірімдік шақтағы студенттердің өзін-өзі жүзеге асыру ерекшеліктерін зерттеуде нақты екі бағыт жүрген. Бірі өзін-өзі жүзеге асыруда жалпы сипатымен, оны қалыптастыру шартын іздеумен байланысты. Екіншісі микроанализбен, яғни өзіндік бақылаудың құрылымдық элементтерін табумен байланысты. Біздің пікірімізше, осы екі бағыттың келешегі зор, яғни өзін-өзі жүзеге асыруда құрылымдары жайлы сұрақтар. Себебі, бұл бағыттың негізгі міндеті өзін-өзі жүзеге асырудың құрылымдық-динамикалық элементтерін зерттеу болып отыр. Осы ықпалдың негізінде мына жағдайды тұжырымдауға болады, яғни онтогенездің әрбір сатысында жаңа мазмұндармен байып отырады, өзінің мазмұнын жетекші іс-әрекет типінен байланысты өзгертеді.

Өзін-өзі жүзеге асыруда терең құрылымды-динамикалық талдау, біздің пікірімізше, жинақталған теориялық және эмпирикалық мәліметтерді ары қарай мағыналандыру қажет. Ең негізгісі осы динамикалық жүйенің қасиетін, мазмұнын, оның жеке элементтерін түсіну қажет және олардың бөлінулері мен өзара әрекет шегін негіздеу және табу. Әрине, бұл екі бағытты бөлсек те, өзін-өзі жүзеге асыру сыртқы факторы мен субъектінің іс-әрекет нәтижесін мен оны қалыптастыру негізінде зерттелген бірінші бағыт пен екінші бағытты біріктіреміз. Себебі, өзін-өзі жүзеге асыруда сыртқы факторлар да өте қуатты, қажетті факторлар болып табылады және оларды ескеру әрқашан да қажет.

Сондықтан да біз өз зерттеуімізде бастапқы жағдайды былай негіздедік – студенттердің өзін-өзі жүзеге асыру ерекшеліктерінің тек сыртқы жағдайға ғана болуы мүмкін емес. Біздің пікірімізше, студенттердің өзін-өзі жүзеге асыру ерекшеліктерінің іс-әрекетте жеткен жетістіктермен ғана емес оны орындаудағы іс-әрекетті реттеу механизмдерімен байланысты болады, яғни іс-әрекеттің сыртқы және ішкі нәтижелерінің динамикалық үйлесуімен байланысты.

Сонымен, студенттердің өзін-өзі жүзеге асырудағы тәрбиелеуде талдау жасай келе мынадай тұжырымға келуге негіз болады, өзін-өзі жүзеге асыру оның студенттердің оқу-танымдық рөлі тұрғысынан екі аспектіде қарастырылады:

1. Өзін-өзі жүзеге асыру оқыту үрдісінде белсенді қалыптасатын тұлғалық білім алу ретінде алға шығады және студенттің оқу танымдық әрекетінде маңызды ықпал жасайды.

2. Өзін-өзі жүзеге асыру – оқудан тыс жұмыстарда тұтастай құрылымының ерекше бөлігі оның қызметі. Студенттердің осы әрекет субъектісі ретінде оқу міндеттерін шешуде оның қаншалықты алға жылжығанын анықтай білу болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында 2005-2010 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2004.
2. Мендалеева Р.Т. Өзін-өзі бағалаудың теориялары. – Алматы, 1988.
3. Рысбекова А.К. Өзіндік ерекшеліктер. – Алматы, 1989.
4. Берікханова А.Е. Психология. – Алматы, 1999.
5. Ананьев Б.Г. Психология педагогической оценки // Том 2. М., Просвещение, 1980. – 25 с.

УДК 378.02:37.016
МРНТИ 14.35.09

О.Я. Сулейменова¹, Қ.А. Маханова², Г.С. Құбаева³

¹ х.ғ.д., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің доценті,
Алматы қ., Қазақстан

²М011200 – Химия мамандығының 2 курс магистранты
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

³М011200 – Химия мамандығының 2 курс магистранты

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

МАМАНДЫҚҚА БАҒЫТТАЛҒАН ХИМИЯНЫ ОҚЫТУ КУРСЫНА ДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАР КӨМЕГІМЕН ДЕҢГЕЙЛІК ТАПСЫРМАЛАР ҚҰРАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада мамандыққа бағытталған химияны оқыту курсына дидактикалық құралдар көмегімен нақты жоспарланған деңгейлік тапсырмалар берілген. Сонымен қатар, ақпараттық-коммуникативтік технологияны (компьютер, интерактивті тақта, мультимедия, ғаламтор) пайдалану арқылы білім алушылардың оқуға мотивациясын, қызығушылығын, интеллектуалдық танымын, білім сапасын арттыруға болатындығы жайлы баяндалады.

Мұнда 5В011200–Химия мамандығына Жалпы химия курсы бойынша семинар сабақтарында дидактикалық құралдарды қолдану арқылы деңгейлік тапсырмалар беру өте ыңғайлы әрі тиімді екені айтылған. Нақты «Периодтық заң мен периодтық жүйе» тақырыбын бекіту сабағы талданып отыр. Кәсіби мамандарды даярлауда дидактикалық құралдар көмегімен деңгейлік тапсырмалар құрастыру студенттің іс-әрекетін, жұмысын түрлендіруге көмектесіп зейінін белсендіруге мүмкіндік туғызады. Деңгейлік тапсырмаларды орындау арқылы студенттің өзіндік білім алуын қамтамасыз етіп, әр түрлі білім көздерінен негізгісін бөліп алу, тауып алу дағдыларын дамытады.

Түйін сөздер: мамандыққа бағыттап оқыту, деңгейлік тапсырмалар, дидактикалық құралдар, ақпараттық-коммуникативтік технология, электрондық оқулық, ақпараттық мәдениет.

Аннотация

Сулейменова О.Я.¹, Маханова Қ.А.², Құбаева Г.С.³

¹д.х.н., доцент КазНУ им. аль-Фараби,

г. Алматы, Казахстан

²магистрант 2-курса по специальности 6М011200 – Химия КазНУ им. аль-Фараби,

г. Алматы, Казахстан

³магистрант 2-курса по специальности 6М011200 – Химия КазНУ им. аль-Фараби,

г. Алматы, Казахстан

СОСТАВЛЕНИЕ УРОВНЕВЫХ ЗАДАНИЙ ДЛЯ КУРСА ОБУЧЕНИЯ ХИМИИ, НАПРАВЛЕННОЕ НА СПЕЦИАЛЬНОСТЬ С ПОМОЩЬЮ ДИДАКТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ

В статье приведены конкретно запланированные уровневые задания для курса обучения химии, направленное на специальность с помощью дидактических средств. А также показано, что используя информационно-коммуникационную технологию (компьютер, интерактивная доска, мультимедия, интернет) можно повысить мотивацию обучающихся к учебе, их интересы, интеллектуальные познания, повышение качества знания.

Использование дидактических средств обучения при составлении уровневых заданий для семинарских занятий по специальности 5В011200–Химическая специальность по курсу «Общая химия» очень удобно и эффективно. Рассматривается закрепление урока по теме «Периодический закон и периодическая система».

При подготовке профессиональных специалистов составление уровневых заданий с помощью дидактических средств обучения дает возможность студентам разнообразить свои действия и работу, а также активизировать их внимание. Выполняя уровневые задания студенты обеспечивают себя самообразованием, а также развивают навыки нахождения и выбора нужных источников знания.

Ключевые слова: обучение направленное на специальность, уровневые задания, дидактические средства, информационно-коммуникационная технология, электронный учебник, информационная культура.

Abstract

Suleimenova O.Ya.¹, Makhanova K.A.², Kubayeva G.S.³.

*¹doctor of chemistry, associate professor of the Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan*

*²magisrtant 2-course the specialty 6M011200–Chemicals them.
of the Al-Farabi Kazakh national university, Almaty, Kazakhstan*

*³magisrtant 2-course the specialty 6M011200–Chemicals them.
of the Al-Farabi Kazakh national university, Almaty, Kazakhstan*

**COMPOSITION OF LEVEL TASKS FOR THE COURSE OF TRAINING CHEMISTRY,
DIRECTED ON SPECIALTY BY THE DIDACTIC FUNDS**

The article presents specifically planned level assignments for the course of chemistry teaching, aimed at the specialty with the help of didactic means. And also it is shown that using information and communication technology (computer, interactive board, multimedia, Internet) can increase the motivation of students for study, their interests, intellectual knowledge, improving the quality of knowledge.

The use of didactic teaching aids in the preparation of level tasks for seminars on the specialty 5B011200 - Chemical specialty at the course "General Chemistry" is very convenient and effective. The article discusses the consolidation of the lesson on the topic "Periodic law and the periodic system".

In the training of professional specialists the preparation of level tasks with the help of didactic teaching tools enables students to diversify their activities and work, and also to increase their attention. By performing level tasks, students provide themselves with self-education, and develop skills of finding and selecting the right sources of knowledge.

Key words: training directed at specialty, level tasks, didactic means, information and communication technology, electronic textbook, information culture.

XXI ғасырдың алғашқы шебінде, яғни ғылыми техникалық прогресс пен өркениетті даму дәуіріне бет бұру кезеңінде жаңа қоғамға лайықты саналы, білімді, жетілген, құзыретті жеке тұлғаны қалыптастыру бүгінгі мектеп пен жоғары оқу орындарының алдында тұрған негізгі міндет.

Кәсіби мамандарды дайындауда берілетін білім мен мамандықты байланыстыруда, маман сапасын жетілдіруде әр педагог оқытудың нәтиже беретін алдыңғы қатарлы озық дидактикалық негіздерге сүйене отырып, ғылым мен техниканың жетістіктерін пайдаланып, оқу үдерісіне ендіре отырып ұйымдастыруының маңызы зор.

Мамандыққа бағытталған химияны оқыту көптеген мамандарды дайындайда өте қажет болып табылады. Мысалы: медицина, биология, география, аграрлық сала, ауыл шаруашылығы, металлургия және т.б. Химия адамзат өмірінің алуан түрлі салаларында кеңінен қолданылатындықтан ЖОО-да осы ғылымның қолданбалы аспектілерін оқытудың маңызды екенін көрсетеді.

Бүгінде білім беруді одан әрі ақпараттандырудың екінші кезеңі басталды, ол мазмұндық тұрғыда болады және компьютерлік сауаттылықтан жеке тұлғаның ақпараттық мәдениетінің іргелі операциялық негіздеріне ауысуды білдіреді. Мұнда әрбір білім алушы ақпаратқа, қазіргі ақпараттық технологияларға назар салып қана қоймай, оны тиімді қолдана білуі, ғаламтор ақпарат желісін пайдалана алуы тиіс [1].

Мамандыққа бағытталған химияны оқытуда АКТ-ны қолданудың өзіндік ерекшеліктері бар. Мұндағы ерекшелік оқытушы рөлінің өзгеруінде. Ол реттеуші, ұйымдастырушы, кеңес беруші. Бүгінгі электрондық оқулық виртуалды химиялық зертхана, ғаламтор арқылы орындалады. Осыған байланысты оқытушының міндеті осы оқу құралдарды оқыту материалдың мазмұнымен байланысты, психологиялық және жас ерекшеліктеріне сәйкес, компьютермен жұмыс істеуге дағдысы бар **студенттерді** анықтау, іріктеу. Осы міндеттерді сапалы, нәтижелі ету үшін оқытушы өзі интерактивті тақтамен, әртүрлі электронды оқулықтармен, және ғаламтор көзінде жұмыс істей білуі керек. Ол үшін негізінде Activstudio, кітапхана және флипчартты қолдана білу қажет [2].

Студенттердің сабаққа дегенінтасын ояту оқытушының сабақ өткізу тәсіліне де байланысты. Қазіргі таңда оқудың интерактивті әдіс-тәсілдері өте көп. Педагогикалық ғылым мен озық тәжірибенің бүгінгі даму деңгейінде белгілі болған оқыту әдіс-тәсілдерінің бәрін де еркін игеріп, әрбір нақтылы жағдайларға орай ең тиімдісін таңдап алу және олардың бірнешеуінің жиынтығын түрлендіре тиімді, үйлесімді әрі шығармашылықпен қолдану - сабақтың сәтті өтуінің кепілі. Ақпараттық технология негіздері тұлғаның

химия курсынан алған білім сапасы мен сауаттылығын кеңейтуге көмектеседі, мысалы: интернет сайты арқылы жоғары деңгейдегі көрнекіліктерді пайдалануға болады. Заман ағымына қарай сабаққа бейне, аудио қондырғылары мен теледидарды, компьютерді қолдану студенттің дүниетанымын кеңейтеді. Әсіресе, оқулықтағы тарауларды қорытындылау кезінде студенттер қосымша материалдар жинақтап, білімдерін кеңейтіп, танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, қисынды ойлау жүйесін қалыптастырып, шығармашылығын дамытады. Деңгейлік, тесттік тапсырмалар орындайды. Компьютер көмегімен оқыту оң нәтижелер алуға мүмкіндік береді. Ақпараттық мәдениет дегеніміз - тек компьютермен дұрыс жұмыс істей білу ғана емес, кез-келген ақпарат көзін: анықтамаларды, химиялық формулалар, сөздіктерді, теледидар бағдарламаларын т.с.с. дұрыс пайдалана білу деген сөз. Мысалы, бір ғана химиялық формуланың өзінен көп ақпарат алуға болады. Химиялық формула-химиялық тілдің ең маңызды бөлігі болып есептелінеді, себебі сол заттың химиялық құрамын ажыратып береді [3].

Интерактивті тақтаны қолдану арқылы білім алушылардың қызығушылығын, интеллектуалдық танымын, білім сапасын арттыруға болады. Мысалы: Жалпы химия курсына оқытуда интерактивті тақтамен жұмыс жасауда студенттердің қызығушылығын танытып қана қоймай, шығармашылық қабілеттерін дамыту мен қатар жаңа ақпараттық технологияны меңгеруге, оны пайдалана алуына мүмкіндік беріледі. Сабақта интерактивті тақтаның элементтерін пайдалану, дайындалған арнайы тапсырмаларды тыңдап қана қоймай, көздерімен көріп, оны жетік түсінуге, дағдыланады. Интерактивті тақтаны пайдалану арқылы студенттердің білімін тексеру үшін әр тарауды аяқтаған кезде немесе жаңа сабақты бекіткен уақытта деңгейлік тапсырмаларды қолдануға болады. Тапсырма нәтижелері жиналған ұпайлары бойынша, алдын-ала бекітілген балдық шкала арқылы бағаланады. Ол жауап нәтижелерін бақылап және студенттердің материалды түсіну деңгейін анықтауға мүмкіндік береді.

Ақпараттық технологияларды жүзеге асырудағы тағы бір мүмкіндігі – ол электронды оқулық. Электрондық оқулық – бұл дидактикалық әдіс-тәсілдер мен ақпараттық технологияны қолдануға негізделген түбегейлі жүйе. Электронды оқулықпен оқыту - оқытушының студентпен жеке жұмыс істегендей болады. Электрондық оқулық тек қана студент үшін емес, оқытушының дидактикалық әдістемелік көмекші құралы да болып табылады.

Компьютер және ақпараттық технологиялар арқылы жасалып жатқан оқыту үдерісі студенттің жаңаша ойлау қабілетін қалыптастырады. Бүгінгі таңдағы ақпараттық қоғам аймағындағы білім алушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын және компьютерлік оқыту ісін дамытатын жалпы заңдылықтардан тарайтын педагогикалық технологиялардың тиімділігі жоғары болмақ. Жаңа ақпараттық техникаларын пайдалану соңғы уақытта ЖОО-да білім беру жүйесінде маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Мультимедиялық технологиялар көбіне компьютерлік сыныптарда қолданылады. Қазіргі уақытта сабақ материалына байланысты көптеген компакт-дискілер бар. Мектептегі химия сабағын компьютердің көмегіне сүйеніп өткізуге көп мүмкіндіктер жасалған. Жаңа материалды түсіндіруде интерактивті компьютерлік графиканы пайдалануды көздейтін аппараттық-бағдарламалық құралдарды пайдалануға болады. Компьютерлік графикалық материал презентациялық монитор көмегімен көрсетіледі. Химия пәні бойынша компьютерлік тестілеуді қолдану оқушылардың интеллектуалдық танымын арттырады. Оқушылар біртестілеуден жақсы нәтижеге жеткенше бірнеше қайтара өтеді. Бұл тестілердің барлығы химия бойынша минимум талаптарына сәйкес келеді. Келесі бір маңызды жағдай уақытты үнемдеу. Аз уақыттың ішінде бағдарламаның көптеген киын сұрақтарын формулалар мен эксперименттер көрсету арқылы түсіндіріліп, бекітіледі. Химия сабағында жаңа ақпараттық технологияларды қолдана отырып өз бетінше жұмыс істеу факторы – есептерді шығара білу, шапшаңдылық, шеберлік дағдыларын ұйымдастыра отырып, сабақтар өткізу [4].

Химия курсында ақпараттық технологиялар қолдануда заттардың құрамы мен құрылымын, қасиеттерінің құрылымына тәуелділігін, қасиеттері белгілі жаңа заттар мен материалдар алуы, химиялық өзгерістердің заңдылықтары мен оларды басқарудың жолдарын зерделеу сияқты мәселелерді шешуде пайдасы көп. Заттар әлемін (олардың құрамын, құрылымын, бір заттың басқа затқа айналуын) зерделей отырып, студенттер практикалық қызмет үшін тиіс білім алуы тиіс. Осыған байланысты күнделікті сабаққа:

- мультимедия (видео, аудио қондырғылары мен теледидарды, электрондық оқулықтарды);
- зертханалық тәжірибелер;
- компьютер (компьютерлік бағдарламалар, интерактивті тақта);
- анықтамалық мәліметтер (сөздік, энциклопедия, карта, деректер қоры);
- интернет және т.б. көрнекі материалдарды пайдалану айтарлықтай нәтиже береді.

Мамандыққа бағытталған химияны оқытуда, 5В011200-Химия мамандығына Жалпы химия курсы бойынша семинар сабақтарының бірінде интерактивті тақтаны қолданып сабақ өткізілді. Мұнда слайдтар

мен видео көрсету, деңгейлік тапсырмаларды беру өте ыңғайлы әрі тиімді. Мысалы «Периодтық заң мен периодтық жүйе» тақырыбын меңгеру барысында элементтердің атомдық құрылысын, кеңістікте орналасуын бейне баяндар арқылы көрсетілді, сөзбен айтып түсіндіргеннен бейне баяндарды бір рет көрсету студенттердің еске сақтауына жақсы септігін тигізеді. Әр семинар сабақтар слайдтар және түрлі деңгейлік тапсырмалар арқылы жүргізіліп отырды, слайд көмегімен жүргізу оқытушы үшінде, студент үшінде ыңғайлы. Сабақтың көрнекті болуы үшін ғаломтор көмегімен сабақ тақырыбына қатысты әртүрлі материалдарды көрсету сабақты қызықтырақ етті. Ғаломторда химиялық қызықты тәжірибелер өте көп солардың ішінен семинар сабағы тақырыбына сәйкес келетін, тақырыптың мазмұнын ашатын тәжірибелері жасалып көрсетілді. Мұндай тәжірибелер сабақтың қызықты өтуіне әрі студенттердің қызығушылығын арттыруға ықпал етеді. Химияның басқа ғылымдардан айырмашылығы тәжірибелерінде бір заттың басқа затқа айналуын, құрамының өзгеруін түсіндіріп осы тәжірибелерді дұрыс көрсете білу оқытушының шеберлігіне байланысты. Деңгейлік тапсырмаларды беру арқылы барлық студенттерді сабаққа белсенді ат салысып, бір-бірімен жарыстыра отырып, қызықтырып өткізуге болады. Жоғарыда аталған «Периодтық заң мен периодтық жүйе» тақырыбына арналған деңгейлік тапсырмалар қарастырайық:

Студенттің рет нөмірі	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Элемент	Cl	Mn	Br	I	F	C	Cr	S	Fe	Al

А деңгейлі тапсырмалары

Өзіңіздің рет нөміріңізге сәйкес элемент бойынша төмендегі кестені толтырыңыз:

1	Атом құрамының формуласы (р, n, e саны)	
2	Электрондық формуласы (1s...)	
3	Ядро заряды	
4	Тотығу дәрежелері	
5	Қосылыстарында көрсететін валенттіліктері	
6	Маңызды қосылыстарына мысал келтіріңіз	
7	Табиғатта таралуы	

В деңгейлі тапсырмалар

1. Өзіңіздің рет нөміріңізге сәйкес элементтің тотығу дәрежесі өсу ретімен орналасқан қосылыстарына мысал келтіріңіз.
2. Төмендегі элементтерді электртерістілігі бойынша ретімен орналастырыңыз:
 - а) Ca, K, Mn, Ti, Sc (өсу ретімен)
 - ә) Mg, Ba, Hg, Sr, Be (кему ретімен)

С деңгейлі тапсырмалар

Өзіңіздің рет нөміріңізге сәйкес элементтің және оның қосылыстарының химиялық реакция теңдеуін жазып, әрқайсысына тоқталып, сипаттама беріңіз.

Қорыта келгенде, химия-жаратылыстану ғылымдарының тірегі, ал оның зерттеу әдістері - қазіргі заманғы ғылыми танымның тұғыры. Кәсіби маманның басты қасиеттерінің бірі – білімі. Ол үшін әрбір болашақ маман біліммен қатар ақпараттық технологияларды меңгеруі шарт.

Мамандыққа бағытталған химияны оқытуда ақпараттық-коммуникативтік технологияның көмегімен деңгейлік тапсырмаларды берудің тиімділігі – студенттердің білім оқулықтарына үнемі зерттеу жасап, түзету жұмыстарын жүргізуге, уақыттарын үнемдеуге, әділ бағалауға, өз беттерінше ізденуге пайдасы бар екендігі анықталды. Қазіргі заманның даму қарқыны оқытушылардың шығармашылығын жаңаша, ғылыми-зерттеу бағытында құруды талап етеді. Ендеше, кәсіби мамандарды даярлауда ақпараттық-коммуникативтік технологияны сабақта қолдану студенттің іс-әрекетін, жұмысын түрлендіруге көмектеседі, зейінін белсендіреді, жеке тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктерін жоғарылатады деуге болады. Ең бастысы, деңгейлік тапсырмаларды орындау арқылы студенттің өзіндік білім алуын қамтамасыз етіп, әр түрлі білім көздерінен негізгісін бөліп алу, тауып алу дағдыларын дамытады. Әрбір студенттің білім деңгейін талапқа сай көтеру үшін озық әдістемелік технологиялар қажет. Сол жаңа озық әдістемелік технологиялармен қаруланған, заман талабына сай оқытудың жаңа әдістерін, яғни ақпараттық-коммуникативтік технологияларды толық меңгерген маман ғана білім алушының сапалы білім алуына мүмкіндік жасайды. Себебі келешек мұғалімдер мен оқытушылардың білімі жоғары болса, онда болашақ тәрбиеленуші ұрпақ пен болашақ маман иелерінің білімді болары сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Әлмұхамбетова Б.А., Ғалымжанова М.А. Білім беру жүйесі қызметкерлерінің біліктілігін арттыруда ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қолданылуы. – Алматы. 2011. – 17 б.
- 2 Жантелова К. Қазақ тілін ақпараттық технологиялар жүйесімен үйрету. // Қазақстан мектебі. 2013. №3. – Б. 21.
- 3 Омарова Л.С. Химияны оқыту әдістемесі. // [Электрондық ресурс]: – Шымкент: М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2007. – 68 б.
- 4 «Химик анықтамалығы» журналдары. 2010. №1 (15). – Б.24, 2010. №2 (16). – Б. 22.

УДК 541
МРНТИ 14.35.09

Б.С. Саурбаева¹, Л.Лиақын², А.А. Тастанбекова³
х.ғ.к., Д.Серікбаев атындағы ШҚМТУ аға оқытушы
Өскемен қ., Қазақстан
Д.Серікбаев атындағы ШҚМТУ оқытушы
Өскемен қ., Қазақстан
Д.Серікбаев атындағы ШҚМТУ аға оқытушы
Өскемен қ., Қазақстан

**CLIL ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНЫП ХИМИЯДАН АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ
БІЛІМ БЕРУДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ**

Аңдатпа

Мақалада техникалық жоғары оқу орнында білім алатын студенттерге CLIL (Content and Language Integrated Learning) – пәндік – тілдік кіріктіру отехнологиясын қолданып химиядан ағылшын тілінде білім беруді жүзеге асыру мәселесі қарастырылған. CLIL басқа пәндерді шет тілінде оқытудың құралы ретінде қарастырылады. Әдістеме студенттің оқуға деген ынтасын арттырады, қабілетін ары қарай дамытады. Студенттің өзінің қабілетіне басқа тұрғыдан қарауға шабыттандырады, сонымен қатар оқу үрдісіндегі көптеген мәселелерді шешуге мүмкіндік береді, сонымен қатар терминалогиялық, оқу әдістемелік, техникалық және басқа терминдер сияқты студенттердің нақты тілдік құралдарын кеңейтеді. Әр сабақта студенттердің танымдылық-коммуникативтік құзыреттілігін дамыту және функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін сабақтың түрлі кезеңінде студенттердің үш тілде тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын дамытудағы белсенді оқыту әдісі, яғни бұл әдістеме шет тілін үйренудегі ерекше тәсіл болып табылады.

Түйін сөздер: химия, ағылшын тілінде білім беру, CLIL технологиясы, бағдарлама.

Аннотация

Саурбаева Б.С.¹, Лиақын Л.², Тастанбекова А.А.³
¹к.х.н., старший преподаватель ВКГТУ им. Д.Серикбаева
г. Усть-Каменогорск., Казахстан
²преподаватель ВКГТУ им.Д.Серикбаева
г. Усть-Каменогорск., Казахстан
³старший преподаватель ВКГТУ им.Д.Серикбаева
г. Усть-Каменогорск., Казахстан

**РЕАЛИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ ПРЕДМЕТА ХИМИИ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ
С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ CLIL ТЕХНОЛОГИИ**

В статье рассматривается проблема обучения с использованием технологии CLIL (Content and Language Integrated Learning – предметно-языкового интегрированного обучения) по предмету «химия» на английском языке для студентов технических высших учебных заведений. CLIL рассматривает изучение иностранного языка как инструмента для изучения других предметов. Методика формирует у студента потребность в учебе, а это, в свою очередь, позволяет ему переосмыслить и развить свои способности, в том числе и на родном языке. Данная методика представляет собой неординарный подход к обучению

иностранным языкам, с помощью Clil которого осуществляются регулятивные действия самонаблюдения, самоконтроля, самооценки в процессе коммуникативной деятельности на иностранном языке (в нашем случае, на английском языке). что позволяет решить многие задачи образовательного процесса.

Ключевые слова: химия, обучение на английском языке, CLIL технологии, программа.

Abstract

B.S. Saurbaeva¹, L. Lyakyn², A.A. Tastanbekova³

¹Candidate of chemical Sciences, Seniorlectur of D.Serikbayev EKSTU

Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

²Lecture of D.Serikbayev EKSTU

Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

³Senior lecture of D.Serikbayev EKSTU, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

INCLUDING CLIL TECHNOLOGY TO ENGLISH LANGUAGE TEACHING IN CHEMISTRY

The article technical institution of higher education for students of "Chemistry" clil using technology provided by the issue of the implementation of English language education in chemistry. Content and Language Integrated Learning (CLIL) is one of the most outstanding approaches in foreign language teaching. CLIL as a teaching method, teaching materials, Bilingualism and CLIL and gives a short view on the bilingual education round the world. Content and Language Integrated Learning (CLIL) "is an increasingly popular teaching method". The CLIL approach also widens the student's range of specific language means, like those of terminological, teaching, technical and other terms. The learner is most certainly more active and enthusiastic concerning their lifelong learning process.

Key words: chemistry, CLIL (Content and Language Integrated Learning) technology, teaching in English, program.

Қазақстанда білім беру жүйесі әр тарихи педагогикалық дәуірде елеулі өзгерістерге ұшырап отырады. Бұл заман талаптарына сай экономикалық және технологиялық үдеріске ілесіп педагогикалық жүйеге де заңды түрде өзгерістер енгізу керектігін түсіндіреді.

2007-2008 оқу жылынан бастап Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2007 жылы 7 тамыздағы №387 бұйрығының негізінде әлемдік стандарт деңгейінде сапалы білім берудің негізгі бағыттарын анықтау үшін 31 мамандандырылған дарынды балаларға арналған мектептерде үш тілде оқытуды енгізу бойынша жаңа білім жобасы іске асырыла бастады.

Қазақ-түрік лицейлерінде, Қарағанды облыстық «Мұрагер» дарынды балаларға арналған мектеп-интернатында, «Мирас» халықаралық мектебінде көптілде оқыту тәжірибесі оң нәтиже бергенін ескере отырып, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі облыстық, Астана және Алматы қалаларының білім басқармалары ұсынған мектептерде үш тілде оқытуды 7-сыныптан бастап сатылап енгізу туралы шешім қабылдады.

Үш тілде оқытатын мамандандырылған мектептерде жыл сайын оқу жылының қорытындысы бойынша жасалатын білім беру мониторингі балаларға көптілде білім берудің өзектілігі мен қажеттілігін растайды [1].

Қазіргі уақытта еліміздің басқа мемлекеттермен қарым-қатынасы артып отырған шақта үштілді еркін меңгерген, келешекте білімін түрлі саладағы қарым-қатынас жағдайында пайдалана алатын студентті университет қабырғасынан оқытып шығару – біздің қазіргі кездегі ең басты міндетіміз.

Қазақстан Республикасында білімді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында басты мақсаттардың бірі білім берудің мазмұнын жаңарту болып табылады.

Осы бағдарламаны жүзеге асыруға мүмкіндік беретін «үш тілді білім беруді дамытудың 2015-2020» жылдарға арналған жол картасы да жасалған.

Жоғары сыныптарда жаратылыстану пәндері, яғни информатика, химия, биология, физика және жаратылыстану ағылшын тілінде оқытылатын болады. Әрине үш тілде қатар оқыту жоғары оқу орындарында тікелей қатысты.

Аталмыш бағдарламаны жүзеге асыру үшін Техникалық жоғары оқу орындарында ағылшын тілінде білім беруге басымдылық беру қажеттілігі туындайды. Сол себепті Д.Серікбаев атындағы ШҚМТУ-де 2016 жылдың қыркүйек айында үш тілі білім беру бойынша жол картасы жасалды және осы оқу жылы-

нан бастапақпараттық жүйелер және компьютерлік үлгілеу кафедрасында «ақпаратты-коммуникациялық технологиялар» пәнінен ағылшын тілінде білім беру жүзеге асырылуда. Ал жол картасына сәйкес 2017-2018 оқу жылының қаңтар айынан бастап ағылшын тілінде білім алуға талпынатын студенттер үшін химиядан ағылшын тілінде сабақ жүргізу көзделген. Сондықтан химиядан ағылшын тілінде оқу-әдістемелік кешен дайындау, сабақта қандай технологияны қолдану деген сұрақтар туындайтындығы сөзсіз және бұл өзекті мәселе болып табылады.

Бұл мәселені шешуде CLIL (content and language integrated learning) технологиясын қолданудың маңыздылығы еліміздегі әр облыстарда ашылған Назарбаев Зияткерлік Мектептерінде дәлелденіп, өз жемісін беруде.

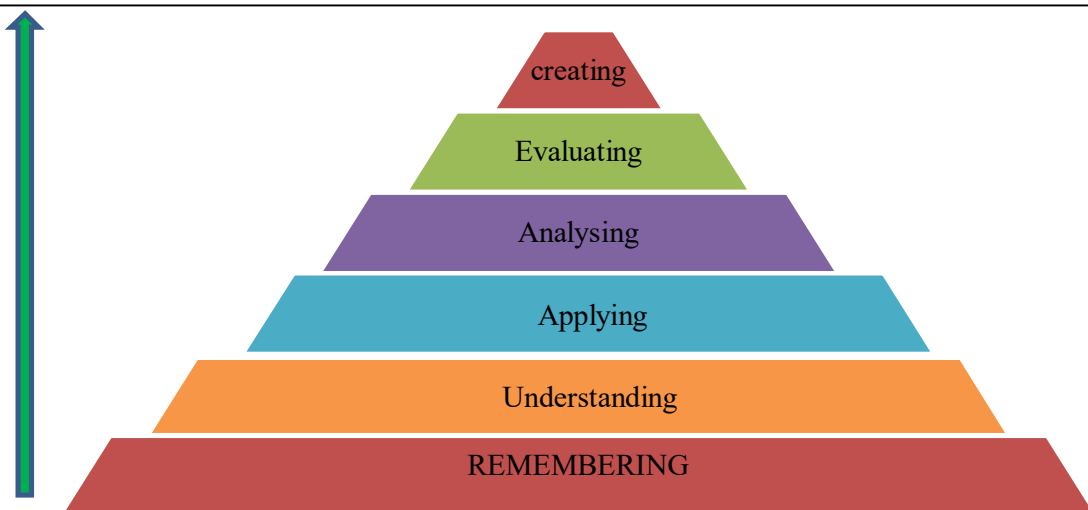
CLIL (Content and language integrated learning) - технологиясы негізінде АҚШ, Австралия, Канада, Нидерланд, Чех Республикасы сияқты елдерде ХХ ғасырдың соңынан бастап білім бере бастаған. Көптеген педагогикалық тәжірибелердің нәтижесі бойынша бұл технология білім беруде ұтымды әдістердің бірі екендігі дәлелденген. Яғни, аталған елдер халықтарының басым көпшілігі төрт тілде еркін сөйлейді. Бұл артықшылық халықтың заманауи технологияны меңгеруіне кең жол ашады, мықты адами капиталдың пайда болуы жан-жақты білімге байланысты екендігі даусыз.

CLIL (Content and Language Integrated Learning) – бұл дегеніміз шет тілін басқа оқу пәндерімен кіріктіріліп оқытуды көздейді. Ал біздің жағдайымызда шет тілі ағылшын тілі болып табылады.

Бұл тәсіл бір мезетте екі пәнді бірдей оқытуды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

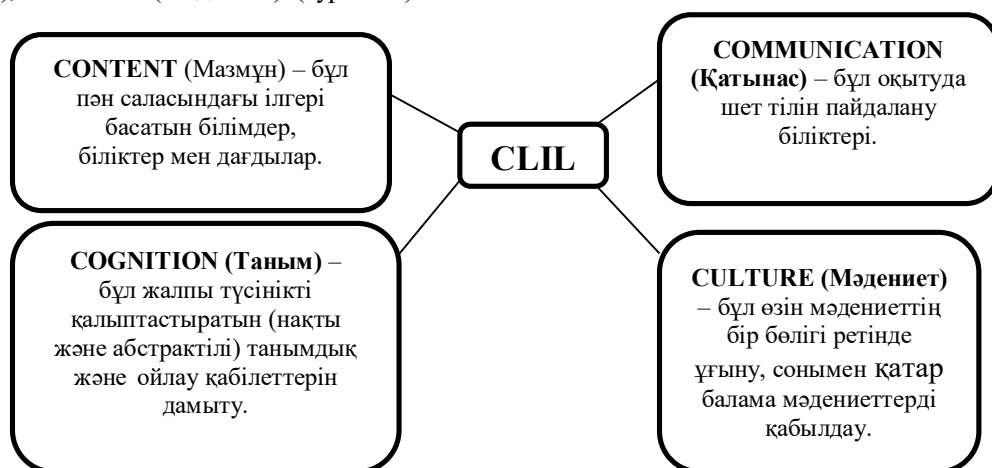
Пән мен тілді кіріктіріп оқыту жағдайында тілді білу пәннің мазмұнын зерделеудің құралы болып табылатынын есте сақтау керек. Бұл жағдайда зейін арнайы мәтіндердің мазмұнына, сонымен бірге пәнге қатысты терминдерге де аударылады.

CLIL технологиясы негізінде білім алушының бойында саты бойынша төмендегі дағдылар қалыптасады (сурет-1): есте сақтау (remembering), түсіну (understanding), қолдану (Applying), талдау (Analysing), бағалау (evaluating), жасау, яғни жаңалық ойлап табу (creating).

Сурет-1. Bloom's taxonomy

CLIL негізін төрт сөз құрайды: CONTENT (Мазмұн), COMMUNICATION (Қатынас), COGNITION (Таным), CULTURE (Мәдениет). (сурет – 2)

2-сурет. CLIL негізі

CLIL-дің негізгі қағидаларын анықтауда түрлі европалық елдерде мәдени және тілдік ортасын қамтитын, пәндік және білімділік міндеттерді шешуге бағытталған оның 4 негізгі қыры бөліп көрсетіледі. Осы 4 қырының әрбіреуі білім алушылардың жасына, әлеуметтік-лингвистикалық ортасы мен CLIL ену дәрежесіне қарай түрліше жүзеге асырылады.

Біздің жағдайымызда студенттер алдымен ағылшан тілінің деңгейін анықтайтын тесттен өтеді, егер баланың деңгейі қанағаттандырылмай болса, онда химия пәнінен ағылшын тілінде білім алуға мүмкіндігі болады.

CLIL технологиясы бойынша оқытудағы негізгі қағидалар болып табылатындар:

- CLIL ұғымы шегінде орналасқан қағидалар. Бұған пәнаралық байланыстар, сонымен қатар тілдік құзыреттілік, тек оқуға ғана емес, сонымен қатар жаңа білімдерді өмірде пайдалануға, сәйкесінше өмірлік мотивацияны арттыруға дайындық, табысқа беталыс жатады. Осының барлығын CLIL оқытуының артықшылықтарына жатқызуға болады;

- жоғарыда атап көрсетілген төрт компонент жүзеге асырылатын CLIL сабағы;

- одан өзге, әр сабақта тілдік дағдылардың барлық түрлері қолданылуы тиіс. CLIL технологиясы бойынша оқытудың мақсаттары:

1) оқытылатын пән арқылы шетел тілін зерделеу;

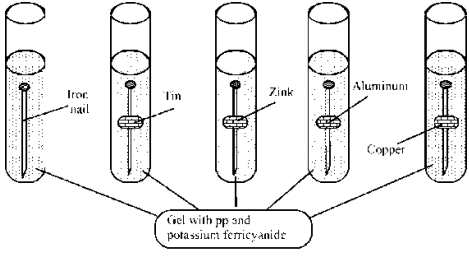
2) пәнді шетел тілі арқылы зерделеу [2].

Біз осы технологияға сүйеніп химия пәнінен техникалық бағыттағы мамандықтардың білім алушыларына арнап CLIL (content and language integrated learning) технологиясының принциптеріне сәйкес білім бағдарламасын қолдандық, осы мақалада бағдарламаға сәйкес «Металдар коррозиясы» тақырыбының жоспарын ұсынып отырмыз. (кесте-1)

Кесте-1. Металдар коррозиясы (corrosion of metalles)

Stages	Teacher activity	Students' activity
Org moment	Good morning dear students! Glad to see you!	Good morning teacher

1-кестенің жалғасы

Stages	Teacher activity	Students' activity
Warm-up Activity	Look at the pictures and tell me your opinion this picture. What is todays theme? Todays theme is: corrosion of metals	Students looked the pictures and try say the theme. Todays theme is corrosion of metals
Activity 2	Explains separation techniques playing the video	Students watched videos listen to the explanations and do the activity individually
Activity-3 writing-reading	Match the words to their translations: Repeat after me: Oxidation- тотығу Reduction- тотықсыздану Redox- тотықтырғыш Phenolphthalein- фенолфталеин Iron nail – темір шеге Aluminum sheet – алюминий пластинкасы Zinc sheet – мырш пластинкасы Tin sheet – қалайы пластинкасы Indicator – индикатор Mixture- қоспа	Oxidation тотығу Reduction тотықсыздану Redox тотықтырғыш Phenolphthalein фенолфталеин Iron nail темір шеге Aluminumsheet алюминий пластинкасы Zinc sheet мырш пластинкасы Tin sheet қалайы пластинкасы Indicator индикатор Mixture қоспа
Activity 4	Give the some sentences and make the laboratory Put the processes in the correct order. A. Seaweed gel making 1. Boil 80 mL of aquadest in beaker glass 250 mL. 2. Pour 0.5 g seaweed into aquadest and stir it until the gel dissolved. 3. Add 5 g of NaCl into the solution and stir continuously 4. Add 2 mL of phenolphthalein (pp) indicator and 1 mL of 0.1 M $K_3[Fe(CN)_6]$ solution. Stir until homogeny and stop the heating. Cool down the gel. The color of the mixture must be yellow, not green, blue or uncolored. B. Cleaning of iron nail 5. Submerge five iron nails into 15 mL of 2 M H_2SO_4 solution in the test tube for five	 <p>Figure 6.1 Experiment design</p>

	<p>minutes.</p> <p>6. Boil 50 mL of water in beaker glass 250 mL, clean the acid from the nail carefully (on step 5), rinse nails with water and then put the nails gently into boiling water. Move the nails into test tube with clean pliers.</p> <p>C. Working with cleaned nails</p> <p>7. Label test tubes 1 to 5. Place a cleaned nail into test tube 1. Attention: for test tube 2 - 5, nails must be precisely fit the hole of metals (see Figure 6.1)</p> <p>8. Make a hole on copper sheet, zinc, tin and aluminum sheet with a nail. Put a cleaned nail through those holes. Ensure, there is a good contact between the two metals (alternative way: wrap the nail with the sheet).</p> <p>9. Place those pairs of metals in the test tube 2 - 5. Pour gel indicator (that has made) gently into test tube 1 - 5. Attention: there must no bubble.</p> <p>10. Place the test tubes on a shelf tube. After a while, observe the color changing around gel. According to the observation, color the area around nail and metal sheet on Figure</p> <p>Note: If the color changing unobserved, move the test tubes to beaker glass and observe it next day.</p>	
--	--	--

Осы мақаламызда CLIL технологиясын «Химия» пәнінде қолдана отырып техникалық жоғары оқу орындарына кіріктіре оқытуды жүзеге асыру студенттерге тиімді әдіс деп санаймыз.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. «Дарын» Республикалық ғылыми зерттеу орталығы. «Үш тілде оқытуды енгізу»
2. Ағылшын тілін және жаратылыстану-математика бағытындағы пәндерді (информатика, физика, химия, биология, жаратылыстану) кіріктіріп оқыту. Оқу әдістемелік құрал. – Астана: Ыбырай Алтынсарин атындағы ҰБА, 2016. – 300 б.
3. Усманова М.Б. Жалпы химия: Техникалық жоғары оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған: оқу құралы. – Алматы: Комплекс, 2007. – 226 бет.

УДК 378
МРНТИ 14.35.01

Р.К. Анаятова¹, Ж.М. Джанпейсова²

*¹PhD докторант, Азаматтық авиация академиясы
Алматы қ., Қазақстан*

*²оқытушы, Азаматтық авиация академиясы
Алматы қ., Қазақстан*

**АВИАЦИЯЛЫҚ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА СТУДЕНТТЕРДІҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ
КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Аңдатпа

Бұл мақалада авиация саласында бәсекеге қабілетті мамандар даярлауда олардың бойында мәдениетаралық коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыру жолдары қарастырылады. Білім беру жүйесіндегі жаһандану үрдісі болашақ мамандар даярлауда жоғары оқу орындарының білім беру мақсаттарын айқындап, оны жаңғыртуды талап етіп отыр. Жолдаудағы жаһандық негізде уақыт талабына сай жас ұрпаққа жаңаша білім берудің жай-күйіне тоқталған Елбасы адами капитал сапасын жақсарту туралы төртінші басымдықта назар аударған. «Ең алдымен, білім беру жүйесінің рөлі өзгеруі тиіс. Біздің міндетіміз - білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет, - дей келе, жоғары білім беру жүйесі сапасына ерекше назар аударылады, жоғары оқу орындарының кадрлық құрамына, материалдық-техникалық жабдықталу деңгейіне, білім беру бағдарламаларына қатысты бақылау мен талап күшейтілуі қажет», - деп барлық білім беру орындарына үндеу салады.

Мақала авторлары заманауи әдістерге тоқтала отырып, оның студент бойында аталмыш құзіреттілікті дамытудағы рөлін айқындайды.

Ғылыми жұмыс барысында отандық және шетелдік авторлардың жұмыстарымен қатар, авиациялық ағылшын тілін оқытуға арналған нормативті құжаттар да пайдаланылған.

Түйін сөздер: Авиациялық ағылшын тілі, әдістеме, заманауи әдіс, құзіреттілік, мәдениетаралық коммуникативті құзіреттілік.

Аннотация

Р.К. Анаятова¹, Ж.М. Джанпейсова²

*¹PhD докторант, Академия гражданской авиации
Алматы, Казахстан*

*²преподаватель, Академия гражданской авиации
Алматы, Казахстан*

**ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ
СТУДЕНТОВ В ПРЕПОДАВАНИИ АВИАЦИОННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА**

В данной статье рассматривается пути формирования межкультурной коммуникативной компетенции студентов в преподавании авиационного английского языка, как неотъемлемого условия профессионального развития личности и успешной интеграции в мировую экономику. Современное общество заинтересовано в укреплении международного сотрудничества, как одного из условий формирования взаимопонимания и согласия в мире. В связи с этим возрастает роль изучения иностранных языков как в мире. К важным обстоятельствам, которые свидетельствуют в пользу востребованности иностранных языков, можно отнести такие, как изменения в экономической и политической сферах жизни, вхождение нашей страны в мировое образовательное и информационное пространство, межгосударственная интеграция в сфере образования.

Учитывая требования XXI века, авторы стараются определить цели и роль формирования межкультурной коммуникативной компетенции студентов.

В дополнение к работе отечественных и зарубежных авторов в ходе исследования были использованы нормативные документы по обучению авиационному английскому языку.

Ключевые слова: Авиационный английский язык, методология, современный подход, компетентность, межкультурная коммуникативная компетентность.

Abstract

R.K. Anayatova¹, Zh.M. Janpeisova²

*¹PhD doctoral student, Civil aviation academy,
Almaty, Kazakhstan*

*²teacher, Civil aviation academy,
Almaty, Kazakhstan*

**FORMATION OF STUDENTS' INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN
TEACHING AVIATION ENGLISH**

This article deals with the ways of forming students' intercultural communicative competence in the aviation English teaching as an inalienable condition for the professional development of personalities and successful integration into the world economy. The modern society is interested in strengthening international cooperation, as one of the conditions for the formation of mutual understanding and consensus in the world. Consequently, the role of English is growing. English is also essential to the field of education. In many countries, children are taught and encouraged to learn English as a second language. Even in countries where it is not an official language, we will find many syllabi in science and engineering are written in English. Because it is the dominant language in the sciences, most of the research and studies you find in any given scientific field will be written in it as well. At the university level, students in many countries study almost all their subjects in English in order to make the material more accessible to international students.

Considering the requirements of the 21st century, authors try to determine the goals and the role of the students' intercultural communicative competence.

In addition to the work of domestic and foreign authors in the course of research, standard documents of teaching aviation English were used.

Key words: Aviation English, methodology, modern approach, competence, intercultural communicative competence.

Кіріспе. Кәсіби ағылшын тілін арнайы мақсатта үйрету 1960 жылдары шетелде ғылыми бағыт ретінде қалыптасқан және қазіргі уақытта оның маңызы ерекше. Соңғы он жылдықта техникалық мамандарға қойылатын талаптар үнемі өсіп келеді. ЮНЕСКО-ның қолдауымен ХХІ ғасыр инженеріне қойылатын талаптар әзірленді. ЮНЕСКО деректері бойынша, қазіргі уақытта әлемдік ғылыми-техникалық әдебиеттің 45 пайызы ағылшын тілінде жарияланады. Қазіргі заманның талабы қоғамда бәсекеге қабілетті шетел тілін еркін меңгерген маман даярлау екені белгілі [1]. Сонымен қатар қазіргі таңда барлық елдер бір-бірімен тығыз интеграциялық байланысқа түсуде. Осыған орай Елбасы, Қазақстан Республикасының Президентінің «Қазақстан-2050 стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауында «**Азаматтық татулықпен ұлтаралық келісім – біздің басты құндылығымыз.** Көп ұлтты еліміздегі татулықпен келісім, мәдениеттер мен діндердің үндесуі **әлемдік эталон** ретінде танылған» делінген. Ал бұл келісім экономикалық дамуға алып келмек. Жаңа экономикалық саясат табыстылығының басты шарты **кадрлар** арқылы нығайтылуға тиіс екендігі көрсетілген [2]. Біздің басты мақсатымыз – осы кадрларды, яғни болашақ мамандарды даярлауда ақпараттық технологияларды қолдану арқылы мәдениетаралық коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыруға бағытталған.

Сондықтан, оқытудың басты мақсаты – мәдениетаралық кәсіби коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру және дамыту болып табылады. Мәдениетаралық коммуникативтік құзіреттілік термині бірнеше отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми жұмыстарына тиек болған. Отандық ғалымдардың бірегейі С.С. Құнанбаева өзеңбегінде «мәдениетаралық коммуникативті құзіреттілік» терминінің ауқымды мағынада қолданылатынын атап көрсетіп, «Мәдениетаралық қарым-қатынастың соңғы нәтижесі – мәдениетаралық қатысым субъектісін қалыптастыру» дейді [3]. Мәдениетаралық құзырлылықты қалыптастыру мақсатында шетелдің мәдениетін меңгеруде маңызды. Шетелдің мәдениетін оқып үйрену-тілді оқып үйренуден басталады. Білім алушы жаңа тілдік форманы үйрене келе, оның артында тұрған мәдениеттің, әлеуметтік бірліктің сол бір бөлігін тани бастайды. Шетел тілі арқылы білім алушы сол тілде сөйлейтін халықтың мәдениетін елестетіп, түсіне бастайды. Шетел мәдениетін үйрену үрдісі жекеден – тілдік бірліктерге, жалпыға, мәдениетті танумен түсінуге қарай жүреді [4].

Негізгі бөлім. Авиация саласы Қазақстанда өз дамуында жаңа серпін алған салалардың бірі. Азаматтық авиация саласында бәсекеге қабілетті бірнеше тілді еркін меңгерген маман даярлауда оқытушының алдына қойған мақсатына жету үшін оған бірнеше кәсіби талаптар қойылады және студенттердің бойында кәсіби құзіреттілікпен қатар мәдениетаралық коммуникативті құзіреттілікті, тілдік құзіреттілікті де дамытудың орны ерекше. Тілдік құзіреттілік – белгілі бір тілді және тілдік құралдарды тиімді қолдана білу. Тілдік құзіреттілік сөйлеу икемділігі, тыңдау, айту сияқты басқада төрт қосымша дағдыларды қамтиды:

- А) лексикалық (сөздер, тұрақты сөз тіркестері);
- Ә) грамматикалық (синтаксис және морфология);
- Б) семантикалық (сөздердің және сөз тіркестерінің семантикалық байланыстары);
- В) фонологиялық (дыбыстар, буын құрылымы, екіпін және ритм) [5].

Жоғарыдағы дағдыларды қалыптастыру үшін шетел тілін оқытудың негізгі принциптерін қарастыру қажет. Тілді оқу-ересек адамдардың еркімен жүзеге асырылатын аналитикалық үрдіс. Ол өз кезегінде жеңілден күрделіге қарай бағытталған іс-әрекеттерді қамтиды және басты мақсат тілді үйренуге бағытталады. Тілдік құзіреттіліктің кейбір элементтері, мысалы, сөздік қорды ұлғайту, грамматикалық ережелерді пайдалана алу қабілеттері дамиды.

Тыңдалым мен сөйлеу дағдылары тілдік құзіреттіліктің бір элементі ретінде ИКАО-ның кәсіби шкаласына қосылған.

ИКАО-ның шетел тілін үйренуде қойылатын талаптарының ең маңыздысы экипаж мүшелерінің белгілі тілдік деңгейді меңгеруі болып табылады. ИКАО стандарттарына сәйкес төмендегідей деңгейлер бар:

3 деңгей- операциялық деңгейден төмен	4 деңгей- операциялық деңгей	5 деңгей- озық деңгей	6 деңгей- кәсіби деңгей
Дыбысталуы, екпін және ритм ана тілінің ықпалымен өзгеріске ұшырайды.	Дыбысталуы, екпін және ритм ана тілінің ықпалымен сирек өзгеріске ұшырайды.	Дыбысталуы, екпін және ритм ана тілінің ықпалымен өте сирек өзгеріске ұшырайды.	Дыбысталуы, екпін және ритм ана тілінің ықпалымен өзгеріске мүлдем ұшырамайды.
Бұл деңгейде акцент дерліктей әсер етіп, халықаралық радио байланыста сөйлеу тілін жүргізуге қиындықтар тудырады.	Ағылшын тілінің аймақтық диалектісін, сондай-ақ халықаралық радио байланыста сөйлеу тілін жүргізуге рұқсат берілетін деңгей.	Ағылшын тілінің акценті немесе түрлі аймақтық диалектті түсініп, қарым-қатынас жасау деңгейі.	Тілді жетік меңгеріп, еркін байланыс жасай білу деңгейі. Өз ісінің маманы әрқашан нақты, түсінікті етіп өз ойын жеткізе алады.

Кесте 1 – ИКАО-ның ағылшын тілі деңгейлері [5,68 б.].

Азаматтық авиация саласында болашақ мамандарға қажетті тіл білімінің деңгейлерін меңгеру және мәдениетаралық қатысым құзіреттілігін қалыптастыру үшін кәсіби шетел тілін оқытуда тиімді әдістер мен тәсілдерді дұрыс таңдай білу қажет.

Кәсіби шетел тілін оқытудың мақсаты – оқытушының аудиторияда тікелей байланыс жасауға және конструктивті сөйлеу мүмкіншілігін тудыру болып табылады. Студенттер бір-бірімен қарым-қатынас жасағанда ғана олардың коммуникативті дағдылары қалыптасады. Жоғарыда айтылған дағдыларды қалыптастыруда және көптілді маман даярлауда ПТКО, яғни CLIL әдісінің рөлі ерекше.

Бүгінгі таңда үш тілді оқыту – жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіндік беретін қажеттілік. Үш тілде оқыту – заман талабы десек, оны жүзеге асыру – ұстаздардың міндеті. Үштілді білім беруді қамтамасыз ететін бірден-бір әдіс - CLIL әдісі. Терминді 1994 жылы Финляндияның Ювяскюль университетінің профессоры Дэвид Марш алғаш ғылымға енгізген. «CLIL пәндердің немесе пәндердің бөліктерін шет тілінде оқытып және шетел тілін меңгерген кезде екі жақты мақсатты көздейді».

CLIL өз мәнінде Content and Language Integrated Learning білдіреді – бұл дегеніміз шет тілдің басқа оқу пәндерімен кіріктіріліп оқытылуын көздейді.

CLIL негізін төрт С құрайды:

- CONTENT (Мазмұн) – бұл пән саласындағы ілгері басатын білімдер, біліктер мен дағдылар;
- COMMUNICATION (Қатынас) – бұл оқытуда шет тілін пайдалану біліктері;
- COGNITION (Таным) – бұл жалпы түсінікті қалыптастыратын (нақты және абстрактілі) танымдық және ойлау қабілеттерін дамыту;
- CULTURE (Мәдениет) – бұл өзін мәдениеттің бір бөлігі ретінде ұғыну, сонымен қатар балама мәдениеттерді қабылдау.

CLIL әдісінің негізгі мақсаты – оқытушының сөйлеуін азайтып, керісінше студенттердің бір-бірімен сөйлеу дағдысын қалыптастыру.

Шетел тілі сабақтарының өзіне тән ерекшеліктері бар. Қазіргі кезде басқа ұлт өкілдерімен тығыз қарым-қатынаста болу және олардың мәдениетіне араласу шетел тілін меңгерудің жаһандық мақсаты

болып саналады. Мәдениетаралық коммуникация қабілетін қалыптастыру арқылы бұл мақсатқа жетуге болады. Басқа тілді коммуникацияға оқыту арналған коммуникативтік сипаттағы тапсырмалар негізінде ұйымдастырылған оқыту, шет тілінің заманауи сабағының ерекше өзгешелігі болып табылады.

Басқа тілді коммуникация тілдік іс-әрекет теориясына негізделеді. Шетел тіліне коммуникативтік оқыту іс-әрекеттік сипатқа ие, себебі тілдесу «тілдік қызмет» арқылы жүзеге асырылады, ол өз кезегінде «өзара әлеуметтік қарым-қатынас» жағдайындағы адамның табысты іс-әрекетінің міндеттерін шешу үшін қажет. Басқа тілді коммуникацияда тілдесуге қатысушылар шет тілінің көмегімен бірлескен іс-әрекеттің міндеттерін шешеді.

Сол себепті де студенттердің өзара қарым-қатынастарының және ынтымақтастықтарының, сонымен қатар тілдің коммуникативтік шартын ұйымдастыруға арналған тілдік тапсырманың маңыздылығын атап өту қажет. Коммуникативтік оқыту студенттерді басқа мәдени кеңістікке «кіруге» бағыттайтын тілдік байланысқа іштей дайын болуды және қабілеттілікті қамтиды. Мұндай оқыту үшін ең алдымен сабақты өткізудің дәстүрлі емес формалары тән.

Оқытудың бинарлық моделі екі оқытушының өзара қарым-қатынас жасауын қарастырады. Аталмыш сабақтарды құрастыру барысында байланысты пәндер оқытушыларының ынтымақтасып жұмыс істеуі емес, тілдік пәннің және тілдік емес пәннің оқытушыларының бірігіп сабақ өткізуі негізгі қиындықты туғызады. Бинарлық сабақтың әдістемесі дәстүрлі сабақ тақырыптарының әдісінен ерекшеленеді, яғни кез келген тақырып бойынша екі оқытушы бір мезгілде сабақ өткізеді [6].

Қорытынды. Білім беру үрдісіндегі кіріктіру әдісі білім беру мазмұнының икемді болуының және түрленуінің бір факторы болып табылады. Кіріктірілген оқытуды ұйымдастыруда білім алушылардың жас ерекшеліктерін еске ала отырып, оларды тұлға ретінде дамытуға және олардың шығармашылық ойлауын қалыптастыруға негіз болатын түрлі білімнің байланысы арқылы әлемнің сан түрлі болмысын таныту мүмкіндігі пайда болатыны анық.

Қазіргі таңда CLIL пәндік-тілдік кіріктірілген оқыту әдісі білім беру әдістемесінің ең жемістісі болып саналатындығын уақыт көрсетіп отыр. Бұл әдіс екі пәнді, оның бірі-шетел тілін кіріктіре оқытуға мүмкіндік береді. Осы пәнге тән терминдерді, белгілі бір тілдік құрылымдарды оқып үйренеді, пәндік терминология арқылы студенттің сөздік қоры да байып, дамиды.

Пән мен тілді кіріктіре оқыту барысында ойлаудың жаңа деңгейі яғни кең ауқымды кіріктірілген ойлау қалыптасады. Мұндай ойлауда бір пән арқылы ғана қалыптасатын ойлаудың тар шеңберінен тысқары шығатын, пәнаралық байланыс аясын кеңейтетін, оқу материалдарын қайталаудан сақтайтын деңгейі пайда болады. Соның барысында студенттердің ойлау әрекеті белсендіріліп, алатын ақпараттың аясы кеңі түседі, сөйтіп, студенттің оқып, білім алсам деген қызығушылығыарта түседі. Кіріктіре оқыту білім беру үрдісіндегі студент мен оқытушының өзара дидактикалық қатынасында жаңа психологиялық жайлы қатынас қалыптасуына себепкер болды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Tom Hutchinson, Alan Water English for Specific Purposes. – Cambridge University Press, 2006. – P. 183.
2. ҚРПрезидентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы.
3. Құнанбаева С.С. Қазіргі шет тілдік білім берудің теориясы мен практикасы. – Алматы: 2010. – 324 б.
4. Беркімбаев Қ.М., Құдабаева П.А. Хабаршы. «Педагогика ғылымдары» сериясы. 2015 ж. – 4 б.
5. Руководство по внедрению требований ИКАО к владению языком.
6. <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=2ahUKewib77TjjM7aAhUE3iwKHTBrCJQQFjACegQIABA5&url=https%3A%2F%2Ficrow-pvl.gov.kz%2Floader%2Fload%2F398&usg=caйтты қаралған уақыт-22.04.2018>

МРНТИ 14.35.09

Б.А. Қиясова¹, Г.М.Әбжан²

*¹п.ғ.к., доцент Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан*

²магистр, аға оқытушы Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан

ДЕБАТ ТЕХНОЛОГИЯСЫ – СТУДЕНТТІҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Мақалада дебат технологиясы жаңашыл технология ретінде оқытудың әдістері, модулі ретінде қарастырылады. Бұл сапалы білім алуға көмегін тигізеді. Дебат әдісі – әртүрлі контекске орай сыни тұрғыдан ойлау немесе іскер ойын ретінде, объективті ақпаратты тиімді қолдану, дер кезінде оқу үдерісінде дәрістерде тақырыпты ашуда, дәйектерді тиімді пайдалануға мүмкіндік беретіндігімен анықталады.

Осы орайда студенттің интеллектісінің дамуына, проблемалар бойынша өз позициясын қорғауға, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге көмектесетін тиімді әдіс болып табылады. Зерттеулер барысында дебат технологиясының болашақ мамандардың практикалық, кәсіби іс-әрекеттерінде қолдануға болатын технология екендігін ескерген жөн.

Түйін сөздер: дебат, технология, мәдениетті сөйлеу, мәселе, дәлел, ақпарат.

Аннотация

Қиясова Б.А.¹, Әбжан Г.М.²

¹к.п.н., доцент, КазНПУ имени Абая,

г. Алматы, Казахстан

²старший преподаватель, магистр, КазНПУ имени Абая,

г. Алматы, Казахстан

ТЕХНОЛОГИЯ ДЕБАТЫ – КАК МЕТОД ПОВЫШЕНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТА

В статье рассматривается дебат – как технология обучения, инновационные технологии и в качестве модули. Это способствует получению качественного образования. Метод дебатов – как в различных деловых или игровых контексте критического мышления, эффективного использования объективной информации, в раскрытии темы на лекциях и в процессе обучения своевременно, что позволяет эффективно использовать факт. В этой связи развитие интеллекта студента, в защиту своей позиции по проблемам, которые помогут усовершенствовать навыки речи является эффективным методом. В ходе исследования будущих специалистов практических, профессиональных действиях, которые следует иметь в виду, что применение метода.

Ключевые слова: дебат, технология, культура речи, проблема, информация.

Abstract

B.A. Kiyassova¹, G.M. Abjan²

¹associate Professor of the Kazakh national pedagogical University named after Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan

²senior teacher of the Kazakh national pedagogical University named after Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan

TECHNOLOGY DEBATE - AS A METHOD OF INCREASING COGNITIVE ACTIVITY OF THE STUDENT

The debate as technology training, innovative technologies and methods in the article, is regarded as moduli. This helps to obtain a quality education.

Method debates – how in various business or gaming context critical thinking, effective use of objective information in the disclosure of themes in the lectures and in the learning process in a timely manner, that allows to use directly the fact. In this regard, the development of the intellect of the student, in defense of his positions on the issues that will help to improve speaking skills is an effective method. The study of future specialists practical, professional action that should be borne in mind that the application of the method.

Key words: debate, technology, culture of speech, problem, proof, information.

Бүгінгі таңда дебат/пікірсайыс жаңашыл педагогикалық технология ретінде оқыту мен тәрбиелеудің түрлері мен әдістері, оқыту моделі сипатында ғылыми зерттеулер мен әдістемелік құралдарда қаралып жүр [1]. Сондықтан дебат оқыту мен тәрбиелеу әдісі ретінде анағұрлым кең дидактикалық санатқа, яғни, педагогикалық технология ретінде танылуда.

Студенттердің құзіреттілігін арттыру, жүйелі білім, сапалы тәлім-тәрбие алуына, мәдени - рухани жағынан өсіп жетілуіне дебат ойындарының маңызы аса зор. «Дебат» (Debate) немесе пікірталас әртүрлі контекске орай сыни тұрғыдан ойлау немесе іскер ойын ретінде ұғынылады. Пікірсайыс – дидактикалық ізденістің маңызды саласы. Дебат бағдарламасы тындармандарды пікірталас үрдісіне тарту арқылы интеллекттің даму технологиясын ұсынады. Пікірталасқа түсушілердің мақсаты, әдетте, даулы проблемалар бойынша қандай да бір позицияны қорғап, өзге позицияны теріске шығаруды көздейді. К.Поппердің «Дебат бағдарламасы», - жаңа оқыту технологиясы. Ол мына қарым-қатынасқа негізделеді: мұғалім – оқушы бағыты және өте қажеттісі оқушы – оқушы. Бұл оқу әдісінде әр оқушының іс-әрекеті, білімі топтың басқа мүшелеріне біліміне тығыз байланысты. Оқытудың бұл түрі шығармашылық ойды, оқушы мен ұстаз арасындағы қарым – қатынасты қалыптастырады [2].

Жастар пікірсайысының арнайы құрылымы, ережесі бар, тақырып аясы мен уақыты шектеулі. Сабақтарда пікірсайыс әдістемесін түрлендіре пайдалану студенттерді ізденуге, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

- өзіндік ой-пікірін жүйелі, дәйекті айта білуге, мәдениетті сөйлеуге баулиды;
- шығармашылық қабілеті шыңдалады, шұғыл шешім қабылдай білуге үйренеді, кітапханамен байланысы нығаяды;
- оқушылар сөйлеу мәдениетіне қойылатын талаптарға мән бере отырып, шешен сөйлеуге, шешендік өнерді үйренуге машықтанады.

Дебат ойындарында кейсті дұрыс құру өзіндік рөл атқарады. Керекті кейсті құрарда нақты кезеңдерді есте ұстауы шарт. Бұл жерде топтың ұстанатын көзқарасы басты назарда болады. Топ көзқарасы – қарарды зерттеу кезінде пайда болған білімнің, дәлелдердің, ақпараттардың жиынтығы. Сонымен жақтау кейсін құрудың бес кезеңі:

1. Ой жүгірту арқылы алғашқы дәйектерді анықтау.
2. Негізгі пікірлерді қолдайтын дәлел іздеу.
3. Дұрыс түсіну үшін алғашқы дәйектерді жетілдіру.
4. Кейс жазу.

Жақтау тобы жоспарын таныстыруы және қорғауы керек, сол жобадан шыққан пайдалы нәтижені анықтауы керек. Даттау тобы жақтау тобы ұсынған жобаға даттау жасайды, яғни жоспарынан келетін шығын мен зиянның салдарын көрсету керек. Ал пікірсайыстағы даттау тобының өте жақсы терістеуі жақтау тобының логикасы мен құрылымына сәйкес құрылады.

Жақтаушы

Даттаушы

1-спикер (6-минут). Тобын таныстыру. Өз кейсін ұсыну. Д-2 сұрақ қою.

2-спикер (5-минут). Д-1 ойынына қарсы пікір білдіру. Ж-1 ойын өрбіту. Өзінің позициясын жақтап шығу.

1-спикер (6-минут). Тобын таныстыру. Қарсы пікір білдіру. Өз жобасын ұсыну. Ж-2 сұрақ қою

2-спикер (5-минут). Ж-2 тойтарыс беру. Ж-2 ойын жоққа шығару. Даттау жасау

3-спикер (5-минут). Өз тобының жетістігіне, даттау тобының қателігіне сараптама-анализ жасау.

4 спикерге өзіндік баға беру. Ойынның негізгі сәтін атап өту. Д-1 сұрақ қою.

3-спикер (5-минут). Барлық ойыншыларды салыстыра отырып талдау. Ойынның қызықты сәттерін атап өту. Сараптама-анализ. Ж-1 сұрақ қою.

Карл-Поппер форматы бойынша дебат түрлерін де қолдануға болады: Американдық парламенттік форматында спикерлер саны бойынша өзгерістер бар: 1 палатада (яғни топта) – 3 спикер (адам). Әрбір спикер бір рет сөз сөйлеу құқы бар. Сонымен қатар сұрақ-жауап кезеңіне және дайындық кезеңіне бөлек уақыт беріледі. Негізгі идея – ол үкімет тобы белгілі бір анықталған проблеманы шешу керек. Ал оппозиция тобы оған қарсы тұрып, ол шешу жолдарын жоққа шығару керек. Қайсы топ өз жұмысын жақсы орындайды, сол топ жеңіске жетеді.

Формат (ереже):

Енді формат бойынша ойын келесідей құрылады:

1. Қарар (тақырып)

2. Қарар өзектілігі

3. Диффиниция (кілттік сөздерге анықтама) – сіздің сөзіңізде бір терминдер болып қалуы мүмкін, сондықтан барлық отырған адамдар сізді дұрыс түсіну үшін анықтама беріледі, мысалы: жастар – 14-29 жас аралығындағы ҚР азаматтары және т.б.

4. Status quo – аудармасы – қалыптасқан жағдай. Тақырыпты ашу үшін қалыптасқан жағдайды айтуыңыз керек, бұл көбінесе статистикалық мәліметтер болуы керек және осы жерден мәселе (проблема) шығуы керек. Бұған 2 минуттан кем емес уақыт жұмсау керек. Мысалы: ҚР 149 жоғары оқу орындары бар, онда 600 000 студент оқиды, оның ішінде сабақты «3-ке» оқитындар саны 350 000 студент. Міне, мәселе шыға келді: Студенттердің жартысынан көбісі сабақты нашар оқиды.

Айта кету керек, кейбір турнирлерде **Қайнар көздері** дейтінді сұрайды. Сіз тақырып бойынша дайындалғанда ақпаратты қайдан алған туралы дәлел көрсетесіздер. Бұл көшірме қағаздарды (газеттен ксерокс) айтып кету керек, мысалы: Егемен Қазақстан №7 басылым

5. Мәселе. Жоғарыда айтылғандай мәселе қарастырылады.

6. Келесі мәселенің шығу себептері. Олар бірнеше болуы мүмкін. Әдетте 4-5-тен аспайды. Бастысы – сіздің шешу жолыңыздан кейін бұл себептер болмау керек. Мысалы себептер: 1. Студенттердің уақыты жоқ; 2. Студенттер ақылы оқып жатыр. 3. Мұғалімдер сапалы білім бермей жатыр және т.б.

7. Шешу жолдары. Бұнда негізгі 4 сұраққа жауап беру керек: Қалай? Кім? Қанша? Қашан? Мәселені шешу үшін осы сұрақтарға жауап берсеңіздер жеткілікті.

8. Нәтиже. Басты нәтижені айтуды ұмытпау керек. Нәтижеде мәселе және оның шығу себептері жойылу керек.

Енді әрбір спикердің жұмысын және уақытын кесте арқылы қысқаша көрсетейік:

Ү – Үкімет; О – Оппозиция.

Спикер	Уақыт	Міндеті
Ү-1	6 минут	Топты таныстырады, кейстің презентациясын жасайды (жоғарыда айтылғандардың барлығын айтып үлгеру керек)
О-3 Ү-1-сіне сұрақ қояды	3 минут	Сұрақ қояды, ол уақытты толық пайдаланбау құқы бар.
О-1	6 минут	Өз тобын таныстырады, үкіметтің барлық айтылған сөзіне қарсылық айтып, кейсті қолдамауға тырысады.
Ү-3 О-1-сіне сұрақ қояды	3 минут	Сұрақтар қойып өтеді.
Ү-2	5 минут	Үкіметтің 2 спикері қолдамаған пікірді қалпына келтіреді және ары қарай дамыта алады.
О-1 Ү-2-сіне сұрақ қояды	3 минут	Сұрақтар қойылады.
О-2	5 минут	Қалпына келтірілген кейсті қайтадан қолдамауға тырысады.
Ү-1 О-2-сіне сұрақ қояды	3 минут	Сұрақтар қойылады.
Ү-3	5 минут	3-ші спикер жаңа ақпарат (аргумент) қоспай, тек қана ойынға сараптама жасайды.
О-3	5 минут	3-ші спикер жаңа ақпарат (аргумент) қоспай, тек қана ойынға сараптама жасайды.

3 қарсылық түрі бар:

1. Жеке басқа қол сұғушылық – бұл сіздің жеке басыңызды қорласа, қарсылық жасауыңыз керек (мысалы: сен саңыраусың және т.б.)

2. Жаңа аргумент – сараптамада жаңа аргумент енгізілсе, сіз тұрып қарсылық білдіруіңіз керек.

3. Уақыт лимиті – уақыт аяқталған кез, ал қарсыласыңыз әлі сөйлеп жатыр, сонда сіз тұрып қарсылық білдіруіңіз керек. Ең бастысы, бұл қарсылықтардың барлығын тек өзіңіз ғана жасауыңыз керек, егер тұрып қарсылық білдірмесеңіз, онда қарсылық қабылданбайды.

Дебат ойындарында студенттердің ой ұшқырлығы қарама-қарсы сұрақ сәтінде анық байқалады. Білімді, көп ізденетін студенттердің өзіндік ой-өрісі ойын барысында көрінеді. Жалпы студенттердің бойына ұлттық үрдісті сіңдіруде, оларды озық қоғамға сай етіп тәрбиелеуде дебат технологиясының берер пайдасы мол.

Пікірсайыс қарама-қайшы көзқарастың қақтығысын қамтамасыз ететін қатаң ережелер бойынша жүргізіледі. Мұнда тақырыбы бар 3 адамнан 2 топ қатысады. Әуелі қатысушыларға жеребе бойынша немесе келісім бойынша ұстанымдар белгіленеді: растау немесе теріске шығару. Бір топ берілген тақырыпты қорғап, дәлелдеуі тиіс, яғни оны жақтаушы топ деп атайды. Ал, екінші топ жақтаушыларға қарсы шығып, олардың пікіріне кереғар тұжырым айтуы тиіс. Сонан соң пікірсайыс белгіленген регламент бойынша өтеді. Ең негізгісі – әр топ өздері тақырыпқа сай критерийін құрып, оны қорғайды. Тек сөзбен емес, түрлі дәлел-фактілер келтіре отырып, оларды қай әдебиет, қай ақпараттық құралдан алғаны айтылуы тиіс. Әр топтың спикерлері бейтарап төрешінің өздерінің көзқарасының мейлінше дұрыс екендігін сөндіруге тырысады. Бұл жерде олар тек сөз сөйлеп қана қоймай, басқа жақтың дәлелдерін таластырып, өз ұстанымдарын қарсыластар көзқарасымен салыстырады. Раунд барысында сөз сөйлеген спикерлерге қарама-қарсы сұрақ-жауап өткізіледі. Қарама-қарсы сұрақ қарсыластар дәйектеріне анықтық енгізу, олардың пікірлеріндегі олқылықты анықтау мақсатында қойылады. Пікірсайыс кезеңі ойынды талдау және төрелік шешім қабылдау, яғни жеңімпаз топты анықтаумен аяқталады. Ауқымы кең тақырыптарды ала отырып дебат жүргізуге болады. Бұл студенттің өз бетінше ізденуіне, өз бетінше өз пікірін қалыптастыра алуына жәрдем етеді.

Дебат әдісін әр сабақ сайын болмаса да жиі қолданған жөн. Бірақ, үнемі көрініп жүретін белсенді студенттермен шектеліп қалмау керек. Яғни, студенттер түгел қатысқаны жөн. Дебат білімділікті, шешендікті, тіл байлығын, тапқырлықты қажет ететін әдіс болғандықтан, білім деңгейі төмен студенттерді пікірсайысқа түсіру олардың өз-өздеріне сенімділікті арттыруға әдісті тез игеруіне көмектеседі.

Қазіргі таңда жастардың көбісі өз тілінде емес, өзге тілдерде шорқақтап жатады. Өз тілінде жетік білмей, өзге тілдерде сөйлеу, әрине, туған тілімізге, өз тіліне келтірілген зиян. Жас мамандарды тәрбиелеуде тілімізді, жастардың тілін байыту, жүйелі сөйлеуге, өз көзқарасын ашық айтуға, білімін жетілдіруге, қоғамда болып жатқан мәселелерге сын көзбен қарауға үлкен септігін тигізетін осындай әдіс-тәсілдерді әрдайым қолданып отырса, құба-құп болар еді.

Елбасының сөзімен айтқанда «Жастар өмірге шынайы көзбен қарап, өз тағдырларына өздері иелік ете алатын азаматтар болуы үшін оларға үлгі ұсынуымыз керек» [3].

Дебат сабақтары мен сайыстары арқылы студенттердің азаматтық қасиеттері мен ұстанымдары қалыптасады. Студентті субъект ретінде оқыту – танымдық ізденіс қызметіне өзі белсенді қосылады. Педагог пен студенттің интерактивті әдіс барысында бірлескен қызметі жүзеге асырылады. Жаңа білімді табу, өңдеу барысында педагог пен студент пен студент арасында диалогтық қатынас дамиды [4].

Сондықтан, дебат технологиясы білім беру жүйесінің басты міндетін – жан-жақты дамыған, өз еркімен, өз бетінше өмірге бейімделе алатын білімді, білікті, жоғары, мәдениетті, еркін, интеллектуалды жеке тұлғаны қалыптастыруға үлес қоса алатын технология болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Дүйсенова Н. Дебат арқылы оқушы құзыреттілігін дамыту //Білім көкжиегі. Выпуск № №14(309)
2. Дебат технологиясы – саналы білім мен саналы тәрбие құралы. <http://kzbydocs.com/docs/502/index-25209-1.html>.
3. Болашаққа бағдар – рухани жаңғыру. [zhanhgyruhttps://egemen.kz/article/nursultan-nazarbaev-bolashaqqa-baghdar-rukhani-zhanhgyru](https://egemen.kz/article/nursultan-nazarbaev-bolashaqqa-baghdar-rukhani-zhanhgyru)
4. Жолдыбаева А.Н. Дебат бағдарламасы арқылы оқушыларды тарих сабақтарында бәсекелестікке тәрбиелеу.

ӘОЖ: 745:780.6
МРНТИ 14.07.07

Т.Ж. Файзов¹, Р.Х. Кананьянова²

¹«6М010700» мамандығының 2 курс магистранты, Абай атындағы Қазақ ҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

²п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт Институтының профессоры,
Алматы қ., Қазақстан.

СТУДЕНТТЕРГЕ МУЗЫКАЛЫҚ АСПАП ЖАСАП ҮЙРЕТУДЕГІ КӨРКЕМДІК ІС-ӘРЕКЕТ

Аңдатпа

Қазіргі заман талабына сай студенттеріміздің ойлары еркін, жоғары талғамды болуы өнер, мәдениетпен тығыз байланысты. Осыған байланысты бұл мақалада қазақ халқының мәдениетінің ажырамас бір бөлігі колөнер жайлы, оның ішінде музыкалық аспап жасаудың көркемдік іс-әрекеті туралы жазылған. Қазақ халқының ұлттық ерекшелігі мен ұлттық табиғатына негізделген музыкалық аспаптары ұлт руханиятының тарихи бедерін жаңа қырынан ашып, мәдениетімізді күллі әлемге паш етудің бірден-бір жолы. Мақалада музыкалық аспап жасаудың негізгі талаптары мен студенттерге үйретудегі көркем-іс әрекет құрылымы жайлы жазылған. Көркемдік іс-әрекет құрылымын отандық ғалымдар еңбектеріне талдау жасап отырып, ұсынған.

Түйін сөздер: колөнер, бейнелеу өнері, көркемдік іс-әрекет, көркем білім беру жүйесі, біліктілік, кәсіби, шеберлік, көркем талғам.

Аннотация

Файзов Т.Ж.¹, Кананьянова Р.Х.²

¹магистрант 2 курса по специальности «6М010700»

Казахского Национального Педагогического университета имени Абая

г. Алматы, Казахстан

²к.п.н., ассоц. профессор Института Искусств, культуры и спорта при КазНПУ имени Абая,

г. Алматы, Казахстан

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ В ИЗГОТОВЛЕНИЕ МУЗЫКАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ

По критериям сегодняшнего дня, процесс развития в наших студентах высокого вкуса и свободного мышления, тесно связано с культурой и искусством. В связи с этим в данной статье рассматривается неотъемлемая часть казахской культуры тема ремесел, а именно о художественной деятельности в изготовлении музыкальных инструментов. Музыкальные инструменты рассчитанные на особенности казахской наций и на национальный колорит, это один из путей в котором мы можем показать миру историю национальной духовности с новых аспектов. В статье рассматриваются основные принципы в изготовлений музыкальных инструментов и структура художественной деятельности в обучении студентов.

Ключевые слова: Ремесла, художественная деятельность, система художественного образования, квалификация, профессионал, мастерство, художественный вкус.

Abstract

T.Zh. Faizov¹, R.H. Kananyanova²

¹master of 2 course of speciality 6M010700, Kazakh National Pedagogical University

Almaty, Kazakhstan

²d.p.s., professor Kananyanova R. H.², of the Institute of Arts, culture and sports at Abai KazNPU,

Almaty, Kazakhstan

ARTISTIC ACTIVITY IN STUDENT TRAINING TO MANUFACTURE OF MUSICAL INSTRUMENTS

According to the criteria of today, the development process in our students of high taste and free thinking is closely related to culture and art. In this regard, this article considers an integral part of Kazakh culture the theme of crafts, namely, the artistic activity in the production of musical instruments. Musical instruments designed for

the characteristics of the Kazakh nation and the national color, this is one of the ways in which we can show the world the history of national spirituality from new aspects. The article examines the main principles in the manufacture of musical instruments and the structure of artistic activity in the teaching of students.

Key words: Crafts, artistic activity, artistic lining system, qualification, professional, craftsmanship, artistic taste.

Болашақ мамандарға ұлттық тәрбие мен білім берудің негізгі бағыт-бағдары еліміздің Президенті Н.Назарбаевтың "Қазақстан–2030" халыққа Жолдауында «Толық өркениеті ел болу үшін өз мәдениетімізді, өз тарихымызды бойымызға сіңіріп, содан кейін өзге дүниені игеруге ұмтылғанымыз жөн" деп айқын жазылған. Жас мамандарды ұлттық игіліктер мен адамзаттық құндылықтардың, рухани мәдени мұралардың сабақтастығын сақтай отырып, ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге шығаруға қабілетті тұлға тәрбиелеуге жан-жақты даярлау қажет. Бұл орайда болашақ мамандардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру, туған халқына құрмет, сүйіспеншілік, мақтаныш сезімдерін ұялату, ұлттық рухын дамыту, мәдениетін, өнерін, салт-дәстүрін, тарихи мұраларды қастерлеуге, игеруге тәрбиелеу, білім мен біліктерін шыңдау - басты міндет» - деп көрсеткен.[1]

Қолөнері рухани мәдениетпен тығыз байланысты. Қазақтың салт-дәстүрлері, наным-сенімдері, тыйымдары, ырымдары рухани мәдениетімізді бейнелейтін болса, олардың күнделікті тұрмыста қолөнер бұйымдарына, материалдық мәдениетке қатысты тұстары аз емес. Наным-сенімдер, тыйымдар және «салт-дәстүрлер жай қолданбалы нәрсе емес, я науқандық, мерекелік көрнекі құрал емес. Ол – ұлтты рухтандырып, оның ішкі, сыртқы келбетін өрнектеп көрсетіп тұратын сипаттарының бірі. Ал осындай рухани дүниесі, сонымен сабақтас қалыптасқан материалдық өндіріс пен тұрмыс күйі әркімнің жеке басының жағдайына байланысты, тұрмыстық, дүниетанымдық жағдайына байланысты қалыптасқан жалпыхалықтық құбылыс [2].

Қазақ қолөнерінің ішіндегі үлкен бір бөлімі қазақтың ұлттық музыкалық аспаптарын жасау. Аспап жасауды студенттерге үйрету үлкен еңбекті талап етеді, тек үйретуші емес үйренуші жағынан да. Алдымен аспап жасауды бастамас бұрын студент жасағалы жүрген аспабымен толығымен таныс болуы керек. Яғни оның тарихымен, жасалу технологияларымен, аспап жасаумен кәсіби түрде айналысып жүрген шеберлермен, олардың дайын жұмыстарымен, зерттеулерімен, жақсы таныс болуы керек. Жаңадан үйренуші студент ең бірінші құрал саймандармен танысып, олармен жұмыс жасап үйрену керек. Құрал саймандармен жұмыс істеп үйрену барысында ол ағашпен де жұмыс істеп үйрене бастайды. Жаңадан үйренуші бірден жоғары сападағы аспап жасай алмайды, сол үшін де оған бірінші кезекте сувенир ретінде заттар жасап қолын үйрету керек, және бірінші жасаған затынан бастап одан ұқыптылықты талап ету керек, бұл үйренушінің болашақта шеберлік шыңына жетуіне үлкен көмек болады. Үйрене жүріп студенттің көркемдік талғамы қалыптаса бастайды. Өнер адамды әдемілікке, жоғары талғамға үйретеді.

Көркем талғам, әдемілікке ұмтылу, ұқыптылық барлығы көркем іс-әрекет құрамына кіреді. Ұстаздың міндеті студент қызығушылығын ояту. Біздің салада көркемдік талғамын қалыптастыру. Әр адам қоршаған әлемді өзінше қабылдайды, соған қарай әр түрлі пікірлер бар. Өз пікірі бар адам ғана батыл қадам жасап, жаңалық ашуға, болмаса өзгеріс енгізуге қабілетті. Көркем талғамы қалыптасқан студент өз қиялынан, өз бойына ғана тән қабылдауына қарай өзгелерден ерекше өнер туындысын өмірге әкеледі.

Көркемдік талғам – адамның өнер туындысын саналы түрде қабылдау және бағалау қасиеті. Жеке адамның көркемдік талғамы тікелей өнердің әсерімен қалыптасады. Дегенмен көркемдік талғамды тек адамның тікелей байланысы деп санау қателік болар еді. Көркем талғамның қалыптасуы адамның өзіне ғана тән ерекшеліктеріне сай, өнер туындыларын қабылдауына және бағалауына қарай қалыптасады.

Көркемдік іс-әрекет – өнер туындысының дүниеге келіп және қабылданатын іс-әрекет түрі. Көркем іс-әрекет ішіне адам баласының көптеген әрекеттері кіреді (танымдық, бағалау, коммуникативтік, ойын және т.б.). Бұлар көркемдік іс-әрекетке эстетикалық аспектілері бар болғандықтан кіреді.

Қазіргі заманның талабы әр адам өз мамандығын кәсіби жоғары түрде игеруі болып табылады. Жоғары оқу орындары қазіргі кезде тек кәсіби шеберлікке емес, педагогикалық қызметке дайындайды.

ҚР жоғары педагогикалық білім тұжырымдамасында: «Болашақ маман тек өз пәнін жетік меңгеріп қана қоймай педагогикалық процеске қатысушының әрқайсының орнын көре біліп, оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастыра білуі, оның нәтижелеріне көз жеткізіп, ауытқушылықтарын реттей білуі тиіс. Мұндай нәтижеге жету үшін жоғары оқу орындарындағы мұғалім даярлау сатылы түрде жеке тұлға ретінде қалыптастыру мақсатында жүргізілуі керек» деп атап көрсетілген [3].

Қазақстан Республикасының «Жоғары білім беру туралы» заңының 9 бабында «Жоғары оқу орны мамандар даярлауда білімді, ғылым мен білімді ұштастыру, оқытудың белсенді әдістері, жаңа ақпараттық технологиялар кешенін қолдана отырып даярлау негізінде студенттердің шығармашылық және практикалық қабілеттерін де дамыту, қалыптастыру және дамыту үшін мүмкіндіктер туғызу арқылы жүзеге асырылады», - делінген [4].

Бұл жерде “кәсіби”, “шеберлік” деген ұғымдарға анықтама беріп кетсек. “Кәсіби” деп белгілі бір мамандық, кәсіп аумағында жүрген мамандарды айтамыз.

“Шеберлік” деген ұғымның мәнін ашып көретін болсақ, ол – кәсіби немесе әуесқойлық білімдердің қандай да болсын түрінде істі терең танушылықпен, дамыған іскерлікпен үйлестіріп тиімді әрекеттерді жүзеге асырушылық жұмысқа, іс-әрекетке байланысты: белгілі бір көзқарас бойынша жұмыс пен қойылатын талап сапалары; іс-әрекеттің еркіндік деңгейі, жұмыс қалай іске асып жатыр екенін бақылау; оны зерттеуге жұмсалатын уақыт; тәжірибе мен білім деңгейі; адамға қатысты: білім барысында және тәжірибе іс-әрекетінде ашылатын адамның қабілеттілігі; әлеуметтік құрылыс: әдеттер мен тәжірибе, кәсіподақтар келіссөзі, енбекті Реттеуге байланысты енбектің немесе жұмыс бастылықтың кейбір түрлеріне басылатын таңба. Мұның бәрі ақы мен статусын жіктелген нормаларын шақырады. Әдетте істің ресми біліктілігінде бейнеленеді: «білікті», «жартылай білікті», «төмен білікті»; кең әлеуметтік мағынада: әлеуметтік факторлардың ең жалпы қабілеттіліктері мен күздіреттілігі, яғни әлеуметтік өмірге араласу арқашан «білікті орындау» болып табылады [5].

Бүгінде музыкалық аспап жасау мамандығы артта қалып отырған мамандықтардың бірі.

Аспап жасаушы кәсіби маман аспаптың толық жасалуын, теңшеуін, тапсырыс берушінің талабына сай пернелі, тілшелі, үрмелі, ұрмалы, шертпелі, ыспалы аспаптардың реттелуін білу керек. Жеке сондай-ақ оркестр, шағын ансамбльдер үшін музыкалық аспаптардың дұрыс құрылымын тауып беруді меңгерген болуы қажет. Музыкалық аспапқа ойналуы мен акустикалық қасиеттерін жоғары дәрежеде бере алатын ағаш, металл, картон, тері, лак және де басқада жоғары сапалы материалдарды таңдай алуы керек.

Бүкіл музыкалық аспаптардың құрылымын, аспап бөлшектерінің аспаптың акустикалық қасиеттеріне әсерін, музыкалық аспаптардың бөлшектерін дайындаудың технологиясын, металл өңдеу технологиясын, әр түрлі ағаш түрлерін, пластмасса, целлулоид және тағы басқа материалдарды өңдей білуі керек, ағаштың физика-механикалық қасиеттерімен кем тұстарын, эскиз дайындаумен сызбаны оқу, ағаш өңдеумен металл кесетін станоктардың құрылымымен жұмыс істеуді, ағашты қолмен өңдеуді, музыкалық сауаттылықты, геометрияны, құрал саймандарды қайрауды, өлшеуіш құралдармен жұмыс істеуді, кәсіби музыканттардың аспапқа қатысты талаптарын білуі керек.

Музыкалық аспап жасаушы шеберлердің көбісінде музыкалық сауаттылық жоқ және көбісі оқу орындарынан білім алып емес атадан балаға беріліп келе жатқан дәстүрмен осы мамандықты үйренген.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н. "Қазақстан–2030: барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі. қауіпсіздігі және ал-ауқатының артуы". – Алматы, 2001.
2. Манкеева Ж. Қазақ тілінің заттық мәдениет лексикасы. Филол.ғыл.док. ... дисс. авторефераты. – Алматы, 1997. – 53 б.
3. Қазақстан Республикасында Білім беруді дамытудың 2011-2020 жж. мемлекеттік бағдарламасы.
4. Қазақстан Республикасының Білім Заңы «Жоғары білім беру туралы» заңының 2010 жылғы 6 қаңтардағы Заңының 9-бабы
5. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын. – Павлодар: "ЭКО" 2006. – 482 б.

УДК 373
МРНТИ 14.35.09

С.Н. Идрисов¹, А.Д. Майлыбаева², Д.А. Сисенова³

¹педагогика ғылымдарының кандидаты,

²физ.-мат. ғылымдарының кандидаты,

³6М060200 – «Информатика» мамандығының 2 курс магистранты,
Х.Досмұхамедов атындағы АМУ, Атырау қ., Қазақстан

КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ КЕҢІСТІК НЕГІЗІНДЕ КАФЕДРАНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКА ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Берілген мақалада кафедраның практика жұмыстарын жүргізуге арналған ақпараттық-коммуникациялық кеңістікті құру жолы қарастырылған. Веб-порталға толық сипаттама беріліп, оның құрылымы сұлба ретінде көрсетілген. Жобаны жүзеге асыруға Wordpress контентті басқару жүйесі таңдалынған. Қолданушылармен оқу орны туралы ақпаратты қамтитын деректер қорының мысалы кестелер түрінде келтірілген.

Түйін сөздер: порталдың құрылымы, Wordpress контентті басқару жүйесі, деректер қоры.

Аннотация

С.Н. Идрисов¹, А.Д. Майлыбаева², Д.А. Сисенова³

¹кандидат педагогических наук

²кандидат физ.-мат.наук

³магистрант 2 курса специальности 6М060200–«Информатика»

АГУ им. Х.Досмұхамедова, г. Атырау, Казахстан

ОРГАНИЗАЦИЯ РАБОТ ПО ПРАКТИКЕ КАФЕДРЫ НА ОСНОВЕ КОММУНИКАТИВНОГО ПРОСТРАНСТВА

В данной статье рассмотрено создание информационно-коммуникационного пространства для ведения работ по практике кафедры. Приведено подробное описание веб-портала. и его Предоставлена структура портала в виде схемы. Для реализации проекта была выбрана система управления контентом Wordpress. Примеры базы данных об учебном заведении и о пользователях приведены в виде таблиц.

Ключевые слова: структура портала, система управления контентом Wordpress, базы данных

Abstract

S.N.Idrisov¹, A.D. Mailybayeva², D.A. Sissenova³

¹ candidate of pedagogical sciences

² candidate of ph.-m. s.

³ 2nd course master, specialty of Informatics

ASU named after Kh.Dosmukhamedov, Atyrau s, Kazazhstan

ORGANIZATION OF PRACTICE WORKS OF THE DEPARTMENT BASED ON COMMUNICATION SPACE

In this article, we considered the creation of information and communication space for practice works of the department. A detailed description of the web portal is provided and structure of the portal it is given in the form of a schema. The content management system Wordpress was chosen for implementation of the project. Examples of the users and educational institution databases are listed in tables.

Key words: portal structure, Content management system Wordpress, базы данных

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда педагогикалық практика үлкен рөл атқарады. Педагогикалық практиканы өту кезінде студенттің педагогикалық іскерлігі мен дағдылары жылдам қалыптасады. Оның шығармашылық және педагогикалық құбылыстарды зерттеуге деген қабілеті дамиды, педагогикалық шеберліктің негіздері қаланады.

Болашақ мұғалімдерді кәсіби оқыту жүйесінде педагогикалық практика өте маңызды орын алады. Ол жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие үрдісінің басты бір бөлігі болып табылады да, болашақ мұғалімдердің теориялық дайындығы мен практикалық іс-әрекетін біріктіруін қамтамасыз етеді. Педагогикалық практика үрдісінде келесі міндеттер шешімін табады:

- студенттерді мұғалім мамандығына деген қызығушылық пен сүйіспеншіліктің тұрақтылығына тәрбиелеу;
- нақты педагогикалық міндеттерді шешу барысында психологиялық-педагогикалық және арнайы білімдерді пайдалану үрдісін тереңдету, бекіту;
- болашақ мұғалімдердің кәсіби іскерлігі мен дағдыларын қалыптастыру және дамыту: педагогикалық қызметке шығармашылық, зерттеушілік ыңғайға бейімдеу.

Педагогикалық практиканың тиімділігінің негізгі шарттары - оның кәсіби бағыты, теориялық негізділігі, оқыту және тәрбиелеу сипаты, педагогикалық практиканың мазмұнына және ұйымдастырылуына

комплексгі тұрғыдан қарау, жүйелілік, оны өткізудегі қажеттілік. Болашақ мұғалімнің кәсіби қалыптасуында үздіксіз практиканың алатын орны ерекше. Ол педагогикалық оқу орны мен мектеп арасындағы тығыз байланыстың нәтижесінде жүзеге асырылады.

Жоғары оқу орнында білікті мұғалімді даярлау үшін оқытушының да, студенттің де қажымас еңбегі қажет. Педагогикалық практика мұғалімді кәсіби даярлау жүйесінде басты элемент болып табылады. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасының педагог кадрларды даярлау, қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру саласында «педагог кадрларды даярлау бағдарламаларына оқытудың бүкіл жылдар бойы үздіксіз педагогикалық және психологиялық-педагогикалық практиканы енгізу» қажеттігі көрсетілген. Білім беру саласында ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құралдарының мүмкіншіліктерін, соның ішінде ғаламтор желісін пайдалану барған сайын арта түсуде. Себебі, қазіргі заман талабы – оқытуды ақпараттандыру. Осыған орай, берілген порталды жасақтау нәтижесінде Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің Информатика кафедрасы үшін практика жұмыстарына арналған ақпараттық-коммуникациялық кеңістік құрылмақ.

Практика туралы порталды жасақтау үшін келесі міндеттер қойылды:

- порталдың құрылымы мен мазмұнын дайындау;
- программалық жабдықтарды орнату;
- MySQL-серверде мәліметтер қорын құру;
- порталдың сыртқы бет-бейнесін құру;
- арнайы плагиндер мен виджеттерді орнату;
- қолданушылар арасындағы хабар алмасуды жүзеге асыру;
- құжаттарды толтыру формаларын өңдеу;
- беттерді толықтыру;
- PHP мен MySQL-сервер арасында байланыс орнату;
- ақпараттың қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

Практика жұмысы туралы портал–практика туралы кең ауқымды ақпарат көзі. Оның негізгі мақсаты – оқу тәжірибесінен өту процесін, яғни ең бастапқы сатыдан соңғы сатыға дейінгі іс-әрекеттің орындалуын үдету мен қадағалау.

Аталмыш портал оқу тәжірибесінің үш түрін де, яғни оқу практикасы, өндірістік практика, диплом алдындағы практиканы қамтиды. Әрбір практика жеке категория ретінде қарастырылып, оларға жеке сипаттамалар беріледі және үш жақты келісім-шарттар да категория бойынша сараланады. Бұдан басқа арнайы келісім-шартқа отырған кафедралық, факультеттік және университеттік практикадан өту орындардың базасы да бар, олар форумда дауысқа түседі: осыған орай студент практика орнын дұрыс таңдай алады.

Порталда студенттер мен практика жетекшілері порталға тіркелу арқылы жеке пошталарына кіріп онлайн түрде ақпарат алмасуларына мүмкіндік жасалған. Сонымен қатар, әрбір жетекшінің блоктарында сауалдарға жауап алуға, форумдарда осы практика тақырыбы аясындағы мәселелерді талқылауға болады.

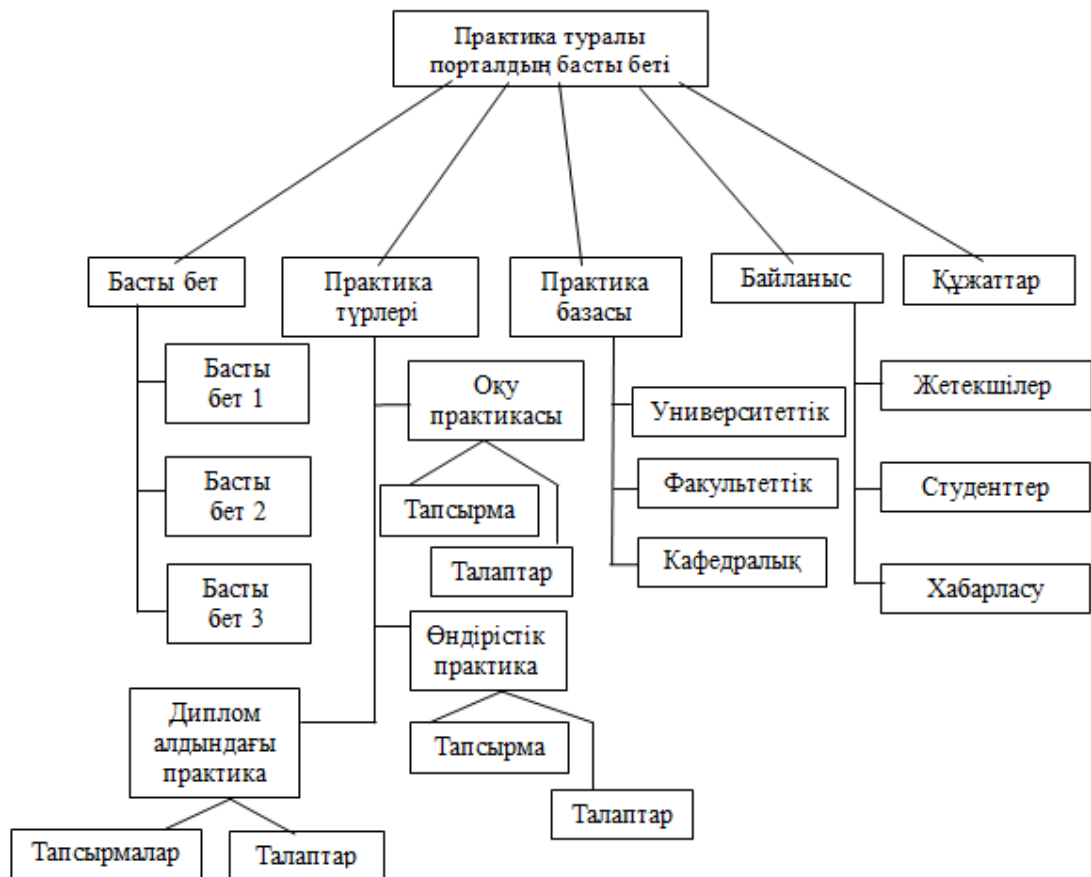
Порталдың функционалдық қызметінің құрамдас бөлігі болып табылатын сыртқы сайттарға сілтемелер, күнтізбе, бағдарлаушы, жаңалықтар, ауа райы, валюта курсы, сонымен қатар университет түлектері үшін ең көкейтесті мәселе – вакансиялар қоры, алпауыт компаниялардың сайттарына түйіндеме жіберу, сондай-ақ практика орнынан фотосуреттер мен бейне баяндар жолдау мүмкіндігі бар құрал-саймандар орнатылған.

Мұндағы «басты бетте» соңғы жаңалықтар мен алуан түрлі визуалды сілтемелер, қажетті құрал-саймандар мен қызметтер бейнеленеді.

«Практика түрлері» беті практика туралы мағлұмат пен «Оқу практикасы», «Өндірістік практика», «Дипломалдылық практика» бөлімдерден тұрады. Аталған бөлімдердің әрқайсысында тапсырмалар мен құжаттардың үлгілері жарияланатын болады.

«Практикалар базасы» беті университет, кафедра немесе факультетпен студенттерді практикадан өткізу туралы арнайы келісім-шарт жасалған мекемелер тізімінен құралады.

Портал құру барысында жасалған құрылымдық сұлбасы келесі 1-суретте ұсынылған.

1-сурет. Порталдың құрылымдық сұлбасы

«Байланыс» атты бөлімде кафедраның жетекшілері, студенттері туралы ақпараттар мен олардың арасында хабар алмасуды қамтамасыз етуге арналған бөлім орналастырылады.

«Құжаттарға» арналған бөлім практикадан өту туралы келісім шарт пен жолдама, түйіндемеле мен транскриптке сұраныс жіберуді құрайды.

«Байланыс» беті практика ісіне жауапты тұлғалар мен студенттермен байланысуға қажетті ақпаратты ұсынады.

Практика туралы порталды құруға қажетті жабдықтарға тоқталсақ, оған Microsoft Windows 7 операциялық жүйесі қолданылып, Wordpress, Macromedia Dreamweaver, Google Chrome, FTP-client, Denver программалық жабдықтары орнатылды. Аталмыш программалық жабдықтардың барлығы интернет желісінде тегін жүктеуге берілген, яғни арнайы сайттардан оңай жүктелінеді. Оларды орнату үшін қапты ашып setup файлын ашу жеткілікті.

Порталымызды құру үшін қажетті негізгі программалық жабдық – ол Wordpress контентті басқару жүйесі. CMS Wordpress - PHP тілінде және MySQL деректер қорымен жұмыс атқаратын контентті басқару жүйесі. Адамдар Wordpress жүйесін жай блогтарды өңдеу платформасы ретінде қарап қателеседі. Бұрын шынымен де блогтарға ғана арналған Wordpress жүйесі көпжылдық дамуының арқасында контентті басқару жүйесіне айналды.

Praktika атты деректер қорындағы кесетелердің ұйымдастырылуын төмендегі 2-суреттен көруге болады:

«СТУДЕНТТЕР» КЕСТЕСІ
АТЫ-ЖӨНІ
ТУҒАН КҮНІ, АЙЫ, ЖЫЛЫ
ЖСН
ЖЕКЕ КУӘЛІК НӨМІРІ
БЕРІЛГЕН УАҚЫТЫ
БЕРІЛГЕН ЖЕРІ
МЕКЕН-ЖАЙЫ
ТЕЛЕФОНЫ
АТА-АНА МЕКЕН-ЖАЙЫ
АТА-АНА ТЕЛЕФОНЫ
МАМАНДАБҒЫНЫҢ АТАУЫ
МАМАНДЫҚ ШИФРЫ
ОҚУ ТҮРІ
КУРСЫ
ФАКУЛТЕТІ
ТОБЫ

«ПРАКТИКА ОРНЫ» КЕСТЕСІ
МЕКЕМЕ АТЫ
МЕКЕМЕ БАСШЫСЫ
МЕКЕН-ЖАЙЫ
РЕКВИЗИТТЕР
ТЕЛЕФОН (ФАКС)
МЕКЕМЕ ЖЕТЕКШІСІ

«ҚЫЗМЕТШІЛЕР» КЕСТЕСІ
АТЫ-ЖӨНІ
ЛАУАЗЫМЫ
ПОШТАСЫ
МЕКЕН-ЖАЙЫ

2-сурет. Мәліметтер қорындағы негізгі кестелер

Ал, ақпаратты енгізу, сақтау және өңдеу үшін деректер қоры құрылды. Деректер қорында келесі кестелер бар:

- студент туралы жеке мәліметтерді (аты-жөні; туған күні, айы, жылы; ЖСН; жеке куәлігі туралы ақпарат; мекен-жайы мен телефоны; мамандығы мен факультеті; оқу курсы) құрайтын база;
- университет қызметкерлері туралы ақпаратты (аты-жөні, лауазымы, жұмыс орны, телефоны, поштасы) құрайтын база;
- факультеттер туралы ақпаратты құрайтын база;
- кафедралар туралы ақпарат сақталған база;
- студенттер мен жетекшілер арасындағы хаттар сақталатын база;

Құжаттарды толтыруға қажетті ақпараттың барлығы осы деректер қорынан алынады. Деректер қорынан ақпарат алынуы үшін mysql сұраныстар қолданылады.

Деректер қоры – белгілі бір критерийлер бойынша реттелген ақпараттар жиыны. Компьютерлік деректер қоры ақпаратты құрайтын файлды білдіреді. Біздің жобада бұл файл praktika.sql деп аталады.

Мұндағы «студенттер» кестесі – мәліметтер қорындағы қалған кестелермен байланысатын негізгі кесте болып табылады. Студенттер туралы ақпараттың көп бөлігі осы кесте бойынша шақырылады: студенттің аты-жөні – мәтіндік тип, туған күні, айы, жылы – дата типі, ЖСН нөмірі – сандық тип, жеке куәлік нөмірі – сандық тип, берілген күні – дата типі, берілген жері – мәтіндік тип, мекен-жайы – мәтіндік тип, телефоны – сандық тип, ата-ана мекен жайы – мәтіндік тип, телефоны – сандық тип, мамандық атауы – мәтіндік тип, мамандығының шифры – сандық тип, оқу түрі – таңдалынатын жол: күндізгі, кешкі, курсы – таңдалынатын жол: 1, 2, 3 және 4 мәндерін қабылдайды, факультеті – мәтіндік тип, тобы – мәтіндік тип. Осы кесте кілт арқылы «қызметшілер» кестесімен байланысады.

«Қызметшілер» кестесі – университеттегі қызметшілер тізімін және олар туралы мәліметтер береді. Мұндағы, аты-жөні – мәтіндік тип, лауазымы – мәтіндік тип, поштасы – мәтіндік тип, мекен-жайы – мәтіндік тип.

«Практика орны» кестесі студенттің өтетін практика орны туралы мәліметтерді құрайды. Бұл кестеде келісім-шартты толтыру кезінде қаже болатын барлық ақпарат жинақталған. Олар: мекеме атауы – мәтін-

дік тип, мекеме басшысы – мәтіндік тип, мекен-жайы – мәтіндік тип, реквизиттері – мәтіндік тип, телефоны – сандық тип, мекемедегі жетекші – мәтіндік тип.

Бүгінгі таңда сайттар мен порталдар, электрондық пошталар, әлеуметтік желілер өте қажет және олар күн сайын жаңартылуда. Әсіресе, білім беру саласында осы ақпараттық технологияның жетілдірілуі білім алу сапасын жақсартуға үлкен мүмкіндік береді.

Осы бағытта студенттерге практика жұмысы мен мансапқа қол жеткізуде көмекші құрал болатын веб-порталдың ақпараттық құрылымын жасап, көркем дизайнға және практика туралы ақпараттық ресурстарға ие портал құруға болады.

Дайындалған портал негізінде қолданушылар қажеттіліктеріне сай өздеріне кез-келген ыңғайлы жер мен уақытта өз логиндарымен порталға қосылып, одан керекті ақпарат алып, жетекшілерінен өздерінің қажетті сұрақтарына жауап ала алады. Жаңалықтар мен тәжірибелер бөлісу, алпауыт фирмаларға түйіндеме жіберу секілді операцияларды орындауға мүмкіндік беретін портал құрудың бүгінгі таңда студенттер үшін маңызы зор болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Бөрібаев Б. *WEB - технологиялар [мәтін]: оқулық / Г.А. Мадьярова. – Алматы, 2011. – 359*
2 Дронов Владимир *HTML 5, CSS 3 и Web 2.0. Разработка современных Web-сайтов; БХВ-Петербург. – Москва, 2011. – 416 с.*
3 Таиков П. *Веб мастеринг на 100%: HTML, CSS, JavaScript, PHP, CMS, AJAX, раскрутка. – СПб.: Питер, 2010. – 512 с.*

УДК 373.1931
МРНТИ 14.35.09

С.Н. Идрисов¹, Д.А. Сисенова², А.Д. Майлыбаева³

¹педагогика ғылымдарының кандидаты

*²БМ060200 – «Информатика» мамандығының 2 курс магистранты,
³физ.-мат. ғылымдарының кандидаты, Х.Досмұхамедов атындағы АМУ,
Атырау қ, Қазақстан*

ЖОО-дағы ИНФОРМАТИКА МАМАНДЫҚТАРЫ БОЙЫНША ПРАКТИКА ПОРТАЛЫН ЖАСАҚТАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада практика жұмыстарын жүргізуге арналған веб-порталды жасақтауға қажетті моделдерді құрудың педагогикалық негіздері қарастырылған. Кәсіби құзыреттілік кепілі ретінде жоба алды зерттеулер жүргізіліп, моделдерді құрудың нақты мысалдары келтірілген. Зерттеу нысаны ретінде ЖОО басқару деңгейлері, ішкі құжат айналым үрдісі және ақпараттандыру технологиясының әдістемелік ерекшеліктері алынған. Құрылған модель дер сұлбалар түрінде көрсетіліп, әрқайсысына кәсіби-педагогикалық тұрғыдан толық түсініктемелер берілген.

Түйін сөздер: кәсіби құзыреттілік, педагогикалық практика, ұйымдастырылу моделі, функционалдық модель, ақпараттық модель.

Аннотация

Идрисов С.Н.¹, Сисенова Д.А.², Майлыбаева А.Д.³

¹кандидат педагогических наук

²магистрант 2 курса специальности БМ060200 «Информатика»

³кандидат физ.-мат. наук.

АГУ им. Х.Досмұхамедова, damira_sisenova@mail.ru

г. Атырау, Казахстан

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОЗДАНИЯ ПОРТАЛА ДЛЯ ПРАКТИКИ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ ИНФОРМАТИКА В ВУЗАХ

В научной статье представлено педагогические основы создания для практики веб-портала. Проведены предварительные исследования и приведены конкретные примеры моделей. Объектами исследования были выбраны уровни управления в учебном заведении, процесс внутренних потоков документов и технология информатизации. Созданные модели организованы в виде схем, и в описании каждой модели даны подробные объяснения.

Ключевые слова: организационная модель, функциональная модель, информационная модель

Abstract

S.N. Idrisov¹, D.A. Sissenova², A.D. Mailybayeva³

¹ candidate of pedagogical sciences

² 2nd course master, specialty of Informatics

³ candidate of ph.-m. s.

ASU named after Kh.Dosmukhamedov damira_sisenova@mail.ru

Atyrau s, Kazakhstan

PEDAGOGICAL BASES OF CREATION OF A PORTAL FOR PRACTISE ON THE SPECIALTY OF INFORMATICS IN THE HIGH SCHOOL

The scientific article presents the construction of models which necessary to create a web portal about practical work. Preliminary studies are done and specific examples of models are given. Levels of management, the process of internal document flows and the technology of informatization in the educational institution were chosen as objects of research. The created models are organized in the form of circuits, and detailed explanations are given in the description of each model.

Key words: organizational model, functional model, informational model

Білім берудің мәдениет трансляциясын жасақтаудағы елімізде болып жатқан әлеуметтік-экономикалық, саяси өзгерістер, күннен-күнге үдеп келе жатқан интеграциялық үрдістер, еңбек нарығындағы бәсекелестіктің артуы жоғары оқу орнын бітіретін мамандарға қойылатын талаптарды күшейе түсті. Соның бірі ретінде ЖОО-да уақыт талабына сай білім мен ғылымды игерген, сауатты да салауатты, кәсіби құзыретті, ақпараттық мәдениеті қалыптасқан мамандар дайындаудың қажеттілігі артып отыр.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан - мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында: «Біздің жастарымыз оқуға, жаңа ғылым-білімді игеруге, жаңа машықтар алуға, білім мен технологияны күнделікті өмірде шебер де тиімді пайдалануға тиіс. Біз бұл үшін барлық мүмкіндіктерді жасап, ең қолайлы жағдайлармен қамтамасыз етуіміз керек», - деп білім саласының алдына зор міндет жүктелген [1]. Қазақстан Республикасында білімді дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында экономиканың тұрақты дамуы үшін білімнің сапасын арттыру арқылы адами капиталды дамыту алға қойылып отыр [2]. Бұл аса жауапты міндеттер.

Ендеше 2018 жылдың 10 қаңтарында Н.Ә. Назарбаев өзінің «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Халыққа Жолдауында: «**Жоғары білім беру ісінде** жасанды интеллектпен және «үлкен деректермен» жұмыс істеу үшін ақпараттық технологиялар бойынша білім алған түлектер санын көбейту керек» - деп атап көрсетті. Ендеше бұл жолдар ЖОО-ның тұрақты дамуына септігін тигізері анық [3].

Осыған орай қоғамның барлық салаларындағы, соның ішінде педагогикалық дамытушылық үрдістер жарқын болашақтың әрі қарай нұрлануына бағытталуда. Қоғамның қарқынды дамуы, көбіне оның білімімен және мәдениетімен анықталады. Сондықтан біздің ойымызша, білім жүйесін құру, қоғамды дамып отырған әлемге дайындау – бүгінгі күннің ең негізгі және өзекті мәселесі. *Ақпараттық қоғам* – бұл саяси, әлеуметтік-экономикалық, қоғамның әрбір мүшесінің кез-келген ақпарат көзіне еркін ену қабілетін қамтамасыз ететін ғылыми-педагогикалық факторлардың өзара байланысқан жиынтығы.

Ақпараттандыру – бұл «ақпараттық қоғам құру мақсатында ақпарат құралдарының көмегімен басқару мен дамудың қоры ретіндегі ақпараттарды меңгерудің жүйелік-әрекеттілік үдерісі және оның негізінде өркениет прогресін одан әрі дамытуды жалғастыру. Оның мақсаты: жаңа ақпараттық технологияларды қолдану арқылы интеллектуалдық әрекеттерді жаппай жетілдіру, постиндустриалды қоғамның

талаптарына сайкелетін, ой-өрісі жаңа типтегі мамандарды дайындаудың сапасымен тиімділігін түбегейлі көтеру, жаңа ақпараттық мәдениетті қалыптастыру болып табылады [4].

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар әлемдік экономиканы дамытудың қозғаушы күші болып табылады. Ақпарат дәуірінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және ақпараттық инфрақұрылым жаңа бизнес-үлгілерді, тауарлар мен қызметтерді, жаңа ашылулар мен өнертабыстарды дайындауға ықпал жасайды, жалпы экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыра отыра мемлекеттің дамуын қайта құрудың ғылыми-технологиялық кілті болып табылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кеңінен қолдану, ең алдымен, жыл санап артып келе жатқан аталған саладағы инновацияларды дамытудың өсіңкілік *трендімен* байланысты. Бүгінде Интернет, бұлыңғыр есептеулер, мобильді және мультимедиялық технологиялар, RFID, NFC, роботтар, виртуалды шындық және басқалары «ақылды» экономикасы бар елдердің міндетті атрибутына айналып отыр.

ЖОО-да білім беруде болашақ информатика мамандарының ақпараттық технологиялар арқылы кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда түрлі білім беру *электронды порталдарының* болуы, ол студенттер үшін өз іс-әрекетінің субъектісі болуына мүмкіндік береді, *білім тренді* болуымен ерекшеленеді. Бұл өз кезегінде болашақ мамандардың ең алдымен өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі дамыту, өзіндік білімін жетілдіру, өзін-өзі жүзеге асыру, бақылау мен бағалаудағы кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруымен сипатталады.

Бұл ретте ғалым Е.А. Климовтың біздің жұмысымыз үшін маңызы бар мына ойын келтіре кетейік: «Кіші кезінен бастап адамның бойында өзін-өзі жетілдіру белсенділігі дамиды, ал ЖОО-да ол ең басты орында болуы керек. ЖОО-ның рөлі – осы белсенділікті жүзеге асыруға мүмкіндік беру» [5]. Бұдан түйін жасар болсақ, студенттерге кәсіби әрекет етуге көмектесетін ақпараттық қарым-қатынастық қабілеттілікті, өзін-өзі дамытуға деген ұмтылысын қалыптастыру жоғары мектеп педагогикасының негізгі бағыттарының бірі саналады. Мұндағы ең бастысы педагогикалық практика түрлерін жүргізу ерекшеліктері болады. Себебі қазіргі таңда «*білімді адам*» парадигмасынан «*өмірлік іс-әрекетке дайындалған адам*» парадигмасына көшу орын алып отыр. Демек, практика түрлерін жүргізудің электронды түрдегі порталын жасақтаудың кейбір жағдайларын қарастырып отырмыз.

Біз қарастырып отырған мәселенің тағы да бір құрылымдық бөлшегі өзін-өзі білімдендіру. Бұл әр адамның мәдени мұраны игерудің өзіндік жүйесін жасауы, өзін дамытушы жүйе құруы. Өздігінен білім алу білімді дамытушы қозғаушы күш болып табылады. Өздігінен оқу – адамзат тәжірибесін өзінің ынтасымен, өзі таңдаған әдіспен игеру үрдісі. Осы өздігінен білім, тәрбие алу, оқу адамның ішкі жандүниесінің қажеттілігінен туындап, өздігінен дамуға өзін-өзі жетілдіруге тұлғаны бағыттайды. Сондықтан психологиялық-педагогикалық, философиялық және ғылымтану әдебиеттеріне жасалған талдау арқасында ақпараттық іс-әрекеттің жүйе құраушы бөлшектерін бөліп қарастыруға болады: сыни ойлау қабілеті; жаңа ойларды оңай тудыру, ойлаудың өзгешелігі; білім-білік пен тәжірибені қалыптан тыс жағдайларға көшіре алу қабілеті; талдау мен өзін-өзі талдау қабілеттілігі. Мұнда біз болашақ маманның кәсіби құзыреттілігі арқылы өзін-өзі дамытуының «*тұғырын*» жасайтын зияткерлік іс-әрекетте көрініс табатын негізгі мәнер жасаушы информатика пәндері бойынша ақпараттық модельдерді атап отырмыз. Осыған орай ЖОО-да студенттердің өзінің шығармашылық мүмкіндіктерін өз бетінше жүзеге асыруға ұмтылатындай жағдай жасалу қажет деген пікір білдіреміз. Жоғары оқу орындарында дайындау үрдісін біз өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі реттеуге итермелейтін маңызды кезең деп қарастырып отырмыз дегенді білдіреді. Жеке тұлғаның толыққанды дамуы жеке тұлғаның өзін-өзі жетілдіруге деген ынтасы болғанда ғана жүзеге аса алады. Сондықтан субъектінің кәсіби тұрғыда өзін-өзі дамытуында оның түрткілік өрісін айқындаудың маңызы зор.

Осы тұрғыда Қазақстанның білім жүйесінде басқа да оқу орындарымен бірге білім беру орындарын ақпараттандырудың негізгі міндеттері өзіндік сипатталады, олар:

- жаңа ақпараттық технология негізінде мамандар дайындау үшін ғылыми-әдістемелік және оқу-әдістемелік құралдарын жасау;
- осы саладағы барлық қызметкерлерді ақпараттандыру шартындағы әрекеттерге дайындау;
- басқа да білім беру орындарымен бірлесіп қашықтан оқытудың тұжырымдамасын жасау және оның негізгі идеясын іске асыру;
- компьютерлік оқыту, бақылау және басқа да бағдарламалар, электрондық оқулықтар, басқарудың автоматтандырылған жүйесін, автоматтандырылған оқу жүйелерін және т.б. жасау;
- ішкі локальдық желі жасау;
- білім беру орындарының құрылымдық бөлімдерінің деректер базасын жасау;

- құрылған біртұтас білім және ғылым кеңістігінде оқу мекемелері аралық және мемлекетаралық бағдарлама жасау.

ЖОО-да негізгі мамандықпен бірге ақпараттық білім беру қазіргі кездегі ақпарат саласындағы күрделі үдерістердің болуында және де өз әрекеттерінде қоғам мүшелерінің жан-жақты, оның ішінде ақпаратты сауаттылық білімінің болуы шарт деп саналады. Сондықтан, білім беру орындарындағы ақпараттық білімді қалыптастыру үдерісі басты мақсаттылық. Жастардың қолданбалы ақпараттық ұғымдар, және де бизнесте, басқаруда, өндіріс және басқа да салаларды ұйымдастыру деңгейіндегі ақпараттық білімділігі, білім беру орындары түлектерінің кәсіби дайындығына қойылатын талаптарына және әрі қарай өндірістік әрекеттері жүйесіндегі нақты үдерістерге бейімделуіне мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы ақпараттық әрекеттің негізгі түсінігі - оған әсер ететін әртүрлі факторларды көру. Сондықтан студенттерде болашақ іс-әрекеттерінің негізі ретінде ақпараттық білімді қалыптастыру үшін ақпараттық білім мазмұны біртұтас жүйелілік сипаттама алуы тиіс. Осыған байланысты ақпарат негіздеріне бағдарламалық құралдарды пайдалану, білім беру орындарында да оқу үдерісінің тиімдігін көтеру мақсатына толық сәйкес келеді.

Ақпараттық жүйе заманауи жоғары оқу орны үшін аса қажетті құрал болып табылады. Оны адамның әрбір мүшесіне қанды тасымалдайтын қан айналыс жүйесімен салыстыруға болады: ақпараттық жүйе ақпаратты тасымалдайды. Бүгінгі таңда ақпараттық білім беру жүйесін дамытудағы негізгі фактор екеніне сепке алсақ, бұл теңеу күннен күнге өзекті болып келеді.

Жоба алдындағы зерттеу нәтижесінде оқу орнының ұйымдастырылу үлгісінің сипаттамасы оқу орнының ішкі бөлімдері арасындағы өзара әрекеттесуінің функционалдық үлгісінің сипаттамасы және оқу орнындағы ақпараттық ағындарды, ақпараттың жинақталу мен алыну орындары және т.б. оқу орны қызметі аясындағы ақпараттық аспектілерді құрайтын ақпараттық сұлбасы қалыптастырылуы керек.

Осы ретте сұлбаның жоғарғы деңгейі – басшылық деңгейі, ортаншы деңгейі – білім мекемесіндегі ішкі бөлімдерді құрайтын деңгей, төменгі деңгейі - ішкі бөлімдердің құрылымы, ішкі бөлімдегі қызметтер тізімі, қызметкерлерді сандық құрамы жіктелетін деңгей.

Оқу мекемесінің ұйымдастырылу үлгісі келесі деңгейлерді қамтиды:

Сұлбаның жоғарғы деңгейі – практика жұмыстарын басқару деңгейі (түрлі мамандықтар бойынша).

Ортаншы деңгейі – оқу орнының ішкі бөлімдері болып табылатын кафедралар. Ал, төменгі деңгейге студент тер жатады.

Ішкі бөлімдер арасындағы байланыс арқылы ішкі бөлімдердің әкімшілік бағыныштылықтарын көрсетеді. Арнайы белгілеуді қолдану: анық бақылау үшін жалпы жағдайда зерттеу тақырыбына тікелей қатысы бар ішкі бөлімдерді сұр түспен, ал тікелей қатысы жоқ бөлімшелерді ақ түспен белгілеу ұсынылады.

Ұйымдастырылу моделінің құрылу мақсаты ЖОО функционалдығы туралы түсінік қалыптастыру болып табылады.

Ендігі кезекте келесі мәліметтерден тұратын мекеменің функционалдық үлгісін жасау қажет:

Сұлбаның бірінші бөлімі жүйенің сыртқы ортамен әрекеттестігі туралы ақпаратты қамтуы тиіс.

Сұлбаның екінші бөлімінде өзара әрекеттестігі кезінде орындалатын студент тер мен жетекшілердің арасындағы жұмыстар көрсетілуі қажет.

Сұлбада блоктар түрінде студенттер, жетекшілер және қонақтар берілген. Блоктар арасындағы байланыс бағдар арқылы көрсетілген. Бағдарлардың түрі мен қалыңдығын қолданып байланыстарының түрлері мен интенсивтілігін белгілеуге болады. Бағдардың жанында немесе шартты белгіленуінде түсіндірмесі болуы тиіс. Анық бақылау үшін жалпы жағдайда зерттеу тақырыбына тікелей қатысы бар ішкі бөлімдерді сұр түспен, ал тікелей қатысы жоқ бөлімшелерді ақ түспен белгілеу ұсынылады. Қалған бөлімдер белгіленбейді [6].

Мысалы, ЖОО-ның функционалдық құрылымын жоба алдындағы зерделеу нәтижесінде 1-суретте көрсетілген сұлба құрылды.

1-сурет. Функционалдық моделі

Практика туралы порталдың жүзеге асырылуы күтілген нәтижелерге жету үшін студенттің, мұғалім және т.б. білім берудегі күшін оңтайлы жұмсауға көмегін тигізеді.

Айтар болсақ, ашық энциклопедиялық *уикитедия*: «портал» кез келген орындағы байланысы бар ақпаратпен жұмыс жасайды алады және ол қолданушыға көмектеседі. Мұндай порталдар ақпарат бере алады кез келген интернет көзінен немесе анықтаған тәсіл арқылы және де ондай сайттар навигациялық сайт деп аталады. Барлық порталдар іздеу функциясын атқарады, оларға Интернет мүмкіндік береді, мысалы: электрондық почта, жаңалықтар лентасы және т.б. Порталдардың идеялық жұмыстары – жасау, құру немесе мүмкіндік беру үлкен критикалық интернет сервистеріне тартуға болады», - делінген [7].

Практика туралы порталдың функционалдық моделі бөлімшенің, яғни жетекшінің студент деп аталған «сыртқы ортамен» әрекеттесуі туралы ақпаратты қамтиды.

Ал, порталды жасақтаудың ақпараттық моделін құрудағы мақсатымыз кафедрадағы ақпаратты қолдану туралы түсінік қалыптастыру болып табылады.

Ақпараттық сұлбаны құрастыру үшін оқу орнындағы ақпаратты алу, сақтау мен жіберу процесстерін талдап шығу қажет.

Жоғары оқу орны жұмыстарында қолданылатын құжаттар - негізгі ақпаратты тасымалдаушылардың бірі.

Қағаз тасымалдаушыдағы ақпараттан басқа компьютерлік ақпараттық жүйелерде қолданылатын ақпарат және жұмысшылармен ауызша берілетін ақпарат та қолданылады.

ЖОО жұмысының барысында эмперикалық ақпарат – тәжірибе, білім қолданылуы мүмкін, бірақ сұлбаға тек өндірістік үрдістерге жатқызылатын ақпаратты енгізген жөн.

ЖОО-ның ақпараттық сұлбасын жасау керек:

Сұлбада сыртқы орта деңгейінде – студент пен бөлімшелердің өзара әрекеттестігі бейнеленуі тиіс.

Сұлба ақпарат қайдан және қалай пайда болып, қайда және қалай жіберілетіні, қалай және қайда сақталатынын көрсетуі керек.

Сұлбада блоктар түрінде ақпараттың пайда болу, өңделу, алыну нүктелері – ішкі бөлімшелер мен қызметшілер белгіленеді. Сондай-ақ блоктарда орындалып жатқан процестерді жазып көрсетуге болады.

Блоктар арасындағы ақпараттық ағындар бағдарлар арқылы бейнеленеді. Бағдар түрі ақпаратты жіберу тәсілін білдіреді: ауызша, жазбаша және электрондық түрде [8].

Университеттің функционалдық құрылымын зерттеу нәтижесінде 2-суретте көрсетілген сұлба құрылды.

2-сурет. Ақпараттық моделі

Ақпараттық үлгіні құрастыру үшін ақпаратты сақтау, жіберу және алу үрдістері зерттелді. Негізгі ақпарат тасымалдаушылардың бірі – құжаттар: студентті практикадан өту орнына жолдауда қолданылатын практикадан өту туралы келісім шарт пен жолдама.

Қағаз тасымалдаушыдағы ақпараттан басқа практика туралы порталдың деректер қорында сақталатын және деканат базасы мен университет жұмысшылары базасын құрайтын ақпарат қолданылады.

Егер ақпарат құжат құрамында берілсе, оның атауы жазылуы тиіс. Бағдарлардың қалыңдығы ақпараттық айналымның түрі мен интенсивтілігіне сай таңдалады.

Осылайша берілген ақпараттық үлгіде айналатын мәліметтер келесі кестелерден құралған деректер қорында сақталады: студенттер, жұмысшылар, факультеттер, кафедралар, практика базасы, құжаттар базасы, есеп берулер мен күнделіктер базасын айтуға болады.

Қорыта келгенде, практика жұмыстарын жеңілдетуге арналған кафедралық ақпараттық-коммуникациялық кеңістікті жасақтауда ең алдымен оқу орнының басқару құрылымы, құжаттар айналымы және студенттерді практикадан өткізу үрдісін негізге ала отырып ұйымдастырылу, функционалдық және ақпараттық моделдерді даярлаудың маңызы зор.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы.

2 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығы.

3 Н.Ә. Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Халыққа Жолдауы. – Астана, 2018 ж. 10 қаңтар.

4 Акимов С.В. Введение в интернет технологий. Публикуется по «Акимов С.В. Технологии Internet / Intranet в почтовой связи / СПбГУТ. – СПб., 2005». – 256 с.

5 Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – 2010. – С. 304.

6 Мамаев Е. MySQLServer. Проектирование и реализация баз данных. Сертификационный экзамен. – СПб.: BHV, 2004. – 416 с.

7 <https://kk.wikipedia.org/wiki>

8 Бөрібаев Б. WEB - технологиялар [мәтін]: оқулық / Г.А. Мадьярова. – Алматы, 2011. – 359

УДК: 021.027.7 (574)

МРНТИ 14.01.29

Б.С. Асанова¹, Т.Н. Мухажанова²

*¹к.и.н., старший преподаватель кафедры всемирной истории,
историографии и источниковедения Казахского Национального Университета им. Аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан*

*²кандидат исторических наук, доцент кафедры всемирной истории,
историографии и
источниковедения Казахского Национального Университета имени Аль-Фараби.
г. Алматы, Казахстан*

БИБЛИОТЕКИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ КАЗАХСТАНА: СОВРЕМЕННЫЕ ЗАДАЧИ И РЕШЕНИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются возможности библиотек высших учебных заведений в информационной деятельности с внедрением новых информационных технологий и вошедших в систему Республиканской межвузовской электронной библиотеки (РМЭБ). Большое значение для усовершенствования работы вузовских библиотек имеет координационная деятельность Республиканской научно-педагогической библиотеки (РНПБ) МОН РК, получившая особое развитие в годы независимости. Инновационная деятельность библиотеки - один из ключевых моментов успешного развития интерактивной среды обучения в современном вузе, поскольку библиотеки в настоящее время организуют оперативный доступ к информации и способствуют самостоятельному получению и усвоению новых знаний. Результатом инновационной деятельности является качественное улучшение информационных продуктов и услуг, предоставляемых пользователям – студентам и ученым вуза.

Ключевые слова: инновация, электронные ресурсы, электронная библиотека, электронный каталог, информационная технология, электронное обучение.

Аңдатпа

Б.С. Асанова¹, Т.Н. Мухажанова²

*¹т.ғ.к., Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан*

*²т.ғ.к., Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің доценті,
Алматы қ., Қазақстан*

ҚАЗАҚСТАН ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ КІТАПХАНАЛАРЫ: ЗАМАНАУИ МІНДЕТТЕРІ ЖӘНЕ ШЕШІМДЕРІ

Қазақстан Республикасының егемендігі жылдарында университеттерде озық технологияларды белсенді түрде енгізуге көмек беру және ғылым мен білім саласындағы мемлекеттік бағдарламаларды жүзеге асыруда жоғары оқу орындарының кітапханалары нағыз ақпараттық орталықтар бола алады. Қазақстан жоғары оқу орындарының инновациялық дамуына, кітапханалық және ақпараттық қамту саласына бағыт

беруде басты міндеттерінің бірі – әлемдік және отандық ғылыми деректер банкілеріне кең ауқымды қатынау мен сапалы интеллектуалдық ресурстарды құру. Қазіргі уақытта тұлғаның өзін-өзі жетілдіруінде, қоғамның рухани тұрғыдан дамуында және өркениетті адамды қалыптастыруда жоғары оқу орындары кітапханалары белсенді рөл атқарады.

Түйін сөздер: инновация, электронные ресурстар, электронды кітапхана, электронды каталог, ақпараттық технологиялар, электронды оқу.

Abstract

Assanova B.S.¹, Mukhazhanova T.N.²

¹candidate of historical sciences, senior teacher of Department of world history, historiography and source study, Al-Farabi Kazakh National University,

Almaty, Kazakhstan

²candidate of historical sciences, docent of Department of world history, historiography and source study, Al-Farabi Kazakh National University,

Almaty, Kazakhstan

**THE LIBRARIES OF THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF KAZAKHSTAN:
MODERN GOALS AND SOLUTIONS**

During the years of the Republic of Kazakhstan the libraries of the higher educational institutions became the real information centers that provide the active implementation of progressive technologies and realization of state programmes in the field of education and science at the universities. In the sphere of library and information support of higher educational institutions one the main tasks directed for innovative development of higher educational institutions of Kazakhstan are expanding the access to international and domestic scientific data banks and the creation of high quality intellectual resources. Currently, academic libraries of the higher educational institutions play an increasingly significant role in self-actualization of the person, spiritual development of the society and actively participate in the forming of a civilized man.

Key words: Information Space, Internet, electronni catalog

Нынешнее время библиотеки высших учебных заведений Казахстана всё активнее включаются в мировое информационное сообщество. В связи с этим важное значение практически для всех слоев населения приобретает доступ к информации и умение работать с ней. А наиболее доступной для профессорско-преподавательского состава, докторантов, магистрантов и студентов, как свидетельствует мировая практика, является информация, предоставляемая библиотеками высших учебных заведений.

Наиболее открытыми к внедрению передовых технологий в конце 1990 - начале 2000 гг. оказались библиотеки высших учебных заведений Казахстана, стоящие в особом ряду среди других библиотек.

Если говорить об основных этапах развития вузовских библиотек, то следует отметить, что в первые годы становления независимости Казахстана, как и все сферы общественного развития, они переживали трудный период. Поступление новых книжных изданий резко сократилось, тогда как реалии времени требовали нового подхода к изучению многих научных дисциплин, особенно гуманитарных. Это касалось учебной литературы и для вузов, и для средних учебных заведений, а также научных изданий и справочной литературы. В условиях высокой востребованности книг на казахском языке стала развиваться творческая лаборатория по подготовке и изданию казахстанской литературы. Значительную роль в обеспечении потребностей студентов в учебной литературе сыграли преподаватели вузов и издательства.

Огромное значение для комплектования книжных фондов библиотек Казахстана имело принятие Государственной программы «Мәденимұра» («Культурное наследие») и включение вузовских библиотек в реестр для получения книг на бесплатной основе. За годы независимости в свет вышло 442 названия научных изданий по истории, археологии, этнологии, искусству Казахстана и художественной литературы тиражом более миллиона экземпляров, которые стали достоянием широкой читательской аудитории благодаря тому, что большая часть тиражей направляется в школьные, вузовские и публичные (массовые) библиотеки. Среди них такие серии, как «Бабаларсөзі», «Философское наследие казахского народа с древнейших времен до наших дней», «Библиотека мировой литературы», «Алашмұрасы», «Қазақтың 100 романы», «Ғибраттығұмыр. Личность и время», «Әлеуметтікманыздыәдебиет» и другие [1, с.1-2]. В настоящее время общеказахстанский проект «Мәденимұра» имеет статус национального.

Сегодня одной из важнейших миссий библиотек Казахстана является пропаганда этих книг и привлечение широкого круга населения к чтению художественной литературы, изучению в научных и самообразовательных целях исследований и монографий, энциклопедий, справочников, исторических источников, альбомов по культуре и искусству народов мира. Особо важным это становится в условиях вузовской среды, когда студенты могут использовать этот богатейший материал не только для получения разносторонних знаний, но и для расширения общекультурного кругозора и духовного развития личности.

Богатство мировой научной мысли отныне будет широко представлено на казахском языке. В соответствии с задачами программы осуществляется выпуск переводов весьма широкого круга научных источников и высокохудожественных произведений с арабского, китайского, русского, английского и других языков.

Большое значение для развития культурных процессов в целом и пополнения книжных фондов библиотек Казахстана имеют подготовка и издание социально значимой литературы по государственному заказу. Это направление является еще одним национальным проектом, в рамках которого творческими коллективами или отдельными авторами осуществляется написание необходимой для общества литературы. Выпускается литература издательствами страны на конкурсной основе, затем передается в библиотеки. В настоящее время имеется очень широкий список изданных книг, включающий научную, научно-популярную, учебную, художественную, детскую литературу, издания мемуарного характера. Литература выпускается на казахском и русском языках по сериям, среди которых «Ғылыми әдебиет», «Тілтаным», «Зерттеу», «Қазақстанархитектурасыныңтарихы» и др. Важное значение имеют подготовка и выпуск языковых справочных изданий, особенно терминологических словарей-справочников по отраслям знаний, предпринятые в рамках этой программы в последнее время. Все они доступны во всех библиотечных учреждениях Казахстана, включая и библиотеки высших учебных заведений.

Информационная полнота библиотечных фондов вузов стала обеспечиваться и за счет неопубликованных документов, в частности, диссертаций и авторефератов диссертаций, что было связано с увеличением числа диссертационных советов в вузах независимого Казахстана. Таким образом, библиотеки вузов стали держателями ценной профильной информации.

Инновационная деятельность библиотеки, начало которой было заложено в 1990-е гг., - один из ключевых моментов успешного развития интерактивной среды обучения в современном вузе, поскольку библиотеки в настоящее время организуют оперативный доступ к информации и способствуют самостоятельному получению и усвоению новых знаний. Инновации в библиотеке являются фактором развития и самой библиотеки, и вуза в целом, базирующихся на информационнокоммуникативных технологиях и их программно-аппаратном обеспечении. Результатом инновационной деятельности является качественное улучшение информационных продуктов и услуг, предоставляемых пользователям - студентам и ученым вуза.

Именно инновационная деятельность вузовских библиотек позволила им активно включиться в процессы информатизации образования, совместно с другими отделами высших учебных заведений, создавая электронную среду обучения и тем самым став одной из важнейших составляющих информационной инфраструктуры университетов. За период с конца 1990-х до настоящего времени практически во всех библиотеках высших учебных заведений были созданы электронные каталоги - одна из основных информационных справочно-поисковых систем любого университета. Машиночитаемые каталоги, которые содержат и описания трудов ученых высших учебных заведений, позволяют не только оперативно получать информацию об имеющихся публикациях и электронных ресурсах, но и интегрировать научную информацию о достижениях вуза в мировое информационное пространство, разумеется, если электронные каталоги представлены в Интернете. Развитие машиночитаемых каталогов значительным образом повысило эффективность информационных процессов, происходящих в высших учебных заведениях. Сервисы, которые появились в связи с созданием электронных каталогов, необычайно увеличили оперативность обработки и получения научной, образовательной и профессиональной информации.

Программным обеспечением для создания электронных каталогов явились программные продукты российских информационных центров и научных библиотек, так как казахстанские разработки возникли достаточно поздно. Это системы «Библиотека», разработанная в МГУ им. М. Ломоносова, «ИРБИС» - в Государственной публичной научно-технической библиотеке РФ, и некоторые другие. Пожалуй, един-

ственным программным обеспечением для библиотек, разработанным в нашей стране, является КАБИС (авторы - сотрудники Национальной библиотеки РК, г. Алматы). (Казахская автоматизированная библиотечно-информационная система разработана компанией «Kazakh Soft» (Казах Софт) в городе Алматы.

Один из факторов инновационного развития вузов – это создание собственных цифровых ресурсов научного и образовательного назначения. Единых методик по составу электронных библиотек для вузов, разумеется, нет, но основное их содержание - учебно-образовательные и методические материалы, авторами которых являются преподаватели. Цифровые аналоги базовых учебных изданий по обязательному компоненту дисциплин, особенно профилирующих, монографий и других специальных изданий в своем большинстве отсутствуют. Лицензионные требования по обеспечению дисциплин электронными учебными изданиями выдерживаются в основном за счет методических разработок профессорско-преподавательского состава вузов - курсов лекций, учебных электронных презентаций, методических пособий и других дидактических материалов. Но библиотеки достаточно широко комплектуются CD, DVD-дисками с изданиями учебной, справочной литературы, обучающими программами, приложениями к основной учебной литературе, выпускаемой в печатном виде, особенно российского производства, что и составляет основу электронных ресурсов вузовских библиотек.

Следует отметить, что казахстанские электронные ресурсы, особенно в Интернете, растут достаточно высокими темпами. Можно остановиться на двух из них, получивших развитие в последние годы, при этом отметив, что специальных тематических баз данных научного и учебного назначения, недостаточно, например, таких, как online журналы, проблемно-ориентированные банки данных и электронные библиотеки для студентов.

Практически все вузовские библиотеки Казахстана являются участниками создания национального образовательного ресурса РМЭБ – Республиканской межвузовской электронной библиотеки, которая представляет результаты творческой деятельности преподавателей, направленных на улучшение учебно-методического обеспечения образовательных процессов в высших учебных заведениях. Проект РМЭБ, организованный Ассоциацией вузов РК при поддержке Министерства образования и науки, позволяет эффективно взаимно использовать ресурсы всем вузам и повышать качественный уровень их содержания. В настоящее время каталог РМЭБ содержит более 28 тысяч ссылок на различные учебные и учебно-методические материалы[2].

Безусловно, идеология дальнейшего развития РМЭБ требует переосмысления, так как контент далеко не всегда соответствует взыскательному спросу современного пользователя. Пока он ограничивается учебно-методическими комплексами и электронными копиями научно-популярных статей. Одним из главных сдерживающих факторов для её качественного развития является вполне оправданная осторожность разработчиков в связи с риском нарушения авторских прав ученых и творческих коллективов. Отрицательное значение имеет и отсутствие, на наш взгляд, у большинства участников этого проекта четкой линии поведения, связанное, скорее всего, с недостаточностью штатов и оборудования или недопониманием важности задуманного проекта. В стороне от обсуждения этого вопроса стоят самые главные участники образовательного процесса в вузе - ученые, преподаватели, научно-методические советы вузов.

В РМЭБ решается ряд некоторых организационных вопросов, к примеру, не разработан механизм исключения дублирования при оцифровке тех или иных документов. Число обращений к этому ресурсу значительно снижается и в связи с тем, что доступ к нему предоставляется лишь в рамках библиотек высших учебных заведений (по логину и паролю). Но организаторы, да и участники проекта, полагают, что в перспективе это будет открытый и информационно насыщенный образовательный ресурс.

Достаточно обширный электронный ресурс создает Агентство РК по статистике (www.stat.kz), который представляет пользователям как оперативные статистические и аналитические данные по развитию страны и регионов, так и ретроспективные [3]. Спектр услуг этого ресурса расширяется. Например, в июле текущего года были презентованы информационные системы «Галдау» и «Отчеты в oi-Нис-режиме» «Сбор данных в on-line режиме». Последнее относится непосредственно к технологии создания ресурса, а база данных «Галдау» обеспечивает доступ к 600 показателям развития страны. Библиотеки вузов предоставляют студентам и ученым издания Агентства по статистике в основном в печатном виде, по подписке, но в последние годы имеется возможность получать доступ и в оп-пс

режиме. Это один из важнейших информационных ресурсов по современному развитию Казахстана, которым могут пользоваться все категории пользователей библиотек - и докторанты, и магистранты, и студенты. Разумеется, данный ресурс не является основным образовательным или научным ресурсом, его задачи значительно шире, но он представляет актуальную информацию о нашей стране и в библиотеках вузов является востребованным.

Следует отметить, что корпоративный доступ и к другим информационным ресурсам позволяет значительно расширить круг источников научно-технической информации любой библиотеки. Современная идея доступа к информации, пришедшая взамен ранее преобладавшей идеи владения ею, как нельзя лучше реализуется в библиотеках вузов. Взаимодействие с библиотеками других систем и ведомств является актуальной задачей в связи с созданием в Казахстане единого информационного пространства, расширением интеграционных процессов, например, в рамках создаваемых в стране Консорциумов. Библиотечным работникам широко известна деятельность Информационного консорциума библиотек Казахстана. Являясь его членами, библиотеки вузов имеют возможность на льготных основаниях получать доступ к различным мировым ресурсам, расширять процессы ориентирования пользователей в открытых информационных ресурсах Интернета, а также повышать квалификацию сотрудников библиотек на международных семинарах, тренингах и мастер-классах. Ведущую роль в вопросах корпоративного доступа к специальным мировым электронным ресурсам играет Республиканская научно-техническая библиотека (РНТБ) Казахстана.

На наш взгляд, в настоящее время недостаточное развитие в библиотеках страны получает такая услуга, как электронная доставка документов, явившаяся аналогом Межбиблиотечного абонемента, существовавшего и популярного в вузовских библиотеках в советское время. Отчасти это объясняется тем, что сегодня в библиотеках все реже запрашиваются конкретные публикации, а Интернет предлагает открытые ресурсы самой широкой тематики. Кроме того, ресурсы в библиотеках вузов практически дублируются, например, набор специальных научных журналов. Сегодня, к сожалению, не стоит вопрос более широкого выбора подписных научных изданий за счет распределенного комплектования библиотечных ресурсов. Этому в определенной мере способствуют и существующая в сфере образования высокая конкурентность, и нормативные требования к вузам в части обеспечения литературой и электронными ресурсами и некоторые другие факторы.

Большое значение для усовершенствования работы вузовских библиотек имеет координационная деятельность Республиканской научно-педагогической библиотеки (РНПБ) МОН РК, получившая особое развитие в годы независимости. В рамках ежегодных конференций, проводимых этой библиотекой на базе различных вузов, изучаются вопросы оптимизации всех сфер библиотечной деятельности. В частности, по развитию электронных ресурсов, по сохранности книжных фондов, пропаганде чтения среди студентов, методическому обеспечению процессов автоматизации работы библиотек. В библиотечном сообществе вузов налажены обмен опытом работы, подготовка и издание методических рекомендаций, направленных на улучшение качества информационного обеспечения образовательных и научных проектов. За годы независимости создана нормативная и методическая база деятельности библиотек учебных заведений нашей страны. В системе библиотек профессионального образования по территориальному признаку создано 16 методических объединений для координации библиотечно-информационного обслуживания ученых и учащейся молодежи в высших учебных заведениях. Эти объединения возглавляют крупные вузовские библиотеки, представляющие собой современные информационные центры с большим опытом научной и практической работы среди библиотек организаций образования. Такой подход позволяет расширять диалоговые коммуникативные практики библиотечной деятельности и, как результат, наиболее содержательно насыщать процессы обучения и научных исследований в современных университетах Казахстана.

В годы независимости Казахстана появились профессиональные периодические издания - журналы «Кітапхана» и «Кітапхана әлемі = Мир библиотек», имеющие информационное и практическое значение для библиотечного сообщества страны. Первый журнал выходит с 1993 г. под эгидой Библиотечной Ассоциации РК (БАРК), его издание обеспечивает Национальная академическая библиотека РК (НАБ РК). Журнал главным образом освещает работу областных, районных, городских и сельских библиотек, а

также размещает официальные документы РК по вопросам библиотечного дела. Журнал «Кітапхана әлемі = Мир библиотек» выходит с 2003 г. в рамках Информационного консорциума библиотек Казахстана. Выпуск и подписку на журнал организует Республиканская научно-техническая библиотека. С выходом в свет этих журналов значительно интенсифицировались процессы информатизации деятельности библиотек. Они вносят большой вклад в укрепление единого информационного пространства Казахстана, которое невозможно представить без современных библиотечных технологий. Немаловажное значение для совершенствования деятельности вузовских библиотек имеют публикации в журнале «Кітапхана әлемі = Мир библиотек» зарубежных авторов - специалистов в области информационных технологий и библиотечной практики. В этом журнале сотрудники библиотек вузов Казахстана публикуют материалы, связанные с обменом опытом работы, обобщением достижений в обеспечении доступа к онлайн-ресурсам, особенно академическим и информационной работе в целом.

Сегодня одной из крупнейших библиотек вузов Казахстана является библиотека имени аль-Фараби. Структурное подразделение Казахского национального университета имени аль-Фараби, обеспечивающее информационно-библиотечное обслуживание учебного и научного процессов университета, была открыта одновременно с университетом в 1934 году.

Если в 1934 году фонд библиотеки насчитывал 6194 экземпляров, то из года в год фонд пополнялся 40-50 тысячами книг. В настоящее время книжный фонд составляет более 2 миллионов книг. Количество читателей свыше 20 тысяч (по сведениям 2009 г.) среди которых не только студенты, но и профессора, научные и другие сотрудники университета. Библиотека состоит из 11 залов абонемента и зала с 1100 читательскими местами. В 1998 в библиотеке открылся электронный зал, дав студентам возможность входа в мировую информационную систему. При поддержке Евразийского фонда был открыт второй Интернет-зал. В этом зале есть возможность сканирования, распечатывания, а также записи на диск. С 1992 года в библиотеке ведется электронный каталог, 2 база законодательных актов РК, EBSCO, данные Рубрикон, картотека «история Казахстана», автоматизированная библиографическая картотека преподавателей университета, профессоров, электронная картотека «Обеспечение учебного процесса книгой». С 1998 года библиотека стала членом ассоциации Библиотек РК, а также информационного консорциума библиотек Казахстана [4, 251-254].

8 сентября 2004 года в студенческом кампусе университета, расположенном в одном из живописнейших районов г. Алматы и более известном как «КазГУград», Президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым совместно с Президентом Чехии Вацлавом Клаусом был заложен первый камень в основании нового здания библиотеки [5].

В 2012 году состоялся переезд библиотеки в новое современное здание с общей площадью 17 856,6 м², не имеющее аналогов в Центральной Азии, оснащенное новыми технологиями и коммуникационными решениями, гармонично переплетающимися с элементами восточного стиля.

Библиотека аль-Фараби сегодня – это:

- Книжный фонд библиотеки, насчитывающий более 2 миллионов экземпляров книг.
- Фонд электронной библиотеки собственной генерации с полнотекстовой базой данных http://jirbis.kaznu.kz/cgi-bin/irbis64r_141_ft/cgiirbis_64_ft.exe.
- Доступ к электронным книгам (EBooks) в БД EBSCO (3456 электронных книг) <http://elibrary.kaznu.kz/ru/node/785>.
- Классический читальный зал площадью 1850 м² на 780 посадочных мест.
- Абонемента, обслуживающие все факультеты и работающие по принципу «одного окна», где студенты обслуживаются без очереди и вне зависимости от факультета и специальности.
- Электронная библиотека на 220 посадочных мест с условным разделением на зоны (мультимедийную, зону работы с Интернетом, зону для работы с графическими программами, зону работы с электронными ресурсами, зону для работы с личными ноутбуками).
- Зал магистрантов, диссертационный фонд, которого постоянно пополняется новыми работами и в настоящее время составляет 7867 экземпляров диссертаций, 11407 авторефератов.
- Зал периодических изданий, где можно получить доступ к фонду периодических изданий, насчитывающему свыше 250 наименований журналов и газет.

- Зал редких и ценных изданий, где хранятся редкие книги и рукописи, датируемые XVI-XIX вв. В 2017 году впервые создана электронная картотека фонда редких и ценных книг, насчитывающая на данный момент 13992 экз.

- Зал Первого Президента, открытие которого состоялось в 2017 году, является своеобразным просветительским центром, задачи которого заключаются в создании, постоянном пополнении и хранении информационного массива по истории становления и укрепления независимой государственности Казахстана.

- Книжный уголок стран мира, целью которого является формирование и популяризация фонда иностранной литературы, ознакомление читательской аудитории с историей и литературой разных народов и стран, представители, которых обучаются в университете и сотрудничают с КазНУ.

- Клуб ученых – традиционное место проведения встреч, круглых столов, конференций. В 2017 году прошел полную модернизацию: произведен ремонт и переоборудован для приема гостей и организации различных мероприятий.

- Центр аль-Фараби, занимающийся изучением научного наследия известного мыслителя Востока.

- Музей аль-Фараби, рассказывающий о творчестве и жизненном пути великого ученого Востока. В течение учебного года здесь проводятся экскурсии по музею для студентов и гостей университета.

- Собственная выставочная площадка на более чем 1800 м².

- 4 уникальных конференц-зала на 300, 80, 60 и 50 посадочных мест.

- Коммуникационно-релаксационные зоны для отдыха читателей.

- Кафе на 75 посадочных мест.

В структуре Библиотеки имеются 3 управления (<http://elibrary.kaznu.kz/ru/node/70>).

Библиотека аль-Фараби, начиная с 2015 года, поэтапно переходит на новые технологии. В 2017 году проведена большая работа по модернизации библиотеки: анализ фонда, инвентаризация, слияние старой базы в новую, корректировка и настройка каждой записи базы данных. Электронная БД книжного фонда импортирована из автоматизированной библиотечной системы «Кабис» в «Ирбис», работа по корректировке продолжается.

Было приобретено новое оборудование, в том числе:

- Многофункциональная рабочая станция в комплекте с программным обеспечением маркировки библиотечного фонда и обслуживания пользователей на базе RFID-технологий;

- Система обеспечения сохранности библиотечного фонда;

- Терминал самообслуживания читателей с поддержкой RFID;

- Сканирующая станция для самостоятельной работы читателей по оцифровке изданий;

- Мобильное устройство автоматизированной инвентаризации с предустановленным ПО инвентаризации и идентификации единиц хранения библиотечного фонда на базе RFID-технологий.

Одной из задач библиотеки является сохранение культурного наследия, благодаря чему в библиотеке создана коллекция редких книг, формируется фонд трудов профессорско-преподавательского состава и продолжающихся изданий университета. Научная библиотека университета развивает фонды изданий на различных языках мира - казахском, русском, английском, немецком и других, тем самым поддерживая полиязычную среду обучения в университете. Одна из важных составных частей библиотечного фонда университета – это научные периодические издания, включающие реферативные издания, специальные (отечественные и зарубежные) журналы по многим отраслям знания.

Сейчас в библиотеке аль-Фараби организованы 2 варианта обслуживания: книговыдача на абонементе и выдача книги в режиме классического читального зала. Запись читателей на абонементе производится по университетской ID-карте, для каждого читателя оформляется электронный формуляр. В библиотеке обеспечен свободный доступ к фондам читального зала и к фонду Клуба ученых, внедрена система самообслуживания читателей.

Запущен Модуль J-Irbis, с помощью которого осуществляется доступ к базам библиотеки через интернет. На данный момент доступны все базы электронного каталога. Осуществлен переход сайта на другую платформу, обновлен дизайн сайта, размещены электронные журналы «Айкап», «Аманат», «Мәдениеттану кітапханасы».

В фонде редких книг – 14306 экземпляров, в том числе на русском языке – 11370 экземпляров, на иностранных языках – 2154 шт, особые формы – 782 экземпляров книг, диссертаций и авторефератов, а также о религии, Библии и Корана.

Общая площадь библиотеки 17856 кв. метров. в структуре Классический зал с площадью 1850 кв. метров с 780 читательскими местами, зал Магистрантов постоянно пополняющийся диссертационными работами авторефератами, залы для групповой работы, а также зал периодических изданий, обслуживающие читателей.

В библиотеке есть музей великого мыслителя Востока аль-Фараби пропагандирующий его жизнь и творчество, а также Центр аль-Фараби, занимающийся изучением научно-просветительским наследием ученого.

На сегодняшний день, библиотека главный центр университета, научных форумов, конференций, тренингов, мероприятий республиканского и международного уровня. Библиотека аль-Фараби для соответствия модели «Al-Farabi University Smart city», ориентирована на поддержку информационной культуры читателей [6, с. 165].

За годы независимости Республики Казахстан библиотеки вузов стали подлинными информационными центрами, оказывающими активное содействие внедрению в университетах передовых технологий и реализации государственных программ в области образования и науки. Известно, что сегодня в Казахстане происходят процессы модернизации всех отраслей хозяйственной деятельности. Высокие требования предъявляются к системе высшего образования, включая требования к качеству подготовки специалистов и интенсификации исследовательской деятельности в вузах. В сфере библиотечного и информационного обеспечения высших учебных заведений одними из главных задач, направленных на инновационное развитие вузов Казахстана, являются расширение доступа к мировым и отечественным научным банкам данных и создание качественных интеллектуальных ресурсов. В настоящее время библиотеки вузов играют все более значительную роль в самореализации личности, духовном развитии общества и принимают активное участие в формировании цивилизованного человека.

Список использованной литературы:

1. Соколай О. *Наследие: современный контекст: тематика юбилея Независимости определяет творческие и социально значимые проекты Министерства культуры [Текст] // Казахстанская правда. – 2011. – 7 июня. – С. 1-2.*
2. *Республикалық жоғары оқу орындары аралық электрондық кітапхана [Электронный ресурс] // <http://www.rmeb.kz>. (дата обращения: 01.01.2018 г.).*
3. *Агентство Республики Казахстан по статистике [Электронный ресурс]. — // <http://www.stat.kz>. (дата обращения: 10.01.2018 г.).*
4. *Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті – болашақтың университеті [Текст] / жалпы ред. басқарғ. Б.Т. Жұмағұлов. - Алматы: Қазақ университеті, 2009. – 290 б.*
5. *Кітапхана тарихы айдарынан [Электронный ресурс] // Elibrary.kaznu.kz. (дата обращения: 01.03.2018 г.).*
6. *Научная библиотека: 70 лет истории [Текст] / Сост.: Е.Д. Абулкаирова, Л.И. Разубаева, Г.М. Мусағалиева. - Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 210 с.*

**ОРТА ЖӘНЕ ОРТАДАН КЕЙІНГІ
БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ
СРЕДНЕЕ И ПОСЛЕСРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЯ:
ВОПРОСЫ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ**

УДК 37.014
МРНТИ 14.01.11

М.А. Нуриев¹, А.М. Айнакулова²

*^{1,2} Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан*

**БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ӘЛЕМДІК ПАРАДИГМАҒА НЕГІЗДЕЛУІ –
«МӘНГІЛІК ЕЛ» ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕ**

Аңдатпа

Білім беру жүйесінің қазіргі заманғы әлемдік парадигмаға негізделуі «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясын жүзеге асырудағы өзекті мәселе болып табылады. Себебі, білім беру мазмұнын жаңарту – ата-аналар мен педагогикалық қауымдастықтан жоғары деңгейдегі ұйымдастыруды, жауапкершілікті, ұтқырлықты, тұтастықты, өзара қолдау мен түсіністікті талап ететін зор міндет және ауыр сынақ. Қоғамда туындап отырған жаңа экономикалық қатынастарға орай білім беруді реформалау мәселесі туындайды. Реформалаудың басты мәселесі білім мазмұнын толық жаңғыртуды, жетілдіруді талап етеді. Осыған байланысты, ғылыми мақалада қазіргі таңда білім мен ғылымды инновациялау мен модернизациялаудың еліміздің экономикалық дамуының басты бағытына айналуына, сондай-ақ «Мәңгілік елдің» педагогының кәсіби шыңдалуына сипаттама беріледі.

Түйін сөздер: білім беру жүйесі, қазіргі заманғы парадигма, «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясы, білім беру мазмұнын жаңарту, білім-ғылымдағы инновациялар, білім мен ғылымды модернизациялау, «Мәңгілік елдің» педагогы.

Аннотация

Нуриев М.А.¹, Айнакулова А.М.²

*^{1,2} Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан*

**ИДЕНТИФИКАЦИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ МИРОВОЙ ПАРАДИГМЕ –
АКТУАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА РЕАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ «МӘНГІЛІК ЕЛ»**

Идентификация системы образования современной мировой парадигме является ключевым вопросом в реализации национальной идеи «Мәңгілік Ел». Поскольку обновление содержания образования представляет собой огромную и серьезную проблему для родительского и педагогического сообщества, которая требует высокого уровня организации, ответственности, мобильности, добросовестности, взаимной поддержки и понимания. Существует проблема реформирования образования в контексте новых экономических отношений, возникающих в обществе. Главная проблема реформирования требует полной модернизации и улучшения содержания образования. В связи с этим, в научной статье описывается инновация и модернизация образования и науки, как основное направление экономического развития страны, а также профессионализм педагога «Мәңгілік Ел».

Ключевые слова: система образования, современная парадигма, национальная идея «Мәңгілік Ел», обновление содержания образования, инновации в образовании и науке, модернизация образования и науки, педагог «Мәңгілік Ел».

Abstract

M.A. Nuriyev¹, A.M. Ainakulova²

*^{1,2} Kazakh National Pedagogical University named after Abay
Almaty, Kazakhstan*

**IDENTIFICATION OF THE SYSTEM OF EDUCATION OF THE MODERN WORLD PARADIGME
– THE ACTUAL PROBLEM OF THE IMPLEMENTATION OF THE NATIONAL IDEA
«MANGILIK EL»**

The identification of the education system of the modern world paradigm is a key issue in the realization of the national idea «Mangilik El». Since updating the content of education is a huge and serious problem for the parent and pedagogical community, which requires a high level of organization, responsibility, mobility, integrity, mutual support and understanding. There is a problem of reforming education in the context of new economic relations emerging in society. The main problem of reform requires a complete modernization and improvement of the content of education. In this regard, the scientific article describes the innovation and modernization of education and science as the main direction of the country's economic development, as well as the professionalism of the teacher of «Mangilik El».

Key words: education system, modern paradigm, national idea «Mangilik El», renewal of the content of education, innovations in education and science, modernization of education and science, teacher of «Mangilik El».

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» атты мақаласында: «Әлеуметтік жаңғырту бүкіл қоғамның, әрбір қазақстандық отбасы мен әрбір қазақстандықтың өміріне оң өзгерістер әкелуге бағытталған нақты қадамдарды талап етеді», - деп атап көрсеткен болатын [1].

Бүгінгі таңда Қазақстан әлеуметтік-экономикалық жаңартудың өз моделін іске асыруда және онда Шығыс пен Батыстың басым жақтары мен жаһандық ынтымақтастыққа талпыныс үйлесім тауып отыр. Білім беру жүйесі осы отандық әлеуметтік жаңару моделінің шешуші буыны болып табылады.

Ұлттық білім беру жүйесінің жаңа моделі ең алдымен оқыту мен тәрбиелеудің жоғары сапасын қамтамасыз етуге, жаңаша ойлайтын және азаматтық жауапкершілігі әлдеқайда жоғары кәсіби мамандар даярлауға бағытталған. Қазақстандық білім беру жүйесінің жаңа парадигмасын анықтайтын осы міндеттер білім беру мазмұнын жаңарту, оқытудың инновациялық әдістері мен тәсілдерін меңгеру, бағалаудың объективті жүйесін енгізу және басқарудың инновациялық әрі ашық жүйесін құру арқылы шешілуі тиіс [2].

Мемлекет басшысы «Ұлт жоспары: 100 нақты қадам және 5 институционалдық реформа» бағдарламалық құжатында, «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясында білім беру жүйесінің мазмұнын жаңарту бойынша халықаралық стандарттарға сәйкес нақты міндеттерді қойды. Бүгінгі әлемнің тез өзгеретіні соншалық, заманауи білім беру өзгерістерін соңынан емес, керісінше, алдын ала болжануы тиіс. Осыған байланысты, отандық білім беру жүйесі жетілдірілуді, халықаралық стандарттарға сәйкестендіруді және заман талабына лайықты азаматтарды даярлауды қажет етеді.

Қоғамда азаматтың тек қана білім алуы жеткіліксіз, ең маңыздысы – сол алған білімін күнделікті өмірде тиімді қолдана білуі. Сол себепті, қазір оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға басымдық беріліп отыр.

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭБДҰ) елдері осыдан 28 жыл бұрын білім берудің жаңартылған үрдісіне көше бастады. 1997 жылы көп ел PISA деп аталатын жаңартылған мазмұнды бағалаудың бірыңғай стандартына көшу туралы келісімге келді.

Еліміздегі бірқатар мектептер 2009, 2012 және 2015 жылдары осы стандарт бойынша білім сапасын анықтауға қатысты. Осы зерттеудің қорытындысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру қажеттілігі анықталды. Білім беру мазмұнын жаңартудың себебі содан.

ҚР Президенті Н.Назарбаев жыл сайынғы жолдауларында білім саласына ерекше басымдылық беріп, жастардың білім-біліктілігін жетілдіру үшін барлық жағдай жасауда. «Қазақстан-2050» стратегиясында Елбасының «Біздің жастарымыз оқуға, жаңа ғылым-білімді игеруге, жаңа машықтар алуға, білім мен технологияны күнделікті өмірде шебер де тиімді пайдалануға тиіс. Біз бұл үшін барлық мүмкіндіктерді жасап, ең қолайлы жағдайлармен қамтамасыз етуіміз керек...» деген сөзі – осының айғағы [3].

Осы негізде қазіргі таңда білім мен ғылымды инновациялау мен модернизациялау экономикалық дамудың басты бағытына айналды. Еліміздің дербес даму бағыты айқындалып, халықтың тарихқа деген

көзқарасы жаңа қырынан жаңғыра бастаған бүгінгі таңдағы негізгі міндеттердің бірі – білім беруді жаңа инновациялық жолмен дамыту болып отыр.

Білім беруге, адам капиталының дамуына инвестиция жұмсау жалпы қоғам игілігінің кілті болып табылады. Ықпалдасқан, қарқынды әлемдік нарықта білім беру жүйелері өзгермелі ахуалға бейім болуы үшін жетілдіріліп отыруы тиіс. Осыған байланысты, білім беру жүйесінің дамуы Қазақстанның басты басымдығы болып табылады.

Қазақстандағы білім беру реформаларының жалпы мақсаты білім беру жүйесін жаңа әлеуметтік-экономикалық ортаға бейімдеу болып табылады. Болашақтың табысты экономикасы білім беруге, халықтың дағдылары мен қабілетіне инвестициялайтын болмақ. Білім беруді әлеуметтік қажеттіліктерге жұмсалатын шығындар ретінде ғана емес, экономикалық инвестициялар ретінде түсіну қажет. Білімге негізделген экономика және қоғам, өмір бойы оқыту – бәсекеге қабілеттілік пен жаңа технологияларды қолдану проблемаларын шешудің, әлеуметтік бірлікті, тең мүмкіндіктер мен өмір сапасын жақсарту тәсілдері болуы тиіс. Сондықтан да, соңғы жылдары еліміздің білім жүйесін жаңғырту мәселесі үнемі күн тәртібінен түспей, соның ішінде оқытудың мерзімі мәселесі қозғалып, орта білім жүйесін жаңа технологияға негізделген білім беру стандарттары мен жаңа бағдарламалары, оқулықтар жобасы жасалып, олар барлық деңгейде талданып келе жатыр. Орта білім саласындағы осы өзгерістер педагогикалық білім беру жүйесіне де өз әсерін тигізіп, педагогикалық оқу орындары білім нәтижелерін осы тұрғыдан қарастыруға бағыт алуға [4].

Қазақстанда оқытындарды сапалы біліммен қамтамасыз етіп, халықаралық рейтингілердегі білім көрсеткішінің жақсаруы мен қазақстандық білім беру жүйесінің тартымдылығын арттыру үшін, ең алдымен, педагог кадрлардың мәртебесін арттыру, олардың бүкіл қызметі бойына мансаптық өсуі, оқытылуы және кәсіби біліктілігін дамытуды қамтамасыз ету, сондай-ақ педагогтардың еңбегін мемлекеттік қолдау мен ынталандыруды арттыру мәселелеріне үлкен мән берілуде.

Бүгінгі таңда білім беру саласында көптеген модернизациялаулар жүргізіліп жатыр. Айтар болсақ, орта білім берудің 12 жылдық моделі, кәсіптік және техникалық білім берудің мазмұнының жаңартылуы, электронды оқыту, зияткерлік мектептер арқылы жоғары оқу орындарына дарынды шәкірттер дайындау, жоғары оқу орындарына қойылатын жаңа талаптар, магистрлар мен PhD докторларды дайындау арқылы университеттік білімді жаңа деңгейге көтеру бірқатар инновациялық жобаларға бастама болып, инновациялық оқыту әдісі кеңінен қолданыла бастады. Сондықтан, қазіргі таңдағы білімді одан әрі дамытуды қажет ететін ауқымды жобалар мен әлем тәжірибесіне негізделген инновациялық білім берілуі тиіс. Оның негізгі мақсаты – Қазақстан Республикасындағы практикалық маңызы бар ғылым мен білімді дамытудың басым бағытына сәйкес келетін инновациялық жобаларды іріктеу, аймақтағы ғылыми-зерттеулерді дамыту және аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін ғылым мен білім жетістіктерін пайдалану болып отыр.

Модернизациялау бойынша негізгі жұмыс орта білімде жүргізілуде және ол төмендегі бағыттар бойынша сипатталады:

- білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту (посткеңестік кеңістікте тұңғыш рет Қазақстанда 2012-2016 жылдарға арналған Білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту іс-әрекеттерінің Ұлттық жоспары жасалған болатын, онда алынған білімді шынайы өмірлік жағдайларда сәтті пайдалану бойынша оқушылардың күзиреттілік дағдыларын дамыту мәселелері қарастырылды);

- электронды білім берудің пилоттық апробациясы (2020 жылға қарай аталған жоба бойынша мектептердің 90% қамтылып, мектеп оқушысының электронды оқу құралдары мен кітапханалар және кез келген уақытта әлемдік білім берудің цифрлық ресурстарына қол жеткізе алу бойынша қамтамасыз етілуі бойынша жұмыстар жүргізілуде);

- 12 жылдық білім беруге көшу;

- мектептен бастап университетке дейінгі білім беру үрдісіне ағылшын тілінің жаппай ендірілуі (2013 жылдың 1-қыркүйегінде барлық қазақстандық мектептердің 1-сыныбынан бастап ағылшын тілі жаппай енгізілді);

- тәрбие беру жұмыстары (жалпы білім беретін мектеп қабырғаларында шығармашыл ойлай алатын, кәсіби жолын таңдай алатын және таңдаған жолы бойынша өмір бойы білімін жетілдіріп отыратын зияткерлігі жоғары, рухани дамыған, дені сау ҚР азаматын қалыптастыруға бағытталған жұмыстар жүргізілуде);

- «Назарбаев Зияткерлік мектептері» – мектептегі білім беру үрдісін модернизациялаудың басты орталығы және трансляторы (оның базасында халықаралық сәтті тәжірибелердің жаңалықтары сынақтан өткізіліп, қазақстандық мектептерге енгізілулер жүргізіледі [2].

Дәстүрлі білім беру жүйесінде білікті мамандар даярлаушы кәсіби білім беретін оқу орындарының басты мақсаты – мамандықтарды игерту ғана болса, ал қазір әлемдік білім кеңестігіне ене отырып, бәсекеге қабілетті тұлға дайындау үшін адамның құзыреттілік қабілетіне сүйену арқылы нәтижеге бағдарланған білім беру жүйесін ұсыну – қазіргі таңда негізгі өзекті мәселелердің бірі.

Қазір жаһандану дәуірінде интеграциялық процестер қарқынды даму үстінде. Сондықтан, ұлттық білім саласы әлемдік білім кеңестігіне кірігусіз дербес дами алмайтынын бүгінгі қоғам дәлелдеп отыр. Жаңа ғасырдың шынайы кілті саналатын сол жаһандану білім саласына мықтап еніп, соның негізінде әлемдік экономиканың интеграциялануы, жаңа ақпараттық технологиялардың пайда болуы кең қанат жайды. Сондықтан, білім саласын модернизациялауда ұлттық инновациялық жүйені жасау адам іс-әрекетінің жаңа ғылыми және кәсіби бағыттарын айқындауды көздей отырып, кадрлар дайындаудың мамандандырылған жүйесін іске асыруды талап етеді.

Жаһандану жағдайында мәдени-дүниетанымдық плюрализм шекарасы кеңее түседі, адамзат болмысы әмбебаптылықтан, айқындылықтан, біртұтастықтан бас тарта отырып, әртектілік, әртүрлілік, өзгермелілік, формалардың вариативтілігіне көбірек жол береді де құндылықтық кеңістіктің тұрақсыздығы басым түсе бастайды.

Сондықтан қазір адамның жеке тұлғасына әсер ететін трансформациялар мен өзгерістерді талдау маңызды, қарқынды өзгертін жағдайлардың теріс әсерін түсіну үшін ғана емес, бүгінгі болмыстың динамизм мен күрделілікке бейімделуіне сәйкес жаңа мүмкіндіктер аша отырып, білім беру жүйесін жаңғыртудағы түрлендірулерді қабылдау маңызды болып табылады. [5].

Білім беру сапасын жоғарылату мәселелерін шешу үшін ғылыми тұрғыдан алғанда Қазақстандағы педагогикалық ғылым әлемдік педагогикалық ғылым жетістіктерін кеңінен қолдану арқылы мемлекеттік білім беру саясатын ойдағыдай іске асыруға ықпал ететін өзекті білім беру мәселелерін жүйелі түрде зерттеуге бағытталуы керек.

«Мәңгілік Ел» идеясын жүзеге асыруда бүгінгі білім беру сапасы оның әлеуметтік өлшемі тұрғысынан қаралады. Бұл – туындаған проблемаларға жауапты төмендегі аспектілерді ескере отырып, іздеу керек деген сөз.

Біріншіден, қоғамның барлық әлеуметтік инфрақұрылымдарының күш-жігерін біріктіру. Яғни, оқушылардың мүдделері – негізгі ұстаным болуы тиістігін қатаң сақтай отырып, мемлекет, ата-ана және педагогтардың қоғамдастығының, жұмыс берушілер мен әртүрлі қоғамдық ұйымдардың нақты және тиімді өзара әрекеттесуі;

екіншіден, отандық тәжірибені шет елдердің озық тәжірибелерімен интеграциялау (біріктіру). Сонымен бірге, халықаралық стандарттарға сай болуға ұмтылу барысында білім берудің ұлттық мазмұнын сақтау маңызды;

үшіншіден, көптілді және көпмәдениетті білім беру ортасын қалыптастыру. Осындай жағдайдың тиімділігі тілдік оқытудың деңгейлік моделіне негізделген «балабақша - мектеп - колледж - университет» жүйесінде тілдік оқытудың үздіксіздігін сақтау арқылы қамтамасыз етілуі мүмкін;

төртіншіден, ауылдық және қалалық оқушылардың білім деңгейі арасындағы айқын айырмашылықты жою. Өкінішке орай, ауылдық мектептің біраз ғана түлегі университеттерде конкурстық іріктеуге төзе алады, үздік отандық және шетелдік университеттерде жоғары білім ала алады, осыған байланысты тиісті кадрлармен аймақтық дамуды қамтамасыз ету қиындық тудыруда;

бесіншіден, мүгедектігі бар балаларға бейімделген білім беру ортасын құру. Бұл оларға өз құрдас-тарымен тең дәрежеде орта білім алу үшін өте қажет. Мұнда балаларға толеранттылық тәрбие беріп, ата-аналар қауымдастығының арасында жүйелі түсіндіру жұмыстарын жүргізу қажет;

алтыншыдан, балалар мен жастар арасында девиантты мінез-құлық көрсеткіштерінің төмендеуі. Бұл білім берудің барлық деңгейлеріндегі ұйымдардың әлеуметтік жауапкершілігін арттырып қана қоймай, ең алдымен, оқушының жеке тұлғасын бүкіл білім беру жүйесін дамытудың және жаңғыртудың эпицентріне қоюға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік аспектілер Қазақстан Республикасының білім беруінің дамуының басым бағыттарының негізін қалады. Олардың ішінде сапалы білімге тең дәрежеде қол жеткізуді қамтамасыз ету ерекше орын алады.

Білім беру сапасы әрқашан оқу нәтижелерімен анықталады. Білім беруді жаңғырту осы мағынада нәтижеге бағдарланған оқытудың жаңа түсінігін білдіреді. Бұл, ең алдымен, білімді, дағдыларды ғана емес, құзыреттілікті де жоспарлаумен және өлшеумен байланысты.

Мәселен, оқыту нәтижелерінде төмендегі құзыреттіліктер ерекше мәнге ие болу керек:

- күрделі ақпараттық, мәдениетаралық салада бағытын бағдарлай алу үшін коммуникативтік құзыреттілік;
- құқықтық, көпұлтты және конфессиялық қатынастар үшін азаматтық құзыреттер;
- интеграцияланған білім беру және кәсіптік ортада, сондай-ақ тұрақты және динамикалық түрде өзгертін әлеуметтік кеңістікте табысты өзін-өзі жүзеге асыру үшін жеке тұлғалық құзыреттілік.

Бұл құзыреттіліктер қазақстандық патриотизм, заңға бағынушылық, толеранттылық пен қатаң талап қоюшылық, адамдарға деген мейірімділік, құрмет пен сүйіспеншілік, өз-өзіне деген сенімділік және т.б. қасиеттермен толыса түседі.

Мектептегі білім беру жүйесі қазіргі заманғы парадигмаға негізделуі керек. Ол «білімді» адамнан «өмірге дайын» адамға ауысуды көздейді.

Мұнда барлық деңгейдегі білім мазмұнының сабақтастығы қағидасы сақталуы шарт: мектепке дейінгі білім беруден бастап жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрларды даярлау, сондай-ақ пәндік облыстар мен педагогикалық технологиялардың интеграциялық мазмұны ретіндегі ұстанымдар.

Сонымен, білім беру жүйесінің негізгі проблемалары оның мазмұны мен сапасын жаңартумен байланысты, ал оны дамытудың басымдықтары білімнің, дағдылардың, құзыреттіліктердің жүйелік жиынтығын көрсететін оқыту нәтижелерін жаңаша түсіну болып табылады.

Демек, жоғарыда көтерілген мәселенің бәрі педагогтарымыздың жаңаша ойлауына, жаңа тұрпатта білім бере алуына, бала бойында мектеп бітіргенде болу керек құзыреттіліктерді игерте алуына келіп тіреледі.

Педагогика ғылымы еш нәрсеге бейімі жоқ, қабілетсіз адам болмайды дейді. Сол себепті, балалардың қабілетін кеңінен өрістете дамытуға тек мектеп қана мақсатты түрде ықпал ете алады.

Көне грек философы, жазушысы, әрі қоғам қайраткері болған атақты Плутарх «...Көптеген табиғи талант дарынсыз ұстаздардың кесірінен жойылып кетеді. Олар дарынның табиғи құбылысына терең бойлай алмай, тұлпарды есекке айналдырып құртып тынады», - деген [6]. Міне, ұстаз осындай келеңсіздікке жол бермеуі керек.

Ал өзіміздің Ұлы ағартушымыз Ахмет Байтұрсынұлының «Ұстаз үздіксіз ізденгенде ғана, шәкірт жанына нұр құя алады» деген сөзі ізденімпаз, жаңаша ұстаздарға арналғандай. Мұны әрбір мұғалім жадында сақтауы тиіс.

Ендеше, «Мәңгілік елдің» мұғалімі шығармашылықпен жұмыс істей алатын жеке тұлға, педагогикалық қызметінің барлық келеңді-келеңсіз жақтарын зерттеп меңгеруге ынталы, өзінің пәнін жетік меңгерген, кез келген педагогикалық жағдайдағы түйткіл мәселелерді өзінің білімділігі, іскерлігі, шеберлігі арқасында шеше алатын, педагогикалық үрдістің нәтижесін жақсартуға ұмтылатын мұғалім болуы керек.

«Мәңгілік Ел» боламыз десек, мұғалім үшін кәсіби шеберлікке жету, өз мамандығының данышпаны болу бір күнде пайда болатын дүние емесігін біз жақсы түсінуіміз керек және өмір бойы ізденушілікті, зерттеушілікті талап ететін мамандық екенін анық аңғарғанда ғана толық нәтижеге жете аламыз. Мұғалімнің әрбір сөзі мен ісі, қимылы, аяқ алысы, жүрісі, көзқарасы психологиялық және ізгілік тұрғысынан шәкірт жүрегінен үлкен орын алады. Сондықтан әрбір ұстаз үшін оқу мен тәрбие процесін ұйымдастыруда мол білімділікті, ақылдылықты, дұрыс іскерліктер мен дағдыларды қолдануды қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам // www.inform.kz – 10 шілде 2012 ж.
2. Жилбаев Ж.О. Выступление на международной конференции «Совершенствование системы образования в условиях социальной модернизации» // www.nao.kz – 6 декабря 2013 г.
3. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты // Қазақстан халқына Жолдауы, 14 желтоқсан 2012 ж.
4. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы // www.adilet.zan.kz – ҚР Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы. ҚР Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығымен күші жойылды.

5. Балыкбаев Т.О. Актуальные вопросы развития образования и педагогической науки// www.zakon.kz
– 28 октября 2010 г.
6. Плутарх. Моралии // www.koob.ru/plutarh.

37.035.6(574)
МРНТИ 14.39.05

Е.Ш. Қозыбаев¹, Г.Қ. Құлабекова²

¹ *п.ғ.д., профессор, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті,
Шымкент қ, Қазақстан*

² *6D010300 – Педагогика және психология мамандығының I курс докторанты,
М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті,
Шымкент қ, Қазақстан*

ҚАЗАҚ БАЛАЛАРЫН ОТАНСҮЙГІШТІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ҰЛТТЫҚ ИДЕОЛОГИЯНЫҢ МӘНІ

Аңдатпа

Бүгінгі күні Отанға деген сүйіспеншілікті қалыптастыру мәселесін зерттеу өзекті мәселелер қатарында және оның қазіргі қоғамның дамуы үшін теориялық және тәжірибелік маңызды екендігі белгілі. Патриотизм біз өмір сүріп отырған қоғамның бүгінгі мен болашағын анықтайтын қозғаушы және біріктіруші факторлар қатарына жатады. Отанға деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу бір күннің ісі емес, ол ұлттық идеологияға негізделген жағдайда ғана табысты болатындығы анық.

Қазақ балаларын отансүйгіштік, патриоттық рухта тәрбиелеу, ана тілін құрметтеу, олардың бойында ұлттық мақтаныш сезімін оята білу, ұлтжандылық, елжандылық сынды қасиеттерді қалыптастыру – тәуелсіз мемлекетімізді дамытуда ерекше маңызды мәселелердің қатарында. Мақалада Отан, ана тілі, туған жер, ұлттық мәдениет, ұлттық идея, ар-намыс, ұлттық код және т.б. патриотизм ұғымымен қатар құрамдас болып дамитын ұғымдар екендігі түсіндіріледі.

Сонымен қатар, қазіргі әлемде патриоттық тәрбиені дамытудың көп қырлы үдеріс, оның нәтижесінің маңызды екендігі айтылып, ұлттық рухтың, ұлттық және жалпы адами-мәдени құндылықтардың негізін құрайтын патриоттық тәрбие мен білім беру маңызды саясат ретінде қарастырылады.

Мақалада ұл балалардың бойында Отанға деген сүйіспеншілік, батылдық, елжандылық, қайсарлық және т.б. қасиеттерді қалыптастырудың маңыздылығы көрсетіліп, көпұлтты мемлекетіміздің жағдайында «қазақстандық патриоттың» тұлғасының қандай болуы керектігіне түсінік беріледі.

Түйін сөздер: отансүйгіштік, патриотизм, қазақстандық патриотизм, ұлттық идеология, ұлттық код.

Аннотация

Е.Ш. Қозыбаев¹, Г.Қ. Құлабекова²

¹ *д.п.н., профессор, Южно-Казахстанский государственный университет им. М.Ауэзова,
г. Шымкент, Казахстан*

² *6D010300 – Педагогика – психология I курс докторант,
Южно-Казахстанский государственный университет им. М.Ауэзова,
г. Шымкент, Казахстан*

ЗНАЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕОЛОГИИ В ВОСПИТАНИИ ЛЮБВИ К РОДИНЕ КАЗАХСКИХ ДЕТЕЙ

На сегодняшний день исследование по формированию любви к Родине в ряду актуальных вопросов, также как и его теоретическая и практическая значимость для развития современного общества. Патриотизм определяет настоящее и будущее нашего общества, находится в ряду движущего и объединяющего фактора. Воспитание любви к родине - дело не одного дня, оно будет результативным, если будет основываться на национальную идеологию.

Формирование у казахских детей таких качеств, как любовь к Родине и патриотический дух, почитание родного языка, чувство национальной гордости, патриот своей нации, патриот своего народа – в ряду особо значимых вопросов в развитии независимого государства. В статье объясняется идентичность понятий Родина, родной язык, родная земля, национальная культура, национальная идея, совесть и честь, национальный код и др. с понятием патриотизм.

Наряду с этим, разъясняется значимость развития патриотического воспитания в современном мире как многогранный процесс, значимость его результативности, а также патриотическое воспитание и образование как составная политики, являющихся основой национального духа, национальных и общих нравственно-культурных ценностей.

В статье показывается значение формирования у мальчиков таких качеств, как любовь к Родине, смелость, патриот своего народа, решительность и др., дается объяснение наличию у личности понятия «казахстанский патриот» в условиях многонационального государства.

Ключевые слова: любовь к Родине, патриотизм, казахстанский патриотизм, национальная идеология, национальный код.

Abstract

E.Sh. Kozybaev¹, Kulabekova G.K.²

¹PhD (in pedagogy) professor, M. Auyezov South Kazakhstan University, c.Shymkent Kazakhstan

²6D010300-Pedagogy-Psychology, the doctoral candidate M. Auyezov South Kazakhstan University, c. Shymkent Kazakhstan

THE IMPORTANCE OF NATIONAL IDEOLOGY IN THE EDUCATION OF LOVE FOR THE MOTHERLAND OF KAZAKH CHILDREN

To date, a study on the formation of love for the Motherland in a series of topical issues, as well as its theoretical and practical significance for the development of modern society. Patriotism determines the present and future of our society, is in a series of a driving and unifying factor. Education of love for the motherland is not a matter of one day, it will be effective if it is based on national ideology.

Formation of such qualities as the love of the Motherland and the patriotic spirit among Kazakh children, respect for their native language, a sense of national pride, the patriot of their nation, the patriot of their people is among the most important issues in the development of an independent state. The article explains the identity of the concepts Motherland, native language, native land, national culture, national idea, conscience and honor, national code, etc. with the notion of patriotism. Along with this, the significance of the development of patriotic education in the modern world is explained as a multifaceted process, the significance of its effectiveness, as well as patriotic education and education as an integral policy that is the basis of the national spirit, national and common moral and cultural values.

The article shows the importance of the formation of such qualities in boys as love of the motherland, courage, patriot of their people, determination, etc., explaining the identity of the person "Kazakh patriot" in a multinational state.

Key words: love to the Motherland, patriotism, Kazakhstan patriotism, national ideology, national code.

Бүгінгі таңда өскелең ұрпақ бойында патриотизмді қалыптастыру мәселесін зерттеу ғылымда өзекті мәселелердің қатарында екендігі мәлім. Қазіргі құбылмалы ақпарат заманында дәстүрлі құндылықтардың, өнегелі бағдарлар мен патриотизм ұғымының мазмұны өзгеріс үстінде. Бүгінде әлем халқы өмірінің барлық жақтарын қамтуға бет алған жаһандану үдерісі дүниежүзілік саясат пен халықаралық қатынастардың үстем факторына айналып келеді. Әлемдік жаһандануды тек технологиялар мен ғылыми-техникалық жетістіктердің бәсекесі ғана емес, оны отаншылдық сезімі жоғары тұлғалардың ел мен жердің қадір-қасиетіне жету, оған қызмет етудегі бәсекелестігі деп те түсіну керек.

Жаһандану дәуірінде ұлттық-мәдени, тарихи құндылықтардың ықпалы төмендеп, әлсіреу қаупі тұрғанда және жаһандық құндылықтардың маңыздылығы әлдеқайда жоғарылаған кезеңде патриотизм ұғымын, оның белгілерін нақтылау мен ғылыми тұрғыдан зерттеудің, сонымен қатар өскелең ұрпақ бойында патриоттық сананы қалыптастыру мен отансүйгіштік тәрбие беруді жетілдірудің, ұлттық мұра-

лар негізінде өз халқына деген сүйіспеншілікке, ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетіне, елінің мүддесін өзінің мүддесінен жоғары қою сияқты қасиеттерді тәрбиелеудің қажеттілігі туындайды.

Патриотизм деген қандай ұғым? Патриотизм – (грекше, *patris* – Отан, атамекен) өзінің жеке және топтық мүдделерін жалпы елдің мүдделеріне бағындыратын, оған адал қызмет етіп, қорғауды мақсат тұтатын өз Отанына, атамекеніне деген терең сүйіспеншілік сезімі. Патриотизм – бұл саяси идеология, оның басты қағидасы Отанға, өз халқына, атамекеніне деген сүйіспеншілік болып табылады. Патриотизм – идея ретінде қоғамдық санада, үлгі ретінде мәдениетте және белсенді іс-әрекет ретінде саясат пен экономикада байқалатын күрделі әлеуметтік-мәдени құбылыс. Демек, патриотизм – қоғам дамуымен бірге дамып, жаңа мазмұнмен толығып отыратын қоғамдық сананың бір формасы.

«Патриотизм» ұғымының мән-мағынасы мен мазмұны заман ағымына қарай өткеннің немесе бүгінгі күннің патриотизмі деп өлшенбесе керек. Бұл ұғым қай заманда болмасын Отанға, туған ел мен жерге, ұлтқа деген риясыз, асқан сүйіспеншілікпен ғана өлшенуі керек.

Кейбір отандастарымыз тарихтың еншісінде қалған «социализм тұсындағы патриотизм» мен «бүгінгі патриотизмнің» арасында өте үлкен айырмашылықтың бар екендігін дәлелдеуде. Олардың кеңестік дәуірде жастардың Отанға, ел мен жерге деген көзқарасы мен сүйіспеншілігі әлдеқайда жоғары болған деуі қаншалықты дұрыс? Оралмасқа кеткен дәуірдің құндылықтарын қайта қалпына келтіру керек деген қате пікірден түбегейлі арылу қажет. Себебі заман, қоғам бір орында тұрмайды, ол тірі ағза, ол өзгереді, дамиды. Сәйкесінше біздің ұрпақ тәрбиелеудегі ісіміз де жаңаша сипат алуы керек. Бірақ бұл тарихты өшіріп тастау деген сөз емес, керісінше тарихтан тиімді, қажетті тәжірибе мен дәстүрлерді пайдалана білу. Бала тәрбиесінде кеңестік тәрбиенің оңды жақтарының болғандығын, сондай-ақ кеңестік солақай саясаттың ұлттық діліміз бен құндылықтарымызға кері ықпалының болғандығын да біз жоққа шығара алмаймыз.

Посткеңестік кезеңде одақ құрамында болған мемлекеттердің көбіндегі жас буын жаңа әлеуметтік шындықпен байланысқа түсіп, бұрынғы қағидалар мен «ескі» қоғамдық жүйенің құндылықтарын қабылдаған жоқ. Керісінше заман ерекшелігіне сай «батыстық үлгідегі еркін тәрбиеге» бойсынған тұлғаның жаңа әлеуметтік түрі пайда болды. Демек патриоттық тәрбиенің жаңартылған жүйесін қалыптастыру, жаңа міндеттерді негіздеу, механизмін және оның тәсілдері мен әдістерінің тиімділігін арттырудың қажеттілігі туындады. Патриотизм осындай қажеттіліктердің негізінде жаңаша сипатқа ие болды.

С.Ожегов пен Н.Шведованың «Орыс тілінің түсіндірмелі сөздігінде» патриотизм ұғымына: «Преданность и любовь к своему отечеству, к своему народу» - деген анықтама берілген [1, 496 б.].

Адамдардағы отаншылдық сезімдер туа біткен қасиеттерге жатпайды. Отаншылдық сезімдерді адамның саналы өмірімен қатар қалыптасатын психологиялық және саяси-әлеуметтік құбылыс ретінде түсіну керек. Патриоттық сезім жалпы адам баласының туған елі мен жеріне, ана тілі мен төл мәдениетіне, ұлттық құндылықтарына жеке қатынасын пайымдайтын сезім көрсеткіші болып табылады. Патриотизм мәселелері жаңа мемлекеттердің құрылуы, ұлттың қалыптасуы, ұлт-азаттық қозғалыстар мен соғыстар кезеңінде ерекше өзектілікке, саяси мәнге ие болады. Тарихтың барлық кезеңдерінде патриотизм адамдардың қоғамға, өз мемлекетіне қатысты азаматтық борышын өтеуге деген қатынасымен тікелей байланысты болған.

«Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады. Туған жерге, оның мәдениеті мен салт-дәстүрлеріне айрықша іңкәрлікпен атсалысу – шынайы патриотизмнің маңызды көріністерінің бірі. Бұл кез келген халықты әншейін біріге салған қауым емес, шын мәніндегі ұлт ететін мәдени-генетикалық кодының негізі» [2, 2 б.].

Ал патриот деген кім? Ұлы тұлғалардың пікіріне жүгінсек, орыстың көрнекті жазушысы Н.Чернышевский «Патриот – Отанға қызмет етуші адам», әзірбайжан ағартушысы, философ М.Ахундов «Патриот – Отанның мерейін үстем ету жолына, өз халқына деген сүйіспеншілігі жолында қолда барын, өмірін аямайтын адам» десе, қазақтың даңқты әскери қолбасшысы Бауыржан Момышұлы «Атамекен жері үшін, қасиетті елі үшін, болмай қалар кім батыр...», «Отан үшін отқа түс, күймейсін», жазушы патриот Баубек Бұлқышев «Адал адам Отанын сүйеді. Адал, ақ жүрекке Отан анасындай. Отанның дегенін істеу – қуаныш, мақтаныш. Отанға деген махаббатты бізде өлшеуге болмайды»деп, нағыз патриотқа тән қасиеттерді айтады [4, 117-120 б.].

Заманауи дүниетаным аясында патриотизм қоғамның рухани-мәдени құндылығы болып табылады, бұдан қоғам менадам, мемлекетпен азамат, жеке тұлға мен оның әлеуметтік ортасы, жеке және қоғамдық мүдде арақатынасы жиынтық түрде көрініс табады. Бүгінгі күні патриотизм мәселесі жаһандану, интернационализация, мемлекетаралық, аймақтық және жершарылық ықпалдастық жағдайында қарқынды дамуында. Сондықтан бүгінгі ақпараты жедел дамыған қоғам жағдайында нағыз патриоттарды тәрбие-

леу маңызды мәселелердің қатарында болуы шарт. Бүгінгі патриоттық тәрбие – тәрбиенің барлық салаларының негізі болмақ, себебі патриоттық тәрбие жоғары болған елде саяси тұрақтылық пен экономикалық дамудың өрістейтіні белгілі.

Тәуелсіз мемлекетіміздің даму болашағын көздеген ұлы мақсаттарымызды іске асырудың кепілі – үздіксіз білім беру жүйесінің барлық сатыларында балалардың отансүйгіштік сезімдерін қалыптастыруды жаңа сапалық деңгейге көтеру болып табылады. Бұл орайда патриоттық тәрбие ғылыми тұрғыдан зерттеуді қажет ететін маңызды мәселелердің қатарынан орын алады.

Өскелең ұрпақты халық педагогикасы негізінде отансүйгіштікке тәрбиелеу жөніндегі еңбектер демократ-ағартушылар Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарын, А.Құнанбаевтардың есімдерімен байланысты. Қазақтың белгілі зиялылары С.Торайғыров, А.Байтұрсынов, Ш.Құдайбердиев, М.Дулатов, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев және т.б. өз еңбектерінде ұрпақтар тәрбиесінде отансүйгіштік сезімдерді қалыптастыру жолдарын ғылыми тұрғыда арнайы қарастырған. Ал Халық қаһарманы, қайраткер жазушы Б.Момышұлының патриоттық тәрбие мәселесі төңірегіндегі еңбектерінің теориялық және практикалық маңызы ерекше.

Патриотизм туралы мәселелер: педагогика классиктері К.Д. Ушинский, А.С. Макаренко, С.Т. Шацкий, Н.К. Крупская, В.А. Сухомлинскийдің және мәдени әртүрлілік М.М. Бахтин, В.С. Библер, К.Ясперс, қарым-қатынас философиясында Л.П. Буева, Е.Г. Злобина, М.С. Каган, этностар теориясы мен этникалық сәйкестікте Л.Н. Гумилев, Ю.С. Бромлей, В.А. Тишков, сондай-ақ, казахстандық этнографтар Ж.Артықбаев, Х.Арғынбаев, мәдениеттанушы А.Сейдімбек, М.Ш. Хасанов, М.Х. Балтабаев, көрнекті психологтар Қ.Жарықбаев, Ж.Ы. Намазбаева, философтар А.Н. Нысанбаев, Р.Б. Әбсаттаров, педагогтар К.Ж. Қожахметова, А.Қ. Құсайынов, С.А. Ұзақбаева, А.Ә.Түктібаева, Ө.Жұмақанов, Р.Ж. Ержанова, К.Б. Сейталиев, А.А. Қалыбекова, Ж.Ж. Наурызбай, С.Қалиев, К.Ж. Бұзаубақова, С.Қ. Қасенов, К.Т. Елемісова, Б.Ү. Үрбісінов, Ә.Айтақов, Ш.Әміралиев және т.б. отандық ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған.

Тәлім-тәрбие, ұлттық дәстүрлер мен патриоттық тәрбие, әскери-патриоттық, интернационалдық және ерлік тәрбиесі мәселелері А.А. Бейсенбаева, Ү.К. Санабаев, С.Ешімханов, Е.Жұматаева, С.Т. Иманбаева, Ғ.Б. Базарғалиев, Д.С. Құсайынова, А.К. Салимолдаева, С.Ә. Әбдіманапов, Л.А. Шкутина, С.К. Нурмуқашева, Н.Р. Рамашовтың және т.б. зерттеулерінде көрсетілген [4, 4 б.].

Жаһандану кезінде қуатты елдердің ықпалы басқа елдерге күшейе түсетіні белгілі. Жаһандану кезінде қазақ болу оңай ма? Қазақ болып туу бар, қазақ болып өмір сүру бар. Қазақстандық философ Т.Қ. Бурбаев «Қазақ болу деген сөз сол халықтың ғасырлар бойы жинаған ұлы қасиеттерін бойына ұстау, оны сақтау, дамыту оған өскелең ұрпақты тәрбиелеу, дәстүрің мен салтыңды, тілің мен өнеріңді, мәдениетіңді болашаққа мирас ету» - деп түсіндіреді [5, 55-60 б.].

Отанға деген сүйіспеншілік, патриотизм қашанда ұлттық сипатқа ие. Қазақ ежелден елін, жерін, салт-дәстүрін сүйген халық. Батырлары мен ер азаматтары «Ұлтарактай болса да, ата қоныс жер қымбат, Ат төбеліндей болса да, туып өскен ел қымбат» деген қағиданы берік ұстап, ұлан-ғайыр жерді жаудан қорғап, бейбіт өмір сүруді аңсаған. Бұл жайында қаз дауысты Қазыбек би «Біз қазақ деген мал баққан елміз, бірақ ешкімге соқтықпай, өз алдына жатқан елміз. Елімізден құт береке қашпасын деп, жеріміздің шетін жау баспасын деп, найзаға үкі таққан елміз. Ешбір дұшпан басынбаған елміз, басымыздан сөз асырмаған елміз. Досымызды сақтай білген, дәм-тұзын ақтай білген елміз. Асқақтаған хан болса, хан ордасын таптай білген елміз. Атадан ұл туса, құл боламын деп тумайды, анадан қыз туса, күң боламын деп тумайды» деп, қазақтың туған жерін қорғаудағы жан аянбайтын ұлтжандылығы мен тәкаппарлығын көрсетеді.

Патриоттық тәрбиені жүзеге асыруды ұлт тарихымен тығыз сабақтастықта жалғастыру қажет. Біз – тарихы бай ұлтпыз. Біздің сан ғасырлық тарихымыздан өскелең ұрпақ өзінің болашағына қажетті үлгі-өнегені, ақыл-парасат пен ізгілікті, сонымен қатар ерлік, батылдық, имандылық пен қайырымдылық жайлы білімді толық ала алады.

Қазақ халқы балаларын тәрбиелеудегі елге, атамекенге деген сүйіспеншілік пен оны қадір тұтып, қорғауға тәрбиелеуді басты мақсат тұтқан. Халқымыздың атамекенді ардақтау сезімі өте терең, олар үшін туған жерді қасиет тұту – қанға сіңген мінез, ежелгі дәстүр. Бұл таным тұлға санасына ана сүтімен дарыған.

Туған жер, табиғат, тіл, дәстүр, тарихи ескерткіштер, туған жердегі тамаша киелі орындар, жалпы ұлттық құндылықтар ешкімді де бейгарап қалдырмайды. Олар адам жүрегінде жылылық, жақындық, туыстық сезімдерді ұялатады. Әр адам Отанның қадір-қасиетін ұққанда, оның тарихы мен жүріп өткен даңғыл жолын, қиын-қыстау кезде бастан кешірген трагедиясын көз алдынан өткізіп, жанымен сезе

білгенде, жат жұрттықтардан жерін, даласын, тау-тасын жанқиярлықпен қорғағандағы ерліктерін білген кезде мақтаныш сезімі оянады. Патриоттық сезім – ұлт рухының деңгейінің айнасы, өлшемі.

Жас жеткіншектерді Отанын риясыз сүйетін азамат етіп тәрбиелеу үшін, әрине бүгінгі қоғам жағдайында берік идеология қажет.

Әр қоғамның, онда өмір сүріп жатқан әр халықтың өзіне тән ерекшеліктері бар екендігі белгілі. Мысалы, Қазақстанның ұлан-байтақ жерді мекендеуінің өзі халқымыздың бойындағы батырлық, ерлік, батылдық сынды өнегелік дәстүрлерден туындаған деп білеміз. Отанын сүю, елін сыртқы жаулардан қорғау ер жүректі азаматтардың міндетіне кірген. Халқымыздың тарихындағы ұлы қолбасшылар мен батырлар бейнесі осылай қалыптасқан. Дана халқымыз даңқты бабаларының ерлік әрекеттерін болашақ ұрпақтың бойына сіңіре отырып, ұлттық идеологияны қалыптастырған. Сондай-ақ азаматтылыққа, батырлыққа, шешендік пен көрегендікке тәрбиелеуі де ұлттық идеяның міндеттері болып табылады. Өз азаматтарына дұрыс идеологиялық бағыт-бағдар ұсынған мемлекеттің ғана өмірі тұрақты, болашағы баянды болмақ. Қазақстан мемлекеті идеологиясының басты мақсаты – ХХІ ғасырдың білімді, білікті, техниканы терең меңгерген, дені сау, мықты, қажырлы, табанды, ақылды, кеменгер, ұлтжанды, отаншыл ұрпақты тәрбиелеу. Ұлттық идеология халықтың дәуірлік мұратын айқындайтын, келер ұрпақтарға шамшырақ бола алатын ғасырлық рухани философия. Ұлттық идеологияның негізі қоғамның ең маңызды талаптары мен қажеттіліктері арқылы айқындалады. Кез-келген қоғамда көздеген мақсатқа жету үшін ең бастысы – ұлттық бірлік пен білім керек, ал ұлттық бірлікке жету үшін мықты идеология қажет. Ұлттық идеологиясы мықты, рухы күшті халықты ешкім де жеңе алмайды және асқақ рух халықты барлық уақытта биіктерге жетелейді.

С.Ожегов пен Н.Шведованың «Орыс тілінің түсіндірмелі сөздігінде» идеология ұғымына «Қандай да бір әлеуметтік топты, тапты, саяси партияны қоғамды сипаттайтын көзқарастар, идеялар жүйесі» деген анықтама берілген.

Әрбір халықтың өзіне тән ұлттық идеологиясы, сол халықтың тарихи кезеңдегі қажеттілігінен туындайтын ұлттық мүддесінен пайда болады және сол халықтың болашақ тағдыры осы идеологияны қалай іске асыруына байланысты болмақ.

Идеология дегеніміз не? Идеология – қоғамдық сананы қалыптастырып, саяси өмірде оған бағыт-бағдар беріп отыратын, рухани құндылықтар жүйесін айқындайтын идеялар тұжырымдамасының жиынтығы. Әр ұлт өзінің ішкі-сыртқы мәселелерін шешу үшін өзіне қажетті идеологияны жасап, сол арқылы әрекет етеді. Бүгінгі Қазақстанның алдында тұрған басты мәселе – рухани құндылығымызды анықтап алып, оны өмірде іске асыру.

Қазақстанның «Мәңгілік Ел» атанып, келешекте ұлт болып қалуы үшін қауіпті жағдай бар – ол біздің ұлттық санамыздың тым әлсіреп кеткендігі. Сондықтан ұлттық қасиеттерді сақтау үшін бірінші кезекте санамызды сауықтыру қажет. Сананы түрлі әрекеттермен улау тұтас бір ұлттың жойылып кетуіне әкеліп соғады. Тарихтан белгілі болған «мәңгірттену» залалы бүгінгі ұрпақты шарпымауы қажет. Кеңес дәуірі тұсында бойында намысы жаншылған, рухы мен жігері тапталған «мәңгірт» ұрпақ қалыптасты.

Мәңгірттенген адам рухы өлген, сана-сезімнен жұрдай, ұлты үшін, Отаны үшін жаны күймейтін, патриоттық сезімнен ада, ойлау өрісі дамымаған пенде немесе өзін-өзі толық жоғалтқан адам. Онда Отанын, туған анасын сүю, ұлтын құрметтеу, ана тілін ардақтау деген сезімдер болмайды. Ондай адамдар ұлтына опасыздық жасауға әрқашан бейім келеді.

Қоғамымызда қылмыстың асқынып, адамдарымыздың өзге діни ағымдарға кіруі, ана тілін, салт-дәстүрін білмеуі – бұл біздің ұлттық санамыздың әлсіреуінің салдары деп білу керек. Бұл жағдай ұрпақтар арасындағы байланысты жойып, халық даналығын жалғастыруға кедергі жасайтыны белгілі. Келесі буын ұлттық қасиетін түгелдей жойып алуы мүмкін. М.Шахановтың тілімен айтқанда, мәңгірттік дегеніміз – адамзат тағдырының тамырсыздық індеті. Ол тамырыңды тамырсыздық індетінен қалқалайтын әр адамның өз анасынан басқа төрт анасы болу керек деп мәлімдейді:

Туған жері - түп қазығы, айбыны,
Туған тілі - мәңгі өнеге айдыны,
Жан байлығы, салт-дәстүрі - тірегі,
Қадамына шуақ шашар үнемі,
Және Туған тарихы.

«Мәңгірт» ұғымын тұңғыш рет терең, әрі жан-жақты түсіндіріп берген заманымыздың заңғар жазушысы Ш.Айтматов болатын. «Ғасырдан да ұзақ күн» атты романында жазушы мұны былай сипаттайды: «... Ең әуелі олардың шашын бір қыпшық қалдырмай тақырлап тұрып ұстарамен қырып алады. Шашын

алып бола берген тұста, жуан-жуанның жалаңдаған қасапшылары таяу жерде ең сидаң-саяқ түйені сойып тастайды. Түйенің терісін сыпырып жатып, ең қалың деген төстік көнтерісін бөлек кесіп алады. Сол көнді кесіп-кесіп, әлі жып-жылы буы бұрқыраған қалпында тұтқынның жап-жаңа шашы алынған тақыр басына қаптай қойған кезде осы өзіміздің қазіргі заманда суға жүзгіштердің басына киіп алатын резинка шәпке сияқты сып-сығыр желімдей жабыса қалады. Мұндай сықыпқа ұшыраған пенде не өліп кетеді, не бұл азапқа шыдай алмай ақылынан адасып, өткен-кеткенін мүлде ұмытып, өмір бақи мәңгіртқұлға айналады» [6, 99 б.]. Өз бетінше ойлай алмайтын, рухы жоғалған, ата тегін, елі мен жерін білмейтін, ұлттық тамыры қыркылған жан «мәңгірт» деп аталады.

Белгілі ғалым М.Мырзахметов ұлттық идея мен ұлттық идеология мәселесін көтеріп, аталған ұғымдардың анықтамасын жасап беріп, былай деп ой тұжырымдайы: «Ұлттық идея – уақыт деміне, заман ағымына қарай өзгеріске түсіп, анықталып, толысып, дамып отыратын құбылыс. Отарланған түркі халықтары бір кездерде жадидизмді ұлттық идея ретінде ұстанды. Алаш партиясы Ресей құрамындағы ұлттық автономия құруды қазақтар үшін ұлттық идеяға айналдырды... Біз үшін дәл бүгінгі күнде ұлттық идея ретінде отаршыл қысымнан құтылып, қолымыз енді жеткен тәуелсіз ұлттық мемлекетімізді қалыптастырып жетілдіру, өркендету болса керек» [7,243 б.].

Патриоттық тәрбиенің басты мақсаты – Қазақстанның тәуелсіздігі мен егемендігін, тыныштық пен бейбітшілікті сақтайтын, ұлтаралық мәдениетті дамытатын, еліміздің рәміздеріне құрметпен қарайтын, әлемдік деңгейде бейбітшілік пен өркениеттілікке өз үлесін қосатын адамгершілік мұраты биік патриот, намысты, қайсар, жігерлі қазақ балаларын, нағыз азаматтарды тәрбиелеу.

Қазақ балаларын патриоттық рухта тәрбиелеу тек қоғам мен мемлекеттің сұраныстарына ғана емес, әрбір баланың дара тұлғалық дамуына бағытталған педагогика ғылымының қазіргі бағыттарына да сәйкес келуі қажет. Өйткені Отанға сүйіспеншілік адамның өзін тұлға ретінде сезінуіне мүмкіндік береді, ал бұл оның өмірде өзіне сенімді болуына рухани және адамгершілік құндылықтарының артуына септігін тигізеді.

Ғалым С.Иманбаева «Бүгінгі патриоттық идея да, патриоттық тәрбие де қазіргі заман адамдарына, олардың талғамдары мен мүдделеріне сай анық та түсінікті түрде болғаны жөн. Қазіргі заманғы патриоттық идеология мемлекеттің құрылу үдерісіндегі барлық жетістіктерді, сондай-ақ ұзақ мерзімді басымдықтар мен талаптарды назарына алуы керек. Өз халқының тарихының өнегелі жақтарын білу, өз елінің келешегі мен бүгінгі қаһармандарын мақтаныш ету, олардың ерлігіне тағзым ету, оларға сай болу патриотизмнің басты құрамдас бөлігі болып табылады» - деп көрсетеді.

Тарихымызды ұлықтап, ұлтымыздың ешбір ұлтта қайталанбайтын ерекшелігін ұрпақтан ұрпаққа жеткізе білгенде, қазақ балаларында өз еліне, өзінің ұлы тарихына, ұлы адамдарына деген мақтаныш сезімі қалыптасады. Сондықтан жастардың белсенді азаматтық ұстанымдарын, отансүйгіштік, ақпараттық-құқықтық мәдениетін қалыптастыруды ұсынатын тәрбие жұмысының жүйесін, «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясы арқылы жастардың шығармашылық белсенділігін қолдау, тәрбиелеу үдерісінде ынталандыру мен оңтайлы жоспарлау, әлеуметтік қамқорлық көрсету мәселелерін күшейту қажет.

Әлем таныған көпұлтты мемлекетіміздің жағдайында «қазақстандық патриоттың» тұлғасы қандай болуы керек? Біздің болашаққа қалыптастыратын қазақстандық патриоттың портреті мынадай: ол кемінде үш тілде еркін сөйлейтін «тілдарын», өз тарихын жетік білетін, ұлттық құндылықтарды сақтап, келер ұрпаққа жеткізетін ұлт жанашыры, заман талабына сай білімді де білікті маман, адал, бауырмашыл, ұлт мүддесін өз мүддесінен жоғары қоятын, елі мен жері, халқы үшін күреске дайын отаншыл тұлға. Ол «Алтын анам, Отаным, сенен аяр жаным жоқ, сенен іркер күшім жоқ, - деп ер қайратыңа міндағы өрге бас» - дейтін оптимистік қағидамен өмір сүретін жалынды жас [8, 333 б.].

Отансүйгіштік рух – қазақ елінің әлемдік өркениетті елдер көшіне қосылып, дүниежүзілік қауымдас-тықтан лайықты орын алуына мүмкіндік беретін бірден-бір күш.

Өз кезегінде Елбасымыз: «... патриот – ол Қазақстанды шын сүйетін, ұлттық құндылықтарды қастерлейтін, бойында адалдық, ар-намыс, ізгілік қасиеттері бар, халқының дәстүрі мен Отанына деген сүйіспеншілігі мол адам» деген болатын.

Қорытындылай келе, патриотизмге тәрбиелеудің ұзақ мерзімді мақсаты – жастарға тәуелсіздіктің құндылықтары мен жетістіктерін ұғындыру, мемлекеттік рәміздер мен ұлттық идеология төңірегіне топтастыру болып табылады. Біздің болашаққа алатын мораліміз – адамгершілік прогресінің ең жоғары сатысы. Ол қоғам мұраттарына мүлтіксіз берілгендіктен және жоғары өнегеліктің, Отанға сүйіспеншіліктің, тәуелсіз Қазақстан мемлекетін мекендеген ұлт пен ұлыс өкілдерімен туысқандық ынтымақтың, қауымдастықтың

және қоғамдық борышты бұзуға төзімсіздіктің берік бірлігі болып табылады. Бүгінгі қазақ балалары жаңа қоғамның ең озық өнегелі тәжірибесін алып, Қазақстанның болашағын жасауға міндетті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ожегов С., Шведова Н. «Толковый словарь русского языка». – Москва, 2006. – 944 стр.
2. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. Егемен Қазақстан, №70(29051) 12 сәуір, 2017 жыл. – 1-2 бб.
3. Жарықбаев Қ. /Құрастырған Қ.Жарықбаев. – Алматы: Қазақстан, 1991. – 256 б.
4. «Мәңгілік Ел» патриоттық актісін түсіндіру бойынша әдістемелік құрал.– Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. – 68 б.
5. Бурбаев Т.Қ. Қазақ болу оңай ма? Ғаламдастыру қарсаңындағы ділдік болмыс хақында. // Ақиқат.- 2009. №12. – 55-60 б.
6. Айтматов Ш. Ғасырдан да ұзақ күн. Роман, повесть. – Алматы: Атамұра, 2005. – 310 б.
7. Мырзахметов М. Қазақ қалай орыстандырылды. – Алматы: Атамұра, Қазақстан, 1993. – 310 б.
8. Асыл мұра /Құрастырған Темірәлиева А.А. Көшпенділер. – Алматы. 2010 ж. – 520 б.

УДК 373.1.02
МРНТИ 14.25.05

T.M. Baimoldayev¹

*¹doctor of pedagogical sciences, professor
Almaty city, Republic of Kazakhstan*

PROBLEMS OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN A MODERN SCHOOL

Abstract

The article deals with actual problems of the organization of the educational process in a modern school. The social basis of the upbringing process, which is deeply dependent on the characteristics and level of development of society, is emphasized. It is emphasized that there were problems and difficulties corresponding to each historical period. The main directions of educational work in a modern school are described.

The main actual problems of the educational process at this stage of social and economic development of the society are revealed in details. This is a decrease in the activity of parents, without which the civil-patriotic, moral, labor and other directions of upbringing are impossible; the growth of consumer psychology, which is accompanied by serious environmental problems, the rapid reduction of natural resources; serious changes in the reorientation of young people to the values of Western culture.

The educational potential of the family, where priority values are formed, is emphasized. The factors that must be taken into account in the upbringing process of the modern school are determined.

There is a need to seriously update the existing scientific knowledge about education, which should be of a practical nature and scientifically based recommendations for solving modern problems of education.

Key words: educational process, directions of educational work in school, the problems of the educational process.

Аннотация

Баймолдаев Т.М.¹

¹д.п.н., профессор, г. Алматы, Қазақстан

ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

В статье рассматриваются актуальные проблемы организации воспитательного процесса в современной школе. Отражается социальная значимость процесса воспитания. Основа данного процесса находится в глубокой зависимости от особенностей и уровня развития общества. Согласно хронологии, каждый

исторический период, сталкивался с соответствующими ему проблемными ситуациями. Даны характеристики основным направлениям воспитательной работы современной школе.

Раскрываются основные актуальные вопросы воспитательного процесса на данном этапе социально-экономического развития общества. Имеет место быть уменьшение воспитательной активности родителей. Современного школьника захватила потребительская психология. Родители превращены в машину по добыче материальных ресурсов. На очень далекий план ушли человеческие, духовно-нравственные ценности. Из обихода выпали идейно-патриотическое, гражданское, трудовое, экологическое, культурное, эстетическое и многие другие виды воспитания.

У современного школьника изменились духовные ценности, приоритеты социума. Данная статья выделяет семью как основной капитал по формированию высоких человеческих ценностей. Отмечаются факторы, необходимые при воспитательной деятельности в современной школе. Указано на необходимость серьезного обновления имеющего научного багажа о воспитании. Которому необходимо носить практико-ориентированный характер, а также иметь научно обоснованные рекомендации по решению современных задач воспитания.

Ключевые слова: воспитательный процесс, направления воспитательной работы в школе, проблемы воспитательного процесса.

Аңдатпа

Т.М. Баймолдаев¹

¹п.э.д, профессор, Алматы қ., Қазақстан

ЗАМАНАУИ МЕКТЕПТЕГІ ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бұл мақалада заманауи мектепте тәрбиелік үрдістерді ұйымдастыру мәселелерінің өзекті мәселелері қарастырылған. Сонымен қатар тәрбиелік үрдістің әлеуметтік маңыздылығы пайымдалған. Мұндай үрдістің негізі қоғамның даму деңгейі мен ерекшеліктеріне байланысты. Дерекнамалық ақпаратқа сәйкес әрбір тарихи кезең өзіне тән мәселелік жағдайларға душар болған. Аталған мақалада заманауи мектепте тәрбиелік жұмыстың негізгі бағыттары сипатталған.

Тәрбиелік үрдістің негізгі өзекті мәселелері сол кезеңге тән қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық дамумен ұштастырылып қарастырылған. Ата-аналардың тәрбиелік белсенділіктерінің күрт төмендеп кетуі орын алуда. Заманауи оқушыны тұтынушылық психология жаулап алды. Ата-аналар материалдық ресурстарды табуға айналды. Адамгершілік-рухани құндылықтар мен адами қатынастар соңғы деңгейге түсіп кеткені байқалуда. Патриоттық, азаматтық, экологиялық, еңбек, мәдени, әдеп, эстетика және т.б. тәрбиелік қасиеттердің сиреп кеткені орын алуда. Заманауи оқушыда әлеуметтік сұраныстар мен рухани құндылықтардың өзгеруінің жиілеп кетуі байқалуда. Бұл мақалада жоғары адами құндылықтарды қалыптастыру бойынша негізгі орында жанұя болып табылады. Заманауи мектепте тәрбиелік үрдісті көрсетуде қажетті факторлар ұсынылған.

Тәрбие туралы ғылыми мағлұматтар міндетті жаңартуды қажет етеді. Тәрбиенің заманауи міндеттерін шешуде тәжірибелік-бағдарлы сипатта болу қажет, сонымен қатар ғылыми анықталған ұсыныстар болу қажет.

Түйін сөздер: тәрбиелік үрдіс, мектепте тәрбиелік жұмыстың бағыттары, тәрбиелік үрдістің мәселелері.

Characterizing education, social and pedagogical sciences, first of all, its social basis is emphasized. Education of man arises and is realized only in human society and is in deep dependence on the features and level of development of society. Man is not only a biological being, but also a social being, so his formation depends on the organization of society, on the country's education system. The structure and nature of the system is conditioned by the state, the tendencies in the development of society. The state and authorities express these tendencies and create appropriate educational systems, conditions for upbringing.

Education is a complex and multifaceted process, and in each historical period, the corresponding problems and difficulties arose.

Today, the school works in the following areas:

- civil-patriotic;

- sports and recreational;
- moral and aesthetic;
- intellectual cognitive;
- labor;
- religious and cognitive.

Each of the directions of educational work corresponds to the activities conducted by the school, where both children and teachers take an active part.

But nevertheless there is a problem - teachers of the school are the most active assistants and participants in the process of education. Parent activity decreases. And such areas as civil-patriotic, moral, labor can not be brought up without cooperation with the family.

Young people are deprived of the opportunity to follow the example of the older generation, do not know how people solved their problems, what happened to those who went against the higher values, and those who could change their lives, giving us a vivid example.

The current situation has aggravated a number of problems and increased the difficulties of education as a pedagogical process. This is due, above all, to the state of society, which depends on the quality of accepted positive fundamental ideas that make up its ideology. The place of an idea capable of uniting society and building up the guidelines for educational activity is today occupied with the ideology of consumption, when the cult of money and the cult of culture are not related to each other. The growth of consumer psychology is accompanied by serious environmental problems, a rapid reduction of natural resources.

Sociologists note that in recent years there have been serious changes in the reorientation of children, adolescents and young people to the values of Western culture. The power of the media is so great that it is called a "parallel school".

It is impossible to give an unequivocal answer to the question: how to educate children, too many factors and life circumstances influence the choice of the only correct decision that will predetermine the further successful development of the personality of a person. But, building the Strategy of Modern Education, one can not ignore a number of external and internal factors.

1 One can not ignore the views of the world community about the appearance of a person in the post-industrial information society. The goal of the new education should be to promote the individual development of children, the disclosure of their creative potential, the formation of a civic position, and the introduction of a spiritual and moral culture.

2. When searching for ways to solve the problem of education, one should take into account the socio-cultural situation in the country, which makes new demands on the individual: to be mobile, to be able to make decisions independently in situations of choice, to have a sense of responsibility for the destiny of the country, for its prosperity, to be able not only to live in civil society, but also to create it.

3. It should be borne in mind that the children, young people, and also the adults with whom they live have changed. On the one hand, our children are free, more relaxed, on the other hand, they are more egocentric, indifferent, more aggressive.

4. Problems that impede upbringing exist in the very system of school education: the extinction of the educational function and the increased emphasis on the organization of the educational process in any type of educational institution.

5. Finally, one can not ignore the new realities of life, such as free Internet access, training in different types of schools, the influence of mass culture, the impact of different religious movements.

6. One should also take into account the fact that the process of modernization of education is actively going on, which significantly changes the educational system and educational practice, stating the need to master new technologies, new forms of organization of extracurricular activities, the development of a system of additional education on the basis of educational institutions, the creation of a democratic legal space in educational institutions.

Undoubtedly, the search for new ways to solve the problems of upbringing in modern society should be implemented in the context of the changes taking place, taking into account the realities of life, the trends of social and socio-cultural development, and the characteristics of modern children.

It is obvious that there is a need to seriously update the available scientific knowledge about education, which should be of a practical nature and scientifically based recommendations for solving modern problems of education. Real educational processes need scientific support, the forms of which can be very diverse.

There is also a need to update the system of professional development of teachers and educators, today it is clearly not enough in it for mobile, operational forms that allow the educator to solve real problems here and now, in the workplace. The proposed standardized programs of professional development and "products", confirming the right to receive a certificate, most often do not allow to solve the problems existing in educational practice, but are aimed at studying theoretical approaches to upbringing.

We can not significantly affect today the educational function of the family, as there are processes of alienating parents from school. Modern parents are less concerned about the level of upbringing of children, and they often disregard the decision of educational problems in the family, although one of the leading functions of the family has always been considered an educational function. The educational potential of the family is inexhaustible if we seek the points of contact not so much in the knowledge and achievement of the child as in the mutual affirmation of the values that are prior to the family (health, safety, psychological comfort of the child, his social protection).

Time requires the identification of new opportunities for school education: the creation of an educational and educational environment based on the observance and protection of the rights of the child, the interactive nature of the interaction, the child's help in solving his personal problems, the organization of life activities on the principles of mutual understanding, support,

Thus, speaking of the solution of the problem of education as an extremely difficult and delicate matter, one can come to the conclusion that it requires significant changes, an informal approach, first of all, to the person of the growing person.

The process of education is the consciously organized interaction of teachers and pupils, the organization and stimulation of the active activities of the social and spiritual experience, values, attitudes that are taught by them. The educational process is multifactorial in nature: the family, the school, the microsphere, public organizations, the media, the arts, the socioeconomic situation, etc., influence the formation of the personality. This makes the upbringing process both richer, easier (many ways to influence) and at the same time more difficult: it is difficult to integrate all the factors, to manage the process, to protect it from spontaneity and negatively acting factors. Today, students can not overcome even the most basic problems that arise at home or at school, and these problems have always been, and will arise. A new generation in a situation of rapid transformation can not find the right, adequate solution to its problems. Adults, of course, should help children to manage to react to changes in the external world. However, the problem is aggravated by the fact that adults themselves have not yet had time to adapt to all the new trends of our time.

Before it was accepted to bring up a craving for collectivism, for public affairs and problems. Today, individualism and, as a result, selfishness came to the fore. For the upbringing of a full-fledged person, the same "golden mean" is needed, but it can be very difficult to find it.

Referense:

1. Lizinsky V.M. *Practical education in school. M. Center "Pedagogical Search", 2002.*
2. Kenzhaev Sh.H., Bokiev F.E. *Rubric: The young scientist №5 (52) May 2013.*
3. Gutkina L.D. *Planning and organization of educational work in school. – M., 2002.*

УДК 658.562
МРҒТІІ 14.07.07

Aman K.P.¹, Amanova R.P.²

*¹c.t.s., ²c.a.s. Aktubinsk Regional State University named after K.Zhubanov,
Aktobe, Kazakhstan*

USE OF THE METHOD OF CLIL IN THE TRAINING PROCESS

Abstract

Today's globalization, development of innovative technology, science and technology in the world of science allows students to develop their own language, in other words, in other languages. It is a very new student who has a lot of new contacts in the foreign language teaching, as the student learns the subject together with the language. This is the essence of the content of the word. Inclusion in the process of learning English is mainly focused on the ability of the learner to develop a teaching that takes into account the psychological state focused on capacity building. Integrated language learning addresses multiple interdisciplinary issues, extends the

curriculum and curriculum that are commonly used throughout the course. This method is compatible with various teaching methods (report and discussion, explain, monitoring and practice, comparison, analysis and synthesis, as well as computer training).

Key words: integration, interdisciplinary communication, recognition, understanding, visual material, active

Аңдатпа

К.П. Аман¹, Р.П. Аманова²

*¹т.ғ.к., ²а.и.ғ.к. Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Ақтөбе қ., Қазақстан*

ОҚУ ҮРДІСІНДЕ CLIL ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ

Бүгінгі күнгі жаһандану, техникаландыру заманында, яғни әлемнің ғылымындағы, өнеріндегі және технологияларындағы дамуды оқушылар басқа тілді меңгеру барысында біле отырып, өз тілінде сол дағдыларын дамытуға мүмкіндік алады. Бұл оқушыларға шет тілін оқытумен салыстырғанда көптеген жаңа бағыттар береді, себебі, мұнда оқушы тілмен қатар пәнді қоса меңгереді. Өз кезегінде оқу мен ойлау дағдылары біріктірілген. Ағылшын тілін оқыту үрдісіне кіріктіруді енгізу - ең алдымен, студенттің сабақ үстінде дамуы мен оның психологиялық жағдайын ескере отырып, оқытуды нығайту мүмкіншіліктеріне бағытталған. Пән мен тілді кіріктіріп оқытуда жалпы қолданыстағы оқу бағдарламаларын және оқулықтардың аясын кеңейтетін, әртүрлі пәнаралық проблемалар қарастырылады. Бұндай тәсіл оқытудың түрлі әдістерімен (баяндама және әңгімелесу, түсіндіру, бақылау және тәжірибе, салыстыру, талдау және жинақтау, сонымен бірге компьютерде оқыту) үйлесімді.

Түйін сөздер: кіріктіру, пәнаралық байланысты, тану, түсіну, визуальды материал, белсенді.

Аннотация

Аман К.П.¹, Аманова Р.П.²

*¹к.т.н., ²к.с.х.н. Актыбинский региональный государственный университет имени К.Жубанов,
г. Актобе, Казахстан*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА CLIL В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Сегодняшняя глобализация, развития инновационной технологий, науки и техники в мире науки позволяют учащимся развивать свои навыки на своем родном языке, изучая другой язык. Это дает студентам много новых направлений по сравнению с преподаванием иностранного языка, поскольку студент изучает предмет вместе с языком. Это в свою очередь сочетание навыков чтения и мышления. Включение в процесс интегрированного изучения английского языка, направлено на укрепление возможного потенциала учитывая развития и психологическое состояния студента. Интегрированное обучения языка рассматривает множественные междисциплинарные вопросы, расширяют учебный план и учебную программу, которые обычно используются на протяжении всего курса. Этот метод совместим с различными методами обучения (доклад и обсуждение, объяснять, мониторинг и практика, сравнение, анализ и синтез, а также компьютерное обучение).

Ключевые слова: интеграция, междисциплинарная коммуникация, признание, понимание, визуальный материал, активный

The modern education system along with the requirements also has new aspects.

In the methodology of language-based integrated learning, it is first and foremost important to include the development of interdisciplinary communication in lessons. Interdisciplinary study of language and discipline has many conditions for the realization of cognitive tasks, recommendations, creative potential of the student [1].

Using some scientific propositions / developments in the theory of pedagogical integration in the education system, the most generalized form of integration in teaching includes the following: - development and deepening of interdisciplinary connections between science; - The transition from the study of different disciplines to their study in a deeper context.

Language - a means of recognition, understanding, development, which plays an important role in human life. Today's trilingual education is a requirement of the time. Multilingualism is not only an opportunity to develop international relations of our state, but also interpersonal and intercultural communication.

In the context of studying the natural sciences, English is the most important language in Kazakhstan, therefore English is the core of integrated learning. Inclusion in the process of learning English is mainly focused on the ability of the learner to develop a teaching that takes into account the psychological state focused on capacity building [3,5].

Examples of activation that can be used at the stage of activation of previous knowledge of students:

Key words

Task: Guess the topic of the lesson and explain useful words.

Description Randomly write about ten key words about the topic on the board. Ask learners to answer these questions:

What will the lesson be about?

Which words could they add to these?

Which words are unfamiliar? Give definitions of the least familiar words.

Competition: Quickest or most

Task: Quickly list a fixed number of words or produce as many as you can, related to the topic of the lesson

Description Write the topic of the lesson on the board. Learners work in pairs to either

1. be the first pair to write down ten verbs related to the topic; or

2. be the first pair to write down the most verbs (or nouns) related to the topic.

Questions

Task: Write down ten questions about the topic of the lesson.

Description Write the topic of the lesson on the board. Learners work in pairs and write down ten questions about the topic - at least four should begin with who, what, how and why.

Subject example

Task: Mix up the words of a sentence about the topic and ask learners to re-create the original sentence

Description Choose one sentence or question which is relevant (humorous, interesting, controversial) to your topic and mix it up. Write the scrambled words on the board, or create small cards, one word per card. Ask the learners to create one sentence from your mixed up words. If it is a question, you can ask for their answers and discuss these.

Red and green cards: True/false statements

Task: Decide if statements about a topic are true or false.

Description Create a list of ten true and false statements about a topic you are going to cover. Each learner receives one red and one green card. Read your true/false statements out one by one. The learners each decide if the statement is true (green card) or false (red card). Once the statement has been read out, they hold up a green or red card. After each statement, you can either discuss their answers, or leave them unanswered and repeat the activity once the lesson is over. In the latter way, you can check learning. This activity can also be done with agree/disagree statements, for example if you are discussing an ethical topic.

Props or visuals

Task: Ask questions about objects or pictures connected to the topic

Description Bring in and display a number of objects or visuals related to the lesson.

Video clip

Task: Watch a short video clip related to the topic and answer questions

Description Search for a video clip related to your concept or topic on YouTube or elsewhere on the Internet to show to your learners. Give them some viewing questions beforehand. Discuss the questions afterwards.

Internet

Task: Learners find information on the internet individually about a topic before the lesson and then sort all the information they have found into categories

Description For homework, ask learners to bring an image or a text they have found on the Internet about the topic you are going to cover in the lesson. At the beginning of the lesson, they pool all the images or texts and then categorise them.

Spider diagram

Task: тақырып бойынша пайдалы сөздердің мен тальды картасын құрыңыз.

Description Choose a main concept related to the material you are going to cover. Place it in the middle of the board in a circle or square. Ask learners to call out sub-topics related to your main concept. Create, with them, a spider diagram related to the topic, each arm of the spider relating to a sub-topic. You can do this in two stages, first ask for as many associations as possible, and then ask learners to put all the words they have brainstormed into categories. Once learners have made a number of spider diagrams, they can create them themselves or in small groups.

KWL (know, want, learn) grid

Task: Learners list what they know, want to know and have learned about a topic

Description Learners complete the three columns of the KWL (know, want, learn) grid. In the first column, they write what they know; in the second column what they want to know. At the end of the unit, they write briefly in the third column what they have learned. To use this activity effectively and to focus the learners, it is important that they are clear about the final product, since it is hard to complete a KWL grid without an explicit aim.

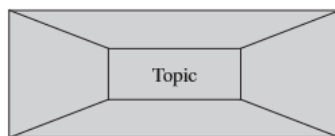
Placemat

Task: Learners write ideas about a topic individually and then compare and combine their ideas

Description Make groups of four (maximum). Learners sit around a table with a large sheet of poster paper in front of them. Each learner needs a marker, too. First ask the learners to make a «placemat» (drawing 1) on their paper, as follows:

Round One Provide the learners with a question or issue. Write this in the middle of the placemat. Each learner then writes a comment or opinion in their own space on the placemat.

Round Two The learners read what the others have all written (by turning the placemat around) and discuss a ‘sponge’ question. This is a question which aims to combine or categorise the ideas from Round One. It is important to have a fresh question at this stage which further processes the ideas from Round One.

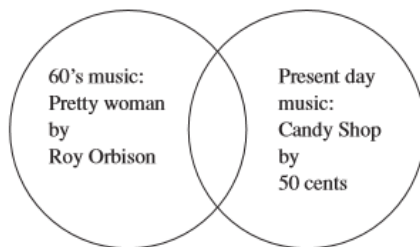

Drawing 1. Placemat

Venn diagram

Task: Complete a Venn diagram about a topic.

Description A Venn diagram is an excellent tool to activate prior knowledge in order to highlight similarities and differences related to a topic. Learners write the two chosen topics to compare in the two outer circles, and then write similarities between the topics in the middle (overlapping) space, and differences in the outer spaces (drawing 2).

Drawing 2 Venn diagram

Think, pair, share

Task: Learners answer a question first individually, then in pairs and then share their answer with the whole class

Description Think, pair, share is a simple technique which gets everyone thinking about a topic. Individually, each learner writes down their answer to a key question (on language, knowledge or content) provided by the

teacher. This gives them some time to think for themselves. Next, in pairs, give learners time to compare and discuss their answers with each other. Finally, have a short plenary discussion of some of the groups' answers.

Predict, observe and explain

Task: Present an event and ask learners to predict what they think is going to happen, then watch what actually happens and explain why they were right or wrong

Description A predict, observe and explain sequence is one in which your learners are expected to predict the outcome of an event or experiment, observe what actually happens and then explain why their prediction was either right or wrong. This activity is best applicable in science classes. It can be an individual assignment or a small group activity. The aim of this activity is not only to activate prior knowledge but also to promote personal involvement of your learners.

Sentence stem

Task: Learners complete a sentence about a topic

Description Using the topic you want to introduce, think of a 'sentence stem' on an aspect of that topic which can be completed in various ways. Write the stem ten times on a worksheet or the board. It must be the beginning of a sentence that learners can actually complete; in other words, it should not be too difficult. For example:

Shakespeare....

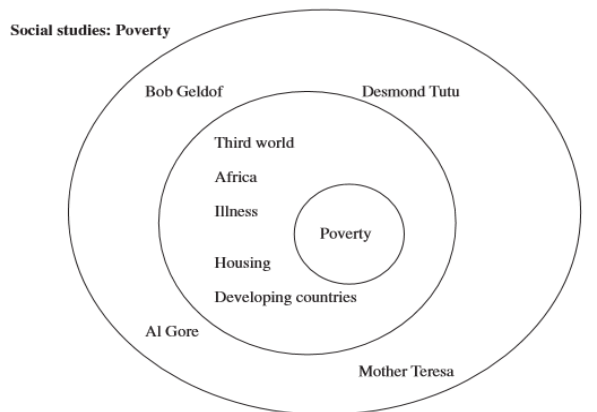
Shakespeare....

Shakespeare.... (etc.)

The learners have to complete the sentence in as many different ways as they can. The follow up can be done as a Think, pair, share or Placemat activity.

Target practice

Task: Learners complete a target image with ideas and people related to a topic Description Provide a handout of a target for each learner, with the topic of the lesson provided in the centre of the target. In the second, slightly larger circle, learners brainstorm ideas which they have about the topic. In the outer circle, they write down the names of people who might have influenced thinking related to the topic (either their ideas or the topic in general) (drawing 3).

Drawing 3 Target practice

The main tasks of the integrated learning of the subject and the study of the language are:

- First, to develop and deepen interdisciplinary communication in the lesson, the original of their inter-scientific communication, ie, to combine the teaching of different disciplines and their transition to deeper interaction;

- Secondly, a system that combines knowledge of individual subjects and on the basis of which children form a holistic perception of the world;

- Thirdly, it stimulates the mental abilities of students, develops their cognitive activities and interests, self-employment and directs their knowledge will focus on knowledge of different sciences [5].

Integrated language learning addresses multiple interdisciplinary issues, extends the curriculum and curriculum that are commonly used throughout the course. This method is compatible with various teaching methods (report and discussion, explain, monitoring and practice, comparison, analysis and synthesis, as well as computer training).

References:

1. Liz Dale, Wibo van der Es, Rosie Tanner *CLIL Skills* Лейден Университеті First published 2010
2. Baker, C. (2006) *Foundations of bilingual education and bilingualism*, 4th edition. Clevedon: Multilingual Matters. Barnes, D. (1992) *The role of talk in learning*. In
3. Council of Europe (2001) *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press. Available at: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/CADRE_EN.asp [accessed 19 May 2009]
4. Norman, K. (ed) *Thinking voices: the work of the National Oracy Project*. London: Hodder & Stoughton, pp. 123-128.
5. Mehisto, P., Marsh, D. & Frigols, M.J. (2008) *Uncovering CLIL*. Oxford: Macmillan.

ӘОЖ: 37.015.31.37-013

МРНТИ 14.01.85

М.С. Кургамбеков¹, Г.Б. Кемалова²

¹п.ғ.к., Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ

²оқытушы, магистр Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ, Ақтөбе қ., Қазақстан

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТЕХНИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аңдатпа

Мақалада оқушылардың техникалық шығармашылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздерінің өз алдына дербес зерттеу – ғылыми-педагогикалық мәні зор мемлекеттік талап-міндеттердің құрамдас бөлігі ретінде және де техникалық шығармашылық арқылы бүгінгі жалпы білім беретін орта мектепте тұтас педагогикалық үрдісті жетілдіруге бағытталған мәселелерді шешуде үндестігін көруге болады.

Таңдаған тақырыптың көкейтестілігі, мектеп оқушыларын технологияға оқыту кезінде техникалық шығармашылықты дамыту проблемасын шешудің маңызды экономикалық (өндірістік потенциалдың өсуі), әлеуметтік (шығармашылық-иманды құндылық және қоғамның даму мақсаты), ғылымдық (жеке тұлғаны анықтау құралы) және кәсіптік (адам факторын интенсификациялаудың қорытындысы) сонымен қатар, жаңа технологияға оқыту техникалық шығармашылық іс-әрекетті қалыптастыру, қарама-қайшылықтарды шешуге бағытталған жеке адам үшін үлкен мәні, маңызы бар міндет болып саналатыны айқындалған.

Түйін сөздер: шығармашылық, техникалық, ғылым, тәрбие, тұлға, педагогика, психология, технология, үдеріс, іс-әрекет, өндіріс, ақпарат, қабілет.

Аннотация

М.С. Кургамбеков¹, Г.Б. Кемалова²

¹к.п.н., АРГУ имени К.Жұбанов

²преподаватель, магистр, АРГУ имени К.Жұбанова

г. Ақтөбе, Казахстан

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТЕХНИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА УЧАЩИХСЯ

В данной статье рассматриваются педагогические условия формирования технического творчество учащихся. Техническое творчество имеет большое научно-педагогическое значение в усовершенствовании целостного педагогического процесса, в современной школе, направленного решение педагогических задач.

Актуальность выбранной темы заключается в решении важных экономических (рост производственного потенциала), социальных (творческие и духовные ценности и цели развития общества), науч-

ных (средства определения личности) и профессиональных (результаты интенсивности человеческого фактора) задач при развитии технического творчества в процессе обучения технологии. Также имеет огромное значение в формировании технической творческой деятельности в процессе обучения современным образовательным технологиям, в устранении противоречий развития личности.

Ключевые слова: творчество, технический, наука, воспитание, личность, педагогика, психология, технология, процесс, деятельность, производство, информация, способности.

Abstract

M.S. Kurgambekov¹, G.B. Kemalova²

¹c.p.s of ARSU named after K.Zhubanov

²teacher, master ARSU named after K.Zhubanov, Aktobe, Kazakhstan

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF STUDENTS' TECHNICAL CREATIVITY

This article examines the pedagogical conditions for the formation of students' technical creativity. Technical creativity has great scientific and pedagogical significance in improving the holistic pedagogical process, in the modern school, aimed at solving pedagogical tasks.

Relevance of the chosen topic is the solution of important economic (growth of productive potential), social (creative and spiritual values and development goals of society), scientific (means of determining personality) and professional (results of human factor intensity) tasks in the development of technical creativity in the process of teaching technology. It is also of great importance in the formation of technical creative activity in the process of teaching modern educational technologies, in eliminating the contradictions of personal development.

Keywords: Creativity, technical, science, upbringing, personality, pedagogics, psychology, technology, process, activity, production, information, abilities.

XXI ғасыр қоғам өмірінің әр түрлі саласында үнемі өзгеріп отырған маңызды ғаламдық үдерістерімен сипатталады. Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылға дейінгі «Білім беруді дамыту» бағдарламасында: «Бүгінгі білім берудегі басты мақсат – білім, біліктілік, дағдылар жүйесі ғана емес, осы білімді өмірде қолдана алу, өз бетімен білім алу, өгерістер заманында тиімді өмір сүріп, жұмыс істеу дағдыларын дамыту» делініп, осы мақсат негізінде сапалы білім беру міндеті айтылады [1]. Осы ретте білім беру мекемелерінде мемлекеттік сұраныс пен тапсырыстың орындауы талапқа сай жүргізілуі тиіс.

Осыған орай, бүгінгі таңда еліміздің білім беру жүйесінде оқыту үдерісін тың жаңалықтарға негізделген жаңа мазмұнмен қамтамасыз ету міндеті тұр. Сондықтан да терең білімді, өзгермелі жағдайға тез бейімделгіш, өзін-өзі саналы игеретін, бәсекелестік жағдайда өресі биік, азаматтық-тұлғалық бет-бейнесі қалыптасқан, рухани жан дүниесі бай, шығармашыл тұлға тәрбиелеу қоғамның басты мақсаттарының біріне айналып отыр.

Қазіргі қоғам шығармашылық қабілеті бар, талантты іскер мамандарға мұқтаж. Ал жалпы білім беретін мектептердегі пәндерде оқушыларға көп жағдайда дайын білім ұсынылады, оқыту әдістері оларды өздігінен жаңа ақпараттар іздестіруге, оқу тапсырмаларын өздігінен шешуге талпындырмайды, яғни оқыту әдістемесі, дайын нұсқауларды бұлжытпай атқаруға ғана бейім орындаушылар тәрбиелеуге бағдарланып құрылған.

Сонымен қатар зерттеуші Б.Н. Қадырова өз еңбегінде: «Оқушыны шығармашылыққа баулу, өз еңбегінің нәтижесін көруге, оны бағалауға бағыттау – өте күрделі үрдіс. Оқушының шығармашылық мүмкіндігі оның жеке тұлға ретінде қалыптасу үрдісінде пайда болады. Баланы жас кезінен оның шығармашылық қасиеттерін дамытуға, логикалық ойлау қабілетін жетілдіруге жағдай жасалуы тиіс. Сондықтан, оқыту әрекетінде мұғалім мен оқушының тығыз байланыста болуы, мұғалім бар күш-жігерін, педагогикалық шеберлігін оқушы бойындағы табиғи мүмкіндіктерді ашуға, үйлесімді дамытуға бағыттауы, шығармашылық жағдай жасауы, оқушының өз тарапынан белсенділік, дербестік көрсетуі, өзіне деген сенімділігі арқылы ғана шығармашылық әрекетті қалыптастыруға болады», - деген пікірлер айтады [2]. Сабаққа дайындалу барысында ондағы шығармашылық жұмысқа оқушыларды түгел немесе барынша көбірек тартатын өздік жұмыс формаларын, оны ұйымдастыру түрлерін қарастырып неғұрлым баланы көбірек ойландыруға тырысу керек.

Бүгінгі таңда ғылыми-техникалық прогресс дәуірінде өндіргіш күштердің дамуымен бірге өндірістің әртүрлі салаларындағы техникалық шығармашылықтың экономикалық және әлеуметтік мәні өсуде, әсіресе, техника мен технологияның алдыңғы қатарлы жетістіктерін қолданып, халық шаруашылығын өркендетудің қажеттігі сезілуде.

Осы кездегі қиын әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешу үшін өсіп келе жатқан ұрпағымыздың білімі мен техникалық ойлау қабілетінің деңгейі ғылыми-техникалық прогрестің сұранысына сай болуға тиіс. Болашақ өндіріс мамандары қазіргі техника мен қолданыстағы технологияны ғана емес, сонымен қатар өздерінің қатысуымен келешекте жаңадан пайда болатындарын да ұтымды және тез игере алатын болуы керек. Сол себепті, жастардың ғылыми-техникалық шығармашылығы қоғамымыздықайта құру жағдайындағы әлеуметтік-экономикалық саясаттың маңызды бағыттарының бірі болып саналады. Оқушылардың ғылыми-техникалық шығармашылықтың дамуының педагогикалық негіздері техникалық шығармашылықтан туындаған халық шаруашылығының өзекті мәселелерін шешумен қатар, жеке тұлғаның да кәсіби қарекетінің қалыптасуының жетекші факторы, әрі оның жан-жақты дамуының көзі болуға тиіс деп санаймыз.

Оқушылардың техникалық шығармашылығын дамытудың проблемаларын шешу күрделенілген техникалық ортамен қатынастығы адамға тән қарама-қайшылық жағдайды теориялық және әдістемелік тұрғыдан ұғынуды қажет етеді. Бір жағынан, дүние-мүлік күйінде берілген ұлттық байлығымызды игеру және оны көбейтуіміз керек, екінші жағынан, мол білім иесі боларлықтай дара тұлғаның дамуын қамтамасыз етіп, оның субъективті-өзіндік ортасын байыту қажет. Ғылыми-техникалық прогрестің әлеуметтік факторына баса көңіл бөле отырып, біз «тірі» білімнің дамуы заттай байлыққа айналуынан алда болуы тиіс деген маңызды әдістемелік қағидаға сүйенеміз.

Біз таңдаған тақырыптың көкейтестілігі, мектеп оқушыларын технологияға оқыту кезінде техникалық шығармашылықты дамыту проблемасын шешудің маңызды экономикалық (өндірістік потенциалдың өсуі), әлеуметтік (шығармашылық-иманды құндылық және қоғамның даму мақсаты), ғылымдық (жеке тұлғаны анықтау құралы) және кәсіптік (адам факторын интенсификациялаудың қорытындысы) мәні болуында.

Оқыту мен тәрбиелеу процесінде оқушыларды шығармашылық қызметке кірістірудің қажеттігі туралы КСРО педагогы Н.К. Крупская да жазған болатын: «...мәселе оқушыдан орындаушы шығаруда ғана емес, мәселе оқушыны өзі жасап шығарушы әрі ұйымдастырушы қыла білетін әдіс пен оқыту бағдарламасын ойластырып табу» [3, 185].

Еңбек басты күнкөріс көзіне айналған нарық кезеңінде еңбек тәрбиесіне, сондай-ақ жалпы білім беретін мектептердегі кәсіптік бағдар беру мен технологияны оқыту процесіне ерекше назар аудару қажет. Оқытудың политехникалық және практикалық бағыттарын нығайтып, білім берудің түрлері мен әдіс-тәсілдерін, құралдарын жетілдіру қажет.

Оқушылардың техникалық шығармашылығын дамытудың технология сабақтары мен техникалық үйірмелердегі әдістемелік аспектілерін В.Е. Алексеев, В.М. Арыдин, Г.С. Альтшуллер, П.М. Якобсон, В.А. Горский, А.Г. Дубов, А.Н. Богатырев, Л.А. Болотина, Л.И. Галкин, Д.К. Пошаев және т.б. жан-жақты зерттеді [4, 280].

Бұл аталған еңбектер мен зерттеулерде, әсіресе ғылым докторы М.Қаламқалиевтің диссертациясында зерделенген. Оқушыларды шығармашылық қызметке кірістірудің жалпы алғандағы, сондай-ақ техникалық шығармашылыққа баулудың жеке алғандағы көптеген маңызды аспектілері қаралған, оның ғылым негіздерін оқып үйренудегі өзара байланыстылығы қарастырылған және қазіргі кезеңде алдыңғы қатарлы жұмысшы тұлғасына тән асыл қасиеттерге тәрбиелейтін, мектеп бітірген соң өмірлік кәсібін таңдауда айнымас жол көрсететін сенімді құрал ретінде оқушылар шығармашылығының алатын орны мен атқаратын қызметіне ерекше көңіл бөлінген.

Сонымен қатар, қарастырылып отырған проблема техникалық шығармашылық жүйесінің элементтері арасындағы өзара байланысты тереңдете талап етеді.

Ғылыми әдебиет пен нақты тәжірибеге талдау жасау жалпы білім беретін орта мектептерде оқушылардың кәсіби еңбек деңгейінің төмендігінен техникалық шығармашылық дәрежелерінің талапқа сай болмауы мен оқушыларды шығармашылық еңбекке дайындауда қазіргі өндірістің болашағы мол болуына байланысты оларды техникалық шығармашылыққа, ізденіс зерттеуге бейім-қабілеттерін дамыту аралықтарында және бұл мәселенің педагогика ғылымында теориялық және әдістемелік жағынан толық зерделенбеуі арасында қарама-қайшылықтар туындайды.

Яғни, экономика дамуының динамикалық нарықтық жағдайында бұл проблеманың көкейтестілігі, оның теориялық және тәжірибелік негіздерінің жеткіліксіз қарастырылуы мен талдануы біздің диссертация-

циялық зерттеу тақырыбымызды «Оқыту үрдісінде оқушылардың техникалық шығармашылығын қалыптастырудың педагогикалық шарттары» деп айқындауға мүмкіндік берді.

Біздің пікірімізше, оқушылардың техникалық шығармашылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздерінің өз алдына дербес зерттеу – ғылыми-педагогикалық мәні зор мемлекеттік талап-міндеттердің құрамдас бөлігі. Сондықтан бүгінгі жалпы білім беретін орта мектептің тұтас педагогикалық үрдісін жетілдіруге бағытталған мәселелерді шешуде біздің де зерттеуіміз өз үндестігін табады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білімді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2010 ж.
2. Қадырова Б.Н. Оқушылардың шығармашылық әрекетіне бағытталған өзіндік жұмысты ұйымдастырудың дидактикалық шарттары. - Пед.ғыл. канд.дисс.... автореф. – Атырау, 2000 ж.
3. Пошаев Д.К. Политехнические основы профессионального обучения учащихся общеобразовательных школ с учетом требований ускорения научно-технического прогресса. – Москва, 1988. – 185 стр.
4. Пономарев Я. Психология творчества и педагогика. – Москва: Педагогика, 1976. – 280 стр.

УДК 373.1.013
МРНТИ 14.25.07

T.Zh. Baidildinov¹, A.A.Sahipov²

¹c.p.s., docent of the Zhetysu State University named after I.Zhansugurov, e-mail: tbaidildinov@mail.ru, Taldykorgan, Kazakhstan

²m.p.s., lecturer of the Zhetysu State University named after I.Zhansugurov, e-mail: a.sahipov@zhgu.kz, Taldykorgan, Kazakhstan

INTRODUCTION OF ELEMENTS OF ROBOTICS INTO THE EDUCATIONAL SPACE OF THE SCHOOL

Abstract

The article is devoted to the problematic issues of introducing robotics elements into educational process of the secondary school. The article reveals the interdisciplinary links of the courses: computer science and mathematics, physics and technology, and the organization of robotics classes using a variety of curricula. For the organization of practical activity of schoolchildren in robotics suggested designers, that allow the schoolchildren quickly construct a structure, connect sensors and electric motors, compile a program and run a robot model.

Key words: robotics, educational robotics, LEGO constructor, robot programming.

Аңдатпа

Т.Ж. Байдильдинов¹, А.А. Сахипов²

*¹п.ғ.к., І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің доценті,
e-mail: tbaidildinov@mail.ru, Талдықорған қ., Қазақстан*

*²п.ғ.м., І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің оқытушысы,
e-mail: a.sahipov@zhgu.kz, Талдықорған қ., Қазақстан*

РОБОТОТЕХНИКА ЭЛЕМЕНТТЕРІН МЕКТЕПТІҢ ОҚУ КЕҢІСТІГІНЕ ЕНГІЗУ

Мақала жалпы білім беретін орта мектептің оқу үрдісіне робототехника элементтерін енгізудің проблемалық мәселелеріне арналған. Мақалада информатика және математика, физика және технологиялар пәнаралық байланыс курстарының мағынасы және түрлі оқу бағдарламалық пайдаланып робототехника сабақтарын ұйымдастыру қарастырылады. Робототехникадан мектеп оқушыларының практикалық әрекеттерін ұйымдастыру үшін бірқатар конструкторлар ұсынылады, олар оқушыларға конструкцияларды жылдам жинауға, датчиктер мен электр қозғалтқыштарын қосуға, бағдарлама жасауға және робот моделін іске қосуға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: робототехника, оқыту робототехникасы, LEGO конструкторы, роботтарды бағдарламалау.

Аннотация

Байдильдинов Т.Ж.¹, Сахипов А.А.²

*¹к.п.н., доцент, Жетысуского государственного университета им. И.Жансугурова,
e-mail:tbaidildinov@mail.ru, г.Талдыкорган, Казахстан*

*²м.п.н., преподаватель Жетысуского государственного университета им.И.Жансугурова,
e-mail: a.sahipov@zhgu.kz, Талдыкорган, Казахстан*

**ВНЕДРЕНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ РОБОТОТЕХНИКИ
В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО ШКОЛЫ**

Статья посвящена проблемным вопросам внедрения элементов робототехники в образовательный процесс средней общеобразовательной школы. В статье раскрываются межпредметные связи курсов: информатика и математика, физика и технология и организация занятий по робототехнике с применением разнообразных учебных программ. Для организации практической деятельности школьников по робототехнике, предлагается ряд конструкторов, которые позволяют школьнику достаточно быстро собрать конструкцию, подключить датчики и электродвигатели, составить программу и запустить модель робота.

Ключевые слова: робототехника, образовательная робототехника, конструктор LEGO, программирование роботов.

The modern educational school should form an integral system of universal knowledge, acquirement and skills, as well as the experience of independent activity and personal responsibility of students, that is, core competencies that determine the modern content of the renewed education. For the teacher, this is expressed in the transition from the transfer of knowledge to the creation of conditions for active learning and the acquisition of practical experience by children, and for students the transition from passive assimilation of information to active search for it, critical thinking, using in practice. The main problem of the teacher in the modern school is the search for tools and methods for developing the educational competencies of students, as a condition that ensures the qualitative assimilation of the program. Modern educational technologies ensure the inclusion in the educational process of specially organized activities of students. Such a mechanism of the competence approach is well modeled with the introduction of elements of robotics in the educational process of the secondary general education school. Leading experts predict the boom of service and personal robotics by 2025, which means that tens of thousands of specialists of the new formation will be needed. The most popular specialty after 2025 will be robot programmers. And it is necessary to start mastering new professions currently, so that today's schoolchildren can confidently enter life. When working with robotics constructors, intersubject communications are used: informatics and mathematics, physics and technology, physics and mathematics, informatics and biology [1, p.32-35]. Intersubject communication as a pedagogical category is used to denote synthesizing, integrative relations between objects, phenomena and processes of reality, reflected in the content, forms and methods of the educational process and performing educational, developing and nurturing functions. In addition, working with computers, assembling robots, conducting research experiments contribute to the achievement of the results of mastering the educational program, mastering the skills of cognitive, educational and research and project activities, problem solving skills. Such activities contribute to the achievement of significant results in academic subjects.

For the organization of practical activity of schoolchildren in robotics, a number of constructors are suggested, which will allow the student quickly build a structure, connect sensors and electric motors, compile a program and run a robot model. One of the popular designers for organizing robotics classes in most educational institutions is the designer LEGO MINDSTORMS (Denmark). These designers have been produced since 1998 and are widely distributed not only in Kazakhstan, but in many countries of the world. High quality parts of the LEGO designer are combined with sufficient strength, safety, and ease of assembly, which does not require special tools. Designer programming systems are adapted for the respective age of children. An essential factor in using this designer for the organization of robotics classes is the availability of recommendations for the teacher, the development of classes, training courses, as well as methodological and didactic support for the various sets in the form of step by step instructions. Nowadays, there are a number of companies (HiTechnic, Mindsensors, Vernier) in the market that produce equipment compatible with LEGO designers, which significantly increases the capabilities of the basic designer. For example, cooperation between Vernier Software and Tehnology and LEGO led to the advent of an adapter and software that allows Vernier sensors to be used with a computerized NXT device that manages the MINDSTORMS designer. Each of the presented sets is accompanied by the corresponding methodical manual

on the use of the designer in the educational process. Another company, which appeared not so long ago in the market of educational robotics, is the company Fischertechnik (Germany). The designers of this company have similar components of the designers and in many respects are not inferior to the designers of LEGO. In addition to the above, there are designers such as Tetrax (manufacturer Pitsco, USA), Robotino (manufacturer Festo, Germany), robots on the basis of the designer for the creation of mobile platforms "Profi" (Tekhnovizhn LLC, Moscow), robots based on microcontroller Arduino Italy) and others. To create programs that drive designers' models, both text and object-oriented programming languages are used, adapted for technical systems. One of the modern programming languages for robots is Microsoft Robotics Developer Studio. This environment allows you not only to manage robots, but also to view the simulation of robot behavior in virtual mode. The most popular for programming robots LEGO are the software products of National Instruments (USA). This company is one of the world leaders in the technology of software management of data acquisition and management systems for technical objects and technological processes, as well as in the development and manufacture of hardware and software for automated testing systems. The firm has its representative offices in various countries of the world. The graphical engineering programming environment LabVIEW of National Instruments is successfully used in the management of technical objects and technological processes. In the latest versions of the program there are specialized blocks for programming the microprocessor NXT robotic constructors LEGO MINDSTORMS. In addition, National Instruments developed school-modified versions of the LabVIEW environment: Robolab, LEGOEducationWeDo, NXT-G.

Educational robotics is a unique learning tool that helps to form an educational environment that is attractive for schoolchildren with practically meaningful and entertaining activities that reinforce students' interest in the subjects studies. Many researchers note that one of the most serious problems in the described area is the lack of elaborated curricula and teaching materials for teachers. While robotics is mainly distributed in the field of additional education, and therefore poorly methodically formalized. Such education often does not require strictly prescribed training programs. At the same time, classical curricula in the conditions of additional education using robots become irrelevant, as the role of the teacher changes. It follows that the main efforts should be made to develop not so much new hardware or software for robotics as to the development of training materials and programs, where the role of the teacher would be correctly represented.

Analysis and generalization of the available advanced pedagogical experience in the organization of robotics classes made it possible to single out the following main areas and themes for the study of robotics in the school:

1. General ideas about robotics

1.1 Introduction to Lego Design

Overview of educational designers LEGO. Basic properties of the construction in its construction. Ways, options for connecting parts of the LEGO designer.

1.2 Robotics

Basic concepts of robotics. The history of robotics. Composition, parameters and qualification of robots. Software NXT-G. Software Robolab.

2. Basics of designing machines and mechanisms

2.1 Machinery and mechanisms

Fundamentals of design. Machines and mechanisms. Kinematic schemes of mechanisms. Simple mechanisms for converting motion.

2.2 Mechanical transmissions

General information. Gears (cylindrical, conical, worm). Rack, belt, worm gears.

2.3. Design of electromechanical drive machines

Direct current motors. Stepper motors and servo drives. Reducers (cylindrical, conical, conical-cylindrical, worm).

3. Robot Movement Systems

3.1 Mobile robots

The needs of mobile robots. Types of mobility of robots.

3.2 Wheel systems of movement of robots

Car group. A group with an arbitrary independent rotation of each wheel to the left and to the right.

3.3 Robots moving on crawlers

One-piece crawler chassis. Traverse crawler chassis.

3.4 Walking robot movement systems

Robot with 2 limbs. Robot with 4 limbs. Robot with 6 limbs.

4. Controller. Sensor systems

4.1 Introduction to the NXT Controller

General idea of NXT controller, structure, interface characteristic. Management of an interactive workshop. Programming in NXT-G.

4.2 Initializing data collection using NXT sensors

Sound sensor. Tactile sensor (touch sensor). Light sensor. Ultrasonic sensor. A system using several sensors. Robot control via Bluetooth.

5. Manipulation systems

5.1 The idea of industrial robots

General idea of industrial robots. Structure and components of an industrial robot. Working bodies of manipulators. Sensor devices used in various technological operations.

5.2 Configurations of robots

Geometric configurations of robots. Robots working in a Cartesian coordinate system. Robots working in a cylindrical coordinate system. Robots working in a spherical coordinate system.

6. Project development

Introduction to project activities. Requirements for the project. Definition and approval of projects. Project work. Selection and analysis of materials about the project model. Modeling an object. Model construction. Programming the model. Design of the project. Protection of the project. Presentation of the project. Discussion of the results of the work.

In the implementation of practical classes on this program, students are expected to work with the following types of designers for the construction and research of robots:

- designers Lego Mindstorms NXT based on the microprocessor NXT 2.0 (sets 9695);
- designers Lego Mindstorms NXT Edu (set 9797) for educational institutions;
- for programming models, the visual programming language NXT-G is used.

Recently published a large number of publications demonstrating the successful application of various profile curricula in robotics, it can be concluded that the very structure of the robotics course can vary, success depends more on the specifics of teaching the course, the competent role of the teacher and the implementation of the principles of problem and activity training [2,3,4].

The proposed program of the course in robotics, which includes a designed course and specially assembled LEGO sets for group lessons, a carefully developed system of tasks for schoolchildren and a clearly articulated educational concept, has been tested on study groups and elective classes in secondary schools of Taldykorgan city, Republic of Kazakhstan. It was hypothesized that the formation of information competence of students (in the context of the application of robotics) can be successful in case of the following conditions:

- teacher's readiness for self-education;
- revision of the technology, means and methods of instruction used and selection of the most suitable methods of teaching the basics of robotics;
- determining the place and role of robotics in the school's educational space.

For the implementation of the training program, a course was developed, its role and place in the school educational space were defined, the structure of the course was established, the forms, methods and technologies of students' education were indicated. Didactic and methodical materials for the course were created.

Indicative marks of the experiment show that students, who are engaged in robotics in clubs and in elective classes demonstrate strong knowledge and well-formed practical skills, both general educational and special. The quality of knowledge among these students over the past three years is about 91%. It should be noted that 42% of students involved in the club and elective classes from the 7th grade have successfully passed the final attestation in the subject of "Informatics and ICT" and chosen an information and technological profile of study to further their education. Based on the analysis of indicative marks of the experiment, it can be concluded that the hypothesis, which was put forward, has been fully proved and, as work experience shows, the direction of "Robotics" has great prospects for development. This direction can be implemented not only in the school computer science course, but also in such subjects as physics, technology, and the environmental studies. That is, it requires a systematic approach to embedding of Robotics in the school curriculum.

At the same time, it is important that, when organizing the course, the programming and engineering parts are planned so that they are interrelated, reinforcing the learning motivation, and not conducive to the degeneration of the course. The greatest effectiveness of training will be achieved in the case when the main tool will be invented by schoolchildren models, and in the process of solving the tasks set, one can see the students' personal interest and where the interaction between the teacher and the student will become a cooperative character.

It is also important to understand that robotics at different stages of education has different purposes. Therefore, it is recommended, depending on the age of the students, to use constructors of different types, to conduct various activities, to study various topics. In elementary school construction and initial technical modeling are considered. To do this, Lego designers are used in any modification and the designer "WeDo", which makes it possible to build models according to the instructions. Programming through a computer, the student can give intellect his models. In the main school, both the modeling level and the level of programming of robots are complicated, assuming more complex programming languages. As the basic equipment LEGO designers Mindstorms NXT are offered. Using Vernier sensors, it is possible to conduct various experiments on different subjects. In the senior school study of programming is deepened and the level of complexity of designing robotic complexes is increased. As an example of a programming language that high school students are able to master, the language LabVIEW is.

Thus, based on the results of work in the field of design, we need a systematic approach to the introduction of elements of robotics in the educational space of the school. It is necessary to refine the methodological and didactic materials for embedding robotics in the course of informatics of the secondary school. Analyzing the experience with Lego Mindstorms NXT designers, we can conclude that the introduction of the fundamentals of educational robotics is relevant not only in computer science lessons, but also in other academic disciplines: technology, the surrounding world, and mathematics. The use of elements of robotics in the course of computer science can make them more "alive", interesting, practical-oriented. In the system of basic general education, robotics can be identified as an optional, pre-profiling, elective course for students of all classes.

References:

- 1 Abushkin, Kh. Kh., Dadonova, A.V. *Intersubject communications in robotics as a means of forming key competencies of students // Educational experiment in education. – 2014. – No. 3. – P.32-35*
- 2 *The role of educational robotics in the formation of engineering thinking of schoolchildren [Electronic resource] / Ershov M.G. - Access mode: <http://confer.school.perm.ru/tezis/Ershov.doc> (reference date: 9.02.2018)*
- 3 *Educational robotics [Electronic resource] / Kochetov V.A. – Access mode: <http://www.openclass.ru/node/170617> (reference date: 10/02/2018)*
- 4 *Robotics in secondary school [Electronic resource] / Ushakov A.A. - Access mode: <http://my-teacher.ru/projects/project/151> (reference date: 10/02/2018)*

УДК 373.1.02:372.8
МРНТИ 14.25.09

Ж.Қ. Сыдықова¹, Г.Т. Шойынбаева², А.С. Минтасова³

¹п.ғ.к., аға оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

²6D011000 - Физика мамандығының I курс докторанты, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

³6D011000 – Физика мамандығының I курс докторанты, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ФИЗИКАНЫ ОҚИТУДА НАНОТЕХНОЛОГИЯ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Мақалада физика пәнін нанотехнология элементтері арқылы мектептің орта сынып оқушыларын дамыта оқытуға арналған ғылыми-әдістемелік жұмыстарға талдау жасалынған. Жаңа инновациялық технологияларды меңгеруге үлкен назарлар аударылып, білім беруде нанотехнологияның алатын орны көрсетіледі. Нанотехнологиялардың маңыздылығын, ғылым мен техниканың дамуында алатын орнын айқындай отырып, физика пәні бойынша жаңа технологияларға арналған материалдарды мектеп бағдарламасына енгізу қажеттілігі қарастырылған. Мектептегі орта сынып оқушыларын дамыта оқыту негізінде нанотехнология ғылымы мен оның мүмкіндіктері туралы түсінігін қалыптастыруда, оқушыларға нанотехнология ғылымының жаңалықтарын көрсете отырып ой-санасын арттыру, ойлау қабілетін дамытуға бағыттау жолдары айтылған. Қарастырылып отырған мәселелерге ғылыми талдаулар жасай

отырып, Қазақстандағы мектептердің орта сыныптарында нанотехнология элементтерін физика пәні бойынша жаратылыстану пәндерін оқыту бағдарламасына ұсыныстар енгізудің жолдары көрсетілген.

Түйін сөздер: нанотехнология, наноиндустрия, нанокластер, нанотүтікше, нанобөлшек, кванттық нүкте, ферромагнитті микроөткізгіш, радиобайланыс, сканерлеуші электронды микроскоп.

Аннотация

Сыдыкова Ж.К.¹, Шойынбаева Г.Т.², Минтасова А.С.³

¹к.п.н., ст.преподаватель КазНПУ им. Абая,

г. Алматы, Казахстан

²докторант 1-курса КазНПУ им. Абая,

г. Алматы, Казахстан

³докторант 1-курса КазНПУ им. Абая,

г. Алматы, Казахстан

ПРИМЕНЕНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ НАНОТЕХНОЛОГИИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ФИЗИКИ В ШКОЛЕ

В статье представлен научно-методический анализ развивающего обучения учащихся через элементы нанотехнологии по предмету «Физика». Обращая внимание на освоение новых инновационных технологий, показана роль и место нанотехнологии. Определяя значение, место нанотехнологии в развитии науки и техники, рассматривается необходимость внедрения в программу школы материалов, посвященных новым технологиям по предмету «Физика». На основе развивающего обучения рассмотрено формирование понятия о науке "Нанотехнология" и ее возможностях у учащихся средней школы. В данной статье подчеркиваются особенности науки "Нанотехнология", способствующие развитию умственного сознания и мышления школьников. Анализируя рассматриваемую проблему, школам Казахстана предлагаются пути внедрения элементов нанотехнологий по предмету "Физика" в рамках укрепления программы естественных наук.

Ключевые слова: нанотехнология, наноиндустрия, нанокластер, нанотрубка, наночастица, квантовая точка, ферромагнитный микропроводник, радиосвязь, сканирующий электронный микроскоп.

Abstract

Zh.K. Sydykova¹, G.T. Shoiynbayeva², A.S. Mintassova³

¹c.p.s., senior lecturer of the KazNPU named after Abay,

Kazakhstan, Almaty

²PhD student of the KazNPU named after Abay,

Kazakhstan, Almaty

³PhD student of the KazNPU named after Abay,

Kazakhstan, Almaty

**APPLICATION OF ELEMENTS OF NANOTECHNOLOGY
IN PHYSICS TEACHING AT SCHOOL**

This article deals with a scientific and methodological analysis of developing students' learning via elements of Physics nanotechnology. The role and significance of nanotechnology have been presented by the way of drawing attention to the development of new innovative technologies. Thus the necessity of introduction of materials connected with new technologies in "Physics" subject into the school curriculum has been proved because of the place and significance of nanotechnology in the development of science. The concept of the science of nanotechnology and its capabilities has been considered in the development of secondary education for students of the secondary school. Also the article presents some peculiarities of nanotechnology science which help developing learners' mental ability and consciousness. While analysing the presented problem some methods and ways of introduction of nanotechnology elements into "Physics" subject have been proposed to Kazakstani schools within the framework of consolidation of syllabus of natural sciences.

Key words: nanotechnology, nanoindustry, nanocluster, nanotube, nanoparticle, quantum dot, ferromagnetic microconductor, radio communications, scanning electron microscopes.

Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2012 жылғы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан – 2050» жолдауында «Бүгінде барлық салалар жоғарғы қарқынмен даму үстінде. Ал күн сайын өзгеріп отырған технология, нанотехнология, космосты игеру сынды ғылым салаларына ілесіп отыру үшін біздің мамандарға үлкен ізденіс керек» - деп нанотехнология ғылымын дамытуға бағыт-бағдар көрсетті [1].

Еліміздің соңғы ғылым жетістіктерінде нанотехнологияның қоғамдағы маңыздылығын айқындап берді. Бұл ғылым - физика, химия, биология және т.б. ғылымдарды біріктіретін ғылым саласы. Қазірдің өзінде нанотехнологияда ғылым мен техниканың басқа бағыттарында да маңызды нәтижелер алынған. Нанотехнология әлемдегі барлық дамыған мемлекеттерде адамзат қызметінің, атап айтқанда өнеркәсіп, радиоэлектроникада, энергетикада, биотехнологияда, медицина, материалтану, ақпарат және т.б. аса маңызды салаларда қолданылып жүр.

Нанотехнология – кеңістіктің нанометрлік аймағындағы жеке атомдарға, молекулаларға, молекулалық жүйелерге әсер ету арқылы жаңа физикалық-химиялық қасиеттері бар молекулалар, наноқұрылымдар, наноқұрылыстар мен материалдар алу мүмкіндіктерін зерттейтін қолданбалы ғылым.

Қазақстан Республикасының «Білім Заңында» (8 бап) білім беру жүйесінің міндеттері бөлімінде: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен тәжірибе жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытылған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау» айтылған [2].

Қазіргі таңда орта мектеп оқушыларына белгілі бір көлемдегі білім-біліктілік дағдыларды меңгертумен бірге табиғат қоғам, адамзат, айналаны қоршаған дүние туралы танымынды қалыптастыру, оның жеке басының қасиеттерін жан-жақты дамыту, жоғары адамгершілік қағидаларға тәрбиелеу – бүгінгі күннің басты талабының бірі.

XXI-ғасырда өркениеттің дамуын не анықтайды және адамдарды қажетті біліммен қамтамасыз ету үшін білім беру қандай болу керек? – деген сұрақтар қоғамда туындайды. Бұл мәселені шешуде, бүгінгі таңда инновациялық даму аумағының көшбасшысы өткен ғасырдың ортасында ашылған наноиндустрия болып табылатыны бізге белгілі. Осы тұрғыда біздің бұл мақаланы жазғандағы мақсатымыз – мектептегі жоғарғы сынып оқушыларына нанотехнология ғылымы мен оның мүмкіндіктері туралы түсінігін қалыптастыру; физика пәні бойынша жаңа технологияларға арналған материалдарды сыныптан тыс жүргізіп қоймай, тіпті міндетті түрде оқыту; оқушыларға нанотехнология ғылымының құпиясын аша отырып олардың ой-санасын арттыру, ойлау қабілетін дамытуға бағыттау болып саналады.

Қазіргі кезде жаңа инновациялық технологияларды меңгеруге көп назар аударылуда. Осы салада нанотехнологияның алатын орны өте зор. Сондықтан, жоғары оқу орындарында және орта мектептерде нанотехнология жетістіктеріне және осы технологиялармен алынған өндірісте қолданылатын материалдарға қызығушылық күннен-күнге артуда. Күнделікті ақпаратта осы технологиялар саласындағы жетістіктер мен жаңалықтар жиі айтылады. Елбасы осы мәселеге биылғы халыққа жолдауында үлкен көңіл бөлді, оның ішінде өндіріс пен тұрмысқа цифрлық технологиялар жетістіктерін енгізіп, оны пайдалана білу жайындағы міндеттерді көрсетіп берді.

Нанотехнология наноөлшемді 1-100 нм аралығындағы объектілерді қарастырады. Оған беттік өлшемдері үлкен, нанотехнологиялар көмегімен алынған көптеген наноматериалдар жатады. Осы материалдар қазір өндірістің барлық саласында қолданылады. Су өткізбейтін, ауа алмасуына кедергісі жоқ, жылуды жақсы ұстайтын нанокиімдер, медицинада ем қабылдауға пайдаланылатын әртүрлі наноматериалдар, қатерлі ісіктерді қыздыру арқылы емдеу үшін пайдаланатын темірдің тотықтары мен алтынның нанобөлшектері, құрылыста пайдаланатын графен мен фуллереннен жасылған наноталшықтар, жеңіл өнеркәсіптегі өндірісте пайдалынатын инновациялық материалдар және әртүрлі конструкциялық қондырғыларды айтуға болады. Бұл заттардың қасиеттері күнделікті пайдаланатын макро-элементтен басқаша, ерекше тиімді болып келеді. Ендеше, нанообъектілерді зерттеу тәсілдерін меңгеру, осы саладағы жетістіктерді оқып игеру, бүгінгі жасөспірімдер үшін басты мәселе. Нанообъектілерді оқып үйренуді атомдық деңгейде жүргізу керек, яғни, алдыңғы қатарлы жаңа технологияларды меңгеру нанотехнологиядан басталады.

Соның бір дәлелі оқу жүйесінде қолданатын «Наноэдыкатор II» қондырғысы. Ең алғаш 2002 жылы Ресей ғалымы, Нобель сыйлығының иегері Ж.И. Алферов сканерлік зондтық микроскопиясын оқу жүйесінде қолданатын «Наноэдыкатор II» қондырғысын ұсынған болатын. Наноэдыкатордың көмегімен сканерлік зондтық микроскопия негіздерін оқып үйреніп, әртүрлі нанообъектілер мен наноқұрылым-

дарды зерттеуге болады. Ресей мемлекетінің 300-ден астам жоғары оқу орнындары, зерттеу мекемелері, мектептері 2012-2017 жыл аралығында көп функционалды оқу және ғылыми наноэдыкатор құралымен қамтылған. Сондықтан, наноэдыкатор көмегімен оқу зертханаларда осы қондырғыны тәжірибеде қолданып, әртүрлі наообъектілердің бет-бейнесін зерттейді.

Нанотехнологияның негіздерін көпшілік елдерде мектептегі орта сыныптардан бастап оқытады. Ал, бізде бұл жеке пән ретінде мектеп бағдарламасына енгізілмеген, тек қосымша пән ретінде жүргізіледі. Жаратылыстану пәндерінен дәріс беретін ұстаздар, мектептің жоғарғы сынып оқушыларына нанотехнология саласынан ақпарат беруі қажет. Физика, химия, биология, экология, табиғаттану, математика, кәсіптік оқыту арасындағы пәнаралық байланыстарды ашып көрсету үшін нанотехнология жетістіктерін қолдануы орынды. Сол себептен, мектеп қабырғасынан бастап жаңа технологияның негіздерін және зерттеу әдістерін түсіне білген жоғары сынып оқушылары болашақ мамандықтарын дұрыс таңдай алады, жаңа технологиялардың негіздерін түсіну ойлары қалыптасады.

Нанотехнология кәсіптік бағдар беру ісіне көп әсерін тигізетіндіктен, бұл пәнді оқытуды еліміздің жоғарғы оқу орындарының барлық білім беру мекемелерінде оқу үрдісіне енгізуге ұсыныс жасаймыз. Қазіргі кезеңдегі ғылыми-техникалық озық нанотехнологияның және нанообъектілер туралы ғылыми идеялардың, әлемнің қазіргі заманғы ғылыми бейнелерін дамытуға байланысты құбылыстардың ерекше рөлі, мектепте қаланатын білімдегі нанотехнология туралы білім элементтерін енгізу бойынша ғылыми-әдістемелік мәселені зерттеудің мақсаты мен қажеттілігін анықтайды. Осыған байланысты шетелдік ғалымдар өздерінің көптеген еңбектерінде нанотехнологияның элементтерін мектептің орта сыныптарында физика пәніне енгізу мәселелерін қарастырған. Атап айтқанда, орыс ғалымы С.И.Официн өзінің еңбегінде кәсіптік мектептерде микро және наноэлектроника саласындағы техникалық жетістіктерді оқытудың жаңа мазмұндағы әдістемесін құрастырудың жолдарын қарастырған. Соның бірі физико-математикалық және индустриалдық-технологиялық бағыттардың интеграциясын жүзеге асыруды ұсынған болатын [3].

Орыс ғалымы Е.Н. Шигарева өзінің еңбегінде нанотехнологиялардың негіздерін оқыту арқылы оқушылардың технологиялық дайындығының мазмұнын жаңарту мәселелерін қарастырған [4]. Орта мектеп физикасын және нанотехнология негіздерін оқыту арқылы оқушыларды қосымша білім алуға, өз білімін толықтыруға, сондай-ақ іргелі жаратылыстану ғылымдарының ғылыми-техникалық жетістіктерін түсінуіне, олардың ажырамас өзара байланысын қалыптастыруға деген қызығушылықтарын арттырады. Сонымен қатар, орыс ғалымы А.Н. Богатырёвтың еңбегінде көрсетілгендей, қазіргі заманғы технологияларды дамыту бағыттарының нанотехнология бойынша негізгі терминдерін, ғылым мен техниканың жаңа саласын қалыптастырудың тарихи фактілерін, оқушыларға қосымша білім берудің оқу жоспарының негізгі мазмұнын ұсынған [5].

Мектеп бағдарламасында физика пәнін оқыту үшін қажетті нақты ұғымдарды шешудің жолдарын қарастырып көрсетеміз. Дамыта оқыту жүйесінің қағидаларын дұрыс түсініп, ниетімен қабылдаған әрбір мұғалім өз сабақтарының дамытушылық қызметін арттыра алары сөзсіз деп есептейміз. Осы ұсынылып отырған талдау және мазмұнды құрастырылған әдістеме негізінде мектеп оқушыларының бойында нанотехнологияның жетістіктері мен оның негізгі элементтері бойынша құзыреттіліктерін қалыптастыруға болады. Ұсынылып отырған жүйенің басты мақсаттарының бірі – баланы оқыта отырып, жалпы дамыту, оның еркіндігін қалыптастыру, өз бетінше ізденуге шешім қабылдауға дағдыландыру, жекелік қасиеттерін ескеру, басшылыққа алу, тұлғалыққа бағыттау жолдарын көрсетеді.

Сондықтан осы жұмыстағы көзделген ойлар:

- бұл технологияны оқу бағдарламасына енгізу;
- нанотехнологияларды оқып үйрену;
- жаңа технологиялар туралы білімін кеңейту;
- нанотехнологиялардың дамуындағы жаратылыс ғылымдарының орнын айқындау;
- оқушыларды, студенттерді ғылыммен айналысуға, физика ғылымына қызығушылықтарын арттыру.

Осы мақсатта мектептегі және жоғары оқу орындарында физика пәнін оқыту үрдісін жетілдіре отырып, физика пәні бойынша жаңа технологияларды оқып білуге жол ашылады. Ұсынылған талдау, зерттеулер арқылы ХХІ ғасырда ғылымның дамуында революциялық үрдіс болып табылатын нанотехнологиялар туралы білім алушыларға ақпарат беріп қана қоймай, жаңа технологиялар бойынша сауаттылықтарын арттырады. Нанотехнологияның маңыздылығын, ғылым мен техниканың дамуында алатын орнын айқындайды.

Қарастырылып отырған мәселелерге талдай жасай отырып, біз Қазақстан Республикасы мектептерінің жоғары сыныптарында нанотехнология элементтерін физика пәні бойынша жаратылыстану бағытындағы бағдарламаға төмендегі кестеде көрсетілген талдауды ескеріп енгізудің жолын ұсынамыз (1-кесте).

1-кесте. Мектепте жоғары сынып оқушыларына физика пәнін және нанотехнология ұғымдарын талдау.

Физика пәнінің бөлімі	Физика пәнінің негізгі ұғымы	Нанотехнологияның негізгі ұғымы
Механика. Механикадағы күштер.	Гравитациялық күштер. Ауырлық күш және салмақ, салмақсыздық. Бірінші ғарыштық жылдамдық.	Ғарыштық лифт. Пин-код.
	Деформация және серпімділік күші. Гук заңы. Үйкеліс күші.	Интерметаллиттер, жадыда сақтау формасының эффектісі, жадыда сақтау формасының эффектісі негізіндегі материалдар, наноөлемдегі үйкеліс күштері.
Механика. Механикадағы сақталу заңдары.	Кинетикалық энергия, потенциалдық энергия, механикалық энергияның сақталу заңы.	Наномоторлар, микроэлектромеханикалық жүйелер.
Молекулалық физика және термодинамика.	Молекулалардың өлшемі мен массасы	Нано, нанобөлшектер, нанокластерлер. Кванттық нүктелерді алу әдістері, қасиеттері. Магиялық сандар, өздік ұйымдастыру процесі. Кластерлерді қолдану аясы
Молекулалы-кинетикалық теория негіздері.	Молекулалардың өзара әрекеттесу күші. Газ тәріздес, қатты және сұйық денелердің құрылымы. Молекулалардың жылулық қозғалысы.	Атомдық күштік микроскоптың жұмыс істеу принципі, контактылы және контактылысыз жұмыс режимі. Көміртегінің аллотропиясы, фуллерендер және көміртекті нанотүтікшелер. Көміртекті нанотүтікшелердің ашылу тарихы, құрылымы, өндіру әдістері, механикалық қасиеттері, қолдануы және келешегі.
Электродинамика. Тұрақты электр тоғы.	Тізбек бөлігі үшін Ом заңы, кедергі, меншікті кедергі.	Көміртекті нанотүтікшелердің электрлік қасиеттері, көміртекті нанотүтікшелер үшін Ом заңы, көміртекті нанотүтікшелердің кедергісі.
Электродинамика. Өртүрлі ортадағы электр тоғы.	Кедергінің температураға тәуелділігі, асқын өткізгіштік. Жартылай өткізгіштер, жартылай өткізгіштердің қоспалы және меншіктік өткізгіштігі, р-n ауысу, транзистор.	Көміртекті нанотүтікшелердің кедергісі, және асқын өткізгіштігі. Кванттық нүктелер, бір электронды транзистор, микро- және наноэлектроника. Процессорлар және кванттық компьютерлер, дисплейлер.
Электрдинамика. Магнит өрісі.	Заттардың магниттік қасиеттері.	Электромагнетизмнің табиғаты, кластерлердің магниттік қасиеттері, магниттік кластерлердің қолданылу аясы, магниттік сұйықтар. Суперпарамагнетизм, магниттік наноқабат, магниттік жады, ақпараттарды жазудың жаңа әдістері.
Тербелістер және толқындар. Электр	Электр энергиясын генерациялау, электр энергиясын	Энергияны үнемдеу мәселелері, датчиктер, батареялар.

энергиясын өндіру, тасымалдау және тұтыну.	тасымалдау.	
Тербелістер мен толқындар. Электромагниттік толқындар.	Электромагниттік толқындардың сәулеленуі. Электромагниттік толқындардың қасиеттері. Радиобайланыс принциптері.	Радиодиапазондағы маскәлік маталар, микротолқынды сәулеленуден қорғау.
Оптика. Жарық толқындары.	Жарықтың сыну және шағылу заңдары, толық шағылу. Жарықтың интерференциясы және жарықтың дифракциясы, дифракциялық тор. Микроскоптардың ажырату қабілеті.	Шағылу коэффициенттері теріс метаматериалдар. Асқын торлар, бір-, екі-, үш өлшемді асқын торлардан алынған дифракция, фотондық кристалдар (алу, қолдану). Сканирлеуші электронды микроскоптар (сканирлеуші туннельдік микроскоп, атомдық күштік микроскоп).
Оптика. Сәулелену және спектрлер.	Электромагниттік толқындар шкаласы.	Кванттық нүктелер, оларды ультракүлгінмен сәулелендіру. Металлдандырылған пленкалар, микротолқынды сәулеленуден қорғау. Ферромагнитті микроөткізгіш негізіндегі маскәлік торлар – радиолокаторлардан қорғау.
Кванттық физика. Атомдық физика.	Лазерлер	Кванттық нүктелер негізіндегі заманауи лазерлер.

Жалпы нанотехнология туралы білім берудің мақсаты – Қазақстанда, орта мектеп оқушыларының нанотехнология ғылымына деген қызығушылықтарын арттырып, білімінің дамуына жағдай жасап, сонымен қатар, ерте кезден бастап осы салаға кәсіби оқуға бағдар беру. Ең маңыздысы, өткізілген сабақтар білім алушылардың танымдық белсенділіктері дамуының қалыптасуына әсер етуі. Сондықтан, шығармашылықты дамытуға арналған тапсырмаларды, ізденіс-зерттеу жұмыстары элементтерін оқу үрдісіне енгізу қажет. Оқушылардың танымдық белсенділіктерінің негізгі нәтижесі – тану қызығушылықтары болып саналады. Тану қызығушылығы – жеке тұлғаның қоршаған нақты құбылысқа немесе затқа деген тандау бағыты. Бұл бағыт білім алушының танымға, жаңалыққа, толық және терең білім алуға тұрақты құлшынысын сипаттайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. Ақиқат, 2013. – 5-27 б.
2. ҚР «Білім туралы» Заңы. -Астана: Ақорда, 2007. - №319-III ҚРЗ, www.edu.gov.kz.
3. Официн С.И. Методика преподавания микро- и наноэлектроники в курсе физики профильных классов // пед.канд.дис. – Рязань, 2009. – 195 с.
4. Шигарева Е.Н. Обновление содержания технологической подготовки школьников посредством изучения основ нанотехнологий // Научно-методический электронный журнал «Концепт», 2016. Т.18. – С.1-5.
5. Богатырев А.Н. О целях и задачах изучения школьниками элементов нанотехнологий // Научно-методический электронный журнал «Концепт», 2014. №86. – С. 11-15.

МРНТИ 14.25.01

Ураимхалилова А.¹, Мураталиева В.Т.²

¹к.п.н., доцент Жалал-Абадского гос. университета
г. Жалал-Абад, Кыргызстан

²канд.физ.-мат. наук, доцент Жалал-Абадского гос. университета
г. Жалал-Абад, Кыргызстан

ТИПОЛОГИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ЗАДАЧ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Аннотация

В статье рассматриваются приемы умственной деятельности при организации обучения учащихся решению математических задач. Рассматривая задачи как объекты мыслительной деятельности учащихся, указывается на важность учета характера связей между элементами задачи. Математические задачи делятся на 3 типа: алгоритмические, полуалгоритмические, эвристические задачи. Приведен пример решения эвристической задачи. В указанном примере показано, что при решении одной задачи ученик должен применить несколько эвристических приемов. Для практического использования на уроках приведены примеры задач 3-х различных типов.

Ключевые слова: задача, типология, алгоритм, эвристические задачи.

Аңдатпа

А.Ураимхалилова¹, В.Т. Мураталиева²

*¹п.э.к., доцент Жалал-Абад мемлекеттік университеті
Жалал-Абад, Қырғызстан*

*²физ.-мат.ғыл.канд, доцент Жалал-Абад мемлекеттік университеті
Жалал-Абад, Қырғызстан*

ОРТА МЕКТЕПТЕГІ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ

Мақалада оқушыларды математикалық проблемаларды шешуде, оқыту ұйымдастыруда ақыл-ой әрекетінің тәсілдері қарастырылады. Тапсырма элементтерінің арасындағы мінез-құлық байланысына мән беріледі. Оқушылардың ойлау әрекетінде объекті ретінде қарастырыла отырып, маңыздылығы көрсетілген. математикалық мәселелері 3 түрге бөлінеді алгоритмдік, жартылай алгоритмдік, эвристикалық тапсырмалар. Эвристикалық тапсырмаларды шешу жолдары көрсетілген. Келтірілген мысалда ол студенттің мәселені бірнеше эвристикалық әдістерді қолдану тәсілдері көрсетіледі. 3 түріне арналған тапсырмалар мысал ретінде көрсетілген

Түйін сөздер: міндет типологиясы, алгоритм, эвристикалық проблема.

Abstract

A.Uraimhalilova¹, V.T. Muratalieva²

¹Jalal-Abad State University, Jalal-Abad, Kyrgyzstan

²Jalal-Abad State University, Jalal-Abad, Kyrgyzstan

E-mail: vmuratalieva70@mail.ru

TIPOLOGY OF MATHEMATICAL PROBLEMS IN SECONDARY SCHOOL

In this paper, we give a definition of the concept of "problem" according to L.L. Gurovoy. We consider methods of mental activity in the organization of teaching students to solve mathematical problems. Considering problems as objects of mental activity of students, it is pointed out that it is important to take into account the nature of the links between the elements of the problem. Mathematical problems are divided into 3 types: algorithmic, semi-algorithmic, heuristic problems. An example of a heuristic problem is given. In the above example, it is shown that when solving one problem the student must apply several heuristic techniques. For practical use in the lessons at the end of the article, examples of tasks of 3 different types.

Key words: Task, typology, algorithm, heuristic tasks.

Решение математических задач является наиболее трудной частью деятельности школьников при изучении математики, обучение учащихся этому виду деятельности занимает одно из главных мест в общем процессе обучения. Школьников обучают математике не только лишь затем, чтобы они овладели определенной суммой математических знаний, но главное чтобы эти знания они могли эффективно использовать в своей дальнейшей жизни для решения разнообразных задач, возникающих в практической деятельности. Усвоить математические знания и научиться их применять можно, лишь решая задачи, используя при этом понятия, теоремы, зависимости в различных ситуациях.

В психологии, в дидактике известны попытки дать определение задачи. Наиболее приемлемым нам представляется определение, данное Л.Л. Гуровой: «Задача – объект мыслительной деятельности, содержащий требование некоторого практического преобразования или ответа на теоретический вопрос посредством поиска условий, позволяющих раскрыть связи (отношения) между известными и неизвестными ее элементами» [1].

В исследованиях процесса обучения важным является деятельностный подход. То образование, которое мы все называем задачей, представляет интерес только потому, что оно является объектом мыслительной деятельности человека; вне этого такое образование не привлекло бы внимание дидактов, психологов. Значит, первая часть определения необходима. Также важны и необходимы другие его части. В определении указывается на важную характеристику задачи: необходимость найти такие условия, которые бы позволили установить (раскрыть) связи между известными и неизвестными элементами. Это определение четко указывает, что при использовании задач в обучении необходимо исходить из учета взаимодействия в системе «задача-ученик», учитывать возможный характер деятельности учащихся при поиске указанных связей и отношений между известными и неизвестными элементами.

При организации процесса обучения учащихся решению математических задач учитель в первую очередь сталкивается с такими вопросами: задачи какой сложности предложить ученикам; знакомы ли школьники с теми действиями, которые нужно применить при решении задач; владеют ли они соответствующими приемами умственной деятельности. А это означает, что на вооружении учителя должна быть ясная типология задач, которая направляла бы его при разрешении этих вопросов, при обучении учащихся решению задач. Кроме того, «определенная типология задач может иметь важное практическое значение для того человека, который при решении задачи мог бы организовать свою работу, опираясь на эти сведения» [2].

Очень часто встречается деление задач на вычисление, на доказательство, на построение, на исследование и изучается каждый вид. Очевидно, что такое деление не может быть инструментом в обучении школьников решению задач хотя бы потому, что задачи этих видов не отличаются друг от друга уровнем сложности, характером деятельности человека по их решению. В задачах на вычисление, построение, исследование чаще приходится много доказывать; в задачах на вычисление, доказательство и построение приходится много исследовать и т.д. Не улучшает дела и название этих видов задач другими словами: задачи на распознавание, на конструирование, на объяснение и доказательство.

Кроме этого, делят задачи на правильные, задачи с противоречивыми данными, задачи с лишними данными и рассматривают методику обучения учащихся решению таких задач. Также делят задачи на теоретические и практические, стандартные и нестандартные; задачи с дидактическими функциями, с познавательными и развивающими функциями и т.д.

Рассматривая задачи как объекты мыслительной деятельности учащихся, важно учитывать характер связей между элементами задачи, соотношение между воспроизводящей и творческой деятельностью учеников при решении задач, которое во многом определяется указанными связями. Таким образом, мы делим математические задачи на следующие три типа: 1) алгоритмические задачи; 2) полуалгоритмические задачи; 3) эвристические задачи.

1) *К алгоритмическим задачам* мы относим такие задачи, которые решаются с помощью непосредственного применения определения, формулы, доказанной теоремы, для решения которых имеется алгоритм, и на базе изученных теоретических положений и усвоенных практических приемов деятельности эти задачи или необходимо решать с помощью алгоритма.

Алгоритм характеризуется следующим существенным чертами: детерминированность, массовость, результативность. Так как задачи рассматриваются нами в системе «задача – человек», а не в системе «задача – машина», то и подход к алгоритмам здесь должен быть несколько другим. Человек мыслит не такими элементарными операциями, какие нужны при составлении программ для машины. Излишнее дробление материала психологически и педагогически нецелесообразно. Поэтому в дидактике и психологии говорят об ослаблении понятия алгоритма, заменяя его понятием «предписание алгоритмического типа»; операции, входящие в такие предписания, могут быть достаточно сложными, но понимаемыми без труда исполнителем.

Подход к типам задач должен быть диалектическим. Есть задачи, которые нельзя раз и навсегда отнести к алгоритмическим. Например, к алгоритмическим задачам мы не относим (с учебной целью) те задачи, для решения которых можно построить алгоритм, но которые нецелесообразно решать с помощью этого алгоритма, нецелесообразно знакомить учащихся с данным алгоритмом ввиду того, что и алгоритм сложен, и класс учебных задач, решаемых с его помощью, слишком мал. К числу алгоритмических задач мы не относим и такие, алгоритм решения которых учащиеся не могут применить на базе изученных теоретических положений и усвоенных практических приемов деятельности. Например, задачу нахождения

корней уравнения третьей степени общего вида можно решить с помощью алгоритма, который задается соответствующей формулой, но школьники не знают необходимых теоретических сведений, не изучают этой формулы, следовательно, эту задачу нельзя относить к алгоритмическим в системе «задача-ученик», функционирующей в процессе обучения в школе. Отсюда же следует, что задача может менять свое положение в указанной системе в зависимости от влияния разных факторов.

Роль алгоритмов, а следовательно алгоритмических задач, в обучении математике очень велика. Решение задач по алгоритму быстро и легко приводит к желаемому результату, тогда как незнание алгоритма может привести к многочисленным ошибкам и большой потере времени. Роль алгоритмических задач состоит в том, чтобы обучить учащихся важным алгоритмам, непосредственному применению определений, теорем, формул, научить их действовать стандартно в соответствующих ситуациях. «В типовых ситуациях, - пишет Ю.Н. Кулюткин, - поиск необходимо должен носить стандартизованный характер» [3].

Ученик, хорошо усвоивший необходимые алгоритмы решения задач, может оперировать свернутыми знаниями при решении других сложных задач. Ему не нужно будет затрачивать больших усилий на поиск решения частичных проблем, которые решаются по алгоритму; мыслительная деятельность школьника будет направлена на решение других проблем, т.е. нужна автоматизация некоторых действий учащихся. Эта автоматизация и достигается самостоятельным решением алгоритмических задач.

2) *К полуалгоритмическим* мы относим те задачи, правила решения которых носят обобщенный характер и не могут быть полностью сведены к объединению элементарных актов; связи между элементами этих задач легко обнаруживаемы учениками. В пределах одного и того же обобщенного правила решения задачи отличаются вариативностью условий. Например, задачи на доказательство перпендикулярности двух прямых с помощью векторов. Обобщенное правило решения таких задач можно описать следующим образом:

- а) выбрать векторы \overline{AB} и \overline{CD} , где точки A и B принадлежат одной прямой, а точки C и D – другой;
- б) доказать, что скалярное произведение векторов \overline{AB} и \overline{CD} равно нулю. Выбор указанных точек, выбор базисных векторов детерминируется условиями каждой конкретной задачи.

Полуалгоритмические задачи в качестве подзадач содержат алгоритмические задачи. Для задач указанного выше вида такими подзадачами могут быть: разложение вектора по двум неколлинеарным или трем некомпланарным векторам; вычисление скалярного произведения двух векторов.

Решая полуалгоритмические задачи, ученик учится сворачивать знания, фиксируя их в сознании крупными блоками. При этом он учится применять усвоенные алгоритмы в разных ситуациях; таким образом происходит обобщение изученного материала, обобщение правил решения задач [2].

В различных ситуациях одну и ту же задачу можно относить к полуалгоритмическим задачам и можно не относить к ним (это определяется учебной целью, а также другими условиями). Например, для решения некоторой задачи может существовать алгоритм, но он либо искажен, либо часто дает нерациональные решения и т.п. Но, если к этой задаче (а также к другим такого вида) подходить как к полуалгоритмической, зная обобщенное правило ее решения, то деятельность учащихся по ее решению может быть организована более эффективно.

Многие школьные задачи на построение на изображениях дидактически целесообразно рассматривать как полуалгоритмические. В обобщенное правило решения этих задач в качестве ориентиров входят свойства изображений: 1) изображение прямой является прямой (при известном ограничении); 2) изображением параллельных прямых служат параллельные прямые; 3) отношение длин параллельных отрезков равно отношению длин их изображений. Другой ориентир обобщенного правила решения указанных задач (при решении он используется первым) такой: построение фигуры-оригинала и выявление у нее таких связей, которые полностью характеризуют положение объекта, который нужно построить, и сохраняются при изображении. Выявленные связи затем применяются для построения нужного объекта [6-8].

Понятно, что из всего класса этих задач можно выделить, например, такие, где требуется построить изображение центра окружности, вписанной в треугольник, или какие-то другие задачи и создать для их решения определенный алгоритм; но, очевидно, делать это педагогически и методически нецелесообразно, так как в противном случае число учебных алгоритмов будет настолько велико, что усвоить их учащийся не в состоянии.

3) К эвристическим мы относим те задачи, для решения которых необходимо выявить некоторые скрытые связи между элементами условия и требования или найти способ решения, причем этот способ не является очевидной конкретизацией некоторого обобщенного правила, известного ученику, или сделать и то и другое. Решая такие задачи, ученик должен использовать эвристические приемы, методы. По мнению Ю.Н. Кулюткина, важной характеристикой эвристических методов является то, что они «направлены на раскрытие еще неизвестных конкретно-содержательных отношений, через которые определяется искомый объект» [3].

При решении эвристических задач ученик использует те приемы, которые сформировались в его предыдущей деятельности по решению задач и которые он осознанно переносит на рассматриваемые задачи. К таким приемам можно отнести следующие: переформулировка условия и требования, составление вспомогательных задач, сопоставление промежуточных выводов и требования, рассмотрение расположения элементов фигуры или всей фигуры в динамике. Полезно исследовать частные и предельные случаи, использовать их для «проверки» правильности предположений, делать дополнительные построения и анализировать связи, подсказанные ими, заменять способ действий на обратный ему, пользоваться аналогией и т.д. Эти приемы важны для ученика, они направляют его мысль, помогают найти решение, развивают мышление [4].

Класс эвристических задач большой. Это задачи, для решения которых нужно выявить одну-две скрытые связи между элементами задачи, и задачи, где таких связей больше и где нужно сконструировать новый способ действий и т.д.

Рассмотрим следующую эвристическую задачу 1:

«Найдите объем правильной треугольной пирамиды, сторона основания которой имеет длину - a и образует с боковой гранью угол - α » (Рис.1).

Анализ условия задачи показывает, что нужно построить угол между стороной основания пирамиды и боковой гранью. Ученики вспоминают, что этим углом является угол между стороной основания и ее проекцией на боковую грань. Проекцию будем находить, проводя перпендикуляр из конца этой стороны на противоположную грань, является высотой пирамиды, длину которой нужно знать, чтобы вычислить объем. Применяя эвристический прием «рассмотреть фигуру в динамике», изобразим на рисунке пирамиду так, что ее основание

ABC будет боковой гранью, а боковая грань AMC будет основанием. Далее изображаем высоту BO и проекцию прямой BC - прямую OC . Таким образом, величина угла BCO равна α и $AB=BC=AC=a$. Получаем возможные следствия из условия и соотносим их с тем, что нужно найти. Замечаем, что из прямоугольного треугольника BOC можно найти стороны OC и BO .

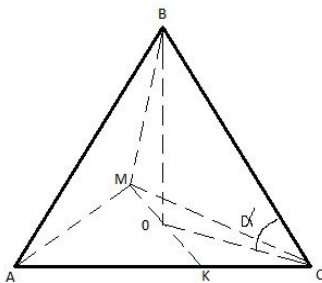

Рис.1. Задача 1.

Выполняем дополнительное построение: проводим прямую MK , содержащую точку O (K принадлежит стороне AC). Еще раз возвращаемся к условию и отмечаем, что $AB=BC$ и $AM=MC$. Высказываем догадку, что точка K является серединой отрезка AC . Для доказательства меняем ход рассуждений на обратный. Пусть K – середина отрезка AC . Тогда прямые MK и BK перпендикулярны прямой AC , так как треугольники AMC и ABC равнобедренные. Следовательно, прямая AC перпендикулярна плоскости MBK , а значит, перпендикулярны плоскости MBK и AMC . Отсюда заключаем, что перпендикуляр, проведенный из точки B к плоскости AMC , лежит в плоскости MBK , и так как такой перпендикуляр единственный (проходящий через точку B), то верно и обратное предложение: если прямая BO перпендикулярна плоскости AMC , то точка K – середина отрезка AC . В ходе рассуждений мы выполнили еще одно дополнительное построение – провели отрезок BK . Соотнесим все то, что получили, с требованием задачи. Видим, что осталось найти площадь треугольника AMC , для чего достаточно знать длину высоты MK . Длину отрезка OK можно найти из прямоугольного треугольника OKC : в нем $KC=a/2$, $OC=ac\cos\alpha$, значит,

$OK = \frac{a}{2}\sqrt{4\cos^2\alpha - 1}$. Осталось найти длину отрезка OM . Этот отрезок является стороной прямоугольного треугольника BOM , в котором известен катет BO : $BO=asin\alpha$, но неизвестна гипотенуза MB , которая равна гипотенузе MC прямоугольного треугольника MKC . Это подсказывает идею ввести переменную и выразив какую-либо величину двумя способами, получить уравнение.

Пусть $MO=x$. Тогда $MK = x + \frac{a}{2}\sqrt{4\cos^2\alpha - 1}$.

Из треугольника BOM найдем BM : $BM = \sqrt{a^2\sin^2\alpha + x^2} = MC$.

Из треугольника MKC найдем MK : $MK = \sqrt{a^2\sin^2\alpha + x^2 - \frac{a^2}{4}}$.

Приравнивая полученные значения для MK , получим уравнение:

$$x + \frac{a}{2}\sqrt{4\cos^2\alpha - 1} = \sqrt{a^2\sin^2\alpha + x^2 - \frac{a^2}{4}}$$

Отсюда найдем x : $x = \frac{a\cos 2\alpha}{\sqrt{4\cos^2\alpha - 1}}$.

Из последнего равенства находим ограничения для α : $45^\circ \leq \alpha < 60^\circ$. Внимательное рассмотрение их позволяет заметить, что ограничение $\alpha > 45^\circ$ не является необходимым и что оно появилось в результате внесенного нами неявно ограничения в чертеж. В самом деле, мы выбрали тот случай, когда точка O лежит между точками M и K : но возможен и такой случай, когда точка M лежит между точками O и K (или совпадает с точкой O).

В этом случае будем иметь: $MK=OK-OM$ или $MK = \frac{a}{2}\sqrt{4\cos^2\alpha - 1} - x$.

Тогда получим уравнение $\frac{a}{2}\sqrt{4\cos^2\alpha - 1} - x = \sqrt{a^2\sin^2\alpha + x^2 - \frac{a^2}{4}}$,

откуда $x = \frac{a\cos 2\alpha}{\sqrt{4\cos^2\alpha - 1}}$, $0^\circ < \alpha \leq 45^\circ$.

В каждом из этих случаев получаем одно и то же значение для MK :

$MK = \frac{a}{2\sqrt{4\cos^2\alpha - 1}}$, $0^\circ < \alpha < 60^\circ$. Теперь легко вычислить объем пирамиды.

Таким образом, мы видим, сколько эвристических приемов ученик должен применить, сколько скрытых связей обнаружить, чтобы решить эту задачу.

Алгоритмические задачи порождают соответствующие классы полуалгоритмических и эвристических задач. Учеников нужно «провести» через решение задач разных типов с тем, чтобы у них накапливался опыт деятельности на разных уровнях, чтобы они научились видеть общее в способах решений задач, учились действовать в нестандартных ситуациях, овладевали эвристическими приемами [9].

Приведенная типология задач дает ясное направление деятельности учителя по организации обучения учащихся решению задач. Она поможет оптимально подойти к вопросам соотношения воспроизводящих и творческих процессов в самостоятельных работах школьников. Эта типология указывает путь продвижения учащихся от безусловного умения решать алгоритмические задачи, от действий в стандартных ситуациях – к творческой работе, приобщению к производительному умственному труду.

В заключение приведем примеры задач разных типов по теме «Теорема Пифагора» [5].

Алгоритмические задачи

1. В прямоугольном треугольнике катеты равны 12 и 5 см. Чему равна гипотенуза этого треугольника?

2. В прямоугольном треугольнике гипотенуза и катет соответственно равны 17 и 8 см. Найдите второй катет.

Полуалгоритмические задачи

1. Боковые стороны треугольника равны 25 и 30 см, а высота, опущенная на основание, равна 24 см. Найдите периметр треугольника.

2. Найдите расстояние от центра окружности, радиус которой равен 41 см, до хорды, равной 18 см.

Обобщенное правило решения подобных задач может быть таким: выявите прямоугольные треугольники; отметьте известные стороны; найдите неизвестные стороны по теореме Пифагора; составьте ответ на вопрос задачи.

Эвристические задачи

1. Стороны треугольника равны 11,25 и 30 см. Найдите высоту треугольника, проведенную к большей стороне. (Задача является эвристической при условии, что учащиеся не изучали формулу Герона).

2. Стороны треугольника равны 11,25 и 30 см. Найдите расстояние от середины высоты, проведенной к меньшей стороне, до большей стороны треугольника.

Список использованной литературы:

1. Гурова Л.Л. Психология мышления / Л.Л. Гурова. – Москва: ПерС, 2005. – 136 с.
2. Епишева О.Б. Общая методика преподавания математики в средней школе / Тобольск, Изд-во ТГПИ им. Д.И. Менделеева, 1997.-191 с.
3. Кулюткин Ю.Н. Образовательные технологии и педагогическая рефлексия / Ю.Н. Кулюткин, И.В. Муштавинская; С.-Петерб. гос. ун-т пед. мастерства. - Санкт-Петербург: СПбГУПМ, 2002. – 46 с.
4. Методика преподавания математики в средней школе : Общая методика; Учебное пособие для студентов физико-математического факультета педагогических институтов / В.А. Оганесян, Ю.М. Колягин Г.Л. Луканкин, В.Я. Саннинский, -2-е издание переработано и дополнено. – М.: Просвещение, 1980. – 479 с.
5. Методические рекомендации по изучению курса методики преподавания математики / Сост. Петрова Е.С. – Саратов: Изд-во "Полиграфист", 1983. – 67 с.
6. Новосельцева, З.И. Развернутые планы лекций и учебные задания для студентов по курсу "Теоретические основы обучения математике". – СПб.: Изд-во "Образование", РГПУ, 1997.– 38 с.
7. Пичурин Л.Ф., Репьев В.В. Вопросы Общей методики преподавания математики. – Москва: Изд-во "Просвещение", 1979. – 80 с.
8. Рогановский, Н.М. Методика преподавания математики в средней школе. – Минск:Изд-во "Высшая школа", 1990. – 270 с.
9. Черкасов Р.С., Столяр А.А. Методика преподавания математики в средней школе. – М.:Изд-во "Просвещение", 1985. – 336 с.

ЭОЖ 373.1 Б 52
МРНТИ 14.07.07

Т.Бижігітов¹, А.Сембиева²
¹ф.-м.ғ.к., профессор, ²оқытушы
Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті,
Тараз, Қазақстан

ОРТА ЖӘНЕ АРНАЙЫ МЕКТЕПТЕРДЕ ОҚИТЫН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗБЕТІНШЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚПЕН ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ ТӘСІЛДЕРІ

Аңдатпа

Мақалада мектеп оқушыларының белсенділігін және өзбетінше шығармашылықпен ойлау қабілеттерін арттырудың жолдары нақты мысалдар келтіру арқылы талқыланған. Мектеп физика курсындағы есептер жинағындағы есептердің көпшілігі оқушылардың шығармашылықпен ойлауларын қажет етпейді. Яғни, есептер жинағында келтірілген есептерді шешу үшін, оларда берілген жүйені бір жүйеге келтіріп, белгілі бір

физиканың заңдылықтарынан белгісіз параметрді тауып, оның шамасы есептеледі. Бұл жағдайда физика пәнін теориялық тұрғыдан жақсы меңгерген оқушы есепті жылдам шығарады. Физика пәнінің мұғалімі есептің параметрлерін бермей (оқушылар оны өз беттерінше анықтамалардан іздейді) өз беттерінше шығаруларына мәжбүрлеу керек. Мысалы, фокусында қорғасынды еріту үшін жинағыш линзаның өлшемдері қандай болуы қажет. Сорғыш 10 метр тереңдіктен суды жоғары шығаруы үшін оның қуаты қандай болуы тиісті деген сұраққа жауап беру үшін оқушы анықтамаларды іздеп өзбетінше шығармашылықпен ойланады.

Түйін сөздер: тікелей және жанама әдістермен өлшеу

Аннотация

Бижигитов Т.¹, Сембиева А.²

¹к.ф.м.н., профессор, ²преподаватель

Таразский государственный педагогический университет, г. Тараз, Казахстан

СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ, ОБУЧАЮЩИХСЯ В СРЕДНИХ, СРЕДНЕ-СПЕЦИАЛЬНЫХ ШКОЛАХ

В статье рассмотрено методы развития творческого мышления и активной деятельности учеников, с использованием конкретных примеров. Большая часть задач, содержащихся в задачниках школьного курса физики не требуют творческого мышления учеников. И так, чтобы решить задачи в задачниках, данные в задачах систематизируются и находится неизвестный параметр из физических законов, для дальнейшего вычисления. В этом случае, ученик хорошо освоивший теорию курса физики решит задачу очень быстро. Преподаватель физики не сообщая параметров (ученики самостоятельно находят из справочников) задач должен давать возможность ученикам находить решения самостоятельно. Например, чтобы расплавить свинец какие параметры должен иметь собирающая линза в фокусе. Чтобы ответить на вопрос о том, какой должна быть мощность насоса для откачки воды из глубины 10 метров, ученик должен мыслить творчески и уметь работать со справочниками.

Ключевые слова: прямые и косвенные методы измерения.

Abstract

T. Bizhigitov¹, A. Sembiyeva²

¹Candidate of technical sciences, professor, teacher²

Taraz State Pedagogical University, Taraz, Kazakhstan

WAYS OF DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF INDEPENDENT THINKING OF THE PUPILS WHO ARE TRAINED IN SECONDARY AND SPECIAL SCHOOLS

The article deals with methods of creative thinking and activity, using concrete examples. Most of the tasks contained in the book of problems of a school course of physics do not require creative thinking of students. So, to solve the problem in the problem book, data tasks are systematized and is the unknown parameter of the physical laws, for further calculations. In this case, the student learned well the theory of the course of physics to solve the problem very quickly. Teacher of physics without telling parameter (students find their own directories of) tasks should allow students to find their own solutions. For example, to melt lead which parameters must have a collective lens is in focus. To answer the question of what should be the pump power for pumping water from a depth of 10 meters, the student must be able to think creatively and work with directories.

Key words: direct and indirect methods of measurement.

Адам баласы табиғатта, техникада, өндіріс орындарында, ауыл шаруашылығында, ғылымда, космонавтикада, медицинада өтетін үдерістерге талдаулар жасауы үшін қандайда бір шаманы өлшеулеріне тура келеді. Мысалы, ауаның температурасы мен қысымын, ылғалдылығын, дененің көлемін, тізбектегі тоқтың кернеулігі мен тоқтың шамасын, археологиялық қазбалардың жасын анықтау мақсатында арнайы өлшеуіш құралдар пайдаланылады. Дененің сызықты өлшемдері сызғыштың, штангенциркульдің және метрдің немесе микрометрдің, ал температурасы термометрдің, массасы тараздың көмегімен өлшенеді. Бұл жағдайларда өлшеулер тікелей өлшеу деп аталады. Бірақ көптеген жағдайларда тікелей өлшеу әдісін қол-

дану ыңғайсыз және мүлдем мүмкін емес екендігі шығады. Яғни, басқа параметрлерді өлшеп, бізге қажеттілерін белгілі формулаларды пайдаланып есептеп шығарамыз. Бұл тәсілді жанама әдіс деп атайды. Жанама тәсілдермен үдерістерде маңызды рөл атқаратын параметрлерді анықтау оқушылардың белсенділігі мен өзбетінше шығармашылықпен ойлау қабілеттерін арттыруға ықпалын тигізеді. Мысалы, дененің тығыздығын анықтау үшін оның массасын таразы арқылы, ал дұрыс геометриялық формалы дененің көлемін, қажетті параметрлерін сызғышты қолданып өлшеп [1] формуламен есептейміз. Медициналық термометрдегі түтікшенің диаметрін сызғышты пайдаланып дәл өлшеу мүмкін емес. Өйткені, бұл жағдайда өрескел қателік жібереміз. Сондықтан, тікелей өлшеуді жанама өлшеумен алмастырамыз. Таразыға тартып анықтанған бос түтікшенің массасын m_1 , ал түтікшемен оған сору арқылы енгізілген сынаптың массасын m_2 деп белгілейік. Демек, түтікшедегі сынаптың массасы мынаған тең:

$$m = m_2 - m_1$$

m –массаны түтікшедегі сынап бағанасының l ұзындығымен, оның d диаметрін және сынаптың D тығыздығын төмендегі формуламен өрнектейміз [2]:

$$m = D \frac{\pi d^2}{4} l$$

Жоғарыда келтірілген екі формуладан мына қатынас алынады:

$$d = \sqrt{\frac{4(m_2 - m_1)}{\pi D l}} \quad (1)$$

Сынап бағанасының ұзындығын сызғыш көмегімен оңай анықтаймыз. Сынаптың тығыздығын сәйкес кестелерден алып, ізделіп отырған параметрлерді есептейміз. Барлық уақытта тығыздықты стандартты әдіспен өлшеу мүмкін емес. Мысалы, планетаның массасын таразға тарту арқылы өлшей алмаймыз. Сондықтан, оның тығыздығын анықтаудың басқа әдісін қарастырайық. Егер ғарыштық кеме планетаның айналасында сөндірілген қозғағышымен қозғалса, оған әсер ететін жалғыз гравитациялық күш мына өрнекпен есептеледі [3].

$$F_{\text{грав}} = G \frac{Mm}{R^2} \quad (2)$$

Мұндағы, G – гравитациялық тұрақты шама, M – планетаның массасы, m – кемеңнің массасы, R – планета мен кемеңнің арақашықтығы. Үлкен емес ұшу R биіктігін планетаның радиусына теңестіруге болады. Планетаның массасын оның радиусы және орташа D тығыздығымен өрнектейік:

$$M = DV = \frac{4}{3} \pi R^3 D$$

Немесе
$$F_{\text{грав}} = \frac{4}{3} \pi G R m D$$

Кеме дөңгелек орбитамен қозғалатындықтан, оған төмендегідей орталықтан тебетін күш әсер етеді:

$$F_{\text{ц.т.}} = \frac{mv^2}{R} = m\omega^2 R = m \frac{4\pi^2}{T^2} R \quad (3)$$

Мұндағы, v, ω ғарыштық кемеңнің сызықтық және бұрыштық жылдамдықтары, T оның планетаны айналатын периоды. Центрден тепкіш күштің ролін гравитациялық күш атқаратындықтан, төмендегі теңдік орындалады:

$$D = \frac{3\pi}{GT^2}$$

Сағаттың көмегімен кемеңнің планетаны айналу периодын өлшеп, оның орташа тығыздығын есептейміз. Жердің жасанды серігінің периоды 5400 с болғандықтан:

$$D = \frac{3 \cdot 3,14}{6,67 \cdot 10^{-11} \frac{\text{м}^2}{\text{кг} \cdot \text{с}^2} (5400\text{с})^2} \approx 5000 \frac{\text{кг}}{\text{м}^3}$$

Айдың орташа тығыздығы мынаған тең:

$$D = \frac{3 \cdot 3,14}{6,67 \cdot 10^{-11} \frac{\text{м}^2}{\text{кг} \cdot \text{с}^2} (7140\text{с})^2} \approx 3000 \frac{\text{кг}}{\text{м}^3}$$

Шындығында, Жер мен Айдың тығыздығы 10% артық. Айырмашылықтың туындауының себебі кеме Жер мен Айдың бетінен едәуір қашықтыққа қозғалады. Жердің және Айдың бетімен қозғалса (ауаның

кедергісінің нәтижесінде мүмкін емес) тығыздықтар $5500 \frac{\text{кг}}{\text{м}^3}$, $3360 \frac{\text{кг}}{\text{м}^3}$ теңеледі. Биік орбиталар үшін тығыздықтың формуласы төмендегідей түрленеді:

$$D = \frac{3\pi}{GT^2} \left(1 + \frac{h}{R}\right)^3$$

Мұндағы, h орбитаның биіктігі. Осы формуланы пайдаланып тығыздықтың дұрыс мәнін аламыз. Мысалы, стандартты әдісте екі дененің арасындағы үйкеліс коэффициентін табу үшін оны қозғалтатын күштің шамасы мен дененің салмағын білу жеткілікті. Дененің массасын таразы, ал әсер ететін күштің шамасын динамометр арқылы өлшейміз [4].

Үйкеліс коэффициентін анықтаудың жанама жолын қарастырайық. Темірден жасалған қалақшаға тік орналасқан пішіні параллелепипед тәріздес ағашқа төмен бағытталған (№1 сызба) F күшпен әсер етеді. Ағаш темір қалақшасымен қандайда бір α бұрышын жасағанда ол темірдің бетімен сырғанай бастайды. Бұл үдеріс F күшінің горизонталь құраушысы үйкеліс күшіне теңелген мезетте орындалады. F күшінің горизонталь құраушысы $F \cos \alpha$ тең. Бұл жағдайда үйкеліс күші төмендегідей өрнектеледі:

$$F_{\text{үй}} = k(P + F \sin \alpha)$$

Мұндағы, k ізделініп отырған үйкеліс коэффициенті, P ағаштың салмағы, F күшінің тік құраушысы $F \sin \alpha$. Осы күштерді теңестірсек, мына өрнекті [5] аламыз.

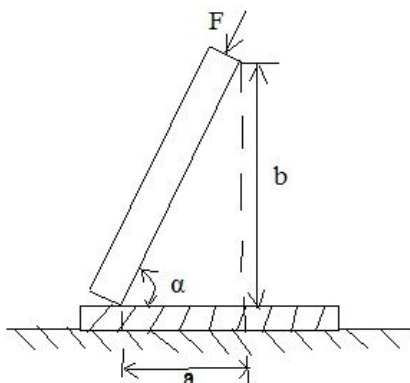
$$k(P + F \sin \alpha) = F \cos \alpha$$

Бұдан

$$k = \frac{F \cos \alpha}{P + F \sin \alpha}$$

Тапсырманың шарты бойынша ағаштың салмағы аз болғандықтан, қатынастың бөліміндегі бірінші қосылғышты ескермесек, төмендегі формула шығады:

$$k = \frac{F \cos \alpha}{F \sin \alpha} = \text{ctg} \alpha = \frac{a}{b}$$

№1 сызба. Жазық темір бетіне α бұрыш жасап орналасқан ағаштың сырғанауы.

Келтірілген әдіспен үйкеліс коэффициентін анықтау үшін сызғыштың көмегімен a мен b -ны өлшесек жеткілікті.

Келесі мысалда массасы белгілі қолында метрі бар қайықтағы адам қайықтың массасын қандай тәсілмен анықтайды?

Егер адам тыныштықтағы қайықтың бір ұшында тұрса, олардың қозғалыс мөлшерінің [6] қосындысы нөлге тең. Кішкентай жылдамдықта судың кедергісін ескермесек, адам қайықтың екінші ұшына орын ауыстыра бастаған жағдайда қосынды жоғарыдағы күйін сақтайды. Яғни:

$$m_1 v_1 + m_2 v_2 = 0$$

Мұндағы, m_1, v_1 адамның массасы мен жылдамдығы, m_2, v_2 қайықтың массасы мен жылдамдығы. Теңдіктің екі жағын адамның қайықтың бір ұшынан екіншісіне қарай жүргендегі орын ауыстыруға кеткен уақытқа көбейтсек мына теңдеу [6] шығады:

$$m_1 v_1 t + m_2 v_2 t = 0 \text{ немесе } m_1 S_1 + m_2 S_2 = 0$$

Бұдан $m_2 = -m_1 \frac{S_1}{S_2}$

Бұл өрнектегі S_1 мен S_2 адам мен қайықтың тыныштықтағы сумен салыстырғандағы орын ауыстырулары. Адам қайықпен салыстырғанда 1 жол жүрсе, олардың арасындағы байланыс мына формуламен өрнектеледі:

$$S_1 = l - S_2 \text{ немесе } m_2 = m_1 \frac{l - S_2}{S_2}$$

Демек, кемеңіздің ұзындығын және жүрген жолын метрдің көмегімен өлшеп, оның массасын анықтауға болады. Адамның массасы белгілі.

Тәжірибе жүргізу барысында оқушы шындыққа сай келетін нәтиже алуы үшін ондағы өлшеулер мен тәжірибенің өзін өте мұқият және үлкен шеберлікпен өткізуі қажет. Мақалада заттардың физикалық қасиеттерін сипаттайтын параметрлерді анықтаудың стандартты түрінен (өлшеуіш құралдармен өлшенуі) басқа тәсілдері көрсетілген. Мұндай мысалдар оқушының физика пәніне қызығушылығы мен белсенділігін арттырып, өзбетінше шығармашылықпен жұмыс істеу қабілеттіліктерін шыңдай түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бижігітов Т., Е.Ақтаев Молекулалық физика. – Алматы: "Экономика", 2017. – 547 б.
2. Кухлинг Х. Справочник по физике. – М.: «Мир», 1983. – 525 с.
3. Мясников С.Н. Пособие по физике. – М.: «Высшая школа», 1981. – 465 с.
4. Майер В.В. Простые опыты по физике. – М.: «Наука», 1987. – 512 с.
5. Бижігітов Т. Жалпы физика курсы. – Алматы: "Экономика", 2013. – 605 б.
6. Яворский Б.М., Селезнев Ю.А. Справочное руководство по физике. – М.: «Наука», 1989. – 480 с.

МРНТИ 14.87.01.45

Р.Х. Курманбаев¹, А.Т. Байкенжеева², Г.Р. Сақытжан³

¹биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор м.а.
Қорқыт Ата атындағы ҚМУ, Қызылорда қ., Қазақстан

²биология ғылымдарының кандидаты, доцент Қорқыт Ата атындағы ҚМУ,
Қызылорда қ., Қазақстан

³магистрант, Қорқыт Ата атындағы ҚМУ, Қызылорда қ., Қазақстан

БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА БИОАЛУАНТҮРЛІЛІК ҰҒЫМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

«Биологиялық алуантүрлілік» термині жарты ғасырдан бұрын қолданысқа енген. Жер бетінде тіршіліктің және адамзаттың сақталуында табиғи биологиялық ресурстардың маңыздылығы жоғары болып отыр. Биологиялық алуантүрлілік тікелей экожүйе мен биосфераның тұтас тұрақты дамуына және экологиялық факторлардың өзгерісіне, антропогендік өзгерістерге тікелей байланысты. Адамзаттың биосфераға әсерінің күшеюіне байланысты, организмнен популяциялық-түрлік деңгейге дейін және экожүйелік биологиялық алуантүрлілікті сақтау өзекті проблема болып отыр. Биологиялық алуантүрліліктің азаюы адамзатқа экономикалық, эстетикалық және моральдық қауіп тудырады. Мақалада, мектеп жағдайында барлық табиғат, өмірлік көзқарасты қалаптастыратын және оқушының биологияның барлық салалары бойынша бірнеше

жыл қалаптасқан білімін жинақтайтын кешенді табиғат мұражайларын ұйымдастыру қажеттілігі мен тиімділігі туралы айтылған. Табиғат мұражайы мұражайлық заттар қорынан құралатындығы, қандай бөлімдерден тұрадындығы және табиғи мұражай экспозицияларын жасақтау принциптері келтірілген.

Түйін сөздер: Биоалуантүрлілік, биоалуантүрлілікті сақтау, ұғым, компонент.

Аннотация

Курманбаев Р.Х.¹, Байкенжеева А.Т.², Сақытжан Г.Р.³

¹к.б.н., и.о. ассоциированного профессора

Кызылординский государственный университет имени Кorkыт Ата

г. Кызылорда, Казахстан

²к.б.н., доцент, Кызылординский государственный университет имени Кorkыт Ата,

г. Кызылорда, Казахстан

³магистрант, Кызылординский государственный университет имени Кorkыт Ата,

г. Кызылорда, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ПОНЯТИЯ БИОРАЗНООБРАЗИЕ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ

Термин «Биологическое разнообразие» в обиходе применяется на протяжении полувека. Значимость природных биологических ресурсов влияет на сохранение человеческой жизни. Биологическое разнообразие напрямую влияет на развитие целостной экосистемы и биосферы, на изменения экологических факторов, напрямую зависит от антропогенных изменений. Люди с момента своего появления оказывают непосредственное воздействие на окружающую их среду. Влияние человека на биосферу выражается прежде всего в том, что он привлекает для нужд общества значительную часть территорий Земли, добывая все большее и большее количество минеральных ресурсов, которые подразделяются на неисчерпаемые и исчерпаемые. В данной статье представлены принципы поделки музейных экспозиций и их разделов. природный музей также состоит из других необходимых музейных принадлежностей.

Ключевые слова: биоразнообразие, сохранение биоразнообразия, значение, компонент.

Abstract

R.Kh. Kurmanbaev¹, A.T. Baikenjeeva², G.R.Sakitkhan³

¹Candidate of Biological Sciences,

Kyzylorda State University named after Korkyt Ata

Kyzylorda city, Republic of Kazakhstan

²Candidate of Biological Sciences,

Kyzylorda State University named after Korkyt Ata

Kyzylorda city, Republic of Kazakhstan

³graduate student, Kyzylorda State University named after Korkyt Ata

Kyzylorda city, Republic of Kazakhstan

FORMING THE CONCEPT OF BIODIVERSITY ON LESSONS OF BIOLOGY

The term "Biological diversity" in use is applied in use is applied for half a century. The importance of natural biological resources influences preservation of human life. The biological diversity directly influences development of a complete ecosystem and the biosphere, changes of ecological factors, directly depends on anthropogenic changes. People from the moment of the emergence make direct impact on the environment surrounding them. Influence of the person on the biosphere is expressed first of all that he attracts a considerable part of territories of Earth to needs of society, getting the increasing and bigger quantity of mineral resources which are subdivided on inexhaustible and exhaustible. The principles of a hand-made article of museum expositions and their sections are presented in this article. the natural museum also consists of other necessary museum accessories.

Key words: biodiversity, preservation biodiversity, value, component.

Жер бетінде тіршіліктің және адамзаттың сақталуында табиғи биологиялық ресурстардың маңыздылығы жоғары болып отыр. Биологиялық алуантүрлілік тікелей экожүйе мен биосфераның тұтас тұрақты дамуына және экологиялық факторлардың өзгерісіне, антропогендік өзгерістерге тікелей байланысты. Адамзаттың биосфераға әсерінің күшеюіне байланысты, организмнен популяциялық-түрлік деңгейге дейін және экожүйелік биологиялық алуантүрлілікті сақтау өзекті проблема болып отыр. Биологиялық алуантүрліліктің азаюы адамзатқа экономикалық, эстетикалық және моральдық қауіп тудырады. Мақалада, мектеп жағдайында барлық табиғат, өмірлік көзқарасты қалаптастыратын және оқушының биологияның барлық салалары бойынша бірнеше жыл қалаптасқан білімін жинақтайтын кешенді табиғат мұражайларын ұйымдастыру қажеттілігі мен тиімділігі туралы айтылған. Табиғат мұражайы мұражайлық заттар қорынан құралатындығы, қандай бөлімдерден тұрадындығы және табиғи мұражай экспозицияларын жасақтау принциптері келтірілген.

Биологиялық алуантүрлілік жөнінде ұғымды қалыптастыру тек биологтарға ғана емес, жалпы халық үшін маңызды-білім беру жүйесінің өзекті мәселе болып табылады.

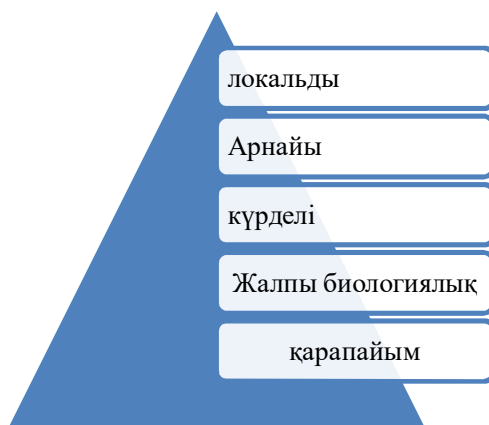
Қазіргі таңда білім беру жүйесінде бірінші орында жалпы білім берудің мазмұнын және құрлымын жаңартуға байланысты, жаңашыл сапалы білім беруге қолжеткізу болып табылады. Жаңартылған білім беру бағдарламасында биологиялық биоалуантүрлілік қарастырылған, биосфераның тепе-теңдігін сақтау, экологиялық өзекті мәселелер, адамзат үшін тірі табиғаттық маңызды, құнсыз, мұқият сақтай өзекті болып табылады.

Мектеп биология курсының мазмұнын құрайтын түсініктер өте алуан түрлі және үнемі дамып отырады, сондықтан мұғалімнің алдында оқушыларды оқыту барысында ол орындауға тиісті көптеген міндеттер пайда болады (1 сурет).

Біріншіден, мұғалім әрбір жаңа сабақта олардың түрлі байланыстарын еске салып отыруы керек.

Екіншіден, қарапайым түсініктің күрделі түсінікке дейін дамуын қамтамасыз ету керек, негізгі биологиялық түсініктер аясында ғылыми фактілердің өзара байланысын қамтамасыз ету керек.

Үшіншіден, биологиялық түсініктерді оқыту барысында тірі табиғаттың даму заңдылықтарын түсіне алатын жағдайға алып келетін пәндегі бөлім аралық және басқа пәндерді байланыстыра отырып арнаулы биологиялық түсініктерден жалпы биологиялық түсініктерге ауысатын логикалық түйісу нүктелерін анықтауы керек.

Сурет. 1- Мектеп биология курсындағы ұғымдар

Қарапайым, бастауыш ұғым, білімнің 1 элементінен құралады.

Арнайы ұғымдар бір курс көлемінде ғана қарастырылады.

Арнайы ұғымдардың арасында локальді ұғымдар кездеседі, олар тек бір тақырыптың немесе бірнеше сабақтың көлемінде ғана қарастырылады, мысалы, ботаникада “фотосинтез, өсімдіктердің минералді қоректенуі...”.

Жалпы биологиялық ұғымдар бүкіл әлемге және барлық тірі ағзаларға байланысты заңдылықтарды қарастырады. Жалпы биологиялық ұғымдар бөлек биология курстарындағы ұғымдарды қорытындылайды.

Жалпы биологиялық ұғымдар: жасуша - тіршіліктің қарапайым бірлік өлшемі, ағзалардың құрылысы мен қызметінің бірлігі, ағзалармен қоршаған ортаның өзара байланысы, ағза өзін-өзі реттеуші жүйе

ретінде, зат алмасу және энергия өзгеруі, ағзалардың көбеюі, дүниенің эволюциялық дамуы, биологиялық жүйе және тірі материяның ұйымдасу деңгейі.

Жалпы биологиялық ұғымдар арнайы ұғымдардан құралады және мектеп биологиясының әр курсында қарастырылады.

Биоалуантүрлілікті сақтау идеясын іске асыру жұмыстарының түрі, әдістері мен құралдарын пайдалану эмпирикалық жүйеде жасалады.

Біздің зерттеуіміз, «**биоалуантүрлілікті сақтау**» идеясын іске асырудада биологиялық білімнің маңыздылығын түсіндіретін оқу-тәрбие жұмыстары оқушының бойында тұлғаға тән қасиеттердің қалыптасуына ықпал етуі үшін кіріктірілген білімдер ретінде мынадай міндетті компоненттердің қалыптасуын қамтуы керек деген тұжырымға келуге негіз болды:

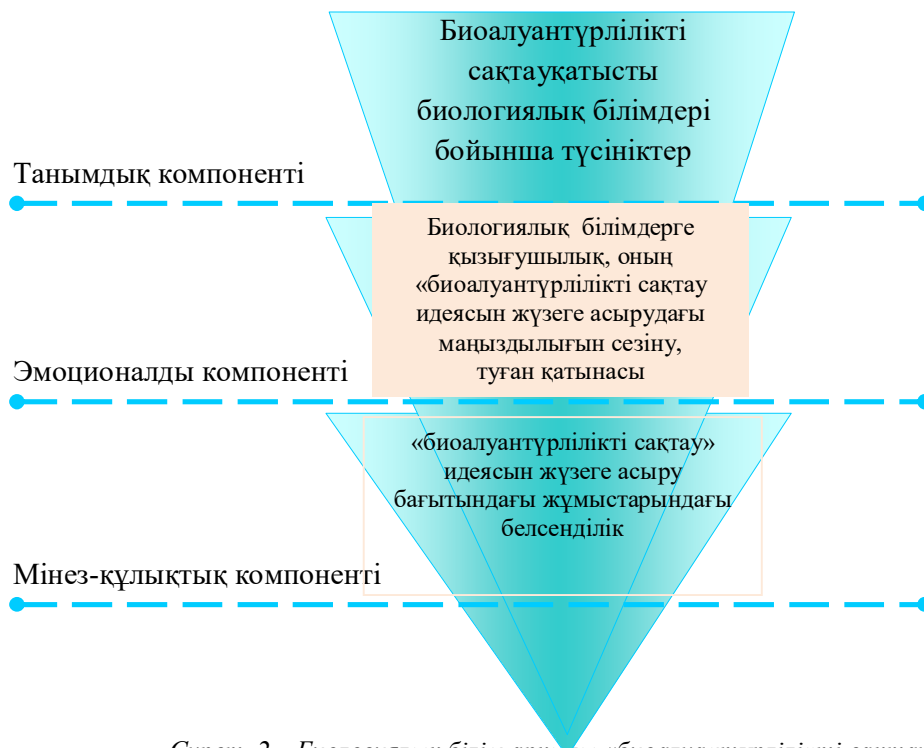
- **танымдық компоненті:** «биоалуантүрлілікті сақтау» идеясының мәні, оның негізін құрайтын білімдер жүйесі: тірі табиғат компоненттері, қоршаған орта, таза табиғат, табиғи ресурстарды сақтау, қорғау, тиімді пайдалану туралы түсініктерін меңгерудегі тұлғаның мүмкіндіктерін жүзеге асырады;

- **эмоционалды компоненті** «биоалуантүрлілікті сақтау» идеясын жүзеге асыруға ықпал ететін биологиялық білімдерге қызығушылығы және қажетсінуімен, «биоалуантүрлілікті сақтау» идеясын жүзеге асыру жұмыстарының маңыздылығын мойындауымен, туған жерінің табиғатына, сұлулығына тамсанып сезінуі және оны аялай алуымен анықталады;

- **мінез-құлықтық компоненті** қоршаған ортаны қорғау мен табиғатты пайдалану саласындағы құнды әлеуметтік, халықтық тәжірибені пайдалану бойынша нақты әрекеттермен сипатталады, сонымен қатар өлкетану ізденіс жұмыстарына дағдылануымен, олардың белсенділігін ынталандырылуымен, қауіпсіз қоршаған ортаны қорғау және қайта жасауымен, табиғаттың байлықтарын тиімді пайдалануымен қамтамасыз етеді.

Көрсетілген үш компонентті алғанымыздың себебі тұлға бойында белгілі бір мәдениетке баулуының нәтижесі ретінде қарастырылатын сәйкестіліктің қалыптасқанын білдіреді. Олай болса, кез келген сәйкестілік (мәдени, әлеуметтік, гендерлік, кәсіби, этностық, этностық-мәдени т.б.) өз құрамына аталған үш компонентті енгізеді. Биологиялық білім арқылы **биоалуантүрлілікті сақтау** идеясын жүзеге асыруға қатысты материалдар көмегімен оқушылардың білімін арттыру үдерісін мүмкіндігінше толық қарастыру үшін оның негізгі нәтижесін анықтау қажет.

Сондықтан, биологиялық білім арқылы «**биоалуантүрлілікті сақтау**» идеясын жүзеге асыруға қатысты материалдар көмегімен оқушылардың білімін арттыру үдерісінің үлгісін жасамастан бұрын, оның нәтижесі болып табылатын оқушы тұлғасының бейнесін болжамдаймыз (сурет 2).

Сурет. 2 – Биологиялық білім арқылы «биоалуантүрлілікті сақтау» туралы сауатты оқушы тұлғасының бейнесі

Сурет. 3 – Оқу-тәрбие жұмыстарының нәтижесінде оқушының бойында қалыптасатын тұлғаға тән қасиеттердің өлшемдері мен көрсеткіштері

Осыған орай, «биоалуантүрлілікті сақтау» идеясын іске асыруда биологиялық білімнің маңыздылығын түсіндіретін оқу-тәрбие жұмыстарының нәтижесінде оқушының бойында қалыптасатын тұлғаға тән қасиеттердің өлшемдері мен көрсеткіштері айқындалды (сурет 3). Аталмыш өлшемдер негізінде «биоалуантүрлілікті сақтау» идеясын іске асыруда биологиялық білімнің маңыздылығын түсіндіретін оқу-тәрбие жұмыстарының нәтижесінде оқушының бойында қалыптасатын тұлғаға тән қасиеттердің

калыптасуының үш деңгейі белгіленді.

Жоғары деңгей: «биоалуантүрлілікті сақтау» идеясын іске асыруда биологиялық білімнің маңыздылығын түсіндіретін теориялық білімдерді жетік, білімдері оқу бағдарламаларына сай, білімі жүйелі, қоршаған ортаға, «биоалуантүрлілік» негіздерін құрайтын биологиялық түсініктердің мәнін, мағынасын түсінеді; «биоалуантүрлілікті сақтау» жүзеге асыруда маңызды орын алатын биологиялық білімдерге қызығушылық көрінеді және қажетсінеді; табиғи өнімдерден жасалған тұрмыстық қатты қалдықтарды екінші рет тиімді пайдаланудағы белсенділіктері жоғары.

Орташа деңгей: биология пәні бойынша және «биоалуантүрлілікті сақтау» жүзеге асыруда маңызды орын алатын биологиялық білімдері оқу бағдарламаларына толық сәйкестенбеген, білімдері үстірт, тақырыпқа жағдайына қатысты білімдерді жартылай түсінеді; «биоалуантүрлілікті сақтауды» жүзеге асыруда маңызды орын алатын биологиялық білімдерге деген қызығушылығы орташа; табиғи өнімдерден жасалған тұрмыстық қатты қалдықтарды екінші рет тиімді пайдалануды толық игермеген.

Төменгі деңгей: биология пәні бойынша және «биоалуантүрлілікті сақтауды» жүзеге асыруда маңызды орын алатын биологиялық білімдері қанағаттанарлықсыз; «биоалуантүрлілікті сақтауды» жүзеге асыруда маңызды орын алатын биологиялық білімдерге деген қызығушылығы жоқ немесе нашар; табиғи өнімдерден жасалған тұрмыстық қатты қалдықтарды екінші рет тиімді пайдалануды өзін міндетті деп санамайды.

Анықталған өлшемдер, көрсеткіштер мен деңгейлерге сәйкес ғылыми-теориялық еңбектерді, мұғалімдердің озат тәжірибесін талдау нәтижелерін, сонымен қатар тұтас педагогикалық процестің жүйесін және «биоалуантүрлілікті сақтау» идеясын іске асыруда биологиялық білімнің маңыздылығын түсіндіретін оқу-тәрбие жұмыстарының нәтижесінде оқушының бойында қалыптасатын тұлғаға тән қасиеттердің біз құрастырған үлгісін негізге ала отырып, осы қасиетті қалыптастырудың моделін жасадық (сурет 4).

Сурет. 4 - «Биоалуантүрлілікті сақтау» идеясын іске асыруда биологиялық білімнің маңыздылығын түсіндіретін оқу-тәрбие үдерісінің үлгісі

Суретте берілген мәліметтерден көріп отырғанымыздай, «биоалуантүрлілікті сақтау» идеясын іске асыруда биологиялық білімнің маңыздылығын түсіндіретін оқу-тәрбие іс-әрекетінің мақсаты, әсер етуші факторлар, бағдарлаушы негіздері болады.

«Биоалуантүрлілікті сақтауды» дамытудағы биологияның маңыздылығы туралы білімді қалыптастырушы әдістемесінің үлгісінің процессуалды құрама бөлігі осы педагогикалық іс-әрекетті жүзеге асырудың ұйымдастырушылық құрылымын, мазмұнын, формаларын, әдістерін және қалыптастыру әрекетінің қызметін бейнелейді. Бағалаушы аналитикалық бөлік - оқушыларда қалыптастырылатын оқырмандық қызығушылықтың анықталған құрама бөліктерінің (танымдық, мотивациялық, іс-әрекет) әрбір құрама бөлігінің қалыптасу деңгейін анықтауға жағдай жасайтын нақты көрсеткіштердің жиынтығын қамтиды.

Мысалы ретінде сыныптан тыс сабақтың қысқаша мазмұнына тоқталар болсақ:

Сабақтың мақсаты: «биоалуантүрлілік жөнінде ұғымды таныстыру, биологиялық алуантүрлілік және оның динамикасы жөнінде көзқарастың қалыптасу тарихы.

Сабақ жоспары:

- I. Терминологиялық диктант
- II. Бақылау сұрақтары бойынша пікір алмасу
- III. Практикалық тапсырма орындау

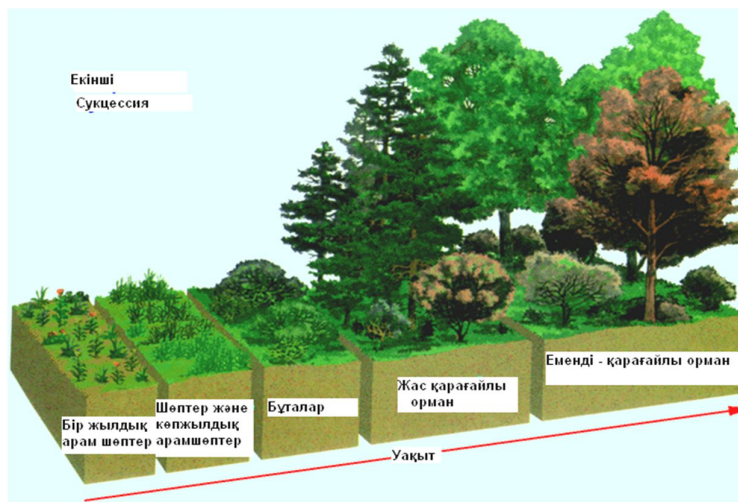
I. Төменде берілген терминдерге жазбаша анықтама беріңдер: ген, фен, геном, генотип, популяция, линия, генофонд, сорт, порода, штамм, раса, түр, қауымдастық, биогеоценоз, экосистема, биосфера, биологиялық алуантүрлілік, биологиялық тепе-теңдік деңгейі, табиғатты қорғау, қорық жұмысы, экологиялық тоқырау, экологиялық революция, экологиялық апат.

II. Бақылау сұрақтары бойынша пікір алмасу

1. «биоалуантүрлілік» түсінігіне анықтама беріңдер.
2. «Биологиялық алуантүрлілік» жөнінде конвенция қашан және қайда қол қойылды?
3. «Биологиялық алуантүрлілік» жөніндегі ұғымды алғаш рет кім қолданды?
4. Қандай себептерге байланысты «Биологиялық алуантүрлілік» сақтау қажетпіз?
5. Адамзат және тұтас биосфера үшін «Биологиялық алуантүрліліктің маңызы қандай?

III. Практикалық тапсырма орындау

Сукцессия – (латын сөзі: succession – орын басушылық, жалғаушылық) – биоценоздардың өз қалпынан біртіндеп басқа қалпына ауысуы, яғни белгілі бір территорияда бір пішіндік сипаттан, алғашқыдан айырмашылығы бар келесі пішіндік сипатқа өтуі.

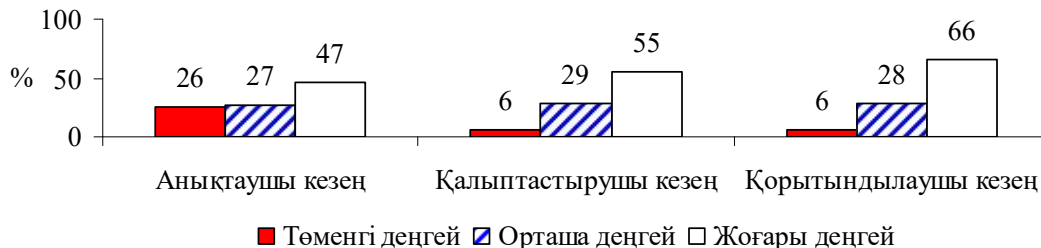

Сурет-5. Өсімдіктер жамылғысының ауысуы (Екінші сукцессия)

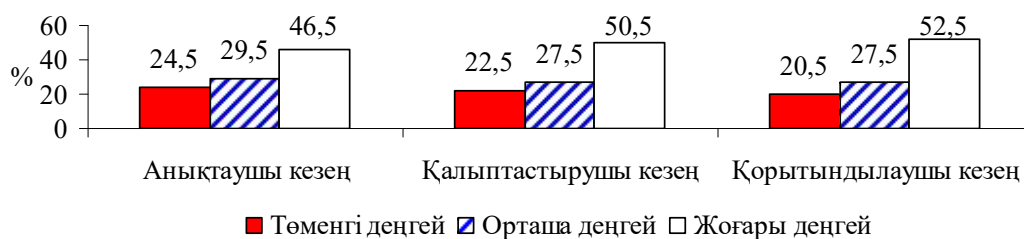
Ол көбінесе табиғи факторлардың әсерінен, биоценоздардың ішкі қарама-қайшылықтағы байланыстарынан немесе антропогендік әсерлердің ықпалынан туындайтын процесс.

1. Маусым барысында шалғындық фитоценоз қалай өзгереді? Бұл өзгерістердің
2. Себебі неде? Шылғындық фитоценозды графикалық бейнелеңдер.
3. Фитоценоздағы әр жылдық өзгерістерді қалай сипаттауға болады?

4. Суретке қарап Сукцессиялық ауысудың қандай себептерін білесіз атап көрсет
 5. Сукцессияның негізгі типтерін сипаттаңдар.
 Сабақ нәтижелері бойынша оқушылардың білімі бағаланды, нәтижелері сіретте көрсетілген (6, 7-сурет).
 Оқушыларда «**Биоалуантүрлілік**» жөнінде ұғымдардың қалыптасуының даму өзгерістерінің динамикасы төмендегі суреттерде берілген (6, 7-сурет).

6-сурет – «**Биоалуантүрлілік**» жөнінде ұғымдардың дамуының эксперименттік сыныптары өзгеру динамикасы

7-сурет – «**Биоалуантүрлілік**» жөнінде ұғымдардың дамуының бақылау сыныптары өзгеру динамикасы

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Биоразнообразие: курс лекций / авторы-составители: Б.В. Кабельчук, И.О. Лысенко, А.В. Емельянов, А.А. Гусев. – Ставрополь: Изд-во Ставро-польский ГАУ "АГРУС". – 2013. – 156 с.
2. Биоразнообразие: учебник для студ. учреждений. Высш.проф. образования / А.К. Бродский. – М.: Изд. Дом «Академия», 2012. – 208 с.

МРНТИ 14.14.01

С.С. Сейтенова¹

¹*п.э.к., қауымдастырылған профессор, Қазақстан Педагогикалық Ғылымдар Академиясының корреспондент мүшесі. Қ.Жұбанов ат. Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті Ақтөбе қ., Қазақстан*

ПРОБЛЕМАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада проблемалық технологиясы арқылы оқыту барысында оқушылардың танымдық іс-әрекетін қалыптастыру мүмкіндіктері туралы айтылған. Проблема дегеніміз не? Проблема ұғымдарына анықтама берілген. Аталмыш тақырып бойынша зерттеген ғалымдардың ой-пікірлерін қарастырылған. Проблемалық оқытуда оқушылардың алдына проблеманы қоюды және оны шешуді ұйымдастырудың негізгі үш деңгейін бөліп көрсетілген. Проблемалық оқытудың маңызы проблемалық жағдаяттардың болуында. Яғни, өзіндік іздеу – зерттеу тапсырмаларын орындауда оқушылардың көптеген қиыншылық-

тарға кездесетіндігінде. Бұл қиыншылықтарды олар (оқытушының жетекшілігімен немесе өздігінен) жетпеген білімді толықтыру және бұрын меңгерілген тәжірибенің негізінде іс-әрекеттің жаңа әдіс-тәсілдерін пайдалану арқылы ғана жеңе алады. Мұғалім тек сөйлей бермей, тыңдай да білуі қажеттігін және шындықты дайын түрінде бермей, оқушылармен бірге ортақ түйінге келуге дайын болуы қажет.

Түйін сөздер: проблемалық технология, арқылы, оқыту, оқушылар, танымдық, іс-әрекет, қалыптастыру, мүмкіндіктері, проблема, ұғым, жағдаят, жаңа, әдіс-тәсілдер.

Аннотация
Сейтенова С.С.¹

¹к.п.н., ассоциированный профессор, член – корреспондент Академии Педагогических Наук Казахстана, заведующий кафедры Актюбинский региональный государственный университет им. К.Жубанова, г. Актюбе. Казахстан

ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ С ПОМОЩЬЮ ТЕХНОЛОГИИ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ

В данной статье рассматриваются возможности формирования познавательной деятельности учащихся в процессе обучения по технологии проблемного обучения. Дается определение понятию проблема, рассматриваются мнения ученых, исследовавших эту проблему. В проблемном обучении выделяются три основных уровня организации постановки проблемы и ее решения. Говорится о том, что важность проблемного обучения в создании проблемных ситуаций. То есть, самостоятельный поиск – в исследовательской работе вызывает у многих учащихся трудности при выполнении поручений. Для дополнения знаний на основе опыта ранее освоенных действий эти трудности они (под руководством преподавателя или самостоятельно) могут преодолевать только с помощью различных приемов и методов. Учитель должен уметь не только говорить, но и слушать учеников, должен дать правдивую картину мира не в готовом виде, а должен быть готовым принять решение вместе с учащимися.

Ключевые слова: проблемные технологии, через, обучение, учащиеся, познавательные действия, формирование, возможности, проблема, понятие, ситуация, новый, методы.

Abstract
S.S. Seitenova¹

*¹Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Corresponding Member of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan
seitenova_ss@mail.ru*

POSSIBILITIES FOR FORMING THE COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS USING THE TECHNOLOGY OF PROBLEM-BASED TRAINING

This article discusses the possibility of formation of cognitive activity of students in the learning process on the technology of problem learning. The definition of the concept of the problem is given, the opinions of scientists who have studied this problem are considered. In problem training, there are three main levels of organization of problem statement and its solution. It is said that the importance of problem training in creating problem situations. That is, an independent search – in the research work causes many students difficulties in carrying out assignments. To Supplement the knowledge based on the experience of previously mastered actions, these difficulties (under the guidance of a teacher or independently) can be overcome only by various techniques and methods. The teacher should be able not only to speak but also to listen to the students, should give a true picture of the world not in a ready form, and should be ready to make a decision with the students.

Key words: problem technologies, through, training, learners, cognitive, actions, formation, opportunities, problems, concepts, situations, new, methods.

XXI ғасырда білім мен ғылым саласында болып жатқан өзгерістер мектептер алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Осыған орай әлемдік танымдық жүйені дамытуда оқушыларды өз бетінше ғылыми тұжырым жасауға бейімдеу, әртүрлі жағдайларда өз бетінше дұрыс шешімдер қабылдай білуге дағдыландыру, оларды өз іс-әрекетінің субъектісі болуына мүмкіндік туғызу, оқушыларды танымдық іс-әрекет бағытын ұстанған шығармашыл жеке тұлға ретінде қалыптастыру көкейкесті мәселе болып отыр.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру – мемлекеттік саясаттың басты мақсаты» деген Қазақстан халқына Жолдауында «соңғы үш жылдың ішінде заманға сай білім алуға және озық технологияларды игеруге мүмкіндік беретін білім берудің тиімді инфрақұрылымын жасауды аяқтау» қажеттілігі атап көрсетілген [1].

Жалпы әрекеттер алгоритміне сәйкес зерттеу проблеманы көруден, сұрақ туындаудан басталады. Төменгі сынып оқушыларына проблема жауап беруге қиындық туғызған күрделі сұрақ түрінде байқалады. Сондықтан мұғалім сабақтардың бірінде проблема терминінің мәнін ашып беруі тиіс.

Ол үшін оқушыларды «проблема дегеніміз не?», «проблеманы қалай түсінесіңдер?» деген сияқты сұрақтар қоюға болады. Нәтижесінде нақты болмаса да, мәні жуық жауап алуға болады.

Проблема – бұл айқын емес, зерттеуге ғана бағытталған, проблемалық жағдаятқа байланысты туындаған мәселе. Проблемалық белгілі бір шешімі табылатын мәселе емес, ол теориялық немесе практикалық болуы мүмкін. Оқушыға таным процесі кезінде туындаған сұрақтың барлығы проблемалық болып көрінуі мүмкін. «problema» сөзі ежелгі грек тілінен аударғанда «қиындық», «кедергі» деген ұғымды білдіреді.

Оқушылардың танымдық іс-әрекетінің белсенділігін арттыру мәселелерін проблемалық оқытуды А.Е. Әбілқасымова жете қарастырған [2].

Ол көптеген психологиялық – педагогикалық және әдістемелік зерттеудің нәтижесінде, үйренушілердің танымдық іс-әрекетін екі компоненттен: танымды белсенділіктен және танымды дербестіліктен тұратындығын. Бұл компоненттер диалектикалық өзара байланыста болатындығын, себебі танымды дербестілікте әрқашан белсенділік элементі болады, ал танымды белсенділік дербестіліксіз болуы мүмкін еместігін айтқан болатын.

Проблемалық оқытудың маңызы проблемалық жағдаяттардың болуында. Яғни, өзіндік іздеу – зерттеу тапсырмаларын орындауда оқушылардың көптеген қиыншылықтарға кездесетіндігінде. Бұл қиыншылықтарды олар (оқытушының жетекшілігімен немесе өздігінен) жетпеген білімді толықтыру және бұрын меңгерілген тәжірибенің негізінде іс-әрекеттің жаңа әдіс-тәсілдерін пайдалану арқылы ғана жеңе алады.

Егер оқушы сұрақтың жауабын немесе тапсырмалардың жауабын алдын ала білетін болса, онда проблемалық жағдаят туындамайды.

Проблемалық жағдаяттарға қойылатын талаптар:

- жағдаяттардан туындайтын сұрақтар оқушы үшін қызықты және мәнді болуы қажет;
- оқушының шығармашылықты танымдық іс-әрекетін дамытатын, байланыстардың себеп-салдары тізбегін шешетін болуы керек.

Проблемалық жағдаятты құруда және оны шешуде мұғалімнің араласуы оқушылардың дайындығына байланысты болады: бір жағдайда ол өзі проблеманы қойып, оның шешу жолдарын көрсетеді, ал екінші жағдайда – проблеманы қоюға және оның жауабын табуға оқушыға мүмкіндік береді.

Ғалымдар проблемалық оқытуда оқушылардың алдына проблеманы қоюды және оны шешуді ұйымдастырудың негізгі үш деңгейін бөліп көрсетеді.

Проблемалық оқытудың *бірінші деңгейі* – оқу материалының проблемалық түрде түсіндірілуі. Оның маңызы мұғалім проблемалық жағдаятты құру арқылы проблеманың соңғы шешімін беріп қана қоймай, осы шешімге жетудің логикалық қозғалысын қарама-қайшылықтарымен, ауытқуларымен қоса ашып, осы қайшылықтардың шығу тегін түрлі дәлелдермен көрсетеді. Мұғалім берілетін тапсырманы проблемалық түрде түсіндіргенде, сұрақтың негізгі мазмұнын салыстырмалы, қысқа уақытта айтып жеткізеді. Білім берудің мұндай әдісі оқушыларға проблеманы көре білу, сыни көзқарас және ойлаудағы баламалықты қалыптастырады. Бірақ бұл әдіс оқушылардың ізденістегі шығармашылық іс-әрекетінің тәжірибесін қамтамасыз етпейді. Ол кәдімгі ақпараттық – репродуктивті әдіс, онда ақпарат проблеманы қою және оны шешудің жолдарын көрсету формасында ғана жұмсалады.

Проблемалық оқытудың *екінші деңгейі* (реконструктивті – әртүрлілік) – оқытушы проблеманың және білімнің деңгейін анықтай отырып, оны шешудің жолдарын қалыптастырады. Оқушының өзіндік іс-әрекеті бұрын меңгерген білімін пайдалануға пәнішілік және пәнаралық байланысты анықтауға бағытталады. Оқушыға шешетін проблемаға тән белгілерді талдауға, оны шешудің мүмкін болатын жолдарын іздеуге және соның ішінен тиімдісін тандап алуға тура келеді. Мұғалім оқушының іс-әрекетінің шығармашылық түрін сақтай отырып, оны дұрыс жолға бағыттап отырғаны жөн.

Мұғалім оқушы алдына бұрын кездестірген проблемалық жағдаяттарды қойса, олардың өз бетінше ізденуін талап етсе, проблемалық оқытудың *үшінші деңгейі* іске асады. Оқушы проблеманы өзі табады, өзі тұжырымдайды және бұрын меңгерген білімдерін осы проблеманы шешу үдерісінде пайдаланады. Бұл проблемалық оқытудың ең жоғарғы деңгейі – проблеманы меңгеру.

Оқытушының проблема қою арқылы өткізетін кең көлемді диалогы, өзінің мазмұны және құрылымы

жағынан шындықты дайын түрінде айтпайды, керісінше, проблемалық жағдаяттар тудырады, оқушыларды танымдық қарама – қайшылықтармен кездестіру арқылы табиғи сұраныстар туғызады, олардың ойлау белсенділігін оятады, танымдық қызығушылығын арттырады.

Біздің ойымызша, арнайы пәндер бойынша проблемалық түрде құрылған оқу материалы – оқытушының бір немесе бірнеше проблеманы іздестіруде анализдік, синтездік пайымдауын қарастырады. Ол мұғалімнің оқушылар тобымен ойша диалогы, оқушыларға іздену және шығармашылық жұмыстарында үлкен қуат береді, оны ғылыми ойлауға жетелейді, іздену және жаңалықты ашу қуанышын сезінуге мүмкіндік жасайды. Ізденуді мұғалім ұйымдастыра отырып басқарады. Ол осы үдерісте ашық, әрқашан топқа бағытталатын және жауабының толық, ашық болып айтылуын талап етпейтін, бірақ ойды оятатын сұрақтар қоя отырып, олармен әрдайым қарым-қатынаста болады.

Проблемалық оқытудың негізгі басты мақсаты – проблемалық жағдаяттар құру – оқушылардың іздену іс-әрекетінің мотивтік механизмін іске қосу [3].

Мұғалімнің қойған проблемалары әрдайым оқушылардың біліміне, іскерлік пен дағдысына сүйене отырып, оны болашақ ізденістеріне пайдалануын талап етеді.

Мәселені алдын ала талдау негізінде және оның шамалары тексерілгеннен кейін болжамдар ұсынылады. Одан кейін ұсынылған болжам тексеріледі, дұрыс емес пайымдаулар, дәлелдеулер, негіздеулер, аргументтер алдын ала алынып тасталынады.

Оқу материалын проблемалық түрде түсіндіргенде, мұғалім оқушыларды өнімді ой-әрекетіне тартуға тырысады, оларды сұрақ қоюға ұмтылдырады, шындыққа жетуге үйретеді. Оқушылардың қойған сұрағы – оның танымдық белсенділігін, жеке тұлғаның шығармашылық қасиетінің көрсеткіші болып табылады.

Жаңа тақырыпты түсіндіруде оқушыларды интенсивті (интенсивность-өнімділік, өсімталдық, үдемелі қарқындылық) және тиімді жұмыс жасауға үйретудің маңызы зор. Проблемалық жағдаяттарды пайдаланып, мұғалімнің оқушылармен ойша өзара ортақ диалогқа түсуіне, оның қазіргі ұсынған материалын бұрынғы өткендерімен салыстыра алуына мүмкіндік жасайды.

Мұғалім мен оқушылардың арасындағы өзара байланысты күшейтетін әдіс-тәсілдер де жақсы нәтиже береді, мысалы, сұрақты тұтас топқа қою, тапсырмалар тест түрінде беру. Егер оқу барысында оқушылардың белсенділігі байқалмаса, онда оларда ешқандай білім, іскерлік, дағды болуы мүмкін емес.

Көп жағдайларда сабақ барысында ақпаратты беру бір жақты жүргізіледі, сондықтан, мұғалімге оқушылармен әсерлі және нәтижеге жетерлік байланыс орнату, оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін белсендіру жұмыстарын жүргізу аса қажет.

Танымдық іс-әрекетті белсендіруде салыстыру, сабақтастыру қажеттілігін туғызатын әдіс-тәсілдермен өткенді жаңғырту жақсы нәтиже береді.

К.Д. Ушинский студенттердің танымдық белсенділігін дамытуда салыстырудың және оқылатын материалды саналы түрде меңгерудің рөлінің зор екенін атап көрсетті. Ол түсіну мен ойлау әрекетінің негізінде салыстыру жүзеге асады, яғни өмірде бәрі салыстыру арқылы танылады деп есептеді [4].

Арнайы пәндер бойынша оқыту үдерісінде белсенділіктің қандай ерекшеліктері байқалады?

Бірінші ерекшелігі – ол жоғарғы мақсатты бағыттылық, үздіксіз түсіндіру салдарынан студенттердің бағытталған ықпалының концентрациясы. Сабағының мақсатты болуына, сабақтың нақты құрылымының алдын ала тақырыптық жоспарда көрініс табуы игі әсерін тигізеді. Сұрақтар тірек пунктін орнына жүреді.

Осындай сабақтың *екінші ерекшелігі* – ақпараттың көптігі. Мұғалім барлық оқылатын тақырыптарды терең және жан-жақты түрде түсіндіреді.

Үшінші ерекшелігі – ізденушілігінде. Материалдың терең баяндалуымен жан-жақты ашылуы оқытушыдан келесі жағдайларды талап етеді:

- ойлаудың логикалық тәсілдерін пайдалану (анализ, синтез, салыстыру, қорытындылау, абстрактілік);
- пәнішілік және пәнаралық байланысты ашу;
- кейбір жағдайларда проблемалық жағдаяттар құру;
- оқу үрдісін интенсификациялау.

Сабақтағы ізденушілік сипат оқушылардың белсенділігін арттырады, оларды білімді меңгеруде өз бетінше жұмыс істеуге үйретеді. Оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін белсендіруде мұғалімнің педагогикалық коммуникативтігі үлкен рөл атқарады.

Сөйлеу – коммуникацияның эмбебап құралы. Ол арқылы ақпарат нақты беріледі. Коммуникативті қатынас жай ақпарат берумен бірдей емес, себебі оқушы объект ғана емес, өзіндік байланыстағы субъекті. Ол естігенін белсенді түрде қабылдайды. Мұғаліммен әрдайым келісе бермейді. Өзінің көзқарасы болуы керек. Егер ол пікір таластырған жағдайда, оны үндемеуге емес, көзқарасын өзгертуге әсер етуі керек. Коммуникация ақпараттармен алмасуды қарастырады, яғни ақпараттың екі жақтық бағытын көздейді. Мұғалім тек сөйлей бермей, тыңдай да білуі керек. Шындықты дайын түрінде бермей, оқушылармен бірге

ортақ түйінге келуге дайын болуы қажет. Ал ол үшін оқушылар күмәнін айтуға, пікірін ортаға салуға, ойын айтқанда оны аяғына дейін тыңдайтынына және қиын проблема туындағанда оны шешудің жолын көрсететініне сенімді болуы керек. Коммуникацияға қатысушылар бір тілде сөйлеуі керек, яғни бірін-бірі жақсы түсінуі өте маңызды. Себебі бір сөздің айтылуы бірнеше интерпретацияда болуы әбден мүмкін [5].

Сыныптағы субъект-субъект өзара байланысы жүзеге асқанда, оқушылармен болатын әңгіменің бастамасының рөлі жоғары болады. Зерттеулер көрсеткендей, егер оқушы мұғалімді алғашқы бес минутта мұқият тыңдаған болса, онда олар оны бір сағат та тыңдай алады. Ал егер алғашқы минуттарда өзіндік қатынас реттелмесе, онда жұмыста дұрыс нәтиже болмайды. Ал кей жағдайда мұғалім сабақта тыныштыққа қол жеткізгенімен, оқушылардың ойы сабақ тақырыбынан алыста болады.

Қорытындылай келе, топпен сәлемдескеннен кейін бірден сабақты түсіндіруден бастаған жөн. Ұйымдастыру проблемасын сабақ барысында немесе жаңа материалды түсіндіргеннен кейін де шешуге болады.

Тәжірибелі ұстаз сабақтың басталуына «дайындалып» келеді. Олардың әрбір сабағы қызық, жаңа, күтпеген жағдайлармен басталады [6].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев, Н.Ә. *Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан / Н.Ә. Назарбаев.* – Астана: Елорда, 2008. – Б. 4-8.
2. Омарова Р.С. *Мұғалімдердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру негіздері. Монография.* – Алматы: Ғылым, 2003. – 144 б.
3. Тамберг Ю.Г. *Развитие творческого мышления ребенка.* Тамберг Ю.Г. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2007. – 445 с. - (Новое в психологии).
4. Лернер И.Я. *Поиск доказательств и познавательная самостоятельность учащихся // Советская педагогика.* – 1974. № 7. – С 28-37.
5. Сейтенова С.С. *Развитие творческих способностей учащихся на основе технологии проблемного обучения. Педагогика и современность Научно – педагогический журнал № 2 (2013) с. 61-65* Таганрог.
6. Сейтенова С.С. *Формирование исследовательской культуры учащихся начальных классов. Conference European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches. (Штутгарт, Германия) 2013 г.*

УДК 378

МРНТИ 14. 35. 07

Б.Т. Махметова¹, А.А. Бейсембаева²

¹п.ғ.к., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ,

Алматы қ, Қазақстан

²п.ғ.к., профессор,

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті,

Алматы қ, Қазақстан

БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада білім сапасын арттыруда инновациялық технологияларды қолданудың мүмкіншіліктері, ерекшеліктері қарастырылған. Білім беру саласы қызметкерлерінің алдына қойылып отырған міндеттердің бірі – оқытудың әдіс, тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Қазіргі таңда оқытушылар инновациялық, интерактивтік әдістемелерін сабақ барысында пайдалана отырып сабақтың сапалы әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізуде.

«Инновация - нақтылы бір адамға жаңа болып табылатын идея». «Инноватика» ұғымының мәні, латынның «in-novus» деген сөзінен шыққан, «жаңарту, өзгерту» мағынасын береді. Педагогикада жаңа әдістер, тәсілдер, құралдар, оқулықтар, бағдарламаларды пайдалануды білдіреді. Яғни, оқыту мен тәрбиелеуге өзгерістер енгізу, олардың сапасын арттыру болып табылады. Инновациялық білім беру – іскерліктің жаңа түрі. Қазіргі заман педагогтарының негізгі мақсаты – білім алушылардың білімін сапалы ету, оның толыққанды жеке тұлға болып қалыптасуына мүмкіндік жасау.

Білім жүйесіндегі инновация – білім мақсатына жаңашылдықты енгізуді көздейді, оқыту мен тәрбиенің жаңа әдісі мен түрлерін, жаңа мазмұнын әзірлеуге, қолдануға жоғары оқу орындарының тәжірибелік қорын жинайды.

Түйін сөздер: инновация, әдістемелер, жаңашылдық, оқытушылар, мүмкіншіліктері, арттыру, технология, ғалымдар, өзекті, шығармашылық.

Аннотация

Махметова Б.Т.¹, Бейсембаева А.А.²

¹к.п.н., профессор, КазНПУ имени Абая

Алматы, Казахстан

²к. п.н., профессор

*Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай-хана,
Алматы, Казахстан*

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены возможности и особенности использования инновационных технологий в повышении качества образования. Одним из самых приоритетных целей, которая встает перед работниками образовательной сферы – это постоянное развитие методов обучения и знание современных педагогических технологий. В нынешнее время преподаватели ведут свои занятия, используя разные инновационные и интерактивные методы, тем самым влияют на качество и разносторонность ведения предмета.

«Инновация – это идея, которая является новинкой только для конкретного человека». Смысл понятия «Инноватика» исходит из латинского слово «in-novus», в переводе «обновление, изменение». В педагогике имеет смысл, как новые методы, инструменты, учебники, использование методик. Инновационное образование – это новый вид деловитости. В настоящее время, цель педагога – дать качественное образование и создать всевозможные условия для формирования личности тому, кто получает знание. Инновация в сфере образования нацелена на имплементацию новизны в цели обучения, на подготовку нового содержания, на новые методики обучения и воспитания, на использования в высших образовательных школах практики.

Ключевые слова: инновация, методы, новаторство, новизна, преподаватели, возможности, усиление, технология, ученые, основной, творческое.

Abstract

B.T. Makhmetova¹, A.A. Beisembaeva²

¹Candidate of Pedagogical Sciences, Professor of

Kazakh National Pedagogical University named named by Abay. Department of Education.

Almaty, Kazakhstan

²Candidate of Pedagogical Sciences, Professor of

*Kazakh University of International Relations and World Languages named by Abylai-khan. Department
of Pedagogy and Psychology.*

Almaty, Kazakhstan e-mail: altynai.beisembaeva@mail.ru

THE POSSIBILITIES OF USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION

The article considers the possibilities and peculiarities of using innovative technologies in improving the quality of education. One of the highest priorities for the educators is the continuous development of teaching methods and the knowledge of modern pedagogical technologies. In present time, teachers conduct their classes using various innovative and interactive methods, thereby affecting the quality and versatility of the subject.

"Innovation is an idea, which is a novelty only for a specific person." The meaning of the concept "Innovation" comes from the Latin word "in-novus", in the translation "update, change." In pedagogy it makes sense, like new methods, tools, textbooks, the use of techniques. Innovative education is a new kind of activity. At present, the teacher's goal is to provide a quality education and create all kinds of conditions for the formation of a person who receives knowledge.

Innovation in the field of education aimed at the implementation of novelty in the purpose of training, on the preparation of new content, on new methods of teaching and upbringing, on the use of practice in higher educational schools.

Key words: innovation, methods, innovation, novelty, teachers, opportunities, strengthening, technology, scientists, basic, creative.

Оқығудың жаңа педагогикалық технологияларын меңгеру мұғалімнен орасан зор іскерлік пен шығармашылыққа негізделген ізденістерді қажет етеді. Осындай мақсат көздеген жүйелі ізденістер мұғалімнің жаңа технологияны меңгеруіне, инновациялық жетілуіне мүмкіндік береді.

Қазіргі пән оқытушыларының негізгі міндеті – білім беруді нәтижеге бағыттау, яғни инновациялық жаңа технологияны меңгеру екені баршамызға мәлім. Оқу үдерісіне қоғамның жаңа қажеттіліктеріне сәйкес инновациялық тәсілдерді енгізу, оқытушының қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылық жемісін талап етеді. Осыған орай кез-келген оқушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын заманауи инновациялық технологияны меңгеруге ұмтылу керек. Себебі мемлекеттік білім стандартына сәйкес оқу үдерісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияларды, білім алушылардың білімін қадағалаудың инновациялық бақылау-өлшеу құралдарын енгізуді жүктейді. Оқығудың жаңа педагогикалық технологиясы – оқығуды ізгілендіру, өзін-өзі дамытып, тәрбиелей білетін, заман ағымына ілесе алатын білікті, жан-жақты жеке тұлға қалыптастыруды мақсат етеді.

Білім беру саласы қызметкерлерінің алдына қойылып отырған міндеттердің бірі – оқығудың әдіс тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Қазіргі таңда оқығушылар инновациялық және интерактивтік әдістемелерін сабақ барысында пайдалана отырып сабақтың сапалы әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізуде.

«Инновация» ұғымын қарастырсақ, ғалымдардың көбі оған әртүрлі анықтамалар берген. Мысалы, Э.Роджерс инновацияны былайша түсіндіреді: «Инновация – нақтылы бір адамға жаңа болып табылатын идея». Майлс «Инновация – арнайы жаңа өзгеріс. Біз одан жүйелі міндеттеріміздің жүзеге асуын, шешімдерін күтеміз», – дейді [1].

Педагогикалық технология – мұғалімнің кәсіби қызметін жаңартушы және сатыланып жоспарланған нәтижеге жетуге мүмкіндік беретін іс-әрекеттер көзі. Мұның өзі ақпараттық технологияларды пайдаланудың екі бағыты бар екендігін анықтауға мүмкіндік береді. Бірінші бағыт тұрғысынан алып қарасақ, ақпараттық технологиялар білім, білік, дағдыны игеру үшін қажетті ресурс болып табылып, оқушылардың саналы тәрбие, сапалы білім алуына жағдай жасайды, ал екінші бағыт тұрғысында ақпараттық технологиялар оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру тиімділігін арттырудың қуатты құралы болып табылады.

Инновация дегеніміз – жаңа мазмұнды ұйымдастыру, жаңалық енгізу, жаңа үлгілердің бағытындағы нақты әрекет, нақтыланған мөлшердің шегінен шығатын кәсіптік іс-әрекеттің жаңа сапалы деңгейге көтерілуі, жаңа нәтижені қамтамасыз ететін жаңа теориялық, технологиялық және педагогикалық іс-әрекеттің біртұтас бағдарламасы. Кәсіптік білім беру жүйесінің негізгі міндеті – белгілі бір көлемдегі білім берумен шектелмей, алынған кәсіптік білімді адам өз қажетіне, өмірдің нақты жағдайларында қолдана біліп, қоғамға пайдасын келтіру.

«Инноватика» ұғымының мәні, латынның «in-novus» деген сөзінен шыққан, «жаңарту, өзгерту» мағынасын береді. Педагогикада жаңа әдістер, тәсілдер, құралдар, оқулықтар, бағдарламаларды пайдалануды білдіреді. Яғни оқығу мен тәрбиелеуге өзгерістер енгізу, олардың сапасын арттыру болып табылады [2].

Инновациялық құбылыстар білім беру саласында өткен ғасырдың сексенінші жылдарында кеңінен тарала бастады. Әдетте, инновация бірнеше өзекті мәселелердің түйіскен жерінде пайда болады да, берік түрде жаңа мақсатты шешуге бағытталады, педагогикалық құбылысты үздіксіз жаңғыртуға жетелейді. Масырова Р., Линчевская Т. – «Жаңару» дегенімізді былай деп түсіндіреді: «Жаңару – белгілі бір адам үшін әділ түрде жаңа ма, әлде ескі ме оған байланысты емес, ашылған уақытынан бірінші қолданған уақытымен анықталатын жаңа идея.

Инновация ұғымының негізін салуға үлес қосқан неміс ғылымдары В.Замбарт, Метчемек және австриялық экономист И.Шумбертті атауға болады. Бірақта олар бұл ұғымды саяси экономикалық, технологиялық үрдістерге байланысты қолданылған. Кейіннен «инновация» ұғымы білім беру жүйесіне жаңаны енгізу мағынасында педагогикалық еңбектерде кезіге бастады. 1957-1964 ж. он жылдық тарихқа американдық білім жүйесіндегі инновациялар және өзгерістер кезеңі ретінде енеді.

Қазақстанда ең алғаш «Инновация» ұғымына қазақ тілінде анықтама берген ғалым Немеребай Нұрахметов. Ол «Инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз – білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызметі» деген анықтаманы ұсынады. Н.Нұрахметов «Инновация» білімнің мазмұнында, әдістемеді, технологияда, оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыруда, мектеп жүйесін басқаруда көрініс табады деп қарастырып, өзінің жіктемесінде инновацияны,

қайта жаңарту кеңістігін бірнеше түрге бөледі: жеке түрі (жеке – дара, бір-бірімен байланыспаған); модульдік түрі (жеке – дара кешені, бір-бірімен байланысқан); жүйелі түрі (мектепті толық қамтитын) [3].

Қазіргі заман педагогтарының негізгі мақсаты – білім алушылардың білімін сапалы ету, оның толыққанды жеке тұлға болып қалыптасуына мүмкіндік жасау. Осыған орай, соңғы кезде оқытудың әр түрлі педагогикалық технологиялары жасалып, мектеп өміріне енгізіліп қолдануда. Педагогика ғылымында баланы оқыту мен тәрбиелеудің міндеті жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болғандықтан, жаңа технология бойынша әдістемелік жүйенің басты бөлігі оқыту мақсаты болып қалады. Жаңа технологияның басты мақсаттарының бірі баланы оқыта отырып, оның еркіндігін, белсенділігін қалыптастыру, өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру. Инновациялық технологияны пайдалану – өмір талабы.

Инновациялық негізінен құраушы ұғымдарының – «инновация» «нововедение», «новшества», «новое», т.б. қазақша аудармаларын жасаған, Ы.Алтынсарин атындағы Білім проблемаларын ғылыми-зерттеу институт ғалымдары болып табылады. Республикамызда соңғы жылдары оқыту процесін ізгілендіру, оның практикалық бағыттылығын күшейту мақсатында біраз шаралар жасалды. Оларды «инновациялық процесс», немесе педагогикалық жаңалықтарды енгізу деп жүрміз [2].

Жалпы технологияны меңгеруде мұғалімнің жан-жақтылығы және білімі қажет. Елбасы Н.Ә. Назарбаев Білім және Ғылым қызметкерлерінің III съезінде: «Мұғалімдердің жаңа ұрпағы білім деңгейі жөнімен әлдеқайда жоғары болуы керек. Ол үшін жаңа фармацияның педагогы қажет», - деген болатын. Мектеп өміріне еніп отырған жаңа технологиялардың ерекшелігі - өсіп келе жатқан тұлғаны жан-жақты дамыту. Инновациялық білімді дамыту, өзгеріс енгізу, жаңа идеялар мен жаңалықтарды өмірге әкелу. Бұрынғы оқушы тек қана тыңдаушы. орындаушы болып келсе, ал қазіргі өздігінен білім іздейтін жеке тұлға екендігіне ерекше мән береміз [4].

Әдіскер С.Көшімбетова өзінің зерттеуінде оқу-тәрбие үрдісінде оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін қолданудың мынадай ерекшеліктерін атап көрсеткен:

- дербес оқыту технологиясы оқу-тәрбие үрдісінде ғылымның негіздерін игерту үшін ізгілік, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыра отырып, жеке тұлғаның әлеуметтік-психологиялық жауапкершілін арттырады; қоғам мен табиғат заңдылықтарын кіріктіру негізінде меңгеруі; оқытушы білмейтін шығармашылық ізденіс негізінде өмірге келген жаңа қабілет; саралап деңгейлел оқыту технологиясында оқытудың мазмұны мен әдістері шығармашылық ізденіс іс-әрекет жасау негізінде адамның инновациялық қабілеттерінің қалыптасуына бағытталады; ақпараттық бағдарламалап оқыту – оқытудың мазмұнын пәнаралық байланыс тұрғысынан ұйымдастыру; иллюстрациялы түсіндірмелі оқытуда «адам-қоғам-табиғат» үйлесімдік бағыттағы дүниетанымында жүйелі саналы мәдениет қалыптасады; ізгілендіру технологиясында педагогика ғылымының алдыңғы қатарлы ғылыми жаңалықтарды тәжірибеде «бала – субъект», «бала-объект» тұрғысынан енгізіле бастайды да, ал ғылыми білімдер «оның тұрмысының әлеуметтік жағдайы мен іс-әрекетінің әлеуметтік нәтижесінің бірлігінде қарастырады [5].

Инновациялық білім беру – іскерліктің жаңа түрі. Инновациялық қызмет оқу ісін дамытуға, пәндердің мәнін тереңдетуге, оқытушының кәсіптік шеберлігін арттыруға басқа жаңа технологияларды енгізуге, пайдалануға және шығармашылық жұмыстар жүргізуге бағытталған. Мұндай технологияларды қолдану – біріншіден, оқытушы ұтады, яғни ол сабақты тиімді ұйымдастыруға көмектеседі, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады, екіншіден, оқушы ұтады, себебі оның тақырып бойынша танымы кеңейеді. Осылайша білім берудің қалыптасқан әдістемесіне оқытудың жаңа технологиясы тұрғысынан өзгерістер енгізілсе, білім сапасы да арта түспек.

Білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялар: дамыта отырып оқыту әдістемесі (Л.Занков); оза отырып оқыту (С.Лысенкова); іс-әрекетті бағалау (Ш.Амонашвили); тірек - схема және тірек конспектілері арқылы оқыту (В.Шаталов); саралап оқыту;-деңгейлік тапсырмалар арқылы дамыта оқыту; модульдік оқыту (М.Жанпейісованын) [6].

Сонымен, білім жүйесіндегі иновация – білім мақсатына жаңашылдықты енгізуді көздейді, оқыту мен тәрбиенің жаңа әдісі мен түрлерін, жаңа мазмұнын әзірлеуге, қолдануға жоғары оқу орындарының тәжірибелік қорын жинайды. Әрбір педагогтың инновациялық іс-әрекетін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: инновация туралы білімі; инновацияны жан-жақты меңгеру; инновациялық іс-әрекет диагностикасын меңгеру; инновацияны тәжірибеге ендіру жұмыстары; инновацияны тәжірибеде дұрыс қолдану. Қазіргі ғаламдану және техниканың қарқынды даму кезінде оқу-тәрбие үрдісінде өзекті ізгілендіру өзекті мәселелердің бірі болып табылуда.

Оқу-тәрбие үрдісін ізгілендіру – жеке тұлғаның еркін дамуы үшін оның бойында жалпы азаматтық құндылықтардың қалыптасуын қамтамасыз ететін дидактикалық ұстаным ретінде басшылыққа алынуы тиіс.

Теориялық тұрғыдан алып қарағанда, педагогикалық технология– педагогиканың категориясы ретінде қарастырылады оның мәні мен құрылымы айқындалады, педагогикалық іс-әрекеттің әртүрлі саласындағы (дидактика, тәрбие, білім беруді басқару) педагогикалық технологияның ғылыми негіздерін оқып-үйренеді, педагогикалық технологияны жобалаудың әдіснамасы мен теориясы зерттеледі және педагогикалық технология теориясының негіздері ашып көрсетіледі.

Жаңа технологиялардың педагогикалық негізгі қағидалары: балаға ізгілік тұрғысынан қарау; оқыту мен тәрбиенің бірлігі; баланың танымдық күшін қалыптастыру және дамыту; баланың өз бетімен әрекеттену әдістерін меңгерту; баланың танымдылық және шығармашылық икемділігін дамыту; әр оқушының дамуы үшін жүйелі жұмыс істеу; оқу үрдісін оқушының сезінуі [6].

Сөз соңын ойшыл ғұлама әл-Фарабидің тамаша тұжырымдарымен түйіндейміз: «Адам бойындағы ең үлкен қасиет – қабілет өмірді түсіну, қанағат тұту, ұстанымдылық және өзгеге ұқсамайтын даралық». Ғұламаның осы өмірлік ұстанымы бүгінгі білімнің басты үйлесімділігінде екеніне көз жеткізуге болады. Сонымен инновациялық технология дегеніміз – педагогтың білімі, білігі, интеллектуалдық, кәсіби әдіс-тәсілдер жүйесін қолданудағы шығармашылық қабілет жиынтығы, мұндағы қажеттілік, қабілет, мүмкіндіктен туындайтын нәтиже даму мен ұмтылыс арқылы жүзеге асады. Білім беруді дамыту үрдісінің әлемдік үрдіске кірігуі, дамыған елдердің стандартына деген ұмтылыс қоғам дамуындағы қажеттіліктерді туындатып отыр [7].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Роджерс Э. *Инновация туралы түсінік // Қазақстан мектебі. – 2006. – №4. – Б. 25-29.*
2. *Білім беру технологиялары. <http://www://baribar.kz>. ақпараттық порталы.*
3. *Оқытудың инновациялық технологияларын пайдалану ерекшеліктері. <http://www://kazntmu.kz>. ақпараттық порталы.*
4. *Жаңа педагогикалық технологиялар <http://www://old.el.kz>. ақпараттық порталы.*
5. *Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – Алматы: Білім, 2008. – 185 б.*
6. *Лукпанова Л.С. Инновациялық технологияларды оқу үдерісіне қолдану. <http://www://orleu.kz>. ақпараттық порталы.*
7. *Инновациялық технологиялар білім сапасын арттырудың басты құралы. <https://www://baribar.kz>. ақпараттық порталы.*

МРНТИ 14.35.07

Б.О. Алиева¹

*¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің
2 курс магистранты, Алматы қ., Қазақстан*

ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУДА МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Қазіргі қоғамда болып жатқан саяси-әлеуметтік және экономикалық өзгерістер еліміздің білім беру жүйесіне үлкен ықпалын тигізуде. Елбасымыздың салиқалы саясаты арқасында еліміз халықаралық аренада өз орнын алып, халықаралық байланыстар күшейіп, барлық салада шет елдермен жақсы қарым-қатынас орнауда. Бұл қарым-қатынастарды нығайтып, жандандыра түсу үшін шетел тілін жоғары деңгейде білудің маңызы зор болып табылады. Саяси-әлеуметтік әрі экономикалық аядағы интеграциялық процесстер мәдениетаралық қарым-қатынастың орнауына септігін тигізеді. Бүгінгі таңда шет тілдерін жоғары деңгейде меңгеру маңызды орын алып, оны үйренуде мәдениетаралық қарым-қатынасқа қабілетті, тілді жоғары деңгейде игере алу тек тілді ғана емес, сонымен қатар сол елдің мәдениетін жетік меңгерген тұлғаны қалыптастыру басты мәселе. Шет тілін оқытудың негізгі мақсаты түрлі деңгейлерде өзге

мәдениеттер өкілдерімен нақты, нәтижелі диалог және өмірдің түрлі салаларында дайын тілдік тұлғаны қалыптастыру болып табылады.

Бұл мақалада шетел тілдерін оқытуда мәдениетаралық қарым-қатынастың алар орны қарастырылады.

Түйін сөздер: мәдениетаралық қарым-қатынас, шет тілдері, мәдениет, тілдік тұлға.

Аннотация

Алиева Б.О.¹

¹ магистрант 2 курса

Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, г. Алматы, Казахстан

РОЛЬ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Политически-социальные и экономические изменения в современном обществе оказывают большое влияние на систему образования нашей страны. Благодаря мудрой политике Главы государства наша страна заняла свое место на международной арене, укрепила международные контакты и наладила хорошие отношения с зарубежными странами во всех сферах. Поэтому очень важно иметь высокий уровень знания иностранного языка, чтобы укрепить и оживить эти отношения. Интеграционные процессы в политической, социальной и экономической сферах способствуют межкультурному диалогу. Важно иметь высокий уровень владения иностранными языками, владеть межкультурной коммуникацией и овладеть языком на высоком уровне не только языком, но и формированием человека, который знает культуру этой страны. Главная цель обучения иностранному языку - наладить четкий, продуктивный диалог с представителями других культур на разных уровнях и подготовить языковую личность в разных сферах жизни.

В этой статье рассматривается роль межкультурной коммуникации в обучении иностранным языкам.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, иностранные языки, культура, языковая личность.

Abstract

Aliyeva B.O.¹

¹ 2nd year postgraduate student

of Kazakh Ablai khan university of international relations and world languages, Almaty, Kazakhstan

THE ROLE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Political-social and economic changes in modern society have a great impact on the education system of our country. Thanks to the wise policy of the President of our country took its place in the international arena, strengthened international contacts and established good relations with foreign countries in all spheres. Therefore, it is very important to have a high level of knowledge of a foreign language in order to strengthen and revitalize these relations. Integration processes in the political, social and economic spheres contribute to intercultural dialogue. It is important to have a high level of knowledge of foreign languages, to master intercultural communication and to master the language at a high level not only in language but also in the formation of a person who knows the culture of this country. The main goal of teaching a foreign language is to establish a clear, productive dialogue with representatives of other cultures at different levels and to prepare a linguistic personality in different spheres of life. This article discusses the role of intercultural communication in teaching foreign languages.

Key words: intercultural communication, foreign languages, culture, linguistic personality.

Қазіргі қоғамда шет тілін білу түрлі салалардағы мамандар үшін үлкен қажеттілік тудырып отырғандығы бәрімізге мәлім. Шет тілін оқытудың негізгі мақсаты түрлі деңгейлерде өзге мәдениеттер өкілдерімен нақты, нәтижелі диалог және өмірдің түрлі салаларында дайын тілдік тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Сондықтан да шетел тілін оқытуда мәдениетаралық қарым-қатынасты бірге қарастырамыз.

Елімізде қоғамдық өзгерістердің снуімен, атап айтқанда Қазақстанның әлемдік қауымдастыққа снуі мен білім беру саласындағы түбегейлі өзгерістер шетел тілдеріне әсіресе ағылшын тіліне ерекше көңіл бөледі, оны жоғары деңгейде тереңдете оқыту қолға алынды. Бүгінде шет тілдері қоғамның барлық сала-

сында қолданыста, басқа ұлт өкілдерімен қолдануда үлкен қажеттілік тудырып отыр. Сондықтан еліміз шет тілдерін тереңдетіп оқытуды қолға алды. Тек оқытып қана қоймай, тілін үйреніп отырған елдің мәдениетін жіті меңгеріп, жан-жақты тілдік тұлғаны қалыптастыру заман талабы. Жаңа заман талаптары шетел тілін оқытушы ұстаздардың алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Осыған орай шетел тілінде қарым-қатынасқа түсу бұрынғыдай белгілі бір пәннің, уақыттың аясында шектеліп қалмай, әртүрлі мәдениетаралық байланыстарға түсу, басқа елдердің рухани құндылықтарына құрметпен қарай отырып, елді әлемдік аренаға таныстыру мәселесіне бағытталып отыр. Бүгінгі таңда шетел тілін оқытудың басты мақсаттарының бірі-мәдениетаралық қарым-қатынасқа қабілетті, шетел тілін сол тілде сөйлеуші ұлттық тілдік және әлеуметтік - мәдени ерекшеліктеріне сай, дұрыс қолдана алатын, білімді де мәдениетті мамандар даярлау болып табылады. Бұл мақсатқа жетуде «тіл-ұлт-мәдениет» үштігін өзара тығыз байланыста қарастырудың, оқушының бойында мәдениетаралық қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастырудың маңызы зор. Өйткені шетел тілін оқытудың бұл аспектісі тілді этностың мәдениетімен тығыз байланысты қарастыруды, соның негізінде оқушылардың бойында тілін үйреніп отырған халықтың салт-дәстүрі, наным сенімдері, тарихы жайындағы білімді қалыптастыруды талап етеді [1].

Шет тілін оқытудың басты мақсаты әртүрлі деңгейдегі және өмірдің түрлі салаларында өзге мәдениеттер өкілдерімен нақты, жемісті қарым-қатынас жасауға дайын тілдік тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Мәдениетаралық қарым-қатынасты ауызша қамтамасыз ету қажеттілігіне - жеке байланыстар, телефонмен сөйлесу, хат алмасу, презентациялар, кездесулер мен кездесулер, келіссөздер жүргізу, конференцияларға және семинарларға қатысу жатады. Тіл - мәдениет сәйкестілігінің негізгі өкілі – мәдениетаралық қарым-қатынас процесінде негізгі делдал болып табылады. Соңғы бірнеше онжылдықта тіл үйретудегі және оны оқытудағы маңызды өзгерістердің бірі мәдениет өлшемін негізгі компонент ретінде тану болды. Бұл өзгеріс оқу және оқыту тілдерін үйренудің табиғатын айтарлықтай өзгертті. Тілдік оқытудың мақсаты шет тілінде коммуникативті құзыреттілікті алу тұрғысынан анықталмайды, ол шет тілінде лингвистикалық, социолингвистикалық және прагматикалық тұрғыдан дұрыс жолмен әрекет етуге қабілетті [2].

Осылайша, шет тілін меңгеруде шет тілінде идеяларды дұрыс тұжырымдап қана қоймай, тілді үйренушілер сол елдің мәдени нормаларын сақтауға тиіс. Шетел тілін оқушының игеру құндылықтары мен өмірлік мақсаттарының түрлі жүйесінде енгізу және әлемнің өз суретте оны біріктіруге болады. Өз мәдениетін бағалау арқылы басқа мәдениеттер құндылықтарымен салыстырып, сол халықтың әл-ауқаты жайлы хабардар бола алады. Осыған байланысты оқытуға интегративтік көзқарас-мәдениеттер диалогы тұрғысынан шет тілдері болып табылады.

Мәдениетаралық қатынастар салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, мінез-құлық және мінез-құлық жолдары, күнделікті қарым-қатынастың басқа да нормалары мен нормаларымен ерекшеленеді. Мәдениетаралық қарым-қатынас үшін хабарды жіберуші және алушы әртүрлі мәдениеттерге тиесілі болып табылады. Сондай-ақ қатысушыларға бір-бірінің арасындағы мәдени айырмашылықтарды түсінуді талап етеді. Мәдениетаралық қарым-қатынас әрқашан бір қатысушыны танытқан кезде, әртүрлі қатынастарда жеке қарым-қатынаста болады және екіншісіндегі мәдени айырмашылықты ескереді. Байланыс үш деңгейде: коммуникативті, интерактивтік және перцептивті түрде жүргізілгені белгілі. Коммуникативті деңгей - белгілі бір қоғамдастықтың тән ерекшелігі тіл мен мәдени дәстүрлер арқылы байланыс. Бұл өзара әрекеттесудің нәтижесі арасындағы өзара түсіністік адамдар. Интерактивті деңгей - адамдардың жеке қасиеттерін ескеретін байланыс. Бұл адамдар арасындағы белгілі бір қатынасқа алып келеді. Коммуникативтік өзара әрекеттесудің қажетті шарты коммуникативті құзыреттілік болып табылады, бұл коммуникаторлармен ортақ болатын жалпы білімнің бірнеше түрлерін меңгеруді білдіреді [3]. Тіл мен мәдениет бір-бірінен тыс өмір сүрмейді. Лингвистикалық құрылымдардың негізі әлеуметтік-мәдени құрылым болғандықтан, қарым-қатынас құралы ретінде тілін белсенді қолдану мақсатты тілді әлемді білуге мүмкіндігінше терең болуы керек.

Сондықтан шет тілін үйрену тек қана оның мазмұнын жоспарлау емес, лингвистикалық құбылыс білдіру жоспары, сондай-ақ, өз мәдениеті мен өз тілінде де теңдесі жоқ жаңа объектілер мен құбылыстардың студенттердің санасында ұғымды қалыптастыру болып табылады. Қарым-қатынас құралы ретінде шет тілін үйрету мақсатында, ол белсенді түрде шынайы жағдайларда шетел тілдерін пайдалану, нақты қарым-қатынас ортасын құру қажет. Ол ғылыми шетелдік сарапшыларды тарта отырып және онсыз тілінде талқылау және шетелдік ғылыми әдебиеттерді талқылау болуы мүмкін, шет тілдерінде жеке курстар оқу, студенттер, қарым-қатынас дәл аудармашы, сондай-ақ халықаралық конференциялардағы ақпаратты түсіну және жеткізу қабілетін жатады. Сонымен қатар түрлі мамандықтар студенттеріне жинап, шет тіл-

дерінде қызығушылық ғылыми қоғамдастығын клубтар, клубтар, қоғамдық дәрістерде ұйымдастыру жақсы нәтиже береді.

Шет тілін қарым-қатынас құралы ретінде үйрету үшін, шынайы қарым-қатынас аясын құру, шет тілдерін оқыту мен өмір арасындағы байланыс орнату, шынай жағдайларда шет тілін белсенді пайдалану аса қажет. Қарым-қатынас қабілеттерінің барынша дамуы - шет тілдерінің мұғалімдерінің алдында тұрған мақсат. Яғни, шет тілін түсіну ғана емес, шет тілінде сөйлей білу, қарым-қатынас жасауды үйрету мақсатқа жету күрделі болып табылады. Сонымен қатар, тілдік тосқауылдарды еңсеру түрлі мәдениеттер өкілдерінің арасындағы қарым-қатынастың тиімділігін қамтамасыз ету қажет. Мұны істеу үшін сіз мәдени кедергіні жеңе білу керек. Тілді оқытуда мәдениетаралық қарым-қатынас деңгейін арттыру арқылы, түрлі ұлт адамдар арасындағы байланыс, әлеуметтік және мәдени факторлардың өзара түсіністік және ескере отырып қана қол жеткізуге болады. С.Г. Терминасованың айтуынша, «грамматика құндылықтар мен ережелерін білу белсенді қарым-қатынас құралы ретінде тілді қолдану үшін жеткіліксіз болып табылады. Зерттелетін тіл әлемін барынша терең білу қажет. Сіз білу керек грамматика мен ережелерге сәйкес мәндер қатар: 1) айтуға кезде / кімге, кіммен, қайда, қалай, жазу 2) мағынасы / концепциясы ретінде, бұл мәселе зерттелетін тілдің шын мәнінде өмір сүреді [4].

Оқушының шет тілін білу деңгейі тек мұғаліммен тікелей байланыста ғана емес. Ол қарым-қатынас құралы ретінде шет тілін үйренуде, шынайы өмірде шетел тілдерін пайдалану, шынайы байланыс орнатуға, нақты қарым-қатынас ортасын құру қажет. Табысты мәдениетаралық қарым-қатынас өзара іс-қимылды жүзеге асыру үшін шет тілі бағдарламалық қамтамасыз меңгеру, яғни тарихи дәстүрлері мен әдет-әсерімен анықталады, әлеуметтік және бизнес-мінез-құлық ерекшелігін, өмір салтын және анықтау мәдени ерекшеліктерін зерттеуді көздейді. Сондықтан, шет тілдерін оқыту әр түрлі халықтар арасындағы қарым-қатынас құралы ретінде және осы тілде сөйлейтін халықтардың мәдениетімен ажырамас бірлікте зерттелуі керек деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Шангереева Ш.Т., Шеттілдік білім берудегі мәдениетаралық қарым-қатынастың рөлі [Электрон.ресурс]. – URL: http://www.rusnauka.com/11_DN_2016/Pedagogica/5_211298.doc.htm (дата обращения: 04.05.2018).
2. Сайтимова Т.Н., Роль межкультурной коммуникации в процессе преподавания иностранных языков на современном этапе. [Электрон.ресурс]. <file:///D:/system/downloads/3003.pdf> (дата обращения: 04.05.2018).
3. Веденина Л. Г. Теория межкультурной коммуникации и значение слова // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 5
4. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2000.

МРНТИ 14.07.09

А.С. Оразбаева¹

¹аға оқытушы, пед.ғ., магистрі

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

Алматы қ., Қазақстан

ШЕТЕЛ ТІЛІН ЕРТЕГІЛЕР МЕН ЖҰМБАҚТАР ҚОЛДАНА ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа

Мақалада ағылшын тілін оқытуда дидактикалық ойындар, драматизациялық, әуен және қозғалысқа негізделген ойындар соның ішінде ертегімен жұмбақтарды қолдану арқылы оқушылардың шетел тіліне қызығуын, білімге құштарлығын ояту, танымдық белсенділігін арттыру жайлы айтылады. Ертегі оқушының рухани әлемін, Отаншылдық тәрбиесін, өз халқының өткенін қадірлеуін, адамгершілік тәрбиесін, қоғамға деген сүйіспеншілігін нығайтады. Ертегінің оқушы тілінің дұрыс дамуына әсер мол. Ой-қиялын, қоғамға деген көзқарасын, өнертапқыштығын дамытуда ертегінің орны өте маңызды. Ертегі арқылы шетел тілін оқыту барысында атадан оқушыға мұра болып келе жатқан ақыл-кеңестерді, мақал-мәтелдер-

ді, әдет-ғұрыптарды жеткіземіз. Ертегі оқу арқылы тарихта сақталып қалған құнды ақпараттармен танысамыз.

Ойын – тәрбие құралы, ол ақыл-ойды, тілді ұзартады, сөздік қорды байытады, өмірді танытып, тәрбиелейді. Ертегілер мен жұмбақтар арқылы тіл меңгерту ерікті, жігерлі болуға яғни мінез қасиеттерін қатайтып, адамгершілік сапаны жетілдіреді.

Түйін сөздер: драматизациялық, ойын технологиясы, кроссвордтар, ребус, жұмбақтар, жаңылтпаштар, сөздер, сөз тіркестері, мақал-мәтелдер, тақпақтар, өлеңдер, сергіту ойыны, коммуникативтік, грамматикалық, фонетикалық, лексикалық материалдар, ағылшын фольклоры.

Аннотация

Оразбаева А.С.¹

¹старший преподаватель, магистр педагогики

Казахский государственный женский педагогический университет

г. Алматы, Казахстан

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА СО СКАЗКАМИ И ЗАГАДКАМИ

В статье рассматриваются дидактические игры, драматические, мелодичные и беспроблемные игры, в том числе использование загадок с интересом учеников к изучению иностранных языков, увлечению энтузиазмом и познавательной деятельностью. Сказка укрепляет духовный мир ученика, патриотическое воспитание, уважение к прошлому его народа, его нравственное воспитание и любовь к сообществу. Сказка положительно влияет на правильное развитие языка учеников. Роль сказок в развитии идей, отношении к обществу и изобретательность очень важны. Через сказочный язык мы доставляем советы, пословицы, ритуалы, которые приходят от отца к ученику. Знакомство с ценной информацией, хранящейся в истории, с помощью сказок.

Игра – это средство воспитания, она расширяет ум, язык, обогащает словарный запас, поднимает и воспитывает жизнь. Изучение языка через сказки и тайны может быть добровольным, более энергичным - повышать моральные качества и улучшать качество человека.

Ключевые слова: драматические, игровые технологии, кроссворды, загадка, головоломки, поговорки, слова, фразы, пословицы, стихи, освежающая игра, коммуникативная, грамматика, фонетический, лексический, английский фольклор.

Abstract

A.S. Orazbaeva¹

¹Senior Lecturer, master of Pedagogy

Kazakh State Women's teacher training University

Almaty, Kazakhstan

EFFECTIVENESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE WITH FAIRY TALES AND RIDDLES

The article deals with didactic games, dramatic, melodic and problem-free games, including the use of puzzles with pupils' interest in learning foreign languages, enthusiasm for enthusiasm and cognitive activity. The fairy tale strengthens the disciple's spiritual world, patriotic education, respect for the past of his people, his moral education and love for the community. The fairy tale has a positive effect on the correct development of the pupils' language. The role of fairy tales in the development of ideas, attitude to society and ingenuity are very important. Through a fabulous language we deliver advice, proverbs, rituals that come from father to student. Acquaintance with the valuable information stored in history, with the help of fairy tales.

The game is a means of education, it expands the mind, language, enriches the vocabulary, raises and nurtures life. Learning a language through fairy tales and secrets can be voluntary, more energetic - to increase moral qualities and improve the quality of a person.

Key words: dramatic, orthogonal, technology, crossword, hobbies, puzzles, word, phrase, prose, refreshing game, communicative, grammar, phonetic, lexical, English folklore.

Шетел тілін оқыту жан-жақты дамыған, үйлесімді тұлғаның қалыптасуына өте зор ықпалын тигізуі тиіс. Бұл ең алдымен оқушылардың бойында белсенділік қабілетінің, орындалып жатқан әрекетке деген оң көзқарас тәрбиесін қалыптастыру болып табылады.

Мектепте ағылшын тілін ертегілер мен жұмбақтар қолдана оқытудың жетекші әрекет екенін ескере отырып, оқушылар өзінің жеткен нәтижесін ертерек көру үшін сабақ көбіне сөйлеу қабілетін дамытуға бағытталған ойын формасында өткізіледі. Ағылшын тілін ертегілер мен жұмбақтар қолдана оқыту тілді тез меңгеруге өте жақсы жағдай жасайды әрі көмектеседі, бірақ мектепте ол өте пайдалы.

Сабақты оқытушы ойын барысында ережені ұстанып, оқушыларды ағылшын тілін ертегілер мен жұмбақтар қолдана оқытуға көбірек тартып, шығармашылық қабілетін танытса, соншалықты сабақ сәтті өтеді.

Мектепте оқушыларды ағылшын тілі сабағында жалпы тақырыппен байланыстыру мақсатты болып есептеледі. Мысалы, оқушылар Мики Маустың туған күніне келеді және сабақтың соңына дейін сол туған күн иесімен ойнайды немесе кішкене тышқан Джерриге көмектесу үшін бірнеше тапсырмалар жасайды. Осындай жолмен тіл оқыту мақсаты оқушының өмір сүретін әлемімен байланысып сай келіп тұрады [1]. Бұл таза қызығушылық, жаңаны білу және өзінің қатарлас достарымен ойнауға деген құштарлық сезімге толы ертегі, жұмбақтар, қызықты әңгімелер мен өлеңдердің әлемі. Егерде тақырыптық бірлік бірнеше сабаққа созылса, оқушылардың әрекетін міндетті түрде түрлендіру керек, жиірек жұмыстың түрін өзгерту қажет, оларды динамикалық паузалармен, қозғалыс элементтері бар ойындармен көңілін аулау керек, өйткені оқушылар бірсарынды сабақтардан шаршап кетуі мүмкін. Бірақ соның өзінде мұғалім сабақтың әр элементі оның міндеттерін орындау қажет болуын, қозғалыс немесе ойын негізгі мақсатқа айналмауын қадағалауы тиіс.

Фонетиканы оқытудың ағылшын тілін оқытудың бастапқы кезеңінде ең негізгі орын алатынын ескере отырып, мұғалімдер өздерінің еңбектерінде фонетикалық әдісті белсенді қолдануы тиіс. Оқушыларды дұрыс айту жаттығулары шаршатпауы үшін және де сабақтың көңілді әрі қызықты өтуі үшін жұмбақтар қолдана отырып, фонетикалық жаттығулар ойын түрінде қолданылады [2].

Ашық, түрлі-түсті көрнекілік оқушыларды оқытудағы таптырмас көмекші болып есептеледі. Жаңа сөзді суретпен немесе әсем көрнекіліктермен байланыстыра отырып түсіндірсе, оны белгілі бір іс-әрекетке қолданылып көртілсе оқушы өте тез меңгеріп кетеді.

Белгілі бір ертегі немесе жұмбақ тақырыбына байланысты сөйлеу қабілетін қалыптастыруда әртүрлі таратуға арналған материалдарды, ойыншак жиһаз, ыдыс-аяқ, киім, яғни оқушылардың барлық ойнағанда жақсы көретін заттарын пайдалану үлкен көмегін тигізеді. Оқушының сөйлеуін белсендету үшін оқытудың басында ойыншықтар мен бірнеше нұсқадағы заттар бейнеленген суреттері болуы тиіс. Мысалы, сары, қызыл, көгілдір түсті шарлар немесе кішкене және үлкен күшік. Сонымен қатар, жаңа және ерекше ойыншықтар мен суреттер сабаққа жаңашыл элемент енгізеді және әдеттегіден өзгеше жағдай жасайды.

Ертегілер оқытуда суреттерді көбірек пайдалану арқылы оқушыларда қиялы және байланыстырушылық еске сақтау қабілеті дамиды, ал қарым-қатынас жасау міндеттерін нақты қою және оларды шешуді ұйымдастыру логикалық сөйлеу есте сақтауының дамуына өз септігін тигізеді.

Бұл оқушылардың ұзақ уақыттық есте сақтау қабілеті өте жақсы қалыптасқандықтан болады. Олардың бар оқыған-білгендері жадтарында сақталады [3].

Оқушы берілген материалды көп мөлшерде миына бекіте отырып сақтауға деген қабілетке ие. Бірақ бұл материал оқушы үшін меңгеруге өте маңызды рөлде ғана болса, сонымен қатар үлкен қызығушылығын оятса ғана болады. Берілген материалды жете меңгерудің ең жеңіл жолы ойын әрекеті болып есептеледі.

Сөзсіз оқушыларға ағылшын тілін оқытуда ертегі қолдану әрекетінің орны өте зор. Ағылшын тілінің білім мен тәрбие беру үрдісіне енуі ең қарапайым ойын формаларында жүзеге асырылады: дидактикалық ойындар, драматизациялық ойындар, әуен және қозғалысқа негізделген ойындар.

Оқытудың бастапқы этапында ерекше рөлді оқушыларды пәнге деген қызығушылықты қалыптастыруда бұл мәселелердің шешімін әртүрлі ағылшын тіліндегі ойындар арқылы табуға тырысу қажет.

Ағылшын тілін оқытуда ерекше орынды драматизациялық ойындарға беруге болады. Драматизациялық ойындарды жүзеге асыруда ағылшын фольклорының танымал ертегілері, мультфильмдері, тақпақтар болып табылады. Мысалы: «The three little pigs», «The turnips», «Little mouse», «Old MacDonald» және т.б. Бұл қойылымдар оқушыларға бұрынна белгілі лексикадан, сөз тіркестерінен құралады [4].

Халықтық ойындар арқылы ағылшын тілін оқытуда оқушыларды ағылшын тілінде сөйлейтін халықтардың мәдени құндылықтарына, сөйлеу мәдениетінің дамуына тарту жүзеге асырылады. Бұл ағылшын тілін жетік меңгеруге үлкен септігін тигізеді.

Оқушылар диалогтық және монологтық сөйлеу қабілетін қалыптастыруға зор мүмкіндіктер алады. Халықтық ойындарға халықтың өзі әрқашан тақпақтар мен ертегілерді енгізіп отырған.

“Hands up-hands down”, “Nick and Andy”, “Mouse and Cat” т.б қимылды сияқты ойын түрлері, олардың қарапайым мазмұнымен, оқушыларға жеңіл қозғалыстарымен оқушының ойын әрекетіне тартылуын оятады, көңіл-күйін көтеріп, достарымен қарым-қатынасқа дайындығын айқындайды.

Шет елдермен қарым-қатынас күшейіп отырған қазіргі кезде оқушылардың шетел тіліне қызығуын, білімге құштарлығын ояту, танымдық белсенділігін арттыру – әрбір шетел тілі мұғалімінің міндеті. Демек, оқушыларымыздың ағылшын тілін білуі – уақыт талабы. Шетел тілі қазіргі кезде көптеген мектептерде 1 сыныптан бастап жүргізілуде.

Тілді үйретудегі негізгі мақсаты - ағылшын тілінің әлемдік тіл екенін ескере отырып оқушыларды осы тілде еркін ойлап-сөйлеуге үйрету; оқушылардың сөйлеу қабілетін жаңа технологияларды пайдалана отырып дамыту; оқушыларды өзге ұлттың мәдениетімен таныстыра отырып сөйлеу мәдениетін қалыптастыру [5].

Ойын технологиясын қолдану арқылы барлық мәселе шешіле қалмайды. Дегенмен, қиындықтар азаяды. Себебі, ойын – оқушылардың негізгі әрекеті. Мұғалім үнемі ізденіс үстінде болу керек. Кроссвордтар, ребус, жұмбақтар, жаңылтпаштарды тез әрі дұрыс айттыру арқылы оқушылардың тілдері жаттығады, логикалық ойлау қабілеттері дамиды, шапшаң ойланатын болады. Сергіту сәтін ұйымдастырған кезде интернеттен онлайн жүйесінде «Happy song», «Bingo» т.с.с. әндерді бейнеге қарап тұрып орындатса, оқушылар сергіп, қызығушылықтары оянады. Бір жағынан, тілдері жаттығады, екінші жағынан, ағылшынша әндер жаттайды.

Шетел тілін мектепке дейінгі оқушыларға оқытудың шарттарын ескере отырып, оқушылар бақшадан кейін де шетел тілін оқып, түсіне білу қабілетін қалыптастыруға мән берілуі тиіс. Осыған орай, шетел тілін оқушыға оқытудың практикалық мақсатын жүзеге асырудың алғышарты - оқыту әдіс-тәсіліне, коммуникативтік бағдар беруге назар аударылады.

Ертегілер оқытуда ойынның міндеті оқушының қызығушылығын туғызып, белсенділігін арттыратын-дай іріктеліп алынған нақты мазмұнымен анықталады. Ойындар жаңа тақырыптарды өткенде, сөздерді, грамматикалық материалды, тұрақты сөз тіркестерін пысықтыруға арналған жаттығулардың бір түрі ретінде пайдаланылады. Мұғалім ойындардың сабақ кезінде қолдануға ыңғайлы, ықшам, өткізілуі жағынан қарапайым түрлерін таңдап алғаны жөн. Таңдап алынған ойындар шәкірттердің сөз байлығына, тілдік қорына сай болуы керек [6].

Қандай да болмасын ойынды өткізу үшін мұғалім алдын ала жоспар құрып алуы қажет. Ол жоспар, әдістемелік тұрғыдан алып қарағанда мынадай шарттарға жауап беруі қажет:

- Ойынның өтілетін ертегінің тақырыбы мен мазмұны сәйкес келуі.
- Ойынға ертегі мен жұмбаққа бөлінетін уақыттың нақты белгіленуі.
- Ойынның ойналу түрінің топ болып ойнау, кішірек топ болып ойнау т.б. нақтылануы қажет.
- Ойынға қажетті ертегі материалдардың түгел дайындалып қойылуы.
- Қолданылатын ертегідегі сөздер, сөз тіркестері, мақал- мәтелдері, тақпақтар, өлеңдердің т.б. таңдалынып алынуы.
- Ертегідегі пысықталатын грамматикалық, фонетикалық, лексикалық материалдардың анықталуы.
- Ойынның өту барысының ертегінің жоспары жасалуы.

Осы орайда жалпы оқушының қызығушылық деңгейін арттыруға болатын ертегілер оқу барысында қолдануға қажетті бірнеше ойын түрлеріне тоқталмақпын.

1. Ертегілер әлемінде қонақта болу. Сабақ ауызша өткізіледі. Саусақ театрының көмегімен *My name is.../ I am...* (My name is Дана, I am Бота т.б.), «Ат ойлап тап, түзету керек» ойыны (Оқушылардың өздерінің аттарын өзгертіп атау керек «Good morning, My name is Micky»)

2. Дымбілмес оқушылармен бірге. *What is your name?, Who are you?* Сұрақтарымен мұғалім Дымбілместің кейпімен оқушылармен танысады. Сосын оқушылар бір-бірімен танысады.

3. Буратинода қонақта. Сабақ оқушылар арасында және Буратиномен диалог ретінде жүреді, «Сиқырлы микрофон» ойыны (Буратино оқушыларға ойыншық микрофон таратады да, әрқайсысымен жеке-жеке сөйлеседі), [7].

- Hello.
- Hi.
- What is your name?/ Who are you?

- *My name is Айым./ I am girl.*
- *What is your name?/ Who are you?*
- *My name is Алмас./ I am boy.*
- *Good bye, friends.*
- *Bye, Буратино What is it?*

Ойын түрлерінің материалдары сабақтың тақырыбы мен мазмұны неғұрлым сәйкес алынса, соғұрлым оның танымдық, тәрбиелік маңызы да арта түседі. Оны тиімді пайдалану сабақтың әсерлігін тартымдылығын күшейтеді, оқушылардың сабаққа ынтасы мен қызығушылығын арттырады. Еліміздің ертегі бүгінгі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақтың тағдыры ұстаздың қолында. Адам уақытпен бірге адымдайды, уақытпен бірге өмір сүреді. Білім туралы заңда оқытушытар бас қосуларында сапалы білім, саналы азамат өсіру туралы талай пікірлер айтылады. Болашақ еңбек етіп, өмір сүретіндер бүгінгі оқушылар. Біз оларды қалай тәрбиелесек ертеңгі Қазақстан сол деңгейде болады.

Осыдан келіп ертегілер мен жұмбақтар арқылы тілді меңгерту барысында ойын туралы мынандай тұжырым жасалады:

Ойын – тәрбие құралы, ақыл-ойды, тілді ұзартады, сөздік қорды байытады, өмірді танытып, тәрбиелейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Қазақстан Республикасының 2015жылға дейінгі білім беру тұжырымдамасы // Қазақстан жоғары мектебі. – 2004. – №1*
2. *Үштілдегі дидактикалық ойындар жинағы. Әдістемелік құрал. – Астана, 2013 ж.*
3. *English. Play and Learn. №7\2006 ж.*
4. *Нұрғаева Г. Ойын сабақ // Бастауыш мектеп. – 2001. – №7.*
5. *Мектептегі шет тілі журнал №1(31)қаңтар-ақпан 2008 ж.*
6. *Құлжанова.Н. Ойын мақсатын талдау және ойын мәні// Қазақстан мектебі. – 2001. – №1.*
7. *Джекоб Д. English fairy-tales – UK, 1999.*

МРНТИ 14.25.07

Г.С. Аманова¹, Б.Е. Байхадамова²

¹«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Жамбыл облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты

² «ИТжҒЖ(Г)ПО» кафедрасының аға оқытушысы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ АРҚЫЛЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Автор мақалада оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту арқылы функционалды сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған әртүрлі тапсырмаларды берген.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыру білім беруді дамытудың негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Функционалды сауаттылықтың негізгі компоненттері сөйлеу белсенділігінің түрлеріне негізделеді және оқушылардың коммуникативтік дағдыларын мақсатты түрде дамытуды ұсынады.

Түйін сөздер: сауаттылық, функционалды сауаттылық, оқу-танымдық құзыреттілік, қалыптастыру және дамыту, оқушы, тілдік дағдыларды дамыту.

Аннотация

Аманова Г.С.¹, Б.Е. Байхадамова²

¹Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Жамбылской области,

² старший преподаватель кафедры «ИТиМПЕН(Г)Д»

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧИНИКОВ С ПОМОЩЬЮ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВЫХ НАВЫКОВ

В данной статье автор рассматривает различные типы заданий, направленные на формирование функциональной грамотности учеников с помощью развития языковых навыков.

Формирование функциональной грамотности обучающихся – один из ключевых векторов развития образования сегодня. Основные компоненты функциональной грамотности базируются на видах речевой деятельности и предполагают целенаправленное развитие коммуникативных умений учащихся.

Ключевые слова: грамотность, функциональная грамотность, учебно-познавательная компетентность, формирование и развитие, ученик, развитие языковых навыков.

Abstract

G.S. Amanova¹, B.E. Baikhadamova²

*¹Institute of advanced training of teachers in Zhambyl region
Branch "National Center for Advanced Training" "Orleu" Joint Stock Company*

²Senior lecturer of the department of «IT and Mof T NS (H) D»

E-mail: akjarkin_8484@mail.ru

FORMATION OF THE FUNCTIONAL GRANSIBILITY OF THE SCHOOLS WITH THE LANGUAGE SKILLS DEVELOPMENT

In this article, the author reviews various types of tasks aimed at developing functional literacy of teachers by developing language skills.

Forming the functional literacy of students is one of the key vectors of the development of education today. The main components of functional literacy are based on the types of speech activity and suggest a purposeful development of students' communication skills.

Key words: literacy, functional literacy, educational and cognitive competence, formation and development, pupil, development of language skills.

Қазақстан Республикасының орта білім беру саласындағы басым бағыттарын әлемдік білім беруді дамыту үдерістерімен сәйкестендірілуі мақсатында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту өзекті мәселе ретінде күн тәртібіне қойылып отыр.

Алдымен, жалпы функционалдық сауаттылық дегенімізге тоқталып өтсек, ол – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алуы деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдыларының жиынтығынан құралады. Ал кең мағынасында ол тек білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Осындай сапалық сипаты тұрғысынан қарағанда функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады [1].

Ал, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың теориялық негіздері оқушылардың тілдік дағдыларын меңгеруі барысында жүйелі ойлауын дамытып, мектепте алған білімінің өмірдің қай саласында да тірек болуын қамтамасыз ететін тиімді әдістемелік жүйе жасауға және қолдануға мүмкіндік береді.

Сауаттылық тұлғаның тұрақты қасиеті болып табылатындықтан, функционалдық сауаттылық сол тұлға меңгерген белгілі бір білім-біліктерден көрініс табады. Өйткені, функционалдық сауаттылыққа адам нақты білім алу кезеңдерінен өткеннен кейін қол жеткізеді. Бұл орайда білім белгілі бір сауаттылық деңгейін қамтамасыз ететін құрал және нақты іс-әрекеттердің нәтижесі ретінде, қарастырылады.

Демек, функционалдық сауаттылық оқушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, оқушылардың әлеуметтік дағдылардың дамытудың негізі, әлеуметтік-мәдени дамудың өлшемі, білім-білік дағдыларының күзиреттілікке ұласу жолы. Өстіп, оқушылардың қатысымдық, ақпараттық, проблемалардың шешімін табу күзиреттіліктерінің бірлігінен құралмақ.

Оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуды функционалды сапаттылық арқылы қалыптастыру – әсіресе, қазақ тілі сабақтарында жүзеге асады. Бұл дегеніміз, басқа пәндер сырт қалады деген сөз емес, әрине. Мектеп қабырғасында оқытылатын бүкіл пән аясында функционалды сапаттылықты қалыптастыру негізінде, оқушының тілдік дағдылары дамитын болады.

Не нәрсені болмасын, жаңа білім-білік, дағдыларды үйрену адам баласына белгілі заңдылықтарды, білімді меңгеру негізінде қалыптасады. Осыны есте ұстай отырып, тілдік дағдыларды меңгеруде ерекше жоғары мазмұнын ашудың терең қыр сырынан тоқталамыз. Ең басты мақсат оқытудың жаңа инновациялық әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, оқушылардың сөйлеу әрекетін дамыту, тіл құпияларына жетелеу, сөйлеу әдеби мен мәдениетін меңгерту, оқушының тілге деген саналық көз қарасын қалыптастыру болып табылады.

Тілге қатысты функционалды сапаттылық – тілдік ережелерді түсіну, тілдік нормаларды сақтау, іс-әрекет тәсілдерін меңгеру болады. Тілді меңгеруде грамматиканың орны ерекше. Себебі, онсыз ойды жинақтап сөйлемге айналдыру, байланыстырып жеткізу мүмкін емес. Сол себептен, грамматика толыққанды тілдесімге жетудің құралы ретінде қолданылады.

Кез келген пәнді оқыту барысында сөз мағыналарын дұрыс ажырата білуге, көркем әрі шешен сөйлеуге баулу – қазіргі заман талабының басты міндеттері. Оқушылардың тілін ұстартуға баса назар аударуға байланысты сөйлеудің диалогтік және монологтік түрлерін, олардың ерекшеліктері мен байланыстарын түсіндіру арқылы оқушының тілдік дағдысын жетілдіру мақсат етіледі.

Өйткені, техниканың дамуына сай оқушылардың көркем әдебиетке, тіл өнеріне деген қызығушылығы төмен. Олар өздеріне қажетті ақпараттық техникалық құралдары арқылы (компьютер, ғаламтор жүйесі т.б) алады. Алған мағұматтарды тек есінде ғана сақтап қояды, ал ауызша сөйлеу арқылы жеткізу қиындық туғызуда. Көркем шығарманы оқып, оны талдап, өзінің тілін, ойын жаттықтыратын оқушылар сирек кездеседі. Оқығандарының мазмұнын айту, оны өз сөзімен жеткізу үшін оқығанды толық түсінуге баулудың маңызы зор.

Әр сабақта оқушыларға сөздік қорларының жетілдіріп отыруды мақсат етіп отыруы көзделуі тиіс. Ол үшін қандай пән аясында болмасын, төмендегідей мүдделер алға қойылады:

- оқушылардың сабақ барысында ой ұшқырлығын дамыту;
- сөйлеу шеберлігін шындау;
- тіл мәдениетін көтеру;
- оқу пәніне деген қызығушылығын арттыру;
- оқушылардың ізденіштік, танымдық іс-әрекетін, көз-қарасын қалыптастыру;
- жеке тұлға ретінде белсенді сезіне білуге тәрбиелеу.

Пәндік сауалнамалар тестік тапсырмалар беру арқылы оқушы қабілетінің ескерудің маңызы өте зор. Оқушымен жеке жұмыста эссе, шығарма жазу, ой толғау, сұрақ-жауап, мәнерлеп оқуға баулудың ерекше тиімді жағы бар [2].

Тіпті, жаңадан шет тілін үйрену кезінде де, осы тілде шынайы коммуникациялық тілдесімге түскенде ғана сол тілде сөйлеу сапаттылығына қол жеткізіледі. Ал, қазақ тілін қарым-қатынас құралы ретінде функционалды тұрғыдан оқытуда грамматика сөйлеудегі үйретуге қызмет етеді және қолданбалы мәнге ие болады. Себебі, ол оқушылардың өзге тілде сөйлесімді дұрыс құрастыра алуына; айтылған сөзді бақылап, талап етілген грамматикалық форма мен құрылымды саналы түрде құра алу үшін керек. Еңбекте грамматикалық дағды, оның түрлері және дағдының қалыптасуы туралы тұжырымдар ұсынылады. Дағдыны қалыптастыруда жүргізілетін жаттығу түрлері сараланды [3.].

«Қазіргі жағдайда қайта құру процесінің басты міндеттерінің бірі - білім сапасын арттыру алдындағы орынға қойылып отыр. Сондықтан мұғалімнің білімділігі, интеллектуалдық мүмкіндігі жоғары болған сайын оның шәкірттерінің білімге, ғылымға деген қызығушылығының артуына ықпалы күшейе түседі. Сөйтіп, мұғалім өз заманының ең білімді, мәдениетті адамы бола отырып, оқушыны сыни ойлауға, оқи білуге, білім алуға үйретеді. Мұғалімнің кәсіби дайындығы оның қоғамдық-саяси, арнаулы және психологиялық-педагогикалық терең жан-жақты білімді болуымен анықталады» [4. 39 б.]. деген ғалымның пікіріне сүйене отырып, оқушылардың интеллектуалды болмысының дамуына әсер ететін мұғалімнің педагогикалық білімі соның ішінде функционалды сапаттылығын арттырудағы ізденісі жоғары болуын қажет етіледі.

Демек, заманына сай, бүгінгі күнде мектеп қабырғасынан бастап оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыру өте қажет десек, соған орай педагогтың да функционалды сауаттылығы жоғары дәрежеде болуы шарт. Себебі, дайын білім беруге негізделген «дәстүрлі» стиль арқылы алынған білім оқушылардың жинақтаған өзге білімдерімен тиімді сіңісе алмайды, сондықтан механикалық есте сақтау, үстірт білім алу жағдайлары орын алады. Теория мен практиканың байланыста болуы ұстанымының мәні – оқушыларға теориялық білім беріп қана қоймай, сол білім, білік, дағдыларын күнделікті жаңарып, өзгеріп жатқан өмірде, кез келген жағдаятта емін-еркін қолдана білуін қамтамасыз ету.

Осы себептен де, оқушылардың игерген білімдерін практикалық жағдайларда тиімді және әлеуметтік бейімделу үдерісінде сәтті пайдалануға мүмкіндік беретін мұғалімнің негізгі құзыреттіліктер жүйесін меңгеруі олардың функционалды сауаттылығы дамуының нәтижесін береді.

Сонымен, функционалды сауаттылық деңгейі жоғары педагогтар өз шәкірттерінің бойында төмендегі функционалды дағдыларды қалыптастыратын болады:

- белсенділік
- шығармашылық тұрғыда ойлау
- шешім қабылдай алу
- өз кәсібін дұрыс таңдай алу
- өмір бойы білім алуға дайын тұруы [5. 45 б.].

Сонымен, қорытындылай келе, функционалды сауаттылыққа қол жеткізген оқушы дегеніміз – мектепте білім алуы барысында өмірдің қалыпты жағдайларында кездесетін түрлі жағдаяттардың шешімдерін таба алатын қабілетке ие болған, негізінен, қолданбалы білімін жүзеге асыра алатын деңгейдегі білім иесі болып табылады.

Ал кез келген тілдің даму жолы мәдени-тарихи мазмұнды құрай отырып, әрбір ұлттық ділді (менталитетті) басқалардан ерекшелейді. Әлемдік өркениеттегі кез келген мәдениет адам қолымен жасалған құндылық болғандықтан, ол таза табиғи үдеріс (процесс) ретінде таныла алмайды. Қай ұлттың болсын мәдениеті сол елдің сан ғасырлық қоғамдық-әлеуметтік дамуының негізінде қалыптасып, өркендейді. Тілді ұлттан, ұлтты тілден, айналып келгенде, тілді ұлт өмір сүріп отырған қоғамдық-әлеуметтік ортадан, қоғамдық қарым-қатынастан бөліп қарау мүмкін еместігі сондықтан.

«Әлемнің бейне-көрінісі адам баласының дүниені қабылдауы, оны танып-білуі арқылы жасалып, тілмен таңбаланады. Әлемнің тілдік бейнесі тілге тікелей қатысты болады. Егер тіл мен діл, тіл мен мәдениет, тіл мен қоғам бір-бірімен тығыз байланыста болатынын ескерсек, әлемнің тілдік бейнесіндегі ұлттық бітім-болмысты анықтауда, сол арқылы ұлттық ділді пайымдауда ұлттық тілдің рөлі ерекше.

Қазір дүниежүзі елдері жаһандану дәуірін бастан кешіріп жатыр. Біз де әлемдік өркениеттің заманауи жетістіктерін өзімізге қабылдай отырып, әлемдік даму жолына түсуге ұмтылыс жасап жатырмыз. Дегенмен, жаһандану дәуірінде де ұлттық рухани құндылықтарымызды қадірлеп, бағалай алуымыз қажет-ақ. Әсіресе, солардың барлығының ең маңыздысы болып саналатын әрі егемен еліміздің мемлекеттік тілі ретінде қазақстандық қоғамды бір мақсатқа ұйытуға тиісті қазақ тілінің мәртебесін көтеру – бүгінгі күннің аса маңызды мәселесі» - делінген «Интеллектуалды ұлт қалыптастыру» ғылыми еңбегінде. Ендеше сауаттылық тілдік болмысын дамытып, өзіндік көзқарасын қалыптастыратын еңбек екенін ұғынғанымыз абзал.

Жинақтай алғанда, қалыптасқан функционалды сауаттылық арқылы оқушының тілдік дағдыларын дамыту – оның жеке тұлғасының әлеуметтенуіне игі ықпал ететін басты тірек болып табылмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Рауандина А.Қ. Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі. – Алматы, 2010.
2. Құрман Н.Ж., Тұрлыбекова Ж. Қазақ тілінің коммуникативтік грамматикасы. – Астана, 2013.
3. Акимбекова Н.С. Тілдерді оқыту үдерісінде оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту мүмкіндіктері. // «Мұғалім.кз» Республикалық оқу-әдістемелік журналы. – 2013 ж. - № 3.

4. Садыкова А.Е., Нуриев М.А. Мұғалімнің құқықтық-саяси сауаттылық мәселесі // Ұлттық тәрбие. №2 (38) 2017ж., 6-10 бб.

5. Жубандықова А.М. Білім сапасы - мұғалім іздесінде //Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті. Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы «Педагогикалық ғылымдар» сериясы № 2 (54), 2017

6. Пірәлиев С.Ж., М.А.Нуриев, Ж.А.Сейсенбаева, А.Е.Садыкова, Ж.Ш.Саметова Интеллектуалды ұлт қалыптастырудағы тіл мен әдебиет // монография . Алматы 2014 Ұлағат баспасы

МРНТИ 14.35.09

А.А. Момбек¹, А.Т. Исакова², С.Т. Исалиева³

¹п.э.к., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ
Алматы қ., Қазақстан

²п.э.к., профессор м.а., Абай атындағы ҚазҰПУ
Алматы қ., Қазақстан

³э.э.м., ғылыми қызметкер, Абай атындағы ҚазҰПУ
Алматы қ., Қазақстан

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЗЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДЫҢ КОНВЕРГЕНТТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аңдатпа

Мақалада қазіргі педагогикалық мәселелердің өзектісі – ерекше білімді қажет ететін балаларды оқытудың конвергенттік технологиялар талқыланды. Инклюзивті білім беруді даму, ерекше білімді қажет ететін балалардың шығармашылық ойлауға, алдына қойған мақсатына тиім жылдам жетуге үйрету қазіргі маман даярлауда басшылыққа алады. Осы талаптарды орындауда оқу орындарының оқу процесіне өзгерістерді енгізіп, жұмысын жетілдіру керек болады. Білім беруді әлеуметтік өмірінің дербес саласына оқшаулануы, білім берудің мақсаттар, идеалдар және мазмұнды әртараптандыру педагогикалық білімінің көппарадигмалдылық болып белгіленеді. «Технология конвергенциялары», «конвергентті технологиялар» мағынасы кеңірек және тереңірек: керемет технологиялық нәтижелер алу үшін алғышарттар жасайтын өзара ықпалдастыру, өзара ықпал ету процестерін білдіреді.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, педагогтарды даярлау, конвергентті технологиялар, ерекше білімді қажет ететін оқушылар

Аннотация

Момбек А.А.¹, Исакова А.Т.², Исалиева С.Т.³

¹к.п.н., профессор, КазНПУ имени Абая
г. Алматы, Казахстан

²к.п.н., и.о. профессора, КазНПУ имени Абая
г. Алматы, Казахстан

³м.с.н., научный сотрудник, КазНПУ имени Абая
г. Алматы, Казахстан

КОНВЕРГЕНТНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

В статье рассматривается одна из актуальных педагогических проблем – конвергентные технологии в обучении детей с особыми образовательными потребностями. Развитие инклюзивного образования, обучение детей с особыми образовательными потребностями достижению поставленной перед ними цели, возможности в самообразовании является основным направлением. Для выполнения этих условий необходимо внести изменения в учебный процесс организаций образования и улучшить их работу.

Обособленность образования в социальной сфере общественной жизни определяется многопарадигмальностью педагогического знания, диверсификацией целей, идеалов и содержания образования. Смысл, вкладываемый в понятия «конвергенции технологий», «конвергентные технологии» шире и намного глубже: здесь подразумеваются процессы взаимопроникновения, взаимовлияния, которые создают предпосылки получения невероятных технологических результатов.

Ключевые слова: инклюзивное образование, подготовка педагогов, конвергентные технологии, учащиеся с особыми образовательными потребностями.

Abstract

A.A. Mombek¹, A.T. Iskakova², S.T. Issaliyeva³

*¹c.p.s., professor, KazNPU named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

*²c.p.s., professor, KazNPU named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

*³m.s.s., researcher, KazNPU named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

CONVERGENT TECHNOLOGIES IN TEACHING OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The essence of today's pedagogical issues is the convergent technology of teaching children with special education. The inclusive education developing, teaching children with special education needs to be creative in their own right, to be able to reach the goal set before them is guided by modern training. For fulfilling these requirements it necessary to make changes in educational process of educational organizing and improve their work. The isolation of education in the social sphere of public life is determined by the multi-paradigm of pedagogical knowledge, the diversification of goals, ideals and content of education. As you know, the meaning of “convergence of technologies”, “convergent technologies” is broader and much deeper: here we mean the processes of interpenetration, mutual influences, which create the prerequisites for obtaining incredible technological results

Key words: inclusive education, teacher training, convergent technologies, children with special educational needs.

Ғылым мен техниканың конвергенциясы біздің заманымыздың ең маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Конвергенттік тәсіл ғылыми және технологиялық білімдер арасындағы пәнаралық шекараларды жоюдың әдістемесі ретінде түсіндіріледі. Сондықтан осы шекараларды еңсеру адам қызметінің барлық салаларына әсер етуі мүмкін жаңа перспективалар ашады, және мектепке дейінгі білім беру – жас ұрпақтың болашақ әлемдегі табысты әлеуметтенуі үшін сапалы жаңа деңгей болып табылады. [1, 159 б.]. Педагог кадрлардың негізгі мақсаты мен міндеттері – сабақ сапасын көтеру, оның түрлерін жетілдірудің жолдарын іздеу, іздене отырып оқушының пәнге қызығушылығын және танымдық ізденімпаздығын арттыру [2].

Білім беруді әлеуметтік өмірінің дербес саласына оқшаулануы, білім берудің мақсаттар, идеалдар және мазмұнды әртараптандыру педагогикалық білімінің көппарадигмалдылық болып белгіленеді. Индустриядан постиндустриалды, ақпаратты қоғамға көшу кезінде адамзатқа қарсы жаңа проблемалар білім беру жүйесі мен оқыту мазмұнына жаңа талаптар ұсынды. Конвергенттік технологиялар өркениеттің дамуының жаңа стратегиясын белгіледі және осы тұрғыда кең сөз мағынасында толық түсінік қажет [3].

«Технология конвергенциялары», «конвергентті техногиялар» мағынасы кеңірек және тереңірек: керемет технологиялық нәтижелер алу үшін алғышарттар жасайтын өзара ықпалдастыру, өзара ықпал ету процестерін білдіреді. Бұл термин «Converging Technologies for Improving Human Performance» есебінің авторлары («Адам табиғатын жақсарту үшін конвергентті технологиялар») Михаил Роко және Уильямом Бейнбриджбен 2002 жылы енгізілді. NBIC – конвергенция бұл өзара байланыс механизмі химия, экология, Жер туралы ғылымдар, биология, медицина, есептеу техникасы, экономика, саясаттану секілді, соның ішінде психиатрия, психология, педагогика және т.б. көптеген технологиялық аумақтардың өзара әсер етуі [4].

Мектептегі инновациялық үдерістер оқушы тұлғасына дамытушылық әсерімен қатар, оқу үдерісін ұйымдастыруда бірқатар қиындықтар тудырады. Н.Ш. Алметов және С.Ж. Бекжанова ғылыми әдебиет

пен озық педагогикалық тәжірибелерді талдау негізінде мектептің инновациялық-білімдік ортасында оқу үдерісін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттарын айқындады [5, 45 б.].

Алдыңғы ғылыми зерттеулердің шолуын ескере отырып, біз инклюзивті білім беру жағдайында көркемдік білім беру саласындағы конвергентті технологиялар мәселесі зерттелмегеніне назар аудардық. Шетелдік ғылымда және тәжірибеде тетраэдрикалық тұжырымдаманы құрған, тетраэдрикалық тұжырымдаманың конвергентті технологиямен байланысының авторлары болып М.Роко мен В.Бэйнбридж саналады [6]. 90-жылдарын ортасында зерттеуші-ғалым М.Кастельс «жоғары интеграцияланған жүйеде нақты технологиялардың жинақталуының артуын, ескі оқшауланған технологиялық траекториялардың бір-бірінен айырмашылығы жоқтығын» атап өтті [6, 35 б.]. Ресейлік ғалымдар Д.Медведев пен В.Прайдтың [6] еңбектерінде «ғылым мен технология саласының арасындағы қарқынды әрекеттесу» көрсетілген.

Осылайша шет елдердегі конвергентті технология наноғылым, биотехнология және өмір туралы ғылым, ақпараттық және коммуникациялық технологиялар, когнитивті ғылым салаларының қызметінде зерттелген.

Зерттеу барысында конвергентті технологияны пайдалану қажеттілігін теориялық негіздеу, көркемөнер білімінің негізгі циклі конвергентті технологияның ерекшелігін ашу, көркемөнер біліміндегі конвергентті технологияның функционалды компонентін тарату моделін жасау, көркемөнер біліміндегі болашақ педагогтардың ерекше білімді қажет ететін мектеп оқушыларымен жұмыс жасауға дайындығы ерекшелігінің қалыптасуын көрсету, тәжірибиелік апробация өткізу және көркемөнер білімінің тәжірибесіндегі ерекшеліктерді зерттеу, ерекше білімді қажет ететін студенттерге көркемдік білім беру Тұжырымдамасын құру, болашақ педагогтардың кәсіби қызметін толықтыратын, когнитивті технологиямен танысуына мүмкіндік тудыратын, оқушылармен жұмыс жасауда дағды мен білікке білім беру қажеттілігінде ерекше білімді қажет ететін студенттерге көркемдік білімнің циклі бойынша элективті курстың бағдарламасын жасау және оқу-әдістемелік құралын шығару жоспарланған. Оқу құралы теориялық материалдармен бірге ұсынылатын ақпаратты меңгеру үшін әдістемелік нұсқаулықтарды да қамтиды [7, 78-85 бб.].

Ерекше білімді қажет ететін оқушыларға білікті көмек көрсету, оларға жоғары сапалы білім қызметін қазіргі заманғы инновациялық технологияларды меңгерген, көркемдік білім беруде мақсатты түрде дайындалған мамандар қатары ғана қамтамасыз етуі мүмкін. Жобаны табысты жетілдіру ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жұмыс жасауда көркемдік білім беретін жоғары білікті мамандарды даярлауға және конвергенттік технологияны қолдануға байланысты республикадағы жоғары білім жүйесінің әртүрлі аспектілеріне әсер ететінін көрсетеді.

Қазақстанның жоғары оқу орындарындағы білім беру жүйесінде инклюзивті жағдайда мамандарды даярлаудың басым бағыттарының бірі көркемдік білім беру саласында ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жұмыс істеудің конвергентті технологияларын дамыту болып табылады. Бұл процестің мазмұнында маңызды рөл атқаратын оқытушылардың қажетті кәсіби дайындықтарының болмауы, ең алдымен көркемдік білім беру саласындағы педагогикалық құзыреттілік, сонымен қатар қайшылықтар да кездеседі:

– университетте болашақ педагогтарды кәсіптік даярлауда қалыптасқан дәстүрлі жүйемен және ерекше білімді қажет ететін оқушыларды инклюзивті оқыту үшін көркемөнер мамандығы бойынша мамандарды кәсіби даярлау үшін конвергентті технологияларды дамыту қажеттілігі;

– білімді қажет ететін оқушыларды оқытуға дайын, конвергенттік технологияларды меңгерген, көркемдік білім беру мұғалімдерінің мектептердегі қажеттілігі және университет түлектерінің қол жетімсіздігі.

Қазақстанда инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін барлық іс-шаралар жүргізілуде (ҚР БҒМ «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ (ерте дамудың концептуалды негіздері), «Ерте жастағы балаларға инклюзивті білім беру» бөлімі) «Өрлеу» Біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ (Инклюзивті білім беру кафедрасы жұмыс жасайды), ҚБҚ «Открытая школа» («Инклюзивті білім беру» журналы және сайт ашылған) «Кенес» орталығы, ҚҚ «Ашық әлім» (аутист балалармен жұмыс жасау үшін ресурс бөлмелері бар), Мүгедек балалар қоғамы және т.б.), республикада осы жоба аясында алғашқы рет ұсынылған:

– ерекше білімді қажет ететін оқушыларға көркемдік білім беруде (сөздік, музыкалық, бейнелеу) конвергентті технологияларды қолданудың ғылыми-теориялық негіздерін анықтау;

– ерекше білімді қажет ететін оқушыларға көркемдік білім беруге оқытудағы (сөздік, музыкалық, бейнелеу) конвергентті технологиялардың негізгі циклдарын жасау;

– ерекше білімді қажет ететін оқушыларға көркемдік білім берудің конвергентті технологияларының функционалды компоненттерін енгізудің моделін жасау;

- ерекше білімді қажет ететін оқушыларды оқытуға болашақ мұғалімдердің дайындығын қалыптастырудың ерекшеліктерін анықтау;
- тәжірибелі апробация өткізу және ерекше білімді қажет ететін оқушылардың көркемдік білім беру тәжірибесін зерттеу;
- ерекше білімді қажет ететін оқушылардың көркемдік білім беру орталығының тұжырымдамасын жасау;
- ерекше білімді қажет ететін оқушылардың көркемдік білім беру циклі бойынша элективті курс бағдарламасын жасау.

Жобаның тәжірибелік құндылығы, конвергентті технологияларды пайдалана отырып, ерекше білімді қажет ететін оқушыларды оқыту үшін көркемөнер пәнінің мұғалімдерін оқытудың тиімділігіне ықпал етеді. Дайындалған және апробациядан өткен білім беру ресурстары жоғары, орта және қосымша кәсіби педагогикалық білім беру жүйесінің оқу курстарының бағдарламасын және тәжірибесін дайындауда қолданылады.

Сондықтан оқытушыны көркемдік білім беруде шығармашылық процесіне тарту үшін жағдай жасау, өзін-өзі жетілдіруде жеке қызығушылығын қалыптастыру және көркемдік білім беретін мамандарды сапалы даярлаудағы жауапкершілік, дамыған жүйелі қолдау және оқытушыларды үздіксіз кәсіби дамытуға ынталандыру, оның педагогикалық құзыреттілігін дамыту, сонымен қатар ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етуді талап етеді.

Көптеген ата-аналар педагог уақыттарын үнемі «ерекше» балаларға жұмсайтындықтан, денсаулығы бар балаларға жеткіліксіз назар аударады деп уайымдайды. Алайда кәдімгі топтарға ерекше қажеттіліктері бар 3-4 баладан артық қосылмайды және педагог денсаулығы бар балаларға қанша уақыт бөлсе, оларға да сондай уақытын бөледі. Мамандар ата-аналарды өз баласымен ынтымақтастықтың психологиялық – педагогикалық технологияларына, оны түзете оқытудың және тәрбиелеудің тәсілдері мен әдістеріне үйретеді, сондай-ақ оларға психологиялық қолдау көрсетеді [8].

Сапалы білімнің барлығы үшін қолжетімді болу шартын қалыптастыруға бағытталған білім беру жүйесін түрлендіру процестерінің бірі инклюзивті білім беру болып табылады [9, 4 б.].

Білім беру жүйесінде қағидаттық өзгерістерді айқындай отырып, инклюзивті білім беруді дамытудың теориялық және әдістемелік мәселелері бойынша ғылыми зерттеулер жүргізу стратегиялық бағыттардың бірі болып табылады [9, 7 б.].

Инклюзивті бағдарламалардың жүйелілік қағидасы арнайы қажеттіліктері бар балалардың даму ерекшеліктері мен түзетулерге талдау жасау, сондай-ақ түрлі сала мамандарының жан-жақты көпдеңгейлі ықылас-ықпалдары, аталған шараға білім беру үдерісінің барлық қатысушыларының қатынасуын қамтамасыз етеді [9, 9 б.].

Осылайша жоғары білім беру жүйесінде оқу-әдістемелік кешендермен, оқу құралдармен қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі, интеграция шеңберінде конвергентті технологиямен көркемдік процестердің психология-педагогикалық технологиясын дайындау, курстық дайындық деңгейінің жеткіліксіздігі, педагогтың психологиялық дайын еместігі мәселелері кездеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Феценко Т.С., Шестакова Л.А. Конвергентный подход в школьном образовании – новые возможности для будущего //Международный научно-исследовательский журнал. – 2017. – Вып. №11 (65). – С.159-165 [Электронды ресурс]: <https://research-journal.org/pedagogy/konvergentnyj-podxod-v-shkolnom-obrazovanii-novye-vozmozhnosti-dlya-budushhego/>.

2. Дюсекина М.К. Қазіргі мектепте – заманауи мұғалім //Өрлеу. Аймақтағы білім газеті: желілік басылым. – Караганда. – 13.06.2016 [Электронды ресурс]: <http://gazeta.orleu-krg.kz/mksh/133-obrazovanie/427-azirgi-mektepte-zamanaui-m-alim>.

3. Баксанский О.Е. Конвергентные технологии в контексте современной философии образования: Доклад. – Вологда: Педагогический институт ВоГУ [Электронды ресурс]: <http://pi.vogu35.ru/system-strategy-doklad-1>.

4. Черникова Д.В., Черникова И.В. Проблема природы человека в свете NBIC – технологий //Известия Томского политехнического университета, 2010. – Т.316. – № 6.

5. Алметов Н.Ш., Бекжанова С.Ж. Мектептегі инновациялар жағдайында оқу үдерісін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу: болашақ педагог-психологты дайындау контексті //Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршы: Педагогикалық ғылымдары сериясы. – № 1(57), 2018. - 45-49 бб.

6. Прайд В., Медведев Д. Феномен NBIC – конвергенции. Правда и надежды / Философские науки, 2008. – № 1. – С.97-116.

7. Конвергентный подход как основа современного образования: <https://mcrkpo.ru/index.php?show=14218>.

8. Кожасова А. Ерекше білімді қажет ететін балалардың ата-аналарымен жұмыс [Электронды ресурс]: <https://oqu-bilim.kz/erекше-білімді-қажет-ететін-балалард/>

9. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу жетістіктерін критериялды бағалау жүйесі. Әдістемелік құрал. – Астана: БІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2016. – 57 б. [Электронды ресурс]: <https://nao.kz/files/blogs/1488274886443.pdf>.

МРНТИ 14.29.05

С.М. Кеңесбаев¹, Ж.А. Айнабек²

¹п.ғ.д., профессор, «Өрлеу» біліктілікті арттыру орталығы.

Алматы қ., Қазақстан

²магистрант, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,

Алматы қ., Қазақстан

ДАМУЫНДА АУЫТҚУЫ БАР БАЛАЛАРҒА САБАҚ БАРЫСЫНДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Мүмкіндігі шектеулі балалардың ішінде дамуында ауытқуы бар балалар өзіндік ерекше, аса үлкен мейірім мен көңілді қажет ететін, өздігімен жұмыс жасай алмайтын балалар тобына жатады. Мұндай балалардың қызығушылығын арттыру, ойын бөлу, ақыл-есін дамыту мақсатында сабақ өту барысында және сабақтан тыс уақыттарда психологиялық ойындар өткізу өте пайдалы және ол белгілі тұрғыда өз нәтижесін береді. Әсіресе жаратылыстану бағытындағы сабақтар кезінде бала ойын бөліп, бір қуаттандырып алса баланың сабаққа деген қызуғушылығы төмендемей, бір қарқында сабақты меңгеріп шығады. Психологиялық ойындар баланың өз ата-анасына, достарына, қоғамға керек екендігін сезіндіреді. Баланың жеке индивидуалды ойын қалыптастыруға көмектеседі, өз айын ашық айтып үйрене бастайды. Сабақ барысында психологиялық ойындарды қолдану баланың сабақтан жалығуына алып келмейтін бірден бір тәсіл болып табылады.

Түйін сөздер: дамуында ауытқуы бар балалар, психологиялық ойындар, дамыту, ойын, тапсырма, психолог, әдіс-тәсілдер.

Аннотация

Кенесбаев С.М.¹, Айнабек Ж.А.²

¹д.п.н., профессор, Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу»,

г. Алматы, Казахстан

²магистрант, Казахский государственный женский педагогический университет,

г. Алматы, Казахстан

ПРИМЕНЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИГР В ПРОЦЕССЕ УЧЕБЫ У ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Среди детей с ограниченными возможностями есть дети с отклонениями в развитии, которые не могут работать самостоятельно, но требующие большой доброты и внимания. Чтобы повысить их умственное

развитие и интерес к урокам, очень полезно проводить психологические игры во время уроков и после уроков которые дают определенные результаты. Особенно во время уроков естественного направления надо отвлечь и зарядить энергией, тогда интерес ребенка к уроку не уменьшается, а усиливается. Психологические игры дают детям чувствовать, что они нужны родителям, друзьям и обществу. Помогает формировать индивидуальное мышление и начинает учиться выражать свои мысли. Использование психологических упражнений во время урока является одним из приемлемых методов который помогает избежать от скуки во время уроков.

Ключевые слова: дети с отклонениями в развитии, психологические игры, развитие, игры, задания, методы.

Abstract

S.M. Kenesbaev¹, Ainabek Zh.D.²

*¹Dr. Sci. (Pedagogical), Professor, National Center for Advanced Training "Orleu"
Almaty, Kazakhstan*

*²Student of Mster's Programme, Kazakh State Women's Teachers Training University,
Almaty, Kazakhstan*

APPLICATION OF PEDAGOGICAL GAMES IN THE PROCESS OF STUDY IN CHILDREN WITH LIMITED OPPORTUNITIES

Among children with disabilities, there are children with developmental abnormalities that can not work independently, but require great attention and attention. To increase their mental development and interest in lessons, it is very useful to conduct psychological games during the lessons and after the lessons that yield certain results. Especially during the lessons of natural guidance should be distracted and energized, then the child's interest in the lesson does not decrease, but intensifies. Psychological games give children the feeling that they are needed by parents, friends and society. Helps to form individual thinking and begins to learn to express their thoughts. Using psychological exercises during the lesson is one of the acceptable methods that helps to avoid boredom during the lessons.

Key words: children with developmental disabilities, psychological games, development, games, tasks, methods.

XX ғасырдың басында неміс педагог-дефектологы П.Шуманның «бала кемістігінің даму деңгейі неғұрлым төмен болса, соғұрлым мұғалімнің білім деңгейі жоғары болу керек» деген асыл сөзінен даму мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеу өте қиын екенін рас. Қазіргі кезде мектептерде кемтар балаларды қамқорлыққа алып, олардың қалыптасуына және айығына мүмкіндік жасап, өз бетімен өмір сүруіне бағыт бағдар беруге арнайы дайындық жүргізілуде. Кемтар балалардың білім деңгейін көтеріп, өмірге қажетті білім білік дағдысын, тәртібін қалыптастыруға байланысты түрлі шаралар жасалуда. Бұл балаларды оқытатын мұғалімдердің алдына мынадай міндеттер қойылады.

1. Баланың мектепке дайындығын анықтау.
2. Тәрбиесіндегі кемістігін жою
3. Сабақты жүйелі жоспарлау

Дамуында әр түрлі кемшіліктері бар балаларды арнайы оқытуға деген сұраныс, әсіресе олардың танымдық процестерін психологиялық жағынан зерттеу қазіргі таңда өзекті мәселе болып отыр. Оқыту үрдісінде мұндай балаларға оқу материалын меңгерту үшін арнайы мектептер мен мекемелерде арнайы білім берудің мазмұны мен әдістерін жасау және оны негіздеу қажет.

Әсіресе ауылдық жерлерде туа біткен, сонымен қатар еліміздегі экологиялық тепе-теңдіктің бұзылуынан, тұқым қуалаған, жүре пайда болған аурулар салдарынан, мектепке бару бақыты бұйырмаған балалар бар. Осы балаларды психологиялық ойындар көмегімен дене кемістігін қалпына келтіріп, сол арқылы психологиялық саулығын сақтап, бала мүгедектігінің деңгейін төмендетуге мектеп психологтары аз да болса үлестерін қосып алдарына мақсат етіп келеді. Әр психолог үйден оқитын балаға барғанда біріншіден баланың көңіл күйіне қарап, динамикалық бақылау күнделігін жүргізіп отырады. Баланы мектепшілік іс-шараға қатыстырады немесе көрермен ретінде көруге шақырады. Екіншіден баланың үйіне

барғанда ата-анасымен сөйлеседі, пікірлеседі, кеңес беріп отырады. Тек қана баланың өзімен жұмыс жасағаннан көрі ата-анасымен қосылып, жұмыс жасаған балаға қатты ұнайды. Ол үшін үйден оқитын оқушының отбасылық әлеуметтік жағдайын, жас ерекшелігін ескере отырып, балаға ешқандай қиыншылық туғызбайтын өз іс-тәжірибемде қолданып жүрген, ата-анасымен бірлесе жүргізген, баланың өзіне арналған коррекциялық ойындарды ұсынамын. Әрбір мұғалім жеке балаға сабақ бергенде сабағына қолдануға болады.

Баланың қуанышы мен реніші ойында анық байқалады. Ойын кезінде баланың психологиялық ерекшелігі мынадан көрінеді:

1. Олар ойланады.

2. Эмоциялық әсері ұшқындайды, белсенділігі артады, қиял елестері дамиды, баланың шығармашылық қабілеті мен дарыны ұшталады.

3. Ұжымдық сезімі қалыптасады.

4. Ерік қасиетін бекітеді, адамгершілік сапаны жетілдіреді.

Менің және анамның қолы.

Мақсаты: Ең алдымен дене және эмоционалды есте сақтауға сүйене отырып, қатысушылардың дене сызбасы туралы түсініктерін нығайту. Сол жұпта дене деңгейіндегі өзара қарым-қатынасқа әсерлену, қайта жасау; ата-аналардың осы тәжірибені сезіну. Бала-ата-ана жұптарына бір-бірлеріне қарама-қарсы тұрып және Мұғалімнің айтқанын орындау ұсынылады. Психолог тізбекті түрде келесілерді ұсынады:

1. Бір-бірлерімен сұқ саусақтарымен «Сәлемдесу»

2. Шынтақтарымен бір-бірлерінің шынтақтарын сипалау.

3. Ортаңғы саусақтар көмегімен күш сынасу.

4. Серіктестің біреуі алақанымен екінші қатысушының бармағын ұстап тұру қажет. Содан кейін орындарын ауыстыру

5. Бір-бірлерімен шынтақпен қоштасу.

Сабақта жаттығу тек сол қолмен орындалады. Үй тапсырмасы ретінде қатысушыларға тура осыны қарама-қарсы саусақтармен жасау ұсынылады.

«Ия-жоқ» өзін қабылдауға арналған жаттығу.

Баланың өзімен жүргізілетін жұмыс түрлері

Жағымды ойлауға үйрену. Жақсы нәрсе туралы ойлап, соны күту, соған сену. Өз ойында үйлесімділік пен тепе-теңдікті құра отырып, біз де соны өмірден таба бастаймыз.

Өзің туралы жағымсыз ойлардан құтылу.

Сіздің саналы түрдегі Өзіңізді мейлінше жақсы емеспін деген сеніміңіз, сіздің іс-әрекетіңіз бен қылықтарыңызды басқарады да, әрдайым ол өмірде көрініс береді.

Өзіңді сүй. Біз өзімізді бар жанымызбен сүйіп және өзімізді құрметтесек, сонда өз іс-әрекеттеріміз бен қылықтарымызды қоштаймыз, біз адамдармен ең ғажап қарым-қатынас тудыра алатындай, жаңа қызықты жұмыс табуға мүмкіндік беретіндей, дене салмағымызды тұрақтандыра алатындай, денсаулығымызды нығайта алатындай етіп ақылымызды нақты ұйымдастыруды құрамыз. Өзіңді қабылдау және өзіңді қоштау – бұл жағымды өмірлік өзгерістер жасаудың кілті.

Өзіңді неғұрлым азырақ сынауға тырыс. Сын біз құтылуға тырысып жатқан сол ой бейнелеріне тоқтау сап қояды.

Өз жеткен биігіңізді өзіңіз теріске шығармаңыз және басқалардың теріске шығаруына жол бермеңіз. Мұны балалар керемет орындайды. Өмірдегі бар жақсы нәрсе өзіңнің сыртқы “Меннен” айырмашылығы болатын ішкі “Менді” қабылдаудан басталады. Біздің жүрегімізде барлық планетаны емдеп жазарлық махаббат жетерлік екенін ұмытпаңыздар.

Өз бойыңыздан жақсы қасиеттерді іздеңіз. Осыдан сіздің өміріңізде айтарлықтай прогресс басталады. “Мен өзімдегінің бәрін қолдаймын” деген жаттығу бар. Сіз мұны неғұрлым көбірек айтсаңыз, соғұрлым жақсы болады.

Басқалардың сіз туралы айтқанына көп көңіл бөлмеңіз. Әр адам – қайталанбас және ерекше. Біз осы планетаға біреуге ұқсау үшін емес, өзімізді көрсету, жеткізе білу үшін келгенбіз.

Қарым-қатынасты дамытуға арналған жаттығулар

“Бет-әлпетті еске сақтау” Өзінді қоршаған адамдардың бет-әлпетін сақтауға дағдылан. Қарап ал да, көзіңді жұм, көргеніңді түгелдей еске түсір. Толық еске түсіруге қиналсан, қайта қара. Осылайша бірнеше рет қайтала.

“Ол қалай күледі?” Бет жүзіне қарап, адамның қалайша күлетінін, жылайтынын көз алдыға елестет. Өзінің жақсы көргенін, сүйіспеншілігін, махабатын қалай білдіреді? Абыржып, сасқан кезде қандай? Ол қулана ма, әлде сығылып, құтылып шыға ма? Қалай дәрекілік көрсетеді? Ұрсыса ма? Өкпелегенде қандай? Ол бұрын қалай көрінетін еді? Кейін қандай болады?

“Мен басқалардың көзімен” Әр түрлі жағдаяттарда және әр түрлі адамдармен өзіңнің әңгімелесушінің көзімен қарағанда қалай көрінетінін елестуге тырыс. Сен қалай әсер етесің? Ол сен туралы не ойлайды?

“Өзінді бағалау” Неғұрлым бағалаушы болудан гөрі, бағаланушы болған жөн. Айналаңдағылар сенен не күтеді? Оған сенімен жақсы ма? Нгер біреу қателік жіберсе, сол қателікке емес, оған өзіңнің реакцияңды қалай болатынына назар аудар.

“Көңіл-күйге ортақтасу” Жеке тақырыпта әңгімелесе отырып, өзіңмен әңгімелесушіні ұқыпты тыңдауға тырыс. Егер ол саған көңіл сырын сеніп ашса, өзіңдікің айтып жарыспа, бөліп тастама, көңіл-күйіне ортақтас, өзіңді оның орынына қойып көр.

“Қоштау” Балаларға көз салып қара, олардың іс-әрекеттерін бақыла, оны қоштау мүмкіндіктерін жіберме.

“Күлкі” Бет-жүзінде әрдайым күлкінің табы тұруын, жылы кейіпті, мейірімді жүзді, ақжарқын қалрыңды сақтауға үйрен. Күлкің келмесе де, оған әруақытта дайын бол. Әрдайым ішкі дүниен күліп тұрғаны жөн.

“Саған аманшылық тілеймін” Кез-келген адаммен кездескен кезде алғашқы сөзің (ішкі тілегің) “Саған аманшылық тілеймін” болуы керек. Мұны оған бар жан-жүрегіңмен сыйла! Егер сен біреумен дау-жанжалға түсіп, ұрсысып қалатын болсаң, “Саған аманшылық тілеймін” дегенді дереу есіңе түсіріп, қайталайтын бол.

“Жаңа түрге ену” Өзінді басқа адамның орнында сезініп көр. Сен – ол екенін көз алдыға елестет. Оның сырт келбетін тауып ал, оның ішкі әлеміне аз-маз еніп байқа. Оның жүріс-тұрысын, мимикасын, қозғалыстарын салып көр. Жаңа түрге түс, оның сезімдері мен ойларымен астасып өмір сүруге тырыс.

“Нажағай қауіп жоқ” Өзіңнің жағымсыз эмоцияңды тежеуге тырыс. Саған оны тежеу қандай қиын болса, айналаңдағыларға оны бастан кешіру сондай қиын. Ұрысысып-керіспеуді, күнкілдеп-жыламауды үйрен. Бір апта бойы барлығын кешіруге, бәрін түсінуге, ешкімді сынамауға, ескерту айтпауға, кінәламауға тырыс. Мүмкін одан да ұзағырақ осылай істерсің?

“Мен – ғажапшын!” Әр адам өзіне қаншалықты баға берсе, соған соншалықты лайықты болады. Тұлға ретінде қалыптасуың үшін өзіңді, өмірлік іс-әрекетіңді лайықты бағалай білуің керек. Өзіңе арнап неғұрлым жақсы, жағымды, жылы сөздерді көбірек айту керек. Өзіңді-өзің дұрыс бағалағаның жөн.

Әр адамның өзіне арнаған жақсы, жағымды қолдау, мадақтау, мақтау сөздері болуы тиіс.

Мысалы:

- Мен осы өмірге келуіммен кереметпін.
- Мен сияқты бұл өмірде ешкім де болған емес, болмайды да.
- Мен ғажапшын, мен кереметпін.
- Менің күш-жігерім көп, денсаулығым мықты.
- Мен өмірді сүйемін, өмір мені аялайды.
- Мен тамаша жанмын.
- Мен мейірімді, жылы жүректі адаммын.
- Мен сабырлымын, салмақтымын.

Ойыңдар түрлері

«Кімде қандай қасиет бар»

Малдың түрі бейнеленген карточкаға бала оның қасиетін көрсететін сөз жазылған басқа карточканы таңдап алады. Мысалы, ит және иесіне берілгендік, түлкі және айлакерлік, түйе және тәкаппарлық және т.б.

«Өзің жалғастыр...»

Мақсат сабаққа кешіккенін енді ғана ұқты...

Айнұр досын ренжітіп алғандай болды...

Оспан ағасына бір нәрсені айтуды ұмытып кетті...

Әңгімелерді одан әрі жалғастырып, өз бетінше аяқтауын тапсырып, соңынан баланың ойын талқылауға болады.

«Түспен ажырату»

Ойынның мақсаты: адамның мінез-құқық баяумен көрсетіп, жағымды, жақтарын түспен ажырату.

Мұғалім: балаға адамның қасиеттерін кемпірқосақ тәрізді етіп бояуды тапсырады. Қандай қасиетті қай түспен бояуды баланың өзі шешеді. Ойын соңында адамның мінез-құлқын көрсету үшін қай түсті неге таңдағанын өзі түсіндіріп береді.

«Баға беру»

Ойын тапсырмаға қорытынды жасап, баға беруге негізделген.

Мұғалім баладан портретке немесе суретке қарап, ондағы адамдардың мінез-құлқын, қасиеттерін ажыратып беруді тапсырады. Балалар ойын жинақтау үшін баяу музыка қойылып, белгілі бір уақыт беріледі.

Бұл ойын баланың адамды тани білуіне, келбетіне қарап, мінез-құлқын ажырата білуіне көмектеседі.

Ойын-пантомима

Бұл ойын баланың мінез-құлықты эмоция арқылы танып білуін көздейді.

Мысалы, балаға түрлі мимикамен түсіндірілетін түрлі тапсырмалар беріледі:

- ауырған, немесе шаршаған шешесін баласы қалай аялайды;

- оқушы қартты жолдан қалай өткізу керек;

- әжесінің алдында бала өз кінәсін қалай жуып-шаяды;

- ренжіскен екі дос бір-бірімен қалай татуласарын білмейді.

Достарының көмегімен музыканың сүйемелдеуімен өздері құрастырған сюжетті көрсетеді.

Соңынан тапсырмалардың мазмұны ашылған соң, олар берілген сұрақтарға жауап дайындап, қысқаша мәтіндер құрастарады.

Ойын «Өз есімінді ерекше ата»

Адамның есімі-оның бетке ұстар құралы. Біздің есімдеріміз өмір бойы бізбен бірге, олар біздің мінезімізге, сезімдеріміз бен ойымызға өз ізін қалдырады.

Кәнеки, өзіміздің есімімізді еркелей әрі ардақтап айтып көрейік. Жаттығып алайық.

Мұғалім баланы ортаға шақырады. Бала өз есімін атаған кезде қандай сезімде болғанын сұрауға немесе осы айтқандарын қағаз бетіне түсіруіне болады.

Құрметті ұстаздар, «Әрбір бала-бір жұлдыз, жарқырауына көмектес!» қағидасын бекем ұстанайық.. Өздері кемтар болып келген баланың көңіліне кірбің түсірмейік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Ломова Б.В., Забродина Ю.М., «Человеческая память и процесс обучения». «Прогресс». 1979.

2 Смирнов М.Н., «Проблемы психологии памяти». – Москва: «Просвещение», 19967. «Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылға арналған Мемлекеттік бағдарламасы». – Астана, 2010 ж

3 Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. 1998. – 208 б.

4 Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы. ҚР 2002 ж. №343 заңы.

УДК 376.433
МРНТИ 14.29.33

Ингайбекова Т.А.¹

¹докторант 2 курса по специальности 6D010500 – Дефектология, КазНПУ им. Абая
Институт педагогики и психологии
г. Алматы, Казахстан

**АКТУАЛЬНОСТЬ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ ДЕТЕЙ
С НАРУШЕНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТА**

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические аспекты проблемы развития социально-коммуникативных навыков детей с нарушениями интеллекта. Показаны основные характеристики детей с нарушениями интеллекта как объекта исследования, описаны особенности их протекания. Теоретический анализ литературы проблемы показал, что коммуникативные умения охватывают всю сферу построения процесса речевого взаимодействия, на современном этапе определенную значимость приобретают характеристики условий развития ребенка. В работе также определены некоторые особенности организации психолого-педагогической деятельности с детьми с нарушениями интеллекта.

Ключевые слова: коммуникативная деятельность, коммуникативные навыки, речевые особенности, интеллект, интеллектуальные нарушения, познание, психическая деятельность, форма общения, младший школьный возраст, деятельностная парадигма, ценности и др.

Аңдатпа

Т.А. Ингайбекова¹

¹6D010500 – Дефектология мамандығының 2 курс докторанты, Абай атындағы ҚазҰПУ Педагогика және психология институты. Алматы қаласы, Қазақстан

**ЗИЯТЫ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-КОММУНИКАТИВТІ
ДАҒДЫЛАРЫНЫҢ ДАМУ ӨЗЕКТІЛІГІ**

Мақалада зияты зақымдалған балалардың әлеуметтік-коммуникативті дағдыларының дамуының теориялық аспектілері қарастырылады. Зерттеу объектісі ретінде зияты зақымдалған балалардың негізгі сипаттамалары, олардың даму ерекшеліктері көрсетілді. Әдебиеттердің теориялық талдауы коммуникативті дағдылар сөйлеудің өзара әрекетесу үдірісін құрудың барлық сферасын қамтитының көрсетеді және қазіргі кезеңде баланың дамуының жағдайы белгілі бір мән беретіні айтылады. Сонымен қатар, зияты зақымдалған балалардың психолого-педагогикалық қызметін ұйымдастыру ерекшеліктері анықталған.

Түйін сөздер: коммуникативті іс-әрекет, коммуникативті дағдылар, сөйлеу ерекшеліктері, интеллект (зияты), зияты зақымдалған, тану, психикалық іс-әрекет, қарым-қатынас түрлері, кіші мектеп жасы, іс-әрекет парадигмасы, құндылық және т.б.

Abstract

T.A. Ingaibekova¹

¹2nd year doctoral student, specialty 6D010500 – Defectology. Kazakh National Pedagogical University Abai. Institute of Pedagogy and Psychology. Almaty, Kazakhstan

**ACTUALITY OF DEVELOPMENT OF SOCIO – COMMUNICATIVE SKILLS OF CHILDREN
WITH INTELLECTUAL DISORDERS**

The article deals with theoretical aspects of the problem of development of social and communicative skills of children with intellectual disabilities. The main characteristics of children with intellectual disabilities were taken as the object of study, also describes the features of their flow. A theoretical analysis of the literature of the problem showed, that communicative skills cover the whole sphere of constructing the process of speech interaction and at the present stage, the characteristics of the child's developmental conditions acquire certain significance. The article also identifies some features of the organization of psychological and pedagogical activity with children with intellectual disabilities.

Key words: communicative activity, communicative skills, speech characteristics, intellect, intellectual disorders, cognition, mental activity, form of communication, junior school age, activity paradigm, values, etc.

Одной из задач современного общества становится необходимость социализации ребенка с интеллектуальными нарушениями в общество и обеспечение условий для дальнейшего самостоятельного развития в нем. Согласно статье 31 Закон РК. О правах ребенка в РК:

1. Ребенок-инвалид имеет равные со здоровыми детьми права на полноценную жизнь в условиях, обеспечивающих его достоинство, способствующих активному включению в жизнь общества.

2. Ребенок-инвалид вправе получить образование, соответствующее его физическим, умственным способностям и желаниям, выбрать род деятельности и профессию, участвовать в творческой и общественной деятельности. [1]

Адаптация к социуму, процессы интеграции, инклюзии зависят не только от приобретения определенных знаний по общеобразовательным предметам и профессионально-трудовой деятельности, но и от уровня сформированности коммуникативных навыков.

Социально-коммуникативные навыки особенно значимы в младшем школьном возрасте в связи с тем, что именно в этот период усваиваются правила и нормы общения, которым будет следовать ребенок независимо от складывающихся обстоятельств (А.В. Мудрик (2001), Н.В. Цукерман (1980)). Характер речевого и экспрессивного общения определит меру самостоятельности и степень свободы ребенка среди других людей в течение всей его жизни. [2]

Как известно, личностью человек становится в процессе деятельности, в общении с другими людьми и это определяет его содержание и ценность.

Речь как средство познания и общения, служит важнейшим инструментом социализации учащихся, необходимым условием успешности учебной деятельности и социально-личностного развития [3, с. 39; 4, с. 36].

Проблема развития социально-коммуникативных навыков у детей младшего школьного возраста особенно значима в связи с переходом на новый возрастной этап, характеризуемый необходимостью овладения ребенком новым видом ведущей учебной деятельности. Новый возрастной этап повышает требования предъявляемые ребенку, как со стороны его ближайшего окружения, так и социума. Статус школьника характеризуется не только получением ребенком новых прав, но и необходимостью выполнения обязанностей обучающегося. Реализация новых требований и вхождение в мир социальных отношений сопровождаются определенными трудностями для ребенка с нормальным интеллектом, и еще более существенны для ребенка, имеющего нарушения интеллекта.

В исследованиях В.А. Вярнен (1971), Д.И. Намазбаева (1986), Л.Ю. Шамко (1994) и др. отмечено существование возможности овладения детьми с интеллектуальными нарушениями элементами общения, которые могут обеспечить определенные условия адаптации ребёнка в социуме. Вместе с тем, в настоящее время развитие социально-коммуникативных навыков детей с интеллектуальными нарушениями все еще являются темой обсуждения. Анализ данных, представленных в литературе, зачастую носит констатирующий характер, а сами исследования подводят к очередной мысли целесообразности рассмотрения проблемы в современных условиях развития общества. Следует отметить, отсутствие исследований в заданном направлении, проведенных непосредственно в Республике Казахстан.

Обзор материала, выполненного в этом направлении, позволяет выделить ряд существенных характеристик ребенка с интеллектуальными нарушениями, в частности, общее недоразвитием всех компонентов психического и физического развития ребенка (О.К. Агавелян, Р.И. Лалаева, Е.И. Разуван, Е.Ф. Собонович и др.). Дети с интеллектуальным нарушением характеризуются наличием диффузного органического поражения коры головного мозга, которое проявляется в недоразвитии всей познавательной деятельности и эмоционально-волевой сферы ребенка. Морфологические изменения, с различной интенсивностью, захватывают многие участки коры головного мозга, нарушают их строение и функции. [4]

Нарушение интеллекта влечет за собой неравномерное изменение у ребенка различных сторон психической деятельности (Ж.И. Намазбаева (1986)). Особенности психической деятельности детей с нарушением интеллекта носят стойкий характер, поскольку являются результатом органических поражений на разных этапах развития (генетические, внутриутробные, во время родов, постнатальные).

Исследования В.И. Лубовского (1994) показали, что у детей с нарушением интеллекта имеются грубые изменения в условно-рефлекторной деятельности, разбалансированность процессов возбуждения и торможения, а также нарушения взаимодействия сигнальных систем. Такие изменения становятся физиологической основой для аномального психического развития ребенка, включая процессы познания, эмоции, волю, личность в целом. Интеллектуально отстающие дети меньше, чем их нормальные сверстники, испытывают потребность в познании. Так, при интеллектуальном недоразвитии дефектной является основа познания – восприятие. Определенные деформации претерпевают и другие психические познавательные процессы: память, внимание, мышление, воображение и речь. Так, со сниженной активностью мыслительных процессов и слабой регулирующей ролью, формируется не критичность мышления, невозможность самостоятельно оценить свою работу. Интеллектуально неразвитым детям

свойственно выполнять задание не дослушав инструкции, не поняв цели задания, без внутреннего плана действия. Как отмечали Л.В. Занков (1951) и В.Г. Петров (2004), у них наблюдается непонимания логики событий, трудности в сохранения и последующем воспроизведении словесного материала. Опосредствованная смысловая память слабо развита, им присуще проявление эпизодической забывчивости, которая чаще всего обусловлена переутомлением нервной системы из-за общей ее слабости.

По данным Г.Х. Юсуповой, Т.Н. Волковской (2004) нарушения развития внимания проявляются в малой устойчивости, трудности распределения, замедленной переключаемости. При олигофрении, по И.Л. Баскаковой, сильно страдает произвольное внимание, которое влияет на формирование произвольного, которое в процессе обучения проявляется в неспособности сосредоточиться на каком-то одном объекте или одном виде деятельности. На этом фоне, параметры фрагментарности, схематичности и неточности приобретает воображение. В целом, эти особенности развития проявляются в снижении активности во всех видах деятельности.

По мнению И.А. Емельяновой, отклонения в ходе онтогенетического развития значительно препятствуют своевременному и полноценному развитию речевого общения. [5]. У детей с интеллектуальными нарушениями, уже на первом году жизни, наиболее выражены, коммуникативные нарушения (Д.И. Аугене, Л.С. Выготский, О.П. Гаврилушкина, А.А. Катаева, Е.А. Стребелева, Л.М. Шипицына и др.).

Исследователи считают, что недостатки речевой деятельности обусловлены нарушением взаимодействия между первой и второй сигнальными системами.

М.Ф. Гнездилов (1990), В.Г. Петрова (2004) отметили, что дети с нарушением интеллекта страдают недоразвитием всех сторон речи как фонетической, лексической, грамматической. Нарушения проявляются в звуко-буквенном анализе и синтезе слова, восприятии и понимании речи, а также наблюдаются различные виды расстройств письма, овладения техникой чтения, снижена потребность в речевом общении. [6]

Речь младшего школьника с интеллектуальным недоразвитием, по мнению В. Г. Петровой, неспособна к качественному обеспечению коммуникативной функции и полноценному развитию навыков общения. Для младших школьников с нарушением интеллекта характерно проявление речевого негативизма, безынициативности, замкнутости, наличие штампов и стереотипов в использовании одних и тех же коммуникативных речевых стратегий. Ученый считает, что недоразвитие эмоционально-волевой сферы младших школьников с интеллектуальными нарушениями приводит к неспособности адекватно проявлять себя в социальных контактах с окружающими людьми. Эмоции этих детей характеризуются определенной бедностью, недостаточной дифференцированностью, нестабильностью и резкими перепадами в настроении, которые носят негативный характер. [7]

Эти данные находят подтверждение в исследованиях В.А. Вярнен (1971), Л.И. Даргевичене (1971), Н.Л. Коломинского (1978), Ж.И. Намазбаевой (1986), О.К. Агавелян (1989), которые отмечают, что наличие интеллектуального дефекта у младших школьников негативно влияет на развитие межличностного общения, формирование представлений об окружающих людях и установления контактов с ними. Особые трудности для младших школьников с интеллектуальными нарушениями представляет необходимость понять интересы партнера по коммуникативному взаимодействию [8].

Исследователи Г.Х. Юсупова, Т.Н. Волковская (2004) указали, что дети с интеллектуальными нарушениями чаще имеют неадекватную самооценку, пониженную самокритичность и критичность, слабость волевых процессов, отсюда склонность к агрессивному и конфликтному поведению. [8] В то же время исследователи отмечают, что большинство детей приобретают способность использовать речь в повседневных целях, могут поддерживать беседу, их речь маловыразительна, бедна, с паузами, зачастую сопровождается неправильными ударениями, аграмматизмами и заиканием.

Вместе с тем, согласно экспериментальным исследованиям психические процессы имеют разную природу развития – от, резко несформированных, до, относительно сохранных. В определенной степени такие различия обусловлены индивидуальными особенностями детей, обнаруживающимися и в познавательной деятельности, и в личной сфере.

Принципиальную возможность формирования навыков делового общения у старших школьников с нарушением интеллекта впервые были представлены в работе Ж.И. Намазбаевой (1986). Исследователями Ж.И. Намазбаевой (1986), а позже В.И. Лубовским (1994) показана возможность положительной динамики в развитии детей с нарушением интеллекта при правильно организованном врачебно-педагогическом воздействии в условиях специальных (коррекционных) учреждений. [9]

Вместе с тем, организация коррекционных мероприятий побуждает определения базовых положений развития коммуникативных навыков в работе с детьми, имеющими интеллектуальные нарушения.

В настоящее время известна интегративная модель общения (Г.М. Андреева, Я.Л. Коломинский, А.В. Петровский), согласно которой, выделены следующие функции: коммуникативная (обмен информацией), интерактивная (взаимодействие партнеров) и перцептивная (восприятие и взаимопонимание человеком человека). В этом подходе процесс общения рассматривается с позиции деятельностной парадигмы (В.М. Гальперин, А.Н. Леонтьев, М.И. Лисина) [10]. При этом, основным фактором коммуникативной деятельности выступают определенные коммуникативные умения и навыки, а их применение зависит от используемых средств общения. В этом случае коммуникативный навык выступает в качестве совокупности сформированных коммуникативных действий, которые могут характеризоваться определенным уровнем развития. Коммуникативные навыки включают в себя: навыки понимания обращенной к индивиду речи; навыки внешнего и внутреннего оформления высказываний (говорение – слушание) [7]. Немаловажное значение могут иметь эмоциональные выражения и правила нравственного поведения.

Анализ педагогических исследований, направленных на развитие коммуникативных навыков общения позволяет выделить некоторые основные подходы к изучению данной проблемы. Так, особенности развития общения рассматриваются: в системе отношений «учитель-ученик» Т.Н. Мальковская (1977), В.Я. Ляудис (1994), И.Л. Баскакова (1982); как фактор воспитания школьников А.В. Мудрик (2001); в аспекте формирования культуры и стиля педагогических контактов М.Ф. Гнездилов (1990), В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров (1990); посредством выделения особенностей и способов разрешения педагогических конфликтов С.Я. Рубинштейн (1979); в рамках использования межличностного общения для активизации познавательной активности школьников Н.В. Клюева, Ю.В. Касаткина (1997), Е.В. Коротаева (2003); в качестве программы по коррекции общения школьников с пограничными нервно-психическими расстройствами Ю.С. Шевченко, В.П. Добридень (1998), по обучению школьников общению Ж.И. Шиф (1961). [4]

Определенный интерес представляют различные попытки создания комплексных подходов в изучении этой проблемы. В диссертационных исследованиях И.А. Емельяновой, О.А. Омаровой рассматриваются различные педагогические технологии и методики, направленные на развитие коммуникативной деятельности школьников с умственной отсталостью.

И.А. Емельянова считает, что для создания новых технологий необходимо выделить основные характеристики коммуникативных умений: осознавать внешние условия ситуации (говорить о своих намерениях, понимать специфику общения со знакомым и незнакомым человеком, ориентироваться в коммуникативной ситуации); планировать содержание акта общения (находить информацию, заинтересовывающую партнера, планировать ход общения, обосновывать целесообразность своих предложений, определять порядок и рациональные способы выполнения коммуникативных действий); выбирать и использовать вербальные и невербальные средства в соответствии с коммуникативной ситуацией (вступать в процесс общения, привлекать внимание собеседника к себе, употреблять слова и знаки вежливости, эмоционально выражать мысли, используя жесты, мимику, пантомимику); управлять процессом общения (раскрывать основную мысль, подчинять ей свое высказывание, пользоваться приемами достижения понимания: уточнить, задать вопрос; согласовывать действия, мнения с потребностями партнеров и корректировать их); оценивать результаты общения и соответственно изменять коммуникативное и речевое поведение (слышать партнера, адекватно понимать смысл его высказываний и действовать в соответствии с ними, оценивать эмоциональное поведение партнера, замечать изменения в состоянии и настроении партнера, определять по поведению, настроению, высказываниям правильность восприятия сообщения партнером). [5]

Эти характеристики, по мнению исследователя, позволят разработать содержание программы развития, определить практическое направление всей деятельности.

Ряд исследований ориентированы на развитие коммуникативных или речевых стратегий в процессе организации учебной деятельности, в частности как обучение навыкам общения во время уроков СБО. Развитие навыков делового общения в разрезе социально-бытовых ситуаций, по мнению исследователей, будет направлено на приобретение детьми готовых моделей поведения. В этом случае речь идет о формировании ключевых компетенций. В целом, стратегии формирования коммуникативных навыков ориентированы на сочетание различных технологий - игровых, практико-ориентированных или строго привязанных к определенным условиям взаимодействия.

В исследованиях Н.К. Усольцева (1996), З.С. Смелкова (1999) отмечено, что большинство первоклассников с нарушением интеллекта способны к избирательному общению с двумя одноклассниками, при этом, в круг предпочитаемых партнеров выбираются дети одного с ребенком пола и без выраженных неврологических нарушений. Основные трудности детей с интеллектуальными нарушениями, наблюдаются в выполнении совместных проектов, раскрашивания рисунков одинаковым способом, чаще всего, дети не вступают в контакт друг с другом и не вырабатывают совместный план выполнения действий. Конфликты учащихся протекают с максимальным обострением отношений, с выражением как вербальной, так и физической агрессии. [9]

Тем не менее, исследователи А.Р. Лурия, А.П. Конова, В.Г. Петрова, Г.М. Дульнев придерживались мнения, что коммуникативные способности у детей с нарушением интеллекта можно развивать по такому же пути, что и у нормальных, при этом отставание, следует рассматривать как влияние специфических, существенных особенностей. Более того, этот процесс имеет поступательный характер и способен внести качественные изменения в психическую деятельность детей.

Младшие школьники с нарушениями интеллекта имеют потенциальные возможности для развития коммуникативно-речевой сферы, которые приобретают значимость лишь в условиях правильной организации, учитывающей психофизические и речевые особенности детей, способствующие овладению навыками коммуникации.

Наиболее доступным для детей младшего школьного возраста с нарушением интеллекта является третья внеситуативно-познавательная форма общения. Познавательное общение тесно переплетается с игрой, которая для детей с нарушением интеллекта в начальной школе будет сочетаться с ведущим видом деятельности.

По мнению М.И. Лисиной, развитие умения общаться у детей младшего школьного возраста с нарушением интеллекта осуществляется посредством общения с учителем, с ближайшим окружением, которое должно включать систему ценностей, реально существующих в окружающей жизни, доступные для понимания и проверки их действительности самим ребенком. [10]

Определенную значимость в процессе организации деятельности с детьми с нарушениями интеллекта имеет параллельная работа с родителями. Эта работа должна быть ориентирована на формирование веры родителей в положительный исход мероприятия, развитие отношений союзников, соучастников деятельности. Еще одна сторона этого сотрудничества должна заключаться в соблюдении этических и этнических аспектов развития таких отношений.

Наряду с указанными направлениями деятельности, в работе с детьми, имеющими интеллектуальные нарушения, в современных условиях возникает необходимость учета технического развития общества и человека в целом. Современный человек имеет большую привязанность к гаджетам, чем к миру людей. Хотя, даже использование технических устройств современного времени, заключается в поддержании и развитии взаимодействия между людьми или является общением. Следовательно, успешная адаптация ребенка в социуме зависит от развития его коммуникативных умений, от способности адекватно реагировать в процессе общения, от умения соблюдать простейшие нормы речевого этикета.

Таким образом, рассмотренные выше теоретические аспекты проблемы развития социально-коммуникативных навыков детей с нарушениями интеллектуального развития побуждают отметить, что направление этих исследований имеет непосредственную значимость в современных условиях развития нашего общества.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года № 345-ІІ. О правах ребенка в Республике Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.04.2016 г.)
2. Мудрик А.В. Общение в процессе воспитания. – Учебное пособие. – М., 2001. – 110 с.
3. Дмитриева Е.Е. Коммуникативно-личностное развитие детей дошкольного и младшего школьного возраста с легкими формами психического недоразвития: Дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.10; Нижний Новгород. – 2005. – 411с; 71 05-19/61.
4. Омарова О.А. Формирование общения у умственно отсталых учащихся первых классов в условиях социально-психологического тренинга: Дис. ... канд-та психол. наук: 1999 – 175 с.
5. Емельянова И.А. Педагогическая технология формирования коммуникативных умений и навыков у младших школьников с нарушением интеллекта// Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук 13.00.03 - коррекционная педагогика (логопедия).- Екатеринбург, 2009.

6. Бетанова С. Развитие коммуникативных навыков детей младшего школьного возраста, имеющих легкую степень умственной отсталости // Электронный журнал «Вестник Московского государственного областного университета» www.evestnik-mgoi.ru: 2012/3/Соц. работа и соц. Педагогика.

7. Петрова В.Г. Психология умственно отсталых. – М.: Академия, 2004. – 160 с.

8. Борисова Е. С. Особенности и пути развития коммуникативных навыков младших школьников с нарушением интеллекта // Молодой ученый. – 2017. – №21. – С. 382-385. – URL <https://moluch.ru/archive/155/43748/> (дата обращения: 06.03.2018)

9. Якубовская Э.В. Особенности речевого развития учащихся 1 класса // Обучение и воспитание умственно отсталого ребенка/ Под ред. М.Н. Перовой. – М., 1997. – С. 15-26.

10. Основы специальной психологии. Учеб пособие [Текст] /Под. Ред. Л.В. Кузнецовой. – М.: «Академия», 2012.

УДК 376.02
МРНТИ 14.29.05

К.Ж. Туребаева¹, М.Н. Есенгулова², Н.Е. Бозгуланова³

¹п.э.д., профессор, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Ақтөбе қ., Қазақстан

²п.э.к., доцент, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Ақтөбе қ., Қазақстан

³педагогика магистрі, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Ақтөбе қ., Қазақстан

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ ОҚУШЫЛАРДЫ КӘСІБИ ЕҢБЕККЕ БАУЛУ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды кәсіпалды және кәсіби дайындау еліміздің экономикалық өсуіне ықпал етуі тиіс, олар мүмкіндігі шектелген жастарға дамып жатқан экономикада өз орнын табуға көмектеседі, жас адамдарға орта және жоғары оқу орындарында білім алуларына жол ашып, олардың өз мамандықтары бойынша әрі қарай жұмыс істеулеріне ықпалын тигізеді.

Мақалада қазіргі таңдағы еліміздегі мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың еңбекпен қамтылу көрсеткіштері мен оларды кәсіби еңбекке дайындау мәселелері, жүргізіліп отырған белді жұмыстар туралы мәселелер қарастырылған.

Түйін сөздер: мүмкіндігі шектеулі тұлғалар, арнайы білім беру, еңбекке баулу, кәсіпалды даярлау.

Аннотация

Туребаева К.Ж.¹, Есенгулова М.Н.², Бозгуланова Н.Е.³

¹д.п.н., профессор, Актюбинский региональный государственный университет им. К.Жубанова,
г. Актюбе, Казахстан

²к.п.н., доцент, Актюбинский региональный государственный университет им. К.Жубанова,
г. Актюбе, Казахстан

³магистр педагогики, Актюбинский региональный государственный университет им. К.Жубанова,
г. Актюбе, Казахстан

ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Профессиональная подготовка обучающихся с ограниченными возможностями и их будущее должна способствовать экономическому росту страны, которая поможет молодым людям с инвалидностью найти свое место в развивающейся экономике, помочь молодым людям получить доступ к среднему и высшему образованию и работать по своим специальностям. В данной статье рассмотрены проблемы профессиональной подготовки обучающихся с ограниченными возможностями и инвалидов. Проанализированы последние мероприятия которые были проведены с целью профессиональной подготовки лиц с ограниченными возможностями. В качестве предпрофессиональной подготовки были рекомендованы специальные методы профессионального воспитания.

Ключевые слова: учащиеся, специальное образование, трудовое обучение, предпрофессиональная подготовка.

Abstract

Turebayeva K.Zh.¹, Yessengulova M.N.², Bozgulanova N.Y.³

*¹d.p.s., professor, Aktobe regional state university named after K.Zhubanov,
Aktobe, Kazakhstan*

*²c.p.s., Aktobe regional state university named after K.Zhubanov,
Aktobe, Kazakhstan*

*³master of pedagogics, Aktobe regional state university named after K.Zhubanov,
Aktobe, Kazakhstan*

PROBLEMS OF VOCATIONAL TRAINING OF STUDENTS WITH DISABILITIES

The training of persons with disabilities should contribute to the economic growth of the country, which will help young people with disabilities find their place in the developing economy, help young people gain access to secondary and higher education and work in their specialties.

This article discusses the problems of professional training of disabled people and invalids. All the latest events which had been held with the aim of professional training of disabled people were analyzed. Special methods of professional education were recommended as the preprofessional training.

Key words: disabled students, special education, professional training, preprofessional training.

Бүгінгі таңда мемлекет тарапынан мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін көптеген бағдарламалар жасақталып, жұмыстар жүргізіліп жатыр. Соның ішінде жұмыспен қамту маңызды мәселе болып табылады. Елбасымыз да өзінің соңғы Жолдауында осы мүмкіндігі шектеулі жандарға қатысты орынды мәселелер көтеріп, оларды жұмыспен қамтуға ерекше көңіл бөлу керектігін қадап тапсырған болатын.

Әр түрлі адам қызметтерінің арасында еңбек маңызды орын алады, ол адамның рухани, адамгершілік, физикалық қабілеттерін дамытудың маңызды құралы ретінде қызмет етеді. Қоғамда тек еңбек тұлға қалыптастыруға жан-жақты әсер етуге септігін тигізеді, сонымен қатар, әлеуметтік прогресс факторы, қоғамдық байлықты құрушы, қажеттіліктерді қанағаттандыру тәсілі ретінде көрінеді. Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды кәсіби еңбекке даярлау әрбірінің тұлғалық қызығушылығына, бейімділігіне және қабілеттеріне сәйкес кәсіби қызметті еркін және саналы таңдау қабілеті мен мүмкіндігін қамтамасыз етудегі қоғамның, мемлекеттің және білім алушы тұлғасы қызығушылығын қанағаттандырумен түсіндіріледі.

Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің мәліметі бойынша, елімізде еңбекпен қамтылған мүмкіндігі шектеулі тұлғалар санының 130 мыңға жуығы (48%) еңбек нарығында жұмыспен қамтылған [1]. Ақпараттарға сәйкес 610 000 (алты жүз он мың) мүгедектің ішіндегі 1300 адам әлеуметтік жұмыс орындарында еңбек етуде, 394 адамның тұрақты жұмыс орны бар, тағы 373 адам уақытша жұмыспен қамтылған. Мұндай жағдайға себеп болып білімі мен кәсіби даярлығының төмендігі, еңбек нарығында сұраныстың болмауы, бәсекеге қабілеттілігінің төмендігі мен кірістердің аздығымен шартталады. Ал бұл, өз кезегінде әлеуметтік бөлектеуге, яғни тура немесе жанама кемсітушілікке алып келеді.

Аталмыш жағдай қазіргі қоғамның аса өзекті мәселелерінің бірі екендігі талас тудырмайды. Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды әлеуметтік пайдалы іс-әрекетке қосу қажеттігі туралы Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаев өзінің баяндамасында былайша тоқталып өткен болатын: «Негізгі көзқарас мемлекет қамқорлығы емес, осы азаматтардың өздеріне, әлеуметтік пайдалы еңбекте деген сенімге ие болуларына жағдай жасау».

Мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды кәсіпалды және кәсіби дайындау ерекше мәнге ие. Ол маңызды экономикалық ресурс ретінде қарастырыла бастайды, өйткені оларға аса кең ауқымды білімділікпен әлеуметтік үстемдік береді және кәсіби білімділігін көтеруге, еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етеді. Мүмкіндігі шектеулі оқушыларды кәсіпалды және кәсіби дайындау еліміздің экономикалық өсуіне ықпал етуі тиіс, олар мүмкіндігі шектелген жастарға дамып жатқан экономикада өз орнын табуға көмектеседі, жас адамдарға орта және жоғары оқу орындарында білім алуларына жол ашып, олардың өз мамандықтары бойынша әрі қарай жұмыс істеулеріне ықпалын тигізеді.

Жергілікті атқарушы органдар мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды еңбекпен қамтуды мына жолмен қамтамасыз етеді:

- қызмет орындарының жалпы санының үш пайызы мөлшерінде мүгедектерге жұмыс орындарынан квота бекіту;

- жеке кәсіпкерлікті, шағын және орта бизнесті дамыту арқылы мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін қосымша жұмыс орындарын құру;
- арнайы, сонымен қатар мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды жұмысқа орналастыру үшін арнайы жұмыс орындарын құру;
- мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды кәсіби оқыту ұйымдары.

Бірінші және екінші топтардағы мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін аптасына отыз алты сағаттан аспайтын жұмыс уақытының қысқартылған ұзақтығы белгіленеді, ұзақтығы кемінде күнтізбелік алты күн болатын жыл сайынғы ақы төленетін қосымша еңбек демалысы беріледі. Түнгі уақыттағы жұмысқа тек мүгедектік келісімімен, егер оның денсаулығына мұндай режим тиым салынбаса жіберіледі.

Еңбек келісім-шартын жасаудан, қызметте өсіруден бас тарту, басқа жұмысқа ауыстыру тек мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың келісімімен жүзеге асуы тиіс, егер халықты әлеуметтік қорғау саласындағы облыстағы өкілетті органның аймақтық бөлімшелерінің қорытындысы бойынша оның денсаулығы кәсіби міндеттерді атқаруға келмесе, денсаулығына қауіп келсе және өзге тұлғалардың еңбек қауіпсіздігіне қайша келсе жоғарыда аталған шаралар керісінше іске асады [2].

Мамандыққа даярлауды дамытудың негізгі бағыттарын анықтауда, Қазақстан Республикасы мен басқа елдердегі бар аталған даярлау тәжірибелеріне сүйену қажет. Қазіргі таңда Қазақстанда мүмкіндіктері шектеулі тұлғаларды жұмысқа орналастыру бойынша көптеген ауқымды қызметтер жүргізілуде. 2014 жылғы 1 сәуірден бастап жергілікті атқарушы органдар жұмыссыз мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды әрбір облыс үшін арнайы әзірленген өңірлік жұмыспен қамту карталары арқылы жұмысқа орналастыра бастады. Өңірлік жұмыспен қамту карталарында Еңбекминінің орталықтандырылған дерекқорындағы ақпарат көрсетілген, онда белгілі бір облыста тұратын жұмысқа орналастырылған, өзін-өзі жұмыспен қамтыған және де жұмыссыз мүмкіндіктері шектеулі адамдардың саны, сонымен қатар, олардың жынысы-жасы бойынша құрылымы, білім деңгейі, кәсіптік біліктілігі және де аурулардың түрлері туралы ақпарат бар. Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды жұмыспен қамту жөніндегі мониторинг тоқсан сайын Министрліктің бірыңғай автоматтандырылған ақпараттық жүйесі арқылы жүзеге асырылады.

Елімізде тұңғыш рет мүмкіндігі шектелген тұлғаларды әлеуметтік қорғау мақсатында Алматы мемлекеттік политехникалық колледжінде есту қабілеті зақымдалған адамдарды техникалық және экономикалық мамандықтарға оқыту ұйымдастырылды. Педагогикалық ұжымның басты міндеті - есту қабілеті зақымдалған әр баланың жеке мүмкіндіктерін дамыту болып табылады [3].

Қазіргі уақытта елімізде тауар өндіретін, жұмыстарды орындайтын, қызмет көрсететін мүгедектердің қоғамдық бірлестіктері құратын ұйымдарды қолдау мүмкіндігі шектеулі жандарды жұмысқа орналастырудың негізгі механизмдері болып отыр. Бүгінгі күні 33 – соқырлар қоғамының оқу-өндірістік кәсіпорны және 18 – саңыраулар қоғамы қызмет етуде, онда шамамен төрт мыңдай мүгедек жұмыс істейді. Семейде «Шуақты қала» атты мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды еңбекке баулу клубы ашылды. Бірнеше қоғамдық ұйым мүмкіндігі шектеулі жандар үшін арнайы үйірмелер ұйымдастырған. Қазір онда келушілер түрлі қолөнер бұйымдарын саз, ағаш, тері мен жүн сынды табиғи материалдардан жасауды үйренуде. Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды кәсіби еңбекке даярлауда маңызды бастама болған Орал ақпараттық технологиялар колледжін мысал ретінде келтіре аламыз. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы мен «Ел Барыс» қоғамдық қоры құрастырған «Білім» бастапқы жобасы аясында 2012-2013 оқу жылында Орал ақпараттық технологиялар колледжінің ұжымы алғаш рет «техник-бағдарламашы» мамандығына тірек-қимыл аппараты бұзылған 8 шәкірт қабылдады. Кәсіби дайындықпен қатар, колледж ұжымы тәрбиелік жұмыстар арқылы білім алушылардың жеке тұлғасының дамуына айрықша мән береді. Сонымен бірге 2013 жылдың шілде-тамыз айларында Алматы қаласында «Аржан» қоғамдық қоры орыс тілді мүмкіндігі шектеулі білім алушылар үшін «Клуб Мобильных Студентов» атты жоба ұйымдастырды. Жоба «БОТА» қоғамдық қоры мен ҚМЭБИ қолдауымен жүзеге асырылды. Мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға дәрістер, барып оқытылатын сабақтар мен саяхаттарды қамтыған мамандыққа бағдарлау және әлеуметтендіру курсы тегін 2 ай жүргізілді. Сабақтарды әр түрлі саланың өкілдері (басқарушылар, кәсіпкерлер, маркетингтер, инженер-технологтар, бағдарламашылар, тілшілер, коучтер, дизайнерлер және т.б.), нақты саласында өздерінің жұмыстарының ерекшеліктерін баяндады. Сабақтар аяқталған соң, қатысушыларға тапсырмалар берілді. Тапсырмалардың орындалу нәтижесіне қарай, таңдаулы студенттерді компаниялар студенттік-өндірістік тәжірибе өтуге және жұмысқа шақырды. Курстың аяқталысымен мүгедек-студенттерге сертификаттар табысталды [4]. Бұл қазіргі таңда елімізде мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға өмірде өз

орындарын табуға көмектесетін заманауи мамандықтарды игерулеріне мүмкіндіктер жасалу жағдайларының айқын көрсеткіші.

Айта кету қажет, статистикалық деректерге сүйенер болсақ, дамыған елдерде шамамен еңбекке жарамды мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың 40%-ы жұмыс істейді.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік саясаттың қайта бағдарлауына байланысты, мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға қамқорлық көрсетуден, оларға толыққанды еңбектенуге, ақша табуға, баянды өмір сүрулеріне мүмкіндік беруге ауыстыру болып табылады. Ол үшін, бірінші кезекте, Қазақстан Республикасында мамандыққа бағдарлау және мектеп кезеңінен бастап мүмкіндігі шектелген балаларды еңбекке баулу жүйесін жасау қажет. Бұл кезде, осы балалар оқи алатын, еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтарды назарға алу керек.

Қазіргі заманғы еңбек нарығының жағдайын ескерер болсақ, мүмкіндігі шектеулі оқушылардың жалпы еңбек дайындығын және соның негізінде олардың кәсіби дайындығына немесе кәсіптік-техникалық білім алулары үшін жағдай жасауды көздейді. Арнайы мектептің 7-9 (10)-сыныптарында оқыту мақсаты білім алушылардың оқу-еңбек әрекеттерін дамыту мүмкіндіктерін іске асырудан, оларды бастапқы кәсіби дағдыларды алуға дайындықтан, кәсіптік-техникалық білім беру ұйымдарында немесе тікелей өндірісте оқытуға дайындықтан тұрады [5].

Арнайы білім беру ұйымдарында мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу мен оқыту процесін ұымдастырудың әдістемелік ерекшеліктерін зерттеу ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды кәсіби еңбекке оқыту бойынша оқу бағдарламаларына қойылатын бірқатар талаптарды белгілеуге мүмкіндік береді. Бағдарламалар төмендегідей мәселелерді есепке алуы керек:

– қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының заманауи сұраныстарына сәйкес білім беру мазмұнын жаңарту;

– оқу бағдарламасы оқытудың әр кезеңінде жеңіл ақыл-ой кемістігі бар оқушылардың психофизикалық даму заңдылықтарына, жас ерекшеліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес болу;

– оқудың жеке траекториясын құру мен оқытудың табысты ортасын жасауға мүмкіндік беретін оқу жетістіктерінің деңгейлерін сипаттау арқылы танымдық қабілеттері әр түрлі балалардың барлығы үшін қолжетімді білім беру;

– оқу-танымдық, практикалық және шығармашылық әрекетті қалыптастыру, әрекеттік компонентті (жобалық-зерттеушілік, рефлексивті және коммуникативті іскерліктерді меңгеру) күшейтуге бағдарлану;

– білім беру мазмұнының тұтастығы мен сабақтастығы, ішкі және пәнаралық байланысты қалыптастыру;

– жеңіл ақыл-ой кемістігі бар оқушылар үшін қамқорлық, қорғау - педагогикалық тәртіпті қамтамасыз ететін білім берудің денсаулық сақтаушы қызметі;

– құзыреттілік тәсілді жүзеге асыруға бағдарлануы, яғни мүмкіндігі шектеулі оқушылардың шынайы өмірде практикалық міндеттерді шешу үшін алған білімін қолдануға қабілеті мен дайындығын қалыптастыру;

– еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықты алуға бағытталу және ақыл-ой кемістігі бар тұлғаларды жұмыспен қамту мүмкіндігі.

Жалпы алғанда, кәсіби еңбекке дайындықтың оқу бағдарламаларын жоғарыда аталған талаптар мен ұсыныстарды есепке ала отырып әзірлеу бұл бағдарламаларды арнайы мектеп жағдайында да, инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын жалпы білім беретін орта мектебі жағдайында да қолдануға ықпал етеді. Елбасы Н.Назарбаев «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, Бір мүдде, Бір болашақ» атты Жолдауында: «Мүмкіндігі шектеулі азаматтарымызға көбірек көңіл бөлу керек. Олар үшін Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуға тиіс. Бізде ондай адамдарға қамқорлық көрсетілуге тиіс – бұл қоғам алдындағы біздің парызымыз» деп бұл мәселеге қоғам болып атсалысудың маңызына тоқталып, алдымызға үлкен міндеттер қойған болатын. Бүгінгі нарықтық экономика заманында әлеуметтік мәселелердің ішіндегі өзектісі – мүмкіндігі шектеулі жандардың жағдайы. Өлемдегі дамыған, бәсекелестікке қабілетті 30 елдің қатарына кіру жолында да мұның маңызды орын алаты сөзсіз.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Мүмкіндігі шектеулі, мүгедек балаларды еңбекке баулу- маңызды мәселе [Электрондық ресурс] https://baq.kz/kk/news/aimaktik_bak_muragat/regmedia-64352

2. [Электрондық ресурс] <http://egov.kz/cms/kk/articles/invalids>

3. Алматы мемлекеттік политехникалық колледж сайты [Электрондық ресурс] <http://web100kz.com/info/agpk.kz>

4. Мовкебаева З.А., Қапалова С.К. Қазақстан республикасындағы мүмкіндігі шектеулі тұлғалар мен мүгедектерді мамандыққа даярлау. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Хабаршы «Арнайы педагогика» сериясы, №1(36), 2014.

5. Арнайы білім беру ұйымдарының мүмкіндігі шектеулі оқушыларына арналған кәсіби еңбек оқу бағдарламаларына қойылатын талаптары. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: БІ.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. – 33 б.

МРНТИ 14.35.09

Ф.Б. Асилбаева¹

¹п. э.к, қауымдастырылған проф. м.а.

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
Алматы қ. Қазақстан

ӨЗГЕРМЕЛІ СОЦИУМДАҒЫ ОТБАСЫ ТӘРБИЕСІ ҚЫЗМЕТІНІҢ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада өзгермелі социумдағы отбасы тәрбиесі қызметінің өзіндік ерекшеліктері қарастырылған. Отбасы тәрбиесінде отбасындағы эмоционалдық фон ата-аналар арасындағы қарым-қатынас, олардың бір-біріне және балаларына деген махаббат пен жылулықты қолдау қабілеті үлкен рөл атқарады. Тек махаббат пен өзара түсіністігі бар салауатты отбасыларда ғана толыққанды дамыған балалар, психикасы дұрыс және өмірге деген оң көзқарасы дамиды болады. Өйткені, отбасы әлеуметтік өзгерістерге аса сезімтал негізгі әлеуметтік құрылым болып табылады. Автордың ойынша, отбасы мүшелерінің жиі кездесуіне мүмкіндік жасайтын өзіндік дәстүрлерді қалыптастыру керек. Мұндай дәстүрлер өзін-өзі тануға, отбасының бір мүшесі ретінде орнығуға мүмкіндік тудырады және баланың отбасы тек тамақтанатын ғана орын емес, күйзелістермен бөлісетін, пікір алмасуға болатын, жаңа әсерлермен бөлісетін орта екенін түсінуде өзін-өзі бағалауын көтеруге септігін тигізеді. Мұның барлығы баланың тұлғасын қалыптастыруда және оның үйлесімді дамуында көрініс табады.

Жоғалған отбасылық құндылықтарды қайта жаңғырту қоғамдағы рухани жаңғыруға әкеледі, адамның отбасы болса оның сенімді тылы болады, оның бойында отбасына, балаларына қамқорлық көрсету үшін жұмыс істеу қажеттілігі пайда болады.

Түйін сөздер: өзгермелі социум, отбасы тәрбие, отбасылық құндылық, рухани жаңғыру.

Аннотация

Асилбаева Ф.Б.¹

¹к.п.н., и.о. ассоц.профессор

Казахский государственный педагогический университет
г. Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИИ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ В ИЗМЕНЯЮЩЕМСЯ СОЦИУМЕ

В статье рассматриваются особенности семейного воспитания в изменяющемся социуме. Огромную роль в семейном воспитании играет эмоциональный фон в семье, отношения между родителями, их умение поддержать любовь и теплоту к друг другу и детям. Только в здоровой семье где царит любовь и взаимопонимание могут вырасти полноценно развитые дети, со здоровой психикой и позитивным отношением к жизни. Потому что, семья является первичной и наиболее чувствительной к общественным изменениям социальной структурой.

По мнению автора, необходимо создать самопожертвование, позволяющее членам семьи часто встречаться. Такие традиции помогают самопознанию, становятся членами семьи и способствуют повышению самооценки в понимании того, что семья ребенка – это не единственная пища, которую можно разделить, но это общая среда, обмен опытом, обмен опытом с новыми впечатлениями. Все это отражается на формировании личности ребенка и его гармоничном развитии.

Возрождение утраченных семейных ценностей приводит к духовному возрождению в обществе, и доверие семьи заключается в том, что ему необходимо работать, чтобы заботиться о семье и детях.

Ключевые слова: изменяющийся социум, семейное воспитание, семейные ценности, духовное возрождение.

Abstract

F.B. Assilbayeva¹

*¹c.p.s., associate professor, Kazakh State Women's Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan*

FEATURES OF THE FUNCTION OF FAMILY EDUCATION IN A CHANGING SOCIETY

In article it is considered features of family education in changing society. According to the author a huge role in family education the emotional background in a family plays, the relations between parents, their ability to support love and warm the to each other and to children. Only the love and mutual understanding reigns in a healthy family where fully developed children, with healthy mentality and the positive relation to life can grow. The family is social structure primary and most sensitive to public changes.

According to the author, it is necessary to create a self-sacrifice that allows family members to meet frequently. Such traditions help self-knowledge, become members of the family and promote self-esteem in understanding that the child's family is not the only food that can be divided, but this is a common environment, the exchange of experience, the exchange of experience with new experiences. All this is reflected in the formation of the child's personality and its harmonious development. The revival of lost family values leads to a spiritual revival in society, and the family's trust lies in the fact that he needs to work to take care of the family and children.

Keywords: changing society, family education, family values, spiritual revival

Ел президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Рухани жаңғыру – болашаққа бағдар» атты мақаласында тұтас қоғамның және әрбір Қазақстанның санасын жаңғыртудың бірнеше бағытын атап көрсетті. Үшінші бағыты: Ұлттық бірегейлікті сақтау. Ұлттық жаңғыру деген ұғымның өзі ұлттық сананың кемелденуін білдіреді. Оның екі қыры бар. Бірі ұлттық сана-сезімнің көкжиегін кеңейту. Екіншіден, ұлттық болмыстың өзегін сақтай отырып, бірқатар сипаттарын өзгерту керек, - делінген [1]. Аталмыш бағыт бойынша, қазіргі отбасылық құндылықтардың өзегін сақтай отырып, өзгермелі социумға сай бір қатар сипаттарын кеңейту бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр. Осы тұрғыдан алғанда біздің қарастырып отырған мәселеміз отбасы тәрбиесінің өзгермелі социумдағы алатын орнына арналады.

Адам отбасының әсерін туылған күннен бастап өмірінің соңына дейін сезеді. Демек, отбасы тәрбиесі – үздіксіз және ұзақ үрдіс. Бұл жерде отбасымен басқа бірде бір тәрбиелік қоғамдық институт теңесе алмайды. Әлбетте, отбасының балаларға және олардың өмірінің әр түрлі кезеңдеріндегі әсері бір қалыпты болмайды. Жалпы отбасының табиғи функциясы баланы балабақшаға беру, содан кейін мектепке оқыту. Отбасылық тәрбиені балаға деген ата-ананың махаббатынсыз және керісінше баланың ата-анаға деген махаббатынсыз елестету мүмкін емес, сондықтан ол басқа тәрбиеге қарағанда өзінің сипаты бойынша неғұрлым эмоционалды болып келеді. Отбасы әр түрлі жастағы, жыныстағы және әр түрлі кәсіби қызығушылықтағы адамдарды біріктіреді. Бұл балаға өзінің эмоционалды және интеллектуалдық мүмкіндіктерін толығымен көрсетуге мүмкіндік береді.

Отбасының тәрбиелік ықпалына тән ерекшелік бар, ол – тұрақтылық. Әдетте ата-аналардың ерте жас-тан бала тәрбиесіне дұрыс қарым-қатынас жасауы кейін олардың оқу, еңбек және қоғамдық белсенділігіне әсер етеді, және керісінше, ата-аналар бала тәрбиесіне жеткіліксіз көңіл бөліп, дұрыс мән бермеуінен баланың қоғамдағы өміріне кері әсерін тигізеді.

Отбасы баланың діни мәдениетіне, тұлғаның әлеуметтік бағытталуына, мінез-құлқына белсенді түрде ықпал етеді. Отбасы бала үшін қоғамның кіші үлгісі бола отырып, әлеуметтік қондырғы жүйесінің және өмірлік жоспарларының қалыптасуында маңызды фактор болып табылады. Қоғамдық ережелер алғаш рет отбасында ұғынылады, қоғамның мәдени құндылықтарын және өзге адамдарды тани білу отбасынан басталады. Бала тәрбиесіне отбасының әсер ету ауқымы қоғамның әсер ету ауқымы сияқты кең. Егер де отбасында бірнеше бала болса, онда толыққанды отбасылық ұжымның қалыптасуы үшін табиғи жағдайлар пайда болады, және бұл өз кезегінде отбасының әрбір мүшесінің өмірін жақсартып, отбасының тәрбиелік қызметін атқару үшін жағымды жағдай жасайды. Бір баласы ғана бар отбасында бұл жағдайдың барлығы да қиынырақ болады. А.С. Макаренко: «Мысалы, бірнеше бала тәрбиелегеннен гөрі бір баланы тәрбиелеген қиынға соғады деп батыл айтуға болады. Тіпті егер отбасының материалдық жағдайы дұрыс болмаған күннің өзінде де бір баламен ғана шектеліп қалуға болмайды», - деп жазған[4, 60 б].

Бұдан, отбасының тәрбиелік қызметінің репродуктивтік қызметпен қосарлана жүретіні белгілі болады. Осы уақытқа дейін әлеуметтанушылар отбасының коммуникативтік қызметіне мән беріп келуде. Аталмыш қызметтің төмендегідей компоненттері болады: отбасының өзінің мүшелерінің бұқаралық ақпарат құралдарымен (теледидар, радио, мерзімдік басылымдар), әдебиет және өнермен байланысқа түсуде араласуы, отбасының өзінің мүшелерінің қоршаған табиғи ортамен жан-жақты қарым-қатынасқа түсуіне және оны қабылдауға әсер етуі, отбасы ішіндегі қарым-қатынасты ұйымдастыру.

Қазіргі кезде отбасының бос уақытты тиімді ұйымдастырудағы қызметі артуда. Біз бос уақыт дегенде адамның өз таңдауы мен қалауы бойынша жұмыстан тыс (бос) уақыт дегенді айтамыз. Бос уақыт — маңызды әлеуметтік құндылықтардың бірі, адамның күш жігері мен рухани және жан-жақты жетілуінде таптырмайтын құрал. Бос уақытты тиімді ұйымдастыруға отбасының дұрыс өмір сүруінің ырғағы мен тәртібі, мүшелер арасындағы міндеттерді дұрыс үлестіру, демалыс пен еңбекті жоспарлау мүмкіндік береді. Негізінен бос уақыт адамның тұлға ретінде есейгендігінің айнасы болып табылады: адамның бос уақытын сипаттау арқылы сол адам туралы көп нәрсе айтуға болады.

Отбасылық бос уақытқа оқу, радио тыңдау, бағдарламалар көру, туған-туыстары, достары және таныстарымен кездесу, кинотеатрларға, театрға, концерттерге, кітапханаларға бару, жыл сайынғы демалысты өткізу, саябақтарға, туристік жорықтарға, экскурсияларға бару, табиғатқа шығу, спортпен шұғылданду, жарыстарға қатысу, мерекелерді өткізу жатады. Отбасылық бос уақытты ұйымдастыруда бір қатар қателіктер кездесіп жатады: балалар көп уақыттарын теледидардың алдында өткізеді, таза ауада аз болады, көбінесе ата-аналар шаршағандарын, уақыттары жоқтығын сылтауратып балаларына уақыттарын тым аз бөледі және т.б. аталған қателіктерді жою – қазіргі отбасының міндеті.

Отбасының белгілі бір түрін жасай отырып, қоғам отбасына қалай ықпал етсе, сол сияқты отбасы да қоғамның дамуы мен өмір сүруіне ықпал етеді. Отбасына қоғамның экономикалық және әлеуметтік дамуын тездетуде, өскелең ұрпақты тәрбиелеуде, әр адамның бақытқа жетуінде маңызды рөл атқарады.

- ұрпақтар кикілжіңі – отбасы тәрбиесіндегі бұрыннан келе жатқан мәселе.
- ата-аналар қолданатын тәрбиелеу құралдары әр кезде дұрыс бола бермейді.
- ата-аналар өздерінің барлық өмірлерін бала тәрбиесіне арнаулары тиіс.
- балаларды жазалау керек, бірақ шектен шықпау қажет.

Кейбір тайпалар ішінде ересектер мен жеткіншектердің арасында ешқандай кикілжің болмайтын туралы мәліметтер болып тұрады. Көне дәстүрлер қатаң сақталатын тоқырауға ұшыраған қоғамдарда адамдар арасында болатын қақтығысуларға орын жоқ. Ондай жағдайлар көбінесе Оңтүстік Американың, Африканың, Австралияның өркениеті жоқ шалғай аудандарында кездеседі. Барлық дамушы қоғамда ұрпақтардың табиғи түрде ауысуы мұрагерлікпен ғана емес, жаңаның ескімен, белден асқанның жаңа туылғанмен күресуімен көрінеді.

Өмірдің өзгеруі жеделдетілді. Аңшылық және мал бағу дәуірінен егіншілікке өту мыңдаған жылдарды, ал аграрлық қоғамнан индустриалды қоғамға өту жүздеген жылдарды қамтыды. Ал қазір ғылыми-техникалық революция қарқынды түрде дамуда. Ол өз нәтижесі бойынша өнеркәсіптік қоғамнан асып түседі. Алдағы он жылдықта әлеуметтік мәселелерге әсерін тигізетіндей өндіріс күштерінде де батыл өзгерістер болады. Өндірісті ақпараттандырумен қатар тұрмыста өмір сүруді, салтты өзгертіп, мәдениетке әсер етеді.

Өндіріс технологиясындағы түбегейлі өзгерістер жылдам жүреді. Қоғам неғұрлым шапшаң дамыған сайын, соғұрлым ұрпақтар арасындағы айырмашылық көрініп, мұрагерлік формалары қиындайды. Жаңа ұрпақ ата-аналарына қарағанда өмірдің басқа ағымына тап болады. Жастар көп жағдайда қайта құру үрдісіне тартылатындығы ақиқат. Бірақ бұл жастардың жеңіл өмір сүретіндігін білдірмейді. Жастар, мысалы мамандық, өмірлік серігін өздері еркін түрде таңдай алатындарын жете түсінеді, бірақ бұл олардан үлкен жауапкершілікті, дербестікті талап етеді. Әрине, дұрыс таңдау үшін бір ғана еркіндік жеткіліксіз, ол үшін өмірлік тәжірибе қажет. Әкелердің тәжірибесі басқа жағдайларда пайда болған және оны қазір пайдалана алмаймыз.

Үлкендердің балаға қысым көрсетуінен наразылық туындайды. Қысым қаттырақ болған сайын, кикілжің де күшейе түседі. Қазіргі кезде әкелер мен балалар арасындағы қандай жағдайлар мәселені қиындайтады екен? Күтпеген жерден келген еркіндік адамды шатастырады. Бұрын жасауға болмайды десе, қазір болады. Әлеуметтік тұрғыдан жетілмеген жеткіншектер ескі ережелердің жарамсыз болып қалып жатқандығының куәсі. Өзіндік дүниетанымы қалыптасып қалған егде адам үшін бұған бейімделу өте қиын [3, 14-21 бб.].

Отбасы бастапқы және қоғамдық өзгерістерді анағұрлым сезетін әлеуметтік құрылым болып табылады. Бала тек отбасында ғана емес, сонымен қатар балабақшаларда, мектептерде де тәрбиеленеді. Балалар-

ды оқытумен білім беру ұйымдары айналысады. Бос уақыт пен демалыс үйден тыс өткізіледі. Отбасы ұрпақтарының тарқауы адамгершілік құндылықтарының ұрпақтан ұрпаққа жетуін қиындатады, ересектердің кішкентайларды қадағалауын төмендетеді. Бұған қоғамдық көліктің дамуы да ықпал етеді. Балалардың алыс жерден отбасына жетуін жеңілдетеді. Бала бақшадағы тәрбие баланы күтім және тамақтанумен қамтамасыз етсе де, ата-ананың махаббаты мен ықыласының орнын алмастыра алмайды. Бұл балалардың сезімталсыз болуының тағы бір себебі [2, 202 б.].

Бұрынғы кездерде отбасы бір ұяшық ретінде еңбектенетін болған. Ата-аналар мен балалардың бірлескен еңбегі еңбек тәрбиесінің кейбір мәселелерін шешуге септігін тигізген. Енді негізгі жұмыс үйден тыс өткізіледі. Балалар ата-ананың еңбегін көрмейді және ол туралы аз естиді. Кейбір кездері олар тіпті ата-ананың немен айналысып жүргенін де білмейді. Тұрмыстық жағдайдың жасалғандығы балалардың отбасындағы еңбектенуін төмендетті. Әдетті, үйде тұтынушылық, демалыс және көңіл көтеру мәселелері шешіледі.

Отбасының тұрақсыздығы жұбайлардың экономикалық тәуелсіздігі мен бір-біріне деген талаптардың қиындауымен сипатталады. Бірінші кезекте экономикалық емес эмоциялық алғышарттар табылады. Адам неғұрлым білімді болған сайын соғұрлым оның талаптарының деңгейі жоғары және күрделірек болады. Эмоцианалдық жайсыздық ересектерге ғана қатысты емес. Балаларда ерте жастан ақ бәсеке байқалады: деңгейі жоғары сыныптарға түсу байқаулары, арнайы мамандандырылған мектептер, спорттық секциялар. Тіпті қазір спортта өзінің ойындық және сауықтыру сипатын жоғалтқан.

Ата-ананың біреуінің жоқ болуы бала тәрбиесін қиындатады, бірақ толық отбасында да балалар көп жағдайда ата-ананың көңіл бөлуінсіз қалып жатады. Ата-аналар кәсіби қызығушылығынан бас тартпаған, жұмысбасты болған, үй шаруасына көп көңіл бөлген жағдайда балаларға көңіл аз бөлінеді. Ал қалған бос уақыттарын теледидардың алдында өткізеді. Телебағдарламаларды бірге көрудің өзі – қарым-қатынастың толық болмауына әсер етеді және ол отбасымен бірге киноға немесе театрға барғандай болады. Бірақ мұндай қарым-қатынас отбаыларында сирек кездеседі.

Әлеуметтік ортаның ауысуы тәрбиенің дәстүрлі жүйесінің жеткіліксіздігімен сипатталады, және бұл тәрбиедегі қиындықтар туралы айтуға түрткі болады. Тәрбие формалары әлеуметтік шарттарға сәйкес дамып отырған жерде ғана қиындықтар кездеспейді немесе тым аз кездеседі [2, 134 б.].

Отбасылық дәстүрлер бұл – тәрбиелеудің ең негізгі әдісі, мектепке (бала бақшаға, басқа ұжымға) бармастан бұрын бала алғаш рет өзін отбасында таниды. Бірнеше ұрпақтың дәстүрлері балаға ата-әжесімен, жалпы арғы ата-бабаларымен байланысын сезінуге, өзінің отбасын мақтан тұтуға мүмкіндік береді. Өкінішке орай, қазіргі қиын қыстау кезде, көптеген отбасылардың бұзылған кезінде, көптеген туған-туыстарымен байланыстарын жоғалтқан жағдайда, отбасылық дәстүрлерге құрмет көрсету қиындап кетті.

Отбасы мүшелерінің жиі кездесуіне мүмкіндік жасайтын өзіндік дәстүрлерді қалыптастыру керек. Бұл жерде отбасында қалыптасатын қандай дәстүрлер маңыздырақ деген сұрақ туады. Егер де отбасында жаз сайын саяхатқа шығу дәстүрі қалыптасса, онда ол жақсы, өйткені ол таныстық аясын кеңейтеді, балаға әлемді тануды, қарым-қатынас жасауды үйретеді. Өкінішке орай, мұндай мүмкіндік екінің біріне туа бермейді. Бірақ, әрине бұл қалыптасқан ұстанымдардағы ортақ ережелерден бас тартуды білдірмейді. Жаңа жыл, туған күн, демалыс күндердегі түскі ас, қалаға бірге саяхат жасауды ерекше жағдайда атап өтудің өзі дәстүр бола алады.

Мұндай дәстүрлер өзін-өзі тануға, отбасының бір мүшесі ретінде орнығуға мүмкіндік тудырады және баланың отбасы тек тамақтанатын ғана орын емес, күйзелістермен бөлісетін, пікір алмасуға болатын, жаңа әсерлермен бөлісетін орта екенін түсінуде өзін-өзі бағалауын көтеруге септігін тигізеді. Мұның барлығы баланың тұлғасын қалыптастыруда және оның үйлесімді дамуында көрініс табады. Елімізде ұзақ жылдар бойы отбасылық құндылықтардың ешкім көрмеген, дерексіз коммунистік идеалдардың құндылықтарына ауысуы жүргізілді. Соның нәтижесінде бүгін бізде: балалардың өз ата-аналарын ұмытуы, өсе келе олар өз балаларының дүниеге келуін бақыт ретінде сезінбеулері және оларды балалар үйлерінде тастап кетуі, әдетті бұл балалардың қайтадан толыққанды отбасында өмір сүруге мүмкіндігі жоқ, «отбасылық құндылықтың» не екенін білмей өседі. Соңғы жылдары бұл жиі кездесетін проблемалардың біріне айналды, жақсы өмір сүру деңгейінің күрт төмендеуінен тастанды балалардың саны өсіп, толыққанды отбасыларында бір-екі баланың ғана болуы.

Қорыта келе, жоғалған отбасылық құндылықтарды қайта жаңғырту қоғамдағы рухани жаңғыруға әкеледі, адамның отбасы болса оның сенімді тылы болады, оның бойында отбасына, балаларына қамқорлық көрсету үшін жұмыс істеу қажеттілігі пайда болады. Бірақ, адам өзін тек отбасына ғана қажет деп санамай, сонымен қатар қоғамға да қажет екенін сезінуі тиіс, мемлекетке бұған жету үшін өз азаматтарына қамқорлық көрсету керек және бұған салғырт қарамау керек. Бұл өте күрделі мәселе және мұны отбасылық құнды-

лықтарды қайта жаңғыртуға шақыру арқылы ғана емес бірқатар әдістер кешені арқылы шешу қажет деп есептейміз. Болашаққа нық қадам басып, ұрпағымыз тура бағыт алатындай тәрбие беру қоғамымыздың рухани жаңғыруына септігін тиігзеді. Сондықтан, болашаққа дұрыс бағдар беру еліміздің әрбір азаматының міндеті деп білеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. http://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy
2. Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи. – М., 2001. – 134 с.
3. Казан Тоталитарное сознание и ребенок: семейное воспитание // Вопросы психологии. 2002. № 1-2. – С. 14-21.
4. Макаренко А.С. Из лекции «Общие условия семейного воспитания». Пед. соч.: В 8 т. – М., 1999. – Т. 4. – С. 60-62.

УДК 34:37.016
МРНТИ 14.33.05

С.А. Жолдасбекова¹, Аширова Ж.У.², Айдаров Б.Ж.³

¹ д.п.н., профессор Южно-Казахстанского государственного университета им. М.Ауезова,
г. Шымкент, Казахстан

² докторант Южно-Казахстанского государственного университета им. М.Ауезова
г. Шымкент, Казахстан

³ докторант Южно-Казахстанского государственного университета им. М.Ауезова
г. Шымкент, Казахстан

СОДЕРЖАТЕЛЬНО - ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ВОСПИТАНИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА

Аннотация

Рассматриваются содержательно - функциональные аспекты воспитания правовой культуры студентов колледжа. Представлены варианты трактовок её категориальных понятий в различных научных источниках. Описаны структурные элементы и функции правовой культуры. Даны авторские определения исходных понятий «правовая культура», «правовая культура личности» и «правовая культура личности студента» в различных источниках. Дано собственное понимание функций правовой культуры студента колледжа, которое выступают как обязанность, круг действий участников образовательного процесса, роль, которую выполняет колледж, удовлетворяя юридические потребности личности, общества и государства.

Определены круг следующих основных функций правовой культуры студента колледжа: познаватель-но-преобразовательная, адаптивная, праворегулятивная, коммуникативная и нормативно-аксиологическая. Правовая культура студентов колледжа предполагает их правовую воспитанность, включая правосознание, умение и навыки пользоваться правом, осознавая степень своей защищенности в данном обществе и подчиняя своё поведения требованиям юридических норм.

Ключевые слова: правовая культура, студенты колледжа, воспитание, содержательно – функциональные аспекты

Аңдатпа

С.А. Жолдасбекова¹, Ж.У. Аширова², Б.Ж. Айдаров³

¹ п.ғ.д., профессор М.Әуезов атындағы ОҚМУ
Шымкент қ., Қазақстан

² М.Әуезов атындағы ОҚМУ-нің докторанты
Шымкент қ., Қазақстан ashirova.zhazi@mail.ru

³ М.Әуезов атындағы ОҚМУ-нің докторанты
Шымкент қ., Қазақстан

КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРІН ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТІН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ МАЗМҰНДЫ – ФУНКЦИОНАЛДЫҚ АСПЕКТІЛЕР

Мақалада колледж студенттерінің құқықтық мәдениетін тәрбиелеудегі мазмұнды-функционалдық аспектілер қарастырылған. Түрлі ғылыми көздердегі категориялық түсініктемелердің түсіндірмелерінің нұсқалары ұсынылған. Құқықтық мәдениеттің құрылымдық элементтері мен функциялары сипатталған. Өртүрлі дереккөздердегі «құқықтық мәдениет», «жеке тұлғаның құқықтық мәдениеті» және «студент тұлғасының құқықтық мәдениеті» ұғымдарына авторлардың берген түсініктеріне сипаттама берілген.

Сонымен қатар, колледж студенттерінің құқықтық мәдени функциясы - жеке тұлғаны, қоғамды және мемлекеттің заңды қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған, колледждің білім беру процесіне қатысушылардың әрекеттері мен міндеттері ретінде қарастырып, өз түсінігіміз берілді.

Колледждің студентінің құқықтық мәдениетінің келесі негізгі функциялары анықталды: танымдық-трансформациялық, бейімдік, заңгерлік, коммуникативтік және нормативтік-аксиологиялық. Колледждің студенттерінің құқықтық мәдениеті құқықтық тәрбиені, құқықтық сана, құқықты сақтай білуі мен дағдыларын қоса алғанда, осы қоғамда өзін қорғау дәрежесін түсініп, олардың мінез-құлқын құқықтық нормалардың талаптарына бағындыруды көздейді.

Түйін сөздер: құқықтық мәдениет, колледж студенттері, тәрбие, мазмұнды - функционалдық аспектілері

Abstract

S.Zholdasbekova¹, Z.Ashirova², B.Aidarov³

*¹d.p.s., professor of the M.Auezov South Kazakhstan State University,
Shymkent, Kazakhstan saulez.63@mail.ru*

*²doctoral of the M.Auezov South Kazakhstan State University,
Shymkent, Kazakhstan ashirova.zhazi@mail.ru*

*³doctoral of the M.Auezov South Kazakhstan State University,
Shymkent, Kazakhstan*

SUBSTANSIVE - FUNCTIONAL ASPECTS OF EDUCATION OF LEGAL CULTURE OF COLLEGE STUDENTS

The substantive-functional aspects of the legal culture of college students are considered. The interpretation variants of categorical concepts in various scientific sources are presented. Structural elements and functions of legal culture are described. The author's definitions of the original concepts "legal culture", "legal culture of the individual" and "legal culture of the student's personality" are given in various sources. The proper understanding of the functions of the legal culture of the college student, which act as a duty, the range of actions of participants in the educational process, the role that the college fulfills, satisfying the legal needs of the individual, society and the state is given.

The following basic functions of the legal culture of the college student were defined: cognitive-transformative, adaptive, law-governed, communicative and normative-axiological. The legal culture of college students presupposes their legal education, including legal awareness, ability and skills to exercise the right, realizing the degree of their protection in the society and subordinating their behavior to the requirements of legal norms.

Key words: legal culture, college students, upbringing, substantive-functional aspects

Проблема воспитания правовой культуры студентов колледжа – одна из центральных в психолого-педагогической науке. Её значимость неоспорима в профилактике правонарушений в молодёжной среде в условиях растущей в общественном сознании необходимости построения гражданского общества и правового государства, соблюдения и защиты прав и свободы человека и гражданина. И поскольку рассматриваемая проблема касается вопросов юридического сопровождения происходящих в системе образования изменений, то особую актуальность приобретают содержательно - функциональные аспекты правовой культуры студентов колледжа неюридического профиля в контексте ключевых задач правового воспитания.

Ключевыми задачами правового воспитания в колледже профессионального образования являются: профилактика правонарушений в молодёжной среде; содействие в правомерном поведении субъектов; оказание помощи студенту, будущему специалисту, в достижении такого уровня правовой культуры, которая позволит ему юридически грамотно участвовать в правоотношениях субъектов профессиональ-

ной деятельности, проявлять себя свободной личностью, обладающей системой сформированных правовых взглядов.

Правовая культура в этой системе выступает важнейшей составляющей общей и профессиональной культуры будущего специалиста.

По различным аспектам проблемы воспитания правовой культуры проведено немало научных исследований. Так, например, о роли и значении правовой культуры применительно к общечеловеческой культуре и образованию посвящены труды С.В. Аграновской [1], Н.Л. Гранат [2], Н.Н. Вопленко [3], А.В. Малько [4], и др.

Разработкой научно-методических основ проблемы формирования правовой культуры молодежи занимались Т.В. Будилина [5], С.А. Желанова [6] и мн. др.

Проблемы формирования правовой культуры студенческой молодёжи с различных сторон исследованы М.С. Завьяловой [7], А.В. Калаевым [8], К.С. Ядрышниковым [9] и др. На основе анализа данных исследований нами сделаны обобщения о содержательно - функциональных составляющих правовой культуры студентов колледжа (табл1, рис.1).

Таблица 1 – Содержательное наполнение категориальных понятий «правовая культура», «правовая культура личности» и «правовая культура личности студента» в различных источниках

Содержательное наполнение понятия	Выходные данные информационного источника
Правовая культура – сумма накопленных в ходе исторического развития и воспроизводящихся правовых ценностей (принципов, норм, категорий, знаний), зависящих от общей культуры общества и степени отражения этой культуры в правовой системе данного общества	Юридический энциклопедический словарь. – М.:Под ред. А.Я. Сухарева и др. Изд. 2-е, доп.1987. – С.355
Правовая культура – это система прогрессивных достижений, накопленных человечеством в сфере правосознания, законности, источников права, юридической практики, что способствует развитию общества и личности	Сальников В.П. Стабильность общества и правовая культура: Материалы международной научно-практической конференции: В 2-х частях /В.П. Сальников. – СПб., 1998. – С.49.
Правовая культура – это особое видение правовой жизни, охватывающее все её стороны, все формы юридического бытия общества, в том числе и отрицательные.	Малько А.В. Современная российская правовая политика и правовая жизнь /А.В. Малько //Правовая политика и правовая жизнь. – Саратов-Москва, 2000. – С.21-24.
Правовая культура – это явление идеологического порядка, ориентированное государством и обществом на формирование и развитие политического и правового сознания людей, их ценностно-нормативного комплекса, а тем самым и поведения, и деятельности в правовой сфере.	Кудрявцев, В.П. Закон, поступок, ответственность /В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1986. – С124-125].
Правовая культура – это система взглядов, оценок, убеждений, установок относительно важности, необходимости, социальной ценности юридических прав и обязанностей, которое формирует позитивное отношение к праву, законности, правопорядку, обеспечивают социально-полезное поведение в правовой сфере.	Аграновская Е.В. Правовая культура и обеспечение прав личности /Е.В, Аграновская. – М.: Наука, 1988. – 145 с.
Правовая культура – это разновидность духовно – материальной культуры, представляющая собой совокупность юридических ценностей, отражающая качественное состояние правовой системы, уровень правового развития личности (её	Карташов В.Н., Баумова М.Г. Правовая культура: понятие, структуры, функции: Монография. Ярославль: ЯрГУ, 2008. – С.10.

идей, убеждений, знаний, установок, умений, навыков, действий и т.п), обеспечивает юридическую коммуникативность, упорядоченность и управляемость общественных отношений, законность и правопорядок.	
Правовая культура студента – это Составляющая профессиональной культуры, определяющая правовую ориентацию личности в контексте профессиональной деятельности и отражающая все ее компоненты: совокупность знаний, умений, благодаря которым элементарные правовые знания опредмечиваются в практических действиях.	Марносов В.Г. Правовая культура студентов в колледже и проблемы ее формирования //http://xn---btb1bbcge2a.xn--p1ai/blog/2014-09-24-354

Приведенный краткий обзор анализируемых понятий о правовой культуре в целом и правовой культуре личности студента, в частности, представленных в таблице 1, свидетельствует о многогранности их трактовки и неоднозначности содержательного наполнения. В различных значениях правовая культура рассматривается и как *сумма* накопленных обществом правовых ценностей (А.Я. Сухарев); и как *система* взглядов, оценок, убеждений, установок относительно важности, необходимости, социальной ценности юридических прав и обязанностей (Е.В. Аграновская); прогрессивных достижений, накопленных человечеством в сфере правосознания, законности и т.д. (В.П. Сальников); овеянных и идеальных элементов, относящихся к сфере действия права, и их отражений в сознании и поведении людей (В.И. Каминская, А.Р. Ратинов, А.Д. Бойцов).

Правовая культура характеризуется и как особое видение правовой жизни формы юридического бытия общества (А.В. Малько); явление идеологического порядка, ориентированное государством и обществом на нормативное поведение и деятельность людей в правовой сфере (В.П. Кудрявцев); совокупность юридических ценностей, обеспечивающих юридическую коммуникативность, упорядоченность и управляемость общественных отношений, законность и правопорядок (В.Н. Карташов, М.Г. Баумова).

В данном содержательном контексте нам импонирует формулировка понятия «правовая культура личности студента», данная М.С. Завьяловой. По мнению автора, правовая культура личности студента представляет собой многомерное, системное, динамичное личностное образование, представляющее собой совокупность правовых знаний, умений и навыков, высокий уровень правосознания, правового мышления и, как итог, правомерное поведение.

Таким образом, в нашем представлении понятие «правовая культура студента колледжа» неюридического профиля выступает как: динамичное личностное новообразование, фундамент которого составляет нормативно-ценностная правовая ориентация студента применительно к будущей профессиональной деятельности, включающая все присущие ей компоненты:

- совокупность элементарных юридических знаний, умений и навыков с целью их дальнейшего переноса в правомерные практические действия. Она синтезирует в себе единство правового мышления, правосознания и конкретных форм поведения в перспективе разрешения возникающих перед будущими специалистами правовых проблем.

Научно установлено, что правовая культура раскрывается в деятельности человека, имеющей ярко выраженную цель, и охватывает всю совокупность важнейших структурных элементов той или иной правовой реальности в ее фактическом функционировании и развитии.

Ряд учёных, разрабатывающих общую теорию функций правовых явлений (М.И. Байтин, В.И. Васильев, А.П. Глебов, А.А. Данченко, В.Н. Карташов, Т.Н. Радько, А.Я. Рыженков и др.) и ученых, исследующих разные стороны проблемы правовой культуры (Е.В. Аграновская, П.П. Баранов, М.Г. Баумова, Е.А. Боер, Н.Н. Вопленко, Ю.Г. Галай, Н.Л. Гранат, В.И. Каминская, В.Н. Карташов, Н.И. Матузов, Е.А. Певцова, В.П. Сальников и др.) считают, что содержательная составляющая правовой культуры и ее место в системе других юридических явлений наиболее полно раскрывается и проявляется через ее *функции* (от лат. *functio* - исполнение, осуществление, совершение, специфическое проявление объекта).

В исследовании М.Г. Баумовой [10] под функциями правовой культуры понимаются относительно обособленные прогрессивные направления воздействия правовой культуры на сознание и поведение людей, их коллективов и организаций, все сферы общественной и личной жизни, в которых проявляется её сущность, социальная и специально-юридическая роль и назначение в механизме правового регулирования общественных отношений.

Названным автором отмечено, что содержание любой функции правовой культуры составляют следующие элементы: а) правовые и фактические основания; б) объекты; в) субъекты; г) конкретные их действия и операции; д) средства, способы и методы их осуществления; е) цели - задачи; ж) достигнутые результаты (юридические и общесоциальные).

Разделяя точку зрения М.Г. Баумовой, опираясь на анализ указанных выше научных источников, положения учебников по теории государства и права, а также содержательные составляющие правовой культуры, позволим представить собственное понимание функций правовой культуры студента колледжа. На наш взгляд, функции правовой культуры студента колледжа выступают как *обязанность, круг действий участников образовательного процесса, роль, которую выполняет колледж, удовлетворяя юридические потребности личности, общества и государства.*

Общеизвестно, что правовая культура в реальном существовании выполняет одновременно несколько специфических функций. На данном основании обозначим круг следующих основных функций правовой культуры студента колледжа: познавательно-преобразовательная, адаптивная, праворегулятивная, коммуникативная и нормативно-аксиологическая (рис.1).

Познавательно-преобразовательная функция правовой культуры обусловлена созданием правовых и нравственных гарантий таких общечеловеческих ценностей, как честность и порядочность, доброта и милосердие, моральный самоконтроль и совесть, человеческое достоинство и свобода выбора. Данная функция призвана содействовать согласованию общественных, групповых и личных интересов человека, ставить его в центр общественного развития, создавать ему достойные условия жизни и труда, обеспечивать социальную справедливость, политическую свободу, возможность всестороннего развития. Она связана с процессом формирования гражданского общества и правового государства.

Функция реализуется через воспитание позитивных правовых взглядов и представлений о законном, справедливом, познание явлений правовой жизни о правах и обязанностях, осознание и оценку их личностью, предопределяет нормативные правила и эталоны её поведения, способствует формированию адекватного правосознания и правового мышления.

Адаптивная функция правовой культуры заключается в социально-правовой активности личности и приспособлении ее к условиям среды и правовой действительности (правовая социализация личности). Овладение правовой культурой позволяет студенту колледжа, будущему специалисту успешно адаптироваться в правовом пространстве общества, и оптимально реализовать свои интересы, права и свободы во всех видах учебной и профессиональной деятельности и правомерного поведения. Это особенно важно для активизации процессов адаптации и самовоспитания личности в условиях социально-политической и экономической нестабильности нашего общества.

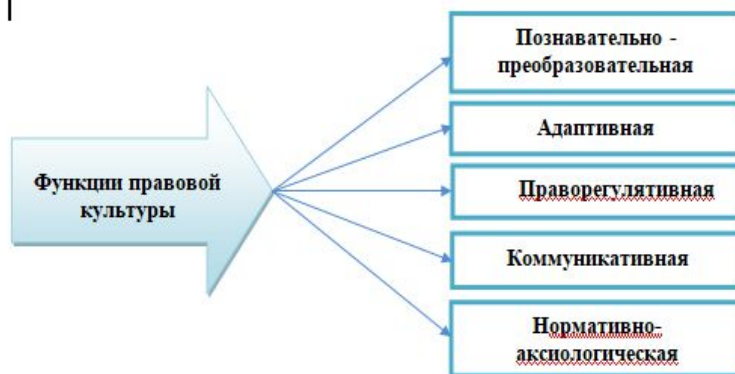

Рис. 1 – Функции правовой культуры

Праворегулятивная функция правовой культуры сопряжена с обеспечением устойчивого, слаженного, динамичного и эффективного функционирования всех элементов системы правового воспитания. В итоге воспитания правовой культуры в учебно – воспитательном процессе колледжа студенты должны усвоить, что именно право регулирует отношения между людьми, каждым человеком и государством путём разнообразных структур на основе нормативных положений, возведенных в закон. Данная функция правовой культуры позволяет соотносить общественные и личные интересы человека в рамках законности.

Суть праворегулятивной функции состоит в том, что выполняя требования норм права и морали, или нарушая их, осуществляя свои права и выполняя обязанности, человек ожидает позитивного отношения к своим поступкам, что во многом зависит от уровня сформированности его правовой культуры. Высокий уровень правовой культуры личности позволяет ей регулировать отношения с другими социальными субъектами в различных сферах жизнедеятельности общества, не выходя при этом за рамки законности и реализуя свои правовые интересы, социальные стремления, идеалы, потребности и образцы поведения.

Благодаря этой функции не только осуществляется правовое общение между людьми, но и регулируются их взаимоотношения в правовой сфере через правовые и другие социальные нормы.

Коммуникативная функция правовой культуры призвана обеспечивать осознанное правовое общение студентов как граждан нашего общества в сфере действия права, существуя через это общение и влияя на него. Такое общение выступает в виде формы межсубъектных взаимодействий в сфере права. Освоение этой функции способствует формированию правовых взглядов студентов колледжа к правовому культурному наследию отношений к другим типам современной правовой культуры и пониманию социокодов правовой культуры представителей различных эпох.

Иначе говоря, коммуникативная функция правовой культуры обеспечивает идейно-правовые связи граждан, преемственность правового опыта и совершенствование общества, формирование и повышение правовой культуры субъектов правовой сферы. Она в ретроспективе аккумулирует в себе прогрессивные достижения всех типов правовых культур и передает их новым поколениям, выступая необходимым элементом современного планирования и прогнозирования правового воспитания и правомерного поведения студентов колледжа.

Нормативно-аксиологическая функция правовой культуры проявляется в различных явлениях и фактах в сфере действия права, правоотношениях субъектов, приобретающих ценностное значение, отражаясь в сознании действующих индивидов, поступках и правомерном поведении в реальной правовой действительности. И поскольку анализируемая функция реализуется через систему аксиологических характеристик, то в этой взаимосвязи правовые нормы и другие составляющие правовой культуры студентов колледжа выступают объектами ценностной оценки правовых взглядов студентов. Причём здесь речь идет о ценностях в праве и самом праве как ценности.

Нормативно-аксиологическая функция проявляется также и в процессе изучения оценочного отношения личности к результату, цели ее действий в условиях изменения явлений правовой действительности, и в обращении к правовым ценностям, предусмотренным нормами права.

Реализация данной функции правовой культуры в учебно – воспитательном процессе колледжа неюридического профиля обусловлена тем, что встречаясь с каждой новой ценностью правовой культуры, студент дает ей оценку с позиций уже сложившихся у него ценностных ориентаций в правовой сфере, важнейшей из которых является ценность прав и свобод человека. Студент, постигая и осознавая ценности прав и свобод человека, одобряет одни компоненты правовой действительности или отвергает другие.

Подчеркнём, все названные функции правовой культуры, носителем которой является студент колледжа, реализуются в единстве и согласованности.

Итак, рассмотрев содержательно - функциональные составляющие воспитания правовой культуры студентов колледжа под определенным углом зрения, мы акцентируем внимание на том, что правовая культура студентов колледжа предполагает их правовую воспитанность, включая правосознание, умение и навыки пользоваться правом, осознавая степень своей защищенности в данном обществе и подчиняя своё поведения требованиям юридических норм. И поскольку это довольно сложный и длительный процесс, требующий от коллектива колледжа специально организованной целенаправленной работы, правовым воспитанием студентов колледжа должны заниматься педагоги, обладающие соответствующими профессионально – педагогическими и правовыми компетенциями.

Список использованной литературы:

1. Аграновская Е.В. *Правовая культура и обеспечение прав личности* /Е.В. Аграновская. – М.: Наука, 1988. – 145 с.
2. Гранат Н.Л. *Правосознание и правовая культура* /Н.Л. Гранат /Л.Орист. – 1998. – №11/12. – С.2-8.
3. Волпенко Н.Н. *Правосознание и правовая культура* /Н.Н. Волпенко. – Волгоград, 2000. – С.43.

4. Малько А.В. Теория государства и права в вопросах и ответах: Учебно-методическое пособие / А.В. Малько. - М.:Юристъ, 1997. – 197 с.
5. Будилина Т.В. Проблемы формирования правовой культуры /Т.В. Будилина: Методические рекомендации. – Красноярск, 1995. – 146 с.
6. Желанова С.А. Правовая культура личности /С.А. Желанова: Дис. .канд.филос.наук. – Саратов, 1995.– 218 с.
7. Завьялова М.С. Формирование правовой культуры студентов колледжа в процессе профессионального образования. Дисс.к.п.н.13.00.08. Магнитогорск, 2007. – 178 с.
8. Калаев А.В. Правовая культура студентов // Образование и культура молодежи: профессиональный аспект /А.В. Калаев. – Новосибирск, 1997. – С.165-167.
9. Ядрышников К.С. Проблемы формирования правовой культуры у студентов среднего профессионального образования. <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-formirovaniya-pravovoy-kultury-u-studentov-srednego-professionalnogo-obrazovaniya>
10. Баумова Марина Георгиевна. Функции правовой культуры: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01: Ярославль, 2005. – 220 с.

УДК 37.376
МРНТИ 14.35.07

Б.А. Тұрғынбаева¹, А.Ә. Төлешова²

¹п.ғ.д., профессор, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

²магистр оқытушы М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік университеті,
Шымкент қ., Қазақстан

МЕКТЕП БІТІРУШІЛЕРДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚҚА БАҒЫТТАУ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Арнайы білім беру ісінде, мамандықты меңгеру үрдісінде мектеп пен жоғары оқу орнының арасындағы өзара әрекеттестік тұлғаның белгілі бір мамандық бойынша барлық жақтарының қалыптасуына шарт түзеді. Мысалы, педагогикалық мамандықты алатын болсақ, мектептегі ізгілікті пәндер мектепте мектеп оқушыларының педагогикалық білім алуына мүмкіндік берсе, мектептің педагогикалық жоғарғы оқу орындарымен өзара әрекеттестігі оқушылардың бойында педагог маман иесіне тән сапалар мен қасиеттердің қалыптасуына ықпал етеді. Оқушылардың мамандыққа бағыттау теориясының негізгі компоненттерін қарастырып өтейік. Олар: фактілер, заңдылықтар, принциптер. Кәсіптік бағдарда ғылыми әдістер көмегімен алынған нақты фактілер аз. Сондықтанда басты тапсырманың бірі – ол жаңа фактілер жинап, оларға дұрыс бағыт бағдар беру. Бұл жаңа фактілерді іздеу бір немесе бірнеше гипотезалар арқылы жүргізілсе ғана іске асады. Әрбір теорияның даму деңгейі принциптің сапасы мен оның құраушысы арқылы анықталады. Мамандыққа бағыттау ұстанымын құрау үшін аз көңіл бөлініп жатқан жоқ. Бірақта мамандыққа бағыттау жүйесінің өңделу жұмыстары бітті деп айта алмаймыз, алда барлық жайттарды қанағаттандыратын, қарсылықсыз жүйені құрады, іске асырады.

Мақалада оқушыларды педагогикалық мамандыққа бағыттаудағы жоғары оқу орны мен мектептің өзара әрекеттестігі мәселесі қарастырылып, бұл бағыттағы атқарылатын жұмыстар сипатталады.

Түйін сөздер: бағыттылық, мамандыққа бағыттау, өзара әрекеттестік, педагогикалық сыныптар

Аннотация

Тұрғынбаева Б.А.¹, Төлешова А.А.²

¹д.п.н., профессор, КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

²магистр преподаватель, ЮКГУ имени М.Ауэзова
г. Шымкент Казахстан

ПРОБЛЕМА ВЫПУСКНИКОВ В ОРИЕНТАЦИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПРОФЕССИИ

Процесс взаимодействия педагогического коллектива вуза и школы включает совместное планирование, проведение различных дел, организацию и подведение итогов работы. Целенаправленное планирование помогает намечать коллективную перспективу, что оказывает влияние на характер взаимодействия, раздвигает его рамки. Для определения содержания, выбора вариантов решения поставленных задач, выполнения намеченных в плане дел необходимо, чтобы вуз и школа максимально использовали возможности своего коллектива. Взаимодействие вуза и школы в процессе подготовки учащихся к выбору профессии и продолжению образования должно быть основано на нескольких педагогических принципах. Одним из важнейших в этом плане является принцип преемственности.

В статье рассматривается проблема взаимодействия школы и вуза по ориентации школьников к педагогической профессии. Дается характеристика системы совместной работы в этом направлении.

Ключевые слова: будущий специалист, взаимодействие, педагогическая профессия, анализ, профессиональная подготовка.

Abstract

Turgynbaeva B.A.¹, Toleshova A.A.²
¹Ph.D., professor, KazNPU named after Abay,
Almaty, Kazakhstan
²Master's degree, M.Auezov SKSU,
Shymkent, Kazakhstan

THE PROBLEM OF GRADUATES IN THE ORIENTATIONS OF THE PEDAGOGICAL PROFESSION

The process of interaction between the teaching staff of the university and the school includes joint planning, conducting various cases, organizing and summarizing the work. Targeted planning helps to outline a collective perspective, which influences the nature of interaction, pushes its framework. To determine the content, choose the options for solving the tasks, accomplish the tasks outlined in the plan, it is necessary that the university and the school make maximum use of the capabilities of their team. The interaction of the university and the school in the process of preparing students for the choice of a profession and the continuation of education should be based on several pedagogical principles. One of the most important in this regard is the principle of continuity.

This article the problem of interaction of school and higher education institution on orientation of school students to a pedagogical profession is considered. The characteristic of system of collaboration in this direction is given.

Key words: future specialist, interaction, pedagogical profession, analysis, vocational training.

Мамандық таңдау – қарапайым міндет емес. Бұл бүкіл қоғам болып атқарылатын аса жауапты мәселе. Сүйікті іспен айналысу, одан ләззат алу өмірді мәнді, оның әр сәтін жарқын етеді. Бұл тұрғыда мектеп-термен жоғары оқу орындарының, жастардың әртүрлі ұйымдарының, отбасының бірлесіп атқаратын шаруалары жеткілікті. Әсіресе мамандар дайындайтын жоғары оқу орындарының қоғамның ертеңгі күнгі сұраныстарын алдан - ала болжай және есепке ала отырып, өз істерін оза жүргізгендері дұрыс. Себебі тәуелсіз елге қажетті білікті маманды даярлау мәселесі мектеп жасындағы оқушылардың дұрыс бағытталуына тікелей байланысты.

Кәсіби әрекетте және өмірдің басқада салаларында табыс биігіне жетуді мақсат ететін тұлғаны дамыту, бәсекеге қабілетті сапалы адам капиталын құруды қамтамасыз ету Қазақстан Республикасының жоғары білім беру жүйесі алдындағы аса жауапты міндет болып табылады. Қазақстанның нарық жағдайындағы адам капиталын қажет ететін қоғамның жаңа сапасына енгендігі, еңбектің елдәулетін арттыртын бірден – бір жол екендігі президентіміз Н.Назарбаевтың жариялаған «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» атты Тұжырымдамасында ерекше атап өтілді [1].

Қоғам үшін аса қажетті де, қадірлі мамандық мұғалімдік. Қазіргі кезде педагогикалық мамандық саласында да дәл осындай жағдай қалыптасып отыр деуге болады. Мектеп бітірушілердің педагог болуға мотивтері жоқ, тіпті ҰБТ қорытындыларына сай педагогикалық оқу орнына қабылданғандардың басым көпшілігі болашақ өмірін мұғалімдікпен байланыстырмайды, тек диплом үшін жүргендер. Оған себеп

мектеп мұғалімінің әлеуметтік мәртебесінің төмендігі, жалақысының аздығы, жұмыс бастылығы, т.б. Бұл үлкен қоғамдық мәселе.

Тұлғаның арнайы белгілі бір мамандыққа қатысты бағыттылығының қалыптасуына кәсіптік білімнің ықпал ету мүмкіндігінің мол екені белгілі. Осыған орай А.П. Сейтешов [2] кәсіптік бағыттылық туралы айта келіп, «тұлғаның жалпы бағыттылығының ішінде, өмірлік жолын анықтауға мүмкіндік беретіні»-кәсіптік бағыттылығын анықтайды деген.

Мамандыққа бағыттау жеке адамның ғана емес бірнеше адамның, тұтастай ұжымның атқаратын жұмысы. Біздің жағдайымызда мектеппен жоғары оқу орындарының бірлесіп шешетін мәселесі ретінде қарастырылады. Бұл ретте мақаладағы келесі тірек ұғым «*өзара әрекеттестіктің*» мәнін ашу қажеттілігі туындайды.

Сонымен *өзара әрекеттесу* – күрделі құбылыс, ол дамуды қамтамасыз етеді. Өзара әрекеттесу педагогикалық жүйедегі екі немесе бірнеше құраушылардың келісімді түрде байланыса отырып бір мақсатқа бағытталуы, оны бірлесе шешуде тұтас жүйені іске қосу деп түсінеміз. Өзара әрекеттесуші үрдістердің бұл жағдайда тепе-тең белсенділік танытуы істі нәтижелі етеді.

Қазіргі таңда білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, білім беруге деген жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болуда. Білім беру саласында болып жатқан ауқымды өзгерістер түрлі ынталы бастамалар мен түрлендірулерге кеңінен жол ашуда. Солардың бірі - мектеп оқушыларын жас кезінен бастап мамандыққа баулу жұмысын жаңа сапалық деңгейге көтеру. Бұған қажетті әдістер мен тәсілдер таңдап, бағыттарын айқындау болып табылады.

Әрбір адам мамандық таңдағанда өзіне «бұл мамандық болашаққа керекпе?», «менің онымен айналысуға икемім барма?» деген сауалдар қоюы керек. Сол сауалды жан-жақты зерттейді. Барынша сұранысқа ие мамандық болса игі. Бұл ретте Ж.Аймауытұлы [3] «Мамандықтың жаман жоқ, бірақ, мұның кез – келгеніне икемділік қажет, бұл жай күнелту, тамақ асыраудың ғана жолы емес, үлкен өнерді, зор шеберлікті қажет ететін нәрсе» деген пікір білдіргендігін айта кеткен жөн. М.Жұмабаев: "Қазақтың қаны бір, жаны бір жол басшысы – мұғалім. Еліміздің азғана жылдық ояну дәуіріне баға беру үшін алты алаштың баласы бас қосса, қадірлі орын - мұғалімдердікі" - деп мұғалім мамандығының мәртебесінің биік тұғырда екенін көрсеткен [4]. Осындай қасиетті мамандыққа оқушыларды бағыттауда жоғары оқу орны мен мектептің өзара әрекеттестікте жұмыс атқаруының маңызы зор.

С.М. Годник еңбегінде жоғары сынып оқушыларын мамандыққа бағыттаудың *төрт кезеңін* айқындаған (1-Кесте).

Бірінші айқындау кезеңінің мақсаты – әсерлігі бойынша мамандыққа бағыттаудың: төмен, орташа, жоғары деңгейлерін анықтау, жеке адамның жалпы сипаттамасын алу. Осы кезеңде бітірушілердің жеке дара ерекшеліктері туралы толық ақпарат алу қажет, себебі кәсіби бағыттылықты әрі қарай қалыптастыру осы мәлімет негізінде жүргізіледі.

Екінші кезең – адаптациялық кезеңі, оның мақсаты мамандыққа бағыттаудың эмоциялық компонентін қалыптастыру, болашақ мамандыққа оқушылардың өз көзқарастарын, оқу іс-әрекеттерінің мотивтерін қалыптастыру.

Мамандыққа бағыттаудың *үшінші кезеңінің (қалыптастырушы)* мақсаты – мамандықты игеруді қажетсізінудің жеткілікті деңгейін қалыптастыру. Негізгі әсер ету құралы – таңдалынатын мамандықтың мәртебесіне сендіру мақсатында мұғалімнің оқушымен жасайтын қарым-қатынасы.

Мамандықтың мәртебесін түсіну, таңдалынатын мамандықты игеруге әрекеттенудің жеткілікті деңгейі пайда болуына байланысты. Осы жағдайда жоғары сынып оқушыларының нақты мақсаты – білім, практикалық іскерлік пен дағдыны игеру нәтижесінде алдағы мақсат – жоғары оқу орны студенті болу, ары қарай жоғары дәрежелі маман болу. Осындай жағдайда ғана кәсіби айқындалу процесіндегі белсенділік, іс-әрекет туралы айтуға болады, осындай іс-әрекет негізінде мамандыққа бағыттаудың жоғары деңгейі қалыптасады, оны тәрбиелеу мектеп пен жоғары оқу орнының өзара әрекеттестігі негізінде іске асырылады.

Соңғы *төртінші кезеңнің мақсаты* – жоғары деңгейдегі мамандыққа бағыттылығын қалыптастыру және саналы түрде кәсіби айқындалуға даярлау. Бұл кезең бітірушінің жеке басының өзгерістерімен, мамандық таңдаумен байланысты құндылық бағдарларының бекітілуімен, кәсіби бағыттылықтың орташа немесе жоғары деңгейінің қалыптасуымен сипатталады.

Төртінші кезеңде бітірушілер үшін емтиханға дайындық және мамандықты, нақты жоғарғы оқу орнын, оның нақты факультетін таңдау қажеттілігі ерекше рөл атқарады. Соңғы кезде жоғары сынып оқушыларының қатысатын іс-әрекеттің әр түрінде: қарым-қатынас, оқу, оқу-танымдық, өз бетімен таным-

дық және де іс-әрекеттің басқа түрлерінде де белсенділігі мен тәуелсіздігі қалыптасады және көрінеді. Мамандыққа бағыттылығын ұалыптастыру үшін бір кезеңнен екінші кезеңге өткендегі өзара әрекеттестік пен тактілік, сапалық ерекшелік заңды. Бұл диалектиканың қарама-қайшылық «алынуы» деп аталатын механизіміне сәйкес болады.

1-Кесте Жоғары сынып оқушыларын мамандыққа бағыттау кезеңдерінің сипаттамасы
(С.М. Годник бойынша)

р/с	Жоғары сынып оқушыларын мамандыққа бағыттаудың кезеңдері	Мазмұны
1	<i>Айқындау кезеңі</i>	әсерлігі бойынша мамандыққа бағыттаудың: төмен, орташа, жоғары деңгейлерін анықтау, жеке адамның жалпы сипаттамасын алу. Осы кезеңде бітірушілердің жеке дара ерекшеліктері туралы толық ақпарат алу қажет, себебі кәсіби бағыттылықты әрі қарай қалыптастыру осы мәлімет негізінде жүргізіледі.
2	Бейімдеу кезеңі	мамандыққа бағыттаудың эмоциялық компонентін қалыптастыру, болашақ мамандыққа оқушылардың өз көзқарастарын, оқу іс-әрекет-терінің мотивтерін қалыптастыру
3	<i>Қалыптастырушы кезеңі</i>	мамандықты игеруді қажетсінудің жеткілікті деңгейін қалыптастыру. Негізгі әсер ету құралы – таңдалынатын мамандықтың мәртебесіне сендіру мақсатында мұғалімнің оқушымен жасайтын қарым-қатынасы.
4	<i>Жоғары деңгейдегі мамандыққа бағыттылығын қалыптастыру және саналы түрде кәсіби айқыңдалуға даярлау</i>	Бұл кезең бітірушінің жеке басының өзгерістерімен, мамандық таңдаумен байланысты құндылық бағдарларының бекітілуімен, кәсіби бағыттылықтың орташа немесе жоғары деңгейінің қалыптасуымен сипатталады.

Мектеп оқушыларын педагогикалық мамандыққа бағыттау мәселесін талдауда мамандыққа деген жеке қызығушылықтың алатын орны зор. Жалпы педагогикалық ғылыми еңбектерде «Қызығу», «Қызығушылық» ұғымы деп қарастырылууда. Ал педагогиканың тәжірибелік аспектісінде қызығушылық деп қолданылғандықтан екі сөз мағыналас, екі сөздің мағынасы өзгермейтіндіктен, қызығушылық деп қолдандық. Қызығушылық қалыптасуы үшін адам бойында сенімділік туындауы керек. Сенім мен дүниетаным қатарласып жүрсе ғана өз мақсатына жетуге мүмкіндік туады.

Адамда сан алуан қызығулардың болуы мүмкін. Бірақ бұлардың ішінде ең басыңқы қызығуы болады. Мұндай қызығулар, әсіресе, оқу әрекетіне аса қажет. Оқуға қызығудың әсерлі, күшті, тұрақты, мазмұнды болуы оқушының сабақты үлгеруіне ықпал етеді де, терең білім алуына көп жәрдемін тигізеді. Оқу қызығулары оқушыларда оқу түрткілерінің дамуына байланысты қалыптасып отырады. Оқушы жастарда қызығудың жөнді көрінбеуі, олардың өмірін мазмұнсыз етеді. Мұндайда олар енжар болып іші пысады, зерігіп берекесі кетеді. Қызығудың мазмұнды әрі кең, өрісті болуы оның басты ерекшеліктеріне байланысты. Қызығуы тұрақты қасиетке айналған адам ғана іс-әрекеттен жақсы нәтиже шығара алады, ісі әр уақытта да берекелі болады.

Кейбір адамдар кез келген нәрсеге қызығады да, оның бірде-біреуіне нақты тұрақтамайды. Мұндай “көрсө құмар” әуесқойлық қасиеттер адамды тұрлаусыз, тұрақсыз етеді. Егер осы әдет бойға сіңіп кеткен болса, бұл – үлкен кемшілік. Қызығуы тұрақтанбаған адам қызметтің қай саласында болмасын пәрменді еңбек ете алмайды. Тек тұрақты қызығу ғана адамның бүкіл бойын билеп, қандай бөгеттер болса да жеңе білуге, небір ауыртпалықты көтеруге жәрдемдеседі.

Таңдаған мамандықтың қоғамға маңыздылығы. Мамандық таңдау деген өзің айналысқың келетін жұмысты таңдау ғана емес, өзің араласқың келетін ортаны да таңдау. Заман өзгерген сайын, адам да жеті-

ліп, нарықтық қарым-қатынас пайда болды. Қоғам дамып, дүниеге түрлі жұмыстар, сәйкесінше, түрлі мамандықтар келді.

Әрбір адам мамандық таңдағанда «бұл мамандық болашаққа керек пе?» деген сауал қою керек. Сол сауалды жан-жақты зерттейді. Барынша сұранысқа ие мамандық болса игі. Дегенмен де Ж.Аймауытұлы «Мамандықтың жаман жоқ, бірақ, мұның кез келгеніне икемділік қажет, бұл жай күнелту, тамақ асыраудың ғана жолы емес, үлкен өнерді, зор шеберлікті қажет ететін нәрсе». Сондықтан да әрбір мамандық мол ізденіс пен талмай еңбекті қажет етеді. Педагогикалық мамандықта үлкен шеберлікті қажет етеді.

Бүгінгі күні мектептер жақсы мұғалімдерге мұқтаж. Сол қажеттілікті өтеу үшін ЖОО бірлесе отырып, мектептерде педагогикалық сыныптар ашу тәжірибесін ендірудің мәні зор деген болар едік. Ондай тәжірибелер шет елдерде бар.

Атақты ұстаз Ахмет Байтұрсынов; «Басқадан кем болмас үшін біз білімді, һәм күшті болуымыз керек. Білімді болуға оқу керек. Бай болуға кәсіп керек», - деп ұлы өсиет қалдырғаны белгілі [5]. Сондықтан әр оқушыға өз орнын табуға, мамандықты дұрыс таңдауға ықпал ету үшін жоғарғы оқу орнымен мектептің өзара әрекеттестігінің маңызы зор. Қорытындылай келе біз сипаттаған жұмыстардың оқушыларды педагогикалық мамандыққа бағыттауды нәтижелі етуге, Елбасы ұсынған Бірінғай еңбек қоғамын құруға ықпалы болады деп ойлаймыз.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» бағдарламасы. – Астана, 2012 // Егемен Қазақстан. – Б. 2-3
2. Сейтешов А.П. Пути профессионального воспитания учащихся молодежи. – Алматы: Мектеп, 1988. – 189 с.
3. Әбенбаев Ж.М. «Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі». – Алматы, 2004. – С. 35-37.
4. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы, 1992. – Б. 278.
5. Балабаева А.И. Педагогикалық практикада студенттердің педагогикалық бағыттылығын қалыптастыру. – Алматы, 2005. – Б. 24-25.

УДК 377.091
МРНТИ 14.09.33

Саудабаева Г.С.¹, Айтбаева М.А.², Смаилова Ж.Ж.³
¹доктор педагогических наук, ассоциированный профессор
Казахский национальный университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан

²кандидат педагогических наук, и.о. ассоциированного профессора
Кызылординский государственный университет имени КоркытАта
г. Кызылорда, Казахстан

³кандидат технических наук, и.о. ассоциированного профессора
Кызылординский государственный университет имени КоркытАта
г. Кызылорда, Казахстан

**ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ КАК ЗНАЧИМАЯ ЦЕЛЕВАЯ
ОРИЕНТАЦИЯ СОВРЕМЕННОГО ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Аннотация

В статье поднимаются вопросы профессионального самоопределения личности школьника. Данный вопрос рассматривается как сложный и длительный процесс согласования внутри личностных и социально-профессиональных компонентов развития человека. Подчеркивается необходимость научного и практического разрешения данного вопроса на современном уровне с учетом изменившихся социально-экономических основ жизни общества. Отмечаются недостатки в существующей обобщенной модели профориентации без учета индивидуальных особенностей личности. Определяется зависимость успешности профессионального самоопределения от сформированности внутренней активности учащегося. Идет поиск возможности активизации позиции школьников в подготовке к профессии. Выделяются предпосылки формирования профессионального самоопределения школьников. Раскрываются важнейшие составляющие процесса профессионального самоопределения: развитие человека в профессиональ-

ной деятельности, формирование его индивидуальных особенностей и черт личности, выбор жизненного пути; творческое развитие и обогащение человеком самой профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная самоопределение, личность школьника, развитие человека, деятельность.

Аңдатпа

Г.С. Саудабева¹, М.А. Айтбаева², Ж.Ж. Смаилова³

¹п.ғ.д., қауымдастырылған профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ

Алматы қ., Қазақстан

²п.ғ.к., қауымдастырылған профессор м.а. Қорқыт Ата атындағы ҚМУ,

Қызылорда қ., Қазақстан

³т.ғ.к., қауымдастырылған профессор м.а. Қорқыт Ата атындағы ҚМУ,

Қызылорда қ., Қазақстан

КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУ ЗАМАНАУИ МЕКТЕП БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫ МАҚСАТТЫ БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ

Мақалада адамзат дамуының ішкі және әлеуметтік-кәсіби компоненттерің үйлестіруінің күрделі және ұзақ үдерісі ретінде қарастырылатын оқушы жеке тұлғасының кәсіби өзін-өзі анықтау сұрақтары көтерілген. Қоғамның өзгерген әлеуметтік-экономикалық негіздерін ескере отырып, осы мәселені заманауи деңгейде ғылыми-практикалық шешу қажеттілігі атап өтілді. Тұлғаның жеке сипаттамаларын есепке алмай, кәсіптік бағдар берудің жалпыланған үлгісінде кемшіліктер бар. Оқушының кәсіби өзін-өзі анықтаудың ішкі белсенділігінің қалыптасуынан табыстылығының тәуелділігі анықталады. Кәсіптік даярлауда мектеп оқушыларының жағдайын белсендіру мүмкіндіктері іздестіруде. Оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауының қалыптасуының алғышарттары ерекше анықталады. Кәсіби өзін-өзі анықтау процесінің ең маңызды компоненттері анықталады: адамның кәсіби қызметте дамуы, оның жеке ерекшеліктері мен жеке қасиеттерінің қалыптасуы, өмірлік жолын таңдау; шығармашылық дамуы және адамның өзінің кәсіби қызметімен байытылуы.

Түйін сөздер: кәсіби өзін-өзі анықтау, мектеп жасындағы жеке тұлға, адамның дамуы, белсенділігі.

Abstract

G.S. Saudabayeva¹, M.A. Aitbayeva², J.J. Smailova³

¹doctor of pedagogical sciences, associate professor Kazakh National Pedagogical University named after Abay

Almaty city, Republic of Kazakhstan

²candidate of pedagogical sciences, Kyzylorda State University named after Korkyt Ata

Kyzylorda city, Republic of Kazakhstan

³candidate of technical sciences,

Kyzylorda State University named after Korkyt Ata

Kyzylorda city, Republic of Kazakhstan

PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION AS A SIGNIFICANT TARGET ORIENTATION OF CONTEMPORARY SCHOOL EDUCATION

The article raises the problem of professional self-determination of the student's personality, which is viewed as a complex and lengthy process of harmonizing the intrapersonal and socio-professional components of human development. The necessity of scientific and practical solution of this problem at the modern level is emphasized, taking into account the changed social and economic foundations of society. There are shortcomings in the existing generalized model of vocational guidance without taking into account the individual characteristics of the individual. The dependence of the success of professional self-determination on the formation of the student's inner activity is determined. There is a search for the possibility of activating the position of schoolchildren in preparation for the profession. The preconditions for the formation of professional self-determination of schoolchildren are singled out. The most important components of the process of professional self-determination are revealed: the development of a person in professional activity, the formation of his individual characteristics and personality traits, the choice of a life path; creative development and enrichment of the person with the most professional activity.

Key words: professionalself-determination, schoolchildpersonality, humandevelopment, activity.

На современном этапе социально-экономического развития общества, когда возникла необходимость подготовки специалистов, соответствующих условиям перехода от индустриального к постиндустриальному этапу развития, профессиональное самоопределение школьников рассматривается как важнейшая целевая ориентация современного школьного образования.

Существующие формы подготовки к профессиональному самоопределению недостаточно эффективны, поэтому профессиональное самоопределение следует рассматривать как сложный и длительный процесс согласования внутриличностных и социально-профессиональных компонентов развития человека.

Обусловленность профессионального самоопределения социальными нормами и ценностями становится в настоящее время серьезной социально-педагогической проблемой. Проблема профессионального самоопределения школьников была актуальна всегда, но сейчас она требует своего научного и практического разрешения на современном уровне с учетом изменившихся социально-экономических основ жизни общества, так как на социализацию современной молодежи влияют разнообразные факторы: политические перемены в стране, трансформация ценностно-нормативной системы, новая социальная дифференциация в обществе, изменение шкалы престижности профессий, снижение уровня жизни большинства населения, безработица, усиление неравенства в сфере образования (М.В. Батырева, В.А. Медик, А.М. Осипов др.). Обновление профессиональной сферы общества вызывает необходимость в более эффективной педагогической деятельности по подготовке молодежи к жизни и труду в условиях рыночной экономики, с целью обеспечения более адекватного профессионального самоопределения.

В педагогике и психологии исследование проблем профессионального самоопределения проводилось по разным направлениям. В психологии указанная проблема решалась в связи с анализом жизненного самоопределения (Б.Г. Ананьев, С.Л. Рубинштейн), в контексте изучения возрастных закономерностей формирования личности (Л.И. Божович, П.А. Шавир), в плане проблемы формирования человека как субъекта профессиональной деятельности (Е.А. Климов, В.В. Чебышева), в рамках изучения вопросов профессионального становления (Т.В. Кудрявцев, А.И. Сухарева, Е.М. Павлютенков) и психологических основ трудового воспитания школьников (Ф.И. Иващенко, Э.А. Фарапонова).

Значительный вклад в исследование проблем профессиональной ориентации внесли ученые Казахстана. Общие вопросы организации профессиональной ориентации в школах, в межшкольных комбинатах, производственных училищах, особенности профориентационной работы на определенные виды деятельности были освещены в работах Г.А. Уманова, А.П. Сейтешева, Б.И. Мукановой, Г.Т. Хайруллина, Р.А. Джанабаева, Б.Ж. Садыкова и других.

Однако рассмотрение проблем профессионального самоопределения только в рамках профориентации имеет существенные недостатки. Была создана обобщенная модель профориентации без учета индивидуальных особенностей личности, не учитывался длительный характер развития, а лишь декларировалось положение о том, что личность – это субъект профессионального развития.

В условиях, когда знания, но не развитие личности, стали основным содержанием образования, в профориентации преобладали словесные, декларативно-агитационные методы без предоставления учащимся возможности пробы сил в различных видах профессиональной деятельности. Такая профориентация не могла обеспечить формирование высокого уровня готовности школьников к профессиональному самоопределению.

Кроме того, не всегда осуществлялся дифференцированный подход к учащимся с различными уровнями сформированности профессионального самоопределения. Основной целью профориентации предполагалось формирование способности к выбору профессии, а не готовности к самоопределению, которая включает способности, практическую подготовленность и наличие стремления к выбору профессии и реализации профнамерения. Отметим, что профориентация рассматривалась, в основном, как средство управления.

Успешность профессионального самоопределения, в первую очередь, зависит от сформированности внутренней активности учащегося. Идет поиск возможности активизации позиции школьников в подготовке к профессии.

В условиях социально-экономических преобразований, когда меняется характер труда и возрастает жесткость требований к кадрам, в связи с необходимостью гуманизации образования ставится задача разработки и реализации новой модели образования, рассчитанной на подготовку высококвалифицированных, профессионально мобильных, конкурентоспособных специалистов.

Анализ теоретических источников показал, что недостаточно изучена готовность учащихся к профессиональному самоопределению, не проанализированы пути и средства ее формирования на основе дифференцированного подхода к учащимся с различными уровнями этой готовности, не выявлены наиболее эффективные методы и способы педагогического управления процессом ПС школьников, учитывающие фактор влияния региональных особенностей.

Исследователи, рассматривавшие проблему готовности к профессиональному самоопределению (Г.С. Костюк, А.Д. Сазонов, В.Ф.Сахаров, Р.И. Миттельман и др.) уделяли внимание следующим её аспектам:

а) готовность личности к выбору конкретной профессиональной деятельности - сельскохозяйственной, педагогической, производственной и т.д.

б) готовности личности к выбору профессии, при этом изучался заключительный этап профессионального самоопределения, когда личность стоит перед принятием окончательного решения о выборе той или иной профессии. Вопрос же о психологической готовности личности к профессиональному самоопределению, обеспечивающей активность субъекта в поиске своего призвания, ещё не нашёл должного освещения в психолого-педагогической литературе.

Ряд авторов подчёркивает особое значение знаний о профессии в формировании готовности к её выбору. А.Д. Сазонов считает, что компонентами структуры готовности школьников к сознательному выбору профессии являются знания содержания профессионального труда, профессиональных требований и возможностей творческого проявления личных качеств, знание условий труда, его организации, оплаты и т.д. Другие авторы (А.Г. Власкин, М.Н. Глявин, Л.И. Рошупкин, Л.И. Новикова и др.) ведущую роль в структуре готовности к сознательному выбору профессии отводят нравственному компоненту - нравственной готовности к труду по выбираемой профессии. Несмотря на встречающиеся различия в трактовке содержания и структуры готовности, исследователи сходятся на том, что в готовности личности к сознательному выбору профессии отражается обоснованность профессионального намерения личности, стремление и возможности овладения определённой профессией.

Таким образом, педагогическая сущность процесса формирования профессионального самоопределения школьников в условиях общеобразовательной школы остается актуально востребованным и все еще нерешенным теоретическим и практическим вопросом, требующим своего решения в современных условиях развития казахстанского общества.

В исследовании процесса профессионального самоопределения современных школьников наблюдается ряд неисследованных проблем, связанных как с организацией педагогического процесса и с содержанием педагогической деятельности, так и с социально-педагогическими механизмами усвоения школьниками этических и нравственных норм трудовой деятельности, формирования навыков социально-профессионального поведения личности. Организация педагогической деятельности по профессиональному самоопределению современных школьников должна осуществляться на основе системного подхода, который позволяет структурировать работу общеобразовательной школы по формированию готовности школьников к профессиональному самоопределению и повышает её эффективность.

На основании анализа теоретических и практических исследований нами выявлены следующие предпосылки формирования профессионального самоопределения школьников:

- возникновение новой социально-психологической ситуации, ведущей к новым формам хозяйствования, возникновению рынка труда, конкуренции, профессиональной мобильности, росту потребностей и интересов личности;

- потребность личности в интеллектуальном развитии, необходимость которого обосновывается социально-экономическим развитием;

- ориентация образования, общества и личности на перспективу, вследствие чего возникает потребность в сохранении и развитии интеллектуального, творческого, волевого, морального потенциала человека; - внедрение в жизнь новых структур образования, складывающихся новых форм обучения;

- пересмотр содержания образования, программ, методов, основанный на стремлении сделать их более гибкими, на желании обеспечить учащихся допрофессиональной компетентностью, заложить солидную базу для получения дальнейшего образования с учетом профессиональных потребностей и интересов учащихся.

Таким образом, целью профессионального самоопределения является найти свое место в сфере труда и профессии. При этом ведущим психологическим механизмом профессионального самоопределения

является осознание субъектом своих «хочу», «могу», «имею» и согласование их с требованиями избранной профессиональной деятельности.

Профессиональное самоопределение есть сложный по содержанию и многоэтапный процесс развития личности как субъекта трудовой деятельности, который приводит к приобретению определенного социального положения, к выбору социальных ролей.

Таким образом, профессиональное самоопределение представляет собой длительный и динамический процесс, включающий в себя две важнейшие составляющие:

- 1 - развитие человека в профессиональной деятельности, формирование его индивидуальных особенностей и черт личности, выбор жизненного пути;
- 2 - творческое развитие и обогащение человеком самой профессиональной деятельности, мира профессий.

В профессиональном самоопределении выделяются фазы или стадии: выбор профессии, профессиональное обучение, овладение профессиональным мастерством (на основе выработки индивидуального стиля и средств профессиональной деятельности) и самореализация в ней, творческий вклад в развитие самой деятельности и передача профессионального опыта другим людям. Указанные фазы не являются строго разведенными во времени, в значительной степени они зависят от содержания профессии, индивидуальных и личностных качеств человека, сформировавшихся до вступления в профессию (задатки, интересы, мотивы, способности и пр.), внешних благоприятных или неблагоприятных обстоятельств, в том числе экономических и социально-психологических.

Обобщая проведенный анализ профессионального становления личности, выделим основные моменты этого процесса:

1. Профессиональное самоопределение – это избирательное отношение индивида к миру профессий в целом и к конкретной выбранной профессии.
2. Ядром профессионального самоопределения является осознанный выбор профессии с учетом своих особенностей и возможностей, требований профессиональной деятельности и социально-экономических условий.
3. Профессиональное самоопределение осуществляется в течение всей профессиональной жизни: личность постоянно рефлексивирует, переосмысливает свое профессиональное бытие и самоутверждается в профессии.
4. Актуализация профессионального самоопределения личности инициируется разного рода событиями, такими как окончание общеобразовательной школы, профессионального учебного заведения, повышение квалификации, смена местожительства, аттестация, увольнение с работы и др.
5. Профессиональное самоопределение является важной характеристикой социально-психологической зрелости личности, ее потребности в самореализации и самоактуализации.

Таким образом, профессиональное самоопределение школьников состоит в выборе направления сферы будущей профессиональной деятельности и развития личностных возможностей, а также формирование действенного отношения личности к социокультурным и профессионально-производственным условиям на основе сформированных личностных качеств и морально-нравственных ценностей, которое достигается в результате целенаправленной и системной педагогической деятельности.

Следовательно, требуется изменить подход в организации различных форм и направлений педагогической деятельности по профессиональному самоопределению школьников и сосредоточить внимание на совершенствовании профессионально ориентированного образования, на формировании у школьников личностных качеств и морально-нравственных ценностей, необходимых для выбора направления их будущей профессиональной деятельности.

Список использованной литературы:

- 1 Чистякова С. Н. Педагогическое сопровождение самоопределения школьников: Методическое пособие для профильной и профессиональной ориентации и профильного обучения школьников. – М.: Academia, 2005. – 123 с.
- 2 Саудабаева Г.С., Бейсенбаева А.А., Алеуов У. Профессиональное самоопределение учащихся как педагогическая проблема. // Проблемы совершенствования системы повышения и переподготовки кадров в среднем специальном профессиональном образовании: сб.мат-лов научно-практич. конф. Узбекистан, – Ташкент. 2008. – С.28-30.
- 3 Суслова Е. Социальная диагностика. Методы и способы ее осуществления. – М., 1993. – 170 с.

УДК 796.011
МРНТИ 14.77.03.

Т.Б. Искаков¹

¹докторант, Қазақ спорт және туризм академиясы
Алматы қ., Қазақстан

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫ МАРКЕТИНГІН ДАМУ

Аңдатпа

Бұл мақалада дене шынықтыру және салауатты өмір салты маркетингін дамыту және қалыптастыруға қатысты сұрақтар қарастырылған. Бүгінгі таңда бұл өзекті тақырыптардың бірі. Елдің дамуы үшін дені сау ұлт қажет. Қазіргі таңда бізде жастардың денсаулығына байланысты үлкен мәселелер туындауда.

Мысалы, темекі шегу қаупі темекі шегушілердің саны өсіресе 12-16 жас аралығында ерекше арта түсуіне байланысты. Шылым шегушілердің ең көп пайызын 17 жастағы ұлдар мен 15-16 жастағы қыздар құрайды. Олар өзіне және бүкіл қоршаған ортаға зиян келтіреді. Темекі түтіні құрамындағы радиоактивті заттар мен басқада улы компоненттер, темекі шекпейтін адамға да зиянын тигізеді. Темекі шегушілердің жауапкерсіздігіне байланысты, көптеген адамдар зиян шегуде. Токсикомания, маскүнемдік, азарт ойындарға құмаршылық. Көптеген жаман әдеттер өскелең ұрпақтың физиологиясын, сол сынды жан дүние қалпын бұзады.

Сондықтан салауатты өмір салтын қалыптастыру үшін жағдай жасау қажет. Нарықтық қатынас ата-аналарды балаға материалды жағдай жасау үшін қарқынды жұмыс істеуге мәжбүрлейді. Көптеген жағдайда ата-аналар өздерінің және балаларының дене шынықтырумен немесе салауатты өмір салтын ұстауға, оны қадағалауға уақыт таппайды.

Бұл мақаланың авторы, бұл әлеуметтік мәселе екендігін түсінеді. Көптеген аурулар жасаруда. Ата-аналар мен пән мұғалімдерінде салауатты өмір салтын қалыптастыру үшін уақыт және терең теориялық білім жеткіліксіз. Сол себепті тек дене шынықтыру мұғалімдері ғана емес, мектептегі, жоғары оқу орнындағы пән мұғалімдерде осы сұраққа қатысты құзыретті, әрі білікті болу керек.

Автор маркетинг мәселесін қарастыруды ұсынады. Кез-келген бастамада, сіз стратегия құруыңыз қажет. Оның айтуынша, дене шынықтыру және салауатты өмір салтын қалыптастыру сабақтары барлық жерде және барынша қол жетімді болуы керек. Спорт клубтарының, фитнес-орталықтар жұмысын жетілдіру қажет. Олар өндірісте, жұмыс орындарында, оқу орындарында және т.б. жерлерде болуы тиіс. Халықтың түрлі жас аралықтары мен топтары үшін.

Түйін сөздер: дене шынықтыру, салауатты өмір салты, маркетинг, жаман әдеттер, салауатты ұлт.

Аннотация

Искаков Т.Б.¹

¹докторант, Казахская академия спорта и туризма
г. Алматы, Казахстан

РАЗВИТИЕ МАРКЕТИНГА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

В данной статье рассматривается вопрос развития и формирования маркетинга физической культуры и здорового образа жизни. Это одна из актуальных тем сегодняшнего дня.

Для развития страны, необходима здоровая нация. А у нас большие проблемы со здоровьем молодежи. Например опасность табакокурение связана с тем, что число курящих особенно увеличивается в возрасте 12-16 лет. Наибольший процент курящих составляют юноши 17 лет и девушки 15-16 лет. Они вредят себе и всему окружению. Табачный дым отравляет радиоактивными веществами и другими вредными компонентами организм некурящих людей. Из за их безнравственности страдает огромное количество людей. Токсикомания, алкоголизм, игровая зависимость. Множество вредных привычек губят подрастающее поколение как физиологически так и морально.

Поэтому необходимо создавать условия для формирования здорового образа жизни. Рыночные отношения заставили родителей усиленно работать для создания материальных благ. Во многих случаях родители не имеют времени заняться физической культурой и контролем здорового образа жизни себя и детей.

Автор данной статьи осознаёт, что это социальная проблема. Многие болезни молодеют. У родителей и учителей предметников недостаточно времени и глубоких теоретических знаний для формирования

здорового образа жизни. Поэтому не только учителя физкультуры, но и учителя предметники как в школе так и в ВУЗе должны быть компетентны по данному вопросу.

Автором вынесен на рассмотрение вопрос маркетинга. При любом начинание нужно разработать стратегию. Он считает, что занятия физической культурой и формирование здорового образа жизни должно быть доступно и повсеместно. Нужно улучшить работу спортивных клубов, фитнес центров. Они должны быть на производстве, рабочих местах, учебных заведениях и т. д. Для разновозрастных групп и слоёв населения.

Ключевые слова: физическая культура, здоровый образ жизни, маркетинг, вредные привычки, здоровая нация.

Abstract

T.B. Iskakov¹

¹doctoral candidate, Kazakh academy of sport and tourism

Almaty city, Republic of Kazakhstan

DEVELOPMENT OF MARKETING OF PHYSICAL CULTURE AND HEALTHY LIFESTYLE

The article deals with the development and formation of the marketing of physical culture and a healthy lifestyle. This is one of the urgent issues of today.

For the development of the country, a healthy nation is needed. And we have big problems with the health of young people.

For example, the danger of smoking is due to the fact that the number of smokers is especially increased at the age of 12-16. The greatest percentage of smokers are boys 17 years and girls 15-16 years. They harm themselves and the whole environment. Tobacco smoke poisons radioactive substances and other harmful components of the body of non-smokers. Because of their immorality, a huge number of people suffer. Toxicomania, alcoholism, game addiction. A lot of bad habits ruin the younger generation both physiologically and morally.

Therefore, it is necessary to create conditions for the formation of a healthy lifestyle. Market relations forced parents to work hard to create wealth. In many cases, parents do not have time to engage in physical culture and control the healthy lifestyle of themselves and children. The author of this article realizes that this is a social problem. Many diseases are getting younger. Parents and teachers of subject matter do not have enough time and profound theoretical knowledge to form a healthy lifestyle. Therefore, not only physical education teachers, but also subject teachers both in the school and in the university should be competent on this issue.

The author introduced the issue of marketing. With any initiative, you need to develop a strategy. He believes that physical education and the formation of a healthy lifestyle should be available everywhere. It is necessary to improve the work of sports clubs, fitness centers. They should be in production, workplaces, educational institutions, etc. For different age groups and layers of the population.

Key words: physical culture, healthy lifestyle, marketing, bad habits, healthy nation.

Салауатты өмір салтын ұстану – үнемі жақсарудың ішкі дайындығы. Бұл қажеттілік ұзақ уақыт бойы физикалық жаттығулардың нәтижесі ретінде қалыптасады. Балалық шақтағы физикалық жаттығулар баланың қозғалуына арналған табиғи қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектеседі. Баланың физикалық жаттығулар жасау барысында алатын қуанышы оларға қызығушылық тудырады. Біртіндеп жаттығу әдеті мен оларға тұрақты қажеттілікке айналады.

Дене шынықтыру жұмысының және бос уақыттың өзгеруімен, белгілі бір іс-әрекеттерді басқа іс-әрекетпен алмастыруымен күннің айқын режимін қалыптастыруды және қолдауды қамтиды.

Дене шынықтыру жасанды және табиғи факторларды қолдана отырып денені шыңдауды қамтиды. Осылайша, дене шынықтыру салауатты өмір салты теориясын тәжірибелік мақсатқа аударудың негізіне айналады.

Салауатты өмір салты көптеген ішкі және сыртқы факторлардың әсеріне байланысты. Адам өмірінің объективті және субъективті шарттары. Мысалы, объективті факторлар – қоршаған орта сапасы. Ауа, судың және топырақтың жай-күйі. Азық-түлік жағдайлары және тұрғын үй мүмкіндіктері. Киім және аяқ киім маңызды рөл атқарады. Дене шынықтыру, спорттық және фитнес кешендерінің қол жетімділігі дәрежесі. Субъективті факторлар адамның өзі салауатты өмір салтын қамтамасыз етудің негізгі ережелерін сақтауды қамтиды. Бұл факторлар салауатты өмір салтын бұзудың шешуші күші бола алады.

Салауатты өмір салтын насихаттауға бағытталған арнайы жасалған шарттар, қағидалар бар. Осындай кешендердің бірі келесі принциптерді қамтиды:

- Салауатты өмір салтын құрушы адамның өзі екенін түсіну. Ол бұл үшін мүмкін жағдай жасайды және ол бұл жағдайды жойып жіберуі мүмкін.

- Жаман әдеттерден бас тарту. Темекі шегуі, алкогольді ішімдіктер, есірткілер және улы заттар.

- Ұтымды тамақтану принциптерін сақтау. Сапалы және сандық теңдестірілген. Жеке медициналық көрсеткіштер бойынша.

- Адамның денсаулығының жасы мен жағдайы ескеріле отырып, қимыл іс-әрекеттің қызметінің ұтымдылығы.

- Адам өмірінің барлық салаларын реттейтін моральдық мінез-құлықтың жалпыға танылған нормаларын сақтау. [1]

Жоғарыда айтылғандарға қарағанда, дене шынықтыру мен салауатты өмір салты объективті және субъективті факторларға байланысты.

Осы факторларды айқындау. Адамның денсаулығы, физикалық қызметі туралы ақпарат жинау. Адам дамуының жастық физиологиясын білу. Табиғи, гигиеналық факторларды зерттеу. Әсіресе, тұлғаның экономикалық мүмкіндіктері. Көптеген факторлардың, сұраныс пен ұсыныс жүздеген мысалдар келтіруге болады.

Бірақ қоғам өзінің уақытына сәйкес бір орында тұрмайды. Адамзат дамуда. Негіздер мен ділдік өзгеруде. Біртіндеп нарық, кәсіпкер, нарықтық қатынас, басқару, маркетинг, сұраныс, ұсыныс түсінігі қоғамға енгізілді.

Маркетинг нарық жағдайында әмбебап басқару жүйесі болып табылады. Табысты қолдану үшін ол іске асырылатын ортасы өте маңызды [2]. Кәсіпкер жақсы ойластырылған маркетингтік стратегияға ие болуы керек. Маркетингтік саясатты өз жұмысының алғашқы күндерінен бастап дұрыс жүзеге асыру үшін.

Маркетинг – тұтынушыға қызмет көрсетуді ынталандыруға бағытталған кәсіпкерлік қызмет. Көріп отырғанымыздай, бұл анықтама маркетингтің мәні ретінде тауарларды таратуды қарастырады. Маркетингтің өзге де анықтамалары бар. Онда ол өнімдерді сату процесіне түседі. Өкінішке орай, кейбір кәсіпкерлер әлі күнге дейін осы тұрғыдан ұстанып отырады, ал іс жүзінде маркетинг түрлі іс-әрекеттерді қамтиды. Олардың көбісі қызметтерді ұсынудан бұрын жұмысқа дайын болғанға дейін басталады.

Шағын кәсіпкерлік маркетинг – бұл шағын кәсіпкерлік нарығын анықтауға, нарықтық әлеуетті өлшеуге және халықтың қажеттіліктерін қанағаттандыру арқылы маркетингтік мақсатқа жетуге бағытталған кәсіпкерлік қызмет.

Шағын бизнес маркетингі екі компоненттен тұрады. Маркетингтік талдау және маркетингтік кешен. Маркетингтік талдау мыналарды қамтиды: нарық сегменті, маркетингтік зерттеулер, сату болжамы.

Тарихи тұрғыда үш маркетингтік тәсіл бар:

- 1) өндірістік-бағдарлы көзқарас;
- 2) сатуға бағытталған тәсіл;
- 3) клиентке бағдарланған тәсіл [3].

Көптеген жылдар бойы біз бірінші өндірістік-бағдарлы көзқарасқа ие болдық, ол бір жағынан тауар қоймаларын толып кетуіне, ал екінші жағынан тапшылығына әкелді. Дамыған нарықтық экономикасы бар елдер XIX ғасырдың аяғынан бастап екінші тәсілге бірінші көзқарастан шығып, қазіргі уақытта үшінші тұжырымдаманы ұстанды. Барлық маркетингтік шаралар тұтынушыға бағытталған бағдармен басталуы керек.

Егер бәсекелестік аз немесе жоқ болса, онда сұраныс ұсынысты артырады. Мысалы, біздің жағдайда, салауатты өмір салтын ұстануға дене шынықтырумен айналысқысы келетін тұлға көп. Бірақ фитнес-орталықтармен, спорттық клубтар жеткіліксіз. Яғни, сұраныс ұсынысты арттырады. Белгілі бір уақыт, осы қызметтің кәсіпкері немесе сатушысы гүлдене түседі. Бірақ уақыт орнында тұрмайды. Нарық тоқырауды шыдамайды. Сондықтан қысқа мерзімді табыс, бәсекелестіктің көбейуінде, маркетинг білместігінен, толық құлдыраумен сәтсіздікке ұшырайды.

Екінші фактор – кәсіпкердің өздерінің мүмкіндіктері мен мүдделері. Мысалы, кәсіпкер өндірісті жақсы түсінуі мүмкін. Бірақ іске асыру мәселелерінде құзыретсіз болуы мүмкін. Түсінбестен, ол көп түсінетініне назарын аударады. Біздің мысалға назар аударсақ, біз нарыққа ұсыныс енгіземіз. Кәсіпкер - керемет ұйымдастырушы және бизнес-басқарушы. Фитнес-орталығын немесе спорт клубын құрды. Жылу, жарық, спорттық жабдықтар үздік өндірушілерден алынған. Бірақ маркетинг, келушілердің физиологиялық сипаттамаларын білмегендіктен, білікті жаттықтырушы мамандардың жоқтығы. Нәтижесінде бұл өндіріс толық көлемде іске асырыла алмайды. Дене тәрбиесі мен денсаулықты жақсартудың нәтижесі жоқ.

Үшінші фактор – кәсіпкердің мақсаты болып табылады. Егер кәсіпкер қысқа мерзімді мақсаттарды көздейтін болса. Ол тек тауарларды, қызмет көрсетуді сатуын алға қояды. Осы тәсілде тұтынушының мүдделері жиі ақсайды, себебі бұл сатыда кәсіпкер алдына қойған мақсаты кез келген жолмен сату. Бұл жағдай көбінесе қазіргі Қазақстан нарығына тән. Көптеген кәсіпкерлер дереу мақсатқа баса назар аударып, кез келген жолмен пайда табуға тырысады. Бұл жағдаятты заманауи спорт клубтары мен фитнес-орталықтарының мысалында талдадым. Жиі кездесетін спорттық мекемелердің барлығы салауатты өмір салтын және дене шынықтыруды дамытуға бағытталған. Немесе, үшінші факторда айтылғандай, кез-келген бағамен сату. Спорттық қызмет көрсету үшін арналған ғимараттарға кіргенде, көзді ұстап тұрған бірінші нәрсе - салмақ жоғарлату немесе салмақ алу, бұлшық ет массасын көбейту және т.б. био қоспалар сөрелерде толып тұрады. Табиғи дене шынықтыру мәдениеті қайда? Біз бұл мәселеге үлкен сұрақ белгісін қойдық.

Мен бұл тақырыпты зерттей отырып, сондай-ақ осы тақырыпта зерттеу жұмыстарын жүргізген басқа ғалымдардың еңбегін жоғары бағалаудамын. Болашақ – тұтынушыға бағытталған көзқарастың, ақиқат екендігіне сенемін. Бұл өмір сүре алатын жалғыз ұзақ мерзімді стратегия. Себебі бұл біздің жағдайымызға Қазақстан халқының салауатты өмір салтын қанағаттандыруға және жақсартуға бағытталған.

Сондықтан қандай да бір қызмет түрін басталар алдында белгілі маркетингтік зерттеулер жүргізу қажет. Шағын және орта спорттық кәсіпорындардың талдауы жаңа қызметтерді зерттеу үшін әртүрлі көздерді пайдалануын қажет екенін көрсетті. Сондай-ақ, тұтынушылардың сауалнамаларын, әріптестерін, басқа кәсіпкерлермен сауалнама жүргізу, әлеуетті тұтынушылармен сауалдама жүргізу.

Маркетингтік зерттеулер маркетингтік ақпараттарды жинау, өңдеу, жинақтау процесі ретінде анықтауы мүмкін. Көптеген кәсіпкерлер маркетингтік зерттеулерден өз бизнесінің қарапайымдылығы мен қолжетімділігін ескере отырып бас тартады. Ал басқалары, маркетингтік зерттеулердің құны күтілетін табыспен салыстырғанда өте жоғары деп есептейді. Барлық жұмысты іске асыра бастаған соң біздің қателігімізге көзіміз жетіп, маркетинг қажеттілігі туралы қорытынды жасаймыз.

Сонымен, адамның дене шынықтыруы адамның жалпы мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл салауатты өмір салтына өте маркетингтік дамыту және қалыптастыру біздің қоғамымыздың ерекше алаңдаушылығын тудырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Рапацевич Е.С. Педагогика. Современная энциклопедия. – Минск. 2010.
2. Сабден О.С., Токсанова А.Н. Управление малым предпринимательством: вопросы теория и практики. – Астана:Елорда, 2001. – 308 с.
3. Longenecker Justin G., Carlos W. Moore, William Petty. Small Business Management. An Entrepreneurial Emphasis (Cincinnati: South-Western College Publishing, 1997).

**УДК 376.1(574.25)
МРНТИ 14.35.07**

Нурғалиева С.А.¹, Майлыбаева Г.С.², Зулкарнаева Ж.А.³

¹*к.п.н., ассоц. профессор, Восточно-Казахстанский государственный университет имени С.Аманжолова,
г. Усть-каменогорск, Казахстан*

²*доктор PhD, ассоциированный профессор
Жетысуского государственного университета им. И.Жансугурова,
г. Талдықорган, Казахстан*

³*магистр педагогических наук, старший преподаватель,
Кокиетауский государственный университет имени Ш.Уалиханова,
г. Кокиетау, Казахстан*

**К ВОПРОСУ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ**

Аннотация

В настоящей работе представлен обзор анализа развития инклюзивного образования в Восточно-Казахстанской области с целью содействия эффективному решению задач по модернизации регионального инклюзивного образования, его инновационного развития.

В настоящее время в регионе сформированы определенные модели и накоплена практика построения системы инклюзивного образования. Своевременность и непрерывность оказания комплексной помощи – приоритетная задача региональной политики. Поэтому, начиная с дошкольного звена, проводится планомерная работа по обеспечению доступности и развитию различных форм его получения во всех специализированных учреждениях образования ВКО.

Вместе с тем, по-прежнему актуальными остаются многие вопросы, в том числе проблемы кадровой обеспеченности для оказания своевременной специальной помощи на уровне образовательных организаций, обеспечения индивидуализации обучения детей с ограниченными возможностями и инвалидностью. Учреждения высшего и среднего звена по-прежнему остаются сегрегационными, наблюдается недостаточное применение инновационных форм обучения в инклюзивном образовании, применение передового международного опыта и т.д. Все эти проблемы в совокупности требуют решения и объединения усилий всех заинтересованных сторон и комплексного подхода для ее успешной реализации в регионе для повышения эффективности образовательного процесса и создания реальной основы для более динамичного развития этой сферы образования в регионе.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, специальные организации образования, развитие, кадровая обеспеченность.

Аңдатпа

С.А. Нурғалиева¹, Г.С. Майлыбаева², Ж.А. Зулкарнаева³

¹п.ғ.к., қауымдастырылған профессор,

*С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті,
Өскемен қ, Қазақстан*

*²І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің қауымдастырылған профессоры.
PhD докторы, Талдықорған қ, Қазақстан*

*³ п.ғ.м., аға оқытушысы Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті,
Көкшетау қ, Қазақстан*

**ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ
САПАСЫН ЖАҚСARTU МӘСЕЛЕСІ**

Осы мақалада біз өңірлік инклюзивті білім беруді жаңғырту және оның инновациялық дамуы туралы мәселелерді тиімді шешу үшін Шығыс Қазақстан облысында инклюзивті білім беруді дамытуға талдау жасауды ұсынамыз.

Қазіргі уақытта облыста белгілі бір модельдер құрылып, инклюзивті білім беру жүйесін қалыптастыру тәжірибесі жинақталған. Кешенді көмек көрсетудің уақтылығы және үздіксіздігі аймақтық саясаттың басты мақсаты болып табылады. Сондықтан, мектепке дейінгі деңгейден бастап Шығыс Қазақстан облысының барлық мамандандырылған білім беру мекемелерінде оның әртүрлі нысандарын алу және дамыту үшін жүйелі жұмыс жүргізіледі. Сонымен қатар, көптеген мәселелер шұғыл болып қалуда және білім беру ұйымдары деңгейінде уақтылы арнайы көмек көрсету үшін кадрлармен қамтамасыз ету мәселелерін қоса алғанда, мүмкіндігі шектеулі балалар мен мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беруді даралауды қамтамасыз етуге ерекше назар аударуды талап етеді.

Жоғары және орта деңгейдегі институттар бұрынғыдай бөлініп алынды, инклюзивті білім берудің инновациялық формаларының болмауы, халықаралық озық тәжірибені қолдану және т.б. Аталмыш мәселе барлық мүдделі тараптардың күш-жігерлерін біріктіруді және бірлесе жұмыс атқаруды талап етеді және өңірдегі білім беру үдерісінің тиімділігін арттыру үшін өңірде оны табысты іске асырудың кешенді әдісі және өңірдегі осы білім беруді одан әрі серпінді дамыту үшін нақты негіз қалайды.

Түйін сөздер: инклюзивтілік, инклюзивті білім беру, арнайы білім беру ұйымдары, даму, кадрлар.

Abstract

S.A. Nurgaliyeva¹, G.S. Mailybaeva², Z.A. Zulkarnaeva³

¹Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor

S. Amanzholov East Kazakhstan State University,

Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

²Associate Professor of Zhetysay State University after I. Zhansugurov., PhD

Taldykorgan, Kazakhstan

³Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Kokshetau State University named after Sh. Ualikhanov,

Kokshetau, Kazakhstan.

**TO THE QUESTION OF THE INCREASING THE QUALITY
OF THE INCLUSIVE EDUCATION IN EAST-KAZAKHSTAN**

In this paper, we present a review of the analysis of the development of inclusive education in the East Kazakhstan region in order to contribute to the effective solution of the tasks of modernizing regional inclusive education and its innovative development.

At the present time certain models have been formed in the region and the practice of building a system of inclusive education has been accumulated. The timeliness and continuity of the provision of comprehensive assistance is a priority objective of regional policy. Therefore, starting from the pre-school level, systematic work is carried out to ensure the availability and development of various forms of its receipt in all specialized institutions of education of the East Kazakhstan region. At the same time, many issues remain urgent and require special attention, including the problems of staffing for the provision of timely special assistance at the level of educational organizations, ensuring the individualization of education for children with disabilities and disabilities. Higher and middle-level institutions are still segregated, there is a lack of innovative forms of education in inclusive education, application of advanced international experience, etc.

All these problems together require the solution and pooling of efforts of all stakeholders and an integrated approach for its successful implementation in the region to increase the effectiveness of the educational process and create a real basis for a more dynamic development of this area of education in the region.

Key words: inclusion, inclusive education, special education organizations, development, staffs.

Исследовательский анализ по проблеме показывает, что на современном этапе инклюзия является ведущей тенденцией в развитии системы образования во всем мировом сообществе [1].

Работы исследователей [2], [3], [4], [5], [6] и др. свидетельствуют, что в разных странах процесс инклюзивного образования развивается по-своему, дифференцировано, с учетом менталитета и конкретных социально-культурных условий. Из анализа научной литературы по данному вопросу [7], [8], [9], [10], [11], [12], [13], [14] и др. мы пришли к выводу о схожести многих проблем в различных системах образования - недостаточная кадровая и учебно-методическая база; неразработанность инновационных моделей инклюзивного образования и т.д.

Исходя из целей исследования, особый интерес представляет характерные особенности инклюзивного образования в Восточно-Казахстанской области, инициативы и условия для реализации образовательных потребностей всех категорий обучающихся региона.

В результате исследования было выявлено, система специального образования ВКО по данным Управления образования Восточно-Казахстанской области [15] включает 19 специальных организаций, 12 кабинетов психолого-педагогической коррекции и психолого-медико-педагогическую консультацию оказывают 6 учреждений.

Основные направления работы в данных учреждениях следующие: коррекционная работа; учебно-методическая; воспитательная; лечебно-профилактическая и социально - психологическая.

Низкий процент охвата детей инклюзивным образованием диктует необходимость открытия кабинетов коррекции в Абайском, Аягосском, Зыряновском, Шемонайхинском, Тарбагатайском районах, городах Курчатов, Усть-Каменогорск, Семей.

В области проживает 15661 ребенок с ограниченными возможностями от 0 до 18 лет или 4,3% от всего детского населения (368392 ребенка). Из них 3784 ребенка дошкольного, 11877 – школьного возраста. 6 межрайонных психолого-медико-педагогических консультаций (далее - ПМПК) устанавливают право ребенка на получение образовательных, медицинских и социальных услуг, определяют их потребность в специальных образовательных условиях. По направлению ПМПК дети проходят реабилитацию и

социальную адаптацию в 12 кабинетах психолого-педагогической коррекции, охвачено 646 детей. В 62 логопедических пунктах охвачены дети с нарушениями речи (всего 1447). Кроме этого дети с ограниченными возможностями дошкольного и школьного возраста охвачены специальным образованием в 18 коррекционных учреждениях (в том числе 6 дошкольных), охвачено 2524 ребенка [16].

В ВКО функционирует единственный в Республике областной интернат для детей с особыми потребностями школа-интернат «Ак-Ниет», которая развивает свою деятельность в воспитании и обучении детей с ограниченными возможностями здоровья. Это уникальный пансионат, в котором дети, обучающиеся на дому, со всех районов и городов области, получают возможность обучаться не только в школах Усть-Каменогорска, но и осваивать профессии.

Пансионат для детей с нарушением зрения, слуха, речи и опорно-двигательного аппарата рассчитан на 100 детей. Здесь имеются несколько комнат для самоподготовки, а также компьютерный и лингафонный кабинеты, лечебно-реабилитационные кабинеты, психолога, невропатолога, педиатра, дефектолога, физиотерапии и библиотека [17].

На 2016-2017 учебный год в учебных заведениях системы ТиПО ВКО общее количество по инклюзивному обучению составляет 218 студентов (0,7%):

КГКП «Восточно-Казахстанский технологический колледж» (6 ДЦП, 7 инвалиды по зрению, 39 инвалиды по слуху и другие) по специальностям: «Организация питания» (Повар); «Вычислительная техника и программное обеспечение» (Оператор электронно-вычислительных машин); «Швейное производство и моделирование одежды» (Портной). Общее количество студентов по инклюзиву составляет 80 человек.

КГУ «Усть-Каменогорский колледж сферы обслуживания» (8 ДЦП, 5 инвалиды по слуху и другие) по специальностям: «Швейное производство и моделирование одежды» (Модельер-закройщик, Портной); «Вычислительная техника и программное обеспечение» (Оператор электронно-вычислительных машин); «Парикмахерское искусство и декоративная косметика» («Парикмахер-модельер»); «Туризм» («Туристический агент»); «Мебельное производство» (Мастер столярного и мебельного производства). Общее количество студентов по инклюзиву составляет 40 человек.

Учреждение «Усть-Каменогорский многопрофильный колледж» по специальностям: «Швейное производство и моделирование одежды» (Модельер-закройщик, Портной); «Строительство и эксплуатация зданий и сооружений» (Штукатур, Столяр строительный). Общее количество студентов по инклюзиву составляет 98 человек [18].

Развитие личности студентов с ограниченными физическими возможностями является необходимым условием формирования активной, гармонически развитой личности в ВКГУ имени С.Аманжолова. Говоря о возможностях Психофизиологической лаборатории ВКГУ имени С.Аманжолова, расположенной на базе Центра подтверждения квалификации, следует в первую очередь описать имеющиеся в лаборатории условия для организации учебного процесса в инклюзивных группах.

Это следующее материально-техническое и учебно-методическое обеспечение:

- оснащение аудиторий современной учебной мебелью, в которой столы и стулья легко можно переставлять, видоизменяя и используя пространство аудитории в соответствии с индивидуальными особенностями студентов с ОВ, и, в зависимости от формы проведения занятий в инклюзивной группе;
- доступ к интернету, позволяющий студентам с ОВ расширить возможности пользования интернет-ресурсами на занятиях и во время выполнения самостоятельной работы;
- свободный доступ к библиотеке учебной и учебно-методической литературы по психологии, педагогике, дефектологии, социальной работе, словарям и справочной литературе, научным журналам и периодическим изданиям;
- оснащение учебных аудиторий компьютерами и ноутбуками, интерактивными и флипчартными досками, проекторами и множительной техникой.

Важным достоинством Психофизиологической лаборатории ВКГУ является наличие современного диагностического и коррекционно-развивающего оборудования, которое позволяет создать дополнительные возможности для сопровождения студентов с ОВ в условиях внедрения инклюзивного образования, это: ЭЭГ (электроэнцефалограф); аппарат «Система биологически обратной связи (БОС)»; набор компьютерных психодиагностических методик; графологический тестер; полиграф.

Наличие в Психофизиологической лаборатории аппарата «Система биологически обратной связи (БОС)» с основе работы которого лежит технология биоуправления позволяет организовать

коррекционно-развивающее направление деятельности лаборатории в сопровождении студентов с ОВ в условиях инклюзива.

В результате исследования также были выявлены нижеследующие проблемы. Согласно данным уполномоченных органов, процент выполнения медицинской части индивидуальной реабилитации инвалидов составляет 98 процентов.

Традиционная проблема – отсутствие в общественном транспорте и государственных учреждениях инфраструктуры для людей с ограниченными возможностями.

В новых строящихся домах тоже зачастую не предусматриваются удобства для инвалидов.

«Сейчас в регионе 15 208 несовершеннолетних с ограниченными возможностями. За последние 3 года наблюдается рост количества таких детей на 33,8 процента. В особенности, увеличилось число несовершеннолетних с задержкой психического развития на 1 762 или 35,1 процента. Из 659 школ только в 486 созданы частичные условия для равного доступа к обучению детей с ограниченными возможностями, а полностью к потребностям инвалидов адаптирована лишь одна школа»

Другой не менее значимой проблемой остаётся трудоустройство людей с ограниченными возможностями.

«Местные исполнительные органы лишь формально помогают трудоустроиться инвалидам, и зачастую наличие квоты не предусматривает наличие рабочего мест на конкретном предприятии. Например, если в 2014 году 83 процента от обратившихся инвалидов были трудоустроены, то в 2015 году уже 77 процентов, а в 2016 году всего 64» [19].

Анализ показал, что количество детей с ограниченными возможностями в регионе составляет 15 208 детей, и за последние 3 года наметилась тенденция роста числа несовершеннолетних с особыми потребностями почти на 34%. В особенности увеличилось количество детей с задержкой психического развития (на 1 762 человек, или 35%). При этом количество несовершеннолетних, охваченных инклюзивным образованием, составляет всего 11,8% (1 802 ребенка). При всем этом остро стоит проблема нехватки педагогов, умеющих работать с детьми-инвалидами. Из 23 тысяч таких педагогов лишь 0,9% (224) имеют элементарные навыки работы с особыми детьми [20].

Таким образом, на основе проведенного исследования необходимо резюмировать, что в настоящее время в регионе сформированы определенные модели и накоплена практика построения системы инклюзивного образования.

Своевременность и непрерывность оказания комплексной помощи – приоритетная задача региональной политики. Поэтому, начиная с дошкольного звена, проводится планомерная работа по обеспечению доступности и развитию различных форм его получения во всех специализированных учреждениях образования региона.

Вместе с тем, по-прежнему актуальными и требующими особого внимания являются многие вопросы, в том числе проблемы кадровой обеспеченности для оказания своевременной специальной помощи на уровне образовательных организаций, обеспечения индивидуализации обучения детей с ограниченными возможностями и инвалидностью.

Учреждения высшего и среднего звена по-прежнему остаются сегрегационными, наблюдается недостаточное применение инновационных форм обучения в инклюзивном образовании, применение передового международного опыта и т.д.

Все эти проблемы в совокупности требуют решения и объединения усилий всех заинтересованных сторон и комплексного подхода для ее успешной реализации в регионе для повышения эффективности образовательного процесса и создания реальной основы для более динамичного развития этой сферы образования в регионе.

Список использованной литературы:

- 1. O’Gorman, E. and Drudy, S. (2011). Professional Development for Teachers Working in Special Education/Inclusion in Mainstream Schools: The Views of Teachers and other Stakeholders. Trim: NCSE.*
- 2. O’Neill, A. and Rose, R., (2008). The Changing Roles of Teaching Assistants in England and Special Needs Assistants in Ireland: A Comparison. In Reach: Journal of Special Education Needs in Ireland (22) 1.*
- 3. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2005). Education Trends in Perspective: Analysis of the World Education Indicators. Montreal: UNESCO.*
- 4. Parsons, S., Guldberg, K., MacLeod, A., Jones, G., Prunty, A., and Balfe, T., (2009). International Review of the Literature of Best Practice Provision in the Education of Persons with Autism Spectrum Disorders. Trim: NCSE.*

5. Rose, R., Shevlin, M., Winter, E., & O'Raw, P. (2010). *Special and Inclusive Education in the Republic of Ireland: Reviewing the Literature from 2000 to 2009*.
6. Scanlon, G. and Barnes Holmes, Y (forthcoming). *A Study of the Transition Experiences of Pupils with Special Educational Needs Moving from Primary to Post-Primary School*.
7. Smyth, E., McCoy, S (2009). *Investing in Education: Combating Educational Disadvantage*. Dublin: Barnardos. *Education* 25 (4)
8. Maag, J. W. (2004). *Behavior management: From theoretical implications to practical applications* (2nd ed.). Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning
9. *Pupils with Special Educational Needs (SEN): A National Report. Paper presented to the Annual Conference of the British Educational Research Association, Institute of Education, University of London, September 5th-8th, 2007*
10. Tennant, G., (2007). *IEPs in Mainstream Secondary Schools: An Agenda for Research*. In *Support for Learning* 22 (4).
11. Simmons, D. C., Fuchs, L. S., Fuchs, D., Mathes, P., & Hodge, J. P. (1995). *Effects of explicit teaching and peer tutoring on the reading achievement of learning disabled and low-performing students in regular classrooms*. *Elementary School Journal*, 95, 387-408
12. Culham, A., Nind, M. *Deconstructing Normalisation: Clearing the Way for Inclusion // Journal of Intellectual and Developmental Disability*. 2003. Vol. 28. № 1. P. 65-78.
13. Deno, E. N. *Special Education as Developmental Capital // Exceptional Children*. 1970. № 37. P. 229-237. 6. Dunn L. M. *Special Education for the Mildly Retarded: Is Much of It Justifiable? // Exceptional Children*. 1968. № 5-22.
14. Rhode, G., Morgan, D.P., & Young, K.R. (1983). *Generalization and maintenance of treatment gains of behaviorally handicapped students from resource rooms to regular classrooms using self-evaluation procedures*. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 35. P.5-22
15. <http://bilimvko.gov.kz/ru/specorganization/>
16. <http://www.akimvko.gov.kz/ru/obrazovanie/zashhita-prav-detej/polozhenie-detej-v-oblasti.html>
17. <http://atameken.kz/ru/news/26536-o-razvitii-inklyuzivnogo-obrazovaniya-v-vko>
18. <http://ctipo.kz/ru/pages/inklyuzivnoe-obrazovanie.html>
19. http://www.ratel.kz/raw/invalidy_ne_vhodjat_v_chislo_teh_komu_v_vko_zhithorosh
20. [inform.kz \[http://www.inform.kz/ru/v-vko-na-35-vyroslo-chislo-detej-s-zaderzhkoy-razvitiya-prokuratura_a3054547\]\(http://www.inform.kz/ru/v-vko-na-35-vyroslo-chislo-detej-s-zaderzhkoy-razvitiya-prokuratura_a3054547\)](http://www.inform.kz/ru/v-vko-na-35-vyroslo-chislo-detej-s-zaderzhkoy-razvitiya-prokuratura_a3054547)

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ
БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ
ПРОБЛЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

**ӘӨЖ: 37.018.11
МРНТИ 14.23.11**

Ұ.М. Әбдігапбарова¹, М.К. Ибраева²

¹п.ғ.д, Абай атындағы ҚазҰПУ профессоры,
Алматы қ., Қазақстан

²философия докторы (Phd), Абай атындағы ҚазҰПУ,
мектепке дейінгі білім беру және әлеуметтік педагогика кафедрасының аға оқытушысы
Алматы қ., Қазақстан

**ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАНЫ ДАМУДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖІКТЕМЕСІ**

Аңдатпа

Мақалада халық шығармашылығының ерте жастағы баланы дамытудағы мәні ашылған. Қазақ халық шығармашылығы ұғымының мәні нақтыланды. Ғылыми әдебиеттердегі балаларға арналған қазақ халық шығармашылығы түрлерінің топтамаларына талдау жасалды. Нәтижесінде ерте жастағы баланы дамытудағы қазақ халық шығармашылығының педагогикалық жіктемесі жасалды (ауыз әдебиеті, музыка, ойын қолөнер). *Ауыз әдебиеті* тобына күлдіргі өлеңдер, мазақтамалар, уату-алдарқату ертегілер жұмбақтар мақал-мәтел жаңылтпаштар енгізілсе, *музыка* тобына - бесік жыры, әлпештеу жыры, сәбилік ғұрып жыры, ұлттық би қимылдары, *ойын* - ойын-өлеңдер: ойынға шақыру, қаламақ, санамақ, ойын-ермек, тәжікелесу, қимыл-қозғалыс ойындары, *қолөнерге* - ою-өрнек, құрақ, жапсырма кесте, ұлттық киімдер, тұрмыстық бұйымдар, сыйлықтық бұйымдар топтастырылды. Жіктеменің ерекшеліктері анықталды. Олардың қатарына балалардың ерте жас аралығы; аталған шығармашылық түрлерінің осы жастағы балалардың тәрбие мазмұнына, психикалық үдерістерінің дамуына сәйкестігі, танымдық белсенділігін дамыту мүмкіндіктері жатады. Баланың қабылдауына жеңіл, қиялын тереңдетеді, білуге құштарлығын арттырады, зейінін қалыптастырады, есте сақтауын шындайды, тілін дамытады, қимыл қозғалысын жылдамдатады, ой-өрісін өсіреді, қол іс-әрекетін дамытады.

Түйін сөздер: ерте жас, баланың дамуы, қазақ халық шығармашылығы, ауыз әдебиеті, музыка, ойын, қолөнер, тәрбие.

Аннотация

Абдігапбарова У.М.¹, Ибраева М.К.²

¹д.п.н., профессор КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

²доктор философии (Phd),

ст. преподаватель кафедры дошкольного образования и социальной педагогики при КазНПУ им. Абая
г. Алматы, Казахстан

**ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ КАЗАХСКОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА
В РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА**

В статье раскрывается значение народного творчества в развитии детей раннего возраста. Уточняется смысл понятия «казахское народное творчество». Осуществлен анализ серий разновидностей казахского творчества для детей в научной литературе. В результате разработана педагогическая классификация казахского народного творчества в развитии детей раннего возраста (фольклор, музыка, игры, ремёсла). В группу *фольклора (устной литературы)* включены шуточные песни, насмешки, утешения, сказки, загадки, пословицы и поговорки, скороговорки, в группу *музыки* - колыбельные песни, песни-баюкалки, песни о детстве, движения национальных танцев, к *играм* отнесены игры-песни: приглашение к игре,

считалки, считалки на водящего, игры-забавы, шутки, подвижные игры, в составе *ремёсел* сгруппированы узоры и орнаменты, лоскутное шитье, вышивка аппликации, национальная одежда, бытовые изделия, подарочные изделия. Определены особенности классификации. К ним относятся временной промежуток раннего возраста, соответствие указанных видов творчества содержанию воспитания и психическим процессам детей данного возраста, возможности развития познавательной активности. Использование некоторых видов казахского народного творчества в развитии детей раннего возраста развивает их воображение, повышает жажу познания, формирует внимание, укрепляет память, развивает язык, ускоряет и координирует движения, расширяет кругозор, развивает мелкую моторику.

Ключевые слова: ранний возраст, развитие детей, казахское народное творчество, устная литература, музыка, игры, ремёсла, воспитание.

Abstract

U.M. Abdygapparova¹, M.K. Ibrayeva²

¹ doctor of pedagogical Sciences, professor of the Kazakh National pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan

² PhD doctor, senior teacher of Chair «Preschool education and social pedagogy» at Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

PEDAGOGICAL CLASSIFICATION OF KAZAKH FOLK ART IN THE DEVELOPMENT OF CHILDREN AT AN EARLY AGE

The article reveals the importance of folk art in the development of young children. The meaning of the concept "Kazakh folk art" is specified. The analysis is carried out in series of varieties of Kazakh creativity for children in the scientific literature. As a result, the pedagogical classification of Kazakh folk art has been developed in the development of young children (folklore, music, games, crafts). The group of folklore (oral literature) includes comic songs, ridicule, consolations, tales, riddles, proverbs and sayings, tongue twisters, to the music group - lullabies, song-songs, songs about childhood, movements of national dances, games-songs : an invitation to the game, counters, counters for leading, games-fun, jokes, outdoor games, as well as patterns and ornaments, patchwork, appliqué embroidery, national clothes, household products, gift items. Features of classification are defined. These include the time period of early age, the correspondence of these types of creativity to the content of education and mental processes of children of this age, the possibility of developing cognitive activity. The use of some Kazakh folk art types develops their imagination, increases the thirst for knowledge, shapes attention, strengthens memory, develops language, accelerates and coordinates movements, expands the horizons, develops small motor skills in the development of children at an early age.

Key words: early age, development of children, Kazakh folk art, oral literature, music, games, crafts, upbringing.

«Халық шығармашылығы» деген ұғымды білдеретін «фольклор» сөзі ағылшынның «folk» – халық және «fore» – даналық деген екі сөзінің бірігуінен шыққан. Фольклор тарихы өте ерте заманнан басталады. Оның бастауы адамдардың өзін қоршаған ортадағы табиғатты және ондағы өзінің орнын білу қажеттілігімен байланысты.

Дүние жүзінің мәдениет зерттеушілері 1985 жылы ЮНЕСКО бас қосуында осы ұғым бойынша мынадай бір тұжырымға тоқталады: «Фольклор дегеніміз, халықтың дәстүрлі мәдениеті, қоғамның арман-аңсары (идеал) тудырған, сол қоғамның мәдени және әлеуметтік төлғума жағдайымен үндесе көрініс тапқан, дәстүрлі тұғыр еткен топтар мен жеке адамдардың ұжымдық шығармашылығы, фольклордың үлгілері мен бағалы нұсқалары ұрпақтан-ұрпаққа ауызша, еліктеп үйрену арқылы және басқа да тәсілдермен ауысып отырады; өзгесі сияқты фольклордың санатынан *тіл, әдебиет, музыка, би, ойындар, афсаналар, әдет-ғұрыптар, салт-жоралғылар, қолөнер кәсібі, архитектура және басқа да өнер түрлері* жатады» [1].

Осы ойды белгілі этнограф ғалым, қазақ әлемін танушы Ақселеу Сейдімбектің «фольклор» термині белгілі бір халық мәдениетінің кешенді құбылысын қамтиды» деген пікірі дәлелдей түседі» [2].

Біз өз мақаламызда осы тұжырымдарға негізделе отырып «*халық шығармашылығы* ұрпақтан-ұрпаққа ауызша, еліктеп үйрену және басқа да тәсілдермен беріліп отырған туындылардың жиынтығы» деп

түсінеміз. Ал халық шығармашылығының құралдары дегеніміз оның жанрларына қарай бөлінегін, балалар тәрбиесінде қолданылатын белгілі бір түрлері.

Осы халық шығармашылығының ерте жастағы баланың танымдық белсенділігін арттырудағы мүмкіндіктерін анықтамас бұрын оның педагогикалық жіктелімін жасап алуды жөн санадық. Ол үшін әдебиеттерде берілген бірқатар қазақ халық шығармашылығы жіктелімін, соның ішінде бір түрінің іштей топтамалары қарастырылған еңбектерге талдау жасадық.

Этнопедагог ғалым С.Ұзақбаева қазақ халық шығармашылығының балалар мен жеткіншектерге эстетикалық тәрбие беруде мүмкіндігінің жоғары екенін негіздей отырып, оны үш түрге бөліп қарастырады: халықтың ауызекі поэтикалық шығармашылығы, халықтың музыкалық шығармашылығы, халықтың сәндік-қолданбалы өнері» [3].

К.Матыжановтың «Қазақтың фольклорлық балалар поэзиясы» атты кандидаттық диссертациясында (1990ж.) тұңғыш рет халық әдебиетіндегі балаларға арналған өлең-жырлар «балалар фольклоры» деген ұғым аясында топтастырылып, қазақ фольклорының іргелі бір саласы ретінде жеке қарастырылады. Зерттеуші қазақ балалар фольклорындағы өлең-жырларды топтарға жіктеп, ішкі жанрлық түрлерге бөледі. Жалпы сәбилерге арналған өлең-жырларды, соның ішінде бесік жырын да «әлпештеу поэзиясы» тобына жатқызады [4].

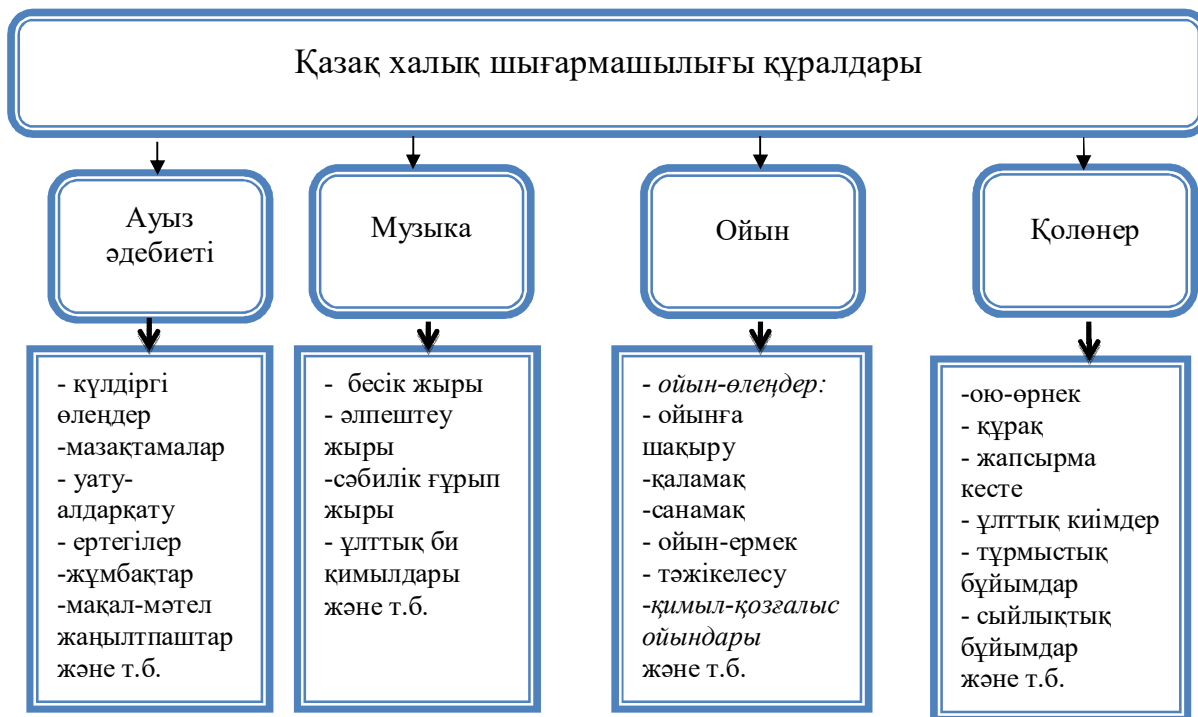
Бұдан басқа балалар фольклоры, колөнер түрлері, ұлттық ойындар және т.б. халық шығармашылығы бірқатар диссертацияларда топтастырылады. Оларды жүйелеп, кестеде көрсетеміз (кесте 1).

Кесте 1 – Балаларға арналған қазақ халық шығармашылығы түрлерін ғалымдардың топтастыруы

Автор	Топтама мазмұны
1	2
Матыжанов К.С.	Сәбилерге арналған өлең-жырлар - «әлпештеу поэзиясы»
Мамбетова А.Т.	Балалар фольклоры: Бесік жыры, сәбилік ғұрып жыры, тұсаукесер, сұрамақ, өтірік өлеңдер және т.с.с.
Ісләмжанұлы К.	I. Әлпештеу поэзиясы, II. Жеткеншектер поэзиясы, III. Ойындық фольклор
Таубаева Ғ.З.	Ертегі, әңгімелер, тақпақтар, мақал-мәтелдер, мысалдар
Албытова Н.	Мектепке дейінгі балаларға тән салалар: Бесік жыры, сәбилік ғұрып жырлары, мәпелеу жырлары, уату-алдарқату жырлары, санамақ, жаңылтпаштар, тақпақ, сұрамақ, мазақтама, ойын, ертегі, қаламақ, тәжікелесу
Нурмухамедова Р.Ә.	Сәбилер тобы: бесік жыры, уату-алдарқату, мәпелеу жырлары, сұрамақ, ойын-ермек, ертегі, санамақ, жұмбақ, қаламақ. Естиярлар тобы: бесік жыры, сұрамақ, ертегі, санамақ, жұмбақ, қаламақ, ойын-ермек, жаңылтпаш, мақал-мәтел, мазақтама Ересектер тобы: ертегі, санамақ, жұмбақ, қаламақ, ойын, жаңылтпаш, мақал-мәтел, мазақтама, тақпақ, өтірік өлең, маусымдық жырлар, тәжікелесу, балалар айтысы, бата-тілек, шешендік сөздер, ырым-тыйым сөздер
Белгібаева Г.Қ.	Мақал мәтел, жұмбақтар, аңыз әңгімелер, ертегілер, шешендік сөздер, батырлық жырлар
Бадел А.	Балалар поэзиясы: бесік жырлары, уату-алдарқату өлеңдері, арнау-тілек өлеңдер, сұрамақтар, қызықтамалар, өтірік өлеңдер, тақпақтар, маусымдық жырлар Ойындық фольклор: Ойын өлеңдер: жұмбақтар, мақал-мәтелдер, тәжікелесулер, балалар айтысы, жаңылтпаштар Ойынға байланысты жырлар: ойынға шақырулар, қаламақтар, санамақтар . Ертегілер: Қиял ғажайып ертегілері, хайуанаттар туралы ертегілер, тұрмыс-салт ертегілері, күлдіргі ертегілер (аңыздар)
Асылбекова М.П.	үлгі-өнегелер, ертегілер, жырлар, аңыздар, жаңылтпаштар, жұмбақтар, санамақтар, мазақтамалар, мақал-мәтелдер, нақыл сөздер, этнографиялық, мәдени-тұрмыстық, ұлттық салттар мен дәстүрлері, рәсімдер, әдет-ғұрыптар,

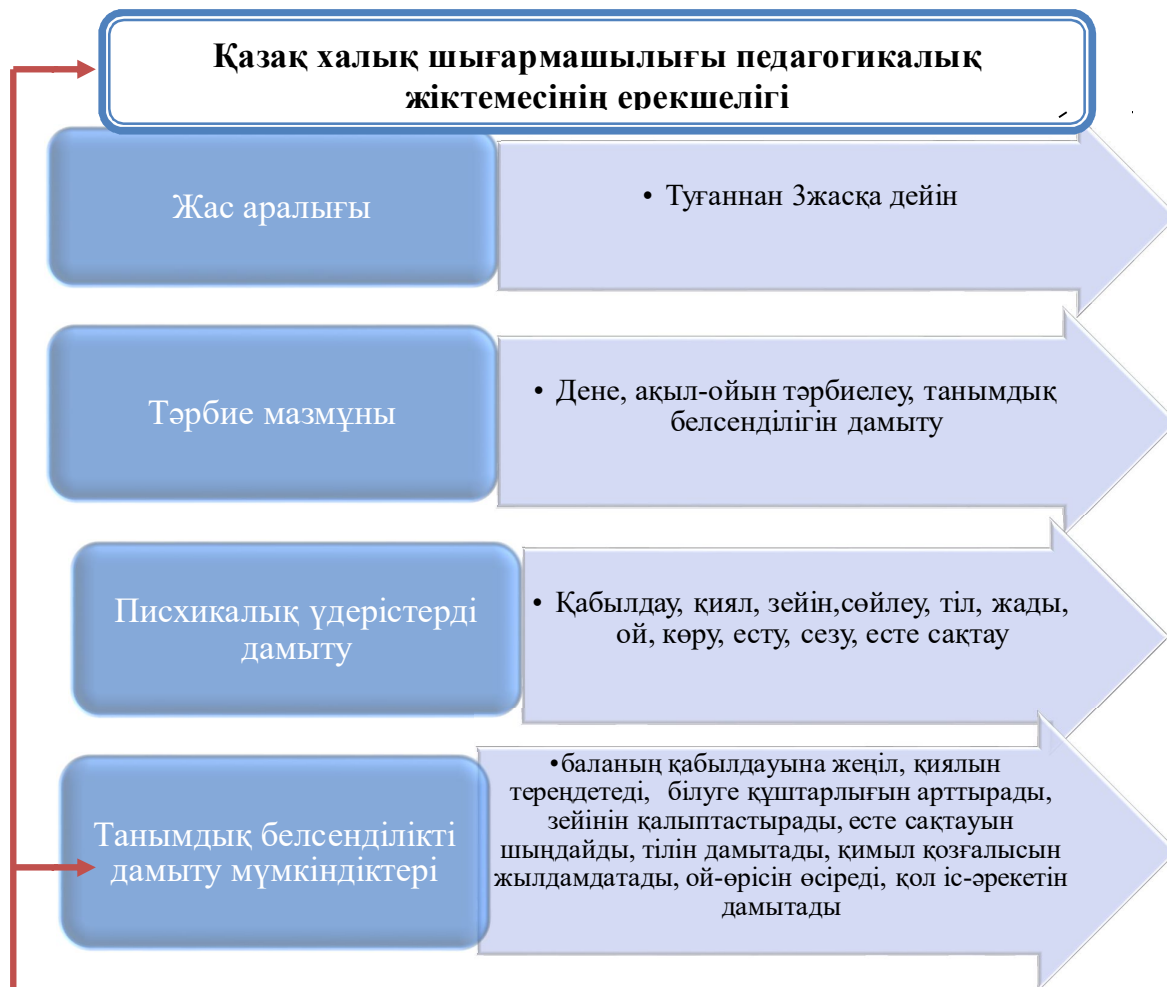
	халықтық ойындар мен мерекелер, әлеуметтік тағылымдар мен тәжірбиелер, үлгі-өнегелер
Көкшесва З.Т.	Әлпештеу (ана) поэзиясы – бесік жыры, мәпелеу, күлдіргілер, әзіл-оспақтар; Тұрмыстық фольклор – тапқақтар, жалған ат қою және мазақтаулар, мақал-мәтелдер, балалар ертегілер, аңыз-әңгімелер, эпостық-жырлар-дастандар, әндер, күйлер, термелер Күлдіргі фольклор – ауызша (сөз арқылы) ойындар, қағытпалар, жаңылтпаштар, өтірік өлеңдер мен күлдіргі, әңгімелер, жұмбақтар Ойын фольклоры – поэтикалық-мәтінсіз орындалатын рөлдік ойындар, өлең сөздерінің сүйемелдеуімен орындалатын рөлдік ойындар, әннің сүйемелдеуімен орындалатын рөлдік ойындар, қаламақтар мен санамақтар, интеллектуалдық ойындар, спорттық ойындар
Төленова Ұ.Т.	Ұлттық ойындар: Тәртіптілікке – «Тоғыз таяқ», «Тоқта», «Сақина», «тастамақ», «Біз де», «Жаңылма», «Кімтапқыр?», «Күрек», «Айдаһар» Сүйіспеншілікке – «Қаршыға мен қарылғаш», «Қозы-лақтар», «Жылдырт-жылдырт», «Қыз куу», «Көкпар», «Жұмбақ», Қарқорлықты – «Бос орын», «Тартыс», «Күн мен түн», «Аңшылар», «Аркан тарту», «Әлпеншек», «Ордағы қасқыр» Жағымды қарым қатынасқа – «Түйілген орамал», «Ақ серек, көк серек», «Қуыр-қуыр қуырмаш», «Алақан соқпақ», «Айгөлек», «Асық», «Ақ санды, көксандық», «Тығылма», «Мысық пен тышқан», «Қазан доп»
Әбдіғалбарова Ұ.М.	Ою-өрнектер: геометриялық: «тұмар», «шаршы» және т.б. Космогониялық: «ай», «күн», «жұлдыз» және т.б.

Кестеде көрсетілген топтамалар бір-біріне қайшы келмейді, керісінше бірін-бірі толықтыра түседі. Осы топтамаларды талдау негізінде біз де қазақ халық шығармашылығының ерте жастағы балаларға арналған педагогикалық жіктемесін жасадық (сурет 1).

Сурет 1 - Ерте жастағы балаларды дамытудағы қазақ халық шығармашылығының педагогикалық жіктемесі

Осы тұста айта кететін жайт, 1-суреттегі қазақ халық шығармашылығы құралдарының түрлері ерте жастағы балалардың әр түрлі психикалық үдерісінің дамуына қарай іріктелді. Мәселен, *ауыз әдебиеті құралдары*, ерте жастағы балалардың дыбыстарды анық шығаруына, дауыстап айтып үйренуіне, тақпақтап айтып, жаттығуына, айтуына жеңілдігіне қарай, сөздерді қосып айтуға дағдылануына, түсініп қабылдау мүмкіндігіне, қайталауға икемділігіне және т.б. қарай таңдалса, *музыка құралдары* баланың тыңдауына, есітуінің шоғырлануын дамытуға, эмоционалды қабылдауына, жағымды есітілуіне, зейінін аударуға, есінде сақтай алуына, билеуге икемділігіне қарай және т.с.с. сипаттарын есепке алып отырып таңдалды. Қазақ халық шығармашылығының *ойын құралдары* ойындық негізде құрастырылғанына қарай алынды. Ойын ерте жастағы балаланың ең басты іс-әрекеті екендігі белгілі. Ал, осылардың арасынан қолөнер құралдарын іріктеуге тоқталып өткенді жөн көрдік. *Қолөнер құралдарын* іріктеуде ерте жастағы баланың заттық – іс-әрекеттік ортада дамуының басымдығы тұжырымдары негізге алынды. Өйткені қолөнер құралдарының барлығы да көзбен көретін, қолмен ұстайтын бұйымдар. Жоғарыда айтып өткендей баланың көру, қабылдау сезімдері туылғаннан екі-үш айдан кейін ақ қалыптаса бастайды. Көруінің шоғырлануы үш айында 5-7 минутқа созылатындығын айтқан болатынбыз. Демек, балалардың заттық-кеңістік ортасын қазақ ұлттық бұйымдарымен, киімдерімен, тұрмыстық, сыйлықтық заттарымен безендіру және оларды балалардың ұйымдастырушылық іс-әрекеттерінде пайдалану мүмкіндіктері қарастырылды. Сондай-ақ, қолөнердің ою-өрнек түрлерінің баланың қабылдауына жеңіл түрлерін (тұмар ою, шаршы ою, күн оюы және т.б.), ерте жастағы балалардың геометриялық фигуралардың көлемін, түстерін өту барысында қолдану мүмкіндіктері ескерілді. Олардың ересектер дайындаған жапсырма кестелерді желімдеп жапсыра алу, жеңіл құрастырылатын ұлттық тұрмыстық заттарды (аққұман, шәйнек, кесе, торсық) мүсіндеу мүмкіндіктеріне қарай іріктелді.

Сурет 2 – Қазақ халық шығармашылығының педагогикалық жіктемесінің ерекшелігі

Сонымен ерте жастағы балаларды дамытудағы қазақ халық шығармашылығының педагогикалық жіктемесінің ерекшеліктеріне балалардың ерте жас аралығы, аталған шығармашылық түрлерінің осы жастағы балалардың тәрбиесі мазмұнына, психикалық үдерістерінің дамуы, танымдық белсенділігін дамыту мүмкіндіктері алынды (сурет 2).

Қазақ халық шығармашылығының балаларға арналған түрлерінің құндылығы сонда, оның көмегімен ересектер балалармен жеңіл эмоционалдық байланыс, эмоционалдық қарым-қатынас орната алады. Мазмұнының қызықтылығы, бай фантазиясы, ашық-жарқын көркем бейнелер баланың назарын аударады, оған қуаныш сыйлайды, сонымен бірге баланың білуге, үйренуге құштарлығын арттырады. Мазмұны жағынан қарапайым және ықшамды болып келетін ауыз әдебиетінің шағын формасында сөздік, мағыналық, дыбыстық байлықтар жасырынған.

Бұрынғыдан алыстап бара жатқан бүгінгі балаларға ересектермен өзара байланыстыратын әлділеу, шомылдыру, алғашқы дене жаттығулары, ойындар тәсілдерін қазіргі уақытта қолдану керек. Сан ғасырдан бері эзіл-қалжыңдарды, тақпақтарды, мәтелдерді балалар сүйіспеншілікпен және ақылмен жаттайды, оны өз халқының биік моральдық мәдениеті ретінде қабылдайды.

Балалар ауыз әдебиетімен танысу олардың қоршаған ортаға, халық дәстүріне, ана тіліне деген қызығушылығын, оларға зейінін аударуын дамытады, көркемдік талғамын тәрбиелейді, сонымен бірге тілін дамытады, ойын ұшқырлайды, оларды саналы әрекетке итермелейді.

Ашық, түпнұсқадағы, формасы мен мазмұны жағынан қолжетімді мәтелдер, мазақтамалар есте тез сақталады және балалармен ойын барысында кең түрде қолданылады. Бұлар баланы алдандырады және сонымен бірге мінез-құлық дағдысына үйретеді, танымдық белсенділігін дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. ЮНЕСКО и сохранение фольклора // Курьер. – 1985.
2. Сейдімбек А. Қазақ әлемі. – Алматы: Санат, 1997. – 464 б.
3. Ұзақбава С. Тамыры терең тәрбие. – Алматы: Білім, 1995. – 232 б.
4. Матыжанов К. Қазақтың отбасылық ғұрып фольклоры: пед. ғыл. док. ... дис. – Алматы, 2004.

МРНТИ 14.07.03

Демешева Г.У.¹, Майлыбаева Г.С.²

¹старший преподаватель, магистр.

*Атырауский государственный университет им. Х.Досмухамедова
г. Атырау, Казахстан*

²ассоциированный профессор

*Жетысуского государственного университета им. И.Жансүгүрова, доктор PhD,
г. Талдықорган, Казахстан*

К ВОПРОСУ ОБ ОЦЕНКЕ КАЧЕСТВА ДОШКОЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В статье рассмотрена проблема качества содержания дошкольного воспитания и обучения, которая обусловлена рядом противоречий, вызванных как ходом развития дошкольного образования, так и процессами, связанными с обеспечением качества воспитания и обучения в дошкольных образовательных учреждениях. Отсутствие системности в модернизации дошкольного образования не позволяет в полной мере обновления содержания действующих программ и учебно-методических комплексов в дошкольных образовательных учреждениях в соответствии с требованиями Организации экономического сотрудничества и развития.

Цель настоящей работы – изучить развитие дошкольного образования страны, ее формы, обозначить основные направления совершенствования качества воспитания и обучения в дошкольных образовательных учреждениях с учетом зарубежного опыта.

При проведении исследования использованы методы сравнительного анализа, системного и логического анализа, метод обобщения информации. В результате проведенного исследования автором были разработаны рекомендации по совершенствованию качества дошкольного воспитания и обучения.

Ключевые слова: дошкольное образование; модернизация; обновление; качество; воспитание; обучение, совершенствование.

Аңдатпа

Г.У. Демешева¹, Г.С. Майлыбаева²

¹аға оқытушы, магистр

*Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
Атырау қ., Қазақстан*

*²І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің
қауымдастырылған профессоры, PhD докторы,*

Талдықорган қ., Қазақстан

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ТӘРБИЕ МЕН ОҚЫТУ САПАСЫН БАҒАЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды қамтамасыз ету мәселелерінің өзектілігі елдегі мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды мектепке дейінгі мекемелерде тәрбие мен оқыту сапасын қамтамасыз етуде бірқатар

қайшылықтармен байланысты. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды модернизациялау жүйелілігінің болмауы елдегі мектепке дейінгі тәрбие мекемелерінде қолданыстағы бағдарламалар мен оқу-әдістемелік кешендердің мазмұнын жаңарту қажеттігін анықтаған жоқ.

Бұл жұмыстың мақсаты еліміздің мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту мәселелерін дамыту, оның нысандарын зерттеу, шетелдік тәжірибені есепке ала отырып, мектепке дейінгі мекемелерде тәрбие мен оқыту сапасын арттырудың негізгі бағыттарын анықтау болып табылады.

Зерттеу барысында салыстырмалы талдау әдістері, жүйелік және логикалық талдау, ақпаратты жинақтау әдісі пайдаланылды. Зерттеу нәтижесінде авторлар мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту сапасын жақсарту бойынша ұсынымдар әзірледі.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі білім беру мекемесі; жаңғырту; жаңарту; тәрбие мен оқыту сапасы; тәрбиелеу; оқыту, жетілдіру.

Abstract

G.U. Demesheva¹, G.S. Mailybaeva²

¹Senior Lecturer, Master

Atyrau State University named after Kh. Dosmukhamedov

Atyrau, Kazakhstan

²Associate Professor of Zhetysay State University after I. Zhansugurov., PhD

Taldykorgan, Kazakhstan

**TO THE QUESTION OF ASSESSMENT OF QUALITY
OF PRESCHOOL EDUCATION AND TRAINING**

The article considers the problems of the content of preschool education, which are caused by a number of contradictions, caused both by the development of preschool education of the country and by the processes connected with ensuring the quality of upbringing and education in pre-school educational institutions. The lack of systematicity in the modernization of pre-school education did not allow us to identify the need to update the content of existing programs and teaching and methodological complexes in pre-school educational institutions of the country.

The purpose of this work to study the development of the preschool education of the country, its forms, identify the main directions for improving the quality of education and training in preschool educational institutions, taking into account foreign experience.

During the research, methods of comparative analysis, system and logical analysis, a method of generalizing information were used. As a result of the research, the author developed recommendations for improving the quality of preschool education and training.

Key words: preschool education; modernization; update; quality; upbringing; training, improvement.

Введение

Модернизация системы дошкольного образования нашей страны нацелена на создание условий для обеспечения доступности и качества на дошкольном этапе. Это своевременно нашло отражение еще в 2008 году, когда в сотрудничестве со специалистами ЮНЕСКО и зарубежными экспертами в нашей стране был разработан новый ГОСО РК 1.001-2009 «Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения» (Стандарт). Впервые было обозначено понятие ключевых компетентностей по пяти образовательным областям («Здоровье», «Познание», «Коммуникация», «Творчество», «Социум»). Были определены три условных уровня развития компетентностей: от воспроизведения действий к пониманию и применению полученных знаний [1].

Таким образом, содержание дошкольного образования было пересмотрено в связи с требованиями времени. Акцент был сделан на индивидуальное, эмоциональное и познавательное развитие ребенка. С целью усиления воспитательного аспекта была введена программа нравственно-духовного образования «Самопознание». Больше внимания было уделено привлечению родителей к вопросам развития детей младшего возраста.

Однако, как следует из анализа результатов исследования, в связи с планируемым переходом на 12-летнее образование сама предшкольная подготовка не была включена в Стандарт. Общие положения,

цель и задачи Стандарта не определяли требования готовности детей к школе. Дошкольные учреждения перестали комплектовать подготовительные группы детей 6-7-летнего возраста. В этой связи, в 2012 году был заново разработан «Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения», где уже была представлена обобщенная модель выпускника дошкольного образования, но, тем не менее, не были обозначены уровни овладения компетентностями на каждом возрастном этапе. Это не позволило оценить сформированность базовых навыков детей. Таким образом, отсутствие системности модернизации дошкольного образования не позволило в полной мере обновления содержания действующих программ и учебно-методических комплексов в дошкольных образовательных учреждениях в соответствии с требованиями Организации экономического сотрудничества и развития.

Далее, были реализованы конкретные мероприятия по решению вопросов несоответствия используемых педагогических подходов требованиям инновационных методик воспитания и обучения. В 2016 году был обновлен Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения и были приняты ряд программных документов [2,3,4]. Соответственно, были обозначены требования к уровню подготовки детей дошкольного возраста. Это было обусловлено переходом казахстанской школы на обновленное содержание образования. Также значительное внимание было уделено развитию содержательных аспектов и нормативной базы дошкольного образования [5].

Этот положительный прогресс нашей страны в дошкольном образовании по охвату детей от 1 до 6 лет был отмечен и в ЮНЕСКО в докладе «Образование для всех 2000-2015 годов: достижения и вызовы». Этот факт является свидетельством того, что в развитии дошкольного образования страны был сделан значительный шаг вперед.

Вместе с тем как следует из анализа Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы еще остаются области и задачи в дошкольном образовании, требующие повышенного внимания и принятия соответствующих мер:

1) существующая сеть организаций дошкольного образования и темпы его инфраструктурного обновления не успевают за ростом рождаемости детей в Казахстане. Так, в 2015 году очередность в детские сады составила 545,4 тысяч детей, в том числе детей от 3 до 6 лет – 185,6 тысяч человек;

2) охват детей дошкольным воспитанием и обучением от 1-го до 3-х лет в Казахстане значительно ниже среднего показателя стран Организации экономического сотрудничества и развития (далее – ОЭСР) (по республике – 16%, ОЭСР – 32%);

3) из всех периодов дошкольного развития детей наименьшее внимание государства уделено детям от 0 до 3 лет, тогда как именно здесь закладываются основы для познавательного и интеллектуального развития ребенка, приобретения социальных и коммуникативных навыков. Комплексное решение проблем раннего развития детей потребует координации и согласованных действий сферы образования, здравоохранения и социальной защиты, а также широкого включения родительской общественности;

4) актуальным остается включение в образовательную среду детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями. Доля организаций образования, создавших условия для их воспитания и обучения, составляет лишь 9,1%. Отмечается дефицит квалифицированных специалистов – дефектологов, логопедов и психологов;

5) при довольно высоких количественных показателях охвата детей качеством услуг, предоставляемых дошкольными организациями, все еще остаются на недостаточном уровне. В значительной степени это результат непрестижного социального статуса профессии воспитателя;

6) не выработаны единые подходы к проведению мониторинга достижений детей дошкольных организаций.

Актуальность обозначенных проблем обуславливает необходимость форсирования действий в обеспечении равных возможностей для всех детей младшего возраста с учетом показателей стран Организации экономического сотрудничества и развития [6].

Таким образом, на сегодняшний день возникла потребность в проведении открытого обсуждения о качестве содержания дошкольного воспитания и обучения, которая обусловлена рядом противоречий, вызванных как ходом развития дошкольного образования нашей страны, так и процессами, связанными с обеспечением качества воспитания и обучения в дошкольных образовательных учреждениях.

Материалы и методы

Это исследование направлено на анализ существующего положения дошкольного образования, ее особенностей, перспектив обучения и воспитания, пределов полномочий и эффективных решений в дошкольных образовательных учреждениях Казахстана.

Разработка эффективных механизмов управления дошкольных образовательных учреждений является важной частью процесса модернизации системы дошкольного образования Казахстана.

В этой связи, была изучена законодательная база в области дошкольного образования ряда зарубежных стран. Анализ законодательной базы разных стран был подкреплён изучением опыта отдельных систем дошкольного образования (кейс-стади), преуспевших в данном вопросе. Осуществлена вторичная обработка данных высоковалидных исследований, а также изучены и проанализированы консультации крупных экспертов в этой области.

При проведении исследования использованы методы сравнительного анализа, системного и логического анализа, метод обобщения информации.

Результаты и обсуждения

Как следует из анализа результатов исследования, следующие области дошкольного образования нашей страны нуждаются в пересмотре и переформулировке:

- новое видение дошкольного образования;
- новое видение ребенка;
- профессиональное развитие педагогов дошкольного образования.

Новые правительственные документы в области развития дошкольного образования сыграли важную роль в понимании и решении некоторых из перечисленных проблем. В частности, был сделан акцент на развитии у детей компетенций, позволяющий взглянуть на обучение детей дошкольного возраста с гуманистической точки зрения, а не только с точки зрения измеримых достижений.

Однако, мы считаем, что для переоценки реформ в дошкольном образовании основным критерием является международный опыт. Действительно, обмен опытом и диалог по всему миру, способствовал совершенствованию дошкольного образования. Мы в своем исследовании рассматриваем опыт Новой Зеландии, Германии.

Новое видение ребенка в Новой Зеландии.

В основной массе дети младшего возраста посещают данные образовательные центры три раза в неделю после обеда. Старшие дети – пять раз в неделю в утреннее время. В отдалённых местах могут работать передвижные центры. Родители могут принимать активное участие в работе центра, между тем штатные педагоги должны быть дипломированными педагогами.

Playcentres. Здесь наблюдение и контроль за детьми осуществляется объединённой группой родителей. Охватывают детей от первых дней жизни до поступления в школу. Все родители вовлечённых детей должны вносить свой вклад в работу центра и периодически привлекаются к работе с детьми. Работа всех центров координируется на местном и национальном уровне.

Education and Care services могут предоставлять ограниченные по времени уроки, равно принимать детей на целый день или часть дня. Охватывают возрастную группу от младенчества до поступления в школу, в зависимости от своей специализации. В Новой Зеландии действует более полутора тысяч подобных образовательных центров, и более 70 000 детей регулярно их посещают. Подобные центры могут быть частными (в настоящее время таковых 53%), принадлежать благотворительным организациям или крупным бизнесам. Наиболее распространёнными среди них можно считать Barnardos, Montessori, Rudolf Steiner.

Home based services. Сеть семей, охватываемая наблюдением одного координатора. Подобный координатор направляет детей в утверждённые семьи на согласованное количество часов в день.

Correspondence School. Используется родителями детей, проживающих изолированно, либо в отдалённых районах, что не позволяет им лично быть вовлечёнными со своими детьми в систему дошкольного развития Новой Зеландии. В настоящее время в их деятельность вовлечено немногим более тысячи семей с детьми дошкольного возраста [7].

Примечательно, что признавая необходимость в более точных данных для понимания факторов, влияющих на результаты учебы детей, правительство вложило 26 млн. долл. США в лонгитудинальное исследование детского развития в Новой Зеландии. В рамках исследования «Подрастаем в Новой Зеландии» собирается информация о 7 000 детей с момента, предшествующего их рождению, и в течение всей жизни, что обеспечивает поток информации об их развитии и благополучии для надлежащего охвата этнического и социального разнообразия Новой Зеландии. Конкретная информация о факторах, влияющих на достижения детей, будет использоваться при разработке социальной политики [8].

Система дошкольного образования в Германии существенно отличается от системы дошкольного образования стран Восточной Европы. Подготовка к школе в Германии не является обязательным этапом, а цены на получение дошкольного образования порой достигают астрономических размеров. Именно поэтому многие немцы предпочитают нанять няню для своего ребенка, чем водить его в садик.

Многим немцам знакома проблема со свободными местами в детсадах. В очередь на место в саду порой приходится становиться с рождения ребенка. И даже это не дает гарантии поступления ребенка в ясли или детский сад. Во многих землях, кстати, предусмотрены определенные льготы для детей иммигрантов.

Какие этапы предполагает дошкольное образование в Германии? Как проходит процедура поступления? И сколько стоит посещение детского сада? На эти вопросы нашли ответы специалисты платформы для бронирования обучения по всему миру

Институты дошкольного образования в Германии

В Германии существует 4 института дошкольного образования.

Ясли (Kinderkrippe). Самая первая ступень системы образования в Германии. Ясли могут посещать дети от 2 месяцев до 3 лет. В них малышей приучают к горшку, учат говорить, тренируют моторику, регулярно кормят с соблюдением режима.

Детский сад (Kindergärten). Сеть дошкольных учреждений образования, работающая с детьми от 3 до 6 лет. Чем-то Kindergärten похожи на детские сады в Беларуси или России. Но есть в них и несколько существенных отличий. Во-первых, большинство из них представлено частными учреждениями со своими правилами и порядками. Владелец такого заведения сам имеет право установить режим работы, а также определяет размер оплаты и внутренний распорядок дня.

Во-вторых, детские садики в Германии не относятся к министерству образования. Главная их цель – присмотреть за детьми, пока родители заняты. А образовательные программы – это дополнительный бонус, за который чаще всего приходится доплачивать. Другими словами, в таком детском садике ребенок никак не может подготовиться к поступлению в школу, если родители дополнительно не оплатят работу педагогов.

Дошкольные классы (Vorklassen). В дошкольных классах как раз занимаются подготовкой ребенка к поступлению в школу. В них разучиваются базовые знания и навыки, которые требуются при вступительном экзамене. Обычно в них занимаются дети от 5 лет.

Детский сад при школе (Schulkindergärten). Практически, этот институт занимается тем же, чем и предыдущий. Отличие между ними одно, но довольно существенное. Schulkindergärten работают при конкретных образовательных учреждениях. И в основном готовят детей к поступлению в конкретную школу. Например, родители отдают своего ребенка в детский сад при школе №6. После успешного окончания этого детского садика ребенок может автоматически поступить в школу №6, без предварительных испытаний. В детских садиках при школах также обучаются дети 5-6 лет.

Оба этих института, Vorklassen и Schulkindergärten, примыкают либо к дошкольному сектору образования, либо к начальному. Это зависит от особенностей законодательства каждой земли. Чаще всего их посещение также необязательное. Но в отдельных землях существуют законы, которые приписывают с определенного возраста сделать обучение для отстающих детей в этих институтах обязательным [9].

Акцент на обучении

Опыт Новой Зеландии и Германии является хорошим примером того, как можно успешно использовать учебные программы в различных типах организаций дошкольного образования, учитывая особенности каждой из них. Политику, направленную на улучшение качества образования, можно реализовать только при условии, то все заинтересованные стороны понимают основную цель дошкольного сектора воспитания и обучения с точки зрения роста и развития ребенка. Наряду с пониманием концепции «ребенок с мощным потенциалом» сегодня привлекает внимание процесс обучения (что дети делают лучше всего). Педагоги с большим вниманием относятся к факторам, которые влияют на процесс обучения, и способам поощрения этого процесса. С точки зрения данной концепции обучение постоянно на протяжении всего дня: дети получают знания из всего, что их окружает (от предметов, людей, друг от друга), а не только через обучение на уроке. Как писал Джон Дьюи, обучение – это опыт, но не всякий опыт является образовательным. Это значит, что воспитатели дошкольных организаций должны четко осознавать, насколько созданная ими атмосфера способствует обучению детей, и не ограничивает ли она возможности обучения из-за недостатка ресурсов, ограничений во времени и пространстве, невнимания к интересам и увлечениям детей. Доказательством успешного процесса обучения являются не столько

достигнутые результаты, предусмотренные стандартами, но, что гораздо важнее, развитие способностей каждого ребенка думать, чувствовать, делать, изображать и выражать свои эмоции. Наиболее важным качеством процесса образования является его целенаправленность и непредсказуемость, изобретательность и креативность - результатом такого подхода в образовании является желание ребенка обучаться. Обучение нельзя рассматривать как самоцель, так как процесс обучения является непрерывным и стимулирующим к дальнейшему познанию [10].

Таким образом, международный опыт показывает, что нельзя рассматривать дошкольное образование в рамках так называемой «фабричной модели», где исходные материалы (дети в возрасте от 1 до 6 лет) превращаются в продукт (дети школьного возраста), который должен соответствовать разработанным стандартам, как результат определенного процесса (стандарты и индикаторы определены МОН РК).

В странах, известных своим высоким качеством дошкольного образования, растет понимание того, что организация дошкольного образования не должна рассматриваться в качестве места, выпускающего «продукт», отвечающий определенным стандартам, а должна восприниматься в качестве места, где дети могут провести свое детство. Система дошкольного образования может быть оценена более эффективно, если задать следующий вопрос: «Являются ли детские сады местом, где дети проведут счастливое детство?». Для дошкольного образования в Казахстане второй вопрос может быть сформулирован следующим образом: «Является ли дошкольное учреждение местом, где дети могут ощутить на себе, как жить и учиться в гармоничном, инклюзивном, справедливом обществе, которое уважает культурное и этническое разнообразие?»

Заключение

Чтобы внести свой вклад в линию исследований, изучающих развитие дошкольного образования в условиях обновленного содержания обучения, автор в настоящей работе обобщил результаты исследования и приходит к выводу:

- проведенный анализ свидетельствует о том, что в последние годы в системе дошкольного образования Казахстана произошли значительные изменения. Структура государственного управления дошкольным образованием соответствует опыту большинства европейских стран ОЭСР.

Однако, требуется усовершенствование этой системы, в частности, отсутствие системности модернизации дошкольного образования не позволяет в полной мере обновления содержания действующих программ и учебно-методических комплексов в соответствии с требованиями Организации экономического сотрудничества и развития;

- обеспечение качества воспитания и обучения на дошкольном этапе отнюдь непростая задача и, как показывает опыт зарубежных стран, процесс может занимать несколько десятилетий и его исход напрямую зависит от того, насколько скрупулезно государство подошло к развитию содержательных аспектов и нормативной базы дошкольного обучения и воспитания.

- ответственно подходить к использованию зарубежного опыта, ибо для него характерна не только принципиально иная социально-экономическая, но и ментальная среда. Искусственное внедрение зарубежных образовательных моделей, касающихся, в том числе и развития дошкольного образования, может привести к обратному эффекту и в значительной степени снизить качество отечественного образования.

Результаты проведенного исследования расширяют существующие научно-теоретические исследования по обеспечению качеством воспитания и обучение на дошкольном этапе, что может служить ориентиром для дальнейших исследований по проблемам развития дошкольного образования.

Список использованной литературы:

1 ПП РК № 1080 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования соответствующих уровней образования» от 23.08.2012 г.

2 ПП РК № 292 «О внесении изменений и дополнений в постановление Правительства Республики Казахстан № 1080 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования соответствующих уровней образования» от 23.08.2012 г.» от 13.05.2016

3 Приказ и.о. МОН РК № 499 «Об утверждении Типовой учебной программы дошкольного воспитания и обучения» от 12.08.2016 г.

4 Приказ МОН РК № 391 «О внесении изменений в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 20.12.2012 г. № 557 «Об утверждении типовых учебных планов дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан» от 22.06.2016 г.

5 «Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан», 2016 год. Ирсадиев С., Култуманова А., Тулеков Э., Булдыбаев Т., Кусиденова Г., Искаков Б., Забара Л., Барон Л., Коротких Е. – Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2017. – С.349

6 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. – Астана, 2016 год.

7 Дошкольное образование в Новой Зеландии. Электронный ресурс. <https://kiwieducation.ru/education-system/>

8 Организация Объединенных Наций. Национальный доклад, представленный в соответствии с пунктом 5 приложения к резолюции 16/21 Совета по правам человека* Новая Зеландия

9 Особенности дошкольного образования в Германии. Электронный ресурс: <https://www.bookyourstudy.by/osobennosti-doshkolnogo-obrazovaniya-v-germanii>

10 Nazarbayev University Graduate School of Education. Разработка стратегических направлений реформирования образования Республики Казахстан на 2015-2020 гг. Диагностический отчет. – Астана: Индигопринт, 2014. – 182 с.

МРНТИ 14.23.11

К.М. Метербаева¹, А.Елгезекова²

*¹п.э.к. доцент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан*

*²1-курс магистрант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан*

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада мәдени құзыреттілік туралы қарастырылады. Жалпы мәдени құзыреттілік адамның белсенді өмірін, оның кәсіби өмірі мен әр алуан әлеуметтік салаларды бағдарлайтын қабілетін анықтайды, сонымен бірге оның әлеуметтік санасы мен ішкі әлемін үйлесімділікке жетелейтіндігі айтылады.

Сонымен қатар, мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың мәдени құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі ұлттық мәдениетімізді дамытуға, ұлттық құндылықтар мен мәдени мұраларымыздың мәнін түсіну, тарихты зерделей отырып, жан-жақты дамыған, рухани мәдениетті жеке тұлға тәрбиелеуде маңызы зор екендігі көрсетіледі. Мұндағы басты талаптардың бірі – ұлттық қасиеттерімізді танып-білу, соның негізінде мәдени құзыреттілікті қалыптастыру болып табылады.

Түйін сөздер: мәдениет, мәдени құзыреттілік, мәдени-әлеуметтік, мәдени құзыретті.

Аннотация

Метербаева К.М.¹, Елгезекова А.²

*¹к.п.н., доцент, КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

*²магистрант 1-курса, КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ДОШКОЛЬНИКОВ

В статье рассматриваются проблемы культурной компетенции дошкольников. К общей культурной компетенции человека мы относим умение ориентироваться в разных социальных сферах, развитое общественное сознание и богатый внутренний мир, который способствует активной профессиональной жизни. Поэтому, понимание сущности наших национальных ценностей и культурного наследия, изучение истории, развитие всесторонней духовной культуры имеет важное значение для воспитания личности детей дошкольного возраста. Одним из основных требований здесь является знание и понимание национальных особенностей нашего народа и формирование на этой основе культурной компетентности дошкольников.

Ключевые слова: культура, культурные компетенции, национальные культурные ценности.

Abstract

Meterbayeva K.M.¹, Elgezekova A.²

¹candidate of pedagogic sciences, associate professor,
The Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan

²1st year masters student, The Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan

DEVELOPING CULTURAL COMPETENCE OF PRESCHOOL CHILDREN

This article examines the problem of cultural competence of preschool children. To the overall cultural competence of human beings, we consider the ability to have a good sense of direction in different social spheres, developed public consciousness and rich inner world, which contributes to active professional life. Therefore, to get a much better sense of what is the nature of our national values and the cultural heritage, study of history, developing the spiritual culture is important for personality development of preschool children. One of the main requirements is the knowledge and understanding national contexts of our nation and developing cultural competence of preschool children on this basis.

Key word: culture, cultural competence, national cultural values.

Бүгінгі заман талабына сай бәсекеге қабілетті құзыретті тұлғаны тәрбиелеу қоғамымыздың өзекті мәселесі. Елбасымыз қоғамымыздың жаңаруында жастарымызға үлкен үміт артады. Жастармен кездесулерінде Елбасы Н.Ә. Назарбаев оларды еліміздің әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси дамуының маңызды стратегиялық қоры екендігін ерекше атап өтеді.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасында, «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан», «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру – мемлекеттік саясаттың басты мақсаты», «Дағдарыстан жаңару мен дамуға» атты жыл сайынғы халыққа арналған жолдауларында және жастар алдында сөйлеген сөздерінде ақыл-ойы сергек, белсенді өмірлік ұстанымымен, жауапкершілігімен, патриоттық сезімімен ерекшеленетін, бәсекеге түсе алатын нағыз азаматтарды тәрбиелеу міндеттерін қоғам алдына қояды [1].

Мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың мәдени құзіреттілігін тіл дамыту арқылы қалыптастыру мәселесі ұлттық мәдениетімізді дамытуға, ұлттық құндылықтар мен мәдени мұраларымыздың мәнін түсіну, тарихты зерделей отырып, жан-жақты дамыған, рухани мәдениетті жеке тұлға тәрбиелеуде маңызы зор. Мұндағы басты талаптардың бірі – ұлттық қасиеттерімізді танып-білу, соның негізінде мәдени құзіреттілікті қалыптастыру.

Жалпы мәдени құзіреттілік адамның белсенді өмірін, оның кәсіби өмірі мен әр алуан әлеуметтік салаларды бағдарлайтын қабілетін анықтайды, сонымен бірге оның әлеуметтік санасы мен ішкі әлемін үйлесімділікке жетелейді. Алдына белгілі бір мақсат қоя білетін әрі сол мақсаттарға қол жеткізу жолдарын қарастыруға, ерікті шешім қабылдауға, әрі олардың орындалуын өз жауапкершілігіне алуға қабілетті, жігерлі, беделді мамандарға қоғамда қажеттілік туындап отырған сәтте осындай көп қырлы сапаның маңыздылығы арта түсуде.

Бүгінгі таңда «мәдени құзіретті» тұлғаға бірыңғай көзқарастардың жоқтығын ғылыми жұмыстарға талдау жасау барысы көрсетті. Жалпы мәдени құзіреттіліктің жұртшылыққа белгілі құрылымы жоқ, әрі оны бірегей айқындайтын анықтамалар да белгіленбеген. Мәдени құзіреттіліктің қалыптаспағандығы балалардың тұлғалық өсуіне және барлық оқу үдерістерінің тиімді болуына кері әсер етуде. Сондықтан, балалардың тұлғалық өсуін айқындайтын әрі мектепке дейінгі ұйымдарда оқу-тәрбие үдерістерін өркендетуге ықпал жасай алатын жалпы мәдени құзіреттілігін көп қырлы тұлғалық сапасында қалыптастырудың мәні ерекше.

Мәдениет жалпы мәдениеттілік туралы проблемаларға ғалымдар әр қырынан мән беріп, түрлі зерттеулер жүргізеді. Атап айтсақ, философиялық негізін В.С. Библер, Л.Н. Коган, Д.Кішібеков, М.Х. Балгабаев, т.б. қарастырған, ал психологиялық мүмкіндіктерін Қ.Б. Жарықбаев, Ә.Алдамұратов, А.А. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн және т.б. еңбектерінде зерттеген.

Зерттеп отырған құзіреттілік мәселесін, кәсіби құзіреттілік туралы М.В. Болина, Б.Т. Кенжебеков, А.В.Райцев, Б. Б. Кенджаева, М. Ж. Жадрин және т.б. еңбектерінде қарастырады.

Өркениетті елдер қатарына жету деңгейінде жастарды қазіргі қоғамда ізгілікке, парасаттылыққа баулитын жалпы мәдениеттілігі, болашақ мамандығына деген кәсіби құзіреттілігі мен білімділігін арттыру

өзекті мәселенің бірі болып отыр. Жалпы рухани [құндылық](#), ұлттық мәдениет пен дәстүрді қорғау мәселесі білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың ұстанымдары болып келеді. Демек, еліміздің қоғамда болып жатқан әлеуметтік-экономикалық және саяси, мәдени өркендеуі өндірістің барлық салаларында қызмет жасайтын мамандарды даярлаудың сапасын жетілдіруді қажет етеді. Бұлар білім беру мен тәрбиелеу ісін жаңаша сипатта жаңғырту, жетілдіру міндеттерін қамтитын білім беру жүйелерінің қабылдаған жаңа мазмұнды заңдар мен тұжырымдамаларда т.б. көрсетілген.

Мектеп жасына дейінгі бала тұлғасын қалыптастыру, олардың құзыреттілігін мәдени тұрғыда қалыптастыру білім беру саласындағы маңызды мәселе. Бұл мәселені теориялық талдауды алдымен арнайы ұғымдарды, түсініктерді анықтаудан бастаған дұрыс деп есептедік. Сондықтан бұл ұғымдардың [ғылыми-педагогикалық](#), әдістемелік және т.б. әдебиеттердегі талқылануын зерделеу маңызды.

Философиялық, психологиялық және педагогикалық әдебиеттерге жасалған талдаулар «мәдениет» ұғымының бейнесі тым көп екендігін көрсетеді. Біз «мәдениет» дәрежесін талдаймыз. Алайда, шешімін іздеп отырған мәселеге байланысты біз мәдениеттанымдылық білімдерді ортаға саламыз немесе тікелей пайдаланамыз. «Мәдениет» ұғымын анықтайтын көптеген анықтамалардан біз, біріншіден зерттеу пәнімізге сәйкестерін, екіншіден адамның субъективті жасампаздық қызметін өзекті ететінін таңдадық.

Қазіргі заманғы сөздіктерде “мәдениет” ұғымына әр түрлі анықтамалар беріліп жүр. Атап айтқанда:

- мәдениет – белгілі бір халықтың қол жеткен табыстары мен шығармашылығының жиынтығы;
- мәдениет – адамзат қауымының белгілі бір тарихи кеңістіктегі қызметі мен өзіндік ерекшеліктері (қазақ мәдениеті, палеолит мәдениеті, т.б.);
- мәдениет – адамдық әрекеттің белгілі бір саласының жетілу деңгейі (сөйлеу мәдениеті, еңбек мәдениеті, құқық мәдениеті, т.б.) [2].

Сонда жалпы мәдениеттің өзі табиғатында дамудың тетігі ретінде қаралады. Ол адамзат қоғамы жасаған материалдық және рухани құндылықтарды оқып-үйрену деген сөз. Ал баланың мәдениеттанушылық бағыттағы дамуы өзі араласып жүрген жақын орта мәдениетінен басталып, одан әрі жалпы адамзаттық мәдениетпен танысу арқылы өзінің мәдени құзыреттілігінің дамуы деңгейін біртіндеп көтере беруге болады.

Ғылыми әдебиеттерге жасалған талдау нәтижесін және В.А. Коневтің «мәдениет» ұғымына берген анықтамасын басшылыққа ала отырып, [3]: «Мәдениет – бұл адамды қалыптастыру арқылы осы іс-әрекетті қайта өңдеуге қажетті оның жинақтаған тәжірибесі» деп ой қорытамыз.

С.Л. Троянская өзінің зерттеу еңбегінде мәдениет ұғымын танып білуде болашақта мәдени іс-шаралардың жаңа үлгісін жасайтын және өзі меңгерген мәдени әлеуметтік тәжірибені қайта өңдеуге қабілетті жастарды тәрбиелейтін іс-шараларға бағытталған бейнені алады. Біз мәдениет ұғымын әлеуметтік қызметтің субъектісі ретінде дамыған адаммен байланыстырамыз, яғни адам өз әлеуметтілігін іске асыру арқылы қызмет субъектісіне өтеді.

Біз үшін сипаттамаларды анықтаудың маңыздылығы сол, бір уақыт аралығында тұлғаның мәдениет субъектісі әрі объектісі болуында, сондықтан мәдени құзіреттілік – бұл жинақталған білімнің, дағдының, тәжірибенің, қарым-қатынастар мен сапалардың бірлігі, сонымен бірге олар мінез-құлық пен іс-әрекеттерді жүзеге асырудың тәсілі мен үдерісі, бұл жағдай, [әрі нәтиже](#), әрі жеке тұлғалық және әлеуметтік құндылықтарды меңгерудің, әрі жасудың өнімді үдерісі [4].

Мәдениетті іс-әрекет тұрғысынан қарастыруда, біз бұл құбылыстың әлеуметтанушылардың назарындағы жай – күйін ескереміз: мәдениетті алуға және беруге болады; оның әлеуметтік мирасы бар; оны оқып, үйренеді, себебі ол адамның генетикалық табиғатымен берілмейді. Мәдениет біріншіден өнім, екіншіден, адамның әлеуметтік тұрғыдан өзара әрекет жасайтын жоғары қабілеттілік жүйесі. Біздің зерттеуіміздегі берік ұстанатын нәрсе ол мәдениетті бойында тұрақтандырған екі субъектінің бар екендігінде, олар: қоғам және адам, сондықтан да тұлға мәдениеті мен қоғам мәдениеті туралы айту заңды құбылыс. Әрине олар бір-бірінен өмір сүрмейді, Адам қоғамсыз, ал қоғам адамсыз өмір сүрмейді. Педагогикалық көзқарас тұрғысынан бұл өзара байланыс бізді оқу-тәрбие үдерісі негізінде қызықтырады.

Мәдениет туралы, ол адам әлемі, адамның шығармашылық белсенділігі, тіпті тұтас бір өркениетті халықтың болмыс-бітімі, ғасырлар бойы жинаған мұрасын келесі ұрпақтарға қалдыру тәжірибесі деген қорытынды шығаруға болады. Бұл тұрғыда көпшіліктің сыртқы тұлға-болмысынан, олардың өзара қатынасынан, тілінен, жасаған өнер туындылары мен тұрмыстық бұйымдарынан, әр халықтың өзіндік ұлттық ерекшеліктерінің, дүниетанымының, эстетикалық [көріністегі сапаларын](#), эстетикалық-мәдени даму жолдарын, салт-дәстүрлер үлгілерін көруге болатынын айта кетуге тұрарлық. Негізінен, адамның дамуына сырттай әсер ететін қозғаушы факторлар – білім беру, оқыту, тәрбиелеу, яғни педагогиканың

негізгі категориялары болса, ал адам өмірінің құндылығы оның руханилығы, өзінің кім екенін саналы түрде меңгеруге ықпал ететін қозғаушы факторлар – жан мен рух екенін көптеген ғалымдар мойындауда.

Осыған дейін берілген анықтамалардағы ортақ негіздерді түйіндей келгенде, мәдениет ұғымының тәрбиенен, біліммен байланыстылығының тамыры көне заманда жатқаны танылады. Білімсіз және тәрбиесіз адам еш уақытта мәдениетті бола алмайтыны ақиқат, ендеше білім мен тәрбие барлық халықтар мәдениетінің қайнар бұлағы болса, өз кезегінде мәдениет адамның рухани әлеуетін арттыратын құрал. Сонымен бірге, мәдениет сөзі “құрмет тұту”, сыйлау, құрметтеу” дегенді де қоса қамтиды.

Қарапайым тілмен түсіндірсек, мәдениет дегеніміз – адамдардың іс-әрекетінің моральдық, сапалық жиынтығы. Ал оның көрсеткіштері: бойындағы білімі мен біліктілігін, тәжірибесін дұрыс, орынды, ұтымды пайдалана алуы, дүниетанымының қалыптасуының деңгейі. Сонымен бірге мәдениет – адамды тұлға деңгейіне көтеретін негізгі құрал болып табылады.

Мәдени норма адамдардың мінез-құлқын реттеуші жалпы қоғам қабылдаған талаптар мен ережелер сияқты белгілі бір құндылықтарға жатады. Жалпыадамзаттық рухани құндылықтар (шындық, қайырымдылық, әсемдік, сенім, үміт, махаббат, ар-ождан) жалпы адамзаттық идеал, үлгі (эталон) және мақсат ретінде, адами ұмтылыстар ретінде алға шығады. Жас ұрпақ тап осы құндылықтарға сүйеніп, оны ту етіп ұстауы тиіс. Рухани мәдениетке құндылық бағдарының қоғамдық және индивидуалды санаға қалыптасуы мотивпен және қажеттілікпен бірігу арқылы емес, рухани идеямен және құндылықтармен біріккен өнегелі қоғамға өтуді іске асыруға мүмкіндік береді. Тап сол рухани құндылықтар адамға өмір сүру тіршілік ету жағдайында әлеуметтік тұрғыдан таңдау жасау поведениесін іске асыруға көмектесе отырып, стратегиялық мақсаттармен алға шығады және қоғамды интеграциялауды қамтамасыз етеді.

Жоғарыда айтылғандарды саралай келе, мәдени құзыреттіліктер төмендегілерді дамытуға бағытталған деген тұжырым жасаймыз:

а) баланың әлемді қабылдауы, өзін тануы – ұлттық құндылықтарды әкелуші ретінде, өз елі мен халқының, сондай-ақ барша адамзаттың тарихы ретінде қабылдауға дайындығы, глобалды проблемалардың шешімін іздеуде барлық адамдар арасында өзара әрекетке түсуі; б) өзін-өзі білімдендіру және өзін-өзі білуге қажеттілік; ә) балалардың коммуникативті мәдениеті, бейнені жалпыпланетарлық ойлау, өзінің болашағы үшін жауапкершілікті сезіну; г) әртүрлі көзқарастағы, қоғамда өзін көрсетудің этикалық қолайлы формаларды ұстанушы адамдармен дискуссиялық қарым-қатынас және өзара әрекеттестік этикасына оқу, білу. Педагогтардың кәсіби құзыреттілігі – тәрбиешінің біліктілігін арттыру, қоғам алдындағы жауапкершілікті сезіну, жоғарғы деңгейге үнемі ұмтылу және үнемі ізденіс, жаңашылдығы мен жаңалықты қабылдай білуі оны іс жүзінде қолдана білу, адами құндылықтарға сай бола отырып, сол құндылықтарды бала жанына сіңіре білу.

Мәдени - әлеуметтік шарттарға этномәдениеттің шарттары жақын жанасады. Қалыптасып отырған жаңа жағдай мәдениеттің бұрын болмаған кескінін жасайды. Этномәдениеттің себепшісін жеткілікті бағаламау көптеген зерттеушілердің пікірінше қақтығыстар, тоқыраушылық пен түсінбеушілікке алып келеді және өзінің мәдениетін ғана үздік деп қабылдауға мүмкіндік жасайды.

Мәдениетті тануда бөгде мәдениеттегі деректерге сезімталдық қарым-қатынастардың мәнін ескеру маңызды. Адам оған байыппен, төзімділікпен, бейтарап қарауы тиіс, ол жайында хабардар болуы, өз қызығушылығын көрсетуі, сүйінішін, [таңданысын көрсетіп](#), әсермен күйзеліп, көбірек тануға тілегін білдіруі қажет және т.б. Бөгде мәдениеттің деректеріне байланысты жеке өмір дерегі ретінде немесе сырттағы, бөгдедегі көңіл-күйдің құндылық деңгейіне байланысты адамның күйзелуі байқалады. Бұл бөгде мәдениетті және менталитетті түсінуге ықпал жасайды, сонымен бірге, бөгде мәдениет бөгде болмағанда өзара түсіну айқындалады.

Мәдениеттануды зерттеуге жасаған талдаулар қоғамды жаңа бағытта жасауда әлеуметтік қайта жасаудың маңызды шарттары немесе себептері ретінде менталитетті ескеру міндетті екенін көрсетті. Менталитетте оның ұйытқысын құрайтын дәстүрліліктің бар екені белгілі және уақыт өте оның құрамын жаңалар толықтырады, олар да уақыт өте дәстүрге айналады. Бұл ұйытқының мазмұнын анықтау – көптеген әлеуметтік үдерістерді түсіну, жалпы мәдени құзіреттілікті жетістіктермен қалыптастырудың болжамы мен оны күтудің негізі. Менталитет тіл мен мәдениет қорымен қалыптасады, бірақ ол адамның жеке ерекшелігі мен оның әрекеттерінің тәжірибесінің нәтижесінде пайда болады. Туындаған төрт бастаулардан (тіл, мәдениет, жеке тұлғалық, іс-әрекет) менталитет адам өміріне өзі ықпал жасайды. Бұл ретте менталитет дүниетанымға жақын, алайда нақты ұқсастық жоқ. Менталитет адам өмірінің қандайда бір бағыттарын белгілейді, мысалы, кәсіби, ұлттық және т.б. бағыттар.

Тәрбиеші әрбір баланың мүмкіндігіне қарауы тиіс және оны тек педагогикалық ықпалдың объектісі деп қабылдамай, оны ерікті әрі өз еркімен әрекет жасаушы тұлға деп қабылдауы керек. Бұл балаларға әдепмен қарау, олардың қадір-қасиетін құрметтеу, бұл жағдай өзара сыйласу, әріптестік жасау атмосфера-сын қалыптастырып, балалардың мәдени құзіреттілікке қалыптасуына жағымды көзқарастар туындауына ықпал етеді. Мәдениеттендіруге бағдарлану қолайлы педагогикалық технологиялардан бас тарту емес, керісінше, балалардың жеке тұлғалық ерекшеліктеріне байланысты өзгерістер, жасау. Мұнда келесі талап-тарды да ескерген жөн, олар: тәрбиеленушіні күмәнсіз қабылдау, оған тұрақты жағымды қарым-қатынас жасау; жеке тұлғасына құрметпен қарау және әр түрлі жағдайда да өзіндік жеке сезіміне құрметпен қарау; басқаға ұқсағысы келмейтін тұлғалық құқығын мойындау; ерікті таңдау жасауға мүмкіндік беру; тәрбиеленушінің жеке тұлғасын емес оның іс-әрекеттеріне баға беру; тәрбиеленушінің жеке даралық психология-лық және тұлғалық ерекшеліктерін ескеру (жүйке жүйесінің түрі, темпераменті, [ойлау, сөйлеу ерекшелік-тері](#), қабілеті, қызығушылығы, қажеттіліктері, іс-әрекеттері, бағытталғандығы мен тұжырымдамасының жағымды қалыптасуы, белсенділігі).

Жалпы мәдени құзіреттіліктің құрамы төмендегідей:

- құзіреттіліктің көп қырлылығы: барлық көріністерінің біртұтастығын сақтай отырып түрлі ұйымдар-да байқалуы;

- әлеуметтігі: жоғары дәрежедегі мәдени құзіреттілігінің тұлғалық сипаты (әріптестері мен жолдастары ортасындағы беделі), сонымен бірге қоғамдық ортадағы мәні;

- реттеушілігі: тұлғаның өзін-өзі реттеуі мен өзін-өзі тануына мәдени құзіреттіліктің ықпалы;

- дарашылдық: шығармашылық даралыққа қалыптастыруды жүзеге асыру;

Жоғарыдағы талданған теориялық талдаулар негізінде мәдени құзіреттілік – өз бетімен білім алуға, оның барысында пайда болатын танымдық проблемаларды өз бетімен шешуге, өзінің позициясын белгі-леуге жеткілікті білімділік деңгейі деп тұжырымдаймыз.

Мәдени құзіреттілік – бұл жеке тұлғаның мәдениеттегі ұстанымы оның өзара әрекетестікке деген сұранысының қалыптасуымен ерекшеленіп тілдік және тілдік емес әрекеттің көмегімен жүзеге асыры-лады, осының негізінде жеке тұлға тұтастығы, өзін-өзі тану сұранысы мен мәдениеті қалыптасады деп қорытындылаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Елбасы Н.Ә. Назарбаев “Қазақстан-2030” стратегиясы – ел дамуының 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған стратегиялық бағдарламасы. – Астана, 1997, 2012. – 19 қазан

2. Педагогика және психология. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі. – Алматы: Мектеп, 2002. – 256 б.

3. Конев В.А. Социальная философия. – Самара: Изд-во "Самарский университет", 2006. – 287 с.

4. Троянская С.Л. Развитие общекультурной компетентности в процессе образования. Монография. – Ижевск, 2004 – С. 15-19.

МРНТИ 14.25.09

А.С. Амирова¹, К.Тулеген²

¹*пед.г. докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті*

²*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,*

*6M010200–Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 2 курс магистранты,
Алматы қ., Қазақстан amirova57@mail.ru*

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА САТЫЛАЙ КЕШЕНДІ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

Андатпа

Бұл мақалада қазіргі таңдағы өзекті мәселелердің бірі сатылай кешенді талдау технологиясы туралы сөз болады. Бастауыш сыныптарда сатылай кешенді талдау технологиясын пайдалану оқушылардың функционалдық сауаттылығын қамтамасыз етеді. Елімізде қабылданған ұлттық жоспардың мақсаты мен міндеттерін жүзеге асыру үшін бастауыш сыныптарда сатылай кешенді талдау технологиясын пайдалану

қажеттігі айтылады. Сонымен қатар зерттеуші ғалымдардың сатылай кешенді талдау технологиясы туралы ой тұжырымдарына сүйене отырып, оны қолданудың жолдары қарастырылады.

Сатылай кешенді талдау технологиясын пайдалану арқылы мұғалім барлық оқушыны табысты оқытуға, білім-білік дағдысын қалыптастыруға, білім алуға деген ынтасы мен іскерлігін арттырып, оқу-танымдылық белсенділігімен оқытуды жеделдетуге, шығармашылық қабілеттерін дамытып және ғылыми ізденіске жетелеуге қол жеткізеді. Сатылай кешенді талдау технологиясы қолдандың негізінде оқушының жеке тұлғасының әлеуметтенуінде сауатты қарым-қатынас жасауына игі ықпал ететін көруге болады.

Түйін сөздер: сатылай кешенді талдау технологиясы, функционалдық сауаттылық, қазақ тілі пәні, оқушы, бастауыш сынып, қалыптастыру.

Аннотация

Амирова А.С.¹, К.Түлеген²

¹ доктор пед.наук, профессор, ҚазНПУ имени Абая

*² 6M010200 – магистрант 2 курса по специальности ПМНО КазНПУ имени Абая.
amirova57@mail.ru*

МЕТОДИКА ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ СТУПЕНЧАТОГО КОМПЛЕКСНОГО ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Статья посвящена одной из актуальных проблем современности технологии ступенчатого комплексного анализа. Применение технологии ступенчатого комплексного анализа в начальной школе обеспечивает функциональную грамотность обучающихся. В принятом нашей страной национальном плане основной целью является повысить функциональную грамотность подрастающего поколения, основываясь на авторитетные мнения ученых-исследователей указаны пути применения технологии ступенчатого комплексного анализа.

Используя технологию ступенчатого комплексного анализа учитель добьется успешных результатов в обучении, в формировании знаний, умений и навыков, будет стимулировать мотивацию и интерес к обучению, скорости в чтении, развитии творческих способностей. Применение технологии ступенчатого комплексного анализа можно добиться успехов в социализации личности ученика.

Ключевые слова: Технология ступенчатого комплексного анализа, функциональная грамотность, предмет казахского языка, ученик, начальная школа, формирования.

Abstract

A.S. Amirova¹, K.Tulegen²

¹ d.p.s., professor, Abai Kazakh National Pedagogical University

*² 2nd year master student 6M010200 - Pedagogy and methodology of primary education
Abai KazNPU. Almaty, Kazakhstan. amirova57@mail.ru*

THE METHOD OF APPLICATION OF STEP TECHNOLOGY FOR INTEGRATED EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL

The article is devoted to one of actual problems of the present technology step of a comprehensive analysis. Technology application step of a comprehensive analysis in the elementary school provides functional literacy of students. In adopted the national plan of our country the main objective is increasing functional literacy of the younger generation, based on the authoritative opinions of research scientists identifies ways to use technology step of a comprehensive analysis. Using the step comprehensive analysis, the teacher will achieve successful results in training, in the formation of knowledge, abilities and skills that will stimulate motivation and interest in learning, speed reading, creativity. The use of technology step comprehensive analysis to achieve success in the socialization of student's personality.

Key words: The technology of stepwise complex analysis, functional literacy, Kazakh language subject, pupil, elementary school, forming.

Бастауыш сыныптарда сатылай кешенді оқыту технологиясын пайдаланудың жолдарын айқындау үшін алдымен елімізде қабылданған оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимылдар жоспары белгілеген нақты мақсат – алған білімді іс жүзінде қолдануды айқындап қана қоймайды, сонымен қатар орта білім парадигмасын түбірімен ауыстырудың да негізі болады, - деп көрсеткен. Өйткені, сатылай кешенді талдаудың негізі сауаттылықты меңгеруді көздейді. Бұл дәстүрлі мектептен тиімді мектепке, одан әрі ең заманауи – баланың жеке адам ретіндегі рөліне негізделген және бүгінде алдыңғы қатарлы әлемдік тренд болып табылатын феноменалды мектеп моделіне көшу қажеттігін белгілеп беріп отыр.

Функционалдық сауаттылықты дамыту үшін ұлттық жоспарда оның төрт негізгі тетігі бөліп көрсетілген: Бірінші тетік – оқыту методологиясы мен мазмұнын түбегейлі жаңарту.

Екінші тетік – оқу нәтижелерін бағалау жүйесін жаңарту.

Функционалдық сауаттылықты дамыту білім – түсіну – қолдану – жүйелеу және жинақтау сияқты критерийлер бойынша оқу жетістіктерін бағалаудың жаңа тәсілдерін талап етеді.

Функционалдық сауаттылықты дамытудың үшінші тетігі – балаларды оқыту мен тәрбиелеуге ата-аналардың белсенді қатысуы.

Төртінші тетік – қосымша білім беру жүйесін дамыту [1,4].

Бүгінгі таңда орта білім беру жүйесінде сапалы білім алудың қажеттілігі үдемелі артуда. Уақыт талабына сай өмір сүру үшін бәсекелестік күшейген кезде басқаша болуы мүмкін де емес. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын көтеру – күн тәртібінен түспейтін мәселеге айналды.

Ал, функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамның өзін қоршаған ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға мүмкіндігінше жылдам бейімделе білуі мен әрекеттесе алу деңгейінің көрсеткіші [2].

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр.

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші болса, онда функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады.

Сауаттылық тұлғаның тұрақты қасиеті болып табылатындықтан, функционалдық сауаттылық сол тұлға меңгерген белгілі бір білім-біліктерден көрініс табады. Өйткені функционалдық сауаттылыққа адам нақты білім алу кезеңдерінен өткеннен кейін қол жеткізеді. Бұл орайда білім белгілі бір сауаттылық деңгейін қамтамасыз ететін құрал және нақты іс-әрекеттердің нәтижесі ретінде қарастырылады. Ендеше, мемлекеттік тілді оқытуда білімнің түпкі нәтижесі деп саналатын құзіреттіліктердің біртұтас бірлігі ретіндегі функционалдық сауаттылықтың мәнін, рөлін айқындаудың, оны мектеп тәжірибесіне ендірудің уақыт талабымен толық сай келуі де зерттеу тақырыбының өзектілігін дәлелдей түседі.

Функционалдық сауаттылыққа оқушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделу шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, әлеуметтік-мәдени дамуының өлшемі, білім, білік, дағдыларының құзіреттілікке ұласу жолын жатқызуға болады. Бұл оқушылардың қатысымдық, ақпараттық проблемалардың шешімін табу құзіреттіліктерінің бірлігінен құралады.

Функционалдық сауаттылықтың мақсаты – оқушылардың білімдерін өмірде тиімді қолдануға үйрету. Сонымен қатар, ол білім беру жүйесінің парадигмасын түбегейлі өзгертудің негізі болып табылады.

Н.А. Оразахынова сатылай кешенді талдау технологиясы дегеніміз – оқыту мақсаты, міндеттері, әдіс-тәсілдері, өзіндік ерекшелігі бар және оқушыларға білімді ғылыми негізде сатылай, жүйелі, кешенді меңгертіп, оларға ұлттық құндылықтарды бағалай, қолдана білуге машықтандыратын оқыту, - деген анықтама берген [3, 15]. Сатылай кешенді талдау оқушыларға қазақ тілі ғылымының мазмұны мен жүйесін, оның сөздік құрамы мен грамматикалық құрылысын, сөйлеу тілінің байлығын және әдеби тіл нормасын үйретіп, дұрыс сөйлеу, сауатты жазу дағдысын қалыптастырады. Сатылай кешенді талдау технологиясының басты қағидаларының бірі – жоғары қиындықта оқыту.

Сатылай кешенді талдау технологиясының мақсаты:

- Пәндік материалдарды оқушының жас ерекшелігін ескере отырып, ғылыми негізде меңгерту;
- Сатылай кешенді талдау арқылы теориялық материалды тілдік қатынасым теориясы (жазылым, айтылым, тыңдалым, сөйлесім) арқылы практикалық тұрғыдан талдап, тұжырым жасап, оны өмірде қолдана білуге машықтандыру;
- Әр пәннің табиғатын танытуда оқушының жеке мүмкіндігін ашуға ықпал ету;
- Пәндердің мазмұнын, ішкі мағынасы мен қолданыстағы ерекшелігін және тақырып мазмұнын ашу арқылы танымдық дүниесін қалыптастыру;
- Кез келген шаршы топта өз көзқарасын дәлелдей отырып, шешен де шебер жеткізе білуге машықтандыру. Сол арқылы әр оқушының өз ана тілін, ұлттық құндылықтарын басқаларға таныта, бағалай білуге баулу.
- Берілген тапсырманы сауатты, жоғары деңгейде, шығармашылықпен орындай білуге төселдіру;
- Оқушылардың логикалық ойлау жүйесін дамыту мақсатында әртүрлі пәндердің мазмұнына сай түрлі сөзжұмбақтар, танымдық ойындар, ұлттық ойындар үлгілерін кеңінен қолдану және ондай ойындарды олардың өзіне құрастырып, жасауына бағыт-бағдар беру.

Сатылай кешенді талдау технологиясының міндеті:

- Барлық оқушыны табысты оқыту және оқу-танымдық белсенділігін арттыру;
- Білім-білік дағдысын қалыптастыру;
- Білім алуға деген ынтасы мен іскерлік қабілетіне ықпал ету;
- Оқуды жеделдету, шығармашылық қабілетін дамыту;
- Ғылыми ізденіске жетелеу.

Сатылай кешенді талдау технологиясы арқылы оқушы ғылыми тілде сөйлеуге үйренеді, қарапайымнан күрделіге, уақиғаны сатылап түсіндіре алып, тұжырым жасауға үйренеді.

Сатылай кешенді талдауда баланың ізденушілік, зерттеушілік әрекетін ұйымдастыру басты назарда ұсталады. Ол үшін бала өзінің бұған дейінгі білетін амалдарының, тәсілдерінің жаңа мәселені шешуге жеткіліксіз екенін сезетіндей жағдайға түсуі керек. Содан барып, оның оқуға деген ынта-ықыласы артады, білім алуға әрекеттенеді.

Сатылай кешенді талдау оқыту технологиясында мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас жаңа қағидаларға негізделеді. Атап айтар болсақ: ынтымақтастық, өзара сыйластық, түсіністік, әріптестік сияқты қасиеттер. Бұл технологияның маңызды тағы бір ерекшелігі – оқушыларды жақсы, жаман, орташа деп бөлмей, тек материалды өте жылдам, жылдам, баяу қабылдауына байланысты тапсырманы он деңгейге икемдеп, барлық баланың дамуы үшін қолайлы жағдай туғызуды мақсат тұтады.

Сабақ барысында мына қағидаларды еске ұстау қажет: а) баланың бойындағы құштарлығын, қызығушылығын, ынтасын жойып алмай, оның алға жылжуға деген табиғи талап-тілектерін, сұраныс пен мұқтаждарын ескеру, шығармашылығын жетілдіру; ә) білімді өз бетінше іздену арқылы қолайлы жағдай жасау; б) өзін-өзі дамытатын тұлға қалыптасыру [3, 48].

А.Байтұрсынов айтқандай, дыбыспен жаттықтыра оқытуға болатындығын тәжірибе көрсетуде. Сатылай кешенді талдау технологиясы арқылы оқытқанда дыбыспен жаттықтыруды екі жолмен жүргізіледі: бірінші, сөзсазындық (фонологиялық) талдау, екіншісі, дыбыстарға математикалық тәсілмен дыбыстық мінездеме беру. Осылай талдау жасай отырып оқушы өзі өткен барлық ережелерді үнемі еске сақтап отырады [4, 65].

Сатылай кешенді талдау технологиясы мен оқытудың тиімділігі

“Сатылай кешенді талдау” технологиясымен жұмыс жүргізу төмендегідей он түрлі проблеманы шешуге мүмкіндік береді:

1. “Сатылай кешенді талдау” технологиясы мұғалім мен оқушының арасындағы қарым-қатынасты жаңаша құруға, олардың бірігіп шығармашылықпен жұмыс жасауына ықпал етеді; 2. “Сатылай кешенді талдау” технологиясын енгізу арқылы барлық баланың дамуы үшін қолайлы жағдай туғызылады, әр баланың даму жолында жұмыс жүргізіледі; 3. “Сатылай кешенді талдау” технологиясы басқа технологиялармен жақсы үйлесім табады; 4. Жоғары қиындықта оқыту – “Сатылай кешенді талдау” технологиясының басты қағидаларының бірі. Соған байланысты бұл технология мемлекеттік білім стандартының толық меңгерілуіне кепілдік береді; 5. Оқыту тиімділігін арттыруда “Сатылай кешенді талдау” техно-

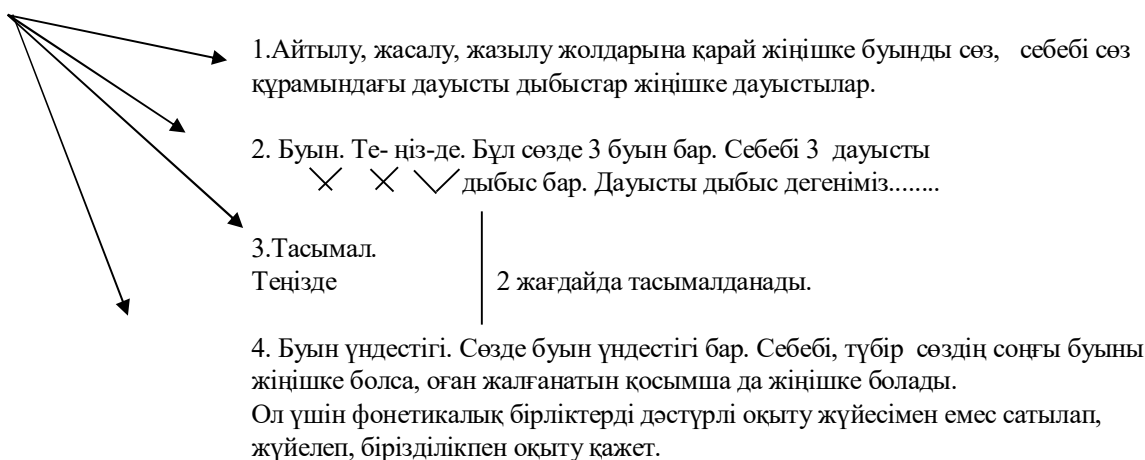
логиясының мүмкіндігі мол, өйткені бұл технологияның әдістері, тәсілдері, құралдары, оқыту ұйымдастыру формалары өте тиімді; 6. “Сатылай кешенді талдау” технологиясы – баланың білімді өз бетімен ізденуі арқылы меңгеруіне қолайлы жағдай туғызады; 7. Оқушылардың сөздік қорын, тіл байлығын, танымдық қабілетін, логикалық ойлауын арттыруда “Сатылай кешенді талдау” технологиясының рөлі зор; 8. Баланың талап-тілегін, сұраныстары мен қажеттіліктерін қанағаттандыруда, көптілділік, “Тілдердің үштұғырлылығы” проблемаларын шешуде “Сатылай кешенді талдау” технологиясының мүмкіндіктері мол; 9. “Сатылай кешенді талдау” технологиясы – мұғалімнің шығармашылық әлеуетін дамытудың құралы. Осы технологияны қолдану, іс-тәжірибеге енгізу арқылы мұғалім шығармашылық ізденіске қол жеткізеді; 10. “Сатылай кешенді талдау” технологиясы баланың ізденушілік, зерттеушілік әрекеттерін ұйымдастыруға ықпал етеді. Олардың арасында зерттеу жұмыстарымен айналысатын оқушылар саны артады.

Сатылай кешенді талдаудың өзегі – тірек сызбалар. Тіл білімінің барлық салаларынан өтілетін материалдардың негізгілері, ең басты теориялық мағлұматтар сызбаға жүйелеп орналастырылған. Әр саты бір-бірімен үндесіп, бір-біріне сілтеме жасап, бірін-бірі толықтырып, тұтас кешенді береді.

«Сатылай кешенді талдау» технологиясының бастау көзі фонетикалық бірліктерді сатылап, кешенді талдай отырып, әр дыбыстың өзіндік ерекшелігін, олардың бір-бірінен айырмашылығын зерделеп меңгерумен қатар, олардың өзіндік табиғатын зерттеп, ұғынады.

Мысалы: Фонологиялық талдау

ТЕНІЗДЕ:

Қорыта келгенде, қазақ тілін сатылай кешенді талдау технологиясымен оқыту – уақыт талабынан туындап отырған қазақ тілінің әдістемелік жүйесі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда жоғарыда айтылған талаптарға қазақ тілі әдістемесінің технологиясы – сатылай кешенді талдау толығымен жауап бере алады.

Сатылай кешенді талдау технологиясын қолдануда оқушының қол жеткізген нәтижесі дегеніміз - білім алу барысында өмірдің қалыпты жағдайларында кездесетін түрлі жағдаяттардың шешімдерін таба алатын қабілетке ие болған, негізінен, қолданбалы білімін жүзеге асыра алатын деңгейдегі білім иесі болып табылады. Қорыта келе, сатылай кешенді талдау технологиясы арқылы оқушы ғылыми тілде сөйлеуге үйренеді, қарапайымнан күрделіге, уақиғаны сатылап түсіндіре алып, тұжырым жасауға үйренеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимылдар жоспары. – Астана, 2012
2. Рауандина А.К. Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі (орыс тілді мектептердің 5-6 сыныптары). – Алматы, 2010.
3. Оразақынова Н.А., Оразақынова Н. Жалпы білім беретін орта мектепте қазақ тілін сатылай кешенді талдау технологиясымен оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. – Алматы. - 2007. – 320 б.
4. Байтұрсынов А. Бес томдық шығармалары. – Алматы, 2003. – 448 б.

УДК 373
МРНТИ 14.25.07

Жумашева А.Ш.¹, Саметова Ф.Т.²

¹доктор филологических наук, профессор кафедры дошкольного и начального образования, Павлодарский государственный педагогический университет,

г. Павлодар, Казахстан

²кандидат филологических наук, профессор кафедры языков и журналистики, Академия Кайнар,

г. Алматы, Казахстан

КОММУНИКАТИВНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Проблема функциональной грамотности рассматривается в статье не только как научная и смысловая проблема, а как проблема деятельностная, как проблема поиска механизмов и способов ускоренной ликвидации функциональной безграмотности.

Анализ новой программы показывает, что доминирующим подходом к обучению в условиях обновленного содержания образования является коммуникативно-деятельностный подход, способствующий реализации основной цели обучения младших школьников – формированию функциональной грамотности на базе развития четырех видов речевой деятельности: говорения, чтения, аудирования и письма.

Ключевые слова: коммуникативно-деятельностный подход, функциональная грамотность, обновленное содержание образования.

Аңдатпа

А.Ш. Жумашева¹, Ф.Т. Саметова²

¹филология ғылымдарының докторы, мектепке дейінгі және бастауыш білім кафедрасының профессоры, Павлодар мемлекеттік педагогикалық университет,

Павлодар қ., Қазақстан

²филология ғылымдарының кандидаты,

тілдер және журналистика кафедрасының профессоры, Қайнар академиясы,

Алматы қ., Қазақстан

БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰНЫ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА КОММУНИКАТИВТІК-ӘРЕКЕТТІК АМАЛ

Мақалада функционалды сауаттылық проблемасы ғылыми және семантикалық проблема ретінде ғана емес – функционалды сауатсыздықты жою, ол процесі жеделдету тетіктерін және әдістерін табу мәселесі ретінде қарастырылады. Жаңа бағдарламаны талдау барысында: сөйлеу, оқу, тыңдау және жазу – оқушыларда осы төрт тілдік дағдыларды дамыту негізінде білім берудің жаңартылған мазмұны жағдайында функционалды сауаттылықты қалыптастыруда коммуникативтік-әрекеттік амалдың басымдығы айқындалады.

Түйін сөздер: коммуникативтік-әрекеттік амал, функционалды сауаттылық, білім берудің жаңартылған мазмұны.

Abstract

A.Sh. Zhumasheva¹, F.T. Sametova²

*¹ Doctor of Philology, professor of the Department of Preschool and Primary Education,
Pavlodar State Pedagogical University,*

Pavlodar, Kazakhstan

*² Candidate of Philology, Professor of the Department of Languages and Journalism, Kainar Academy,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: 180710@mail.ru*

COMMUNICATIVE ACTIVITY APPROACH TO THE FORMATION OF THE FUNCTIONAL LITERACY OF YOUNG SCHOOLCHILDREN IN THE CONDITIONS OF UPDATED EDUCATION CONTENT

The problem of functional literacy is considered not only as a scientific and semantic problem, but as an activity problem, as a problem of searching for mechanisms and ways of accelerated elimination of functional illiteracy.

The analysis of the new program shows that the communicative and activity-based approach is the dominant approach to learning in the context of the updated content of education, which contributes to the realization of the primary goal of teaching junior schoolchildren - the formation of functional literacy based on the development of four types of speech activity: speaking, listening, listening and writing.

Key words: communicative-activity approach, functional literacy, updated content of education.

В условиях непрерывного образования проблемы формирования функциональной грамотности личности являются особенно актуальными. Современному обществу требуются люди, умеющие быстро адаптироваться к изменениям, происходящим в современном мире. Обновление системы образования, характеризующее современный Казахстан, требует компетентного подхода к формированию личности, что предполагает наличие определённого уровня функциональной грамотности [1].

Аспекты изучения функциональной грамотности различны:

- на уровне философии образования (Гершунский Б.С., Мацкевич В.В., Крупник С.А. и др.),
- в аспекте компетентного подхода (Танган С.А., Колесникова И.А., Хуторской А.В. и др.) и т.д. [2]

Теоретическое и практическое изучение функциональной грамотности нашло отражение в работах многих ученых:

- языковая функциональная грамотность во взаимосвязи с языковой культурой обучаемых (Т.И. Акатова);
- технология формирования функциональной грамотности учащихся (Л.М. Перминова, О.Е. Лебедев);
- формирование функциональной грамотности технологического типа в учреждениях среднего специального образования (Л.Н. Полищук);
- технология формирования функциональной грамотности в системе общего, профессионального и дополнительного образования (В.А. Ермоленко, Р.Л. Перченко, С.Ю. Черноглазкин);
- изучение функциональной грамотности в рамках стратегического подхода к обучению чтению (Н.Н. Сметанникова) [3].

Тем не менее, несмотря на достаточно стабильный интерес исследователей, проблема формирования функциональной грамотности, способствующей развитию компетентностей личности, ещё не нашла разрешения в педагогической науке и практике.

Понятие «функциональная грамотность» впервые появилось в конце 60-х годов прошлого века в документах ЮНЕСКО и позднее вошло в обиход исследователей.

Функциональная грамотность в наиболее широком определении – это способ социальной ориентации личности, интегрирующий связь образования (в первую очередь общего) с многоплановой человеческой деятельностью. В современном, быстро меняющемся мире, функциональная грамотность становится одним из базовых факторов, способствующих активному участию людей в социальной, культурной, политической и экономической деятельности, а также обучению на протяжении всей жизни.

Одним из наиболее известных международных оценочных исследований, основанных на концепции функциональной грамотности, является Международная программа оценки учебных достижений 15-летних учащихся (Program for International Student Assessment - PISA), проводимая под эгидой Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). PISA оценивает способности 15-летних

подростков использовать знания, умения и навыки, приобретенные в школе, для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, а также в межличностном общении и социальных отношениях.

В ходе тестирования в рамках PISA оцениваются три области функциональной грамотности: грамотность в чтении, математическая и естественнонаучная грамотность. Исследование проводится циклически (раз в три года). В каждом цикле особое внимание уделяется какому-то одному типу функциональной грамотности.

В 2009 году Казахстан впервые принял участие в исследовании PISA [1]. Результаты свидетельствуют, что доля казахстанских школьников, готовых:

1) адекватно использовать более или менее сложные учебные тексты и с их помощью ориентироваться в повседневных ситуациях, составляет 5% от числа участников исследования грамотности чтения (средний показатель по странам ОЭСР - 28,6%);

2) эффективно работать с конкретными моделями для конкретной ситуации, развивать и интегрировать разные задания, составляет 4,2% от числа участников исследования математической грамотности (средний показатель по странам ОЭСР – 16% участников);

3) эффективно работать с ситуацией, требующей сделать выводы о роли естественных наук, выбрать и объединить объяснения из разных естественнонаучных дисциплин и применить эти объяснения непосредственно к аспектам жизненных ситуаций, составляет 3,6% от числа участников исследования естественнонаучной грамотности (средний показатель по странам ОЭСР – 20,5%).

Таким образом, результаты участия Казахстана в PISA показывают, что педагоги общеобразовательных школ республики дают сильные предметные знания, но не учат применять их в реальных, жизненных ситуациях [2, 79].

Функциональная грамотность является социально-экономическим явлением, связанным с благосостоянием населения и государства в целом. Закономерно, что с середины XX века проблема функциональной грамотности попала в поле зрения международных организаций, 1990 год был объявлен ЮНЕСКО Международным годом грамотности, ООН объявила 2003-2012 годы Десятилетием грамотности в широкой интерпретации этого понятия. Условно уровень функциональной грамотности отмечается в утверждении: «Современный гражданин должен знать и уметь» и определяется для каждой страны с учетом культурной и региональной специфики.

В самом общем смысле под функциональной грамотностью подразумевается способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В отличие от элементарной грамотности как способности личности читать, понимать, составлять простые короткие тексты и осуществлять простейшие арифметические действия, функциональная грамотность есть уровень знаний, умений и навыков, обеспечивающий нормальное функционирование личности в системе социальных отношений, который считается минимально необходимым для осуществления жизнедеятельности личности в конкретной культурной среде [3].

Функциональная грамотность объединяет множество параметров, таких, как языковая грамотность, компьютерная и информационная, правовая, гражданская, финансовая, экологическая, профессиональные и специальные аспекты функциональной грамотности (менеджмент, PR, бизнес-планирование, новые технологии и т.д.). Важное место в представлении о функциональной грамотности занимает “деятельностная грамотность” (способность ставить и изменять цели и задачи собственной деятельности, осуществлять коммуникацию, реализовывать простейшие акты деятельности в ситуации неопределенности) [4].

О существовании функциональной грамотности мы узнаем, только столкнувшись с ее отсутствием. Поэтому приходится говорить не столько о функциональной грамотности, сколько о функциональной безграмотности, что является одним из определяющих факторов, тормозящих развитие общественных отношений. Поэтому проблема функциональной грамотности рассматривается обычно не как научная и смысловая проблема, а как проблема деятельностная, как проблема поиска механизмов и способов ускоренной ликвидации безграмотности.

В аспекте начального образования проблема формирования функциональной грамотности особенно актуальна, так как именно в этот период идет формирование основ учебной деятельности, познавательных интересов и познавательной мотивации; при благоприятных условиях обучения происходит становление самосознания и самооценки ребенка [5].

В условиях начального образования сущность функциональной грамотности состоит в формировании способности личности самостоятельно осуществлять деятельность учения, а также применять все постоянно приобретаемые в жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений. В таком случае составляющими функциональной грамотности являются умения (ключевые компетенции или универсальные учебные действия) определённого типа, основанные на прочных знаниях, а именно: организационные, интеллектуальные, оценочные и коммуникативные. В образовательном процессе они могут быть приобретены учеником, если обучение носит деятельностный характер, а учебный процесс ориентирован на развитие самостоятельности и ответственности ученика за результаты своей деятельности, в результате чего предоставляется возможность для приобретения опыта достижения цели.

В настоящее время, в условиях модернизации современного образования, возникает необходимость разработки методологии повышения функциональной грамотности, что предполагает принятие ряда действенных мер по обновлению содержания образования, созданию учебной документации, учебных программ и учебников.

Одним из примеров инновационной учебной документации, направленной на формирование функциональной грамотности младших школьников в условиях обновленного содержания образования, является Учебная программа для начальной школы, разработанная в соответствии с требованиями времени АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» совместно с Национальной Академией образования имени Ы.Алтынсарина [6].

В отличие от традиционной, учебная программа в рамках обновленного содержания начального образования построена на использовании принципиально новых педагогических подходов к обучению, что является очень актуальным в условиях модернизации и переосмысления системы образования современного Казахстана [6].

Так, например, в Программе указано, что основной целью обучения является формирование функциональной грамотности младших школьников, основанное на органичном сочетании традиционных и инновационных педагогических подходов к организации образовательного процесса.

Использование инновационных подходов направлено на усиление личностно-ориентированного образования, оно прослеживается во всех разделах программы, при этом весь процесс обучения направлен на организацию активной деятельности ученика по самостоятельному «добыванию» знаний. К таким подходам относятся:

- коммуникативно-деятельностный подход (обеспечение максимального приближения учебного процесса к реальному процессу общения);
- исследовательский подход (что я знаю, что я хочу узнать, чему я научился);
- развивающее обучение (учащийся овладевает системой учебных действий, учится конструировать свою учебную деятельность и управлять ею);
- дифференцированное обучение (постановка задач согласно потребностям ученика).

Так, например, в процессе обучения русскому языку основным является коммуникативно-деятельностный подход, реализующийся в 4 видах речевой деятельности (аудирование, говорение, чтение, письмо) в различных речевых ситуациях. Немаловажным фактором является использование текстов различных стилей и типов речи на базе сквозных тем, что предполагает правильное использование системы языковых и речевых норм.

Согласно основной цели Программы, а именно формированию функциональной грамотности младших школьников, - построен и новый учебник русского языка для 3 класса [7].

Функциональная грамотность младших школьников формируется на основе различных подходов к обучению, при этом ключевой идеей служит в учебнике коммуникативно-деятельностный подход, при котором весь процесс обучения русскому языку подчинен формированию навыков речевой деятельности учащихся, развитию умений содержательно, четко и ясно выражать мысли и чувства в устной и письменной форме. Фонетические, лексические, грамматические и орфографические явления и факты языка изучаются во взаимосвязи и ориентированы на применение их учащимися в речевой практике, при этом языковой материал представлен в доступной для детей форме с учетом их возрастных особенностей.

Изучение грамматики, орфографии и пунктуации совмещается с развитием основных видов речевой деятельности, а именно: полноценных навыков слушания, говорения, чтения и письма - и осуществляется на основе работы с текстами различных типов и стилей. Такой подход будет способствовать развитию речевых навыков, умению осознанно применять приобретенные языковые и речевые навыки в процессе

создания собственных высказываний/текстов в устной и письменной форме.

Например, это рубрики: «Прочитаем и обсудим», «Проверяем», «Слушаем», «Напишем», «В мире слов» (данная рубрика направлена на формирование правильных навыков работы со словом), «Знаешь ли ты?» (рубрика направлена на расширение кругозора учащихся, позволяет свободно использовать словарный запас, который они изучили).

Содержание учебников достаточно для достижения целей обучения, представленных в программе. Тексты, имеющиеся в учебнике, а также упражнения к ним, соответствуют сквозной теме раздела и программным целям обучения. Они не требуют коррекции. На каждом уроке представлены примерно по 4 задания, направленных на развитие речевой деятельности:

1. «Обсудим» - задания на развитие навыков говорения, слушания.
2. «Поговорим» - задания на развитие навыков говорения.
3. «Читаем» - задания, направленные на развитие навыков чтения.
4. «Напишем» - задания на развитие навыков грамотного письма.

Кроме того, содержание учебника направлено на развитие мышления, интеллектуального потенциала учащихся. Это и задания, направленные на развитие речевой деятельности, и задания, направленные на сбор и обработку информации для создания связных текстов:

1. Сравним.
2. Проверяем.
3. Найди.
4. Создаем.

Это задания на развитие, предполагающие размышлять, думать, сопоставлять имеющиеся знания с незнанием.

К текстам различных стилей и типов речи даны различные виды заданий, направленных на речевой и интеллектуальное развитие:

- по слушанию и говорению (выявление информации в соответствии с поставленной целью; постановка вопросов на основе прослушанного текста; построение высказываний в устной форме; интервью; дискуссии, диалоги);

- по чтению (прогнозирование развития событий по началу / концу текста или по заголовку; работа с различными источниками информации: интернет-ресурсами, словарями, справочниками, энциклопедиями, газетами и журналами, художественной литературой, подготовка презентаций, проспектов; работа с литературой; использование различных стратегий и видов чтения: ключевые слова, ромашка вопросов (по Блуму), кластер и др.);

- по письму (подробное, краткое, выборочное и сжатое изложение, описывание своих личных впечатлений о фильме или книге; написание текстов разных типов и жанров (сказка, заметка, статья, репортаж, объявление и т.п.; написание небольшого сообщения/статьи в газету; написание альтернативного окончания к известной истории; предоставление информации в форме рисунков и диаграмм; составление текста по опорным словам, плану; списывание и письмо по памяти; корректирование собственных текстов и т.п.; выполнение фонетических, словообразовательных, грамматических и орфографических упражнений; списывание и письмо и т.д.).

Использование различных таблиц, схем позволяет анализировать причины событий более глубоко, показать внутренние связи между разными частями проблемы, что также способствует интеллектуальному развитию.

Тексты в учебнике соответствуют сквозным речевым темам, предложенных программой. Это такие речевые темы, как «Живая природа», «Что такое хорошо, что такое плохо», «Время», «Архитектура», «Искусство», «Выдающиеся личности», «Вода – источник жизни», «Культура отдыха, праздники». Все эти темы, несомненно, обладают высоким воспитательным потенциалом. Все тексты и задания к ним соответствуют сквозным темам.

В учебнике соблюдается принцип дифференциации, когда учитывается различный уровень подготовки детей. Задания учебника предоставляют возможность дифференцированного обучения (постановка задач согласно потребностям ученика). Задания разделены на 3 группы: это задания для всех учащихся, для учащихся с высокой мотивацией, а также задания для учащихся, нуждающихся в поддержке и помощи. Имеются также дополнительные задания для учащихся, первыми справившимися с заданием (по желанию).

Таким образом, анализ новой программы и учебника по русскому языку для 3 класса показывает, что доминирующим подходом к обучению в условиях обновленного содержания образования является коммуникативно-деятельностный подход, способствующий реализации основной цели обучения младших школьников – формированию функциональной грамотности на базе развития 4-х видов речевой деятельности: говорения, чтения, аудирования и письма.

Список использованной литературы:

1. Национальный план действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012-2016 годы. Утвержден Постановлением Правительства Республики Казахстан от 25 июня 2012 года №832. //Электронный ресурс.// Режим доступа: <http://www.inform.kz/rus/article/2478586>.
2. Всемирная энциклопедия: Философия. – Минск: Москва, 2001.
3. Гершунский Б.С. Философия образования для 21 века (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций). – М.: Совершенство, 1998.
4. Ермоленко В.А., Перченко Р.Р., Черноглазкин С.Ю. Дидактические основы функциональной грамотности в современных условиях: Пособие для работников системы образования // Российская академия образования. – М.: ИТОП РАО, 1999.
5. Губанова М.И., Лебедева Л.И. Формирование функциональной грамотности младших школьников: проблемы и перспективы формирования // Начальная школа плюс До и После. – 2012.
6. Учебная программа для начальной школы (2-4 классы с русским языком обучения) в рамках обновления содержания среднего образования (пробный вариант для апробации в 30-ти пилотных школах). – Астана, 2016. – 44 с.
7. Попова Е.Н., Гокк Е.В., Свистунова Е.В.. Русский язык. 3 класс (для школ с русским языком обучения). Учебник: в 4 ч. Часть 1 / (пробная версия для апробации). – Астана, 2017.

УДК 37.013

МНРТИ 14.07.14.

А.С. Абил¹

*¹оқытушы, педагогика және психология ғылымдарының магистрі,
Қ. Жұбанов ат. Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Ақтөбе қ., Қазақстан*

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУ МӘСЕЛЕСІ

Аннотация

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын дамыту мәселесі көтерілген. Бастауыш мектеп оқушысының жеке тұлғасын қалыптастыру, оның рухани әлемін байыту, сабаққа ынта-жігерін арттыру жеке дарындылығын дамыту – бүгінгі таңдағы негізгі мәселелердің бірі. Өйткені, қазіргі кезеңдегі қоғамның жедел дамуы ғылым мен техниканың дамуымен байланысты болса, ал болашақта ғылым мен техниканың, өндірісті дамытатын бүгінгі мектеп оқушылары. Сондықтан мектеп оқушылары үлкен жауапкершілік пен білімдарлықты қажет етеді. Оқушылардың өз-өзіне сенімін арттыру, олардың шығармашылығын дамыту, өтілген сабақтың оқу материалын терең ұғына білуге баулу – мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне де байланысты екендігін. Мұғалімнің әрбір өтілген сабағы қазіргі кездегі оқыту талаптарына сай болып келуі қажетігін. Бұл айтылған талаптармен бірге мұғалімнің әрбір өтілген сабағы ғылыми түрде негізделіп, оның тәлім-тәрбиелік мәні жан-жақты ашылуы тиіс екендігі туралы айтылған.

Түйін сөздер: бастауыш сынып, оқушылары, шығармашылық, дамыту, жеке, тұлға, қалыптастыру, рухани, әлемін байыту, сабаққа, ынта-жігерін, арттыру, дарындылық.

Аннотация

Абил А.С.¹

*¹преподаватель, магистр педагогики и психологии,
Актюбинский региональный государственный университет им К.Жубанова
г. Актөбе, Казахстан*

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСТВА УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Поднятые в статье проблемы развития творчества учащихся начальных классов. Формирование личности учащегося начальной школы, обогащение духовного мира, интерес к уроку усилия по повышению индивидуального развития одаренности – одна из основных проблем на сегодняшний день. Потому что, в связи с развитием науки и техники, ускоренное развитие общества на современном этапе, то в будущем науки и техники, производства, развивать, школы сегодня. Поэтому требует большой ответственности и знаний учащихся. Учащихся в себя, в повышение доверия, развитие их творчества, глубоко осознавая пройденного учебного материала урока, знать - как, что педагогическое мастерство учителя. Каждый урок учителя пройденных соответствовать требованиям современного обучения. Однако на этом урок каждого учителя, отмечается с требованиями научно обоснованно, его обучения и воспитательной работы, всестороннее раскрытие о том, что должно быть сказано.

Ключевые слова: учитель начальных классов, учащихся, творчества, развития, физически лиц, формирование, духовное обогащение, на уроке желание и усилия, повышение, одаренность.

Abstract
A.S. Abil¹

¹*Teacher, master of pedagogics and psychology, Aktobe regional state University named After K.Zhubanov Aktobe, Kazakhstan*

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF PUPILS OF PRIMARY CLASS

Problems of development of creativity of pupils of initial classes raised in article. Formation of the personality of a primary school student, enrichment of the spiritual world, interest in the lesson efforts to improve the individual development of talent - one of the main problems today. Because, in connection with the development of science and technology, the accelerated development of society at the present stage, the future of science and technology, production, develop, school today. Therefore, it requires a lot of responsibility and knowledge of students. Students in themselves, in confidence, the development of their creativity, deeply aware of the material of the lesson, to know - how that the pedagogical skills of teachers. Each teacher's lesson passed meet the requirements of modern teaching. However, this lesson of each teacher, noted with the requirements of scientifically sound, his training and educational work, comprehensive disclosure about what should be said.

Key words: primary school teacher, pupils, creativity, development, individuals persons, formation, spiritual, enrichment of the world, in the classroom, desire and effort, increase, talent.

Қазіргі уақытта педагогика ғылымында шығармашылық аумағындағы зерттеулер белсенділік байқалуда. Өйткені қоғамдық тәжірибе шығармашылық жетістік тұлғалық емес, әлеуметтік мағынаға ие болғандығын мойындап, педагогикалық ойларды осы мәселеге назар аудартуда. Шығармашылық – бүкіл тіршілік көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Ал, бүгінгі күрделі жаңарулар тұсында балалардың шығармашылық бастамасы басты нысанасы болып отыр. Мұндай күрделі мәселені шешуде бастауыш мектептің алар орны ерекше. Баланың шығармашылық бастамасын дамытудың жолдарын, құралдарын анықтау психология мен педагогика ғылымдарында өте ертеден зерттеліп келеді. Шығармашылық ұғымы мәдениеттің барлық дәуіріндегі ойшылдардың назарында болған. Ежелден-ақ ойшылдарымыз Жүсіп Баласұғын, әл-Фараби, Абайды ерекше толғандырып, өз еңбектерінде адамның жеке басын, қабілеттерін дамытуды үнемі көтеріп отырған. Педагогтар К.Д. Ушинский, Ы.Алтынсарин, А.С. Макаренконың шығармаларында шығармашылықты дамытудың жолдары қарастырылса, оқушы шығармашылығына бағыт-бағдар беруді ең алғаш мазмұнына енгізген М.Жұмабаев болатын. Психологтар мен ғалымдар Л.С. Выгодский., В.В. Давыдов, Л. В.Занков, В.А. Крутецкий, өз республикамыздағы көрнекті ғалымдары Т.Тәжібаев, М.Мұханов, Ж.М. Әбдилдин, Қ.Б. Жарықбаев, Т.С. Сабыровтың еңбектері жеке тұлғаны дамыту мәселесінің теориясы және практиканың алтын қоры деп білеміз [1].

Шығармашылық жөнінде жазылған еңбектерді талдай келе төмендегідей қорытындыға келуге болады. Шығармашылық – өте күрделі психологиялық процесс. Ол іс-әрекеттің түрі болғандықтан тек адамға ғана тән «Шығармашылық» сөзінің төркіні - шығару, ойлап табу, сол арқылы жетістікке қол жеткізу деп түсіну керек. Философиялық сөздікте «Шығармашылық - қайталанбас тарихи қоғамдық мәні бар, жоғары сападағы жаңалық ашатын іс-әрекет» деп түсіндіріледі. «Шығармашылық» сөзінің төркіні, этимологиясы

«шығару», «ойлап табу» дегенге келіп саяды. Демек жаңа нәрсе ойлап табу, сол арқылы жетістікке қол жеткізу деп түсіну керек. Философиялық сөздікте «шығармашылық қайталанбайтын, тарихи қоғамдық мәні бар, жоғары сападағы жаңалық ашатын іс-әрекет деп түсіндіріледі. Көрнекті психолог Л.С. Выготский «шығармашылық» деп жаңалық ашатын әрекетті атаған [2].

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық бастамасын дамыту үшін ең негізгі басшылыққа алынатын нысаны дамыта оқыту жүйесі. Дамыта оқыту баланы оқыта отырып жалпы дамыту, оның еркіндігін қалыптастыру, өз бетінше ізденуге, шешім қабылдауға дағдыландыру, жекелік қасиеттерін ескеру, тұлғалыққа бағыттау. Дамыта оқыту жүйесінде оқытудың барлық кешенді мақсаттары мен шешімдері бала дамуына бағытталады.

Оқушыларды шығармашылыққа баулып, бала бойына шығармашылық қасиетті қалыптастыруда, ізденуге, білім алуға құштарлығын оятуда бастауыш сыныптағы әдебиеттік оқу сабағының берері мол.

1. Өйткені әдебиеттік оқу пәні оқушы тілін дамыту, сөйлеу мәдениетін көтеру.
2. Оқушылардың оқу дағдысын қалыптастыру және жетілдіру.
3. Оқушылардың ауызша және жазбаша байланыстырып сөйлеуін дамыту.
4. Оқушылардың өзіндік ой-пікірін айта білуге баулу мақсаттарын көздейді.

Адамның еңбегі мен жұмыс күшіне мамандығына бағалы тауар есебінде қарайтын жаңа көзқарас, өндіріс орындары мен басқа да халық шаруашылық мекемелерінен ғылыми зерттеу орталықтарынан қызметкерлерді жұмысқа алу кезінде олардың ынтасы мен шығармашылық қабілетіне, ойлап-болжай білетіндігіне, тағы сол сияқты жақтарына назар аударуды талап етуде. Сұранысқа сай жоғары дәрежедегі маман қызметкерлер мен жұмыс орындарын қамтамасыз ету үшін, оқушылар арасында шығармашылық қабілеттерін анықтау және оларды әдейі әдістемелерді қолдана отырып, дамыту мәселелеріне көңіл аудару қажет.

Қазіргі кезде оқу жүйесін қайта құруға бағытталған талпыныстарға қарамастан, оқыту процесінде оқушыларға дайын ақпаратты жеткізіп беруге негізделген әдістемелер орын алып келеді. Бұндай әдістемелер арқылы оқушылар еске сақтау, қайталап айту қабілеттерін ғана дамытып, біржақты ғана жұмыс жасайды. Оқытушы оқушының бұрынғы сабақтарда дайын күйінде берілген материалды қайталап айту жағына көңіл бөліп соны ғана бағалайды. Оқушының дарындылығы шығармашылық қабілеті бағалаусыз қалады. Осындай жағдайда қоғам сұранысын ескеретін болсақ, шығармашылық қабілетті дамытуға бағытталған оқыту әдістемелерін (дамыта оқыту әдістерін) қарастырып, ғылыми тұрғыдан зерттеп, жаппай практикаға енгізуді қолға алу керек. Оқу жүйесін қайта құру кезінде оқыту әдістемелеріне де көңіл бөліп, заман талабына сәйкестерін ғана қолдау көрсетіп іріктеген жөн болады. Қазіргі нарық жағдайында шығармашылық қабілеттері бар оқушыларды анықтай отырып, олардың әрі қарай оқытудың ғылыми тұрғыдан негізделген біртұтас әдіснамасын құрастырудың маңызы үлкен. Оқыту жұмысының табысты болуы, оқытудың озық әдістерін қолдануға ғана байланысты болып қоймай, оқушылардың шығармашылық қабілеттерінің әртүрлілігін ескеруге де байланысты болатындығы ғылыми тұрғыдан дәлелденген. Шығармашылық қабілеттің балада қалыптасуы кең диапазонды: ақыл-ой қалыстығынан бастап жоғары дәрежедегі таланттылық, жалпы дарындалыққа дейінгіні қамтиды [3].

Шығармашылықта практикалық сараптаудан өтіп, қолдау тапқан төмендегідей пікірлерді негізге алдық:

- шығармашылық қабілеттің ұрығы барлық адамда, кез-келген түбі түзу сәбиде болады. Айырмашылық тек қана жетісу деңгейінде және қоғамдық пайдалылығында болады;
- шығармашылық қабілетті балалық кезден бастап дамыту қажет;
- шығармашылық қабілетті дамытудың негізгі жолы - балалар мен оқушы жастарды, еңбек етудің олар үшін оқу, үйрену және тәрбие алу екендігін және осылардың бәрі де шығармашылық бағытта болу керек екендігін ескере отырып, шығармашылық қызметке тарту болып табылады [4].

Ж.Аймауытов өз еңбектерінде «жақсы қойылған сұрақ, жақсы жауап тілейді» дей отырып, балалардың шығармашылық қабілетін дамытуға байланысты жақсы тапсырмалар мен жақсы сұрақтар қойылса, соған сәйкес бала қабілеттіліктің жан-жақты, әрі мәнді көрінуіне әсерін тигізетіндігін дәлелдейді. «Оқыту адамдардың табиғатына қарай болсын» деп айтылған ойы бала бойындағы қабілет құрылымы, бағыты, жүйесіне орай тапсырмалар беру - баланың білімді тез, әрі жеңіл меңгеруіне, қабілеттің айқындылығына себепші болады. «Кітаптан өмірге емес, өмірден кітапқа қарай жылжысын» деген ойынан бала мектептегі оқу бағдарламасынан алған білім жүйесін, өмірде білімді қолдана алуға, қоғамға пайда келтіретін жаңа ұсыныстар мен ой қорытындыларын шығара алуға, жаңа бейне жасауға бейім болу қажет деп түсінуге болады [5].

Балалар психологиясында әрбір жас кезеңдерінде, әсіресе, бастауыш мектеп кезеңіндегі психикалық даму ерекшеліктері - педагогикалық тәлім-тәрбиелік іс-әрекеттерді ұйымдастыру мәселелеріндегі толғанатын жайт.

«Даму» ұғымының психологиялық анықтамасы жаңару процесі, жаңаның өмірге келіп, ескінің жоғалуы деген мағынаны береді [6]. Барлық табиғат құбылыстары сияқты бала психикасы да үнемі диалектикалық жолмен дамып, өзгеріп, бір деңгейден екінші деңгейге өтіп отырады. Ғалымдардың зерттеулері оқушының даму процесіне 3 түрлі күш пен 3 түрлі фактордың қатысатындығын дәлелдейді. Олар:

1. Биологиялық фактор. Бұл – ата-анадан ауысқан, туа бітті және өмір сүру барысында қабылданған дененің барлық мүшелерінің оның барлық жүйесі құрылысының ерекшелігін білдіретін, бала организмінің ортамен қарым-қатынасының нәтижесі.

2. Әлеуметтік фактор. Бұл бала өмір сүретін орта, ең алдымен адамдардың ортасы. Бұл сондай-ақ баламен қарым-қатынас жасайтын адамдардың сипаттары, мінез-құлық және ақыл-ой бейнелері, олардың мүдделері мен пікірлері, істері мен сөздері, талаптары мен дағдылары, ұмтылыстары, яғни бала өсіп дамитын рухани орта.

3. Баланың өз белсенділігі. Даму процесіне әсер ететін бұл үшінші күш болып саналады. Оқитын пән қандай да жаңа, бағалы болмасын, мұғалімнің шеберлігі қаншама жоғары болмасын, егер мұғалім баланың өз белсенділігін туғыза алмаса, оған ұсынылған іс пен еңбекте баланың әрекетке қатынасуы әрекет күткен нәтиже бермейді. Баланың организм ретінде дамуы мен жеке бас ретінде қалыптасуы белсенділік арқылы жүзеге асады. Оқушының даму процесі, оның қоғамның белсенді де пайдалы мүшесі, азамат ретінде қалыптасуы осы үш фактордың қатысуымен қамтамасыз етіледі [7].

Бастауыш мектеп оқушысының жеке тұлғасын қалыптастыру, оның рухани әлемін байыту, сабаққа ынта-жігерін арттыру жеке дарындылығын дамыту - бүгінгі таңдағы негізгі мәселелердің бірі. Өйткені, қазіргі кезеңдегі қоғамның жедел дамуы ғылым мен техниканың дамуымен байланысты болса, ал болашақта ғылым мен техниканың, өндірісті дамытатын бүгінгі мектеп оқушылары. Сондықтан мектеп оқушылары үлкен жауапкершілік пен білімдарлықты қажет етеді. Оқушылардың өз-өзіне сенімін арттыру, олардың шығармашылығын дамыту, өтілген сабақтың оқу материалын терең ұғына білуге баулу - мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне де байланысты.

Мұғалімнің әрбір өтілген сабағы қазіргі кездегі оқыту талаптарына сай болып келуі қажет. Бұл айтылған талаптармен бірге мұғалімнің әрбір өтілген сабағы ғылыми түрде негізделіп, оның тәлім-тәрбиелік мәні жан-жақты ашылуы тиіс.

Осы талаптардың орынды атқарылуына ғана оқушы да шығармашылық қабілет дами түсіп, оқушының оқуға, білімге деген құштарлығы дамып отырады. Оқушы құлшынысын ұдайы дамытып, әрбір өтетін сабағын жаңаша ұйымдастыра біліп оқытудың озық әдіс-тәсілдерін қолдана білгенде ғана бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттері дами түседі.

Пән мұғалімдері бұл айтылған талаптарды іске асыра алуы үшін оның ізденімпаз болуы шарт. Демек, мұғалім мен оқушының арасындағы оқыту үрдісінің әрекеттері арқылы оқушыда қабілет дами түседі.

Бұндай кезеңдерде өтілетін жаңа сабақтың негізгі үш мақсаты (білімдік, тәрбиелік, дамытушылық) толық шешімін таба білгенде ғана іске асырылып отырады. Осы жағдайда мұғалім оқушылардың сабаққа деген белсенділігін арттырумен бірге, сабаққа қызығушылығын арттыра білуі керек. Мұғалім өзінің сабағын шығармашылықпен ұйымдастырып, өтілетін сабақтарды оқушыларды шығармашылыққа ұмтылуын тудыратындай сұрақтар қамтылуы тиіс. Мұғалім өтілген сабақтың тақырыбына сәйкес алдын-ала жоспарланған сұрақтармен оқушы ынтасын, зейінін, ой-қиялын дамытуға септігін тигізетіндей болуы керек. Олай болса, өтілетін сабақтарда тапсырмалардың жауабын табуда, орындауда, қойылған сұрақтарға жауабын беруде «Ой-таласын» жасау - танымдық ойындар ұйымдастыру т.б. ұтымды оқытудың жаңа технология түрлерімен іске асырылып отырған жағдайда сабақ тартымды өтілетіні белгілі.

Білімді меңгерту-оқушының танымдық талдау жасай отырып оны орынды пайдалана білуі арқылы жүзеге асатын құбылыс. Бұл оқушылардың есте сақтау, ойлау, шығармашылық даму қабілеттерін арттырады. Оқыту әдістерін сабақта тиімді пайдалану үшін шығармашылықпен жұмыс істеу арқылы оқушылардың пәрменді ойлауын дамытудың негізі болып табылатын әдістеме теориясының тірегі – әдістерді анықтап алу басты міндет. Мысалы, анализ әдісі – ойлаудың логикалық тәсілі, ал синтез – таным деңгейін көтеру әдісі. Синтез – талдау барысында бөлшектенген ұғымдарды жинақтау, біріктіру деген сөз. Оқушылардың шығармашылықпен жұмыс істеудегі білімдерін өзіндік таным тұрғысынан жинақ-

тауға жетелейді [8]. Сондай-ақ, шығармашылықпен жұмыс істеу әдістемесінде индуктивті-дедуктивті, эксперимент әдісі, салыстыру, қатысымдық, проблемалық, жаттығу, интерактивтік әдістер қолданылады. Салыстыру әдісі – дамыта оқыту технологиясының белсенді әдістерінің бірі. Дамыта оқыту идеясы өнімді іс-әрекет арқылы іске асатындығын талай ғалымдар дәлелдеген. *Дамыта оқыту* – күрделі құрылымды, біртұтас педагогикалық жүйе. Оның нәтижесінде әр оқушының өзін-өзі өзгертуші субъект дәрежесіне көтерілуі көзделіп, оқыту барысында соған лайық жағдайлар жасалады. Дамыта оқытудың дәстүрлі оқытудан айырмашылығы: көздеген мақсатында, мәнінде, мазмұнында, дамытудың негізгі факторында, мұғалімнің рөлі мен атқаратын қызметінде, әдіс-тәсілдерінде, оқушының білім алу белсенділігінің түрінде, оқу үрдісінің мүшелерінің әрекеттестік ерекшеліктерінде, олардың қарым-қатынас сипатында, танып-білу үрдісін ұйымдастыру түрлерінде, т.б. Дамыта оқыту идеясы бойынша оқушыға оқу мақсаттарын қоюда, шешуде ешқандай дайын берілмейді. Мақсатты шешу іштей талқылау, сосын жинақтау арқылы жүзеге асады. Мұғалім – сабақ үрдісін ұйымдастырушы, бағыттаушы адам ролінде. Шешім табылған кезде әркім оның дұрыстығын өзінше дәлелдей білуге үйретіледі. Әр оқушыға өз ойын білдіріп, пікір айтуға мүмкіндік беріледі, жауаптар тыңдалады. Әрине, жауаптар барлық жағдайда дұрыс бола бермес. Дегенмен, әр бала жасаған еңбегінің нәтижесін бөлісіп, дәлелдеуге талпыныс жасайды, жеке тәжірибесін қорытындылауға үйренеді.

Осындай негізде құрылған іс-әрекеттер бір-бірімен тығыз байланысты: "Қажеттілікті анықтау, оның мотивін туғызу, мақсат қою, мақсатқа жету жолдарын ашу, мақсатқа жету үрдісі (әрекет, операциялар), нәтижесін шығару". Бастауыш сыныптан бастап балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беретін қандай жұмыс түрлерін, инновациялық әдіс-тәсілдерді пайдалануға болады деген мәселеге тоқталатын болсақ. Бұнда ең алдымен, біздіңше, оқушыға түрлі тақырыпта, мазмұнды шығарма жаздырту жұмысы орын алады. Бұнда ескеретін бір мәселе – бұл оқушыға алдымен шығарманың үлгісін көрсету немесе тірек жоба беру. Себебі, кез-келген оқушы бірден шығарма жазуға қиналатыны сөзсіз. *Екіншіден*, ересектердің ықпалынан құтқару мақсатында оқушыға алдын-ала осы бағытта ізденуіне жағдай жасай отырып, шығарманы іште, яғни сыныпта жаздырту. *Үшіншіден*, ерекше бір ескеретін мәселе — бұл оқушы еңбегін бағалау. Бұнда мұғалім ең алдымен, оқушының ізденісін, айтайын деген ойын бағалай білуі тиіс. Себебі, бұл жастағы балалар көптеген грамматикалық қателер жіберетіні белгілі. Сол себепті де уақытты үнемдей отырып, оқушылармен жеке дара жұмыс ұйымдастыру өте тиімді және бұл арада мұғалімнің оқушымен қарым-қатынасы, тіл табысуы да ерекше рөл атқарады. Өйткені, оқушының ар-намысына сын келтірмей, оған керісінше, кеңесші бола отырып, жіберген қателіктерін сыпайы да саналы түрде жеткізе білу кез-келген мұғалімнен үлкен шеберлікті талап етеді [9].

Оқушылардың ой шапшаңдығын, сөз байлықтарын дамытып, шығармашылыққа баулитын жұмыстардың *екінші түрі* – бұл өлең құрастыру. Бұнда өлеңдегі ұйқастарды табу, ұйқас варианттарды ойлау, өз бетімен өлең құрастыру сияқты жұмыс түрлері орын алады. Бұл орайда оқушыларға сондай-ақ "Санамақ" «Бес тармақ» өлең жолдарына сүйене отырып, оның жаңа нұсқасын өз ойынан сөз ұйқастарып келтіре отырып құрастыру өте тиімді. Осы бағытта ерекше орын алатын жұмыстардың бірі – бұл ертегі, әңгіме құрастыру. Алдымен бұл жұмыс түрі ауызша түрде өткізіледі де, кейін оқушылардың өз ойын, қиялын қағаз бетіне түсіруге жаттықтырады. Әңгіменің мазмұны күнделікті өмірдегі қоршаған құбылыстардан бастала отырып, оқушы қиялын, арманын суреттейтін тақырыптарға дейін қамти алады. Бұнда мұғалімнің негізгі мақсаты оқушыға әңгіменің тақырыбын таңдауға бағыт беріп отыруы, оқушы қиялын дамытуға мүмкіндік жасауы. Ал ертегі құрастыруда ең алдымен, оқушылардың білетін, оқыған ертегілерінің мазмұнын қайта жаңарта отырып, ертегінің соңын өздерінше аяқтауларына талап етіледі. Кейін оқушылар түрлі мазмұнда ертегілер құрастыруды еркін меңгеріп, өз бетімен шығармашылық бағытта ізденіп жұмыс жасай алады.

Баланың ойын дамытып, оны шапшаңдыққа, тапқырлыққа баулитын жұмыстың тағы бір түрі – бұл жұмбақтар, шытырман, сөз жұмбақтар құрастыру. Бұл оқушыдан салыстыру, жоспарлау сияқты бала үшін қиындау тәсілдерді қолдануды талап етеді. Сондықтан да мұғалімнің үлгі, тірек жобасы, кеңесі қажет болатыны сөзсіз. Алайда мұғалім оқушыны шығармашылық бағытта өз бетімен жұмыс жасауға тек бағыт беруші екенін естен шығармауы керек. Сол себепті де шамадан тыс қамқорлық пен көмектің пайдасы мен зияны бар екенін ұмытпауы тиіс. Аталған жұмыс түрлеріне бөлек сағат бөлінбейтіні сөзсіз. Сондықтан бұл жұмыс түрлерін күнделікті сабақ кезінде сабақ тақырыбына сәйкес немесе сергіту сәттерінде, сабақтан тыс кезде тиімді пайдаланған мұғалімге беретін нәтижесі мол [10]. Сол себепті де шығармашылықпен іздене білген мұғалім болашақта өзіндік көзқарасы толық қалыптасқан, дүниетанымы кең, білім, білік дағдысы жоғары, шығармашылық бағытта өз бетімен жұмыс жасай алатын жас жеткін-

шекті тәрбиелей алады. Ал бұның өзі жоғары сыныптарда оқушының кез-келген пәнді жете меңгеріп, мектепті үздік бітіруіне жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бидайбеков Е.Ы. Білімді ақпараттандыру саласы бойынша болашақ педагогтарды дайындау мәселелері // Педагогика және Психология. – 2012. – №3-4. – С. 221-231.
2. Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. – Алматы, 2002. – 6-7 бет.
3. Берікұлы Н. Педагогика. Оқулық, – Ақтөбе, 2004. – 60 б.
4. Тұрғанбаева Б.А. Кіші жастағы оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту. – Алматы, 2000. – 22 б.
5. Аймаутов Ж. *Бес томдық шығармалар жинағы, 4 том.* – Алматы: Ғылым, 1998
6. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений // Российская Академия наук. Институт русского языка им. В.В.Виноградова. - 4-изд., доп. – М.: Азбуковник, 1998. – 944 с.
7. Бабаев С.Б. *Бастауыш мектеп педагогикасы: Оқу құралы:* – Алматы: Заң әдебиеті, 2007. - 413 б
8. Рахметова С. *Қазақ тілі әдістемесінің теориясы мен технологиясы,* – Алматы: ҚазҰПУ, 2007. – 184 б.
9. Жарықбаев К., Қалиев С. *Қазақтың педагогикалық ой-пікірлер антологиясы. Т. II.* – Алматы: Рауан, 1995.
10. Сейтенова С.С., Кожаберген Т. Развитие творческих способностей учащихся на основе технологии проблемного обучения Педагогика и современность Научно – педагогический журнал № 2 (2013) – С. 61-65 Таганрог.

УДК 371
МРНТИ 14.25. 07

Кенжетева Р.О.¹

¹ докторант I курса специальности

*6D010200–Педагогика и методика начального обучения, КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ВОПРОСУ ОЦЕНИВАНИЯ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В данной статье рассмотрены теоретические подходы контроля и оценки учебных достижений младших школьников. Обозначены актуальные проблемы системы оценивания учебных достижений в Казахстане. Проанализированы понятия контроля и оценки учебных достижений, которые рассматривались в педагогических исследованиях Н.Ф. Тальзиной, Е.Д. Божович, Г.А. Цукерман, Ш.А. Амонашвили, и др. авторов. Рассмотрены идеи оценивания в рамках концепции Д.Б. Эльконина и В.В. Давыдова о том, что предметность, системность и обобщенность, как критерии оценки знаний, применимы к любой предметной области. Раскрыты теоретические основы организации оценочной деятельности педагогов. В статье уточняются понятия учебные достижения, контроль и оценка знаний учащихся. Рассматриваются перспективы дальнейшего внедрения системы критериального оценивания в образовании. Эффективность внедрения системы критериального оценивания во многом будет зависеть от подготовленности казахстанских учителей к работе по обновленному содержанию начального образования.

Ключевые слова: оценка, контроль, критерии оценивания, учебные достижения, учебная деятельность, младший школьник.

Аңдатпа

Р.О. Кенжетева¹

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ,

6D010200–Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 1 курс докторанты,
Алматы қ., Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУ МӘСЕЛЕСІНЕ ТЕОРИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАР

Бұл мақалада бастауыш мектеп оқушыларының оқу жетістіктеріне мониторинг жүргізу және бағалаудың теориялық тәсілдері қарастырылады. Қазақстандағы білім жетістіктерін бағалау жүйесінің өзекті мәселелеріне арналған. Н.Ф. Талызина, Е.Д. Божович, Г.А. Цукерман, Ш.А. Амонашвили және басқа авторлардың педагогикалық зерттеулерінде қарастырылған оқу жетістіктерін бақылау және бағалау тұжырымдамаларына талдау жүргізілді. Д.Б. Эльконин және В.В. Давыдов тұжырымдамасының шеңберінде бағалау идеялары көрсетілді. Олардың идеясы бойынша объективтілік, жүйелік және жалпыға бірдей бағалау критерийлерін кез келген пәндік салада қолдануға болады. Педагогтардың бағалау қызметін ұйымдастырудың теориялық негіздері көрсетілген. Білім берудегі критерийлік бағалау жүйесін одан әрі енгізу перспективалары қарастырылады. Критерийлік бағалау жүйесін енгізу тиімділігі көп жағдайда қазақстандық педагогтардың бастауыш білім берудің жаңартылған мазмұны бойынша жұмысына дайындығына байланысты болады.

Түйін сөздер: бағалау, бақылау, бағалау критерийлері, оқу жетістіктері, білім беру қызметі, бастауыш сынып оқушылары.

Abstract

R.O. Kenzhetaeva¹

¹ doctorant of 1 course. Code of specialty

6D010200–Pedagogy and methodology of elementary education KazNPU named after Abai,
Almaty, Kazakhstan

THE THEORETICAL APPROACHES TO THE ISSUE OF EVALUATING THE EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN

In this article theoretical approaches of monitoring and evaluation of educational achievements of younger schoolboys are considered. Actual problems of system of evaluation of educational achievements in Kazakhstan are designated. Analyzed the concept of monitoring and evaluation of educational achievements, which were considered in pedagogical research N. F. Talyzina, E. D. Bozhovich, G. A. Zuckerman, S. Amonashvili, and other authors. The ideas of evaluation within the framework Of the concept of D. B. Elkonin and V. V. Davydov are considered that the specificity, consistency and generality as criteria for assessing knowledge are applicable to any subject area. Describes theoretical bases of the organization of the evaluation activities of teachers. The article clarifies the concepts of educational achievement, monitoring and evaluation of students' knowledge. The prospects of further implementation of the system of criterion evaluation in education are considered. The effectiveness of the introduction of the system of criteria-based assessment will largely depend on the readiness of Kazakhstani teachers to work on the updated content of primary education.

Keywords: assessment, control, evaluation criteria, educational achievement, educational activity, primary schoolchildren

В последние годы система образования в Казахстане особое внимание уделяет вопросам качества образования и совершенствования контроля и оценки учебных достижений. Современное казахстанское образование направлено на обеспечение формирования критериальной оценки результатов освоения обучающимися основной образовательной программы начального общего образования. Младшие школьники являются активными субъектами системы контроля и оценки, что существенно отличает обновленную программу обучения от традиционной, в которой обучающиеся рассматривались в основном только как объект контрольно-оценочной деятельности.

Начало XXI века можно охарактеризовать как время серьезных изменений в системе образования Казахстана. Изменились подходы к характеристике качества знаний, умений и навыков, произошло

существенное расширение понятия «учебные достижения обучающихся» – несводимость этих достижений только лишь к овладению суммой знаний.

Наиболее ценными результатами образования в начальной школе, достижение которых позволяет говорить о его качестве, являются умения оперировать полученными знаниями при решении широкого круга задач, пользоваться освоенными способами действия и конструировать на их основе новые, участвовать в совместной деятельности, работать с информацией.

В связи с этим важно уточнить понятия «учебные достижения» младших школьников, рассмотреть теоретико-методологические подходы к измерению уровня учебных достижений. В двадцатом столетии произошло расширение понятие «учебные достижения», к числу которых, кроме предметных знаний, было отнесено овладение компонентами учебной деятельности (Н.Ф. Тальзина, Е.Д. Божович, Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдов, А.М. Захарова, Г.А. Цукерман и др.). В начальном образовании создавали и проверяли первые контрольно-измерительные материалы с учетом специфики младшего школьного возраста следующие авторы: В.П. Беспалько, А.О. Евдокимова, Л.Е. Журова, Г.С., Ш.А. Амонашвили, А.Г. Каспржака, В.М. Полонский, М.И. Кузнецова и др.

Вопросы контроля и оценки всегда занимали значительное место в педагогических исследованиях. Н.Ф. Тальзина отмечала, что «о знаниях мы всегда судим по выполнению учеником каких-либо действий с этими знаниями, - и это правильно, так как знания всегда существуют в нерушимой связи с теми или иными нашими действиями (умениями), одни и те же знания могут функционировать в большом числе весьма разных действий» [1, с. 16]. Так при разработке программы контроля знаний по любому предмету, по мнению Н.Ф. Тальзиной, необходимо выделять систему предметных знаний, подлежащих контролю, и систему специфических и общих приемов (умений), в которых эти знания должны успешно применяться [1, с. 18-19].

Е.Д. Божович отмечает, что для определения способов работы учащегося недостаточно применения имеющихся в практике школы традиционных контрольных и проверочных работ: необходима разработка методик практико-ориентированной психодиагностики, которая предполагает: «определение конкретного предмета диагностики: в каждом отдельном случае необходимо ответить на вопрос, что диагностируется той или иной методикой (какие качества, особенности учения школьников и т. д.); определение критерия или совокупности критериев диагностируемого качества; в данном случае особенно важно, чтобы критерии были ориентированы и на процессуальные особенности учения, и на предметное содержание учебной дисциплины, на материале которой осуществляются диагностические процедуры; это связано с тем, что каждая дисциплина вносит свой вклад в развитие ребенка и предъявляет ему свои требования; создание диагностического инструментария (заданий, вопросов и т. д.) и четкое описание техники его использования в педагогическом процессе; описание способов обработки и границ интерпретации результатов, полученных с помощью той или иной методики» [2].

В рамках системы развивающего обучения Д.Б. Эльконина и В.В. Давыдова образовательные достижения учащихся никогда не сводились лишь к знаниям, умениям и навыкам, а всегда рассматривались как овладение компонентами учебной деятельности, определенным уровнем общего развития. В концепции Д.Б. Эльконина и В.В. Давыдова учебная деятельность рассматривается как сложное образование, в структуру которого «входят, во-первых, учебно-познавательные мотивы, во-вторых, учебные задачи и составляющие их оперативное содержание учебные операции, в-третьих, контроль, в четвертых, оценка» [3].

В работах Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова учебная деятельность рассматривается как специфическая деятельность, направленная на изменение самого субъекта деятельности – школьника, - изменение, при котором общие способы осуществления практических и познавательных действий осознаются учащимися как нечто отличное от результатов этих действий, а усвоение этих общих способов становится особой и центральной целью деятельности учащихся. Предметом контроля в учебной деятельности является не столько ее конечный результат, сколько способы его получения. В процессе систематической учебной деятельности у учащихся наряду с усвоением теоретических знаний развивается теоретическое мышление и связанные с ним психические способности – рефлексия, анализ, планирование. Именно эти параметры - овладение способами действия, контролем и самоконтролем, оценкой и самооценкой, уровень развития теоретического мышления, рефлексии, анализа и планирования - наряду с овладением системой знаний и должны стоять в центре внимания контрольно-оценочной деятельности [4].

Нормативными характеристиками теоретического понятия являются его *предметность, системность и обобщенность*. В.В. Давыдов доказывал положение о том, что эти характеристики могут служить и показателями качества знаний. Знание предметно, когда ученик, отображая свойства объекта в модели, выделяет генетически исходное отношение между его элементами; системно, когда из выделенного отношения выводятся все возможные частные проявления свойств объекта; и обобщенно, когда многообразие свойств объекта сводится к их единой основе. *Предметность, системность и обобщенность, как критерии оценки теоретических знаний, применимы к любой предметной области* [5].

Одним из направлений совершенствования системы контроля и оценки на рубеже веков стало развитие идей содержательной оценки и построение обучения на содержательно-оценочной основе. Источником этого направления, являются идеи Д.Б. Эльконина и Ш.А. Амонашвили. Д.Б. Эльконин в работе «Психология обучения младшего школьника» писал: «Понимание ребенком отметки, поставленной учителем, требует достаточно высокого уровня самооценки, а это происходит не сразу. Без этого диалог учителя с учеником посредством отметок похож на разговор двух глухих». Разграничение сути понятий «оценка» и «отметка» представляется крайне важным для более глубокого рассмотрения психолого-дидактических, воспитательных и педагогических аспектов оценочной стороны традиционного обучения. «Оценка – это процесс, деятельность или действие оценивания, осуществляемая человеком; отметка же является результатом этого процесса, этой деятельности или действия, их условно-формальным отражением. В условиях традиционного обучения оценочный компонент выносится из целостной структуры учебной деятельности. «Ученик с самого начала освобождается от такого рода активности, и она всецело возлагается на учителя. Педагог контролирует, проверяет, находит ошибки и указывает на них, одобряет, высказывает свое суждение о результатах учебной деятельности, не вдаваясь в анализ самого ее хода. Ученик не может быть самостоятельным в своей учебной деятельности хотя бы уже потому, что он полностью оказывается в зависимости от педагога, которому передан изъятый из этой деятельности регулятор ориентировки» [6].

Г.А. Цукерман были сформулированы три основных принципа безотметочного оценивания: «1) отметка как социальный инструмент манипулирования детьми отменяется, а содержательная оценка работы должна быть предельно дифференцирована, чтобы каждое усилие ученика было оценено отдельно; 2) оценка учителя – это прежде всего средство выращивания здоровой самооценки ребенка, поэтому ученики должны получать от учителя однозначные, предельно четкие критерии оценки; 3) самооценка ребенка должна предшествовать оценке учителя, лишь тогда оценочные отношения перестанут быть своеобразной игрой в одни ворота» [7].

А.Г. Каспржак: «Наибольшую неудовлетворенность на сегодняшний день вызывает тот факт, что существующие системы оценивания не направлены на продвижение учащихся в их развитии, в том числе и в учебно-познавательной деятельности. Они не учитывают личностные особенности ребенка, их динамику на разных возрастных этапах становления личности, не содействуют выработке у учащихся способности к самооценке, не стимулируют их образовательную активность. И дело здесь не в пятибалльной шкале. Дело в том, что основным, а порой и единственным системообразующим элементом системы является нормативная оценка, призванная сравнивать ребенка с некоторой извне установленной нормой и подгонять всех под один заданный стандарт. Именно это вступает в непримиримое противоречие с задачей создания максимально благоприятных условий для развития личности» [8]. Автор указывает, что проблемой является не сам факт существования пятибалльной системы оценивания, а то, как и в каких целях ее используют в образовательном процессе. При развитии школьника важно оценивание, с одной стороны, «успешности его индивидуальных достижений, а с другой - становления ключевых компетенций как развития определенных способностей в той или иной области».

В.М. Полонский указывает, что «оценка знаний – систематический процесс определения степени соответствия имеющихся знаний, умений, навыков предварительно планируемому. Оценка может быть качественной и количественной. Оценка знаний предполагает предварительное планирование образовательной цели, без которой нельзя судить о достигнутом результате. Общая схема оценки знаний включает планирование и описание целей обучения; выбор процедур контроля, адекватных планируемому целям; интерпретацию результатов оценки» [9]. Проверка и оценка знаний, умений и навыков учащихся определяется как процесс выявления и сравнения результатов с заданными в учебных программах требованиями на том или ином этапе обучения.

Обозначенные проблемы системы контроля и оценки являются актуальными в современной системе образования Казахстана. Вопросы разработки критериев содержательной оценки учебных достижений обучающихся, позволяющих сравнивать его вчерашний и сегодняшний уровень, оценивать динамику образовательных достижений, находят свое решение в обновленной программе обучения.

В рамках реализации Плана Нации – «100 конкретных шагов», инициированного Президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым, запланированы 5 шагов в сфере образования, направленных на повышение качества человеческого капитала. Один из них - поэтапное внедрение 12-летнего образования, обновление стандартов школьного обучения для развития функциональной грамотности. В рамках обновления содержания образования предусмотрен переход на критериальную систему оценивания [10].

Ориентация в последние десятилетия начального общего образования не только на знаниевую парадигму образования, но и на системно-деятельностный и компетентностный подходы требует существенной перестройки системы контроля и оценки. В практике работы начальной школы необходим широкий спектр процедур критериального оценивания, позволяющих педагогу понять, насколько эффективно организовано им обучение и как оно влияет на развитие у учащихся учебной деятельности. Отсутствие у педагогов начальной школы достаточного уровня квалификации в области критериального оценивания учебных достижений, отсутствие необходимых знаний о новых подходах в педагогических измерениях приводит к трудностям в выборе методов контроля. Перспективным является продолжение развития идеи критериального оценивания учебных достижений младших школьников.

Список использованной литературы:

- 1 Талызина, Н.Ф. Теоретические основы контроля в учебном процессе / Н.Ф. Талызина. – М.: Знание, 1983. – 96 с.
- 2 Процесс учения: контроль, диагностика, коррекция, оценка / под ред. Е.Д. Божович. – М.: МПСИ, 1999. – 224 с.
- 3 Эльконин, Д.Б. Психология обучения младшего школьника / Д. Б. Эльконин. – М.: Знание, 1974.
- 4 Эльконин, Д.Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте / Д.Б. Эльконин // Избранные психологические труды. Проблемы возрастной и педагогической психологии. – М.: Международная педагогическая академия, 1995. – С. 23-43.
- 5 Давыдов, В.В. Виды обобщения в обучении / В.В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1972. – 424 с.
- 6 Амонашвили, Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников: экспериментально-педагогическое исследование / Ш.А. Амонашвили. – М.: Педагогика, 1984. – 296 с.
- 7 Оценка без отметки / под ред. Г.А. Цукерман. – Москва-Рига: Педагогический центр «Эксперимент», 1999. – 136 с.
- 8 Образовательный процесс в начальной, основной и старшей школе. Рекомендации по организации опытно-экспериментальной работы / отв. ред. А.Г. Каспаржак. – М.: Сентябрь, 2001. – 240 с.
- 9 Полонский, В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М.: Высшая школа, 2004. – 512 с.
- 10 Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2017-2018 учебном году: Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2017. – 370 с

УДК 37(094)
МРНТИ 14.01.01

Ү.Қ. Қыяқбаева¹, Л.Н. Демеуова², А.А. Алимбекова³, А.М. Нуркалиева⁴

¹Абая атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология институтының қауым. профессоры, п.ғ.к.
Алматы қ., Қазақстан

² «Алматы» университетінің оқу ісі жөніндегі проректоры, п.ғ.к.
Алматы қ., Қазақстан

³ Абая атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология институтының аға оқытушысы, Ph.D,
Алматы қ., Қазақстан

⁴ 6M010200–Бастауышта оқытудың педагогикасы және әдістемесі мамандығының 2 курс
магистранты, Алматы университеті
Алматы қ., Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛИДЕРЛІК САПАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа

Ғаламдану дәуірінде өмір сүруге қабілеттілігі жоғары, өзін-өзі дамыта алатын, бастауыш сыныптан бастап лидерлік қабілетін көрсете білетін, өз ойын еркін жеткізе алатын, лидерлік ерекшелігі мен жауапкершілігін дәлелдей алатын, еңсесі биік тұлға тәрбиелеу бүгінгі таңда өзекті мәселелердің бірі. Бастауыш мектепте лидер рөлін меңгерудің қажеттілігі, қабілеттілігі мен мүмкінділігі оқушыға өзінің өмірлік келешегін көруді, нақты мақсаттарды анықтап, оған жетуді, тұлғалық өзара әрекеттестік пен ынтымақтастықты игеріп, белсенділікке, дербестілікке, жауапкершілікке үйренуге мүмкіндік береді. Ендеше, қазіргі таңда бастауыш сыныптан бастап лидерлерді дайындау – өмір талабы. Жас ұрпаққа білім мен тәрбие беретін бастауыш мектеп алдына қойылатын талап – тәуелсіз еліміздің азаматын тәрбиелеу, оқушылардың ұлттық сана-сезімін ояту, белсенділігін арттырып, лидерлік қабілеттерін шыңдау болып табылады.

Түйін сөздер: ғаламдану, лидер, лидерлік, белсенділік, қабілет, жауапкершілік, сенімділік

Аннотация

Кыякбаева У.К.¹, Л.Н. Демеева², А.А. Алимбекова.³, А.М. Нуркалиева⁴
к.п.н., ассоц профессор Института педагогики и психологии при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан
к.п.н., проректор по учебной работе университета «Алматы»
г. Алматы, Казахстан
Ph.D., ст преподаватель Института педагогики и психологии при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан
Магистрант 2 курса по специальности
6M010200–Педагогика и методика начального обучения университета «Алматы»
г. Алматы, Казахстан

ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Одной из актуальных проблем воспитания личности в эпоху глобализации является воспитание высоко возвышенной личности, которая начиная с начальных классов умеет развивать лидерские способности, воспитывает самого себя, свободно может выразить свои мысли, ответственен и выделяется особенными лидерскими качествами.

В начальной школе изучение роли лидера дает возможность определения его способностей ориентироваться в будущем и в перспективе, иметь конкретную жизненную позицию, овладеть личностным взаимодействием и сотрудничеством, быть активным, индивидуальным и ответственным.

Поэтому, подготовка лидера с начальных классов – требования современного времени. Образование и воспитание молодого поколения в начальной школе требуют воспитать гражданина страны, пробудить в них национальное самосознание и поведение, активного с лидерскими качествами и способностями учащихся.

Ключевые слова: глобализация, лидер, лидерство, активность, способность, ответственность, надежность.

Abstract

Kyakbaeva U.K.¹, Demeeva L.N.², Alimbekova A.A.³, Nurkaliyeva A.M.⁴
¹ c.p.s., professor Kazakhstan at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan
² c.p. s., vice-rector for academic Affairs., of the University Almaty

Almaty, Kazakhstan

³PhD.Kazakhstan at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

⁴master of 2 courses speciality – Pedagoqy and methods of elementary education University «Almaty»

THE POSSIBILITY OF FORMING OF LEADERSHIP QUALITIES OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

One of the urgent problems of education of the individual in the era of globalization is the education of a highly elevated personality, which since primary school is able to develop leadership skills, educates himself, can freely Express his thoughts, is responsible and stands out for special leadership qualities.

In primary school, the study of the role of the leader makes it possible to determine his ability to navigate in the future and in the future, to have a specific life position, to master personal interaction and cooperation, to be active, individual and responsible.

Therefore, the training of the leader from the primary school-the requirements of modern times. Education and upbringing of the young generation in primary school require to educate a citizen of the country, to awaken in them national consciousness and behavior, active with the leadership qualities and abilities of students

Key words: globalization, leadership, leadership, activity, ability, responsibility, reliability.

Ғаламдану дәуірінде өмір сүруге қабілеттілігі жоғары, өзін-өзі дамыта алатын, бастауыш сыныптан бастап лидерлік қабілетін көрсете білетін, өз ойын еркін жеткізе алатын, лидерлік ерекшелігі мен жауапкершілігін дәлелдей алатын, еңсесі биік тұлға тәрбиелеу бүгінгі таңда өзекті мәселелердің бірі. Лидер - қоғамға, ұйымға немесе топқа ықпал етуге қабілетті тұлға. Белгілі бір әлеуметтік топтың мақсат-мүддесін толық сезініп, қорғай білетін, бойына лайықты қасиеттерді жия білген адам лидер ретінде танылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер – бүгінгі мектеп оқушылары. Мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан сол деңгейде болады. Сондықтан жүктелетін міндет өте ауыр» деп көрсетуі, қоғамның, мемлекеттің болашағы жас ұрпақтың азаматтық тәрбиесі мен білімділігінің деңгейінен талап етілетіндігін, бүгінгі болашақ лидерлерді дайындау ертеңгі бәсекеге қабілетті қоғамның көшбасшыларын, елдің бетке ұстар азаматтарын тәрбиелеу дегенді білдіріп, біздің ойымызды айғақтай түседі [1].

Әрбір бастауыш сынып оқушысының бойында еліктеушілік басым келеді, сондықтан әрдайым оқушыға ерекше назар аударуымыз керек. Жалпы мәдениетті тұлғаны қалыптастыруда адамгершілік, эстетикалық, патриоттық, экологиялық, саяси бағыттарды басшылыққа алынады. Ал бастауыш сынып оқушысының бойында осындай қасиеттерді қалыптастыруда педагогтың рөлі зор. Қазіргі таңда педагог оқушы мен қоғамның арасындағы рухани жалғастырушы, түрлі іс-шаралар барысында оқушылар арасында ынтымақтастық қарым - қатынасты қалыптастырушы, олардың жеке тұлға ретінде дамуын бақылаушы, оқушының күнделікті өміріне кеңес берер көмекші, оқушыға қолайлы ахуал тудырушы, үйлестіруші.

Осы тұста лидер сөзіне нақты түсінік беретін болсақ, «Лидер» сөзі ағылшын тілінен аударғанда «жетекші», «басшы» деген мағынаны білдіреді [2]. Әлеуметтік топ бар жерде лидерлік заңды түрде болады. Қоғам өмірінің кез келген саласында адамдар лидерді қажет етеді. Лидерсіз ешқандай да ұйым, спорт тобы, отбасы, әлеуметтік қауымдастық болмайды. Сол себепті де лидердің бойында: жауапкершілік, сенімділік, адалдық, салмақтылық, батылдық, табандылық, қайсарлық, белсенділік, жігерлілік, өз-өзіне деген сенімділік және т.б. сынды жеке қасиеттер жиынтығына ие болуы шарт.

Сондықтан да жаһандану заманында бастауыш мектепте қалыптасып келе жатқан оқушыға лидер рөлін орындай отырып, субъектілі позициясын көрсетуге мүмкіндік берілетін болса, бұл үрдіс табысты түрде жүзеге асады. Лидер рөлін меңгерудің маңыздылығы қазіргі елеулі әлеуметтік-экономикалық өзгерістер мен жаңалықтар жағдайында өз ойын анық білдіріп сөйлей алатын тұлғаны ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік маңызды және жеке мақсаттарға жету үшін адамдарды біріктіре отырып, әрекет жасай алатын адамдарға деген ерекше сұраныстың пайда болғандығымен түсіндіріледі.

Сондай-ақ бастауыш мектепте лидер рөлін меңгерудің қажеттілігі, қабілеттілігі мен мүмкінділігі оқушыға өзінің өмірлік келешегін көруді, нақты мақсаттарды анықтап, оған жетуді, тұлғалық өзара әрекеттестік пен ынтымақтастық ғылымын игеріп, белсенділікке, дербестілікке, жауапкершілікке үйренуге мүмкіндік береді. Ендеше, қазіргі таңда бастауыш сыныптан бастап лидерлерді дайындау – өмір талабы екені мәлім. Жас ұрпаққа білім мен тәрбие беретін бастауыш мектеп алдына қойылатын талап –

тәуелсіз еліміздің азаматын тәрбиелеу, оқушылардың ұлттық сана-сезімін ояту, белсенділігін арттырып, лидерлік қабілеттерін шыңдау болып табылады. Соның дәлелі ретінде орта білім берудің мақсаты: «...терең білім мен кәсіби дағдылар негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан шешім қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыруды» көздейді [3].

Әлеуметтік сұраныс қазіргі заман жағдайында оқушы лидерден шығармашылық рухани әлеуетін дамыту; жалпы адамзаттық және гуманистік құндылықтар түсінігін тереңдету; әлеуметтік дамудың табиғи-ғылыми, техникалық және гуманистік аспектілерінің тұтастығын сезіну; ғылыми дүниетанымын қалыптастыру талабын қойып отыр. Нәтижесінде оқушы тұлғасы келесі әлеуметтік маңызы бар параметрлерді, яғни өзін-өзі бағалау мен рефлексияға, қарым-қатынас қабілеттілігі, шыдамдылық, мейірімділік, адамгершілік көрсету, өзін-өзі реттеуші; әлемге және сол әлемдегі өзін шынайы қабылдау; мақсатқа талпынушылық; қалыптасқан дүниетанымы мен құндылықтар жүйесін бойына сіңіреді.

Демек, бастауыш мектеп оқушысының қалыптасып дамуы үздіксіз сипатта болатыны белгілі, яғни ол үнемі өзін-өзі дамытып отыруы тиіс. Сондықтан да, бастауыш сынып оқушысының бойында лидерліктің қалыптасуында оның өзін-өзі бағалауы білім, қабілет, мінез-құлық белгілері, жігерлілік, моральдық және өзге де жеке тұлғалық қабілетіне, оның физикалық ерекшелігіне, еңбек қасиетіне, іс-әрекетінің дамуында маңызы жоғары болып саналады. Сол себепті де бастауыш мектеп білім беру мекемесі ретінде лидердің қалыптасу үрдісіне өзінің позитивті үлесін қосуы тиіс, себебі қоғамдық өмірге араласа бастаған бастауыш сынып оқушысының жасы және бастауыш мектептің тәрбиелеуші ортасын ұйымдастыратын педагогтың кәсіби іс-әрекеті бұл үрдісті барынша нәтижелі жүзеге асыруға мүмкіндік береді. *Лидер* – бұл топтың тіршілік кеңістігін ұйымдастыруға қабілетті, мақсатқа бағытталған, табысты түрде өзін-өзі реттеудің үлгілерін көрсете алатын адам. Ол бұл әлемнің табысты тіршілік етуін қамтамасыз ететін объективтік әлемнің субъективтік ақиқаты болып табылады. Сондықтан лидерге тән қасиеттерге тоқталатын болсақ, ол:

1. Жауапкершілікке және бастаған ісін аяқтауға күшті ұмтылысы.
2. Мақсатына жету жолындағы күш-қайраты.
3. Бастамашылдығы.
4. Өзіне-өзі сенімділігі.
5. Айналасындағылардың мінез-құлқына, іс-әрекетіне ықпал ету қабілеті [4].

Ал *психология ғылымындағы зерттеулерде лидердің төмендегідей қатынаста қызмет атқаратындығы айқындалған:*

1. Ол топ алға қойған мақсатқа жетудің жолдары мен құралдарын жоспарлайды;
2. Топ мүшелері арасында атқарылатын іске жауапты адамдарды белгілейді;
3. Топ мүшелерінің әлеуметтік белсенділігін дамытады [5].

Сонымен қатар, *лидердің мынадай бес белгісі мен сапасын айтуға болады:*

1. *Биологиялық дәрежедегі белгісі мен сапалары:* тұқым қуалаушылығы, темпераменті, жынысы, денсаулық жағдайы.
2. *Психологиялық дәрежесі:* адамның эмоциясын, еркін, жадын, қабілетін, интеллектін, мінезін қамтиды.
3. *Әлеуметтік-психологиялық дәрежесі:* адамның мүдделеріне, көзқарасына, ұстанымына, қарым-қатынасына т.б. байланысты.
4. *Саяси психологиялық дәрежесі:* саяси әлеуметтенуіне, саяси таңдауына, саяси мінез-құлық түрлеріне байланысты.
5. *Әлеуметтік дәрежесі:* мүдделердің жалпы әлеуметтік ұстанымы мен көзқарастарын білдіреді [6].

Жалпы, лидердің психологиялық тұлғалық белгілерінің жиынтығы 100-ден асатыны белгілі. Лидерліктің тұлғалық-ситуативтік теориясы бойынша мынадай *төрт факторды* атап көрсетуге болады:

1. Лидердің адам ретіндегі белгілері мен дәлелдері;
2. Лидердің жолын қушылар үшін белгілі бір келбеті болады;
3. Лидердің рөлінің сипаттары;
4. Лидердің жолын қуатындар үшін ресми және құқықтық негіздердің болуы.

Ал лидердің үміткерлік - қарым-қатынастық теориясына тоқталар болсақ, ол нақтылы бір жағдайда лидер стилінің сәйкес келуін айтады. Лидерліктің басқа да толып жатқан теориялары бар. Ол бойынша лидерліктің психологиялық ерекшеліктері қарастырылуы керек. Сондай-ақ оқушы лидердің тұлғалық қасиеттерін талдауда мыналарды еске алу қажет: лидердің өзінің «Мен» концепсиясы; оның мінез-

кұлқына әсер ететін себептері мен сұраныстары; сенімінің басты жүйесі; жеке тұлғалық қарым-қатынас стилі; стресс жағдайында өзін-өзі ұстай білуі. Жалпы лидерлік – жекелеген адамның туа біткен қасиеті және мүлдем мәңгілікке берілген артықшылық емес. Лидерлік дегеніміз – әрқашанда қорғап қалуға керекті белгілі бір мәртебе, позиция, адамдардың іс-әрекетіндегі, саяси процестегі аяқ астынан болатын нәрселерді бастан өткере білу. Осыдан барып қоғамдық идеяны жүргізуге қабілетті, қоғам сезініп, білетін нәрсені білдіретін, ұжымдық сананың иесі және ұжымдық әрекетті ұйымдастырушы болатын лидерге деген қажеттілік туындайды.

Лидерліктің типологиясы барынша шартты болып келеді және түрлі критерийлер бойынша сараланады. Атап айтқанда [5]:

- *Лидерлік типі бойынша*: стратег, орындаушы, дем беруші;
- *Басшылық ету стилі бойынша*: демократшыл, авторитарлы,
- анархиялы;
- *Кешенді критерий*: дем беруші, әмбебап, авторитарлы, орындаушы, жағдайға қарай әрекет етуші, стратег, демократшыл және т.б.

Сондықтан лидер үшін көпшілікпен байланысты жоғалтпау, олардың мүддесін дұрыс сезініп, білу және соған сәйкес әрекет ету маңызды болып табылады.

Қорыта келе, бастауыш сынып оқушысының бойындағы лидерліктің қалыптасуы өзінің алдына қойған мақсатына жанындағы адамдарды қанағаттандыра отырып жету қабілеті болып табылады. Лидерлік қарым-қатынас барысында алға шығып, өзіне икемділік, ашықтық, ұйымдастырушылық қабілеттерді біріктіреді. Лидерлік – өзін-өзі құрметтеуді, жоғары адамгершілік қасиетті, есею қалпындағы эмоционалдық дамуды талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты». – Алматы, 2007.
2. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. – М., 2002. – С.156.
3. Мұқанов М. Қабілеттілік және оны тәрбиелеу. – Алматы, 1960. – 13 б.
4. Құдайқұлов С.М. Творчестволық және бәсекелестік қабілеттілік. – Алматы:Школа XXI,2006. – 82 б.
5. Давлетова А.И. Лидерство как социальное явление: сб.науч.тр./ Славянск-на –Кубани: центр СГПИ,2006. - С.76.
6. Стогдилл Р. Справочник по лидерству. Обзор теорий и исследований. – Р. Стогдилл. – 1974.

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

Ұ.Қ. Қыяқбаева¹, Д.Қ. Азимбаева², С.Медеухан³

¹Абая атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология институтының қауым. профессоры, п.ғ.к., Алматы қ., Қазақстан

²Абая атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология институтының аға оқытушысы, п.ғ.м., Алматы қ., Қазақстан

³6M010200–Бастауыш оқыту педагогикасы және әдістемесі мамандығының 2 курс магистранты. Алматы университеті, Алматы қ., Қазақстан

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ БАСТАУЫШ СЫНЫПТЫҢ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ ҚОЛДАНЫЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Қазіргі жағдайда инновациялық үдерістер, жылдам басқару мәселесі педагогикалық инноватиканың құрылымында негізгі түйін болып табылады. Ғылыми білімнің саралануы, олардың үздіксіз дамуы білім беру мазмұнына көлемді теориялық және практикалық материалды қосуды талап етеді. Алайда, жоғары оқу орнында оқыту уақыты шектеулі болғандықтан, заман талабынан шығатын маманды дайындауға жеткілікті білімді саралауды тандап алу мәселесі көтерілуде.

Инновациялық үдерістерді олардың дамуындағы тенденциялар мен қайшылықтарды аша отырып талдау қажет. Инновациялық үдерістер – бүкіл әлемнің білім беру жүйесі дамуының негізгі және қажетті тенденцияларының бірі болып табылады. Қазіргі кезде еліміздің білім беру ұйымдарында оқыту үдерісін ізгілендіру үшін көптеген жұмыстар жасалуда.

Түйін сөздер: инновация, жаңа идеяны іздеу, инновациялық технологиялар, шығармашылық, шығармашылық іс-әрекет.

Аннотация

Кыякбаева У.К.¹, Азимбаева Д.К.², Медеухан С.Н.³

*¹к.п.н., ассоц профессор Института педагогики и психологии при Каз НПУ им.Абая,
г. Алматы, Казахстан*

*²м.п.н., ст преподаватель Института педагогики и психологии при Каз НПУ им.Абая,
г. Алматы, Казахстан*

*³Магистрант 2 курса по специальности
6М010200–Педагогика и методика начального обучения университета «Алматы»,
г. Алматы, Казахстан*

**ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ В
УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ**

В современных условиях инновационные процессы, проблема управления являются основным ключем в структуре педагогической инноватики. Дифференциация научных знаний и их непрерывное развитие требуют включить в содержание образования объемные теоретические и практические материалы.

Однако, в связи с тем, что время на обучение в высшем учебном заведении ограничено, в подготовке будущих специалистов встает проблема об отборе достаточных знаний.

Инновационные процессы следует анализировать раскрывая их тенденции и противоречия в их развитии. Инновационные процессы являются одной из основных и необходимых тенденции развития системы образования всего мира. В настоящее время в организации образования страны ведется работа по гуманизации учебного процесса.

Ключевые слова: инновация, поиск новых идей, инновационные технологии, творчество, творческая деятельность.

Abstract

Kyakbaeva U.K.¹, Azimbayeva D.K.², S.N. Medeyhan³

*¹c.p.s., professor Kazakhstan at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan*

*²Master of pedagogical sciences Kazakhstan at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan*

³Master of 2 courses speciality – Pedagoqy and methods of elementary education University «Almaty»

**PECULIARITIES OF APPLICATION OF INNOVATIVE TEACHING TECHNOLOGIES IN
EDUCATIONAL PROCESS OF ELEMENTARY SCHOOL**

In modern conditions, innovative processes, the problem of management are the main key in the structure of pedagogical innovation. Differentiation of scientific knowledge and its continuous development require to include in the content of education extensive theoretical and practical materials. However, due to the fact that the time for training in higher education is limited, the training of future specialists raises the problem of selecting sufficient knowledge. Innovation processes should be analyzed by uncovering their trends and contradictions in their development. Innovative processes are one of the main and necessary trends in the development of the education

system around the world. Currently, the organization of education of the country is working on the humanization of the educational process.

Key words: innovation, search for new ideas, innovative technologies, creativity, creative activity.

Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл оқу-тәрбие үдерісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр. Себебі, білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болуда.

Кез келген елдің экономикалық қуаты, халқының өмір сүру деңгейінің жоғарылығы, дүние жүзілік қауымдастықтағы орны мен салмағы сол елдің технологиялық даму деңгейімен анықталады. Жалпы қоғам дамуы мен жаңа технологияны енгізу сапалығы осы елдегі білім беру ісінің жолға қойылғандығы мен осы саланы ақпараттандыру деңгейіне келіп тіреледі. Ал, білім беру саласындағы технологиялық идеялар бұдан 400 жыл бұрын пайда болған. Бұл күнде оқыту технологиясы үлкен өзгеріске ұшырап отыр. Оқытушылар мен студенттерге әртүрлі дидактикалық материалдармен қоса оқытудың техникалық құралдары жәрдемге келеді.

Қазіргі кезде білім беру саласында болып жатқан ауқымды өзгерістер түрлі ынталы бастамалар мен түрлендірулерге кеңінен жол ашуда. Осы тұрғыдан алғанда ұрпақ тәрбиесімен айналысатын әлеуметтік-педагогикалық қызметтің тиімділігін арттыру, оны жаңа сапада ұйымдастыру қажеттігі туындайды. Бұл үшін оқытушылардың инновациялық іс-әрекеттің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі мақсат етіледі. Ал жаңа технологияны пайдалану міндетті деңгейдегі білімді қалыптастыра отырып мүмкіндік деңгейге жеткізеді. Сондықтан оқытушының біліктілігін көтеру мен шығармашылық педагогикалық әрекетін ұйымдастыруда қазіргі педагогикалық технологияларды меңгерудің маңызы зор.

Инновациялық үдерістің негізі - жаңалықтарды қалыптастыру, қолдану, жүзеге асырудың тұтастық қызметі. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай жасайды. Инновацияны «жаңалық», «жаңа әдіс», «өзгеріс», «әдістеме», «жаңашылдық», ал инновациялық үдерісті «жаңа әдістеме құралы» деп атауға болады. Қоғамның дарынды адамдарға деген қажетін қанағаттандыра талабы оқыту, білім беру жүйесінің алдына баланың жеке қабілеті мен әлеуметтік белсенділігінің дамуына жол ашу, шығармашылық тұлға қалыптастыру міндетін қойып отыр.

Қазіргі жағдайда инновациялық үдерістер, жылдам басқару мәселесі педагогикалық инноватиканың құрылымында негізгі түйіні болып табылады. Ғылыми білімнің саралануы, олардың үздіксіз дамуы білім беру мазмұнына көлемді практикалық және теориялық материалды қосуды талап етеді. Алайда, мектепте, жоғары оқу орнында оқыту уақыты шектеулі болғандықтан, заман талабынан шығатын маманды дайындауға жеткілікті білімді саралауды таңдап алу мәселесі көтерілуде.

Инновациялық үдерістерді олардың дамуындағы тенденциялары мен қайшылықтарды аша отырып талдау қажет. Инновациялық үдерістер - бүкіл әлемнің білім беру жүйесі дамуының негізгі және қажетті тенденцияларының бірі болып табылады. Қазіргі кезде еліміздің білім беру ұйымдарында оқыту үдерісін ізгілендіру үшін көптеген жұмыстар жасалуда.

Жалпы оқу-тәрбиесі үдерісінде педагогикалық жаңалықтарды енгізу төрт кезеңнен тұрады:

1. Жаңа идеяны іздеу (инновацияларды ұйымдастыру, жаңалықтарды іздестіру);
2. Жаңалықтарды ұйымдастыру.
3. Жаңалықтарды енгізу (оқу-тәрбие үдерісінде жаңа инновациялық әдіс-тәсілдерді пайдалану).
4. Жаңалықтарды бекіту.

Осы инновациялық технологияларды оқу үдерісіне енгізу нәтижесінде бүгінде бастауыш мектептегі білім сапасын арттыру үшін:

- әр сабақта интерактивті әдістерін қолдану;
- әр оқушының психологиялық ерекшеліктерін ескеру;
- міндетті деңгейдегі білімді қалыптастыра отырып, мүмкіндік деңгейлерін ашу;
- инновациялық технологияларды сынау арқылы тиімділігін арттыру, мектеп жағдайына бейімдеу керек.

Заман талабына сай инновациялық технологияларды оқу үрдісінде қолданудың ауқымы, түрлері өзгеріп отырады. Бірақ, ең бастысы технологияларды әрқашан да тиімді, жүйелі қолдану керек.

Инновациялық технологияларды бастауыш сыныптарда оқыту үдерісіне енгізуден күтілетін нәтижелер аз емес, мысалға бастыларын атайтын болсақ:

- 1) түрлі әдістерді пайдалану сабақтың нақты мәнін терең ашуға көмектеседі;
- 2) оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік туады;
- 3) олардың әрқайсының деңгейін анықтай алуға болады;
- 4) оқушылардың көбін бағалауға мүмкіндік бар;
- 5) оқушыларды ізденіске баулып, өз бетімен жұмыс істеуге үйретеді;
- 6) оқушылардың қабілеттері, ұйымшылдығы, шығармашылық белсенділігі артады;
- 7) жеке тұлғалық сипатын дамытуға, шығармашылығын шыңдауда, өзіне деген кәсіби сенімін қалыптастырады.

Бастауыш сыныптағы пәндер дүниетану, ана тілі, әдебиет сабақтарына, топқа бөліп оқыту, рөлдік ойын элементтерін, пікір сайыс және басқа оқытудың дәстүрлі емес түрлері, оқытудың жаңа технологиясы тәжірибеге кеңінен ене бастады. Ондағы дәстүрлі емес сабақ түрлері:

- «саяхат», «мұражайға экскурсия», «концерт», «қойылым», т.б;
- «дөңгелек үстел», «брифинг», «презентация», «аукцион», т.б;
- кино, теледидар, бейнетаспа сабақтар т.б;
- пікір-сайыс сабағы, проблемалық іздену сабақтары, интеллектуалды ойлау сабағы т.б.

Міне, осы жанашылдықтардың барлығы да бастауыш оқыту үдерісінде инновациялық технологияларды қолдана отыра сабақ сапасын арттыру элементтері болып табылады. Мектептің бастауыш сатысында оқу-тәрбие үдерісін оқушылардың өзара іс-әрекетпен мұғалім мен оқушының өзара қарым-қатынасын дұрыс ұйымдастыру арқылы оқушының ойлау белсенділігін арттыруға, сабақта интерактивтік әдісті тиімді пайдалануға болады.

Мұнда негізгі және жетекші үдеріс – іс-әрекеттегі оқытуды ұйымдастыру. Бұл технологияның ерекшелігі - оқушылардың өздері ақпараттар жинап, өздері жаңалық ашуға ұмтылып, ізденіп, жауабын тауып, өзінің көзқарасын логикалық, түрде дәлелдейді. Ол өз пікірін бір-біріне топта, сынып алдында айта алады. Мұнда жеке тұлғаның рухын тәрбиелеуге, адамның адамгершілік болмысын қалыптастыруға басты назар аударылуы тиіс. Білім мазмұнын меңгеруде оқушылардың жаңа процессуальдық біліктілігіне, ақпаратты алдын-ала болжау қабілеттерін және қойылған міндетті шығармашылықпен дамытуға көңіл бөлінеді. Математика сабағында оқушылардың оқу біліктілігімен қатар ойлауы, іс-әрекеті, өзара қарым-қатынасы және өзінің сана-сезімі дамып, қарапайым ойлау операциялары (анализ, синтез, салыстыру, сұрыптау) және шығармашылық іс-әрекеті қалыптасады.

Жаңа технологияны қолдануда орынды туындайтын сұрақ, ол *«Мұғалім нені білу керек?»*. Оған жауап төмендегідей болмақ:

- жаңа технология көмегімен шешілетін мәселені анықтау;
- жаңа технологияны қолдану арқылы алынатын нәтижелерді саралау;
- жаңа технология мәнінен алынатын нәтижелердің теориялық негізін білу;
- жаңа технологияда мұғалім қолданылатын әдіс-тәсілдерді білу;
- оқушыларды жаңа технологияда жұмыс істеуге үйрету әдісін таңдау.

«Не істей алу керек?»

- оқу бағдарламасының түрлендірілген нұсқаларын құрастыру;
- күнтізбелік тақырыптық жоспар жасау;
- әр сабақты жоспарлау;
- жаңа технология бойынша жүргізілетін әртүрлі типтегі сабақ жоспарларын жасау;
- оқу модулын құрастыру;
- оқу жобасының мазмұнын анықтау;
- оқу жобалары бойынша оқушыларға арналған тапсырмаларды құрастыру.

«Қандай іс-әрекеттерді дұрыс ұйымдастыруы қажет?»

- жаңа технологияда пайдаланылатын жекелеген әдістер мен тәсілдер;

- әр түрлі типтегі сабақтарды өткізу;
- өткізілген сабақтарға талдау жасау, жіберілген кемшіліктердің жасырын себептерін анықтау;
- жаңа технологияда қолданылатын оқу әрекетінің әдістерін оқушыларға үйрету.

Педагогикалық үдерісте жаңа технологияларды енгізіп, интерактивті оқытуды пайдалану мұғалімдерді шеберлік жағынан шыңдайтындығына дау тудырмайды. Қазіргі білім беру саласында оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болуы мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалды, кәсіптік адамгершілік, рухани азаматтық және де басқа көптеген адами келбетінің қалыптасуына әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үлгісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Сабақта қолданылатын әдістер көмегімен жеке тұлға ретінде жан-жақты дамыған, шығармашылық ойлау білімі меңгеріледі.

Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалды, кәсіптік адамгершілік, рухани азаматтық және адами келбетінің қалыптасуына әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үлгісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Сабақта қолданылатын әдістер көмегімен жеке тұлға ретінде жан-жақты дамыған, шығармашылық ойлау білімі меңгеріледі.

Жаңа инновациялық оқыту технологиясы кәсіптік қызметтің ерекше түрі болып табылады. Инновациялық оқыту технологиясын меңгеру үшін педагогикалық аса зор тәжірибені жұмылдыру қажет. Бұл өз қызметіне шығармашылықпен қарайтын, жеке басының белгілі іскерлік қасиеті бар адамды қажет ететін жұмыс. Шындығында да әрбір педагог жаңа инновациялық технологияны меңгеру барысында өзін-өзі дамытады және өзін-өзі қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бұзаубақова К. Жаңа педагогикалық технологияны меңгеру - міндет. // Қазақстан мектебі. - 2005. – № 9-10. – 25-26 б.
2. Мыңбаева А.К., Садвакасова З.М. «Оқытудың инновациялық әдістері, немесе сабақты қалай қызықты өткізуге болады». Оқу құралы. – Алматы, 2010. – 215-217 б.
3. Байғазиева Г. Жаңа педтехнология. // Қазақстан мектебі. – 2005. – № 8. – 53-54б.
4. Арысбаева З. Инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану ерекшеліктері. // Қазақстан мектебі. – 2007.– № 1. – 69-70 б.

МРНТИ 14.25.09

Ж.Ә. Таңатарова¹

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
6D010200–Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 2 курс докторанты,
Алматы қ., Қазақстан
e-mail: zhide.tanatarova@mail.ru*

**ӨЛКЕТАНУ МАТЕРИАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМ
ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БОЙЫНДА
ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ**

Аңдатпа

Жалпы білім беретін мектептің бастауыш сатысында өлкетану материалдары негізінде оқушылардың бойында қазақстандық патриотизм қалыптастыру өзекті мәселе болып отыр. Қазақстандық патриотизм - өзінің туып-өскен елін, жерін сүйетін, ел тарихын білетін, шынайы отансүйгіштік рухта тәрбиеленген жас ұрпақтың бойында ғана болады. Туған жеріне деген терең махаббаттан ғана патриотизм туындайды.

Мектеп оқушыларының Отанының тағдырына, қауіпсіздігіне, болашағына деген жауапкершілігін сезінуі, мемлекет рәміздеріне, мемлекеттік тілге, тарихқа, мәдениетке құрметпен қарауы өзінің туған өлкесіне, өз аймағының халқына қатынасы арқылы айқындалады.

Өлкетану материалдары негізінде оқушыларға патриоттық тәрбие беру еліміздің тәуелсіздігін нығайтуда маңызды мәселенің бірі болып саналады.

Түйін сөздер: өлкетану материалдары, патриотизм, қазақстандық патриотизм, құндылық, бастауыш сынып, тәуелсіз, теориялық аспект, мәселе.

Аннотация

Танатарова Ж.А.¹

¹докторант 2-курса по специальности 6D010200–Педагогика и методика начального обучения, КазНПУ имени Абая, e-mail: zhide.tanatarova@mail.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТЕЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАЗАХСТАНСКОГО ПАТРИОТИЗМА ЧЕРЕЗ КРАЕВЕДЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ

Формирование у учащихся казахстанского патриотизма на основе материалов краеведения на начальной ступени общеобразовательной школы является актуальным. Казахстанский патриотизм — это осознание государственного, казахстанского. Он включает в себя: чувство привязанности к тем местам, где человек родился и вырос; уважительное отношение к родному языку; заботу об интересах родины; проявление гражданских чувств и сохранение верности родине; гордость за ее социальные и культурные достижения; отстаивание ее свободы и независимости; уважительное отношение к историческому прошлому родины и унаследованным от него традициям; стремление посвящать свой труд, силы и способности расцвету родины.

На основе материалов краеведения, патриотическое воспитание является одним из важных моментов в укреплении независимости нашей страны.

Ключевые слова: краеведческие материалы, патриотизм, казахстанский патриотизм, ценность, начальный класс, независимый, теоретический аспект, проблема.

Abstract

Zh.Tanatarova¹

¹2-doctoral course by specialty 6D010200 – Pedagogy and methodology of primary education, Abai Kazakh National Pedagogical University, e-mail:

THE THEORETICAL ASPECT OF THE FORMATION OF VALUES AMONG THE YOUNGER STUDENTS OF THE KAZAKHSTAN PATRIOTISM THROUGH LOCAL HISTORY MATERIALS

The formation of the Kazakhstan patriotism of students on the basis of materials of local history at the initial stage of secondary school is important.

Kazakhstan patriotism is the consciousness of the state, Kazakhstan. It includes: the feeling of attachment to the places where the person was born and grew up; respectful attitude to the native language; care for the interests of the Motherland; a manifestation of civic sense and the preservation of loyalty to the homeland; proud of its social and cultural achievements; defending its freedom and independence; respect for historical past of the Motherland and the derived traditions; the desire to dedicate their labor, strength and ability to the flourishing of the Motherland.

Based on the materials of local history, Patriotic education is one of the important points in strengthening the independence of our country.

Key words: study materials, patriotism, Kazakhstan patriotism, value, initial class, independent, theoretical aspect of the problem.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен өнер жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу және адамның шығармашылық рухани мүмкіндіктерін байыту міндеті көзделген. Білім беру жүйесінің басты міндеттері «өз жерін қадірлеуге, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қадірлеуге, туған жер табиғатын сүюге тәрбиелеу» - деп көрсетілген [1, 5-6 б.].

Елбасы Н.Назарбаев: «Қазақстанның болашағы – қоғамның идеялық бірлігінде» атты еңбегінде «Әрбір адам біздің мемлекетімізге, соның бай да даңқты тарихын, оның болашағына өзінің қатысты екенін мақтанышпен сезіне алатындай іс-қимыл жүйесін талдап жасауы қажет. Елдің проблемалары да, келешегі де, барлық адамға жақын әрі түсінікті болуы тиіс... Әрбір адам бала кезінен Қазақстан - менің Отаным, оның мен үшін жауапты екені сияқты мен де ол үшін жауаптымын деген қарапайым ойды бойына сіңіріп өсетіндей істеген жөн»-дей келе, «Мәңгілік Ел» ұғымын ұлтымыздың ұлы бағдары - «Қазақстан–2050» Стратегиясының түп қазығы етіп алдым», - деп атап өткен болатын [2].

Педагогикалық энциклопедияда «өлкетану» ұғымына мынадай түсінік берілді: оқушылардың өзі тұрған жері, табиғаты, экономикасы, тарихы мен мәдениеті туралы оқып білуі». Өлкетану оқушылардың өзінің туған өлкесі жайында мұғалімнің әңгімесінен білуі, дербес білім алу барысында және зерттеу үдерісінде туған өлкені оқып білуді қамтиды [3, 311 б.].

Жас жаратылыстанушының энциклопедия сөздігінде: өлкетану ұғымын «туған өлкені, қоршаған ортаны, табиғатын, мәдениетін, халқын, халық шаруашылығын зерттеу» - деген анықтама берілген [4, 132 б.]. Өлкетану мәселесі оның барлық түрі бір-бірімен тығыз байланыста, сабақ барысында, сыныптан тыс жұмыстарда іске асырылып отырады.

Л.С. Берг өлкетануды туған өлкенің географиясы деп атайды. Өлкетанудың міндетіне туған өлкені талдауды және жан-жақты зерттеу кіретін географиялық өлкетану ретінде қарастыруға болады. Өлкетанудың география ғылымындағыдай зерттеу заты болып, жер және аумақ табылады. «Өлкетануда» «туған жер» ұғымымен түсіндірілетін аймақ зерттеледі [5, 2 б.].

Өлкетанудың білім берудің сапасын көтеруде ықпалы зор. Өлкетану жұмыстары оқушылардың сабақтан немесе оқу құралынан дайын білімді алу ғана емес, сонымен қоса мұғалім басшылығымен оқушылардың өздік жұмыстарын, ізденіс-зерттеу әдістерін қамтиды. Сондықтан өлкетану жұмысының ерекшелігі – оның мұғалімдер мен оқушыларды зерттеуге бейім дейтіні.

Бүгінгі таңда жас ұрпақты өз халқының тарихын, тегін, тілін білетін, дүниеге дұрыс көзқарасы қалыптасқан шығармашыл тұлға етіп тәрбиелеудің және өлкетану оқыту мен тәрбиелеудің сапасын арттыруда өлкетану маңызды, күшті құрал болып отыр. Өлкетану материалдарын пайдалану арқылы қоршаған орта шындығының құбылыстарын, ғылыми ұғымдарды ашып, нақтылаймыз, түсінеміз.

Бала алғашқы түсініктерді қоршаған ортасынан алатыны белгілі. Осы ерекшелікті байқаған қазақтың зиялы тұлғаларының бірі Ж.Аймауытов баланың психологиялық мүмкіндігін зерттей келе: Табиғат – бір зор тұтас әлем, одан тысқары ештеме болуға мүмкін емес!» – дей отырып, балалардың қоршаған өмірден, табиғаттан білім алуы қажет екендігін меңзейді [6, 134-135 б.]. Ал кез-келген нысанды, құбылысты не затты танып, кез-келген фактіні толық зерттеу үшін оны бақылау қажет екені анық.

Бастауыш сынып мұғалімі алдына өлкетану жұмыстарын ұйымдастыруда екі міндет тұрады: 1) өз өлкесінің *табиғи ерекшеліктерін білу*, оны жан-жақты зерттеп, өлкетану материалдарын жинау; 2) жиналған өлкетану материалдарын ана тілі, дүниетану сабақтарында пайдалану.

Өлкетану жұмыстарын ұйымдастырып, өз дәрежесінде өткізу үшін алдымен оқу жылының басында ана тілі, дүниетану пәнінің мазмұнына енген мәтіндер мен әңгімелерді талдап, жағдайлар мен фактілерді белгілеп, жергілікті жердің материалымен байланысатын объектілерді анықтап алуы қажет. Бұл жұмыстың нәтижесінде мұғалім өлкетану материалдарын пайдаланудың мерзімін анықтайды. Содан кейін өлкетану жұмыстарының күнтізбелік жоспарын құрады. Мұндағы басты мақсаты өткізетін өлкетану жұмыстары оқу бағдарламасының тиісті тақырыптарын оқытудың алдында жүруі керек. Жоспарды құру барысында туған өлкенің мәліметтерін қолдануға болатын тараулар мен тақырыптарды ғана енгізу қажет.

Жалпы өлкетану жұмыстарын жоспарлауда оқу жұмыстарында өлкетану материалдарын қолдану мақсатында оларды іріктеп, саралап, таңдап, жүйеге келтіру аса маңызды болып табылады. Жақсы ойластырылған жұмыс жоспары мұғалім өз өлкесін зерттеуде табысты болуына ықпалын тигізеді. Мұғалім жұмыстарды дұрыс ұйымдастыру арқылы қойған мақсатына аз уақыт пен күш жұмсап жетеді және де сонымен қоса жергілікті жердің табиғат [ерекшеліктері туралы дұрыс](#), аяқталған түсінік алады.

Жалпы өлкетану материалдарын сабақтың бір кезеңінде (білімді тексеру, жаңа сабақты түсіндіру, қорытындылау, өткенді қайталау, өзіндік жұмысты орындау барысында) қолдануы мүмкін. Туған өлке туралы мәліметтерді әсіресе, жаңа материалдарды өту барысында қарастыру, оқушылардың пәнді оқуға деген қызығушылығы мен ынтасын арттырады.

Дүниетану сабағында өлкетану материалдарын пайдалануда төмендегідей тиімді әдістер мен тәсілдерді ұсынуға болады: 1) түсіндірмелі – иллюстративті, сөздік әдістері (әңгімелесу, түсіндіру) өлкетану материалдарының мазмұны бойынша (карта, схема, гербарий, коллекциялар) иллюстрациямен байланысатынын; 2) оқушылардың өмірлік, танымдық тәжірибесі және де өлкетану білімдерін [пайдалануға негізделген](#), ішінара іздеу (қайталау, оқыту, эвристикалық, әңгіме); 3) өлкетану әдебиетімен жұмыс (оқулықтар, құралдар, анықтамалар, мерзімді баспасөздер; 4) табиғат құбылыстары мен объектілерін тікелей зерттеуді көздейтін зерттеу әдісі (табиғатты бақылау, материалды өңдеу). Сонымен қатар, бақылау оқушыларға өлкетану материалдарын меңгерудің ең тиімді әдісі.

Осы пәнді оқыту барысында оқулықтарда берілген деректерді туған жерінің табиғатының ерекшелігімен салыстыра отырып, оны қамқорлауға, қиянат жасамауға, жан ашырлық сезімін оятуға көңіл бөлінеді. Жергілікті жердің материалдарымен байланыстырып өту, оқушылардың қызығушылығын тудырып, өз өлкесін терең танып білуге мүмкіндік туғызылды.

«Оқыту үрдісінің қандай мәселесі болмасын, бала психологиясына негізделмесе, оның ерекшелігі ескерілмесе оқытудың әдіс-тәсілін ұұбылтып түрлендіру де, сабақ үстінде қолданылған сан алуан көрнекіліктер де жай, жасанды дүниеге айналады. Өйткені жеке тұлғаны қалыптастыру қоғамдық тәжірибе мен кейбір қажетті нормаларды меңгерту арқылы жүзеге асқанымен, оқытудың мәні тек білімді түсініп, игертуде емес, сол нормалардың оқушы іс-әрекеті мен жалпы қасиетінің ішкі механизмі, еозғаушысы – мотиві болатындай дәрежеде ұйымдастырылуында» дейді белгілі психолог Л.И.Божович [7, 160-166 б.].

Баланың дүниетанымы, танымдық қызығушылығы бақылау барысында, іс-әрекет үстінде қалыптасады. «Адамның іс-әрекеті бүтіндей тізбек немесе әрекеттер жүйесі, практикалық және ақыл-ой әрекеттері, қандай да мақсатқа жетуге бағытталған әрекеттер жүйесі болып табылады» – деген А.А. Люблинскаяның берген анықтамасын назарға алатын болсақ, онда іс-әрекет ақыл-ой әрекеті, тәжірибе, ең бастысы мақсаттан тұратынын түсінуге болады [8, 154 б.]. Іс-әрекет барысында баланың қызығушылығы оянады, мүдделері мен талпынысы, оның қабілеті жетіледі, дүниетанымы қалыптасады. Демек, іс-әрекет адамның өмір жолын анықтайды.

Өлкетану – белгілі бір өңірдің табиғатын, халқын, шаруашылығын, тарихын, мәдениетін зерттеумен шұғылданатын ғылым мен мәдениет саласы; шағын аумақтың табиғатын, халқын, шаруашылығын, тарихын және мәдениетін, елді мекендерін олардың таяу төңірегімен қоса зерттеу [9].

Өлкетанудың төмендегідей түрлері бар: Мемлекеттік, қоғамдық, мектеп және тарихи өлкетану. Мемлекеттік өлкетану – арнайы органдардың қатынасымен мұражай жұмысын ұйымдастыру, әкімшіліктердегі, кітапханалардағы, ғылыми-зерттеу институттарындағы мәдениет пен ғылымға байланысты бөлімдердің жұмыстары. Қоғамдық өлкетану – қоғамдық өлкетанушылардың, туристердің, қоғамдық ұйымдардың жеке адамдардың күшімен ұйымдастырылады. Олар өлке ерекшеліктеріне байланысты, өлке тарихы мен онда өмір сүрген белгілі адамдардың өміріне байланысты деректер жинау т.б. жұмыстармае айналысады

Мектеп өлкетануы – мектептердегі оқу бағдарламалары және олардан тыс атқарылатын туған өлкеге қатысты жұмыстар бойынша білімді жетілдіруге, сондай-ақ әртүрлі туристік өлкетану шаралары барысында түрлі тәрбие беруге байланысты жұмыстар.

Тарихи өлкетану – ол белгілі бір ауданның, облыстың, өлкенің тарихын, ондағы болған оқиғаларды, тарихи архитектуралық ескерткіштер мен олардың ерекшеліктерін оқып-танысумен айналысады.

Соның ішінде мектеп өлкетануының бастауыш сынып оқушыларының бойында алатын орын ерекше. Өйткені, қазақстандық патриотизм құндылықтарын біз баланың бойына кішкене кезінен сіңіре білуіміз қажет. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке арналған оқу бағдарламасы осы мәселелні алдыңғы орынға қоюда.

Өлкетану жұмысы жеке пәндер бойынша, сол пәннің материалдарының мазмұнына сәйкес орындалады. Бастауыш сыныптардағы өлкетану жұмысы оқу бағдарламасы бойынша бірнеше пәндермен байланысты, соның ішінде, әсіресе дүниетану пәніне байланысты шешіледі. Мұнда адам, табиғат және қоғам, олардың өзара байланысы мен тәуелділігі жөніндегі білім жүйесін құрай отырып оқу пәнінің нысаны – адам, табиғат және қоғам, оның ішінде отбасы, мәдениет, денсаулық, қарым-қатынас, ұлт, қауымдастық, мемлекет, қоршаған табиғи орта және т.б. алып қарастырылады. Өздерінің алған білім, білік, дағдыларын сабақ үстінде пайдалана білуге дағдыланады [10, 7 б.].

Өлкетану материалдары арқылы патриоттық тәрбие беру дегеніміз, оның ішінде қазақстандық патриотизм дегенге тоқталып өтсек, ол біздің болашағымыз келер ұрпақ екені даусыз. Олай болса, олардың бойында Отанға, туған елге, табиғатқа, адамға деген махаббатты оята отырып, олардың бойына патриоттық сезімді ұялата білуіміз қажет. Яғни, қазіргі таңда дүниетану, ана тілі пәндерінің тақырыптары бір-бірімен ұштасып жатыр. Тақырып аясында ғана емес, одан кеңірек мәліметтермен тек оқулық аясында ғана емес, тәжірибе жүзінде жұмыс жасай отырып, балалардың бойында патриотизмді оята аламыз.

Патриоттықтәрбиебіздіңелбасшымыздың«Қазақстан–2050»стратегиясындажалғасын тапқан.«Қазақстан–2050» бағдарламасына қатысты Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Оқушыларды Қазақстандық патриотизмге, шығармашылық жағынан дамыған жеке тұлға ретінде тәрбиелеу қажет. Бүгіннен бастап ұлттық мінез – құлық, биік талғампаздық, тәкаппарлық, тектілік, білімділік, биік талғам, ұлттық намыс қасиеттерін сіңіріп қалыптастыруымыз керек», - делінген.

Патриотизм идеясының дамуы Аристотель, Платон, Цицерон есімдерімен де байланысты. Цицерон Отанға деген қатынасты патриоттық санадан іздестіреді. «Ең мәртебелі ой - толғамдар Отанның игілігі жайында болмақ», - дейді Цицерон «Мемлекет туралы диалогінде». Патриотизм идеясының дамуына француз материалистерінің, неміс философтарының да қосқан үлесі мол. Орыс революционер – демократтары да көптеген құнды идеялар көтерді. Жүсіп Баласағұни, Қожа Ахмет Яссауи, Әбу Насыр Әл-Фараби, Махмуд Қашғари т.б. еңбектерінде келелі, пікірлер айтылған. Асан Қайғы, Шалкиіз, Бұхар жыраулар, Махамбет Өтемісұлы да өз шығармаларына арқау етті. Патриоттық сезімді қазақ ағартушылары Ш.Уалиханов, Ы.Алтынсарин, Абай шығармаларынан да байқауға болады. Отаншылдық сезім – адамға туа біткен қасиет емес. Ол адамның саналы өмірімен қабаттас қалыптасатын психологиялық, саяси-әлеуметтік құбылыс.

Елбасы Н.Назарбаевтың бес институционалдық реформасын жүзеге асырудағы 100 қадам – «Ұлт жоспары» - ретінде біздің өмірлік тәжірибелерімізде орыналуда.Ұлттық жоспардың: 85-ші қадамында «Мәңгілікел» патриоттық актісі жобасын әзірлеу болса, 89-қадамда - «Нұрлы болашақ» ұлттық жобасын әзірлеу және жүзеге асыру. Мектептік білім берудің қолданыстағы оқу бағдарламаларына «Мәңгілік ел құндылықтарын енгізу» – деп нақты көрсетіп берді. Нұрсұлтан Назарбаев: «Қазақстанның отаншылдық сезімін тәрбиелеу білім берудің мектепке дейінгі жүйесінен жоғарғы оқу орындарына дейінгі орталықтарда барлық ұйымдарда көкейкесті болып табылады. «Балаларды Отанды, туған жерді, өзінің халқын сүйуге тәрбиелеу-мұғалімнің аса маңызды, аса жауапты да қадірменді парызы» - деген еді. Әр дәуірдің тарихи кезеңдерінде Отансүйгіштікке тәрбиелеудің өзіндік мүдделері болады. Ол ең алдымен, «ұлтжандылық», «отансүйгіштік», «патриотизм» ұғымдары сол заманның ақиқаты – наным-сенімінен туындайды. Еліміз егемендік алғаннан бері жас ұрпақ тәрбиесінің темірқазығы-қазақстандық патриотизм болды». Қазақстандық патриотизм» ұғымы біздің тәуелсіздігімізбен қоса туған жаңа сөз болып, еліміздегі саяси-әлеуметтік ахуалдың ерекшелігін көрсетеді [2, 200].

Егемендік пен тәуелсіздікке ие болу жағдайында Қазақстан қоғамында «ұлттық патриотизм», «жалпы ұлттық патриотизм», «қазақстандық патриотизм» ұғымдары кеңінен қолданылады. «Ұлттық патриотизм» - өз ұлтының тарихына, оның мәдениетіне, тіліне, салт-дәстүрлеріне деген сүйіспеншілік пен жанашырлық, құрмет тұту және өз ұлтының ғасырлар бойы жүріп өткен өмірлік жолындағы ата-бабаларының қалдырған құнды мұралары мен байланысты туындаған түсінік ұғымдары мен тікелей байланысты болса, «жалпыұлттық патриотизм» - өзінің туып-өскен мемлекетінің және ондағы мекендеген халқының бір бөлігі ретінде сезінуді білдіреді, яғни түрлі ұлт қауымдастықтары өкілдері үшін туылған жеріне, біртұтас Отанына деген сана-сезім сүйіспеншілігімен адалдығының шегі неғұрлым кеңі түседі. «Қазақстандық патриотизм» дегеніміз – Қазақстан мемлекетін мекендеген барлық ұлттар мен ұлыстардың «Ұлттық Отаны» деген озық ойтаным негізіне сүйінген патриотизм түсініктеріндегі сезімдік көріністері.

Бұл ұғымның педагогикалық мазмұндық жүйесіне мән берсек, ол өскелең ұрпақ өкілдерін Қазақстан мемлекетінің толық қанды азаматтары ретінде тәрбиелеудегі үйлесімділікті көрсетеді. Қазақстандық патриотизм-Отанға және туған елге деген шынайы сүйіспеншілік пен азаматтық ерлік, өнегелік істер мен үлгі болу, болмысындағы білім мен білікті, ақыл-парасатты халық игілігіне жұмсау яғни, біртұтас Отан мүддесіне арнау деген түсінік төңірегіне шоғырлану болып табылады. Өзі өмір сүріп жатқан қоғамдық құрылыстағы мемлекеттік жүйенің заңдық құқықтарын, тілін, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін құрметтей білуде осы қазақстандық патриотизм ұғымының құрылымдық құрамына енеді.

Мемлекеттің келешегі еңселі биік және берік болуы, өскелең ұрпақтың жеке тұлғалық болмысындағы тәлім-танымдық тәрбиенің қалай қалыптасқандығына байланысты. Сондықтан мектептер мен өзге де оқу-тәрбие мекемелерінің басты міндеті – ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды игеруге қабілетті, ғылым мен тәжірибе жүзінде терең білім ала отырып, жеке тұлға болып қалыптасуға дайын ұрпақ тәрбиелеу. Жастарымыздың бойына ел жандылық, азаматтық, жоғары ізгілікпен адамгершілік сезімдерді жан-жақты жетілгенде ғана Қазақстандық патриотизм сезімі берік орнай түседі.

Қазақстандық патриотизмге келсек, ол тек қазақтардың ғана өз Отанына сүйіспеншілігі емес, онда мекендеген бүкіл ұлтпен ұлыс өкілдерінің бәріне қатысты дүние. Оның тұжырымы бойынша, патриоттық сезім адамның туа біткен қасиетінен байқалмайды, ол - белгілі бір әлеуметтік тарихи ортада ұзақ жылдар бойына қалыптасатын құбылыс.

Расында қолдан патриотизм жасап, ешкімді осы елді сүйдеп көндіре алмайсың. Еріксіз жасалған отан сүйгіштің саяси-әлеуметтік, экономикалық тағы басқа негіздері толық қаланбаса оның ертеңі қысқа. Сондықтан Қазақстан патриотизмін қалыптастыру үрдісіне осы ерекшелікті есте ұстап жүргізу қажет.

Мектеп оқушыларына патриоттық тәрбие беру – біздің мемлекетіміздің ұзақ мерзімді даму бағыттары шеңберіндегі ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ететін ең өзекті мәселелердің бірі. Патриоттық тәрбие берудің рөлін арттыру, неғұрлым маңызды құралдарына өлкетану, яғни туған өлкенің табиғатын, халқы мен шаруашылығын, оның өткені мен бүгінін жергілікті қоғамдастық өмірін жақсарту мақсатында зерделеу болып табылады. Оқушыларға өзінің туған өлкесі туралы туралы толық, терең мазмұнды білім беруді талап ететін, олардың туған жеріне және табиғатына деген сүйіспеншілік сезімін, сондай-ақ өз халқының әдет-ғұрпына деген құрметін қамтитын өлкетану ұстанымында өз бейнесін табады.

Бастауыш буын – қайталанбайтын кезең, ақиқаты сол, білім негізі бастауыштан басталады. Бастауыш білім беру сатысы оның үздіксіз білім беру жүйесіндегі басқа буындармен тек сабақтас болуымен ғана емес, ең алдымен оқушы тұлғасы ұйытқысының қалыптасуы мен дамуы қуатты жүретін аса маңызды, құнды, қайталанбайтын буын екендігімен ерекшеленеді. Бастауыш сатыдағы білім берудің бағдарлы мақсаты – оқу әрекетін қалыптастыру; айналадағы дүниемен белсенді әрекеттестік тәрбие түрлеріне сай сезім қатынас қарым – қатынасқа дайындау; өзін қоршаған және өмір сүрген жаңа табиғи және әлеуметтік органы тануға, сүйюге, қорғауға, өзін ұстай білуге үйрету болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы // Егемен Қазақстан. – Алматы, 2007, шілде – 27. – 5-6 б.*

2. Елбасы Н. Назарбаев: «Қазақстанның болашағы – қоғамның идеялық бірлігінде». 1993 жыл 9 қазан. Алматы, - 200 б.
3. Педагогическая энциклопедия / гл. ред. А.И. Каиров и Ф.Н. Петров. – М.: «Советская Энциклопедия», 1964. – Т. 1. – 832 столб.
4. Энциклопедический словарь юного натуралиста / сост. А.Г. Рогожкин. – М.: Педагогика, 1981. – 406 с.
5. Берг Л.С. Предмет и задачи краеведения: сб. Как изучать свой край. – Л., 1925. – 43 с.
6. Манкеш А.Е. Манкеш А.Е. Үздіксіз білім беру үдерісіндегі экологиялық тәрбие сабақтастығының ғылыми-педагогикалық негіздері: пед. ғылым. докт. автореф.: 13.00.01. – Алматы, 2008. – 39 б.
7. Божович Л.И. Социальная ситуация развития движущие силы развития ребенка. Психология личности в трудах отечественных психологов: хрестоматия под ред. Куликова Л.В. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – С. 160-166
8. Кузин Н.П. О методах применения краеведческого материала в преподавании истории // Преподавание истории в школе. – 1954. – №5. – С. 61-73.
9. kk.wikipedia.org
10. Дуниетану. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы. – Астана, 2016. – 42 б.